90-4
L 869 VIII

Latviešu karavīrs otra pasaules kara laikā

LATVIEŠU KAĻAVĪRS
OTRA PASAULES KAĻA LAIKĀ

VIII

Papildinājumi un labojumi pie pirmo
septiņu grāmatu satura
Latviešu kaļavīri vācu gūstā
Daži vācu dokumenti
Ko angļu laikraksti rakstīja par mums?
I šķ. DZKR kavalieri
Recenzijas par pirmām septiņām grāmatām
Latviešu kaļavīri Sarkanās armijas dienestā
Latviešu kaļavīri amērikāņu gūstā

B,L

LATVIEŠU KAŅAVĪRS
OTRA PASAULES KAŅA LAIKĀ

I
Latvijas nacionālā armija
Latvija zem krievu okupācijas
Nacionālās armijas iznīcināšana
Apcietināšanas un deportācijas
Otra pasaules kaņa sākums

II
Latvija zem vācu okupācijas
Vācu civīlā pārvalde
Latviešu pašpārvalde
Pirmās latviešu militārās vienības
un to cīņas

III
Latviešu leģiona dibināšana
2. Latviešu brigādes cīņas Volchovā
Atiešana uz Vaļikajas upes krastiem

IV
15. divīzija un pirmās cīņas
Robežapsardzības pulki
VI latviešu korpusa cīņas Latvijas
pierobežā
Atkāpšanās uz Latvijas robežām
Ienaidnieks atkal tuvojas Latvijas robežām

V
Latviešu kaņavīru cīņas Vidzemē,
Zemgalē un Kurzemē
19. divīzija kapitulē

VI
Latviešu kaņavīru cīņas
Vācijas telpā
Otrā pasaules kaņa beigu
cēliens

VII
Latviešu aviācija
Latviešu kaņavīru papildus un
palīgvienības
Kaņavīru aprūpe
Latviešu Leģiona Ģenerālinspekcija
Otrā pasaules kaņa noslēgums

90-4
869

dublet.

L
9

LATVIEŠU KAŅAVĪRS OTRA PASAULES KAŅA LAIKĀ

DOKUMENTU UN ATMIŅU KRĀJUMS

Redaktori

Vilis Hāzners un Indulis Kažociņš

VIII

PAPILDINĀJUMI UN LABOJUMI
PIE PIRMO SEPTIŅU GRĀMATU SATURA
RECENZIJAS PAR PIRMĀM
SEPTIŅĀM GRĀMATĀM
LATVIEŠU KAŅAVĪRI
SARKANĀS ARMIJAS
DIENESTĀ
I ŠĶ. DZKR KAVALIERI

1982
DAUGAVAS VANAGU
CENTRĀLĀS VALDES IZDEVUMS

80

Normunda Hartmaņa vāka zīmējums

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA
~~98-5.193~~
0306037658

Printed by
Augstums Printing Service, Inc.
1621 South 17th Street
Lincoln, Nebraska 68502-2698
Telephone: (402) 474-1592

Karš ir un paliek lielā mērā vēsture. Bet kad to sāk apvīt mīti, tā laika redzējumus sāk celt augšup kāds spēks, kas kļūst varenāks un stiprāks un kas sagrābj arī mūs pašus līdz ar to labāko, kas mūsos piemīt, pieaudzē tam visam spārnus un nes pāri laikiem, prom no grūtumu miglām, dūmiem, tumsas — pretīm jaunai spozmei, spožumam, kas piešķir nozīmību cīņām, upuriem, vīru mūžiem, tautu likteņiem. Lai tādā gaismā ieskatāmies arī cīņās un visās lielās norisēs, kas gājušas pāri mūsu zemei un tautai. Tā nebūs tikai kavēšanās pagātnes atmiņās, bet gan pagātnes ieplūšana un pilnīga sakušana ar tagadni, nostiprinot lielā mērā mūsu nākotni.

Edvīns Mednis,
Pulkvedis-leitnants.

APRAKTIE IEROČI

Ir apklusušas sīvās kaujas,
Pār gruvām zāle dzietus dzen,
Uz nākotni vien sapņi raujas,
Lai aizmirstu, kas bijis sen.

Bet nerūs ieroči, kas rakti,
Kas nenobeidza bruņas cirst.
Kā zelta dzirkstis augu nakti
Pār kaujas laukiem zvaigznes birst.

Ir liesmas, kuras neapslāpēs,
Ir torņi, kuri nesagrūs,
Ir cerības, kas piedzimst sāpēs,
Ir uzvaras, kas nāks, kas būs.

Būs kapenes, ko neklāj mauri,
Būs gruvas, kuras neaizaugs.
Tās gariem gadu simtiem cauri
Uz nepabeigtu cīņu sauks.

Pēteris Aigars

IEVADVĀRDI

Kad 1979. gada vasarā iznāca sērijas Latviešu karavīrs otra pasaules kara laikā 7. grāmata, tad DV centrālā valde un Leģiona archīva pārzinis bija uzskatos, ka tā būs minētās sērijas *pēdējā* grāmata, ko arī pieminēja DV priekšnieks Jānis Frišvalds tās pēcvārdos, uzskatīdams, ka lielais darbs ir nobeigts.

Tomēr vēl arvienu Leģiona archīvā turpināja ienākt dažādi Otrā pasaules kara norišu papildus apraksti un norādes uz vairākām kļūdām iznākušajās septiņās grāmatās. Tāpat archīvā tika sakopoties daudzas recenzijas par šīm publikācijām, kuras prasījās pēc ietveršanas kopējā sējumā. Visu minēto varētu ietvert vēl vienā pasāktās sērijas grāmatā.

1980. gada 1. un 2. maija DV centrālās valdes sēdē Toronto, darba gaitā uzņēma arī šo jautājumu un pēc neilgām debatēm centrālā valde nolēma tuvākā laikā izdot astoto grāmatu, lai tā papildinātu dokumentu un atmiņu kopojumu par Otro pasaules karu, kurā nozīmīgu dalību ņēma latviešu karavīri.

DV centrālā valde ar sludinājumiem presē un apkārtrakstos aicināja bijušos cīnītājus papildināt ar savām atmiņām, dokumentiem, foto uzņēmumiem un citiem materiāliem 8. grāmatas redaktoru rīcībā jau esošos materiālus un tos, kādi vēl atradās Leģiona archīvā. Tāpat DV centrālā valde lūdza norādīt uz nepilnībām vai kļūdām līdzšinējos septiņos sējumos. Par redaktoriem CV aicināja majoru Vili Hāzneru un vēsturnieku leitnantu Induli Kažociņu, redakcijas darbā lūdzot piedalīties arī virspulkvedi Artūru Silgaili un DVCV apgāda vadītāju virsleitnantu Alfrēdu Jāni Bērziņu.

Šim DV centrālās valdes aicinājumam sekoja laba atsaucība un redaktoru rīcībā ienāca vēl daudz jaunu materiālu. Par to visiem talciniekiem sirsnīgs paldies!

Vēsturei paliks tikai tas, kas ir uzrakstīts!

Vilis Hāzners
Indulis Kažociņš

1981. gada oktōbrī.

PAPILDINĀJUMI UN LABOJUMI PIE PIRMO SEPTIŅU GRĀMATU SATURA

LABOJUMI 1. GRĀMATĀ:

Kārlis Banga, Zviedrijā, lūdz izdarīt šādu labojumu:

Latviešu karavīrs . . . sērijas pirmās grāmatas 55. lp. minēts, ka sarkanarmijas bazes Latvijā bijušas arī Piltenē. Tas nesaskan ar patiesību. Piltenē bazes nebija, bet gan Ēdolē (Ēdoles pilī).

Kārlis Banga tajā laikā strādājis Ēdoles pasta un telegrāfa kantorī, kas atradies Ēdoles pilī. Tur bijis arī viņa dzīvoklis. Viņa darba vietai un arī pašam bijusi pils jāatstāj, jo tur ierādītas telpas krievu bazes vienībām.

Kaprāļa V. F. Buka labojumi:

I grāmatas 227. lp. minēts par 2 latviešu karavīru nogalināšanu.

V. Buks raksta, ka abi minētie — Pinka un Rūdolfs Lācis, nogalināšanas brīdī bijuši civīlisti. Pinka bijis Latvijas laikā mērnieks un R. Lācis kadets Latvijas kara skolā. Nogalināšanas laikā abi minētie strādājuši Straupē, mašīnu-traktoru stacijā. Savā nāves dienā — 1941. g. jūnija beigās, kad krievi jau atkāpušies un Latvijā trakoja sarkanie gvardi, Lācis un Pinka vieglā mašīnā braukuši uz Cēsīm pēc naudas — Straupes MTS darbinieku algām. Atceļā no Cēsīm viņiem uzbrukts: Pinka nošauts, bet Lācis nogalināts ar pistoles spala sitieniem pa galvu.

(Bukam Lācis bijis skolas biedrs!)

Dr. I. Bričkas labojumi:

I grāmatā — nogalināto, apcietināto, deportēto un c. virsnieku sarakstā ir minēts kpt. A. Liepiņš — sapieru pulka, noslepkavots, bet Kanādā dzīvo kpt. Antons Liepiņš, kurš beidza KS 1922. gadā, kad tika iedalīts Sapieru btl., vēlāk pulkā, kur arī dienēja līdz Latvijas okupācijai 1941. gadā. Sapieru pulkā nekad nav bijuši divi kpt. Liepiņi.

Deportēto sarakstā vispāri ir daudz trūkumu, piemēram bij. 6. Rīgas k. pulka vltn. Matīss Briedis nav ticis deportēts, bet dzīvo ASV.

Ltn. V. Jaunkalnietis papildina:

Latviešu karavīrs Otrā pasaules kara laikā 1. grāmatā 42. lp. teikts: ,,Bija sācies Otrais pasaules karš . . . Latvijas valdība tai pašā dienā izsludināja absolūtu neitralitāti, bet atturējas mobilizēt savus bruņotos spēkus." Arī nekur citur grāmatā nav minēta daļējā mobilizācija, kuru valdība izdarīja karam iesākoties.

1939. gada vasarā Latvijas armija atradās vasaras nometnēs. Parasti karaspēka daļas palika nometnē līdz augusta beigām, bet šoreiz jau augusta pirmās dienās tās saņēma pavēli atgriezties pastāvīgajos novietojumos. Tūlīt atvaļināja 1938. gada iesaukumu (1916. gadā dzimušos) un kara dienestā palika tikai 1939. gada iesaukums (1917. gadā dzimušie). Toreiz tas bija pārsteigums, jo Eiropai atkal draudēja karš. Iepriekšējā gada, Minchenes krīzes laika, 1937. gada iesaukums (1915. gadā dzimušie) tika paturēti kara dienestā līdz oktōbra beigām.

Valdības lēmumu atsaukt karaspēka daļas no vasaras nometnēm var izskaidrot ar to, ka mobilizāciju sekmīgi var izvest tikai pastāvīgos novietojumos, kur atrodas ieroču un mantu krājumi. 1916. gadā dzimušo karavīru atvaļināšana atbrīvoja darba spēku, sevišķi ražas novākšanai, un ietaupīja izdevumus.

Tūlīt pēc Vācijas iebrukuma Polijā kara dienestā tika iesaukti visi 1916. gadā un 1915. gadā dzimušie līdz turpmākam rīkojumam atvaļinātie karavīri un no 1914. gadā dzimušiem vairākas kategorijas. Iesaukšanas paziņojumi bija izlīmēti ielās, bet par iesaukšanu nebija ziņots laikrakstos. Tā arī šo daļējo iesaukšanu nav minējuši grāmatas autori, kaut arī tanī ir uzskaitīti visi dokumentētie rezervistu iesaukumi.

Šī iesaukšana noritēja ļoti gludi. Jau dažu stundu laikā iesauktos iedalīja vienībās, un tiem izsniedza apbruņojumu un ietērpu. Tā Latvijas armijas lielums bija trīskāršojies un tas varēja būt no 30.000 līdz 40.000.

Jāņem vērā ka karaspēka uzturēšana prasa lielus līdzekļus. Armijai ir vajadzīgi nevien karavīri, bet arī zirgi, satiksmes līdzekļi un telpas to novietošanai.

Tā arī Latvijas valdība bija izšķīrusies tikai par dažu gada gājumu iesaukšanu, gan stipri palielinot armijas skaitlisko sastāvu, bet sevišķi neapgrūtinot valsts saimniecisko stāvokli.

Iesauktie rezervisti piedalījas arī pēdējā Rīgas garnizona parādē 1939. gada 11. novembrī. Drīz pēc tam tos atvaļināja.

Pirmās grāmatas 37. lp. ir ievietoti divu Latvijas armijas pulku krūšu nozīmes. Kaprālis Arturs Bruņenieks lūdz minēto papildināt

ar paskaidrojumu, ka visiem Latvijas armijas pulkiem (un ats. kaŗaspēka daļām) bija katrai sava krūšu nozīme. Viņš grāmatā lūdz ievietot arī 2. Ventspils k. p. krūšu nozīmi, uz kuŗas ir uzrakstītā arī pulka kaŗoga devīze — VISU PAR LATVIJU.

Šādas pulku nozīmes tika izsniegtas pulka kaŗavīriem jau pašu pulku dibināšanas pirmajos gados, kā to liecina arī uzraksts uz 2. Ventspils k. p. nozīmes, kad vēl lietots apzīmējums ,,II W'', kāds rakstības veids pastāvēja Latvijā vēl divdesmitos gados. Pulku krūšu nozīmju nēsāšanai bija izstrādāti atsevišķi noteikumi un šīs nozīmes bija arī katra pulka goda zīmes.

2. Ventspils kājnieku pulka kaŗavīru krūšu nozīme. Uz tās pulka devīze ,, Visu par Latviju''.

Vltn. Austris Ķirsis lūdz labot kļūdu:

1. grāmatas 170. lp. ir kļūda par Latvijas kaŗa flotes iekļaušanu ,,Sarkanā karoga Baltijas flotē''. Latvijas kaŗa kuģu karogus nolaida un uz mūsu kaŗa kuģiem krievu karogus uzvilka Liepājas kaŗa ostā *augusta* pēdējā pusē, nevis 1940. g. oktobrī. Līdz ar to viss kaŗa flotes personāls tika pilnīgi ieskaitīts Sarkanā flotē un bija jāuzvelk krievu uniformas. Šinī laikā zemūdene ,,Ronis'' jau

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA
98-5.193

bija Liepājas kara ostā, bet zemūdene ,,Spīdola'', mīnu trāleri ,,Virsaitis'', ,,Imants'' un ,,Viesturs'' šai ceremonijai ieradās no Rīgas. Trāleri devās atpakaļ uz Rīgu un to komandas netika mainītas līdz kara sākumam, tikai katrai vienībai tika pielikts krievu poļitruks un visi stāba virsnieki bija krievi.

Abas zemūdenes palika Liepājas kara ostā un vairs nekad jūrā neizgāja. (Karam sākoties un krieviem atkāpjoties no Liepājas, krievi tās turpat nogremdēja.) Tās ieskaitīja Sarkanās flotes 2. zemūdeņu brigādē, kas bija ļoti liela vienība. Latviešu komandas no abām zemūdenēm tika noņemtas un tā uz abām bija krievu komandieris, latviešu virsnieki, latviešu virsnieku vietnieki — atsevišķo zemūdens dienestu vecākie un krievu komanda. Kad krievi bija pilnīgi ar zemūdenēm iepazinušies, tad novembra un decembra mēnešos visus virsniekus un virsnieku vietniekus pa vienam atvaļināja no dienesta un ieskaitīja Sarkanās flotes rezervē.

Šinī laikā dienēju kā virsnieks uz zemūdenes ,,Ronis'' un tāpēc toreizējos notikumus zinu ļoti labi, tikai baidos noteikti apgalvot karogu nolaišanas dātumu — domāju, ka tas bija 1940. gada 20. augusts.

PAPILDINĀJUMI PIE 2. GRĀMATAS:

Bij. 19. Latgales btl. granātmetēju karavīrs Jēzups Styuriška paskaidro, ka 2. grāmatas 124. lp. sākumā minētais par btl. granātmetēju vada uzstādīšanu patiesībā ir noticis šādi:

Vads netika sastādīts steigā, pārņemot no rotām karavīrus, kas dienējuši Latvijas armijā t. s. kājnieku baterijās, bet gan vadu sastādījis vltn. Rozentāls no 22. Daugavas btl. karavīriem, kuras īsi pirms izbraukšanas uz Krasnojo Selo pārskaitīja uz 19. btl.

Ļeņingradas frontē smagam granātmetēju vadam bija tikai vieglie 50 m/m granātmetēji, bet smagos 80 m/m granātmetējus vads saņēma tikai tad, kad atgriezās Latvijā augusta vidū un novietojās Ģintermuižā pie Jelgavas. 19. btl., ja nemaldos, jūnija sākumā nodeva lgb. rotu vltn. Spundes vadībā. Tajā bija tikai divi vai četri vieglie krievu kājnieku lgb., kuŗus pārvadāja ar četriem zirgiem.

129. lp. ir teikts, ka 13. augustā uzlādējās btl. tross. Uzlādējās lbg. rota vltn. Spundes vadībā ar visiem lgb., smago granātmētēju vads vltn. Rozentāla vadībā ar dažiem viegliem granātmetējiem un vienu 120 m/m mīnumetēju, ko mēs bijām atraduši pie mūsu novietojuma, un sapieru vads ltn. Ījaba vadībā.

* * *

273. Ludzas bataljona 4. rotas karavīri Zelču kordonā, 1943. gada 20. jūnijā.

273. Ludzas btl. karavīri Zelču kordonā 1943. gada Jāņu svinību laikā.

262. lp. minēts, ka 281. Abrenes btl. saformēja Bolderājā, Sapieru pulka telpās un izformēja Rīgā, Sakaru btl. telpās. Minētais nesaietas ar patiesību, jo minēto btl. saformēja Rīgā, Abrenes kazarmās un izformēja arī Rīgā, Vidzemes art.p. kazarmās.

Ģen. Bangerska ,,Mana mūža atmiņas'' ceturtās grāmatas 31. lp. atstāstīta Veides kunga liecība, ka ģen. Jekelns (Jeckeln) devis rīkojumu saformēt Slokā 300 vīru stipru btl. Tāds bataljons nav formēts.

Kādā no grāmatām arī rakstīts, ka krievi pēc Ķemeru ieņemšanas 1944. gada vasarā ieņēmuši arī Kaugurciemu. Tajā laikā kāda latviešu vienība stāvēja Jaunķemeros jūŗas krastā iepretīm Ķemeriem, bet Kaugurciemā atradās kāda vācu artilerijas remonta vienība (piešāva izremontētos lielgabalus jūŗā), kuŗas lielgabali bija novietoti laukumā pie Kaugurciema. Arī kādas latviešu saformētās vienības (šajā krievu iebrukuma laikā) posteņu māja atradās Kaugurciemā. Tā krievi Kaugurciemā nebija.

(Ziņas sniedzis kapr. K. Krūmiņš).

PAPILDINĀJUMI 3. GRĀMATĀ:

Austris Ķirsis raksta:

2. LATVIEŠU BRIGĀDES PRETTANKU BATALJONA FORMĒŠANA UN IESAISTĪŠANA VOLCHOVAS FRONTĒ

1943. gada maijā tika iesaukti virsnieki un instruktori 15. divīzijas prettanku bataljonam, ko komandēja kpt. (vēlāk majors) Trēziņš. Šie virsnieki (to skaitā arī es) un instruktori maijā tika nosūtīti 4 nedēļu prettanku virsnieku un instruktoru kursos Bolderājā. Apmācitāji bija ļoti inteliģenti un pieklājīgi vecāku dienesta pakāpju vācu instruktori. Pāris stundas tika ziedotas vācu ierindas un vieglo kājnieku ieroču apmācībām, bet viss pārējais laiks ļoti intensīvām apmācībām ar vācu 5 cm un 7,5 cm prettanku lielgabaliem. Virsniekiem pasniedza arī prettanku kauju taktiku. Katrs kursus beigušais virsnieks un instruktors bija spējīgs efektīgi izpildīt jebkuŗa lielgabala numura pienākumus, kas vēlāk ļoti noderēja apmācību demonstrējumos, ja kareivji redzēja, ka no viņiem neprasa neko, ko virsnieki un instruktori nespēj izdarīt paši.

Kursus beigušo virsnieku vidū bija vairāki bij. Latvijas armijas virsnieki — speciālisti prettanku artilērijā, vairāki bij. Latvijas kara flotes virsnieki (to skaitā arī es), bet vairums bija bij. Latvijas armijas rezerves virsnieki. Gandrīz visi bija zem 35 gadus veci. Tāpat arī instruktori bija gados jauni.

1943. g. jūnijā iesauktie latviešu jaunekļi, kursus beigušo virsnieku un instruktoru vadībā, sāka apmācības Bates lidlaukā pie Liepājas. Jūlijā Batē ieradās bij. Kurzemes artilērijas pulka kpt. Akmeņkalējs, kurš bija diezgan smagi ievainots Leņingradas frontē un atradās veselības uzlabošanas atvaļinājumā. Kpt. Akmeņkalējs bija iecelts par jaunformējamā 2. Latviešu brigādes Prettanku bataljona komandieri. Jūlija vidū Grobiņa vajadzēja ierasties apm. 250 jauniesaucamiem, lai tur formētu un apmācītu šī bataljona Smago Prettanku rotu (Schwere Panzerjäger Kompanie) un Stāba rotu. Šīm rotām bija paredzēts ierasties Volchovas frontē septembra beigās. Volchovā prettanku bataljonā bija paredzēts ietilpināt jau pie 1. un 2. pulka esošās prettanku artilērijas rotas. Tas bija apbruņotas ar 5 cm prettanku lielgabaliem.

Pāriešanai brīvprātīgi uz 2. brigādi kpt. Akmeņkalējs spēja savervēt tikai mani (bij. kara flotes virsnieku), ltn. Valdi Bruzguli (Latvijas armijas rezerves virsnieku) un virsn. vietn. (vēlāk vltn.) Kārli Apīni. Mani iecēla par Smagās rotas k-ri, ltn. Bruzguli par rotas k-ra pal. un instruktoru vada k-ri, v.v. Apini par Stāba rotas k-ri. Tā kā kpt. Akmeņkalējs vēl bija veselības uzlabošanas atvaļinājumā un viņa veselības stāvoklis bija diezgan slikts, tad viņš tikai pa retam varēja ierasties Grobiņā, lai pārraudzītu apmācību darbu. Viņam bija apsolīts, ka dabūsim pietiekošu skaitu instruktoru no papildinājumu bataljona, lai varētu izvest apmācības, bet tas neizdevās. Ar lielām grūtībām panācām, ka kpt. Trēziņš *aizdeva* mūsu apmācībām 5 no saviem instruktoriem. Tie gan izrādījās izcilus spējīgi vīri. V.v. Apīnis bija aizņemts ar saimniecisko lietu kārtošanu, tā 250 vīru apmācīšanai bija 2 virsnieki un 5 instruktori. Apmācībām bija paredzētas 8 nedēļas, tās vajadzēja nobeigt septembra vidū. Smagā prettanku rotā bija 148 vīri: 4 virsnieki, 40 instruktori un 108 kareivji. Lielgabalu pr-ki, pirmie un otrie numuri bija instruktori. Tāpat arī stāba rotai bija vajadzīgi instruktori. Mums bija skaidrs, ka šādu skaitu instruktoru no papildinājumu bataljona nekad nedabūsim, tāpēc jau pirmā apmācību nedēļā kopā ar ltn. Bruzguli no jauniesauktajiem izlasījām 60 pēc mūsu vērtējuma piemērotākos vīrus un ieskaitījām tos instruktoru vadā, kuŗus ltn. Bruzgulis un viens no piekomandētiem instruktoriem apmācīja atsevišķi no pārējiem jaunkareivjiem. Ltn. Bruzgulis bija ļoti spējīgs virsnieks un

bataljona k-ris bija vēlāk ļoti apmierināts ar mūsu pašu sagatavotiem instruktoriem.

Apmācībām saņēmām divus 7,5 cm prettanku lielgabalus, pie tiem apmācības notika nepārtraukti, rotējot lielgabalu apkalpes. Sākot ar 4. apmācību nedēļu bieži rīkojām sacīkstes starp atsevišķām apkalpes grupām lielgabalu uzstādīšanas un mērķēšanas ātrumā. Neraugoties uz nepietiekošo lielgabalu un apmācītāju skaitu, apmācībām beidzoties biju ļoti apmierināts ar Smagās prettanku rotas karavīru gatavība frontes dienestam.

1943. g. septembra sākumā bataljonam pievienojās Ļeņingrades frontes veterāni — visi bijuši kpt. Akmeņkalēja rotā: v.v. Ansis Ķezbers, tika iecelts par Sm.rt. II vada k-ri, v.v. (kadets) Jānis Bišs, III vada k-ris, kapr. Putniņš, Sm.rt. virsseržants un Stāba rotā par ieroču meistaru kapr. Silgailis. Ltn. Bruzgulis bija Smagās rotas I vada k-ris. V.v. Apinis bija Stāba rotas k-ris un bataljona k-ra adjutants. Instruktoru vadu beigušos paaugstināja par dižkareivjiem. Pēc apmācību beigām piekomandētie 5 instruktori atgriezās 15. divīzijas Prettanku bataljonā.

Septembra vidū bataljons devās uz Rīgu, kur bataljonam pievienojās saimniecības personāls: vācu unterštūrmfīrers Laval's, bataljona saimniecības pr-ks, kapr. Ilmārs Balodis, bataljona uzturzinis un d-kar. Rūsiņš, Smagās rotas uzturzinis. Šoferi, radiotelegrāfisti un daži citi speciālisti vēl atradās dažādos kursos un tie bataljonam pievienojās Volchovā. Saimniecības pr-ks Lavals bija ļoti enerģisks un tā bataljons saņēma pilnu apgādi, visu jaunu, ieskaitot bataljona noliktavās turāmo rezerves apģērbu, apavus un veļu. Rīgā saņēmām arī visus vieglos ieročus. Kpt. Akmeņkalējs, kaut arī ne pilnīgi no ievainojumiem atveseļojies, uzņēmās pilnīgu bataljona komandēšanu.

1943. g. septembra beigās bataljons vilcienā — pasažieru vagonos — devās uz Volchovu. Pāris dienas pēc iebraukšanas Krečno, bataljons pavadīja bunkuru nometnē netālu no brigādes stāba, jo bija jāgaida līdz Olchovkā apmācības pabeidz kājnieku papildinājumi. Oktobra pirmās dienās sākās 2 nedēļu apmācības periods Olchovkā. Šeit bataljonam pievienojās šoferi un visi citi speciālisti. Saņēmām 7,5 cm prettanku lielgabalus un vieglos ložmetējus. Smagās prettanku rotas sastāvā bija 3 vadi ar 3 lielgabaliem katrā un 1 lielgabals rotas k-ra vadības grupai — kopā 10 prettanku lielgabali. Pie katra lielgabala bija vieglais ložmetējs. Lielgabala apkalpē bija 10 vīri (ieskaitot 2 ložmetējniekus), lielgabala priekšnieks un vilcēja šoferis. Tikai munīcijas piegādātāji bija apbruņoti ar karabīnēm, visiem pārējiem apbruņojumā bija pistoles un mašīnpistoles, lai netraucētu darbību pie lielgabala. Olchovkā saņēmām arī transporta līdzekļus: 6 krievu ¾ tonnu

smagās mašīnas (pienācās 12), drusku vēlāk vēl trīs vācu smagās mašīnas, no tām vienu ar kāpurķēdēm pakaļējo riteņu vietā — tā vareni noderēja, jo ar to varējām izvilkt no purva citas iestigušās mašīnas. No 4 statā paredzētām vieglām mašīnām saņēmām 2, vienu ar iebūvētu radiostaciju. No 7 motocikletiem saņēmām 4. Kā lielgabalu vilcejus saņēmām 10 pilnīgi jaunus ,,Raupenschlepper Ost'' kāpurķēžu vilcējus ar sēdekļiem apkalpei un kastēm minicijas ievietošanai. Šie kāpurķēžnieki bija speciāli attīstīti ziemas darbībai, bet īstenībā nebija visai labi: bencīna patēriņš bija nesamērīgi liels un bremžu konos sagāja sniegs, kas vilcēju nelietojot pēc dažām stundām sasala un tad vilcēju 10 — 15 minūtes nebija iespējams pareizi nostūrēt, līdz viss sniegs izlūza un izkusa.

Apmācībās izšāvām lielu skaitu prettanku granātu pa kustošiem mērķiem, kuŗus vilkām ar kādu no vilcējiem, tāpat izlietojām daudz ložmetēju munīciju un rokas granātu. Tikai mašīnpistoļu un pistoļu munīciju apmācībām nesaņēmām tikpat kā nemaz. Arī vēlāk šo munīciju vienmēr bija grūti dabūt pietiekošā vairumā. Nepārtraukti trenējām apkalpes lielgabalu atkabināšanai, uzstādināšanai kaujai un mērķēšanai, arī krēslā un tumsā. Visas lielgabalu apkalpes spēja no braukšanas stāvokļa lielgabalu ievietot pozicijā un pielādēt pirmam šāvienam ātrāk kā 30 sekundēs. Domāju, ka šī vienība bija viena no vislabāk apmācītām pirms iesaistīšanas frontē visā 2. Latviešu brigādē.

Bataljona k-ris kpt. Akmeņkalējs ar stāba rotu tūlīt no Krečno devās uz pastāvīgo novietni — bunkuru pilsētiņu dienvidos no Russenšneise's stacijas. Prettanku bataljonā oficiāli tika ieskaitītas arī 5 cm prettanku lielgabalu rotas pie 1. un 2. pulka. Vienu komandēja vltn. (vēlāk kpt.) Māls, otras rotas k-ŗa vārdu nevaru atcerēties. Šīm rotām motorizētu vilcēju nebija un lielgabalus vilka ar zirgiem. Abu pulku komandieŗi tomēr šīs abas rotas stingri turēja savās rokās un ieskaitīšana bataljonā bija tikai vārda pēc.

Smago prettanku rotu ievirzīja pozicijās oktobŗa pēdējā pusē. I vads ar vada k-ri ltn. Bruzguli ieņēma pozicijas 1. pulka iecirknī. II vads ar vada k-ri v.v. Ķezberi 2. pulka iecirknī. 2 lielgabali katrā vadā bija izbūvētās pozicijās, trešais lielgabals aizmugurē pie vada k-ŗa, rezervē, vienmēr gatavs ātrai darbībai visā pulka iecirknī. III vads ar vada k-ri Bišu atradās pie Krečno un skaitījās korpusa rezervē, bija vienmēr gatavībā doties uz tanku iebrukuma vietu brigādes un abu kaimiņu divīziju iecirkņos. Katram vada komandierim bija ziņnesis-motocikletists, radiotelegrāfists un 2 smagās mašīnas munīcijas un degvielu transportam. Bijām labi apgādāti ar degvielām, prettanku un ložmetēju munīciju, pamaz bija kājnieku atbalsta granātu, pistoļu un mašīnpistoļu munīcijas.

Mans komandpunkts bija pie II vada, ziemeļos no Russenšneises stacijas. Kopā ar v.v. Bišu izlūkojām eventuālas prettanku lielgabalu pozicijas un piebraukšanas ceļus ziemeļos no brigādes iecirkņa — Gaisa spēku lauku divīzijas iecirknī un dienvidos no brigādes — 28. Jäger divīzijas iecirknī. Mierīgajā laikā, līdz 1944. g. janvāra vidum, katru dienu apbraukāju visus vadus un piestājos bataljona stābā. Biju tieši padots tikai bataljona k-rim, bet uzturēju ciešus sakarus ar 1. un 2. pulka kājnieku virsniekiem. Bieži tomēr notika, ka saņēmu tiešas pavēles no brigādes prettanku pr-ka, vācu armijas majora (vārdu nevaru atcerēties), kurš gan nēsāja SS uniformu un bija liels latviešu draugs.

1943. g. beigās Smagās prettanku rotas apbruņojums bija šāds: (tas būtu pieskaitāms 3. sējuma 201. lp. uzskaitītam 2. Latviešu brigādes apbruņojumam 1943. g. beigās)

10 — 7,5 cm prettanku lielgabali	10 kāpurķēžu vilcēji
10 vieglie ložmetēji	9 smagās mašīnas
40 karabīnes	2 vieglās mašīnas
108 mašīnpistoles un pistoles	4 motocikleti.

PRETTANKU ARTILĒRIJAS VIENĪBA PLKV. VEISA KAUJAS GRUPĀ

3. grāmatas 206. lp. par plkv. Veisa kaujas grupu teikts, ka ,,Tūliņ 16. janvārī kaujas grupai piedalīja 3 vācu triecienlielgabalus uz pašbraucēju lafetēm . . .'' Tas ir nepareizi. Šāda vienība kaujas grupai piedalīta nebija, bet gan bija Smagās prettanku rotas 2 lielgabali no II vada un mans rotas komandieņa lielgabals, kopā 3 prettanku lielgabali ar kāpurķēžu vilcējiem.

Notikumi šinī laikā, par cik es tanīs ņēmu dalību, risinājās sekojoši: Jau 15. janvārī, agri no rīta, brigādes prettanku pr-ks sasauca virsnieku apspriedi bataljona komandpunktā, kurā ziņoja par krievu iebrukumu dienvidos no brigādes iecirkņa un ka šajā iebrukumā piedalījušies arī krievu tanku spēki. Ieteica būt gataviem kustībai un kaujai.

Īsi pēc pusnakts no 15. uz 16. janvāri, man brigādes prettanku pr-ks telefoniski pavēlēja 1 stundas laikā būt gatavam un izbraukt ar 3 lielgabaliem un nepieciešamo munīciju uz brigādes labo spārnu, kur pie Štern stacijas saņemšu taļākas pavēles. Uzdeva man personīgi komandēt šo vienību. Visvairāk laika prasīja viena lielgabala noņemšana no pastāvīgās pozicijas, tā lai nepievērstu

krievu uzmanību un neizsauktu krievu mīnmetēju un artilerijas uguni. II vada k-ris v.v. Ķezbers palika uz vietas, jo biju domājis I vada rezerves lielgabalu pārvietot uz 2. pulka iecirkni. Paspēju par pavēli paziņot bataljona stābam, I un III vada k-riem. No bataljona stāba nekādu rīkojumus nesaņēmu, bet gan piezvanīja kāds 1. pulka latviešu virsnieks, kurš bija nozīmēts man parādīt kā naktī atrast ceļu uz Ņekochovo. Viņš mani gaidīs pie kino barakām. Devos ceļā. Kolonnā bija 3 lielgabali ar vilcējiem, mana vieglā mašīna ar iebūvētu radiostaciju, 2 ziņneši-motocikletisti, 3 smagās mašīnas (2 ar prettanku munīciju, 1 ar kājnieku atbalsta munīciju un degvielām). Nebija laika apstāties bataljona stāba noliktavās, lai saņemtu uzturvielas, bez tam man tika norādīts, ka par uzturu rupēsies kājnieku vienības. Noteiktā vietā manu kolonnu sagaidīja daži latviešu virsnieki un instruktori. Tie man varēja pateikt tikai tikdaudz, ka ar dienas gaismu Ņekochovo virzienā dosies 2 kājnieku bataljoni — plkv. Veisa kaujas grupa.

No brigādes stāba prettanku pr-ka bija atsūtīts kāds jaunāks virsnieks, kurš par stāvokli varēja pateikt tikai tikdaudz, ka 28. Jäger divīzija ir smagi cietusi un krievu spēki ir tās aizmugurē, stāvoklis ceļa posmā Zemtiči — Ņekochovo ir neskaidrs. Kaujas grupas uzdevums ir atbrīvot 28. divīziju no krievu ielenkuma. Rakstiskas pavēles man nebija un mutiskā pavēle bija īsa: ,,Rādīt spēku" ceļa posmā Zemtiči — Ņekochovo, ja iespējams, tad arī dienvidos no Ņekochovo. Stāties sakaros ar plkv. Veisa kaujas grupu un pievienoties kaujas grupai."

Sāku braukt pa ceļu Ņekochovo virzienā. Bija piķa tumšs. Visapkārt bija mazas grupiņas krievu slēpotāju, pa lielākai daļai tik tuvu, ka varējām ar tiem brīvi sarunāties un viens otru izlamēt. Nekāda šaudīšanās nenotika, tumšā viens otru redzēt nevarējām tikpat. Krievi laikam domāja, ka esam kāda lielāka vienība un neuzbruka, gaismiņai austot visi krievi bija pazuduši un nevienu vairs nemanījām. Saņēmām 2 gūstekņus, viens bija viegli ievainots, tos vadājām līdz. Tos noklaušinot nekādu lielu gudrību neieguvu, likās, ka slēpotāji darbojās tikai grupu sastāvā, tikai retai grupai ir vieglie mīnmetēji. Katram gūsteknim bija tādas ka 2 auzu tārbas, vienā bija šauteņu munīcija, otrā amerikāņu konzervu bundžas. Vēl rīta krēslā kādā meža stīgā ieraudzījām grīļojoties vecmodīgo 3 stāvu 30 tonnu K II tipa krievu tanku. Vajadzēja tikai 2 šāvienus to sašaut. Visa apkalpe bija beigta. Apvidus tanku darbībai bija labvēlīgs, bet vairāk tankus visu dienu neredzējām. Ņekochovo sasniedzām gaismiņai austot. Krustceļā nekādas dzīvības zīmes nebija, devos vēl pāris km uz dienvidiem, kur sastapu vācu sapieru vienību. Tie par stāvokli zināja vēl mazāk kā es un gaidīja kādu pavēli no saviem priekšniekiem. Devos ar savu

kolonnu atpakaļ uz ziemeļiem, Zemtiči virzienā. Visu laiku mēģināju uzņemt radio sakarus ar plkv. Veisa kaujas grupu, bet tas neizdevās. Vienīgie sakari bija ar kādu vācu smagās artilērijas vienību, kas, cik sapratu, bija kautkur Dolgovo rajonā. No tiem nekādas ziņas par stāvokli nedabūju, bija ļoti piesardzīgi. Es segvārdu tai dienai nezināju un vāciski, kaut arī tekoši, runāju ar akcentu. Vācieši droši vien domāja, ka krievi mēģina izspiegot. Sakaru uzņemšanai ar kaujas grupu izsūtīju ziņnesi — motociklētistu, jo kolonna kustējās diezgan lēni — ceļš bija slikts. Ziņnesis pazuda bez vēsts. Nobraucu ziemeļu virzienā gandrīz līdz Zemtiči, tad braucu atpakaļ uz Ņekochovo. Mani 18 — 20 gadus vecie karavīri bija neganti izsalkuši. Atļāvu apēst dzelzs rācijas — izrādījās, ka tās jau sen apēstas. Aizbraucām līdz Ņekochovo krustceļam, tad braucu atpakaļ ziemeļu virzienā. Ņekochovo viss bija mierīgi, krievu slēpotājus nekur nemanījām, tikai dienvidaustrumu virzienā visu laiku dzirdēja spēcīgu artilērijas troksni. Beidzot dažus km ziemeļos no Ņekochovo sastapām kpt. Stīpnieka bataljonu. Manis sūtītais ziņnesis viņu nebija sasniedzis.

Kpt. Stīpnieks man nodeva plkv. Veisa rīkojumu — ar manu vienību turēties starp abiem bataljoniem, tā kā mana pievienošanās kaujas grupai plkv. Veisam acīmredzot bija zināma. Viņš pašreiz atradās pie kpt. Jansona bataljona. Kaujas grupas kājnieku paskats bija bēdīgs. Gravjos nostāvējušies viņi bija atraduši no garākiem pārgājieniem un likās ļoti noguruši. Vairumam kājās bija ādas apvilktie filca zābaki. Laiks bija nejauks — janvārī neparasti siltas dienas — atkusnis. Izmirkušie filca zābāki sautēja kājas. Morale tomēr likās augsta — visapkārt dzirdēja jokus.

Pāris km no Ņekochovo ceļa kreisā malā bija veci bunkuri. Naktī tajos bija paslēpušies krievi. Lai gan biju braucis ar savu kolonnu tiem garām 4 reizes, tie mūs neaiztika. Tagad krievi pielaida kpt. Stīpnieka bataljonu pavisam tuvu un tad atklāja uguni, noguldot visu bataljonu no bunkuriem labi pārredzamā klajumā. Man bija ļoti stingra pavēle nelietot kājnieku atbalsta munīciju bez bataljona k-ra vai augstāka pr-ka pavēles, jo tās bija ļoti maz. Uzskatīju, ka šinī gadījumā mans uguns pabalsts bataljonam ir nepieciešams, tāpēc pavēli neievēroju, izbīdīju vienu lielgabalu pozicijā un bunkurus sašāvu, tā kā bataljons varēja gājienu turpināt. Laimīgi neviena ievainotā nebija.

Sāka satumst, kad sasniedzām Ņekochovo. Pienāca arī kpt. Jansona bataljons. Pieteicos pie plkv. Veisa. Ar viņu kopā bija ieradies arī Prettanku bataljona k-ris kpt. Akmeņkalējs. Kpt. Stīpnieka bataljons ieņēma pozicijas Ņekochovo sādžas dienvidu daļā, kpt. Jansona — ziemeļu daļā. Izliku lielgabalus pozicijās abu bataljonu iecirkņos un vienu lielgabalu pie krustceļa uz Dolgovo.

Abi bataljoni izlika priekšposteņus. Sādžā bija daudz labi izbūvēti bunkuri, tā kā kājnieki dabūja pelnīto atpūtu. Plkv. Veiss uzņēma radio sakarus ar ielenktajām 28. div. vienībām, norunāja ka tās nāks pa ceļu Dolgovo virzienā. Norunāja pazīšanās raķetes. Saņēmām brīdinājumu, ka krieviem šinī rajonā ir arī nelieli tanku spēki. Ap plkst. 20:00 dzirdējām tanka tuvošanos. Izšāvām vairākas signālraķetes, bet atbildes nebija. Pielaidām tanku uz apm. 200 m, tikko varējām just tā siluetu tumsā, tad atklājām prettanku lielgabala uguni — trāpījām ar pirmo šāvienu. Sākām dzirdēt kliegšanu vācu valodā. Izrādījās, ka esam sašāvusi vācu triecienlielgabalu, kas nāca 28. div. palieku priekšgalā. Pavisam iznāca ap 300 vīru. Vairumam ieroču nebija, dažiem nebija pat mēteļu un apavu. Plkv. Veiss sūtīja iznācējus pa ceļu Dolgovo virzienā. Drīz arī saņēmām pa krustceļu īsu, bet spēcīgu artilērijas un mīnmeteju uguns brāzienu. Vienu no manām prettanku munīcijas mašīnām trāpija un tā uzsprāga gaisā. Cilvēku upuru nebija. Devāmies bunkuros drusku nogulēties. Biju vienā bunkurī ar ltn. Strautiņu, krustceļa tuvumā.

Ap plkst. 02:00 naktī, mūs uzmodināja pavisam tuvs kaujas troksnis. Abi ar ltn. Strautiņu metāmies ārā. Bija tumšs, mazu blāzmu deva tikai kautkur kpt. Jansona iecirknī degoša krievu būda. Visapkārt bija tuvcīņas un nevarēja saprast, kur ir ienaidnieks, kur savējie. Gribēju tikt pie sava krustceļā novietotā lielgabala, bet tas neizdevās. Ievēroju, ka pie tuvējas ēkas stūra grupa krievu uzstāda smago ložmetēju. Tas bataljona vidū būtu varējis nodarīt lielu postu. Acis sāka aprast ar tumsu. Pielīdu krievu grupai un uzmetu abas rokas granatas, kas man bija klāt un ložmetēju un kādus apkalpes locekļus iznīcināju, (par to vēlāk dabūju II šķ. Dzelzs krustu). Tad mēgināju atkal tikt pie sava lielgabala un satiku atkal ltn. Strautiņu — momentu vēlāk mūs abus ievainoja. Abi bijām ieskrējuši krievu grupas vidū un mūs abus ķēra mašīnpistoles kārta. Mani ievainoja celī, ltn. Strautiņu cik varēju saprast, plaušās un kaklā. Abi bijam pakrituši blakus. Viņš nebija spējīgs kustēties un kad likās, ka krievi paskrējuši tālāk, uzkārās man kaklā un es ar elkoņiem novilku mūs abus nost no ceļa, kur, kad kauja norima mūs atrada sanitāri. Bija pārsteidzoši, ka visā šinī sajukumā smagāki cietuši bija tikai trīs vīri: kpt. Jansons, ltn. Strautiņš un es. Pārējiem ievainotiem bija tikai vieglas skrambas un ierinda jāatstāj nebij.

Austot gaismai izrādījās, ka nelielas krievu vienības ir arī kaujas grupas aizmugurē un apšauda ceļu uz Dolgovo. Plkv. Veiss norīkoja savu šoferi mūs izvest cauri krieviem uz Dolgovo. Tas viņam, neraugoties uz apšaudi, arī izdevās.

Visas slimnīcas un pārsienamie punkti bija ievainoto pārpildīti un pagāja vairāk kā nedēļa, kamēr nokļuvu vācu kara slimnīcā igauņu Valkā. Tur man iztaisīja ceļa operāciju un kāju no amputācijas izglāba, lai gan nākošos pusotra gadus pavadīju dažādās kara slimnīcās. Biju vienā istabā ar kpt. Jansonu, kuram jau bija amputēta labā roka. Par ltn. Strautiņa likteni, kurš bija ievainots vissmagāk, neizdevās neko uzzināt.

2. LATVIEŠU BRIGĀDES PRETTANKU BATALJONA IZFORMĒŠANA

Par Prettanku bataljona un Smagās prettanku rotas darbību atkāpšanās kaujās 1944. g. janvāra beigās un februārī, man ziņas ir ļoti trūcīgas. 1944. g. martā mani kara slimnīcā apmeklēja K. Apīnis, kurš tikko bija paaugstināts par leitnantu (vēlāk bija vltn.). Viņš man pasniedza Dzelzs krustu un paziņoja, ka esmu paaugstināts par virsleitnantu 1943. g. novembrī, bet oficiāla pavēles noraksta Apīnim nebija (kpt. Trēziņš bija pieprasījis jūnijā, kad es vēl biju 15. div., visus Latvijas Kara skolu beigušos leitnantus paaugstināt par virsleitnantiem). Tā kā mani nemitīgi pārvietoja no slimnīcas uz slimnīcu (karam beidzoties biju kara slimnīcā Itālijā!), tad oficiālā pavēle mani nekad nesasniedza. Ltn. Apinis pastāstīja, ka atkāpjoties no Volchovas nav bijis zināms, kas ar kpt. Akmeņkalēju noticis un par bataljona k-ri tā iecelts latviešu kapteinis — ieroču speciālists, kurš tikko ieradies frontē, lai uzņemtos bataljona ieroču virsnieka pienākumus. Es viņu nesastapu un vārdu nevaru atcerēties. Pēc dažām dienām degvielu trūkuma dēļ, Stāba rotas mašīnas ar apgādi uzspridzinātas un rota praktiski beigusi eksistēt, jo kareivji piekomandēti dažādām 2. brigādes kājnieku vienībām. Cik viņš zināja, tad kpt. Akmeņkalējs, ltn. Bruzgulis, v.v. Ķezbers, vai nu krituši, vai pazuduši bez vēsts. Par ltn. Bruzguli, ka tas pazudis bez vēsts īsi pirms Ostrovas sasniegšanas, man Vācijā pēc kara pastāstīja viens no viņa vada vilcēju šoferiem (vārdu nevaru atcerēties). Degvielu un munīcijas trūkuma dēļ vilcēji un lielgabali tikuši ceļā uzspridzināti un no 10 lielgabaliem tikai 2 sasnieguši Ostrovu. Šie divi lielgabali pārmaiņus vilkti ar kādu iegūtu krievu dīzeļmotora vilcēju. Tā Ostrovu sasniedzot beidza eksistēt arī 2. Latviešu brigādes Smagā prettanku rota.

Cik zinu, tad 1944. g. vasarā ltn. Apīnis saformēja 19. divīzijas Smago prettanku rotu Paplakā. Tuvāku ziņu man par to nav.

Austris Ķirsis

LABOJUMI PIE 4. GRĀMATAS:

65. lp. kā ieroču virsnieks minēts N. Leimanis. Jābūt: vltn. Edvīns Leimanis.

176. lp. augšā 4./33. gren.p. rotas komandieris apzīmēts ar jautājuma zīmi. Pieminētās rotas karavīrs E. Kupfers liecina, ka šajā laikā rotas komandieris bijis vltn. Karitēns.

200. lp. teikts, ka 15. div. art. p. II dzn. komandieris bijis kpt. Līniņš. Tajā laikā Līniņš jau bija paaugstināts par majoru.

(Labojumu pieteicis Dr. J. Platais).

Tai pat 200. lp. minēts, ka ienaidnieka pozicijas pienākušas uz 30 — 40 m, patiesībā tās bija 80 m tālu.

202. lp. minēts, ka pārbēdzējs pie ienaidnieks — kar. Skudra nākamā naktī mēģinājis palīdzēt ienaidniekam nemanītam ielavīties mūsu ierakumos. Patiesībā tas notika nevis nākamā naktī, bet vairākas dienas vēlāk.

(Labojums pieteicis bij. 9. rt. kaprālis V. F. Buks).

4. grāmatā vairākās vietās pieminēts, arī uzņēmumā — 32. pulka virsnieki Jāņu svinēšanā 1943. gadā redzams, kpt. Pomers (nepareizi uzvārdu rakstot ar divi „mm"). Tas ir 1928. g. KS beigušais Oskars Pomers, kurš ilgu laiku dienēja 5. Cēsu k. pulkā.

1944. gada martā pie Veļikajas ievainotais 34. gren. p. btl. kom. bija kpt. Kārlis Sproģis, kurš 4. grāmatā apzīmēts kā kpt. A. Sproģis, kas nav pareizi. Kārlis Sproģis bija beidzis KS 1923. gadā, bet A. (Aleksandrs) Sproģis KS beidzis 1930. gadā un bija tikai vltn. dien. pakāpē.

(Labojumus pieteikuši Dr. I. Brička un kpt. K. Sproģa atraitne Līna Sproģis.)

PAPILDINĀJUMI 5. GRĀMATĀ:

Kapr. A. Ķeksis, kura vārds minēts 280. lp., nav uzrādīts Personu rādītājā (būtu jābūt 283. lp.).

15. Rez. brigādes karavīru grupa pie Langervaldes 1944. gadu augusta pirmajās dienās pēc Jelgavas krišanas krievu rokās.

Jelgavas bojā eja 1944. gada vasarā . . .

Kauja ap vienu no Zemgales vēsturiskākām pilsētām Bausku notika no 1944. gada 29. jūlija līdz augusta beigām, no mūsu puses cīņās iesaistot samērā daudz spēku, kuŗi cieta lielus zaudējumus. Šajās cīņās bojā gāja arī lielākā daļa no Bauskas pilsētas.

Daļēji šīs cīņas ir aprakstītas 5. grāmatā (no 93. līdz 96. lp.). Šajā grāmatā sniedzam dažus šo kauju uzņēmumus.

Betona tilts pār Mēmeli Bausku atstājot.

Betona tilts pār Mēmeli pēc kaujām. Kreisā pusē Ragu krogs.

Bauskas bojā eja.

Bauskas bojā eja 1944. gada vasarā.

Sabumbotā policijas ēka („C" grupas mītne) 1944. g. augustā.

Bauskas bojā eja 1944. gada augustā.

Gados jaunākie Bauskas aizstāvji (abi 16 g. veci).

Bauskas aizstāvji.

Pozicijās Mēmeles krastā 1944. gada augustā.

Bauskas policijas vienības iziet no Bauskas ielenkuma, sasniedzot Ķegumu un Lielvārdi.

Staltākā Bauskas celtne — Aizsargu nams pirms nopostīšanas.

PAPILDINĀJUMI PIE 4. un 5. GRĀMATAS:

Par I/15. art. p. l. btr. darbību Veļikajas upes pozicijās 1944. gada 26. marta lielkaujas laikā stāsta šīs *btr. kom. kapteinis (toreiz vltn.) Jānis Tūte:*

Manas dienesta gaitas Latviešu leģionā saistītas ar 15. art. pulka I divizionu un šī diviziona 1. bateriju.

I divizions kaujas darbību uzsāka 1943. gada decembrī Novo-Sokolņiki rajonā. Toreiz dzn. atradās vācu 205. art. pulka komandieŗa plkv. Šulca padotībā. Mūsu I dzn. komandēja kpt. Rēbergs.

1944. gada februāŗa sākumā tiku ievainots. Pēc izveseļošanās marta vidū atgriezos savā I dzn., kas tad atradās Veļikajas upes pozicijās un ko arvienu vēl komandēja Rēbergs, tagad jau majora dienesta pakāpē. Dzn. adjutants bija vltn. Matizens, vēlāk ltn. Ģērmanis.

Par artilēristu cīņām Otrā pasaules kara laikā samērā maz rakstīts. Lai vismaz par vienu vienību — 15. art. p. I dzn. — būtu nepārtrauktas ziņas, kaut arī nepilnīgas, vienojamies ar vltn. Ģērmani tās papildināt ar savām atmiņām vēl tagad, 1980. gadā. Kāpēc rakstam tik vēlu? Varbūt nebija laika? Varbūt gaidījām, ka kāds cits ko papildus uzrakstīs? — Tagad liekas, ka ,,kāds cits'' to vairs nedarīs, jo mūsu artilēristu paliek arvienu mazāk, kas šajā karā piedalījamies.

Un tagad par 26. marta kaujām. I/15. art. p. bija nozīmēts 33. grenadieru pulka tiešam pabalstam šī pulka aizstāvēšanās iecirknī. Latviešu karavīrs . . . 4. grāmatā, starp citām, ir šādas rindas: ,,26. martā sākās ienaidnieka lieluzbrukums'' (15. art. p.), ,,Visa fronte atradās dūmos un putekļos un no novērošanas punkta nekā nevarēja redzēt'' (34. gren. p.), ,,Mūsu artilērija gan šāva, bet ļoti atturīgi, jo nebija municījas'' (33. gren. p.).

Tā tas bija: 26. martā 1. btr. uz katru lielgabalu (10.5 cm haubici) bija tikai 6 — 8 šāviņi, tā tad uz visiem četriem lgb. apmēram 30 šāviņi. Cik atceros, arī 2. un 3. btr. uz katru lgb. bija tāds pat skaits. Bez tam, lai tos izlietotu, vajadzēja īpašas atļaujas no divizona vai pulka komandiera. Šos šāviņus turēja tuvcīņas vajadzībām, t. i. ja ienaidnieks uzbruktu lielgabalu pozicijām. Šie šāviņi bija neaizskarami krājumi.

Ienaidnieka maldināšanai aizstāvēšanās kaujās reizēm btr. pamatpozicijas uz laiku mainīja, no tām izšaujot dažus šāviņus un tad pārvietojoties uz maldu pozicijām, te atkal, pēc dažu šāviņu izšaušanas, bija jāatgriežas pamatpozijās. Šādu maldināšanu reizēm veica tikai viens lielgabals.

25. marta pēcpusdienā dzn. kom. maj. Rēbergs deva pavēli man no pamatpozicijām pāriet uz maldu pozicijām, kuras atradās apm. 700 m uz D no pamatpozicijām. Šo pārvietošanos izdarījām ar krēslas iestāšanos. Tā 26. marta rītā es kopā ar telefonistiem un patšautnieku atradamies novērošanas punktā, bet visa btr. maldu pozicijās.

Apmēram plkst. 05.50 telefonists, kurš dežūrēja novērošanas punktā un vēroja apvidu ar stereotālskatu (ko reizēm sauca par ,,šķēri''), man ziņoja, ka ienaidnieka pusē aiz uzkalna Z no Sorotas upes, redzamas daudzas krievu galvas — cepures. Kad steidzos pie ,,šķēres'' bija vēl diezgan tumšs. ,,Šķēre'' atradās novērošanas punkta ,,mucā'' (betona lējums ierakts zemē līdz novērošanas spraugai). Tādas mucas (pillbox), gan lielākas, gan mazākas, bija izbūvētas Otrā pasaules kara laikā arī Anglijā gar krastu varbūtēja vācu desanta apkarošanai. Mūsu muca bija domāta tikai diviem cilvēkiem: btr. uguns koriģētājam un telefonistam. Iespiedos

1/15. art. p. komandieris vltn. J. Tūte pie Novo-Sokoļnikiem 1944. gada janvārī.

mucā, par redzamām krievu cepurēm tūdaļ ziņoju maj. Rēbergam, norādot, ka tās lielā vairumā redzamas sprostuguns X (nummuru vairs neatceros) rajonā. Bet mums nebija municijas . . . Tikko bijām pabeiguši sarunu kad viss sākās: plkst. bija 06.00 un krievi laida darbā visāda veida smagos ieročus. Nevarēja izšķirt atsevišķu šāvienu troksni, bija viena nepārtraukta rūkoņa. Mans novērošanas punkts atradās apm. 2 — 3 km no krievu galvenā uzbrukuma

Vācu prettanku mīnu nokrautuve Novo-Sokoļniku rajonā 1943. gada ziemā. No kreisās I/15. art. p. ltn. Jānis Plūdums, vltn. Jānis Tūte un ltn. Arturs Plūme.

virziena. Zeme drebēja un mūsu ,,muca'' vārda tiešā nozīmē līgojās un mēs šūpojamies līdz ar to.

Pa nakti krievi bija apjozuši Veļikajas upes izliekumu starp Mišņi un Košina ar saviem visāda veida un kalibra mīnumetējiem. Kāmēr vēl bija krēsla (apmēram pusstundu) vērojām vai simtiem uzliesmojumu vietas ieročiem izšaujot. Liekas, ka tieši šie mīnumetēji nolīdzināja 34. gren. pulka ierakumus, apberot ar zemi vīrus un ieročus, kas šajā uguns ellē vēl mēģināja turēties. Krievu art. viesuļuguns laikā kāda viņu baterija apšaudīja arī manas 1. btr. pamatpoziju, kuŗā mēs nebijām. Telefonists, kuŗš kā vienīgais bija tajā laikā btr. pamatpozicijā, ziņoja, ka šāviņi krītot tuvu apkārt. 28. vai 29. martā, kad kaujas bija piestājušās, aizgāju apskatīties savas bijušās pamatpozicijas. Vēroju, ka kādi pieci smagās art. šāviņi būtu mums nodarījuši lielāku vai mazāku postu, ja mēs jau iepriekš nebūtu pārvietojušies uz maldu (tagadējām) pozicijām. Viens krievu šāviņš bija sprādzis tieši otrā lgb. ,,gultā''.

Mūsu dzn. 2. un 3. btr. pamatpozicijas nebija apšaudītas, redzams, ka krievi tās nebija uzgājuši. Pēc kaujas pārrunājām kāpēc tieši 1. btr. pamatpozicijas tikušas skārtas. Vai tad mēs būtu bijuši sliktāk maskējušies? Kāds no btr. vīriem nāca ar izskaidrojumu: kad mūsu btr. gājusi pozicijās, vēl ne visi civīliedzīvotāji bijuši izvākti. Kāds no tiem varēja būt ziņojis krieviem!

Lai nu kā: tā ienaidnieka smagā btr. bija šāvusi apbrīnojami precīzi, bet vēl apbrīnojamāka bija bijusi majora Rēberga paredzēšana jeb nojauta, izvēlēties 1. btr. par ,,klejojošo''. Un tas ienaidniekam dārgi maksāja vēlāk, sevišķi 27. martā!

Totiesu 26. martā krievu kājnieki kā parādē iesoļoja 34. gren. pulka poziciju — priekšējās līnijās. Mūsu artilērija klusēja. Bija neaprakstama nevarības un bezspēcības sajūta. Tikai tamdēļ, ka mums nebija municijas un mēs nevarējām saviem kājniekiem palīdzēt . . . 26. marta rītā, kad krievi vēlās pāri 34. gren. pulka iecirknim, daudzi domāja vai jautāja ,,kur ir mūsu artilērija? ''. Ceru, ka kāds, kas toreiz tika laukā no šīs elles, tagad, kaut daudzus gadus vēlāk, šīs atmiņas lasot sapratīs un nevainos mūsu artilēristus . . . Majors Rēbergs jau sākot ar 23. vai 24. martu nepārtraukti divīzijai pieprasīja municiju. Arī pulkvežu Januma (33. gren. p.) un Zeniņa (34. gren. p.) ziņojumi div. stābam vēstīja par krievu spēku koncentrēšanu un tur nevarēja būt šaubu, ka gaidams uzbrukums, bet municiju nedeva. Liekas, ka tā no divīzijas vadības puses bija nolaidība vai nelietība, jo 26. marta vakarā 1. btr. piegādāja 300 šāviņus un naktī uz 27. martu to pašu skaitu vai pat vairāk. Arī pārējās dzn. btr. saņēma šo pašu skaitu, bet 26. marta kauju cietējiem tas vairs nepalīdzēja.

26. marta rītā ienaidnieka viesuļuguns un tai sekojošie kājnieku uzbrukumi sajauca arī 2. un 3. btr. novērošanas sistēmu. Šo btr. novērošanas punkti atradās 34. gren. pulka aizstāvēšanās iecirknī — augstumā 94.4 un Patjugi rajonā. 3. btr. kom. ltn. Ošāns tika smagi ievainots un mira ceļā uz aizmuguri, uz kurieni to nesa nov. p. vīri. Krituši bija arī vairāki sakarnieki. 26. marta pēcpusdienā, kad mūsu spēku pretuzbrukumi daļēji sekmējās, ne ltn. Ošāna, ne citu kritušo artilēristu līķus neatrada.

2. btr. kom. kpt. Mateass ar saviem novērošanas punkta vīriem bija atgājis un organizējis tilta pār Veļikajas upi aizstāvēšanu, lietojot arī kādu mūsu kājnieku pamestu lielgabalu un izsaucot palīgā 2. un 3. btr. lgb. apkalpes, kā arī apturot atejošos gren. p. karavīrus. Kpt. Mateasam par šo tilta noturēšanu 26. marta pirmajās rīta stundās piešķīra DzKr. I šķiru. 26. martā ap plkst. 08.00 kāds ienaidnieku kājnieku grupa parādījās Z no Sorotas arī 33. gren. p. iecirknī. Mūsu grenadieri tos ar savu uguni piespieda

pie zemes, arī mana 1. btr. varēja nedaudz palīdzēt, jo maj. Rēbergs atļāva izšaut dažus šāviņus, lietojot tos no ,,neaizskaramiem krājumiem''.

Tas arī bija viss, ko I dzn. varēja darīt kā artilēristi 26. marta kaujās.

Pie manis tajā rītā ap plkst. 09.00 vai 10.00 novērošanas punktā ienāca kāds 33. gren. p. kareivis, kurš bija tuvu pānikai. Teicās, ka esot viens no vltn. Antonu Žukovska kājnieku lielgabalniekiem. Krievi esot iebrukuši viņu lgb. pozicijās, tuvcīņā daļa apkalpes esot krituši, ievainoti vai metušies bēgt. Viņš bijis iemucis un noslēpies tuvējos krūmos, līdz ienaidnieks attālinājies. No paslēptuves viņš redzējis, ka krievi ielenkuši Žukovski no visām pusēm. Žukovskis lietojis pistoli līdz krievi viņu nodūruši vai nosituši.

Viņš dienestu pildīja 33. gren. pulkā kā kājnieku lbg. rotas smagā vada komandieris. Vltn. Žukovskis bija beidzis Latvijas Kara skolu 1929. gadā un iedalīts 9. Rēzeknes k. pulkā 1939. gadā viņš beidza artilērijas virsnieku kursus un es kādu laiku ar viņu biju kopā Ats. art. dzn. Cēsīs. Klīda baumas, ka Žukovskis esot kreisi noskaņots, pie kam daži art. virsnieki viņu uzskatīja par necienīgu

Pie tuvapsardzības patšautenes 1943. gada 1. decembrī Novo-Sokoļniku rajonā. No kreisās: ltn. Arturs Plūme, vltn. Jānis Tūte un ltn. Jānis Plūdums.

būt viņu vidū. Nu 26. martā viņš aizstāvēja savu zemi līdz pēdējam elpas vilcienam. Tiem, kas viņu necienīja šķiet ir kauns pat to atcerēties . . .

Nakts no 26. uz 27. martu pagaja mierīgi, vismaz I dzn. iecirknī. Krievi izdarīja pārgrupēšanos nākošo dienu kaujas darbībai. Pēc motoru radītiem trokšņiem spriedām, ka krievi pieved municiju, pārvieto smagos ieročus un tt. Varbūt pat pratina gūstā kritušos 34. gren. p. vai citu vienību karavīrus, jo pirmajā lielkaujas dienā augstuma 94.4 rajonā esot bijuši dzirdami palīgā saucieni latviešu valodā . . .

27. marta agrā rītā pirmais manas btr. merķis bija ienaidnieka artilērijas btr., kas bija gājienā ar zirgu velkmi. Tā pārvietojās Z no Sorotas upes, 26. marta uzbrukuma virzienā. Mums municijas šoreiz bija pietiekami. Īsā laikā šo krievu btr. apstādinājām un

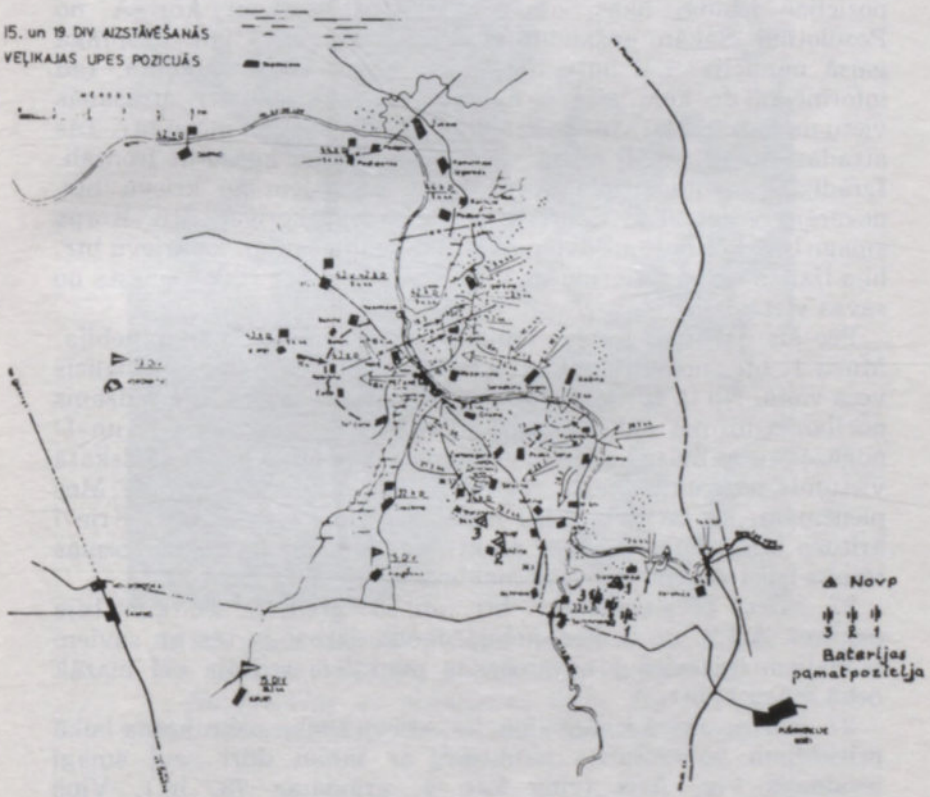

15. un 19. div. aizstāvēšanās Veļikajas upes pozicijās.

iznīcinājām, jo tās lgb. mētājās tajā pat vietā vēl nākošās dienās — 28. un 29. martā.

Arī otrais mērķis bija ievērības cienīgs: ienaidnieka laikam smagā btr., kas pa nakti bija pārvietojusēs uz priekšu un atradās R no Kusovicha. Tāpat 27. marta rīta pusē ,,noķērām'' divas smagās auto mašīnas, kas piestājās un to šoferi aizgāja aiz kādas ēkas. Tā arī viņi pie savām mašīnām vairs atpakaļ netika. Viena no tām aizdegās un uzsprāga gaisā, mēs domājām, ka tā veda municiju.

Vēl rīta pusē apšaudījām naktī no 26. un 27. martu uzcelto tiltu pār Veļikaju, kad pār to sāka pārvietoties ienaidnieka tanki un auto mašīnas. Apšaudes rezultātus gan nevarējam pateikt. Jo diena ievilkās garumā, jo mazāk bija mērķu apkarošanai. Kaujas troksnis arī 34. gren. p. iecirknī apklusa.

27. marta pēcpusdienā novērojām, ka krievi ar cilvēku spēku pozicijās iebīda, likās, smagos lielgabalus, kaut kur A no Pozolotina. Sākām apšaudīšanu. Pie viņu ceturtā lgb. uzsprāga gaisā municija. Lai būtu droši, ka šī btr. tiktu sabojāta, tad informējām dz. kom. majoru Rēbergu par šīs krievu btr. atrašanās vietu un lūdzām, lai viņš šo mērķi dod kādai smagai mūsu btr. Tās atradās vairāk uz ZR un tā varēja ienaidnieku apšaudīt frontāli. Izrādījās, ka no citiem novērošanas punktiem šo krievu btr. nevarēja redzēt. Tad Rēbergs mums uzdeva koriģēt vltn. Korpa smago btr. Pēc dažām šāvienu kārtām nebija šaubu, ka krievu btr. bija izsista laukā no ierindas. Viņu viens lgb. pat tika izsviests no savas vietas.

Pēc šīs darbības kaujas laukā vairs ,,cienīgu'' mērķu nebija. Mūsu 1. btr. novērošanas punkts bija vienīgais, kas bija palicis vecā vietā. No tā 26. marta krievu iebrukuma rajons bija redzams no flanka un pat daļēji no aizmugures. Augstuma 94.4 A un D nogāzēs vecos mūsu kājnieku ierakumus izmantoja krievi. Tālskatā vietumis ierakumu malās redzējām baltas cilvēku formas. Mēs pieņēmām, ka tie ir izģērbti mūsu kritušo karavīru līķi. Krievi kritušo izģērbšanu vienmēr praktizēja, laikam, lai mūsu formas tērpus izlietotu spiegiem vai maldināšanai.

27. marta pēcpusdienā 1. btr. un 33. gren. p. iecirknis bija pakluss. Arī 2. un 3. btr. nebija daudz darba, jo tās no saviem jaunajiem (piespiedu) novērošanas punktiem redzēja vēl mazāk nekā mūsu 1. btr.

27. marta vakarā ienāca ziņa, ka, krievu tanku uzbrukuma laikā priekšējam novērošanas punktam, ar tanku dūri sevi smagi ievainojis v.v. Āzis (viņa foto 4. grāmatas 78. lp.). Viņš uztraukumā tanku dūri lietojis līdzīgi šautenei atbalstot to pie

1943. gada decembrī Novo-Sokoļniku pozicijās (ceļā uz I/15. art. p. novērošanas punktu). No priekšas uz aizmuguri: vltn. Jānis Tūte, ltn. Arturs Plūme, ltn. Jānis Plūdums un kapr. Zobs.

izšaušanas plecā. Tanku gan trāpījis, bet atpakaļ plūstošā ieroča liesma saārdījusi viņa plecu. V.v. Āzis miris uz vietas.

Līdz marta beigām 1. btr. palika maldu pozicijās. Apriļa sākumā I dzn. nomainīja vācu artilēristi. Mūsu dzn. tika pārvietots uz ZR, 15. div. art. p. komandieņa plkv. Skaislauka tiešā padotībā. Te pozicijas un novērošanas punkti bija klajā laukā.

Naktī no Zaļās ceturtdienas uz Lielo piektdienu (7. aprilī) mani ievainoja ,,kukuruzņika'' mesto bumbu šķembas. 1. btr. komandēšanu pārņēma vltn. Arturs Plūme (mira Montreālā 1973. gadā). Pēc izveseļošanās satiku viņu un mūsu I divīzionu 1944. gada beigās Sofienvaldē, R. Prūsijā, kur formējās jauns 15. div. art. pulks pltn. Rēbergs vadībā.

* * *

Mani tajā pat ievainošanas dienā (1944. g. 7. aprilī) evakuēja uz Rīgu un ievietoja Latgales ielas slimnīcā. Pirmā vai otrā Lieldienu dienā (9. vai 10. aprilī) pie manas gultas pienāca manas nodaļas ārsts — vācietis un apsveica mani ar paaugstināšanu kapteiņa dienesta pakāpē. Viņš esot klausījies vācu virspavēlniecības šī rīta ziņojumu, kurā mans vārds pieminēts sakarā ar 15. div. kaujām un arī minēts, ka es esot paaugstināts par kapteini.

Kaut kad jūnijā mani slimnīcā apciemoja I/15. art. p. adjutants vltn. Matizens. Viņš, starp citu, pastāstīja, ka jau 1944. gada sākumā paaugstinamo sarakstā manu vārdu licis ierakstīt I/15. art. p. komandieris maj. Rēbergs, bet pulka komandieris plkv. Skaistlauks to izsvītrojis. Bet notikumi Veļikajas poziciju kaujās martā iegrozījās tā, ka savu paaugstinājumu dabūju pāris nedēļas pirms pārējiem virsniekiem, kuru iesniegtā paaugstināšanas sarakstā mans vārds bija ticis izsvītrots. Protams, es par to biju priecīgs un lepns. Mans ārstēšamās laiks ilga sešus mēnešus un es pulkā atgriezos tikai tad, kad tas jau bija pārvietots uz Vāciju.

* * *

Par I/15. art. pulka gaitām — ar pāris mēnešu atstarpi — Krievijā un Latvijā atceras *dzn. adjutants vltn. Elmārs Ģērmanis*.

Tās papildina 4. un 5. grāmatā aprakstīto un ir šādas:

ATMIŅAS PAR 15. DIVĪZIJAS ARTILERIJAS KAUJĀM AUSTRUMU FRONTĒ UN LATVIJĀ, LAIKĀ NO 1944. G. MAIJA LĪDZ DECEMBRIM.

Virsleitnants Elmārs Ģērmanis

Pēc īsa bijušo artilerijas virsnieku vietnieku atkārtošanas kursa beigšanas Rīgā (Ziemeļblāzmā), austrumu frontē nonācu 1944. g. maija beigās Standartenoberjunkera dienesta pakāpē.

15. un 19. divīzijas tanī laikā atradās Bardovo-Kudevera pozicijās ar galveno kaujas līniju no Senkovo līdz Barsuki sādžām, pāri ezeru līnijai no Alje līdz Beloje ezeriem, apmēram 40 līdz 50 km platā frontē. Abu divīziju kaujas līnijas sastapās pie Ostrovito ezera. 15. divīzijas kājnieku un artilerijas komandpunkti atradās Bardovo sādžā. 15. divīzijas labajā spārnā bija 23. vācu divīzija un kreisajā — 19. latviešu divīzija.

Es tiku nozīmēts par priekšējo novērotāju 15. divīzijas Rēberga artilerijas grupas I diviziona 1. baterijā, kuru komandēja vltn. Plūme. Pārējo I diviziona bateriju komandieri bija vltn. Zeibots (vēlāk kpt. Mateass) 2. baterijai un ltn. Ošiņš (vēlāk kpt. Lillenurms) 3. baterijai. Maj. Rēberga artilerijas grupa (divīzijas pavēlēs: ,,Artilleriegruppe Rehberg.") sastāvēja no 2 viegliem un 1 smagā artilerijas diviziona.

Kad sākās atkāpšanās no Bardovo telpas, tad smagais divizions atkāpās kopā ar 19. divīziju un ar šo divizionu sakari pārtrūka. Pēc atkāpšanās pāri Veļikajas upei dienvidos no Opočkas, I divizions tika padots vācu artilerijas vadībai, izņemot pirmās pozicijas rietumos no Veļikajas upes, kur vēl klāt bija maj. Rēbergs. I diviziona komandēšanu pārņēma kpt. Mateass. Es visā atkāpšanās laikā Krievijā izpildīju vai nu diviziona adjutanta, vai artilerijas sakaru virsnieka pienākumus un Latvijā tāpat adjutanta, sakaru virsnieka, vai artilerijas priekšsējā novērotāja pienākumus pie kājnieku vienībām.

Sākumā Bardovo-Kudeveras fronte bija samērā klusa. Artilerija piešāva sprostuguns laukumus un deva sagatavošanās uguni trieciena grupu iebrukumiem ienaidnieka ierakumos, lai saņemtu gūstekņus informācijas iegūšanai. Pirmais šādas kājnieku triecien-grupas pasākums jūnija sākumā, kur es piedalījos ar artilerijas uguns vadību, beidzās nesekmīgi. Šinī periodā vienmēr bija jātaupa municija, kas ierobežoja artilerijas darbību.

Dažas nedēļas pēc nonākšanas frontē tiku paaugstināts par leitnantu un nozīmēts par adjutantu maj. Rēbergam. Pirms manis, cik atceros, viņa adjutants bija vltn. Matizens. Maj. Rēbergs bija iecienīts vācu divīzijas vadībā un arī ļoti labi ieredzēts savas grupas artileristos, pateicoties viņa mierīgam, nosvērtam un vienmēr pieklājīgam vadības stilam. Toreizējais 15. divīzijas komandieris, SS-Oberf. Heilmans (Heilmann), nebija sevišķi iecienīts starp latviešu artileristiem. Viņš ar savu uzvešanos arī neatstāja augstāka armijas virsnieka iespaidu.

1944. g. 22. jūnijā sākās tā saucamā ,,Jāņu kauja'' ar uzbrūkošām krievu vienībām. Uzbrukumu ievadīja kāds krievu soda bataljons. Uzbrukuma mērķis bija augstiene 228.4 (,,Jāņu kalns'') 15. divīzijas labajā spārnā. Rēberga artilerija (3 divizioni) sniedza šinīs kaujās efektīgu atbalstu kājniekiem, gan ar sprostuguni aiz kalna, krieviem uzbrūkot, gan ar viesuļuguni uz pašu kalnu, sagatavot kājnieku pretuzbrukumus 22. un 23. jūnijā, kad kalns jau bija krievu rokās. Stipra krievu artilerijas un granātmeteju uguns traucēja pretuzbrukumus. Augstiene tika ieņemta mūsu artilerijas stiprā uguns atbalstā, tad atkal zaudēta, ar lieliem zaudējumiem mūsu pusē. Citi mēģinājumi atgūt strateģiski svarīgo augstieni ar vācu 23. divīzijas palīdzību arī neizdevās. Uz šo augstieni un aiz tās tika izšauti vairāki tūkstoši vieglās un smagās artilerijas granātu (pēc kāda aprēķina ap 5000 līdz 6000). Tur krita arī daži artilerijas priekšējie novērotāji, kas tur cīnījās kopā ar kājniekiem aizstāvot pozīcijas. Augstiene tomēr palika krievu rokās.

Plānotā frontes atvilkšana no Bardovo-Kudeveras pozicijām bija paredzēta naktī no 10. uz 11. jūliju. Jau iepriekš sākās ugunsgrēki frontes aizmugurē, kas parasti nozīmēja atkāpšanās sākumu. Divīzijas vadība bija ļoti saniknota par šo ugunsgrēku cēloni, pierakstīdama to pašu karavīru rīcībai. No tā krievi atkāpšanos uzzināja un uzsāka negaidītus uzbrukumus visā abu divīziju frontē jau 10. jūlija rītā ar spēcigu artilerijas, granātmetēju un prettanku lielgabalu viesuļuguni. Dažas artilerijas priekšējas novērošanas punktus apšaudīja ar krievu kaujas līnijā ievilktiem prettanku lielgabaliem. Šai sagatavošanas ugunij sekoja krievu kājnieku un

tanku uzbrukumi vairākos frontes sektoros. Vienā kauju posmā 32. un 34. k. p. gandrīz ielenca.

Rēberga artilerijas grupai izdevās noņemties no pozicijām bez zaudējumiem. Īsi pēc I diviziona 1. baterijas noņemšanās no pozicijām, uz tām gulās labi tēmēta krievu artilerijas un granātmetēju viesuļuguns, bet baterija bija jau ārpus tās iespaida. Smagais divizions atkāpās kopā ar 19. divīziju.

Lai segtu atkāpšanos un traucētu uzbrūkošo krievu tanku virzīšanos uz priekšu, I diviziona 1. baterija, apgādāta ar prettanku municiju, tika atstāta prettanku pozicijās pie galvenā atkāpšanās ceļa, apmēram pusceļā līdz nākošajai pretošanās līnijai, Odenwaldstellung, apmēram 15 km uz rietumiem no Bardovo sādžas. Kad Odenwaldstellung artilerija ieņēma pozicijas, pienāca ziņa, ka šinī atkāpšanās sektorā tuvojās krievu tanki. Maj. Rēbergs izsūtīja mani uz priekšu, stāvokli noskaidrot. Ceļā sastapu atkāpjošās, izkaisītas kājnieku vienības, bet krievu tanku norādītajos rajonos nebija. Uz ceļa, artilerijas poziciju tuvumā, stāvēja vācu militārās policijas vienība, kas apturēja atejošās kājnieku vienības un noskaidroja to piederību.

Tā kā efektīga pretošanās šinī aizstāvēšanās līnijā netika noorganizēta, artilerija noņēmās no pozicijām un turpināja atkāpties rietumu virzienā. Jau šinī atkāpšanās laikā artilerijai, kas varēja kustēties samērā gausi, sāka zust kājnieku segums un kad tā ieņēma pēdējās pozicijas pirms Veļikajas upes (uz austrumiem no Goruška), tad kājnieku seguma vairs nebija un uzbrūkošie krievu kājnieki tika atsisti ar tiešu tēmēšanu un bateriju apkalpju vieglajiem ieročiem. Daļa no artilerijas uguns uz svarīgākiem mērķiem tika vadīta no maj. Rēberga komandpunkta. Netālu no tā atradās 15. divīzijas komandpunkts kādas mājas pagrabā. Šinī laikā 15. divīziju komandēja kāds vācu armijas pulkvedis, grāfs von Eilenburgs (Eulenburg). Viņš bija tipisks vecās vācu aristokratijas virsnieks, kurš lāgā neieredzēja SS virsniekus, ieskaitot enerģisko divīzijas Ia, SS-Stubaf. Vulfu (Wulff) (krita Vācijā pie Landeck). Von Eilenburgs esot kritis Austrumvācijā sekodams sauklim „Jede Stadt — eine Festung".

Plkv. Eilenburgs mani ar auto nosūtīja uz Opočkas šoseju noskaidrot, kas tur notiek un kādas vienības atkāpjās. Šoseja bija pārpildīta ar sajauktām atejošām vācu un galvenām kārtām 19. divīzijas smago un vieglo ieroču vienībam. Sadrūzmētā šosejā man izdevās tikai nedaudz pavirzīties uz priekšu. Tālāk Opočkas virzienā uz šosejas savā auto stāvēja kāds vācu ģenerālis, apturēja atkāpjošās vienības un ar roku norādīja, kur tām jāieņem pozicijas. Kad atgriezos atpakaļ un nodevu ziņojumu plkv. Eilenburgam, tad

viņš noteica, ka pašlaik vienīgā uzticamā divīzijas vienība esot tās artilerija. Pēc tam viņš ar stābu devās uz rietumiem. Drīzi pēc divīzijas stāba aizbraukšanas, otrā baterija nonāca bīstamā stāvoklī sakarā ar pastiprinātu krievu kājnieku uzbrukumu tās sektorā. Baterijai tomēr izdevās noņemties no pozicijām baterijas apkalpes vieglo ieroču priekšapsardzības aizsegā. Drīz pēc tam arī pārējās baterijas noņēmās no pozicijām un atkāpās uz nākošajām pozicijām Veļikajas upes austrumu krastā, apmēram 8 km uz dienvidiem no Opočkas. No šīm pozicijām Rēberga artilerijas grupa apkaroja ar netiešu tēmēšanu krievu kājnieku virzīšanos uz priekšu starp Nivna un Kudo ezeriem un piespieda tos atkāpties aiz uzkalniem. Šinīs pozicijās artilerija palika vairākas dienas.

Kad bija paredzama tālāka atkāpšanās 14. jūlijā, maj. Rēbergs sūtīja mani ar auto izlūkot artilerijas atkāpšanās ceļu caur Opočku uz nozīmēto vietu purvainos mežos rietumos no Veļikaja upes. Mani pavadīja 2 kareivji, jo šādos mežos darbojās partizāni. Nopietna sadursme ar partizāniem nenotika. Pēc noteiktās vietas sasniegšanas, vakarā braucām caur Opočku atpakaļ uz artilerijas pozicijām. Opočkā jau bija ļoti daudzi ugunsgrēki un tās tuvumā bija diezgan stipra kājnieku uguns. Ceļā no Opočkas uz dienvidiem sastapām kādu kājnieku lielgabalu vadu, kuram ieteicu vairs neatkāpties caur Opočku, un kādu mazu vācu kājnieku grupu, kas devās Veļikajas upes virzienā. Tumšā nonācu Rēberga artilerijas pozicijās. Tā jau bija pilnīgi noņēmusies no pozicijām un, acīmredzot, aizbraukusi dienvidu virzienā meklēt pāreju pār Veļikajas upi. Man šī rajona kartes nebija, tāpēc tumšā naktī ļoti uzmanīgi braucu pa artilerijas pēdām mēģinot atrast tās nogriešanos no ceļa Veļikajas upes virzienā. Uz austrumiem dega daudzas krievu sādžas un bija dzirdama reta kājnieku uguns. No aizmugures mums ar diezgan lielu ātrumu un bez ugunīm tuvojās kāds auto. Lai izvairītos no sadursmes, tas strauji bremzēja un iebrauca grāvī. Auto bija divi krietni iereibuši vācu virsnieki. Tos iesēdināju mūsu mašīnā un tad ceļu turpinājām. Beidzot, ejot auto pa priekšu, izdevās sazīmēt nogriešanos uz Veļikajas upi. Upi krustojām pār tiltu pie Kosogori. Otrā rīta 15. divīzijas stabā sastapu maj. Rēbergu, kurš mani jau bija ,,norakstījis zaudējumos''.

No šām pozicijām artilerija apšaudīja no dienvidiem uzbrūkošos krievu tankus un apturēja to virzīšanos uz priekšu.

Šeit I divizions tika pakļauts vācu artilerijas vadībai līdz poziciju ieņemšanai Kurzemē un izņemot samērā īsu brīdi Vidzemē. Ar maj. Rēbergu vairs nesastapos līdz aizbraukšanai uz Rietumprūsiju. I

divizionu turpmāk komandēja kpt. Mateass.

Nākošās diviziona pozicijas bija Prokrovskoje telpā. Es tur tiku nozīmēts par artilerijas sakaru virsnieku pie 15. divīzijas stāba. Uzturēšanās šinī stāba novietojumā bija īsa. Divīzijas stabā vēl ticēja, ka kājnieku fronte ir kādus 5 km uz austrumiem, kad stāba novietojums saņēma stipru uzbrūkošo krievu kājnieku uguni. Divīzijas Ia (SS Stubaf. Wulff) steidzīgi norīkoja visu stāba sastāvu (ieskaitot pavārus) aizstāvēšanās pozicijās. Artilerijas uguni nevarēja dot, jo stāvoklis priekšā bija ļoti neskaidrs. Šinī brīdī notika divīzijas komandēšanas pārņemšana un plkv. von Eilenburgs atsveicinoties pacēla cepuri, ironiski smaidīdams iekāpa auto un zem krievu uguns aizbrauca rietumu virzienā. Drīz pēc tam arī divīzijas stābs steigā atkāpās un es atgriezos pie diviziona.

Tālākā diviziona atkāpšanās pa Krievijas mežiem notika ar lēcieniem. Frontes stāvoklis mainījās gandrīz katru stundu. Divizions organizēja pats savu tuvapsardzību pozicijās un atejot pa mežiem krievu partizānu un kājnieku atvairīšanai, jo artilerijas atiešana bija gausāka par kājnieku atiešanu un pašu kājnieku segums kustībā nekad nebija drošs. Dažreiz mežos notiek diviziona vieglo ieroču uguns sadursmes ar ienaidnieku.

Pie Latvijas robežām (jūlija mēneša vidū), I divizions tika iedalīts vācu 425. kājnieku pulka uguns pabalstam. Šo pulku komandēja kāds ļoti vecs vācu armijas pulkvedis. Kad kopā ar viņu izgājām novietot artilerijas priekšējos novērotājus, viņš uzkliedza, lai karavīri ierakumos pieceļās kājās, kad runā ar savu veco pulkvedi. Karavīri to arī smaidīdami darīja. Palika tomēr iespaids, ka karavīri viņa ļoti labi ieredzēja.

Šinīs pozicijās notika tikai viegla, galvenām kārtām granātmetēju apšaudīšanās. Artilerija piešāvās uz tālākiem aizmugures mērķiem, jo priekšlaukā vēl ieradās noklīdušas vācu vienības. Viena tāda vienība būtu iznīcināta, ja pēdējā acumirklī uguns atklāšanu neapturētu.

Pēc poziciju maiņas, kādu laiku biju vācu artilerijas komandpunktā kopā ar ltn. Stūri no 19. art. p. (viņš tagad dzīvo Adelaidē). Šinī laikā uz Hitleru Vācijā bija izdarīts atentāts, kas, acīmredzot, atstāja ļoti nospiedošu iespaidu uz vācu virsniekiem. Kāds virsnieks privātā sarunā man izteicās, ka viņš tic, ka vadonis noslēgs mieru ar rietumu sabiedrotiem īstā laikā. Ka rietumu sabiedrotie varētu mieru neslēgt, tas viņam neienāca prātā.

Jūlija beigās 15. art. p. pakļāva 19. divīzijai un manas turpmākās gaitas saistījās tikai ar I divizionu.

Mans nākošais norīkojums par artilerijas sakaru virsnieku bija pie pltn. Kociņa kaujas grupas (44. gren. p.), pltn. Kociņa bunkurā

uz rietumiem no Lubānas ezera.

Savu lielo kaujas zaudējumu un pāri palikušā mazā skaitliskā sastāva dēļ, 42., 43. un 44. gren. pulkus šinī kauju posmā nosauca par ,,kaujas grupām'', papildinot tās ar daļu no 15. div. kājnieku pārpalikuma. Pati 15. div. tika izņemta no frontes un augusta mēnesī nosūtīta uz Rietumprūsiju jaunuzstādīšanai. Frontē palika 15. divīzijas artilerija.

Pltn. Kociņa bunkura rajons atradās zem retas, bet neatlaidīgas krievu granātmetēju traucējošas uguns, tāpēc bunkuru atstāt nevarēja ne dienu, ne nakti. Tanī sakarībā kādā rītā vācu sakaru virsnieks, kāds vācu armijas virsleitnants, man klusām atklāja, ka viņš domājot, ka viņam esot utis. Es viņu centos nomierināt pastāstīdams, ka jebkuram bunkura iemītniekam to ir simtiem.

Galvenā artilerijas darbība šeit bija apšaudīt krievu vienības, kas uzbruka no dienvidaustrumiem gar Lubānas ezeru, tā pabalstot mūsu kajnieku pretuzbrukumus. Artilerijas municijas apgāde nebija apmierinoša. Augusta sākumā šinī sektorā sāka darboties arī krievu artilerija. I divizions deva uguns pabalstu kājniekiem arī Meirānu kaujā.

Tālākā atkāpšanās gājienā, tanī pašā uzdevumā, tiku piekomandēts maj. Stīpnieka kaujas grupai (43. gren. p.). Reizē ar to tai deva I diviziona uguns pabalstu. Kopā ar kājniekiem un 19. div. artileriju, I divizions sekmīgi atsita krievu uzbrukumu 42. gren. p. rajonam no ziemeļiem. Divizions deva uguns pabalstu arī 44. gren. p. pretuzbrukumiem Aizkujas rajonā.

Atejot caur kādu sādžu, kurā bija maj. Stīpnieka komandpunkts, tur sāka degt dažas mājas, par ko maj. Stīpnieks ļoti sadusmojās. Viņa stāba karavīri mēģināja uguni apdzēst. Sādžas rietumu malā sastapām maj. Galdiņu, kurš pateica, ka viņš esot pavēlējis mājas aizdedzināt, lai atbrīvotu savas kaujas grupas (42. gren. p.) smagajiem ieročiem redzes lauku. Pie šās sādžas kaujas darbība tomēr nenotika.

Kad augusta sākumā krievu spēki no dienvidaustrumiem tuvojās Cesvaines-Madonas līnijai, tiku nozīmēts par artilerijas sakaru virsnieku maj. Galdiņa komandpunktā, kādā skolā pie Cesvaines. Maj. Galdiņš ļoti ienīda komūnistus, viņš negribēja tiem atstāt neko nesabojātu. Divizions šeit pabalstīja kājniekus atsitot krievu uzbrukumus 19. div. kreisajā spārnā.

No maj. Galdiņa komandpunkta es tiku aizsaukts par artilerijas priekšējo novērotāju pie kāda vācu bataljona, kas bija novietots 19. div. labajā spārnā. Mans uzdevums bija vadīt diviziona uguni šā bataljona atbalstam. Diviziona pozicijas šinī laikā bija Nesaules kalna rajonā. Visu dienu uz vācu kājnieku bataljonu gulās ļoti

intensīva krievu artilerijas un granātmetēju uguns, ar viesuļugunīm pirms katra krievu uzbrukuma, bataljonu gandrīz iznīcinādama. Bataljona pārpalikums šo krievu spiedienu neizturēja un sāka atkāpties uguns starpbrīžos. Virsnieki ar mašīnpistolēm rokā mēģināja dabūt atejošos karavīrus pozicijās, bet bez panākumiem. Mūsu artilerijas pretuguns tilpums bija samērā mazs, salīdzinot ar krievu artileriju un granātmetējiem. Slikta pārredzamība arī neatļāva precīzi noteikt galvenos krievu smago ieroču novietošanas centrus mūsu artilerijas apšaudei. Kad priekšlaukā parādījās uzbrūkošie krievu kājnieki un vācu bataljons vairs neizrādīja pretestību, es ar sakarnieku novērošanas punktu atstājām. Ceļā uz aizmuguri uzdūros uz ltn. Puriņa novērošanas punktu kādā uzkalniņā, no kura varēja labāk apkarot tuvojošos krievus. Vakaram iestājoties, priekšlaukā vairs neredzēja neviena kājnieka un mēs devāmies uz aizmuguri, ltn. Puriņš uz savu bateriju un es ar sakarnieku uz diviziona komandpunktu. Krievi vēl joprojām apšaudīja šo rajonu ar granātmetēju zalvēm, pārnesot tās tālāk dziļumā. Krievu smago granātmetēju granātām bija ļoti jūtīgi uzsitiena degļi. Šo granātu apšaudē nebija ieteicams nevienu ķermeņa daļu atstāt virs zemes līmeņa. Ceļā nonācu kādas vācu smagās baterijas pozicijās. Baterija steidzīgi sāka noņemties no pozicijām, izliekot priekšējo apsardzību, kad dabūju zināt, ka priekšā vairs nav nekāda kājnieku seguma.

Fronte nostabilizējās apmēram Cesvaines-Nesaules kalna līnijā un šeit bija kādas 10 dienas samērā mierīgs periods, kurā mani piekomandēja 19. art. p. kādam divizionam. Tā komandiera vārdu vairs neatceros (bija kalsnējs, slaida auguma tumšmatains kapteinis). Kopā ar vienu šī diviziona virsnieku devāmies uz kādu artilerijas priekšējo novērošanas punktu un piešāvām vairākus artilerijas sprostuguns laukus. Šos sprostuguns laukos tika sašauti vairāki krievu tanki, kad apmēram pēc 10 dienu mierīgāka perioda sākās jauns krievu uzbrukums 19. divīzijai un kāds cits krievu mēģinājums pārraut vācu aizsardzības līniju Madonas-Ērgļu-Rīgas virzienā stiprā tanku atbalstā. Šis pārrāvums neizdevās.

Kad 19. art. p. pārgāja uz Tirzas pozicijām, mani atsauca atpakaļ pie I diviziona.

Nākošais I diviziona atkāpšanās punkts septembra beigās bija Vecpiebalgas rajonā. Tur es biju par artilerijas sakaru virsnieku plkv. Oša kaujas grupā (43. gren. p., kura komandēšanu viņš bija pārņēmis septembra vidū). Pulkvedis bija ļoti noguris. Nakts operācijas vadīja viņa adjutants, kāds virsleitnants, kura vārdu neatceros. Šinīs pozicijās es zaudēju vienu no saviem labākajiem draugiem, savu skolas un studiju biedri. Viņu naktī nosūtīja

artilerijas priekšējā novērošanas punktā, kur viņš kādu laiku vadīja artilerijas uguni, tad pazuda bez vēsts. No kartes vēlāk redzēju, ka viņš bija nonācis krievu ielenkumā. Šeit artilerijai sāka trūkt municijas, kas tikai vēlāk tika piegādāta.

Nākošā diviziona apstāšanas vieta bija pie Ieriķiem. Divizions visu laiku bija padots vācu artilerijas vadībai. Pie Ieriķiem notika diviziona divkauja ar krievu smago artileriju, kas šāva neprecīzi un tika apklusināta. Kapteinis Mateass aizbrauca uz Rīgu noskaidrot stāvokli, kad saņēmu pa telefonu pavēli no vācu komandpunkta Rīgā nekavējoši atkāpties uz Rīgu. Divizions ātri atsauca priekšējos novērotājus („nogrieza ūsas"), izbrauca uz Vidzemes šosejas un bez zaudējumiem devās uz Rīgu.

Divizions ieņēma pozicijas pie Juglas, Rīgas pusē, naktī no 9. uz 10. oktōbrī. Jau 10. oktōbrī bija kaujas saskare ar uzbrūkošiem krieviem. Naktī no 10. uz 11. oktōbrī krievu kājniekiem izdevās pāriet Juglas upi pie Ķīžezera, uz rietumiem no diviziona pozicijām, un tie uzbruka divizionam no aizmugures. Par laimi krievu kājnieku uzmanību uz laiku saistīja diviziona aizmugurē novietotie vezumi, kas deva laiku stāvokli apsvērt un noorganizēt diviziona kājniekotu ātru prettriecienu, kuŗā krievus padzina un pa daļai iznīcināja.

Divizions Daugavu pārgāja naktī no 11. uz 12. oktōbri. Pirmajai baterijai bija pavēlēts pāriet Daugavu pa vācu uzcelto pagaidu tiltu augšpus dzelzs tiltam, bet šis pagaidu tilts bija zem stipras krievu artilerijas uguns. Baterija tāpēc atgriezās uz Rīgas centru un pārgāja pontona tiltu kopā ar citām baterijām.

Pārējās 15. art. p. daļas pēc Mores kaujām atkāpās ar kauju kopā ar vācu artilerijas daļām pa Daugavas labo krastu un ar tām I divizionam līdz Rīgas atstāšanai sakaru nebija. Šinī laikā 19. div. bija jau atkāpusies Kurzemē, Džūkstes pozicijās.

Šinī atkāpšanās laikā Rīgas centrs bija mierīgs, tikai viena vieglā krievu lidmašīnas bumba bija nomesta uz nama Brīvības un Miera ielas savienojumā. Krievi vairāk bumboja Rīgas priekšpilsētas un, kā par brīnumu, ne bumboja, ne apšaudīja dzelzceļa tiltu un pontontiltu, pa kuŗiem uz Pārdaugavu virzījās sadrūzmētas armijas masas. Laikam viņi taupīja šos tiltus sev. Tos tomēr vēlāk saspridzināja vācieši. Rīgā vācieši izdarīja vēl dažas nevajadzīgas spridzināšanas. Rīgā ātri ieskrēju vēl savā miera laika dzīvoklī, Lāčplēša ielā, kur dabūju zināt, ka mana ģimene jau ir aizbraukusi uz Vāciju.

Atejot no Juglas pozicijām notika starpgadījums ar dažiem diviziona kaŗavīriem, kuŗi aiz pārskatīšanās bija iedzēruši koka spirtu un uz kādu laiku izgāja no ierindas.

Kādā no iepriekšējām dienām novēroju no Spilves aerodroma paceļamies divas Meseršmita lidmašīnas. Krievu mazie iznīcinātāji ar tām divkaujā neielaidās, bet bēga uz visām pusēm.

Pēc Daugavas krustošanas, divizions ieņēma pozicijas Pārdaugavā. Kaut gan 12. oktōbrī jau varēja redzēt krievus Daugavmalā Doles salas rajonā, tos neapšaudīja, lai taupītu pilsētu.

13. oktōbrī vācieši saspridzināja Daugavas tiltus. Naktī no 12. uz 13. oktōbrī I divizions atkāpās pa ,,sprunguļceļu'', dienvidos no Rīgas, uz Rīgas-Kalnciema šoseju un gala punktā ieņēma pozicijas kādus 30 km dienvidos no Tukuma. Šeit I divizions pievienojās 15. art. pulkam plkv. Skaistlauka vadībā.

Sākumā fronte bija mierīga, bet kaujas saskare ar krieviem drīz pastiprinājās un jau oktōbŗa vidū sākās pirmās lielās kaujas 19. divīzijas sektorā pēc stipras krievu artilerijas sagatavošanas uguns. Kaujas bija smagas un ilga apmēram vienu nedēļu bez nozīmīgiem panākumiem sarkanarmijas pusē. 15. un 19. art. pulki šinīs kaujās sniedza kājniekiem ļoti efektīgu atbalstu.

Pēc šām kaujām 19. divīzijas frontē iestājās mierīga periods. Krievi uzbruka vācu aizstāvētajai frontes daļai oktōbŗa beigās.

Daudzas gadus pēc kaŗa, sastopot kādu savu vecu skolas biedri noskaidrojās, ka viņš pirms šīs kaujas bija noķerts un mobilizēts krievu armijā, atradies Kurzemes frontē un smagi ievainots no artilerijas granātu šķembām.

Par maj. Rēberga artilerijas grupas un vēlāk par I diviziona kritušiem, ievainotiem un bez vēsts pazudušiem kaŗavīriem man nav uzglabājusēs apmierinoša informācija. Parasti lielākos zaudējumus poziciju kaŗā cieta artilerijas priekšējie novērotāji, tad bateriju un lielgabalu komandējošais sastāvs ar lielgabalu apkalpēm un sakarniekiem no ienaidnieks smago ieroču uguns. Atkāpšanās laikā, it sevišķi bez kājnieku seguma, zaudējumus cieta viss diviziona sastāvs arī no ienaidnieku kājnieku vieglās uguns. Lielgabali ar zirgu velkmi ir sevišķi jūtīgi pret ienaidnieka kājnieku uguni, jo zirgus zaudējot frontes tuvumā lielgabali jāsaspridzina.

Nākošo sarkanarmijas uzbrukumu 19. divīzijai es vairs nepiedzīvoju, jo 1944. g. decembŗa pusē pienāca pavēle no 15. art. p. apmēram 100 virsniekus un instruktorus nosūtīt uz Sofienvaldi Rietumprūsijā jauna artilerijas pulka formēšanai pie jaunformējamās 15. kājnieku divīzijas, kuŗas Krievijas kauju pārpalikums tur jau bija no Latvijas nosūtīts augusta mēnesī.

Pulkvedis Skaistlauks izteicās, ka viņš mani paturēšot Kurzemē. Tas nebija īpašas labvēlības dēļ, jo mana pirmskara profesija nebija manī iesaknojusi īsti militāru domu un disciplīnu, kas pulkvedi

nervozēja. Latvijā tomēr es nepaliku, jo biju ievests aizbraucēju sarakstā.

Militārais kuģu transports izbrauca no Ventspils ostas, tad apstājās Liepājas ostā, kur mums vienā laikā uzbruka vairākas krievu bumbvedēju eskadriļas. Gaisa aizsardzība Liepājas ostā bija ļoti labi noorganizēta. Pēc gaisa trauksmes atskanēšanas, ostā noteiktās pozicijas ļoti ātri ieņēma lielas dažādības kuģi un laivas. Kad parādījās viļņveidīgi šūpodamies zemu lidojošie krievu bumbvedēji, tad gaiss bija pilns ar spīdošo municiju. Es saskaitīju 11 krievu bumbvedējus notriektus jūrā vai uz ostas moliem. Krievi uzbrukumu vairs neatkārtoja. Tikai vienu transporta kuģi ievilka ostā gaisa uzbrukuma bojājumu labošanai.

Pēc iebraukšanas Gotenhafenā sākās cits stāsts.

* * *

Kpt. J. Tūtes un vltn. E. Ģērmaņa atmiņas par I/15. art. p. gaitām 1943. un 1944. gadā papildina dzn. *veterinārārsta vltn. E. Timrota* dienas grāmatas izraksti. Tie īsumā ir šādi:

1943. gada 2. decembrī izbraucot uz frontes pievārti dzn. komandējošais sastāvs ir šāds:

dzn. kom. pltn. E. Griķis,
adjutants — ltn. B. Matizens,
sev. uzd. virsnieks — ltn. A. Siliņš,
ieroču virsnieks — ltn. A. Šteinbergs,
dzn. ārsts — ltn. T. Kisle,
dzn. vet. ārsts — ltn. E. Timrots,
stāba btr. kom. — kpt. H. Vīksne,
1. btr. kom. — vltn. J. Tūte,
2. btr. kom. — kpt. A. Mateass,
3. btr. kom. — kpt. K. Rēbergs.

Divizions laikā no 2. — 4. dec. atstāj Jelgavu un no 4. līdz 6. dec. izkraujas Pustoškas stacijā, no kurienes dodas tālāk uz norādīto apmešanās vietu — 20 km ZA no Pustoškas, Ružje rajonā, kur viss dzn. ierodas 7. dec. vēlā vakarā.

(Par dzn. izbraukšanas apstākļiem ir tuvāki aprakstīts 4. grāmatā, no 74. līdz 89. lp.)

17. decembrī dzn. saņem pavēli pārvietoties uz rajonu 20 km ZR no Novo-Sokoļnikiem, kur ierodas laikā no 21. līdz 23. decembrim. Dzn. novietojas šādi: stābs — Muchino, st. btr., 1. un 2. btr. — Žukove un 3. btr. — Labuchino.

29. decembrī dzn. saņem pavēli, kā tas pakļauts 205. vācu art. pulkam un tam jāpārvietojas uz ZA Subari-Vetrino rajonā, kur btr. jānovieto uguns pozicijās. Pavēlētās vietas dzn. sasniedz 31.

decembrī un novieto priekšratus Morošilovo un apgādes pajūgus 20 km uz R — Poločanovo.

No 1944. gada 6. līdz 12. janvārim bateriju virsnieki, skaitļotāji un sakarnieki tiek piedalīti 205. art. pulkam praktiskām apmācībām.

9. janvārī kpt. Rēbergs tiek paaugstināts par majoru un par leitnantiem — virsnieku vietnieki Krūmiņš, Puriņš, Caune un Kārkliņš (atrodas vēl Jelgavā).

13. janvārī plkst. 13.15 — 3. btr. pirmo reizi iesaista kaujā (no visa dzn.) un tā gūst trāpījumu ziņā labus panākumus.

14. janvāra vakarā div. kom. ģenerālis grāfs Piklers-Burghaus (Pueckler von Burghaus) ierodas dzn. komp. bunkurā un pasniedz rakstus pltn. Griķim un maj. Rēbergam, kuŗos paziņots, ka pltn. Griķis tiek pārvietots uz Leģiona Ģen. insp. stābu un viņa vietā par I/15. art. p. komandieŗi tiek iecelts maj. Rēbergs.

17. janvārī sākās krievu uzbrukumi kā zemes, tā gaisa un kulmināciju sasniedz 18. janvārī no plkst. 08.00 līdz 15.00. Tā kā mūsu pusē municijas bija pietiekami, tad krieviem panākumu nebija.

23. janvārī par 17. un 18. janvāŗa sekmīgu kaujas darbību no 205. vācu divizijas kā pirmie dzn. kaŗavīri tiek apbalvoti ar DzKr II šķiru (EK II) majors Rēbergs, vltn. Tūte un sakarnieki kar. Kalniņš un kar. Lāns (tika ievainots un evakuēts uz slimnīcu).

29. janvāra kaujās tiek ievainots vltn. Tūte, evakuēts uz slimnīcu un 1. btr. komandēšanu pārņem vltn. Zirneklis.

4. februārī dzn. saņem pavēli pārvietoties uz Nasvas rajonu, kur krievi gatavojoties uzbrukumam.

5. februārī dzn. sasniedz Lachņi rajonu, kur paliek uz vienu dienu atpūtā un vakarā turpina ceļu caur Tirinovo, Ostrovki, Žukovo un 7. febr. sasniedz Dimitroviči. Šai laikā sākās krievu spiediens Z no Majevo un pie Nasvas. Pārvietošanās laikā naktī D no Žukovo, dzn. uzbrūk krievu lidotāji un nomestām bumbām tiek nosisti 12 zirgi, krīt viens un ievainoti 8 kareivji. Sasniedzis Dimitroviči dzn. paliek atpūtā līdz pēcpusdienai, pēc kam turpina ceļu pa Opočkas-Nasvas šoseju A virzienā.

8. februārī plkst. 07.30 dzn. ieņem pozicijas 6 km ZR no Nasvas pie Poddubje. Šajā un nākošajā dienā dzn. iesaista smagās atvaires kaujās ar no Nasvas uzbrūkošiem krieviem.

9. februārī dzn. saņem pavēli pārvietoties uz Suvorovo-Lachņi rajonu, bet ceļā uz jaunām pozicijām dzn. saņem jaunu pavēli — doties uz Lokņas staciju, ko sasniedz 11. febr. no rīta un nu tiek pakļauts savai 15. div. Dzn. tross no Poločanovas ierodas nākošā dienā no rīta.

Grupa I/15. art. p. virsnieku ceļā uz Belabelku.
No kreisās — v.v. J. Plūdums, vltn. Zirneklis, ltn. Kisle, ltn. Timrots un ltn. A. Plūme. 1944. gada 15. februārī.

13. februārī vakarā dzn. stābs, stāba btr. un 3. btr. ar vilcienu dodas ceļā uz Belebelku. Dienu vēlāk uzlādējās 1. un 2. btr., lai dotos uz Porusjes-Redjas pozicijām.

16. febr. no rīta visas btr. ieņēmušas pozicijas. Dzn. stābs — Poltoranovo, 1. btr. Dobrancevo, 2. btr. pie Lisilkino un 3. btr. pie Petichino. Divizionam ierodoties pozicijās kaujas jau risinas pilnā sparā. Dzn. atbalsta 33. gren. pulku un Izl. btl. Ļoti intensīva art. darbība bija 17. un 18. febr. Smagās kaujas pa daļai pierima 19. febr.

20. febr. saskaņā ap div. pavēli dzn. vakarā atstāj pozicijas un cauri degošai Belebelkai dodas R virzienā uz Dedoviči. Pārvietošanās laikā btr. pārmaiņus ieņem uztverošās pozicijas un izbraucot cauri Dedoviči 23. febr. vakarā nonāk Janovo, kur paliek nakts atpūtā.

Naktī uz 24. febr. dzn. saņem pavēli steidzoši ieņemt pozicijas Čichačevo rajonā. Pozicijas tiek ieņemtas 15 km ZA no Michailovo sādžas, bet te dzn. paliek tikai līdz plkst. 20.00, kad pienāk pavēle atiet uz Michailovojko, ko sasniedz plkst. 24.00 un te iekārto nov. punktus.

25. febr. dzn. ar uguni palīdz segt 32. gren. p. vienībām atkāpšanos no Aleksino uz Čichačevo. Sevišķi intensīva art. darbība notiek pēcpusdienā. Krēslai iestājoties dzn. saņem pavēli atstāt pozicijas, tad izbrauc cauri Aševo un nakts atpūtai novietojas Ivanovo sādžā.

26. febr. dzn. turpina atiešanu uz R caur Novo-Rževu un 28. febr. cauri Puškinskiji Gori iebrauc jaunās — Veļikajas pozicijās. Btr. tiek novietotas pozicijās Z no ceļa, kas ved uz Puškinskiji Gori. Dzn. stābs novietojas Selichnovo pie Veļikajas tilta. Batarejas — 3. btr. 1 km uz A no tilta ar novp. R krastā pie Mišņi kalna un papildus novp. iepretīm Sorotas pietekai Veļikajā, 2. btr. 1 km uz A no 3 btr. ar novp. Sorotas upes D krastā pie ietekas un 1. btr. — 1,5 km uz A no 2. btr. Novp. — Voroničos, kopēji ar 218. vācu art. p. Priekšrati un municijas kolonna Varagušino, bet no 9. marta Veļikoje Selo. Dzn. nozīmēts 33. gren. p. atbalstam. Marta vidū, pēc ievainojumu izārstēšanas, dzn. atgriežas vltn. Tūte un pārņem 1. btr. komandēšanu.

Marta mēneša pirmā pusē nav nepārtrauktas art. darbības. Vienīgi šajā laikā, atbalstot 33. gren. p. pasākumus, 1. btr. vienam lielgabalam pārsprāgst stobrs (lgb. nekad netika atvietots).

Grupa I/15. art. p. virsnieku pie Puškina kapa piemineklā, Puškinskiji Gori. 1944. g. 28. februārī.
No kreisās — ltn. Ošāns, vltn. Zirneklis, v.v. J. Plūdums, ltn. Timrots un ltn. A. Plūme.

25. martā plkst. 14.00 sākās krievu smago ieroču spēcīgs darbība pa mūsu kājnieku pozicijām, kas gan pievakarē norima. Pēdējās dienās notika arī pastiprināta krievu aviācijas darbība. Naktī uz 26. martu priekšrati un municijas kolonna no Veļikoje Selo tika novietoti pie btr. uguns pozicijām.

26. martā plkst. 06.00 sākās krievu smago ieroču viesuļuguns. Tad krievi ielauzās 33. gren. p. pozicijās un 3. btr. bija jāatstāj novp. Mišņi kalna rajonā sprāgstot mīnai krīt 3. btr. kom. ltn. Ošāns un vairāki kareivji. 2. btr. kom. kpt. Mateass ar saviem vīriem arī spiests atstāt novp., kad tiem krievi jau aizgājuši aizmugurē. Ar kājnieku pamesto ložmetēju novp. vīri gan aiztur krievu uzmākšanos uz 1,5 stundu. Tad kpt. Mateass tiek ievainots un visi izlaužas no krievu ielenkuma. Par šo kaujas darbību kpt. Mateass tiek apbalvots ar DzKr. I šķ.

1. btr. novp. rajonā krievi neuzbrūk, bet uzbrukumu turpina gar Veļikajas krastu uz D, pienākot ap 1,5 km attālumā no tilta. Pie tilta novietotā zenitbtr. ar tiešo tēmēšanu palīdz apturēt krievu virzīšanos uz tilta pusi, tā novēršot draudus 3. btr. no R.

27. un 28. martā krievi atkārto uzbrukumus, bet to spars ir jau samazinājies. Šajās trīs kauju dienās art. darbība ir ļoti intensīva, tiek izšauti pāri par 6000 šāviņu.

1. aprilī par 2. btr. kom. tiek iecelts ltn. Plūme un 3. btr. kom. kpt. Lillenurms. Ar šo pašu dienu vltn. Zirneklis aizbrauc kārtējā atvaļinājumā.

5. aprīļa vakarā dzn. saskaņā ar pavēli pārvietojas uz R. — Novgorodku, kur pozicijas ieņem 218. vācu art. p. rajonā. Te btr. pozicijās novietojas apm. 8 km ZA no Novgorodkas: dzn. stābs bunkuros pie Kuņevo. Sākumā dzn. pabalsta 32. gren. p., vēlāk 93. k. div. 159. (Jahnkes) pulku.

6. aprilī atkal tiek ievainots vltn. Tūte un evakuēts uz slimnīcu.

7. aprilī sākās krievu lieluzbrukums Novij-Putj — Pečāne rajonā un ar maziem pārtraukumiem ilgst līdz 11. aprilim. Šajā laikā art. darbība atkal ļoti intensīva, tiek izšauti vairāk nekā 8000 šāviņi, sašaujot arī vairākus krievu tankus. Municiju art. piegādā ar kāpurķēžu vilcēju palīdzību. Par sekmīgu dzn. art. darbību maj. Rēbergs tiek apbalvots ar DzKr I šķ.

Laikā no 12. apr. līdz 15. maijam ievērojama art. darbība nenotiek, jo viss apvidus pārvērsts par dubļu jūru.

16. maijā dzn. pēc pavēles jāsāk pārvietoties uz jaunām pozicijām A no Opočkas, Bordovo-Detkovo rajonā.

22. maijā dzn. iebrauc jaunās pozicijas un novietojas šādi: dzn. stābs puskilometru A no Detkovas, bunkuros 33. gren. p. komp. tuvumā, 3. btr. kreisā spārnā pie Strupļiveca sādžas ar novp. pie

Sincovo, 2. btr. DA ½ km no dzn. komp. ar novp. 1 km D no Sincevo, 1. btr. pie Surokņevo 2,5 km DA no dzn. komp. pie Aleksejevo (Bol. Ostroje ezera). Baterijas ierīko arī papildus nov. p. Pie btr. tiek atstāti 6 — 8 zirgi, pārējie zirgi kopēji ar municijas kolonnu un trosu uz R, Koroakovije, Gori, Žagrovo sādžās.

Pēc pārvietošanās uz Detkovas rajonu tiek izveidota art. kaujas grupa, tajā ieskaitot I un III dzn. un 5. btr. no II dzn., pie Detkovas stacionēto smago Florences btr. (2 lbg.) un 19. div. 11. (smago) btr. Par šīs kaujas grupas komandieri tiek nozīmēts majors Rēbergs, par adjutantu ltn. Ģērmanis un par I dzn. kom. kpt. Mateass.

Jūnija sākumā dzn. virsnieku sastāvs tiek papildināts ar pieciem kadetiem — Birks, Ģērmanis, Kalniņš, Jurkovskis un Žagars, kuri 21. jūnijā tiek paaugstināti par leitnantiem. No III uz I dzn. tiek pārvietots v.v. Garancis. No slimnīcas dzn. atgriežas ltn. Kārkliņš, kuru 1. jūlijā ievaino un evakuē uz slimnīcu.

Kaujās no šīm pozicijām art. kaujas grupa atbalsta ar 3. btr. 34. un 33. gren. pulku, ar 2. btr. 33. gren. p., ar 1. btr. 33. un 32. gren. p. Florences smagā btr. atrodas dzn. kom. rīcībā. Bateriju pozicijas paliek nemainītas līdz 8. jūlijam. Ievērojamāka art. darbība atzīmējama 17., 22., 23. un 28. jūnijā un 1. un 8. jūlijā. 9. jūlijā Florences btr. tiek nomontēta uz aizvesta uz Krasnoje(?).

Naktī uz 9. jūliju pienāk pavēle visu lieko municiju nogādāt uz Opočkas rajonu. Katra btr. aizved ap 400 šāviņu.

8. jūlijā 2. btr. tiek pārvietota pie Bordovo — 34. gren. p. atbalstam.

10. jūlijā no rīta nāk zinams, ka notiks atkāpšanās un atraušanās art. paredzēta plkst. 20.00 (par atkāpšanos jau zināja vairākas dienas iepriekš, VH), bet plkst. 10.00 krievi sāk uzbrukumu visā divīzijas frontē. Art. atstātā municija plok kā sniegs pavasara saulē un ja nebūtu ,,iesaldētās'' municijas, tad pozicijas būtu jāatstāj daudz agrāki.

3. btr. plkst. 13.00 pārvietojas no Strupliveca uz Bobroveca rajonu pie lielceļa. Arī 1. btr. plkst. 14.00 jau municija izšauta un tā plkst. 15.00 zem krievu spiediena sāk atiet R virzienā. Plkst. 16.00 dzn. stābs atstāj bunkurus pie Detkovo. Tajā laikā btr. novietojums ir šāds: 3. btr. pie Bobroveci, 2. btr. pie Bordovo un 1. btr. pie Sočichino. Dzn. tross — ceļā uz Vodobegu. Ap plkst. 19.00 1. btr. atstāj pozicijas un atiet uz R. Vodobeg virzienā, pie Krasnije (rietumos no tiem) uz dažām stundām gan ieņem pozicijas, pēc tam turpinot ceļu uz Vodobeg. 2. un 3. btr., izbraukušas cauri Bordovo, apstājas R no Martinovo. 3. btr. ieņem pozicijas ar novp. Bordovo, bet noņemas no pozicijām 11. jūlijā plkst. 03.00 un turpina ceļu uz

Vodobegu. Dzn. vienībām sapulcēšanās vieta tiek noteikta mežā ZR no Vodobeg. Tad nāk pavēle btr. ieņemt pozicijas plkst. 12.00, bet kaujas darbība nenotiek. Plkst. 15.00 nāk pavēle atiet uz Glubokoje rajonu, te 1. btr. jāpaliek kā sedzošai Glubokoje ezeriņa R krastā. Dzn. stābs un pārējās btr. turpina ceļu Opočkas virzienā.

11. jūlijā plkst. 22.00 I dzn. un pārējās Rēberga art. grupas vienības sapulcējas pie Opočkas-Pustoškas ceļa. Pēc te saņemtās pavēles dzn. jaunas pozicijas jāieņem 2 km A no Berezino, ar uzdevumu sargāt spraugu starp abiem ezeriem, kā arī pārejas ezera D galā. (Ezeri atrodas apm. 10 km D no Opočkas). Dzn. pozicijās novietojas 12. jūlijā plkst. 03.00. Tās pašas dienas pievakarē btr. atiet zem krievu spiediena 1,5 km uz R. Tāpat tās paliek dzn. komp. tuvumā (pie Berezino). Novp. atrodas 1,5 km uz A sādžās, kas atrodas pakalnos, kur pozicijas ieņēmušas 32. gren. p. vienības.

13. jūlijā divizionam bija veiksmīga diena. Ar artilērijas uguni iznīcinā 4 krievu tankus. Ap pusdienas laiku krievu lidmašīnas aizdedzināja GKL rajonā vairākas sādžas, plašs rajons ietinās dūmakā un kaujas darbība pa daļai apsīka. Plkst. 23.00 dzn. pēc pavēles atstāj Berezino un turpina ceļu Opočkas virzienā. Pēc 5 — 6 km nobraukšanas DR virzienā dzn. apstājas atpūtā un gaida jaunu pavēle turpmākai darbībai.

14. jūlijā dzn. saņem pavēli turpināt atkāpšanos un ieņemt pozicijas pie Isas upes, ceļā šķērsojot Veļikajas upi. Dzn. ienāk pozicijās Trubincevo rajonā, 14 km DR no Opočkas. 3. btr. bija atstāta kā sedzošā btr. un pārgājiena laikā to plkst. 13.00 ielenca krievu partizāni. Šaujot ar tiešo tēmēšanu btr. izlaužas no ielenkuma (zaudējot vienu kritušu un vienu ievainotu) un turpina ceļu uz dzn. kom. norādītām pozicijām. Plkst. 15.00 visas btr. ieņēmušas jaunās kaujas pozicijas: 1. btr. sādžas Z stūrī, 2. btr. R no Trubincevo, 3. btr. Isas upes kreisā krastā, pie Opočkas-Ludzas šosejas. Novp. visām trīs btr. kopējs — Veļikajas kreisā krastā (Veļikij Nos). Sazināšanās ar radio palīdzību.

15. jūlijā rītā krievi jau vietām pārnākuši Veļikaja upei, sevišķi Veļikij Nos rajonā un sasnieguši Opočkas-Ludzas šoseju. Mūsu artilērija tiem sagādā smagus zaudējumus, sevišķi to piegādes kolonnām. Pēcpusdienā krievi ,,nospēlē'' savas ,,Staļina ārģeles'' pa Trubincevo, ciemu un apkārtni. Stābs, stāba btr., 1. un 2. btr. spiestas ieņemt jaunas pozicijas meža izcirtumos R no Trubincevo. Ar 3. btr. sakari pārtrūkst, jo tā ielenkta, bet ar tiešo tēmēšanu sev ceļu atbrīvo un dodas R virzienā. Apgādes vienībām dod pavēli doties pa mežu ceļiem virzienā uz Krasnoje. Plkst. 17.00 dzn. saņem pavēli atiet uz Siņajas upes R. krastu.

16. jūlijā plkst. 03.00 dzn. pārbrauc Siņajas tiltu (Opočkas-Ludzas šosejas), te sastop 3. btr. un viss dzn. ieņem jaunas pozicijas 3 km R no tilta, ar novp. pie tilta. Priekšpusdienā notiek dzīva kaujas darbība. Pēcpusdienā divizions, saskaņā ar pavēli, pārvietojas 4 km uz R, uz Ovsjanki rajonu, izliekot novērotājus 1,5 līdz 2 km uz A.

17. jūlijā priekšpusdienā krieviem izdodas iebrukt mūsu ziemeļu spārnā, no dzn. tiek norīkota trieciena grupa, kas kopīgi ar kādu vācu vienību mūsu art. atbalstā krievus padzen. Pēcpusdienā dzn. pavēl atiet 4 km uz ZR Kresti rajonā, kur tas paliek pozicijās līdz 18. jūlijam plkst. 02.00, kas saņem pavēli atiet uz Latvijas pierobežu Goliševas rajonā, ko dzn. sasniedz priekšpusdienā un novietojas pozicijās pie Ņivki, 3 km DA no Goliševas. Dzn. stābs novietojas upmalā pie Ņivki, baterijas uz Z no komp. 3 — 2 — 1 kārtībā. Novp. 3 km uz A.

19. jūlijā 4 km uz DA no Ņivki krievi pārcēlušies un nostiprinājušies Ludzas upes R krastā, tādēļ arī dzn. saņem pavēli pārcelties Latvijas daļā pie Borisovkas. Sākot ar Ņivkiem dzn. atbalsts vācu 132. divīzijas vienības. Art. pozicijas tiek ieņemtas plkst. 17.00, novietojoties 1. btr. pie ceļa 1 km R no Borisovkas, ar novp. Zachari ciemā, 2. un 3. btr. pa labi no 1. btr. Trešās btr. novp. kapsētā. Šajās pozicijās šaušanas virziens uz A un DA. Šeit btr. paliek arī 20. jūlijā. Art. darbība šajā laikā samērā niecīga.

21. jūlijā no rīta dzn. saskaņā ar pavēli pārvietojas uz jaunām pozicijām 3 km Z no Malnavas muižas pie Ņesteri sādžas. Novp. tiek ierīkoti 1 km uz A no baterijām. Kājnieku pozicijas šeit priekšā nebija, tikai patrulēja retas vācu grupiņas. Visu šo dienu notiek ļoti dzīva art. darbība. Art. novērotāji rīkojas patstāvīgi, nesazinoties ar vācu vienībām.

Arī 22. jūlijā notiek intensīva art. darbība.

23. jūlijā divizionam pavēl ieņemt jaunas pozicijas 5 km R no Kārsavas stacijas Pantova-Metrino rajonā ar novp. Dzērveņu rajonā, 1 km R no Kārsavas stacijas.

24. jūlijā intensīva art. darbība Kārsavas stacijas un Kārsavas rajonā. Tas pats arī 25. jūlijā.

26. jūlija pēcpusdienā pienāk pavēle pārvietoties uz Rugāju rajonu un *27. jūlijā* no rīta dzn. ieņem pozicijas 3 km DA no Rugājiem Pliksiņu rajonā, ar nov. punktiem 3 km uz DA no Rugāju Tilžas ceļa. Bet pēcpusdienā pienāk jauna pavēle — pārvietoties uz Stāmerienas rajonu. Naktī atkal (pārvietošanās laikā) pienāk jauna pavēle — griesties atpakaļ un ieņemt pozicijas 6 km ZA no Rugājiem, Medņu rajonā, ko arī dzn. izpilda.

28. jūlijā sākot ar rīta agrumu un nākošajā dienā notiek intensīva

art. kaujas darbība, atbalstot vācu 93. kājnieku divīzijas vienības. Tiek šauts uz iespējamiem attālumiem ar speciāliem tāluguns šāviņiem, g. k. pa Pakrātes muižu, kur sapulcējušies lielāki krievu spēki. Art. uguni koriģē lidotāji.

29. jūlija vakarā sākās frontes atvilkšana uz Gulbenes rajonu un dzn. jau krēslā sāk virzīties gar Strazdiņu staciju Gulbenes virzienā.

30. jūlijā ap pusdienas laiku dzn. ieņem pozicijas DA no Gulbenes Jaun-Kapenievu rajonā, bet tikko ierīkoti novp. un izvilktas sakaru līnijas, pienāk pavēle atstāt šīs pozicijas un doties uz Dzelzavu VI korpusa art. priekšnieka rīcībā.

31. jūlijā dzn. ierodas Dzelzavā un te saņem pavēli doties uz Lubānas pozicijām un pievienoties 15. div. art. pulkam — 19. div. atbalstam. Pa nakti dzn. paliek atpūtā 3 km DA no Dzelzavas.

1. augustā dzn. dodas ceļā un pievakarē izbrauc cauri Lubānai.

2. augustā no rīta dzn. ieiet pozicijās 3 km DR no Barkavas, augstienes 100.3 rajonā. Dzn. komp. pie Aiztiltiem. Btr. novietojas DA 3 km apkārtnē ar novp. DA pie Vecumniekiem. Ap pusdienas laiku krievi ielaužas Barkavas muižā, kur bija novietojies pulka stābs. No stāba virsniekiem un st. btr. saformētā trieciengrupa, ar vācu vienību piedalīšanos, atspiež krievus apm. 1,5 km uz A no Barkavas muižas. Šo prettriecienu pabalsta 3. btr. ar ltn. Zaķi kā uguns koriģētāju.

Plkst. 22.00 dzn. atstāj pozicijas un plkst. 23.00 izauļo cauri degošai Barkavai zem krievu smago ieroču uguns.

3. augustā agrā rītā dzn. ieņem pozicijas 4 km ZR no Barkavas pie Meirānu ceļa, Zaļmežnieku rajonā, kur paliek līdz plkst. 09.00, kad zem krievu spiediena cauri Stalidzāniem, Stūrmežniekiem, apstājoties trīs stundas pie Lielmežniekiem, ieņem pozicijas pie Degumniekiem (uz 6 — 7 stundām), pēc tam dzn. spiests atiet uz Ošupiem (6 km D no Lubānas), kur plkst. 20.00 ieņem pozicijas, bet krievu spiedienam turpinoties, 4. augusta agrā rītā izbrauc cauri Lubānai un novietojas pozicijās 3 km ZR no tās. Dzn. stābs — Ķieģeļceplī, novp. — 1. btr. Mežkopības skolā, 2. btr. pie Aiviekstes tilta un 3. btr. ap 400 m pa labi no tilta.

5. augustā plkst. 23.00 kājnieki likvidē krievu izveidotās priekštilta pozicijas. Paredzamam uzbrukumam pret krieviem dzn. darbības rajons tiek paplašināts arī uz Z. Kā art. novērotājs pie kājniekiem tiek norīkots v.v. Āzis.

6. augustā plkst. 05.00 sākās mūsu uzbrukums, kas sekmīgi beidzas pēcpusdienā. Dzn. saņem pavēli nākamā naktī atiet gar Liedeskrogu uz Cēsvaines pag. Draveniekiem.

7. augustā plkst. 05.00 dzn. jau jaunās pozicijas ieņēmis. Dzn. komp. Mežsargu mājās, 1. btr. pie Aizupjiem, 2. btr. pie Draveniekiem, 3. btr. DR pie Lauciņiem. Novp. — Meža izcirtumos 3 km uz A no Draveniekiem.

8. augustā dzn. maina pozicijas 2 km uz DR, ceļa dakšas rajonā pie Mežmalām. Novp. — Dravenieku rajonā.

9. augustā dzn. pārvietojas uz jaunām pozicijām pie Kalna krogus 6 km DR no Cesvaines. Pa pārvietošanas laiku ieņem arī starppozijas 2 km DR no Cesvaines, bet te kaujas darbība nenotiek. Jaunās pozicijas tiek ieņemtas ap pusdienas laiku. Dzn. komp. Kalna krogā, 1. btr. 200 m R no komp., 2. btr. puskm no komp. un 3. btr. 1 km D no Kalna krogus (pie Murāniem). Nov. punkti — ZR no Patkules muižas. Šajā novietojumā dzn. atbalsta vācu vienības.

10. augustā sākās krievu uzbrukums vairākās frontes vietās un tiem izdodas ielausties Bikserē un tālāk uz R Kalna krogus virzienā uz Murāniem un Patkules mž. Plkst. 16.00 zem krievu spiediena dzn. atstāj pozicijas uz pārvietojas uz Ruļļu-Oļu rajonu, 5 km R no Kalna krogus, atstājot te novp. Krievi pie Murāniem pārsteidz 3. btr. apšaujot vairākus zirgus. Ļoti intensīva art. darbība g.k. pa Patkules muižas rajonu.

11. augustā dzn. pēc pavēles ieņem pozicijas 3 km uz ZA no augstienes 271.3 rajonā. Dzn. komp. Lazdiešos, btr. novp. — Oļu pagasta nama rajonā. Tiek pabalstīts 43. gren. p. Art. darbība ļoti intensīva.

14. augustā dzn. pārvietojas uz jaunām pozicijām R no Grašiem pie Lejas Pakuļiem. Komp. pēdējā vietā, nov. punkti Vaļģi-Pavāri rajonā. Šajās pozicijās dzn. paliek līdz 24. augustam un art. uzdevums ir g.k. mērķu apkaļošana krievu aizmugurē visa art. pulka mērogā, atbalstot g.k. 43. gren. p. Šajā kauju laikā ltn. Plūme un v.v. Plūdums tiek apbalvoti ar DzKr. II šķ.

Kādā izlūkošanas iebrukumā, naktī no 18. uz 19. augustu, krīt Kurpnieku rajonā 3. btr. kom. ltn. Zaķis.

24. augustā dzn. tiek pārvietots frontes otrā līnijā Liezeres pag. Dālderu māju rajonā, kur paliek līdz 26. augusta vakaram, kad saņem pavēli pārvietoties uz Jaungulbenes rajonu, kuŗā dzn. ierodas 27. augusta rītā un ieņem pozicijas apm. 2 km Z no Roplaiņiem-Sauliešiem. Uzdevums atbalstīt maj. Melcera pulku. Dzn. komp. — 2 km D no Roplaiņiem (Sauliešu mājās). 3. btr. ZR no komp., 2. btr. 0,5 km uz R no 3. btr. pie Sauliešiem. Nov. p. 3. un 2. btr. Z no Ušuru ezera — Mežsm., 1. btr. ezera R krastā (pret vidu). Šajās pozicijās art. darbība neievērojama, te g.k. notiek abpusēja izlūku vienību darbība.

1. sept. dzn. kom. majors Rēbergs aizbrauc uz pulku komandieŗu

kursiem uz Vāciju un dzn. komandēšanu pārņem kpt. Mateass.

6. septembrī dzn. tiek pārvietots 5 km uz D, Jaunās muižas rajonā. Dzn. komp. 1 km R no Liedeskalniņiem. Btr. novietojas tuvākā apkārtnē. Novp. sektors ZR no Līgo-Ķieģeļceplis.

11. septembrī pienāk pavēle pārvietoties uz Tirzas pozicijām un 12. sept. rīta agrumā jau dzn. atrodas jaunajās pozicijās, Mežģerjāņu-Straupiņu rajonā. Dzn. komp. Grotes rajonā, turpat novp. Kaujas darbība te nenotiek.

13. sept. dzn. pārvietojas uz Druvienas pag. Saltupju pusmuižas rajonu un pozicijas ieņem ap plkst. 20.00. Nov. punkti Tirzas upes kreisā krastā. Naktī pienāk pavēle pārvietoties atpakaļ uz Tirzas pozicijām.

14. sept. rītā divizions jau novietojies Jauntirzas rajonā. Dzn. komp. līdz pēcpusdienai Tirzas pamatskolā, tad pāriet 2 km uz A — Gūžīlu-Tirzas ceļa tuvumā. 3. btr. tiek novietota pie Gūžīlām ar novp. 1 km A no baznīcas (pie Rata kalna), 2. btr. 1 km A no Jauntirzas ar novp. pie baznīcas, 1. btr. Sīļos ar novp. Tirzas biedrības namā.

15. sept. 2. btr. tiek pārvietota uz kreiso spārnu Dauškānu rajonā ar novp. 0,5 km Z no Āžu dzirnavām. Te art. darbība notiek priekšgrupu pabalstīšanā Tirzas upes krastos.

17. sept., sakarā ar krievu izlaušanos Pērnavas virzienā, arī šeit sākas vispārēja frontes atvilkšana. Dzn. jāpārceļas plkst. 20.00 uz Uriekstes pozicijām.

18. sept. agrā rītā dzn. komp. novietojas Rankas pag. Birzuļos. 1. btr. Rankas Jāvās pie Rankas-Līzuma ceļa ar novp. Uriekstes kalnā, D no Uriekstes krogus, 2. btr. Aizpuros pie Uriekstes stac. ar novp. pie Uriekstes-Viņķeļu ceļa, 3. btr. novp. pie dzelzceļa un Viņķeļu ceļa krustojuma apm. 4 km R no Līzuma stacijas. Šajās pozicijās art. darbība nenotiek un plkst. 20.00, saskaņā ar pavēli, dzn. pārvietojas uz Druvienas pag. Mežjaunzemjiem, 5 km Z no Pērļu kroga. Dzn. komp. Jaunpiebalgas Kainážos. Bateriju novietojumi: Mežjaunzemju rajonā ar nov. punktiem Ziemeļu māju — Sacupes rajonā. Te notiek rosīga art. darbība, atvairot vairākus krievu uzbrukumus no Druvienas puses. Šajā pozicijās dzn. atkal pakļauts 15. art. pulkam un atbalsta Ulricha kaujas grupas Ivanova btl.

21. sept. pievakarē divizions pēc pavēles atiet uz Gaujas pozicijām Ubejas rajonā.

22. sept. no rīta dzn. komp. Jaunpiebalgas Seviķos. 2. btr. Gaujas kr. krastā pie Krūzēm, Jēkabskolas tuvumā ar novp. Tīrumnaukšēnos, 1. btr. pie Gaujas upes Tēču tilpa ar novp. Kāpurkalnā, 3. btr. Gaujas labā krastā pie Mauragiem ar novp.

Ratukalnā, 1 km R no Kāpurkalna. Novērošanas sektors — Pieterīšu-Kāpurkalna lielceļš. Pēcpusdienā pienāk pavēle atkal pārvietoties uz jaunām pozicijām Skujenes pag. D no Bregžu kalna. Šīs pozicijas sasniedz 23. sept. pēcpusdienā un novietojās Lībiešu-Kilkas rajonā. Novp. 1 km ZR no Kaives pmž. Baterijām ieņemot pozicijas vairākkārt uzbrūk krievu lidmašīnas, gan zaudējumus nesagādājot. Dzn. novērošanas rajonā krievi tieši neuzbrūk un dzn. bez kaujas darbības pēcpusdienā pāriet uz jaunām pozicijām 2 km D no Ķēču mž. Gravkalnu rajonā pie Kosas-Ķēču lielceļa. Pozicijas ieņem līdz 24. sept. rītam un te paliek divas dienas — līdz 26. sept. vakaram. Art. darbība ir ļoti intensīva pa Sērmukšu mž. rajonu. Te darbību noteic 15. art. pulks.

26. sept. vakarā dzn. šīs pozicijas atstāj un naktī iebrauc jaunās pozicijās 2 km Z no Nītaures, Vīcupju rajonā ar novp. DA no Nītaures, pie kapsētas un pareizticīgo baznīcas. Art. darbība šajās pozicijās nenotiek.

27. sept. dzn. pārceļas uz jaunām pozicijām Akenstakas rajonā. Dz. komp. novietojas Kalnciemā, D no Akenstakas, 1. btr. 0,5 km Z no komp., 2. btr. 0,5 km uz ZA un 3. btr. ZR no komp. Novērošanas punkti Mergupītes pļavas R malā, apm. 3 km plašā rajonā. Labā robeža pie Nītaures-Mālpils ceļa. Notiek ļoti intensīva art. darbība, sāk pietrūkt municijas un tā šaušanu atļauj tikai sevišķos gadījumos. Municiju gan sāk piegādāt 28. sept. pēcpusdienā.

No šīm pozicijām dzn. atbalsta 44. gren. p. Naktī uz 29. sept no krievu lidmašīnu uzbrukuma cieš 3. btr. priekšratu novietojums: tiek ievainoti vairāki kareivji un nosisti 20 zirgi. Dzn. pozīcijas paliek nemainītas līdz 5. oktōbŗa naktij.

6. okt. pēc pavēles divizions atiet un ieņem pozicijas 2 km R no Bajāru kroga pie Rīgas-Ērgļu šosejas. Šajās pozicijās I/15. art. p. iedala pltn. Katiševa art. kaujas grupā, kopīgi ar II/15. art. p. Dzn. novp. DR no Ropāžu muižas pie Vīndedzēm. Šajās pozicijās art. grupa sašauj no uzbrūkošiem 20 tankiem piecus un atbalsta vācu 31. kājn. divīziju.

7. okt. dzn. atiet uz R un novietojas 0,5 km uz R no Zaķumuižas ar novp. 1 km uz A no pēdējās starp šoseju uz Mazo Juglu.

8. okt. dzn. atiet plkst. 20.00 uz Ulbrokas pozicijām. Dzn. komp. — Dzērves mājās pie Ulbrokas-Ogres šosejas. 3. btr. pie Lubānas-Ogres ceļa dakšas ar novp. pie Juglas spēkstacijas, 2. btr. pie Lejas Vanagiem ar novp. 0,5 km D no Juglas tilta, 1. btr. 1 km D no Ulbrokas muižas ar novp. Juglas upes tilta rajonā. Ienākot šajās pozicijās dzn. atkal pakļauts 15. art. pulkam.

I/15. art. p. komandieris kpt. A. Mateass piesprauž I šķ. DzKr. kaprālim N. Džūkstes frontes pievārtē 1944. g. oktōbŗa beigās.

Pirmā I/15. art. p. sastāva stāba virsnieki 1944. gada 18. novembrī pirms izbraukšanas uz Vāciju.
No kreisās — ltn. Ēlaus, ltn. Jurkovskis, ltn. E. Ģērmanis, kpt. Eglīte, kpt. Āboliņš, ltn. Lībietis un vltn. Timrots.

I/15. art. p. virsnieki uz kuģa ceļā uz Vāciju, Liepājas reidā. Pirmā rindā no kreisās: vltn. Timrots, ltn. Šteinbergs, kpt. Eglīte un ltn. E. Ģērmanis; otrā rindā — ltn. Puriņš, ltn. Ēlaus, kpt. A. Mateass un ltn. Žagars; trešā rindā — ltn. Jurkovskis un ltn. Lībietis.

3. btr. kadri ceļā uz Vāciju Liepājas reidā. Vidū ltn. Žagars.

9. okt. intensīva art. darbība. Pievakarē pienāk pavēle izsūtīt vietraudžus jaunu poziciju izmeklēšanai Centrālcietuma rajonā (šīs pozicijas gan netika nekad ieņemtas).

10. okt. plkst. 10.00 krievi iebrūk 3. btr. priekšratu novietojumā, apšaujot vairākus zirgus un izlaupot pārtikas ratus. No 3. un 2. btr. tiek noorganizēta trieciengrupa, kas krievus padzen. Btr. cieš cilvēku zaudējumus: krituši trīs — serž. Grasis, dižkar. Gadzans un kar. Krievs, ievainoti btr. kom. kpt. Lillenurms, serž. Ziebergs un vēl citi. Btr. komandēšanu uzņemas ltn. Žagars un ar atlikušiem zirgiem divās reizēs izved lielgabalus no apdraudētā rajona.

Pēc pavēles dzn. pārvietojas uz Biķernieku baznīcas rajonu un kaujas darbībā nepiedalas. Plkst. 19.00 nāk pavēle atstāt novietojumu un plkst. 23.00 dzn. pārbrauc Daugavas tiltiem un apmetās līdz nākošās pavēles saņemšanai Uzvaras laukumā.

11. okt. plkst. 08.00 pienāk pavēle ieņemt pozicijas Rāmavas muižas rajonā, ko izdara līdz plkst. 12.00. Dzn. komp. Rāmavas muižā, btr. tiek novietotas pozicijās tuvākā apkārtnē. Novp. Daugavas kreisā krastā. Nov. sektors — Šķirotavas stacija. Šeit pozicijas no Ķekavas līdz Baložu stacijai atrodas vācu 205. k. div. Ap plkst. 15.00 dzn. atvelk baterijas 3 km uz R Tīraines rajonā, pie dzelzceļa — šosejas krustojuma, atstājot novp. Daugavas kr. krastā. Artilērijas darbība mērena.

12. okt. plkst. 16.00 dzn. pēc pavēles atstāj Rīgas pozicijas un cauri Torņakalnam un Zasulaukam naktī sasniedz 1. art. pulka pulcēšanās vietu Annas baznīcas rajonā, kur pārnakšņo.

13. okt. plkst. 05.00 divizions turpina ceļu caur Kalnciemu, pāri jaunceltam Lielupes tiltam un plkst. 16.00 sasniedz Ērzeļu kroga rajonu Džūkstes pagastā. Šeit, kaut bija paredzēta ilgāka atpūta, plkst. 23.00 pienāk pavēle steidzīgi ieņemt pozicijas Džūkstes pag. Pienavas rajonā.

14. okt. ap plkst. 10.00 dzn. komp. novietojas bunkuros pie Ļūpītēm, 8 km no Džūkstes. Baterijas tuvākā apkārtnē. Novp. 2 km uz D vai DA kājnieku ierakumos vai prettanku grāvjos. Pabalsta 42. gren. p.

15. okt. krieviem izdodas iebrukums pirmās līnijās, kamdēļ nov. punkti tiek atvilkti uz Ļūpītes-Plāmši līnijas. Divu btr. novp. tieši Ļūpītes vējdzirnavās. Vakarā pienāk pavēle dzn. pārvietoties uz Jāņu kroga rajonu ar dzn. komp. Priežukundziņos, 2. btr. pie Vanagiem, 1. btr. pie Pumpuriem un 3. btr. mežmalā pie Jāņu krogus. Btr. novp. iepriekšējie.

17. okt. krievi pastiprināti apšauda ar art., arī lidmašīnu uzbrukumi vērsti pret mūsu btr. pozicijām. Tā kā GKL pie Ļūpītēm samērā tālu, tad art. palīdzība apgrūtināta.

Rīgas policijas pulka karavīri 1943./44. gada ziemā Nēveles frontē valkāja vatētas virsdrēbes, kuru viena puse bija baltā un otra zaļā krāsā. Sniegā valkāja balto ārpusi. Uz kreisās rokas bija lente divās krāsās, tā bija pazīšanas zīme, lai varētu atšķirt krievus no latviešiem.

Karavīri valkāja vācu policijas formas tērpus ar Latvijas armijas zīmotnēm un Latvijas saulīti pie cepures. Vidusjostas bija privātīpašums.

18. un 19. okt. ievērojama art. darbība nenotiek, ar uguni atbalstīti vietējie pasākumi.

20. okt. dzn. pārvieto 5 km uz D Bērzu mžs. māju rajonā ar dzn. komp. mežsarga mājās. 3. btr. 0,5 km uz A no dzn. komp., 2. btr. pie komp., bet 1. btr. 1 km uz D. Novp. DA, rietumos no līnijas Pūces-Nabadziņi. Līdz 30. okt. divizions atbalsta 42. gren. p. Šajās pozicijās lielāka art. darbība nenotiek, jo g.k. notiek abpusēja izlūku un priekšgrupu darbība.

24. okt. pienāk ziņa, ka dzn. tiks izformēts un ka kadri jāsūta uz Vāciju jauna art. pulka formēšanai. Oficiāla pavēle par minēto pienāk 29. okt.

30. okt., kad dzn. savā darbības laikā izšāvis apm. 48.000 šāviņu, nodod 11 lielgabalus, 40 apkalpes un zirgus 15. un 19. div.

18. K. d., vēlāk 43. gren. p. II btl., audžu dēls Uldis Kurzemnieks. Tā īstais vārds un uzvārds nav zinams. Šis 10 g. vecais krievu zēns kādā sādžā Krievijā pieklīda btl., sniedzot vērtīgas ziņas btl. kom. par krievu partizāniem un palika pie btl., piedaloties tā gaitās līdz 1943. gada augustam. No Volchovas zēnu atveda uz Rīgu un nodeva kādai ģimenei kā audžu dēlu.

Uldis izkļuva un dzīvo rietumos.

art. pulkiem un pārējos kareivjus, instruktorus un virsniekus izņem no pozicijām un novieto Struteles pag. Auziņu pmž. rajonā.

24. novembrī dzn. kadri, apm. 110 vīri, dodas ceļā uz Ventspili un 26. novembrī uzkāpj uz kuģa ,,Prinz Leonhard'', 29. novembŗa vakarā iebrauc Dancigas Neufahrwasser ostā.

4. decembrī dzn. kaŗavīri ierodas R — Prūsijas apmācību laukumā pie 15. div. un 12. decembrī ar div. pavēli tiek iedalīti jaunformējamā 15. div. art. pulkā.

* * *

Šis sīkais pārskats liecina par frontes stāvokli atkāpjoties un cīnoties Krievijas un Latvijas telpā un palīdz izsekot nevien mūsu 15. div. artilēristiem bet daļēji arī kājniekiem šajā kauju posmā. Spilgti parādītas neiedomājamās grūtības, kādas šajā kustību kaŗā piedzīvoja mūsu cilvēki un zirgi.

Pltn. V. Veiss (vidū) 1942. gada jūlijā Ļeņingradas frontē inspekcijas apmeklējumā pie 19. btl. Pa kreisi btl. kom. kpt. Gustavs Praudiņš.

Visi Latvijas armijas formas tērpos.

43. Gren. p. kpt. Graudiņš un vltn. Vilnis Volchovas frontē 1943. gada vasarā.

Pulkvedis V. Veiss pēc ievainošanas Veļikajas upes pozicijās 1944. gada aprilī.

Ģen. Bangerskis 32. gren. pulka apmeklējumā Krievijā. Labā malā pulka kom. plkv. Krīpens.

Ģen. Bangerskis 32. gren. p. apmeklējumā 1944. gada janvārī frontē D. no Opočkas. Pa labi pulka kom. plkv. Krīpens, vidū ltn. Zēgners.

Ģen. Bangerskis frontes apmeklējumā 1944. gada 8. jūnijā Bardovo pozicijās 34. gren. p. kājn. lgb. novietojumā. Pa labi vplkv. A. Silgailis un pulka kom. pltn. Vīksne.

Karavīru palīdzības priekšnieks E. Andersons apmeklē 34. gren. pulku Bardovo pozicijās 1944. gada jūnijā. No labās — pulka kom. plkv. Zeniņš, Andersons, majors Alksnītis un vltn. Tīdemanis.

PAPILDINĀJUMI PIE 6. GRĀMATAS:

1) Vltn. Voldemāra Tauriņa atmiņas.
2) Pie 15. art. pulka darbības:
   a) 15. art. p. gaitas Vācijā, vltn. E. Timrots.
   b) I/15. div. art. p. adjutanta vltn. Ģērmaņa 1945. gada 11. februāra ziņojums pulka komandierim.
   c) dažādas papildus ziņas pēc Cēdelgemā uzrakstītām pulka karavīru atmiņām par cīņām Pomerānijā.
3) 15. div. Izlūku (Fizilieru) btl. pēdējās gaitas.
4) Ceļā uz Kurzemi torpedēti.

Virsleitnants Voldemārs Tauriņš stāsta:

63. lp. Es pie 32. gren. pulka biju visu laiku. Pēc iznākšanas no krievu ielenkuma (1944. gada 20. jūlijā) pulkam pievienojos 21. jūlija vakarā. Biju ļoti novārdzis un ar slimām kājām. No dienesta mani atbrīvoja, un pa ceļam uz Valmieru lēnām atkopos. No Valmieras man uzdeva vienu ešelonu ar pulka transporta ratiem aizvest uz Rīgu. No vilciena izkrāvamies pie Krusta baznīcas kazarmām. Ešelonā bija arī vairāki kareivji. Pēc pirmā ešelona tūdaļ pienāca arī otrais (ar zirgiem). Man visa vienība bija jāved uz kazarmām Latgales priekšpilsētā. Tur palikām vairākas dienas. Te arī pienāca klāt vēl vairāki karavīri. Kādu dienu augusta beigās uzlādējamies kuģī braukšanai uz Vāciju. Iebraucām Gotenhafenā. Pēc izkraušanās pa nakti palikām turpat ostmalā. Nākamā dienā sākām soļot līdz sasniedzām Borntuchenu. Te vēl pienāca klāt daži pulka vīri. Visu laiku man par šiem transporta vīriem un zirgiem, tāpat mantām, vajadzēja rūpēties, sevišķi Borntuchenā, līdz kādu dienu kpt. Robežnieks man lika šo trosa vienību nodot kpt. Zvirbulim.

Kad mani izraudzīja par 32. gren. p. ieroču virsnieku, tad biju leitnanta dienesta pakāpē (grāmatā minēts vltn., bet mani par virsleitnantu paaugstināja tikai 1944. gada 30. novembrī).

Pltn. Mellē bija ļoti iedomīgs vācietis. Nelikās zināms vai arī nezināja, ka armijai vairs nav iespējams sagādāt visu vajadzīgo. Ja

pulkam nebija paredzētā apbruņojuma, viņš vainoja ieroču virsnieku, ka tas ir slinks un nekā neprasa no divīzijas, kur pēc viņa domām nekā netrūka.

Mellēm liekas labs draugs bija divīzijas Wa-Mu vadītājs vltn. Lange. Ar to viņi bieži no pulka stāba runāja pa telefonu. Uzkrītoši bieži arvienu prasīja pēc degvielām. Šīs sarunas dzirdot man radās iespaids, ka viņi nodarbojas ar melntirdzniecību. Pie sevis bieži nodomāju, ka labāki Mellē varētu painteresēties par pulkam trūkstošiem ieročiem. Tos nekad nedzirdēju pieminam. Kāds div. stāba virsnieks zināja stāstīt, ka Lange nevajadzīgi ar pistolēm apbruņojis miesnieku rotu, kurpretīm pulka virsniekiem pistoles trūka. Lange par šo pakalpojumu esot regulāri saņēmis gaļu, to sūtījis savai ģimenei.

Lange krievu iebrukuma laikā bija iebraucis Cempelburgā, nezinot ka tā jau krievu rokās, un tur arī pazudis. Līdz ar viņu pazuda arī vairāki latviešu karavīri — sportisti.

Kādreiz ar Langi iznāca runa par pulka transportu, kas bija ļoti sliktā stāvoklī. Ieminējos, ka mēs taču taisamies doties uz Kurzemi un tur ar šādiem ratiem mēs nevarēsim pildīt savus pienākumus.

Viņš noteica, ka būšot tomēr jāiztur! Nebija arī ratu smēra, kas stāvokli vēl pasliktināja.

81. lp. Pēc atkāpšanās no Gumenhofas Imenheimā mani piedalīja pulka trosam, kur pārzināju ieroču darbnīcu ratus, bija arī kādi rati ar ieroču piederumiem. Braucām kā jau grāmatā minēts. Jau pirms Bērenvaldes kādā vietā (Hochfeldā?) vēlu vakarā trosu apturēja baltos maskēšanas tērpos uz ceļa esošie posteņi. Tie teica, ka 6 stundas atpakaļ Himlers izdevis pavēli, ka virzienā kādā mēs ejam, ,,Pomerānijas valni'' neviens nedrīkst pāriet. Mēs jautājām ko tad darīt? Vai lai ejam atpakaļ pie krieviem? — Lietas noskaidrošanai trosu no ceļa novirzīja kādā laukumā. Skaidrošana ieilga un mums iznāca tur palikt pa nakti. Trosa vadītājam ltn. Eglītim vajadzēja atdot savu ,,Soldbuchu'', vācu posteņa vīri laikam domāja, ka viņš var aizmukt. Ltn. Eglīti un mani ieaicināja vakariņās, tur bija daži virsnieki, vecākais kāds kpt. vai majors.

Līdz ar rīta gaismu pa ceļu sāka plūst civilo bēgļu bari. Tos neaizturēja.

Minētos 20 vīros, kuŗus no trosa noņēma būvdarbu veikšanai, biju arī es. Mūs gan būvdarbos (ar dažiem pajūgiem) neiesaistīja, bet piedalīja kādai jaunformējamai artilērijas vienībai — ,,Artilerie Division Baerenwald''. Mūsu vīrus 2 līdz 3 dienu laikā apmācīja rīkoties ar lielgabaliem (15 cm). Btr. kom. vltn. Pichlers (Puechler) bija tikai 18 gadus vecs un priecājās, ka mūsu zēni artilēristu mākas tik ātri apguva. Man bija jāpilda tulka pienākumi.

Katram lgb. nebija savs vilcējs. Bija tikai viens traktors. Tādēļ btr. (bija tikai 3 lgb.) pārvietošana vilkās gausi, arī traktora apkalpes divi vecīši savus pienākumus pildīja vienmēr vilcinādamies. Bieži ceļā apstājās, kaut ko laboja vai vienkārši tuvumā esošās mājās gāja dzert tēju. Arī btr. kom. neko nesteidzās. Sadzīvojām labi, vienīgi man nebija īsti ko darīt. Vācu uzturzinis pāris reizes atveda šampānieti visai baterejai no vietējā apmācību laukuma (nosaukumu neatceros) virsnieku kluba, kurš esot bijis visgreznākais visā Vācijā. Tagad virsnieku klubs ar pilniem Francijas šampānieša pagrabiem bija palicis bez pārvaldes tukšā zonā — vācieši bija aizbēguši un krievi vēl nebija ienākuši. Pēdējie gan arvienu uzlaida pa šāvienam kluba rajonā, bet tas netraucēja uzņēmīgākos vācu karavīrus no tuvākām vienībām paņemt no kluba krājumiem cik nu vien bija iespējams. Šajā laikā pie mums pienāca vēl divi vai trīs latviešu un daži vācu karavīri. Btr. daudz šaušanas neiznāca. Pagāja kādas trīs nedēļas, btr. bija novietota kādā meža izcirtumā, to krievi bija atraduši un sāka apšaudīt. Vairākus ievainoja, arī pašu btr. kom. Viņa vietā tika atsūtīti divi izstīdzējuši jauni vācu leitnanti. Tie bija pārsteigti par lgb. jaukto apkalpi — vācu un latviešu karavīriem un sevišķi par manu tulka amatu, kad katrs virsnieks tagad esot ļoti vajadzīgs savam tiešam uzdevumam — komandēt savu vienību frontē. Teicu, ka tā nav mana vēlēšanās šeit atrasties, esmu aizturēts patvarīgi un prasīju, lai mani līdz ar visiem latviešu vīriem nekavējoši sūta uz 15. divīziju. Vācu virsnieki solīja šo lietu nokārtot un vai veselu pusdienu zvanīja uz visādiem stābiem, bet 15. latv. div. nevarēja atrast. Viņi gan bija noskaidrojuši, ka mēs esot SS vīri un teicās mūs pārskaitīt uz tuvāko SS vienību. Kad bija jāiet prom, tad mūs visus tomēr nelaida, paturēja pajūgus ar braucējiem, radiotelegrāfistus un vācu valodas pratējus. Un tā lielākais vairums latviešu palika pie vācu btr. No btr. gan daži atgriezās pie pulka stipri vēlu, kaut kad aprilī, bet bez ratiem un zirgiem. Pārējie esot krituši krievu gūstā. Starp atnākušiem, cik atceros, bija seržants A. Ādlers.

Mani protesti, ka mūs sūta pie vācu SS vienībām, neko nelīdzēja. Tāpat celtie iebildumi pret vairākuma paturēšanu netika uzklausīti.

Tuvākā vācu SS vienība bija majora Šeibera (Scheiber) Lauenburgas instruktoru skola, kura tagad atradās frontē Machlinā (Machlin). Tas bija priecīgs par mūsu ierašanos. Teicu gan, ka ar saviem vīriem vēlos iet atpakaļ uz savu vienību. Stāstīju, ka mums tur dienests veiksies labāki, mums šeit būs valodas grūtības, mums nav arī ieroču. Šeibers savukārt teica, ka

par valodas grūtībām neesot ko bēdāties, jo viņam esot padoti karavīri, kuri runājot deviņas valodas.

Nākošā rītā mūs pievienoja kādai darba grupai, kuŗai ne tālu no vienības stāba vajadzēja rakt ierakumus un tos nomaskēt. Darbus vadīja kāds vācu leitnants — invalīds. Viņš norādīja kas mums darams un aizgāja uz kādām lauku mājām un visu dienu vairs neparādījās. Darba laikā kāda mašīna brauca pa puskilometru attālo ceļu no mūsu darba vietas, apstājās, uzkavējās ilgāku laiku. Vācu darba biedri teica, ka tas esot ,,vecais", viņš skatoties kā mēs strādājam, tādēļ esot jāsarauj dūšīgāki.

Vakarā adjutants mūs latviešus nostādīja atsevišķi, iznāca Šeibers un mūs bargi norāja, jo mēs neesot šīs dienas darbā pietiekoši aktīvi strādājuši, tā kā to darījuši mūsu vācu darba biedri. Lai panāktu karā uzvaru, tad mums esot jābūt tikpat centīgiem kā vāciešiem. Šis rājiens bija nepelnīts, iespējams ka bijām apsūdzēti. No tik liela attāluma, pats būdams mašīnā, viņš nevarēja izvērtēt kas vairāk strādātu — mēs vai vācieši. Vēlāk gan laikam savu bārienu nožēloja un atsūtīja mums 3 vai 4 pudeles šampānieša.

Nākošā rītā uz darbu ejot garām vakardienas darba vietai, augstu gaisā virs mums parādījās kāda lidmašīna. Tā izlaida melnu dūmu strūklu un tūdaļ nāca negants artilērijas brāziens par vakardien būvētiem ierakumiem un šķembas lidoja pār mums. Mūsu gājiena kolonna pajuka, katrs slēpās kā prasdams. Ievainoto tomēr nebija. Tad no novietnes atskrēja ziņnesis un teica, ka visiem jāatgriežas mītnēs gaidīt turpmākos rīkojumus. Kaujas trokšņa virzienā aizbrauca kāda labi apbruņota igauņu kaujas grupa. Pēc neilga laika Šeibers sauca mani un es jau domāju, ka pienākusi kārta arī mūsu braukšanai. Majors bija pārsteidzoši laipns un pasaka, ka nupat esot atradis 15. latv. divīziju un ka adjutants jau rakstot ,,Marschbefehl'i". Uz Hamersteini (Hammerstein). Pēc pusdienas jau bijām ceļā — kājām uz Tempelburgu. Gar šoseju bija dzelzceļa stiga, brauca kāda lokomotīve, tā apturēja un mašinists mūs uzņēma un aizveda uz minēto pilsētu. ,,Leitstellē" norādīja, ka vilciens uz Hameršteinu ies tikai nākošā dienā no rīta, bet pilsētā mēs nevaram palikt, jo varot būt nakts uzlidojumi. Tirgus laukumā bija nostādīts lielāks vācu karavīru grupējums bez ieročiem, ļoti netīros, daži pat apdegušos mēteļos. Tie izskatījās kā novārguši kara gūstekņi.

Pārnākšņojām kādās lauku mājās ārpus pilsētas. No rīta sagaidījām vilcienu un pēcpusdienā bijām Hameršteinā. Tur visus pienākušos karavīrus bija uzdots pievākt 15. div. prettanku dzn. (sk. 270. lp.). Lūdzu maj. Trēziņam, lai mani sūta uz 32. gren.

pulku. Viņš atbildēja, ka visi pienākušie virsnieki viņam esot jāpiesaka div. stābam, ko viņš esot jau izdarījis. 32. gren. p. bija pajucis, pulka kom. majors Rubenis bija kritis, bet viens btl. pieskaitīts 33. gren. pulkam.

Par ,,Sammelkompanie''. Kādu dienu maj. Trēziņš uzdeva man rūpēties par pierakstītiem 90 karavīriem un par citiem jaunpienākušiem viņam ziņot. Pienākušo skaits auga, starp tiem lielāks skaits bija no kpt. Meijera bataljona, arī vairāki virsn. vietnieki. Vajadzēja noorganizēt rotu ar visām amata personām. Par rt. virsseržantu izraudzīju v.v. J. Birkmani.

Kādu vakaru pienāca pavēle, ka iespējami vairāk karavīru jāsūta noskatīties kā tiks izpildīts nāves sods dezertieriem. Mani izsūtītie vīri atnākuši atpakaļ teica, ka nevarējuši soda vietu atrast.

26. februāra agrā rītā bija trauksme un visām vienībām bija Hameršteina jāatstāj. Sākumā gājām kopā ar prettanku dzn. Tālākā gājienā mūsu ,,sammelkompāniju'' novirzīja savrup. Tomēr pavēles par maršrutu un nakts mītnēm saņēmām no prettanku dzn. Rotai arvienu vēl tika pievienoti vai paši pievienojās no savām vienībām noklīdušie vīri un skaits pieauga līdz 300. Uztura piegāde bija vāja, dažu dienu kaut ko saņēmām, citu dienu nekā. Rotas uzturzinim gan bija nauda un es biju pilnvarots pirkt uzturu uz vietas. Pārdevējus gan bija grūti atrast, vienmēr bijām lielā steigā, krievu tanki bija uz pēdām un tā arī neatlika laika meklēt. Labi, ja nakts melnumā varējām uz nedaudz stundām nokrist atpūtā. Karavīri uztura iegādi organizēja uz savu roku, tādēļ ienāca sūdzības, dažreiz pamatotas un dažreiz arī nepamatotas. Rotas garais gājiens cauri Belgardei, Treptovai, Kaminai, Divenovai, Svinamindei, Anklamai beidzās Neu Brandenburgas rajonā, kur ap marta vidu mani atkomandēja atpakaļ uz 32. gren. pulku. Sākās pulka atjaunošanas darbi, par ko ir rakstījis pulka kom. pltn. Meija (86. lp.).

Garā gājiena laikā kaut kur ceļā rotas komandēšanu pārņēma vltn. B. Avotnieks.

Šis pagarais vltn. V. Tauriņa stāsts papildus liecina kāds chaoss valdīja Pomerānijas kauju laikā.

* * *

6. grāmatas 161. lp. minētā ltn. Kristsona vietā pareizi jābūt *ltn. Kristons*.

* * *

6. grāmatas 190. lp. zem virsraksta ,,Bataljona pārformēšana'' otrā rindkopā kadets Kļumka vietā jābūt kadets Kļimka. Pēdējā priekšvārds bija Godfrīds. Viņa uzvārds jālabo arī 338. lp. un būtu jāpiemin, ka viņš krita pie Kaminas pienotavas un nevis pazuda bez vēsts.

Vltn. E. Timrots

15. DIV. ART. PULKA GAITAS VĀCIJĀ

Ar 15. div. kom. pavēli 1944. gada 18. decembrī tiek apstiprināta div. art. pulka jaunuzstādīšana Vācijā. Par pulka komandieri izrauga majoru Kārli Rēbergu (paaugstinot par pltn. 1945. gada 11. janvārī).

Jau dažas dienas pirms tam pulka sastāvā ieskaitīti no Kurzemes frontes atbraukušie I/15. un IV/15. art. pulka kadri, kopskaitā 111 vīri. Tajā laikā no jau agrāki pulkā ieskaitītiem virsniekiem, instruktoriem un kareivjiem jau daļa atradās dažādos speciālos kursos Vācijā un Čechoslovākijā. Vairums jaunuzstādamam pulkam izraudzīti no dažādām divīzijas rezerves vienībām un laikā no 22. decembŗa līdz gada beigām pulka sastāvs cilvēku ziņā ir jau sakomplektēts, bet pulka ierindas un dienesta vienības apgādātas vēl nepilnīgi. Trūkst arī zirgu.

1945. gada 1. janvārī pulka komandējošais sastāvs ir šāds:

Pulka komandieris — majors K. Rēbergs,
Pulka adjutants — kpt. H. Gūtmanis,
Pulka sev. uzd. virsnieks — ltn. P. Tauriņš,
Pulka ieroču virsnieks — vltn. A. Abiķis,
Pulka tieslietu virsnieks — ltn. E. Vītols,
Pulka aprūpes virsnieks — vltn. V. Krūmiņš,
Pulka un III dzn. ārsts — ltn. T. Slaidiņš,
Pulka veterinārārsts — vltn. E. Timrots,
Pulka mācītājs — V. Rolle,
Pulka saimniecības priekšnieks — Ostuf. Mosel,
Pulka stāba btr. kom. — kpt. T. Āboliņš,
I/15. art. p. komandieris — kpt. A. Mateass,
I/15. art. p. stāva btr. kom. — kpt. Grosbergs,
I/15. art. p. 1. btr. komandieris — kpt. J. Tūte,
I/15. art. p. 2. btr. komandieris — vltn. Plūme,
I/15. art. p. 3. btr. komandieris — vltn. Lielkājs,
I/15. art. p. dzn. ārsts — ltn. Lībietis,
I/15. art. p. dzn. vet. ārsts — ltn. Freidenbergs,

I/15. art. p. dzn. saimn. pr-ks — ltn. Ēlaus,
II/15. art. p. komandieris — kpt. K. Ozoliņš,
II/15. art. p. stāba btr. kom. — vltn. Epneris,
II/15. art. p. 4. btr. kom. — kpt. Eglīte,
II/15. art. p. 5. btr. kom. — kpt. Lillenurms,
II/15. art. p. 6. btr. kom. — vltn. Ūbelis,
II/15. art. p. dzn. vet. ārsts — ltn. Renigers,
III/15. art. p. komandieris — kpt. E. Kessels,
III/15. art. p. stāba btr. kom. — kpt. Ziemelis,
III/15. art. p. 7. btr. kom. — vltn. Šreibers,
III/15. art. p. 8. btr. kom. — vltn. Kants,
III/15. art. p. 9. btr. kom. — ltn. Knoks,
III/15. art. p. dzn. vet. ārsts — ltn. Ķikāns,
IV/15. art. p. komandieris — kpt. Velmers,
IV/15. art. p. 10. btr. kom. — kpt. Vītoliņš,
IV/15. art. p. 11. btr. kom. v.i. — ltn. Kazāks,
IV/15. art. p. 12. btr. kom. — vltn. Pliksis un
IV/15. art. p. dzn. vet. ārsts — ltn. Lācis.

Pulkā bija arī zinams skaits virsštata virsnieku. Februārī bija paredzēti bateriju komandieru kursi. Viss tas pajuka, jo jau 22. janvārī bija jādodas uz fronti. Uz ātru roku saformēja vienu kaujas divizionu, kuŗa sastāvā bija 3 vieglās btr. un viena smagā btr. (ar 2 lgb.), kopskaitā 650 kaŗavīri un 570 zirgi.

Pēc 15. div. iziešanas uz fronti 15. art. p. kom. pltn. Rēbergu izrauga par komandieri visām apmācības rajonā palikušajām div. vienībām.

1. janvārī pulka vienību novietojums bija šāds: Pulka stābs — Sofienvaldē (Sophienwald), stāba btr. un ieroču vads — Trembornā (Tremborn), I dzn. — Somminā (Sommin) un Slossenā (Schlossen), II dzn. — Lībušā (Liebusch) un Glashutē (Glasshütte), III dzn. — Trembornā (Tremborn) un Hoenzābornā (Hohensaborn), IV dzn. — Rūdolfsvaldē (Rudolfswald) un tās apkārtnē.

8. februārī kaujas dzn. papildināšanai uz fronti iziet 2. btr. ar ltn. Puriņu kā komandieri. Tai pavēlēts doties Hammersteinas (Hammerštein) virzienā, kuŗu sasniedz 10. februārī.

Pēc 2. btr. iziešanas uz fronti, tās pārpalikumu un pārpalikumu no 3. btr. apvieno un pārvieto uz Trembornas rajonu. Uz šo rajonu februāŗa vidū arī pārvieto IV dzn. vienības. Tajā pašā laikā uz 2. vācu armijas komandieŗa pavēli visi 15. art. p. atlikušie lielgabali jānodod kādam vācu art. pulkam, kas savus lielgabalus bijis spiests atkāpjoties atstāt Brombergā. Armijas stābs gan apsolas pulku apgādāt ar jauniem lielgabaliem tikko tie pienākšot no R. Vācijas. Tie nekad nepienāca. Pēc lielgabalu atdošanas pulka kom.

pltn. Rēbergs dodas uz Dancigu pie Armijas stāba ar prasību atļaut 15. div. atlikušajām vienībām pievienoties savai kaujas divīzijai. Armijas stābā atbildēts, ka šādu atļauju varot dot vienīgi Berlīne.

26. februārī Rēberga pulka stābam vēl pastāvēja iespēja sazināties ar kaujās esošo I dzn., bet šīs iespējas izbeidzās, kad krievi bija izlauzušies līdz Baltijas jūrai. Par krievu izlaušanos nezinādams pltn. Rēbergs, saņēmis atļauju no Armijas stāba, 1. martā dodas ceļā uz Berlīni, bet vakara spiests atgriesties pie savām vienībām, jo krievi bija jau pārķēruši ceļu uz Štolpi. Nu pltn. Rēberga grupa atradās ielenkumā.

2. martā pltn. Rēbergs dodas atkal uz Dancigu un te Arm. stābā dabū atļauju viņam pakļautām vienībām pārvietoties uz Dancigas-Gotenhafenas rajonu. Tajā laikā jau fronte tuvojas Sofienvaldei. Kāds vācu smagais art. divizions jau savas btr. novietojis pozicijās mūsu 10. btr. tuvumā.

3. martā pltn. Rēberga stābs atdod pavēli visām vienībām sagatavoties uz pārvietošanos, to uzsāk 4. martā un dodas cauri Bērentai uz Z — Gotenhāfenas virzienā.

6. martā pltn. Rīberga stābs un st. btr. novietojas Gros-Kacā (Gross-Katz), 6 km R no Gotenhāfenas, IV dzn. — Espenkrug, III dzn. Kvassendorf (Quassendorf) un II dzn. Vitominas rajonā. Tikko vienības ieņēmušas novietnes, tā pienāk pavēle visus ieročus un municiju nodot vācu vienībām, jo visi latviešu brīvos cilvēkus iesaistīšot nocietinājumu sagatavošanas darbos.

8. martā nejauša gadījuma dēļ ievaino maj. Velmeru un ievieto slimnīcā. 9. martā jau fronte pievirzījusēs tik tuvu, ka dzirdama skaļa automātisko ieroču uguns.

10. martā III dzn. pārvietojas no Kvasendorfas uz Gros-Kacu un IV dzn. no Espenkrugas uz Danzig-Olive. Pulka stābs un stāba btr. pārvietojas uz Adlerhorstu.

Iepriekšējā dienā pie nocietinājumu rakšanas darbiem ievaino ltn. Andersonu.

11. martā III dzn. pārvietojas uz Adlerhorstu. Rakšanas darbi turpinas, bet g.k. pa nakti, jo tie notiek pirmās kauju līnijas tuvumā.

18. martā pltn. Rēbergs saņem pavēli par art. vienību izformēšanu, tās sadalot pa vācu vienībām. II dzn., III dzn. stāba btr. iedala vācu 12. gaisa spēku kājn. divīzijas sastāvā Gotenhāfenas rajonā, III dzn. 8. (agrāki 3.) un 9. btr. — 73. vācu k. div. 173. art. pulkā, IV dzn. — 252. vācu art. pulkā. 15. div. art. p. stābs un st. btr. paliek vienkopus un tie 19. martā pārvietojas uz Danzig-Olive.

23. martā krievi jau ieņēmuši Copotu (Zoppot) un D.-Olives rajonā jau notiek sīvas cīņas. Pulka stabs un stāba btr. pārvietojas

uz Danzig-Lavienthal, kur tām pievienojas III dzn. stābs un citi virsnieki. Tāpat pievienojas IV dzn. ltn. Lapa ar saimniecības vezumiem. Šajā laikā Dancigā valda liels apjukums, visi vācu augstākie stābi jau pilsētu atstājuši, vienīgi palicis ,,cietokšņa'' komandants, pie kuŗa pltn. Rēbergs nepiesakās, jo bīstas, ka var atkal tikt vēl vairāk izkaisīti viņa rīcībā palikušie kaŗavīri.

25. martā visas pltn. Rēberga kopā esošās vienības izbrauc cauri Dancigai uz Z un novietojas kāpās A no Heubāde.

No tejienes 27. martā apm. 170 kaŗavīri trīs Rīgas velkoņos izbrauc uz R. 29. martā pārējie Rēberga grupas kaŗavīri pārceļas uz kaimiņu salu — Bonsaku (Bohnsack). Te pltn. Rēbergs spiests pieteikt savus kaŗavīrus (artilēristus un citus) tuvējā korpusa stābā. Pēdējā nedēļā artilēristu grupai bija pievienojušies majors Šmits ar 15 vīriem no 32. gren. pulka, 10 vīri no Apmācības btl. vltn. Smīles (?) vadībā, kpt. Osis no darbnīcu rotas un div. orķestŗa vīri, kopskaitā ap 200 cilvēku. Korpusa stābs Rēberga grupu ieskaita 23. vācu kājn. divīzijā un tiem pavēl nekavējoši ierasties Vosicas (Wossitz) rajonā, 16 km D no Dancigas. Tās pašas

Bij. 15. art. pulka stāba un citi virsnieki pie Vislas krasta, Dancigas ielenkuma laikā 1945. gada 30. aprilī.

No kreisās: pirmā rindā majors Šmits, vltn. Timrots, pltn. Rēbergs un ltn. Ozoliņš; otrā rindā — ltn. Vītols, vltn. Abiķis, ltn. Tauriņš; trešā rindā — kpt. Āboliņš, kpt. Sīlis, ltn. Aļļa.

Tajā laikā visi bija iekļauti vācu 23. kājn. div. 23. pulkā.

dienas vakarā arī grupa ierodas norādītā rajonā, kur jau novietotas 15. div. Apmācības btl. un vēl divas rotas, kuŗas komandē kpt. Mordaks un vltn. Kalējs. Btl. kom. ir Stubaf. Jahnke.

2. aprilī tiek saformēts maj. Šmita bataljons ar 4 rotām. Šī btl. 6. rotu komandē maj. Gūtmanis. Šī rota sakomplektēta no 32. gren. p. atlikušiem vīriem, F.E.B., mūzikantiem un pieklīdušiem kaŗavīriem. 7. rt. komandē kpt. Mordaks, bet 8. rt. vltn. Kalējs. 9. rt. komandieris ir kpt. Āboliņš. Šī rota sastāv g.k. no artilēristiem. Btl. tiek iedalīts 23. vācu k. div. 68. fizilieru pulkā.

3. aprilī 6. un 9. rotas novieto otrā kaujas līnijā. Tikai apm. vienai trešdaļai kaŗavīru ir ieroči.

7. aprilī un līdz 9. aprilim notiek smagas atvairas kaujas Šperlingdorfas rajonā. Pirmā līnijā novietotā vltn. Kalēja rota tiek izklīdināta, vltn. Kalējs pats tiek ievainots, bet krievi tomēr līdz otrai aizstāvēšanās līnijai netiek.

10. aprilī majora Šmita btl. tiek iekļauts Stubaf. Jahnkes btl. Majors Šmits un kpt. Āboliņš paliek bez amatiem un vēlāk pievienojas bij. 15. div. art. p. virsniekiem. Tajā pat dienā btl. tiek pārvietots uz Vislas kreiso krastu.

Art. p. stābs no 3. līdz 9. aprilim novietojās Gross-Cinderā (Zuender) un 10. aprilī tiek pārvietots uz Leckavu (Letzkau) pie Vislas kreisā krasta. Visi virsnieki palikuši bez amatiem un uzdevumiem un gaida solīto evakuāciju.

Apriļa vidū Armijas stābs bija piedāvājis pltn. Rēbergam atļauju izbraukt uz R, no kā viņš atteicies gribēdams un cerēdams izvest uz R visus viņam pakļautos kaŗavīrus. Apriļa otrā pusē, pēc ienākušām ziņām pltn. Rēbergam, III un IV dzn. kaŗavīri, kuŗi bijuši iedalīti vācu art. pulkos, esot savākti vienuviet un iedalīti kpt. Ratenieka būvbtl. evakuēšanai uz R. Cik šīs ziņas patiesas, nav varēts noskaidrot. Cik zinams, tad visas latviešu vienības no Dancigas ielenkuma izvāktas uz Hēlas pussalu 1945. gada 5. maijā, kur arī sagaidījušas Vācijas kapitulāciju.

* * *

1946. gadā satiku kādu III dzn. kaŗavīru, kuŗu pazinu jau no Latvijas laikiem. Viņš bija kritis krievu gūstā R no Štetīnes (vietu neatcerējās). Kā jau augstāki minēju, tad II un III dzn. st. btr. bija iesaistītas nocietinājumu darbos R un ZR no Gotenhāfenas. Krieviem ieņemot Copotu pulka stābam ar šīm vienībām sakari pārtrūka. Pēc Gotenhafenas krišanas, krievi pastiprināja spiedienu uz Z. Dātumu stāstītājs neatcerējās, bet kādu dienu lielās laivās viņi tikuši pārvesti uz Hēlu un no turienes uz Štetīnes rajonu, no

kurienes soļojuši kādu 100 km (?) uz R, tad apmetušies mežā, teltīs. Visi nodarbināti pie ierakumu rakšanas.

Aprīļa mēneša beigās, kādu rītu pamodušies ieraudzījuši visapkārt mežam krievu tankus, kuŗi nav šāvuši. Izlikuši baltus karogus. Pēc laiciņa daži tanki palikuši apsardzībai, bet pārējie aizbraukuši. Pēc pāris dienām ieradušies krievu kājnieki, kuŗi arī pārņēmuši apsardzību. Tad kādu dienu vēlāk likts sagatavoties pārgājienam. Visu laiku bijuši bez jebkādas apgādes un pārgājiena laikā sargi atļāvuši meklēt pārtiku pa atstātām mājām, kā arī ļāvuši apgādāties ar zirgiem un ratiem. Lielāko atpūtu laikā izvesta ierindas mācība, kā ieroču atvietotājus lietojot slotas kātus vai līdzīgus ,,ieročus''. Pārgājiens ildzis apmēram vienu mēnesi, kad sasnieguši Graudecu(?), kur novietoti kādās bijušās RAD nometnes barakās. Te viņus sagaidījuši Rēberga artilēristi. Nometnes apsardzība nav bijusi sevišķi stingra, tā kā varējuši no nometnes ,,izlavīties'' un patirgoties ar poļu iedzīvotājiem. Tā nosvētījuši arī klusus Līgo svētkus.

Sākumā šajā nometnē notikusi parastā gūstekņu reģistrācija, tad sekojis uzaicinājums artilēristiem pieteikties kaŗošanai pret Japānu, līdzīgs aicinājums bijis arī citiem ieroču šķiru vīriem. Kad stāstītājs jūlija mēneša beigās redzējis politisko pratinātāju vidū arī sava pagasta komjaunieti, tad nolēmis pie izdevības doties mežā. Augusta sākumā pret Japānu pieteikušies kaŗavīri, ap 400 devušies ceļā. Starp tiem bijis arī pltn. Rēbergs. Tad stāstītājs kādu nakti augusta mēnesī, kopā ar vienu artilērijas virsnieku iegājuši mežā. Pēc kādām dienām izšķīrušies, aiziedami katrs savu ceļu. Stāstītājs iegājis kādā poļu policista mājās, lai palūgtu kaut ko ēdamu. Policists bijis ļoti laipns cilvēks un pēc paēdināšanas uzaicinājis palikt pie viņa par kalpu. Tā kā bijis nometnē novārdzis un no iešanas noguris, tad šo piedāvājumu pieņēmis. Strādājis visus saimniecības darbus: slaucis govi, barojis cūku, skaldījis malku un darījis visu, ko saimnieks licis līdz laikam, kad sākusēs vāciešu deportācija uz R. Policijas priekšnieks viņam sagādājis dokumentus kā Baltijas vācietim, iedevis arī labākas drēbes. Līdz ar deportētiem vāciešiem lopu vagonā pavadījis 10 dienas bez jebkāda uztura, bez ūdens un maizes. Ceļojums beidzies angļu okupācijas zonā. Pēdējās dienās vagonā no neēšanas sāpējusi galva, ausis džinkstējušas un miegs vien nācis . . .

I diviziona adjutants. Komandpunktā, 11. februārī, 1945. g.

Attiecās: I diviziona gājiens no Sofienvaldes uz Nakelu, Nakelas ieņemšana un gājiens uz Landeku.

PULKA KOMANDIERIM ZIŅOJUMS

1945. g. 22. janvārī I divizions saņēma pavēli ierasties Sofienvaldē (Sophienwalde) un doties tālāk maršā Konicas (Konitz) virzienā kāda kaujas uzdevuma veikšanai. No atsevišķiem divizioniem saformētās baterijās sevišķi jūtams bija transporta līdzekļu trūkums, piem. ratu trūkuma dēļ no 1. baterijas vien Sofienvaldē vajadzēja sūtīt atpakaļ uz novietojumu Sominā apm. 70 zirgu. Pārējie zirgi bija ļoti slikti apkalti un bija trūkumi arī citā kaujas darbībai svarīgā apgādē. Vēlākā kaujas darbībā labi izrādījās novērotāji, kuru kodolu sastādīja piedzīvojuši karavīri, apkalpes kaujas darbības sākumā darbojās gausi, bet sakaru dienests izrādījās ļoti neapmierinošs. Arī vispārējā diviziona kopdarbībā bija visu laiku jūtama zināma nepilnība. 23. janvārī Zālešā (Saalesch) tika motorizēta 1. baterija un ar minimālo apkalpi ātrā tempā nogādāta uz kaujas darbības rajonu. Drīz pēc tam tādā pašā motorizētā veidā tika nogādāti 8. baterijas 3 lielgabali, bet viss pārējais sastāvs turpināja maršu iepriekšējā kārtībā. Kolonnas pārraudzīšanu ļoti grūtu padarīja lielie attālumi starp atsevišķām vienībām, sakarā ar dažādiem iziešanas laikiem no Sofienvaldes un dažādiem transporta veidiem. Motorizētās baterijas saņēma Kaminā no divīzijas kaujas uzdevumu vispārējos vilcienos un stājās sakaros ar 34. kājnieku pulka stabu Vandsburgā (Wandsburg). 23. janvārī 1. motorizētā iebrauca uguns pozicijā pret Hercfeldi (Herzfeld) dienvidos no Immenheimas. Iepriekšējā vakarā Hercfeldi bija mēģinājuši ieņemt mūsu kājnieki, kas bez artilerijas pabalsta tiem nebija izdevies. Minētā sādža tika ieņemta 23. 1. 45. pēc kam pašu spēki devās samērā straujā tempā uz priekšu un atspieda krievus līdz Nakelai (Nakel). 24. 1. 45. kaujas darbības rajonā pienāca 8. baterijas 3 motorizētie lielgabali un kopā ar 1. bateriju ieņēma pozicijas Lindenburgas (Lindenburg) rajonā. Tās pašas dienas vakarā un naktī mūsu vienības diezgan sīvās ielu cīņās ieņēma Nakelu. Pēc tam abas baterijas pārcēla ugunspozicijas uz priekšu Gernheimas (Gernheim) rajonā, lai varētu atbalstīt kājniekus ar tālāku uguni uz krievu aizmugures koncentrācijas telpām. Ar Nakelas ieņemšanu, divīzijas uzdevums ieņemt Nakelu un noturet tā saucamo „Netzstellung", bija sasniegts un sākās

aizstāvēšanās. Jau tūdaļ pēc Nakelas ieņemšanas un it sevišķi nākošajā dienā krievi strauji pievilka lielus pastiprinājumus un bruņu mašīnas. Tika novēroti arī gaisa desanti vai transporti. Pēc tam krievi pārgāja pretuzbrukumā un mēģināja ieņemt Nakelu reizē frontāli un apejot no abiem flankiem. Šinīs cīņās sevišķi izcēlās 1. baterija tiklab ar savu ātro un saskaņoto darbību un precīzi tēmēto uguni, kā arī ar atsevišķu karavīru drošsirdību. Arī krievu pretuzbrukuma smaguma punkts atradās 1. baterijas darbības sektorā. Pirmos cilvēku zaudējumus cieta 1. baterija: 1 kritušu, 4 bezvēsts pazudušus un vairākus ievainotus. Nakela tika noturēta 2 dienas un 2 naktis pret lielā pārspēkā uzbrūkošiem krieviem. Pret Nakelu vien tika konstatētas 5 — 6 krievu lielgabalu baterijas, kas sistemātiski sagrāva pilsētu, kaujā piedalījās vairāki krievu tanki u.t.t. Nakelas aizstāvēšanas kaujas otrajā dienā baterijām sāka trūkt municijas un vilcējiem degvielu, ar ko municiju piegādāt no attālākām vietām, līdz ar to nebija iespējams kājniekiem sniegt pietiekošu artilerijas pabalstu. Pašu Nakelu tomēr noturēja, bet krieviem izdevās apiet Nakelu no kreisā flanka un gandrīz sasniegt ceļu Nakela-Immenheima. Artileristu organizētā prettriecienā, kapteiņa Mateasa vadībā, krievus izdevās atspiest no minētā ceļa un zināmu laiku noturēt līdz galveno spēku atvilkšanai no Nakelas. Tajā pašā laikā krieviem bija izdevies Nakelu apiet arī no labā flanka. Tā kā bateriju ugunspozicijas bija stipri apdraudētas, tad tās tika pārceltas atpakaļ Lindenburgas rajonā, pie kam vienai (8.) baterijai vajadzēja iet prettanku pozicijā pret labā spārnā iebrukušajiem krievu tankiem. Bez tam vēl jāpiemin, ka visā Nakelas operāciju un vēlākajā atkāpšanās laikā līdz Landekai (Landeck), lielgabaliem nebija neviena prettanku šāviņa, kaut gan tie arvien no jauna tika pieprasīti. 26. 1. 45. sākās vispārēja kājnieku atiešana no Nakelas, jo solītie pastiprinājumi nepienāca. Nākošās motorizēto bateriju pozicijas tika izraudzītas cieši ziemeļos no Immenheimas. 34. kajn. pulka un diviziona stabi novietojās Herzfeldē. 27. 1. 45. pienāca 6. un 12. baterijas ar zirgu velkmi, kuras arī iegāja pozicijās ziemeļos no Immenheimas. Artilerijas darbība tomēr nevarēja attīstīties municijas trūkuma dēļ. 27. 1. 45. 4 — 5 tanki pārķēra ceļu Herzfelde — Immenheima un krievu kājnieki sāka apiet Immenheimu no austrumiem. Šinī laikā no divīzijas tika saņemta pavēle baterijām nekavējoši noņemties no pozicijām un doties virzienā no Immenheimas uz Vandsburgu. Baterijas nekavējoši tika noņemtas no pozicijām un virzītas minētā virzienā, bet divizioną stabs pa daļai kājniekoti, pa daļai ar auto pa tanku stipri apšaudīto ceļu sekoja baterijām. Šeit uz laiku pazuda diviziona komandieris kapteinis Mateass un

diviziona komandēšanu pārņēma kapteinis Tūte. Atkāpšanās pa ceļu uz ziemeļiem no Immenheimas izvērtās par samērā nekārtīgu. Pa ceļam tika saņemta pavēle ieiet pozicijās Zabartowo (Bartenau) rajonā. Jau pie Immenheimas 8. baterija pārgāja uz zirgu velkmi degvielu trūkuma dēļ, atstājot LKW pa ceļam. Baterijas iegāja pozicijā apm. 2 km ziemeļrietumos no Zabartowo. Jau tās pašas dienas vakarā ceļu apm. 3 km uz ziemeļrietumiem no Zabartowo pārķēra ienaidnieks, apšaudot to ar prettanku vai tanku lielgabaliem un kājnieku viegliem ieročiem. Tā kā baterijas bija stipri apdraudētas no sāniem un tomēr pavēle no divīzijas par poziciju maiņu nebija pienākusi, tad diviziona komandieris uz savu iniciatīvi mainīja pozicijas ziemeļrietumu virzienā pa ceļu Zabartowo-Wandsburg (šo rīkojumu deva kapteinis Mateass, kas, pēc diviziona ienākšanas Zabartovo rajonā, atbrauca no Immenheimas un pārņēma atpakaļ diviziona komandēšanu). Par šādu rīcību diviziona komandieris saņēma no divīzijas Ia rājienu un pavēli ieņemt atpakaļ vecās pozicijas un turpmāk bez divīzijas pavēles pozicijas nemainīt. 28. 1. 45. rītā krievu uguns no kreisās puses pastiprinājās un izplētās plašumā, tāpēc diviziona komandieris atkal uz savu iniciatīvi deva rīkojumu baterijām noņemties no pozicijām un doties pa blakus ceļiem caur Runovo (Runau) uz Vandsburgu. Noņemšanās laikā bateriju pozicijas apšaudīja ar retu tanku lielgabalu un prettanku lielgabalu uguni un 1. bateriju apšaudīja no labā flanka ar kājnieku vieglajiem ieročiem. Šinī pozicijā bija jāsaspridzina 2 1. baterijas lielgabali, jo ar nokausētiem zirgiem zem ienaidnieka uguns tos nebija iespējams izvest. Šeit palika arī diviziona rīcībā esošie pēdējie LKW degvielu trūkuma dēļ. Divizionam bija uzdots sapulcēties uz ceļa Runovo-Vandsburga. Pa ceļam uz Runovo sastapa 1 kajnieku vadu, kuru diviziona komandieris norīkoja sānu apsardzībai. Uz priekšu diviziona komandieris izsūtīja mani noskaidrot divīzijas atrašanās vietu un saņemt turpmāko uzdevumu. Ceļā atradu Joachima kaujas grupas stābu, kur noskaidroju, ka divīzijas stābs atrodās Wittun muižā un ka Vandsburgas ziemeļu daļā no Cempelburgas (Zempelburg) virziena iebrukuši krievi un krievu tanki, un tur pašlaik notiek ielu cīņas. Divīzijas stābā saņēmu uzdevumu divizionam ieņemt pozicijas Tobolki rajonā (apm. 5 km rietumos no Wittun). Divīzijas stābā divīzijas Ia divīzijas komandieŗa klātbūtnē atzina, ka poziciju maiņa uz diviziona komandieŗa iniciātīvi ir bijusi pareiza un ka arī turpmāk līdzīgos apstākļos divizions var rīkoties patstāvīgi, jo sakaru apstākļi divīzijā, kā arī ātrās situacijas maiņas to pieļauj. Atgriežoties caur Vandsburgu uz Runovo, izrādījās, ka ceļu Vandsburgu-Runovo pārķēruši krievi un

tura to zem kājnieku smago un vieglo ieroču uguns, tāpēc divizions nogriezās no Runovo ziemeļrietumu virzienā un izbrauca uz ceļa Wandsburg-Wilckenswalde (Sypniewo) Tobolki rajonā. Tā kā divizionam Tobolki rajonā pagāja garām divīzijas stābs un cieši aiz diviziona sekoja izkaisītas kājnieku vienības, neieņemdamas Tobolki rajonā nekādas aizstāvēšanās pozicijas, tad divizions turpināja ceļu rietumu virzienā, uzņēma sakarus ar divīzijus stābu un iegāja pozicijās 2 — 3 km rietumos no Vilkensvaldes. Jau tanī pašā vakarā apm 2 km austrumos no Vilkensvaldes noorganizētā kājnieku pretošanās līnija nonāca kaujas saskarē ar cieši sekojošām krievu vienībām, kuras pamazām spieda vietām pārvietot aizstāvēšanās līniju tālāk uz rietumiem. Tā kā divizionam vairs bija rīcībā tikai 30 — 40 šāviņu un nepietiekošs daudzums sakaru līdzekļu, tad tas nevarēja sniegt kājniekiem kaut cik ievērojamu pabalstu, un tās pašas dienas pēcpusdienā krievi iespiedās Vilkensvaldes austrumu daļā. Parādījās arī daži krievu tanki, kas izsauca steidzīgu kājnieku atkāpšanos. Divizions noņēmās no pozicijām un sāka izvilkt kolonnas uz galvenā ceļa virzienā uz Kujan sādžu. Lai segtu netraucētu diviziona atkāpšanos, jo krievi sekoja diezgan straujā tempā, diviziona komandieris kopā ar brīvajiem artileristiem apturēja atejošās kājnieku vienības un noorganizēja aizsprosta poziciju ceļa un dzelzceļa krustpunkta rajonā apm. 2 km ziemeļrietumos no Vilkensvaldes. Tā kā šinī sektorā operēja krievu tanki, tad Dorotheenhof priekšā pie ceļa tika nozīmēts no katras baterijas viens lielgabals prettanku pozicijai. Minētajā pozicijā ieradās tikai divi lielgabali no 1. un 6. baterijas. Jāšus devos Kujan virzienā uzņemt sakarus ar divīziju un noskaidrot vispārējo stāvokli un tālākos uzdevumus. Pa ceļam sastapu daudzas izklaidētas un sajauktas kājnieku vienības, kuras kārtoja un sapulcēja pulkvedis Janums. Kujan sādžā atradu divīziju stabu, kur sastapu arī kpt. Eglīti, kas bija sūtīts — pēc viņa paša izteicieniem — par A. V. Ko. pie divīzijas, bet divīzijas Ia paskaidroja, ka kapteinim Eglītim nekavējoties jauzņemās diviziona vadība un ka kapteinis Mateass tiek sūtīts atpakaļ uz pulku pulka komandiera rīcībā. No divīzijas tika saņemts uzdevums, divizionam iet pozicijā Kujan rajonā ar uzdevumu atbalstīt jauno aizstāvēšanās līniju gar Lobsonko upi dienvidos no galvenā ceļa un tālāk virzienā uz dzelzceļa un ceļa krustojumu 2 km ziemeļrietumos no Vilkensvaldes, un tālāk gar mežmalu ziemeļu virzienā. Vēlāk gan izrādījās, ka šāda aizstāvēšanās līnija bija eksistējusi tikai dažos punktos. Kopā ar kapteini Eglīti devamies no Kujan uz Dorotheenhof, lai noskaidrotu faktisko stāvokli, sakaru un novērošanas punktu ierīkošanai. Ceļā satikām kapteiņa

Mateasa ziņnesi ar ziņojumu divīzijas komandierim, ka viņš savā aizsprosta pozicijā cerot noturēties līdz nākošajam rītam. Pa ceļam baterijām tika dots rīkojums ieņemt pozicijas 1 — 2 km rietumos no Kujan sādžas un nodibināt sakarus ar diviziona stābu norādītā vietā. Tā kā, neskatoties uz nepārtrauktiem pieprasījumiem divīzijai, municijas papildinājumu nebija, tad šādai rīcībai bija tikai tīri teoretiska nozīme. Dorotheenhof rajonā nozīmētiem lielgabaliem tika dota pavēle pēc stundas noņemties no pozicijām un pievienoties savām baterijām ugunspozicijās. Jājot atpakaļ uz Kujan, apm. pusceļā starp Dorotheenhof un Kujan sādžu ziemeļos no ceļa bija piebraucis krievu tanks un turēja ceļu krustpunktu zem uguns. Šinī ceļa krustpunktā novietotais prettanku lielgabals ieņēma poziciju, lai uzņemtos tanka apkarošanu. Tomēr jau naktī no 29. uz 30. janvāri izrādījās, ka ceļu Dorotheenhof-Kujan vairākās vietās bija pārķēruši krievu tanki un pie Dorotheenhof novietotie divi lielgabali un zirgi gājuši zudumā. No prettanku pozicijā nostādīto lielgabalu 6. baterijas 3 izglābušies karavīri ziņoja, ka 1. baterijas lielgabalu ķēris tiešs tanka lielgabala trāpījums, kas sabojājis lielgabalu un pa daļai iznīcinājis lielgabala apkalpi un zirgus. 6. baterijas apkalpe bijusi spiesta izņemt lielgabalam aizslēgu un mērķierīci un to pamest, jo nav bijusi iespēja pa ceļu lielgabalu izvest. Tanī pašā naktī Kujan sādžā iebruka krievi un kājnieki atvilkās atpakaļ. Sādžas aizsardzībai tika nozīmēta tikai neliela majora Ķīlīša aizsardzības grupa, kuŗa vēlāk bija samazinājusies uz 10 — 15 vīriem, jo pārējie bija izklīduši. Pulkveža Januma vienības bija izgājušas no pozicijām un caur mežiem dienvidos no ceļa Vilkensvalde-Kujan bija atvilkušās uz rietumiem. Naktī no Kujan bija izbraucis arī divīzijas stābs un aizgājusi pēdējā apsardzība, tāpēc divizions nekavējoši noņēmās no pozicijām un devās bez kājnieku seguma Flatovas (Flatow) virzienā. Flatovā divizions saņēma uzdevumu novietoties pilsētas centra laukumā ar šaušanas virzienu uz visām pusēm. Aizstāvēšanās pozicija bija noorganizēta visapkārt Flatovai 2 līnijās: ārējā caurmērā vidēji 5 km un iekšējā cieši apkārt pilsētas centram, vidēji 2 km. Tūdaļ pilsētai sekoja arī krievu uzbrukumi no ziemeļaustrumiem, austrumiem un dienvidiem. Kopā ar pēdējām kājnieku vienībām pilsētā neatgriezās kapteinis Mateass un tika uzskatīts par pazudušu bez vēsts. Visu dienu un nakti tika novēroti Flatovai dienvidos un ziemeļos garām virzāmies lielāki krievu spēki rietumu virzienā, piem.: dienvidos vienā kolonnā vesels kājnieku pulks un ziemeļos vairāki simti kājnieku un 7 tanki. Municijas trūkuma dēļ artilerija nevarēja šīs kolonnas pienācīgi apkarot. 31. 1. 45. pēcpusdienā artilerija ar LKW dabūja apm. 400 šāviņu

municijas un varēja sniegt stipru atbalstu kājniekiem, bet tās pašas dienas vakarā tika saņemta pavēle atstāt Flatovu un doties tālāk uz Jastrovu (Jastrow). Līdz atiešanas laikam intensīvi šaujot, divizionam nepietiekošas celtspējas dēļ pilsētā bija jāatstāj 120 šāviņi. Atkāpšanās segšanai pilsētā tika atstātas 1. un 6. baterija, bet 8. un 12. baterijas atstāja pilsētu ātrāk un ieņēma starpoziciju Bruchhof rajonā, ar uzdevumu sniegt ar uguni Flatovas rajonu. Ap pusnakti Flatovu atstāja 1. un 6. baterija un devās garām 8. un 12. baterijai līdz Jastrovai. Pēc tam tām sekoja 8. un 12. baterija un ieņēma pozicijas apkārt Jastrovai, vairāk pilsētas ziemeļu galā. Ceļš izrādījās ienaidnieka brīvs un divizions bez zaudējumiem sasniedza Jastrovu. Lielas grūtības sagādāja municijas transports, jo zirgi bija ļoti nogurdināti. Jastrovā nekavējoties motorizēju 2 8. baterijas lielgabalus, 2 pārējie lielgabali tika piedalīti 1. baterijai. 2 motorizētie lielgabali devās uz Flederbornu 48. SS-Gren. pulka rīcībā. Jauna aizstāvēšanās līnija tika noorganizēta gar Küddow upi, austrumos no Jastrovas. Vēlāk tomēr izrādījās, ka krievi bija apgājuši Jastrovu no dienvidiem un ziemeļiem un uzbruka arī šinīs virzienos, sevišķi dienvidos pie Schönwalde. Steidzīgi tika noorganizēta novērošana ar 5 novērošanas punktiem galvenajos uzbrukuma virzienos un kājniekiem nekavējoši tika sniegts artilerijas atbalsts. 2. 2. 45. divīzija izšķīrās par īsāko, bet no krieviem apdraudēto ceļu Jastrow-Flederborn-Landeck un plkst. 11.00 divīzija sāka doties uz Flederbornu ar kauju, jo ceļš atradās zem krievu uguns un sevišķi uz augstienēm rietumos no ceļa bija stiprs krievu spiediens. Divizions ieņēma pozicijas Tiefenort rajonā, atstājot divīzijas atiešanas segšanai 12. bateriju. Izbraucot uz pozicijām Tiefenort rajonā, tās vēl nevarēja ieņemt, jo šis rajons vēl atradās krievu rokās, tā kā baterijas nonāca apdraudētā stāvoklī. Priekšējā izraudze leitnanta Rudaka vadībā nonāca saskarē ar krieviem, pie kam ltn. Rudaks vienu krievu nošāva, bet pārējie aizbēga. Baterijas kolonna uz ceļa sagaidīja no aizmugures pienākošās stiprākās kājnieku vienības, nogaidīja kamēr ceļš tiek iztīrīts un ieņēma pozicijas minētā rajonā. Šinī laikā divīzijas kolonna saņēma vieglo kājnieku ieroču uguni arī no labās ceļa puses. Pret minēto pusi vērsās kājnieki un artilerija ar tiešu tēmēšanu. Pamazām krievi pievilka smagos ieročus un sāka apšaudīt kolonnu jau ar granātmetējiem. Granātmetēju brāziens gulās arī uz artilerijas ugunspozicijām, pie kam dažus karavīrus ievainoja. Vakara tumsā kolonnas motorizētā daļa nonāca līdz Flederbornai un sāka virzīties tai cauri. Pie Flederbornas divīzijas kolonna kādu laiku apstājās stipri saspiestā telpā, uz ceļa atradās pajūgi un auto 3 rindās. Šādā stāvoklī diviziona kolonna nonāca ar

galvu pie Flederbornas, kad uz ceļa gulās stipra vieglo un smago kājnieku ieroču uguns no abām ceļa pusēm. Divizionam radās lieli zaudējumi, sevišķi stāba un 1. baterijai. Baterijām tika dots rīkojums iet pozicijā abpus ceļam, kas sadrūzmētā ceļā tikai pa daļai bija iespējams. Divizions iegāja Flederbornā apm. 22.00 vakarā un ieņēma pozicijas. Flederbornā esošais garnizons bija saspiests tik šaurā telpā, ka 8. baterijas motorizētiem lielgabaliem bija iespējams šaut tikai ar tiešu tēmēšanu. Visu laiku uz Flederbornas bija gulusies stipra smago ieroču uguns (arī zalvju lielgabalu). Pārējie diviziona lielgabali tāpat bija jānostāda šaušanai ar tiešu tēmēšanu, jo ienaidnieks atradās no sādžas apm. 1 km un dažās vietās vēl tuvāk. Flederbornā divizions palika pa nakti ar izsīkušiem municijas krājumiem. Flederbornā 8. baterijas lielgabali bija palīdzējuši Flederbornas garnizonam atsist zem smagas ienaidnieka uguns visus uzbrukumus. Divīzijas kolonna virzījās cauri pilsētai un tālāk uz Landeku. Diviziona uzdevums bija segt divīzijas gājienu, atbalstot arjergardā esošās pulkv. Januma vienības. Municijas trūkuma dēļ šo uzdevumu nevarēja kaut cik apmierinoši izpildīt. 3. 2. 45. arjergarda kājnieku vienības bija pienākušas pie Flederbornas un sāka virzīties tai cauri. Līdz ar tām divizions noņēmās no pozicijām un atstāja Flederbornā 1 lielgabalu no 8. baterijas un 1 lielgabalu no 12. baterijas atiešanas segšanai. 8. baterijas 1 lielgabals ieslēdzās kolonnā motorizēts. Noņemšanās laikā uz Flederbornu gulās stipra smago ieroču uguns. Flederbornā tika ievainots arī diviziona komandieris kapteinis Eglīte, kas tomēr palika ierindā. Divizionam še bija diezgan daudz kritušu un ievainotu. Šinī laikā divīzijas kolonnas galva bija sasniegusi Wallachsee un apstājās, jo kājnieki vēl joprojām veda cīņu kolonnas priekšā un sānos, lai atbrīvotu ceļu gājienam. Ap pusdienas laiku kreisajā pusē aizmugurē izcēlās panika, kas visu kolonnu pavirzīja tālāk par 2 — 3 km. Pēc Wallachsee uz ceļa, pretīm klajumam pa kreisi no ceļa, stāvēja līdz 3 rindās sablīvēta divīzijas kolonna. Flederbornā šinī laikā no pozicijām noņēmās pēdējie divi lielgabali, bet kolonnā izdevās ieslēgties tikai 12. baterijas lielgabalam, jo 8. baterijas lielgabals šaušanas laikā saņēma tiešu trāpījumu un ievainoja vairākus apkalpes karavīrus, kā arī sabojāja lielgabala vilcēju — LKW, kas piespieda lielgabalu atstāt ar izņemtu aizslēgu un mērķierīcēm Flederbornā. Šinī laikā kolonnas kreisā pusē pie Wallachsee parādījās 2 krievu tanki, kas izsauca paniku kreisā pusē atrodošās sedzošās kājnieku vienībās, kas steidzīgi atgāja uz galveno ceļu, pilnīgi atsedzot kolonnas kreiso flanku. Uz ceļa kreisajā pusē esošajām augstienēm uzbrauca krievu tanki un pilnīgi netraucēti sāka apšaudīt ar lielgabaliem un

ložmetējiem uz ceļa sablīvētās masas. Šāds stāvoklis no jauna radīja paniku kolonnā un izsauca tanī ļoti lielus cilvēku, zirgu un pārējo materiālu zaudējumus, jo visai sablīvētai kolonnas masai vajadzēja virzīties cauri stipri apšaudītam un pilnīgi atklātam ceļa gabalam pretīm Wallachsee. Šo ceļu pārvarēja tikai 1. baterija (3 lielgabali) un 6. baterija (ar 2 lielgabaliem), bet 1 lielgabals no 6. baterijas, 1 lielgabals no 8. un abi 12. baterijas lielgabali palika uz ceļa starp Flederbornu un Wallachsee ar pa daļai iznīcinātām apkalpēm un vilcējiem. Tāpat uz ceļa palika ļoti daudz kritušu un ievainotu karavīru, nošautu zirgu, sadauzītu ratu un citu kara materiālu. Atlikušā kolonnas daļa tika saspiesta mežā uz apm. 1,5 km gara ceļa gabala, starp Wallachsee un Landeck, ar galvu apm. 1,5 km no Landekas. Visa gājiena laikā no Flederbornas līdz Landekai uz ceļa gulās labi tēmēta ienaidnieka artilerijas, tanku un kājnieku smago ieroču uguns. Pēdējā ceļa posmā starp Wallachsee un Landek uz kolonnu gulās 4 reizes arī ienaidnieka zalvju lielgabalu uguns. Vienā no šīm zalvēm krita diviziona komandieris kapteinis Eglīte. Šinī posmā ceļa kreisajai pusei tuvu bija pienākuši krievu kājnieki un mežā sākās stipra apšaudīšanās. Tanī pašā laikā kolonnas galva saņēma vieglo un smago kājnieku ieroču uguni arī no ceļa austrumu puses. Šinī posmā kolonnas aizstāvēšanā abās pusēs ceļam, un uzbrukumā kolonnas priekšā, kājniekotu dalību ņēma diviziona karavīri. Pēdējo posmu pie Landekas ieņēma visi divīzijas karavīri triecienā, izsitot krievus no augstienēm rietumos no Landekas. Līdz ar to kolonnai bija atbrīvots ceļš uz Landeku, kuru jau iepriekš bija ieņēmušas dažas vācu vienības (Kampfgruppe Scheibe). Diviziona sastāvs bija ļoti izklīdināts pa kājniekotam vienībām. Tā pat nebija nekāda pārskata par sakaru līdzekļu daudzumu. 1. un 6. baterijas (2 lielgabali katrā baterijā) iegāja pozicijās šaušanai ar tiešu tēmēšanu un uz ugunspoziciju ziemeļaustrumos no Landekas šaušanai ar netiešu tēmēšanu otrā rītā apm. plkst. 03.00. Visa šā gājiena laikā divizions cieta šādus zaudējumus: apm. 200 karavīri krituši, ievainoti, bezvēsts pazuduši, zaudēti 7 le.F.H. un 2. s.F.H., apm. 300 zirgu, apm. 80% no transporta līdzekļiem un gandrīz visi sakaru līdzekļi un citas mantas. Diviziona komandēšanu pēc kapteiņa Eglīša pārņēma kapteinis Tūte.

Ltn. E. Ģērmanis

DAŽĀDAS PAPILDUS ZIŅAS PAR KAUJĀM POMERĀNIJĀ
(Zēdelgemā uzrakstītas atmiņas)

Kritušie un bez vēsts pazudušie 15. art. pulka apzinātie karavīri Pomerānijas kaujās:

25. janvārī pie Kornovko sādžas pazuda 1. btr. sakarnieki kapr. Arvīds Rošāns, d-kar. Valdis Iesalnieks un kareivji Voldemārs Kalveits un Jānis Vēverbrants.

27. janvārī netālu no Hercfeldes (Herzfeld) sādžas pazuda auto šoferis Alberts Kumelans, bet ievainoja ltn. Jurkovski (lauztas ribas).

29. janvārī pazuda kpt. Aleksandrs Mateass, kapr. Stanislavs Soms un kar. Jāzeps Začests, visi Sypnevo rajonā.

30. janvārī pie Flatovas pazuda kar. Vilis Raudzēns.

2. februārī pie Flēderbornas krita kapr. Arturs Filipsons, kapr. Jānis Krauja, kapr. Pēteris Zariņš, d-kar. Jānis Kelle, bet pazuda kapr. Augusts Rigass un kar. Jēkabs Šlane.

Flēderbornā krita vai pazuda daudzi neapzināti pulka karavīri.

Landekas kaujās krita dz. kom. kpt. Egons Eglīte, bet dzn. bija zaudējis ap 150 vīru, vairāk kā ¾ zirgu, ratus un pārējās mantas, kā arī 9 lielgabalus.

12. februārī pie Vitkavas (Wittkau) pazuda sakarnieki kapr. Vilinskis, kar. Viktors Čubis, kar. Imants Krastiņš, kar. Andrejs Stāks un kar. Kārlis Zandelis.

13. februārī pie Vordeles (Wordel) krita šādi 3. btr. kareivji: Kārlis Deniņš, Jānis Gronskis, Oskars Predels un Jānis Stronka, bet ievainoti tika 17 kareivji. Pirmos trīs apglabāja mežā 6 km R no Vordeles.

27. februārī pie Kleinkides (Klein Kidde) pazuda v.v. Hugo Barēns. Tajā pat dienā pie Sparsē krita 2. btr. kar. Jānis Pumpuriņš, kā arī kapr. Teodors Bošs un kar. Gunārs Brauns.

12. martā kaujās pie Pusthovas (Pusthow) atkal stipri izretināja dzn. rindas. Šajās kaujās krita arī ltn. Žanis Bisenieks un serž. Ozols, ievainoja 14 vīrus. Krita arī vēl 9, kuru vārdi nav atzīmēti. Vēlāk ievainoja arī ltn. Šteinbergu un ltn. Zīberi. Abu ievainojumi nebija smagi. Vēl vēlāk krita kar. Reinis Cīrulis, kar. Arnolds Rubenis, kar. Kārlis Siliņš, kar. Harijs Lindbergs un d-kar. Jāzeps Alekšs.

Pirms tam 7. martā, pa atkāpšanās laiku, pie Natelficas (Natelfitz) krita serž. Edvards Kīns un pie Geiglicas (Geiglitz) pazuda kapr. Nikodems Melaus.

12. martā pie Dīvenovas (Dievenow) vēl krita kar. Rūdolfs Kamerovs un pazuda kapr. Laimonis Neimanis.

Kolbergā bija kritis dzn. pārvaldes d-kar. Reinholds Spelga. Tas apglabāts pilsētas viesnīcas ,,Melnā valzivs'' dārzā.

Šīs ziņas ir ļoti nepilnīgas, bet tomēr dod ieskatu kaut par nelielu skaitu kritušo dzn. karavīru, kas var palīdzēt uzzināt dažu meklēto karavīru krišanas dienas un vietas, dažiem pat apglabāšanas vietas.

* * *

I/15. div. art. pulka komandieris kpt. Jānis Tūte lūdz 8. grāmatā ievietot šādus labojumus:

6. grāmatā:

211. lp. 3. rindkopā no augšas — 6. btr. kom. ltn. Ūbels vietā *jābūt* 6. btr. kom. vltn. Pēteris Ūbelis.

222. lp. 4. rindkopā no augšas — Par iepriekš minētām kaujām 3. btr. kom. kpt. Piksi un vairākus btr. karavīrus apbalvoja ar DzKr. I šķiru. Šī teikuma pēdējā daļa *jālabo šādi:* . . . bet vairākus btl. karavīrus apbalvoja ar DzKr. II šķiru.

226. lp. 3. rindkopas beigu teikumu papildināt šādi: Dzn. kom. kpt. Tūti un dzn. adjutantu ltn. Ģērmani apbalvoja ar Dz. Kr. I šķiru. II šķiras DzKr. ltn. Ģērmanim piešķīra par cīņām pie Landekas.

7. grāmatā:

405. lp. 6. btr. kom. ltn. Ūbels, Pēteris *vietā jābūt* 6. btr. kom. vltn. Ūbelis, Pēteris,

* * *

Par 15. div. art. pulka I dzn. likteni pēc kara darbības izbeigšanās Zēdelgemas atmiņās ir atrodams šāds stāsts:

,,2. maijā plkst. 14.00 sasniedzām Šverinu (Schwerin), kur bija jau priekšā daudz karaspēka, kas uztraukti ziņoja, ka Šverinā esot jau amerikāņi. Mēs, protams, to vien gribējām, un pie pilsētas apturējām savu kolonnu. Dzn. kom. adjutants un tulks izjāja pie amērikāņiem un pieteica, ka mēs gribam pāriet pie viņiem. Plkst. 14.15 sākām kustēties garām postenim, kam nodevām ieročus. Nepatīkamākais bija tas, ka mūsu

pajūgus nogrieza pa citu ceļu, kur daudziem līdzi aizgāja arī visas mantas. Vispirms mūs novietoja slapjā pļaviņā kāda ezera malā, kur priekšā jau bija daudz vāciešu. Vēlāk mūs pārveda citā vietā, kur bija sauss un te galvenokārt vāca kopā latviešus. Otrā dienā, kad gribējām braukt tālāk ar savāktām vācu mašīnām, amērikāņi mūs nelaida. Bija jāiet kājām uz kādu km attālu vietu, kur uz kāda lauka teicās mūs sadalīt pa pasta apgabaliem un otro dienu vest ar mašīnām uz attiecīgām vietām Vācijā, kur atrodas mūsu piederīgie. Vācieši jau visi stāvēja sadalījušies pa apgabaliem. Mēs nesadalījušies te palikām pa nakti. Pa nakti arī vācieši bija izklīduši, jo nekāda vešana tomēr nenotika. 4. maijā palikām uz vietas, bet 5. maijā sākām pārvietoties. 2. btr., dzn. stābs, dzn. pārvaldes personāls un arī daļa no pārējām btr. aizbrauca ar mašīnām, bet pārējie vltn. Ūbeļa un vltn. Epnera vadībā gājām kājām. Jāpiezīmē, ka jau 2. maijā Šverīnā no mums aizgāja kā slimnieki ārsts-ltn. Lībietis, kpt. Piksis un kpt. Strauts. Tā dzn. daļa, kuŗa aizbrauca ar mašīnām palika kādā sādžā pirms Hagenavas, no kurienes arī viņu gūstniecības gaitas vairs negāja kopā ar mums — kājniekotiem. Mēs tikām savākti vienuviet ar citiem latviešu karavīriem un 6. maijā iegājām plkv. Liepiņa vadībā Hagenavas lidlaukā. Te bija iekārtota gūstekņu nometne. No dzn. virsniekiem ar mums līdz šejienei kopā bija vltn. Ūbelis, vltn. Epneris, ltn. Krauja, ltn. Šteinbergs, ltn. Rimka, ltn. Pilpe un ltn. Bebris. Ltn. Ziplāns palika Šverīnā. Dzn. tagad pārņēma vltn. Ūbelis. Vēlāk mūs pārvietoja tuvumā uz citu vietu, atdalot no vāciešiem. Mūs sadalīja pa vienībām. Latviešu komandieris bija plkv. Liepiņš, komandants maj. Baumanis. Ļoti trūcīgi bija ar uzturu. Šeit palikām līdz 15. maijam.

Tad mūs divos ešelanos pārveda uz ziemeļiem, jo Hāgenavu bija paredzēts atdot krieviem. Ar vilcienu mēs aizbraucām līdz Neistatei (Neustadt) un tālāk ejot kājām 19. maija vakarā sasniedzām kādu mežu — atpūtas vietu un 20. maija vakarā caur Oldenburgu (Oldenburg i.H.) aizgājām līdz Georgenhof, kur mūsu dzn. novietojā barakās. Te nodzīvojām līdz 24. maijam, tad mūs pārvietoja uz Putlosas kazarmām, kur nodzīvojām līdz 2. jūnijam, pēc tam mūs pārvietoja uz mežu — t.s. latviešu nometni Putlosā. Iepriekš mūsu dzn. pakļāva prettanku lgb. dzn. un vēl kopā ar gaisa spēku palīgiem mūs komandēja maj. Trēziņš, apvienoto vienību nosaucot par 6. pulku. Putlosā arī dzn. radās jauna vadība, jo ieradās no Hēlas izkļuvušie ar kpt. Lūsi priekšgalā. Reizē ar viņiem ieradās arī ārsts-ltn. Porietis, ltn. Kārkliņš un ltn. Deksnis. No Hēlas

atbraukušiem tika saformēta 2. btr. ltn. Kārkliņa vadībā.

Arī Putlosā bija trūcīgi ar uzturu, bet te bija iespējamas, kaut ļoti ierobežotas, pašapgādes akcijas. Bet te mūs varēja apciemot tautieši no citurienes, bija bagātīgi gādāts par mūsu kultūrālo aprūpi. Augusta beigās pulkus no Putlosas pārvietoja citur, te angļi ierīkoja šaujlauku. Pirms pārvietošanas 6. pulku izformēja, prettanku lgb. un mūsu dzn. pārskaitīja uz 5. pulku, bet gaisa spēku palīgus uz 3. pulku. Septembŗa sākumā latviešu divīziju no Putlosas sāka pārvietot uz Zēdelgemu Beļģijā. Ešeloni atgāja 1., 3., 5., 7., 9. un 13. septembrī. 5. pulks izbrauca 7. sept. un Zēdelgemu sasniedza 9. sept. Te mūs novietoja īstā gūstekņu nomentē — aiz drātīm.

Putlosā palika itkā atvaļināšanai ap 600 kaŗavīru, bet tos arī vēlāk pārvietoja uz Zēdelgemu, kaut gan liela daļa jau bija ,,paņēmuši vagu''. Art. dzn. virsnieku sastāvs papildinājās jau vasarā ar ltn. Priedīti.

Par apstākļiem un notikumiem Putlosā un Zēdelgemā ir rakstīts citās grāmatās.''

* * *

Zēdelgemas atmiņu rakstos pieminēti vēl šādi virsnieki, kuŗu vārdi nav ne 6., ne 7. grāmatā:

kpt. Grosbergs
ltn. Krauja
vltn. Plūme, Arturs (miris)
ltn. Bebris, Arvīds (3. btr.)
ltn. Čimals (2. btr.)
vltn. Ziplāns, Ervīns (3. btr.)
kpt. Strauts
ltn. Rimka
ltn. Pilpe

15. DIV. IZLŪKU (FIZILIERU) BTL. PĒDĒJĀS GAITĀS

Pēdējo kauju dienu Berlīnē dalībnieks *btl. stāba kaŗavīrs Atis Baltiņš* stāsta:

,,Izlūku btl. pēc izbraukšanas uz Berlīni 1945. gada 19. aprilī, neizdevās apvienoties ar plkv. Januma bataljoniem. Izlūku btl. kom. kpt. Vallijs (Wally) visu laiku braukāja apkārt, dažkārt pat

dienām ilgi pazuda no bataljona. Bataljonā nebija nekādu ziņu par vispārējo stāvokli. Vallijs arī vienmēr paskaidroja, ka nezina kur ir Januma pulks. Tā Izlūku btl., kopā ar atejošām vācu vienībām, virzījās uz rietumiem, vienmēr paliekot cerībās, ka izdosies apvienot ar plkv. Januma kaujas grupu. Tā virzoties uz rietumiem bieži vien nācās izvairīties no iesaistīšanās kādā vietējā vācu Ortskomandanta rīcībā, kuri visi savus uzdevumus balstīja uz toreiz slavenās pavēles par katras vietas aizstāvēšanu līdz pēdējam . . . Dažreiz šī izvairīšanās nonāca pat līdz atklātai sadursmei.

Dažas dienas pēc iebraukšanas Berlīnes telpā Vallijs bataljonu sadalīja divās apmēram līdzīgās daļās. Vienu daļu komandēja viņš pats un otro adjutanta vltn. A. Neilanda vadībā nozīmēja kādas vietas (kuras nosaukumu neatceros) aizstāvēšanai. Vēlāk noteiktajā sapulcēšanās vietā kpt. Vallijs ar savu vienību neieradās un vltn. Neilanda vienība pievienojās dāņu brigādei ,,Danbrook''. Tad jau krievi arī bija sasnieguši Berlīnes priekšpilsētas un vairs nevarēja ielu cīņās tik labi izmantot savu smago ieroču pārsvaru. Krievi gan savu panākumu sajūsmā uzbruka ar pārgalvīgu varonību un, protams, cieta arī milzīgus zaudējumus, sevišķi viņu tanku vienības.

SS un armijas (Wehrmacht) vienību starpā attiecības strauji paasinājās. Iemesls bija tas, ka SS vienības, saprotamu iemeslu pēc, nedomāja par padošanos, bet bieži cīnījās līdz pēdējam vīram, kāmēr armijas vienības acīmredzot vairs negribēja cīnīties un sāka jau dezorganizēties.

Ielu cīņās liels atbalsts kājniekiem bija tanku dūres. Tad tīri nejauši šajās ielu cīņās abas Izlūku btl. vienības sastapās un apvienojās.

Bet ar katru cīņu dienu bataljona vīru skaits strauji samazinājās. Sevišķi grūts bija ievainoto stāvoklis, jo nebija nekādu palīdzības līdzekļu. Bēdīgi bija arī ar uzturu, jo pēc izbraukšanas uz Berlīni tas vairs netika saņemts un bija jāiztiek ar pašapgādi. Par visu vairāk tomēr mocīja nogurums, jo krievi burtiski uzbruka 24 stundas dienā.

Pēdīgi Izl. btl. nonāca sakotnēji paredzētā vietā — Berlīnes centrā. Tajā ietilpa rajons ap Reichskancleju, Luftfahrtministriju un Sichercheitshaupamt'u. Šajā centrā, kas drīz vien tika pilnīgi ielenkts bija saplūdis viss milzīgais vācu armijas administratīvais stābs, bet kaujas spējīgu vīru bija tikai daži simti: divas flotes kājnieku rotas, dažas mazākas SS vienības un latviešu rotas, tajā laikā tikai 70 līdz 80 vīru. Šie spēki tad arī ieņēma pozicijas centra aizstāvēšanai. Izl. btl. piekrita rajons ap Sichercheitshaupamt'u ar

komp. Himmlera pretgaisa aizsardzības bunkurā. Kpt. Vallijs gan arī atradās šajā centrā, bet btl. komandēšanā vairs aktīvi nepiedalījās. Atlikušos vīrus komandēja vltn. Neilands. Ienaidnieks bija visapkārt, ielas pretējās puses namos, bija ļoti uzmācīgs, bet visus tā uzbrukumus atsita. Stāvoklis btl. bija bezcerīgs, taču vēl pēdējās dienās Berlīnes raidītājs ziņoja, ka stāvoklis tiks glābts. Ar sevišķu cieņu tika pieminēti arī latviešu leģionāri, kas piedaloties centra aizstāvēšanā.

1. maijā tika ievadītas pamiera sarunas. Sarunas ar krieviem veda ģen. Krebs. Viņš lūdza no centra izlaist tā aizstāvjus ar visiem ieročiem. Krievi to, protams, noraidīja. Šajā sarunu delegācijā piedalījās arī vltn. A. Neilands.

Naktī uz 2. maiju saņēmām pavēli, ka Izl. btl. nozīmēts Luftfahrtministrijas aizsardzībai ar vltn. Neilandu kā šīs ēkas komandantu. Izrādījās, ka Izl. btl. nekā neziņojot, pārējās cīņas spējīgās vienības ir aizgājušas un mēģina izlausties no ielenkuma, atstājot Izl. btl. segšanai. Pēc šādas ziņas saņemšanas, Izl. btl. tūdaļ atstāja ministriju un pa namu drupām izlauzās līdz Pankovas priekšpilsētai. Šī priekšpilsēta nebija sabumbota un tajā bija saplūdis ap 10.000 vācu karavīru. Tālāki tikt arī nebija iespējams, jo krievu ielenkums bija nepārvarams.

Redzot šo stāvokli un nezinot, ka krievi izturēsies iepretīm latviešu karavīriem, vltn. Neilands pavēlēja visiem izklīst starp vācu karavīriem un ar tiem kopā padoties gūstā. Tas arī notika 2. maija vakarā.

Jāpiemin, ka krievu izturēšanās pret gūstekņiem, vismaz pirmajās gūsta nedēļās, bija pārsteidzoši laba. Latviešu karavīri vai nu tūdaļ tika ieskaitīti Sarkanā armijā vai arī atbrīvoti ar norādījumu nekavējoši atgriesties Latvijā. Es to mēģinu izskaidrot ar to, ka vēl nebija ieradusies čeka un bez tam likās, ka krievi rēķinas ar iespējamu tūlītēju kara uzsākšanu ar saviem sabiedrotajiem.

Šajā krievu „labvēlības" laikā arī vairākiem latviešu Izl. btl. karavīriem izdevās no gūsta izbēgt, pārnākot rietumu sabiedroto okupācijas joslās. Daži neuzņēmīgākie dabūja vēl kalpot Sarkanā armijā, citi privatizējās un atgriezās dzimtenē."

Tik tālu A. Baltiņa stāsts. Līdz ar Berlīnes kaujām 15. div. Izl. btl. bija gājis bojā, atskaitot tos, kuri palika Pomerānijā un vēlāk nonāca angļu gūstā.

Savukārt par cīņām Berlīnē un stāvokli pēc tam stāsta *bataljona 2. rotas vada, vēlāk rotas komandieris v.v. (Waffen-Standarten-oberjunker) V. Laiviņš:*

Pēc Pomerānijas kaujām Izlūku btl. aprilī atradās atpūtā Z no Berlīnes, Neu-Brandenburgas apkārtnē. 19. apriļa vakarā pienāca pavēle sagatavoties braukšanai uz Berlīni. 20. apriļa rītā vaļējās mašīnās devamies ceļā. Mūsu zēnu gara stāvoklis bija labs. Pa ceļam tika daudz dziedāts. Mūsu gala mērķis bija Berlīnes A priekšpilsēta Erknera. Tās tuvumā pabraucām garām vairākām latviešu karavīru vienībām, kuras ceļa malā bija atpūtā. Naktī no 20. uz 21. aprili 2. rota atradās A no Erknera priekšpilsētas, stacijas tuvumā. Nakts pagāja mierīgi. 21. apriļa rītā 2. rotu kopā ar pārējām btl. vienībām novietoja Erknera kanāla krastos pozicijās. 2. rt. komandēja ltn. E. Štauers. Vācu priekšniecību nemanījām. Lai gan pulkvedis Janums savās atmiņās raksta, ka viņš Izlūku btl. Berlīnē nav saticis, domāju, ka pa labi no mums atradās Januma grupas vienības. Cik atceros tiku runājis ar ltn. Vērdiņu vai kādu citu virsnieku, kas atradās Januma kaujas grupas vienībās.

Ap pusdienas laiku pa labi no mūsu 2. rt. izcēlās apšaudīšanās, kuras rezultātā sakari ar kaimiņiem pārtrūka. Mums ar ienaidnieku saskares nebija. Vēlāk 2. rt. pievienojās ltn. Liepnieks ar apm. vadu karavīru. Paklīda ziņa, ka plkv. Janums ar savām vienībām mēģināšot atrauties uz rietumiem. Sapulcēšanās vieta būs Potsdamas rajonā. Pa šo laiku arī 2. rt. bija noņēmusēs no pozicijām un tās vadība apsprieda ko darīt. Lēmums bija doties uz Berlīnes centru un no turienes ar vilcienu braukt uz Potsdamu. Naktī no 21. un 22. aprili, izmantojot kādas atejošas vācu motorizētas vienības palīdzību, 2. rt. samērā ātri nonāca ,,Sieger Säule" tuvumā. Šo vietu tikko bija sākusi apšaudīt krievu artilērija. Laukumu šķērsojām zosu gājienā. Apmēram ap pusdienas laiku vienība gandrīz pilnā sastāvā bija sapulcējusēs Tiergarten stacijas tuvumā. Virszemes vilcieni vēl gāja, bet kāmēr vēl kārtojamies un pētījām apstākļus vilcieni apstājās. Drīzi pēc tam mums pienāca kāds SS pulkvedis un norādīja, ka Izlūku btl. pulcēšanās vieta ir netālu no Reichskanclejas, Tauben ielā (Tauben Strasse). Nekas cits neatlika, ka sekot šiem norādījumiem. Tauben ielā 2. rt. nonāca 22. apr. vakarā. 23. aprilī btl. vienības atradās atpūtā. Šajā laikā notika bēdīgs gadījums ar dažiem mūsu btl. karavīriem. Mūsu zēni bija sākuši pētīt apkārtni. Daži bija iegājuši kādā pamestā valsts iestādē, citi ,,slāpju dzīti" bija ielavījušies tuvējās Kaiserhof viesnīcas pagrabos. Kaizerhofs, starp citu, apgādāja Reichskancleju ar ēdieniem. Sekas bija tās, ka no tuvējās bankas, kur atradās SS Leibstandarta komp. iznāca vācu patruļas un trīs mūsu kareivjus nošāva . . . Tauben ielā pēc ilgāka laika dabūjām redzēt mūsu btl. kom. kpt. Valiju (Wally) ar visu stābu.

Naktī uz 24. aprili 2. rt. izgāja pozicijās kaut kur A no Bell' Allianze laukuma. Visa mūsu kaŗošana sastāvēja no patšauteņu ligzdu ierīkošanas kādā ielu krustojumā vai māju patrepē. Tā ka vienā pilsētas kvartālā parasti bija dažādas vienības, tad pamazam mēģinājām pāriet jau laikus uz nākamo krustojumu tuvāk pilsētas centram, kas pievilka kā magnets. Protams, vienības mūsu aizmugurē mēģināja to kavēt, bet rezultatā tomēr pamazam vilkamies atpakaļ. Šo mūsu manevri ļoti atbalstīja vietējie iedzīvotāji, kas šķiet visam gribēja darīt ātrāki galu un piedzīvot mazāk kauju postījumus.

26. aprilī ievainoja ltn. E. Štaueru un rotas komandēšanu pārņēmu es. Naktī no 27. uz 28. aprili Bell' Allianze laukuma tuvumā iznāca tuvcīņa ar krieviem. Šķiet 28. aprilī bataljonu, cik no tā bija palicis pāri, apvienoja vienā rotā. Tās sastāvā lielākais vairums bija no 2. rt. No 3. rt. bija palicis tikai tās komandieris ltn. Rutkis un pāris vīru. Par rotas komandieri nozīmēja mani, kāpēc tā tika darīts — nemāku pateikt. Rotu izvietoja starp Fridrichštrasi un Vilchelmštrasi. Komp. atradās Himmlera bunkurā, kas bija virszemes būve ar apm. vairāk nekā metru biezām sienām.

Bataljonam tika piedalīts apm. vads spāņu, vairumā virsnieki un instruktori, atlikums no Zilās divīzijas. Tās btl. kom. Valijs novietoja bunkura aizmugurē esošās Drošības ministrijas ēkā. Pats Valijs (Wally) ar apm. 10 latviešu un vācu virsniekiem, kā arī btl. saimniecības daļu novietojās pāri ielai esošajā Luftfahrtministrijā. Ar šo spāņu rezervi un savu stābu Valijs pāris reizes devās triecienā. Vienā no šiem triecieniem smagi ievainots pie krieviem palika apvienotās rotas vada komandieris v.v. Kampe (bij. Krustpils vai Jelgavas cukurfabrīkas direktors).

Neskaitot šos pāris triecienus, ar btl. vadību sakari bija trūcīgi. Mūs vairāk rīkoja sektora komandieris pltn. Seifert's (varbūt līdzīgs uzvārds), Bruņinieka krusta kavalieris. Galvenā saskare ar krieviem bija Fridrichštrases rajonā, kur iznāca vairākas tuvcīņas.

30. apriļa naktī bunkura sardzes kareivis ziņoja, ka caur robu bunkura valnī pie krieviem pārgājis kāds vācu pulkvedis. Pie telefona bunkurā vienmēr dežūrēja viens SS vīrs, šķiet pulkveža pakāpē. Ziņoju viņam. Pēc brītiņa pienāca atbilde, ka viss esot kārtībā un ja pulkvedis nākot atpakaļ, lai viņu neaizkavējot. Otrā rītā, t.i. 1. maijā, uzzinājām, ka vācu armijas viens no komandējošiem ģenerāļiem — ģen. Krebs uzsācis pamiera sarunas ar krieviem. Mūsu btl. vltn. Neilands bijis viņam par tulku. Vēlāk pienāca pavēle, ka ieradīsies krievu sarunveži, kamdēļ mūsu sektorā būšot uguns pārtraukums. Pievakarā, apm. plkst. 17.00

mūsu sektorā arī iestājās klusums. Caur vaļņa robu nāca četri krievi. Apmēram pusceļā uz Drošības ministriju piepeši no turienes sāka šaut, vienu krievu arī ievainojot. Šāvēji, liekas, bija spāņi. Pa pamiera laiku (kāmēr uguns bija pārtraukta) krievi no savām pozicijām pa skaļruņiem sauca: ,,Gitler kaput, voina kaput!'' Sarunveži pēc kādas stundas aizgāja un kauja atkal turpinājās.

Naktī no 1. uz 2. maiju vltn. Neilands atnesa pavēli visiem sapulcēties pie Luftfahrtministrijas. Sanācām kādi 20 vai 30 vīri. No turienes pa Vilchelmštrasi, garām Reichskanclejai un citiem ceļiem sasniedzām, man liekas, Fridrichštrases staciju. Te organizēja pāri upei izlaušanos. Es tajā netiku piedalījies. Kāmēr mēs bijām šajā stacijā, mūsu tuvumā krita krievu artilērijas lādiņš, smagi ievainojot vācu ltn. Donatu. Viņš kopā ar latviešu vienībām bija bijis kopš 1943. gada.

Ausa 2. maija rīts. Kā pēdējo glābiņu domāju sasniegt Šarlotenburgu (Scharlottenburg), kur man bija vācu paziņas. Ejot pāri kādam baznīcas laukumam man pretīm nāca viens no mūsu bataljona vīriem. Viņš jau bija bijis krievu gūstā un tie tagad viņu sūtījuši atpakaļ, lai aicinot arī pārējos padoties. Ejot ap nākamo ielas stūri ieraudzīju nākam krievus. Nometu mašīnpistoli un ielēcu pa logu blakus esošā nama drupās. Apkārt viss izlikās nedabīgi kluss. Īstenībā tik kluss nemaz nebija, bet pēc lielās artilērijas bombardēšanas tagad atsevišķie šāvieni un degošo ēku sprakstēšana bija gandrīz vai šūpļa dziesma. Berlīne bija padevusies . . .

Biju ieskrējis mājā, kuŗai bija palikusi vienīgi fasāde. Aizmugurē bija augsta drupu kaudze. Pa logu varēju vērot uzvarošo armiju. Panīkuši zirģeļi vilka vezumus. Šur tur braukāja veci automobīļi. Kaŗavīri netīri un noplīsuši . . . Kad vēlākos gados redzēju televīzijā cik braši krievi, tikpat kā vai parādes formās un ierindā bruka virsū Berlīnei, par to bija jāsmejas.

Biju domājis, ja nevarēšu izbēgt, tad nošaušos. Man kabatā vēl atradās 9.65 brauniņš. Gaidot izdevību iet tālāki bija pagājusi diena un nakts. 3. maija rītā vēl noēdu pēdējos konzervus un izdzēru saglabāto pudeli zeltera. Pusmiegā pienāca pusdienas laiks. Biju atkal iesnaudies, kad aiz muguras izdzirdu saucienu ,,ruki verch!''. Drupu augšā stāvēja krievs ar šauteni. Man šajā brīdī bija aizmirsusēs nošaušanās un es krieviski saucu, ka padodos. Krieviņš bija lāga večuks (ap 40 g. vecs). Noprasīja vai man nav ieroču, lika aizmest vidusjostu un teica, ka būšot labi, lai es vienīgi nebīstoties. Tad aizveda mani pie sava kapteiņa, kas atradās uz nākamās ielas stūra. Tas bija mazliet iedzēris un labā omā. Mani pārmeklēja, bet nekā derīga neatrada. Vairākkārt gan noprasīja cik krievu esmu nošāvis. Atbildēju, ka pie šaušanas nemaz neesmu ticis, jo

vārīju putru. Kapteinim bija uz rokas vairāki pulksteņi. Jautājot kapteinim cik ir pulkstens nepareizi pateicu krievu valoda ,,skoļko časov'' (cik pulkteņu) un viņš man parādīja kādus 6 vai 7 pulksteņus. Ja es gribot zināt laiku, tad paskatījies uz sauli, viņš noteica, ka esot plkst. 1.00.

No šī ielas stūra mani nosūtīja uz kādu savākšanās punktu. Tur priekšā jau bija labs bariņš gūstekņu. Vecākais krievs atkal bija kapteinis. Krieviem par mums karavīriem bija maza interese. Galvenā vērība tika pievērsta trim sievietēm uniformās, lielām somām uz muguras. Tās visas bija dubļainām sejām, vienai kājās bija vecas krievu kareivja bikses. Šai sievietei kapteinis gribēja piesietes kā ,,Wehrwolf'ai''. Viņa esot nošāvusi divus krievu kareivjus un nu pārģērbusēs mēģinājusi mukt. Sieviete savukārt teica, ka viņu no rīta noķērusi garām braucoša tanka apkalpe. Kareivji bijuši ,,lielā steigā'', tādēļ viņai izgriezuši bikšu dibenā lielu caurumu. Pēc ,,amiziera'' vienam tankistam viņas palicis žēl un tas viņai iedevis pāri vecu krievu bikšu. Viņa knapi sasniegusi nākošo ielas stūri, kad to saņēmusi kāda krievu patruļa un atvedusi šeit. Krievi šādam stāstam lāga negribēja ticēt un viens seržants pat apvaicājās kapteinim vai nevar pārbaudīt, varbūt ka viņa esot vēl nevainīga . . . Pēc apjautāšanās cik krievu esam nošāvuši mūs atkal visus aizsūtīja uz jau krietni augstāku stābu, kur mūs visus sadzina pagrabos. Vakarā pa visiem izdeva lielu apaļu rupjmaizes kukuli. Katram no mums iznāca ap 100 grammu. Visi apkārtnes pagrabi bija pilni apcietināto. Pa nakti visus pēc kārtas veda uz nopratināšanu. Mūsu pratinātājs atkal bija kāds krievu kapteinis. Tam par tulku bija jauniņa krieviete.

Pēc ievadjautājuma — cik krievu esam nošāvuši, pārgāja uz nopietnākiem jautājumiem. Prasīja vairāku personu vārdus, kuŗus protams nezināju. Pratinot krievs draudēja ar spieķi, viegli man iesitot pa galvu. Uztraukumā bija sācis atbildēt uz jautājumiem pirms tie bija pārtulkoti. Nu atkal bija jāmelo, ka es strādādams fabrīkā no krievu līdzstrādniekiem biju mazliet šo un to no valodas apguvis. Pēdējais jautājums bija vai esmu bijis SS. Lai gan biju pilnā SS maskojuma tērpā, teicu, ka nē, jo SS jau bija melnās drēbēs. Kapteinis tam arī piekrita. Atstājot telpas ievēroju, ka viens no nākamiem pratinamiem bija vācu tankists, armijas melnā formā . . .

No šī pagraba mūs nākamā dienā aizdzina uz ,,Wenden'' alus brūzi. Pa ceļam, ejot gar kādu fabrīku, burtiski līdz kāju potītēm bridām pa ,,Olla gum'' ražojumiem.

Ieejot brūzī mums pretīm nāca kāda cita gūstekņu kolonna. Tajā es pamanīju btl. motorizēto ziņnesi kapr. J. Eicēnu. Vēlāk, ar viņu

satiekoties Austrālijā, viņš teica, ka uzdevies par holandiešu strādnieku un tā izsūtīts uz rietumiem.

,,Wenden'' alus brūzī priekšā bija jau vairāki tūkstoši gūstekņu. Te lika kareivjiem nogriest matus (virsniekiem tas nebija jādara), ja to nedarīja, tad nedabūja ēdienu, bet ja mati bija nogriesti, tad piebēra pilnu cepuri ar vācu armijas biskvītiem. Man, kā ,,vienkāršam vācu armijas zaldātam'' no matiem, saprotams, bija jāšķiras.

No ,,Wenden'' alus brūža mūs pārsūtīja uz Ruedersdorfa kaļķu cepli. Te bija milzīga gūstekņu nometne. Kopā ar mums ienāca arī kāda vācu armijas vienība, kuŗa nēsāja vēl zīmotnes un ordeņus. Vienam jaunam leitnantam vai virsleitnantam bija pat Bruņinieku krusts ar ozollapām. Mūs pieņemt iznāca nometnes vācu komandants. Ieraudzījis ordeņus, tas sāka nejauki zākāties. Vēlāk izrādījās, ka šis vācietis ir bijis Silēzijas ogļracis, komūnists. Pēc 20. jūlija atentāta viņš bija kaut ko sliktu izteicies par Hitleru, kādēļ notiesāts uz nāvi, sods vēlāk pārvērsts par iedalīšanu kādā soda vienībā, no kurienes bija pārbēdzis pie krieviem.

Ruedersdorfā satiku vairākus mūsējos. Tur bija 2. rt. virsseržants v.v. Šostoks ar saviem vīriem. Ltn. E. Štauers bija atgriezies no slimnīcas. Janumam atejot no Berlīnes kādā vienībā kareivji netīšām bija izmetuši mīnu, kuŗa sprāgstot daudzus bija ievainojusi. Tagad vairāki no šiem kareivjiem bija Ruedersdorfā. Te bija vairāki desmittūkstoši gūstekņu. Visi vairāk vai mazāk bija zem jumta. Ēdiens parasti bija liellopu iekšu un kaulu zupa un vācu armijas biskvīti. Te uzturs visumā bija labāks nekā vēlāku citās gūsta nometnēs. Pie zupas katliem bija sargi ar nūjām, galvenām kārtām Volgas vācieši.

Nometnē paklīda baumas, ka krievi gūstā paturēs tikai pusotra miljona īstos kaŗa vaininiekus, SS un partijas vīrus, bet pārējie tiks atlaisti mājās. Tad sākās šī pusotra miljona vervēšana.

Nometnē izlika plakātus, kas aicināja visiem SS un partijas vīriem pieteikties pie komandanta. Nepaklausīgos draudēja sodīt ar 10 gadiem spaidu darbos.

Tajā pašā laikā parādījās arī plakāti ar aicinājumu padomju pilsoņiem pieteikties mājās braukšanai. Tā kā mums latviešiem gandrīz visiem bija padusēs ,,putniņi'', tad kārtējās miesas apskatēs tos arī ievēroja. Lai izbēgtu no lielākām nepatikšanām, tad nolēmām braukt mājās. Mājās braucēju salasījās vairāki simti dažādu ,,brālīgo republiku dēlu''. Visu šo baru divi pavadoņi aizveda uz vietējo komandantūru. Pēc dažām dienām, nu jau vesela vada apsardzībā, mūs aizveda uz kādu citu nometni. Šajā jaunajā nometnē visi bija ,,padomju pilsoņi''. Te atradās jau krietns bars

Izlūku btl. vīru, daudzi no viņiem jau ģērbušies civīlās drēbēs. Daļai nometnes iemītnieku notika sava veida militāra apmācība. Bija diezgan daudz pratināšanu. Man par ,,vienkāršu zaldātu'' palikt vairs neizdevās, kāds kaut ko bija izpļāpājis.

Maija beigās mūs pārveda uz Fuerstenwaldi, kur kādā kvartālā bija ierīkota NKVD nometne, šķiet Nr. 2. Te nu bija viss ka KZ nometnēs vajadzīgs: dzeloņdrāšu žogi, sargu torņi, zilās čekas cepures. Padomju pilsoņi bija atsevišķās vienībās, vācieši citās. Vācieši visi bija caurmērā vecāki gados, laikam partijas vīri. Bija arī sievieši, piemēram UFAs personāls.

Padomju grupā bija liela dažādība. Neskaitot mūs karavīrus, te bija arī krievi, kas apsūdzēti par sadarbošanos ar vāciešiem. Liela daļa krievu likās nebija tik vainīgi, bet tādi, kā Solženicins saka, kam pienākas 10 gadi. Nometnē bija arī vairāki žīdi ar dzeltenām zvaigznēm un KZ trīsstūriem. Acīm redzot princips bija, ka kārtīgam žīdam ir jābūt beigtam. Bij arī vairāki franči un angļi, vai kādu citu tautību, kurus katrreiz salika pagrabos, ja nometnē ieradās kāda rietumu komisija.

Nometnes iemītnieki bija sasalīti bataljonos un rotās. Šo vienību komandieri bija virsnieki no gūstekņu vidus. Arī es biju latviešu rotas, ap 150 vīru, komandieris. Rota sastāvēja g.k. no Izlūku btl., kā arī citiem latviešu karavīriem.

Pirmās nedēļās uzturs bija ļoti vājš. Mūsu mājas pagrabā gan uzrakām kartupeļus un pāris koferus ar konzerviem un šķiņķi. Man vēl bija saglabājies rokas pulkstenis. To arī no krieviem iemainīju pret divi kukuļiem maizes un vienu kg cukura.

Pamazām uzturs uzlabojās uz apm. 400 gr rupjas maizes, karotītes cukura un ūdeņainas zupas dienā. Kas varēja tikt ārpus nometnes darbā, tiem stāvoklis bija labāks, jo vienmēr pastāvēja iespējas ko iemainīt vai samangot.

Nometnes sastāvs bieži mainījās. Vieni nāca klāt, citus kaut kur aizsūtīja. Vācieši vienmēr domāja, ka viņus laidīs mājās un mēģināja ceļa vajadzībām sagādāt naudu. To ieguva pārdodot daļu savas maizes, kuru daži tāpat nevarēja ēst mागas slimību dēļ. Tā arī es sāku spekulanta darbu: no vāciešiem pirku maizes porciju par 20 markām un pārdevu saviem ,,kundēm'' par 100 markām un peļņu, saprotams, noēdu. Krieviem, bet sevišķi latviešiem bija vēl daudz vācu naudas, dažam pat tūkstošos.

No krievu puses notika sevišķi daudz laupīšanas uzbrukumu vāciešiem, galvenām kārtām atņemot privātās drēbes un pārtiku. Vāciešu mागas vispāri mūsu rupjo maizi nevarēja panest. Daudzi arī slimoja ar caureju un citām kaitēm un ikdienas ap 20 — 30 apmira. Lai maizi padarītu mazliet lietojamāku, tad vācieši to

sagrieza šķēlītēs un kaltēja saulē. Šīs kaltētavas tad nu bija arī mūsu ,,malaču'' uzbrukuma mērķis.

Jūlija vidū daļu no mums pārsūtīja uz kādu nometni A no Oderas, Frankfurtes tuvumā. Te latviešu vienību vairs nebija. Kam laimējās tie tika darbā. Vajadzēja nomontēt dzelzceļa sliedes un fabrīkas. Dažreiz vācu no laukiem labību vai kartupeļus. Par to sardzei šad un tad iznāca garāka runāšana ar poļu armijas patruļām.

Nometnē bija slimnīca ar vairākām nodaļām. Vāciešiem par ārstiem bija pat universitāšu profesori. Savi ārsti bija arī krieviem. Mūsu btl. ārsts Kilevics bija kādā citā nometnē. Viņa palīgs, kas laikam kādu laiku bija studējis medicīnu, cītīgi rīta vizītēs staigāja līdzi citiem ,,kolēģiem''. Nometnes slimnīcā šajā laikā mira arī divi bij. Izl. btl. karavīri: Sarkanbārdis, kam Pomerānijas kaujās bija zaudēta viena acs un Priede, kas nāca kaut kur no Valkas apkārtnes.

Nometnē gatavoja transportu braucienam uz dzimteni. Mums bija skaidrs, ka lai ,,izpirktu lielo noziegumu, ko bijām izdarījuši pret dzimteni'' mums iepriekš daži gadi būs jāpastrādā kaut kur Sibirijā.

17. septembrī laimīgi biju ticis darbā blakus esošā krievu karavīru slimnīcā. Te sardze bija tikai pie vārtiem. Pa grāvi izlīdu laukā un pēc pāris dienām sasniedzu Oderu. Naktī to pārpeldēju un vēlāk, kopā ar atlaistiem vācu karа gūstekņiem nokļuvu Berlīnē. No turienes ar amērikāņu transportu nonācu Mārburgā. Te vēlreizi vajadzēja amērikāņu virsniekiem, šķiet ,,izredzēto tautas'' pārstāvjiem, nozvērēt kā neesmu SS, bet vienkāršs Baltijas vāciešu kareivis Verners Pfeffers, tad izlavīties gar diviem melnās rasas vīriem, kas pētīja vai padusēs nav kas aizdomīgs ietetovēts un tad 1945. gada 1. oktōbrī biju brīvs cilvēks!

* * *

15. div. Izlūku btl. dzīvi palikušie vīri vēl satikās gūsta nometnē Zēdelgemā. Tā laikam bija vienīgā latviešu leģiona vienība, kuŗa noturēja regulāras sanāksmes. Pirmā no tām notika 1945. gada 15. novembrī, tad arī reģistrēja visus Zēdelgemā esošos. Katrs savu vārdu un vienību ierakstīja ats. sarakstā. Tas aptvēra 162 vīrus, no kuŗiem 14 virsnieki, 27 instruktori un pārējie kareivji. Pieci no tiem bija kalpojuši abos btl. sastāvos (tie atnāca uz Sofienvaldi kā kadrs jaunuzstādamam blt.), 17 bija dienestu pildījuši pirmā btl. sastāvā (kuŗu uzstādīja Ventspilī) un 140 otrā resp. Vācijā uzstādītā btl. sastāvā. Tas nozīmēja, ka no Sofienvaldes uz fronti

izgājušo 595 vīru skaita pāri bija palicis tikai 145 vīri. Kaut gan visi Izl. btl. vīri Zēdelgemā (kas bija dzīvi palikuši) nenonāca, tomēr btl. zaudējumi bija ļoti lieli, procentuēli šķiet lielākie kā jebkuŗai citai latviešu vienībai.

Zēdelgemas sanāksmes bija gan ceremoniālas, gan tīri praktiskas (vēstures materiālu vākšana un c.) un tajās piedalījās arī citu vienību kaŗavīri, kuŗiem bija bijuši kādi sakari kaujas laukos ar izlūkiem. Vienā no tām piedalījās arī vplkv. Silgailis un plkv. Krīpens, kuŗiem Izl. btl. bija pakļauts kaujas laukos Krievijā.

Izl. btl. sanāksmes notika lielā draudzībā un vienā no tām tika norunāts visiem apvienoties ,,Tālavas izlūku brālībā'', sarunās saukties uz ,,Tu'' un citādi turēties kopā. Tam gan toreiz vairāk bija morāliska nozīme, lai sajustu tuvību gūsta apstākļos, bet arī vēl tagad, 1980. gadā, rakstot šīs atmiņas bij. Izlūku btl. kaŗavīri var liecināt, ka gūstā norunātā brālība bieži parādas tiem sastopoties svešumā izkaisītās zemēs.

Btl. Zēdelgemā reģistrēto kaŗavīru saraksts un sanāksmju protokoli ir saglabājušies un atrodas Latviešu Leģiona archīvā.

* * *

Par latviešu cīņām Berlīnē ir rakstījuši daudzi militārie vēsturnieki (cittautu un citās valodās, it sevišķi vācieši, angļi un arī latvieši). Latviešu vīrus trīs reizes savā populārajā grāmatā BUNKERS ir pieminējis arī amerikāņu autors Džems P. Odonells (James P. O'Donnell, grāmatas nosaukums angļu valodā The Bunker, vācu izdevumam Die Katakombe).

Citu tautu autori uzsver latviešu vīru varonību un cīņas sparu, to dažkārt uzslavēdami, bet taču nesaprasdami kāpēc mūsu vīriem bija tik sīvi jācīnas, jo padošanās nozīmēja nāvi tāpat.

CEĻĀ UZ KURZEMI TORPEDĒTI

No policijas pulka Kurzeme, kas stāvēja Tornā, uz sakaru instruktoru kursiem Komatovā (Čechoslovākijā) tika nosūtīti viens virsleitnants un 81 instruktors un kareivji. Minēti kursanti bija domāti jaunformējamai 35. latviešu divīzijai. Tomēr kursus beidzot šie kaŗavīri 1945. gada 6. aprīli tika komandēti uz 19.

divīziju Kurzemē. No Komatovas viņi tika nosūtīti tieši uz Svinamindi, kur ieradās pēc dažām dienām un te bija jāgaida līdz braucienam sastādīsies kuģu karavāna. Uz Kurzemi vispirms 12. aprilī izbrauca pltn. Rusmaņa grupa. Nākamā dienā — 13. aprilī — minētie Kurzemes policijas pulka 82 latviešu sakarnieki devās ceļā ar 4000 BRT lielo tvaikoni ,,Cap-Guirs'' vieni paši divu vācu mīnu traleru pavadībā. Pēdējie brauca tvaikonim katrs savā pusē. Minētie trīs kuģi tomēr vispirms līdz 15. aprīlim nostāvēja reidā un uz Kurzemi ceļojumu uzsāka tikai 15. aprīlī plkst. 09.00. Uz tvaikoņa, bez 82 latviešiem, vēl atradās vācu karavīri, kopā ap 1000 vīru. Bez tam kuģī bija arī municija un pārtika Kurzemes cīnītājiem. Ceļojuma pirmā nakts pagāja mierīgi, bet otrā dienā ap plkst. 09.00 uz kuģa izziņoja trauksmi. Parādījās kāda krievu izlūklidmašīna, kura apmetusi ap kuģiem lielu loku, aizlidoja. Braucējos sacēlās liela nervozitate, bet tā kā līdz pusdienas laikam nekas nenotika, tad visi pamazam nomierinājās.

Latviešu karavīri bija apmetušies zem klāja. Daļa gandrīz pašā kuģa apakšā, daļa strapklājā. Vienīgi daži karavīri palika kuģa virspusē.

Pēc plkst. 14.00 atkal notika lidotāju trauksme. No labās puses parādījās 6 krievu bumbvedēji zemā lidojumā. Kuģa un abu mīnu traleru zenītartilerija atklāja uguni, bet sekmju nebija. Karavīri no klāja traucās kuģa iekšpusē. Pirmās divas krievu lidmašīnas vispirms meta bumbas uz abiem traleriem, bet netrāpīja. Trīs nākošās apšaudīja kuģi ar klaja ieročiem un meta bumbas, no kurām dažas krita uz kuģa klāja. Vēl arvienu turpināja šaut zenītartilerija. Tad uzbruka pēdējais krievu bumbvedējs. Tas pret kuģi izsvieda torpēdu, kura to trāpīja tieši vidū — mašīntelpā. Reizē nodzisa gaisma un atskanēja apdulinošs sprādziens. Kuģis bija pārrauts gandrīz vidū pušu. No mašīntelpām, kur plīsa kuģa katls, plūda tvaiks, atskanēja ievainoto un applaucēto baigi kliedzieni. Karavīri kā neprātīgi traucās pa šaurajām kāpnēm uz klāju. Tumsa, tvaiks, cilvēku kņada un kliedzieni pārvērta visu zemklāju par drausmīgu ņudzekli. Klājs dega. Kuģa priekšgals, jau atlūzis, nogrima, radīdams lielu ūdens virpuli un aizraudams līdzi dzelmē daudz karavīru. Kuģa pakaļgals sāka arvienu vairāk šķiebties. Uz tā klāja valdīja panika. Kā skudras ap kuģi peldēja cilvēki, kliegdami pēc palīdzības. Ūdenī peldēja kastes, dēļi, dažādas koka daļas un citas mantas. Karavīri no klāja meta ūdenī glābšanas riņķus, plostus, lielākus dēļa gabalus, lai ūdenī ielēkušiem vai ierautiem būtu kur pieķerties. Tad kāds iedomājās par glābšanas laivām. Momentā sākās cīņa, lai tiktu laivās, vēl karājoties pie klāja, tās jau bija pārpildītas. Neprasdami rīkoties ar

nolaižamām virvēm laivās esošie atraisīja tikai laivas vienu galu. Laivas sagāzās stateniski un visi sabira ūdenī. Arvienu izmisīgāki atskanēja ūdenī krītošo un peldošo kliedzieni pēc palīdzības. Arvienu gaišāk uzliesmoja degošais kuģa pakaļgals, kas arī arvienu vairāk svērās uz sāniem. No klāja ripojošie un citi priekšmeti krita uz galvas ūdenī esošiem. Slīkstošie ķērās cits pie cita, tā aizraudami dzelmē līdzi arī vēl citus, kuŗi vēl būtu varbūt varējuši kādu laiku peldēt. Tad arī kuģa pakaļgals strauji sasvērās un nogrima, atkal daudzus aizraudams sev līdzi. Stindzinošā jūŗā arvienu vēl turpinājās cīņa dēļ dzīvības. Viens pēc otra, izgrūduši nāves kliedzienus, kaŗavīri pazuda dzelmē. Daudziem aukstais ūdens laupīja spēkus turēties pie peldošiem priekšmetiem. Kā par nelaimi notikuma laikā abi mīnu traleri bija attālinājušies. Vienam no tiem tuvumā eksplodējušās bumbas trieciens bija satricinājis mašīnas un tas vairs nevarēja braukt. Tā glābšanas darbi aizkavējās. Tos uzsāka tikai apmēram 15 minūtes pēc transporta kuģa nogrimšanas un tie ilga gandrīz vienu stundu, izglābjot apmēram 300 cilvēkus, no kuŗiem daudzus vairs nevarēja atdzīvināt. Starp tiem bija arī četri latvieši. Visus tos pārmeta par tralera malu atpakaļ jūŗā.

Vācu jūrnieki glābšanas darbus izdarīja gandrīz ar pārcilvēciskiem spēkiem, kā arī darīja visu iespējamo, lai atvieglotu izglābto stāvokli, no kuŗiem lielākā daļa bija galīgi pārsaluši.

Šis notikums norisa iepretim Gotlandes salai, apmēram 4 stundu braucienā no Liepājas. No 82 latviešu kaŗavīriem bija izglābti tikai 37.

Uz mīnu traleriem izcēlās domstarpības par turpināmo ceļu. Latviešu kaŗavīri gribēja tikt uz Kurzemi, bet vācu jūrnieki atgriesties Vācijā. Tralera kapteinis telegrāfēja pēc rīkojuma. Tajā laikā atkal izziņoja trauksmi. Parādījās viena krievu izlūklidmašīna. Tā gan lielākā attālumā aizlidoja garām. Sākās atkal nervoza gaidīšana. Vakarā pienāca pavēle braukt uz Rīgenas salu. Bojāto mīnu traleri otrs vilka tauvā. Otrā rītā jūŗu sedza viegla migla. Tā arī nedraudēja briesmas no krievu lidmašīnu uzbrukumiem.

Mīnu traleri iebrauca Sasnicas (Sasnitz) pilsētiņas ostā, kur arī izglābtie izkāpa malā. Pilsētiņā vienu nedēļu iznāca atpūsties, izdeva jaunus ietērpa priekšmetus un piederumus. Pēc nedēļas pienāca pavēle doties uz Stralsundu braukšanai uz Kurzemi. No Stralsundas mūs visus aizveda uz Svinamindi. No tejienes uz Kurzemi aizbraukt vairs neiznāca, bet visus mūs aizveda uz Dāniju.

Šajā odisejā noslīka šādi latviešu karavīri:

1) vltn. Benmiņš (priekšvārds nezinams) no Jēkabpils polic.,
2) v.v. Kārlis Salna no Ogres,
3) serž. Jānis Sils no Rīgas,
4) kapr. Alberts (Jānis ?) Bergs no Liepājas,
5) kapr. Kārlis Zelmenis no Rīgas,
6) kapr. Jānis Skušķis no Liepājas,
7) kapr. Arnolds Zāģeris no Madonas apr.,
8) kapr. Harijs (Arvīds) Gusevs no Rīgas,
9) dkar. Heinrichs Puriņš no Rīgas,
10) dkar. Kārlis Siktars no Rīgas,
11) dkar. Kārlis Ludriks no Bauskas,
12) dkar. Jānis Voitkāns no Ventspils,
13) dkar. Teodors Gusārs no Jelgavas,
14) dkar. Kārlis Caune no Rīgas,
15) dkar. Jānis Morozovs no Biržu pag.,
16) dkar. Jānis Vismanis no Madonas apr.,
17) kar. Arturs Kozlovskis no Birzgales pag.,
18) kar. Aleksandrs Kalniņš no Rīgas,
19) kar. Imants Sapulis no ? ,
20) kar. Ludvigs Dubovskis no Rīgas,
21) kar. Žanis Jēkabsons no Rīgas,
22) kar. Tālivaldis Jēkabsons no Rīgas,
23) kar. Kārlis Kazubiernis no Rīgas,
24) kar. Jānis Krieviņš no Rīgas,
25) kar. Miervaldis Lesiņš no Rīgas,
26) kar. Miervaldis (Tālivaldis ?) Druviņš no Rīgas,
27) kar. Roberts Melbārdis no Līgatnes,
28) kar. Voldemārs Volfmanis no ? ,
29) kar. Murmuchameds Eriss (turks) no Rīgas (kafejnicas darb.),
30) kar. Leonīds Freimanis no Rīgas,
31) kar. Tālivaldis Bošs (Ross ?) no Rīgas,
32) kar. Kārlis Mežsēts no Krustpils pag.,
33) kar. Valdis Ieviņš no ? ,
34) kar. Oskars Griķītis no Lielvārdes,
35) kar. Hugo Grīnlaubs no Rīgas,
36) kar. Voldemārs Kramiņš no Jelgavas,
37) kar. Edgars Martinsons no Rīgas,
38) kar. Jēkabs Dzegūze no Liepājas,
39) kar. Antons Rostoks no Rīgas,
40) kar. Kārlis Auže no Rīgas,
41) kar. Jānis Krēgers (Krīgers ?) no Jelgavas apr.,

42) kar. Vitālijs Danilēvičs no Rīgas,
43) kar. Pēteris Zanders no Rīgas,
44) kar. Arvīds Maķevičs no Talsu apr. un
45) kar. Kārlis Krūmiņš no Valmieras apr.

Piezīme: Šo notikumu Zēdelgemas nometnē atstāstījuši izglābtie karavīri kapr. Tālivaldis Ūnzēns, dkar. Jānis Pīlats, dkar. Ernests Telšovs un kar. Vilhelms Kreišmanis.

PAPILDINĀJUMI PIE 7. GRĀMATAS:

VADU KOMANIEŖU KURSI BOLDERĀJĀ

Bolderājā notika vairāki vadu komandieŗu kursi. 7. grāmatā (207. lp.) ir aprakstīta Leģiona ģenerālinspektora ģen. Bangerska inspekcija 1943. gada 22. decembrī.

Par vadu komandieŗu otro kursu tuvāki pastāsta *vltn. Jēkabs Leitītis*.

Šādu kursu nepieciešamība radās vēl pirms Latviešu leģiona formēšanas, jo bija jāpapildina kārtības dienestā bataljonos trūkstošo jaunāko virsnieku sastāvs. Un tā jau 1942. gada jūnijā Kaŗa skolas telpās, pamatojoties Kaŗa skolas mācības sistēmā un pa daļai arī tradicijās, mācības uzsāka pirmie vadu komandieŗu kursi. Kursu ilgums pirmajai virsnieku dienesta pakāpes sagatavošanai bija paredzēts trīs mēneši un kursos (īsā apmācību laika dēļ) bija paredzēts uzņemt tikai Latvijas armijas virsnieka vietniekus.

1942. gada septembrī sākās otrais mācību kurss. Tā sastāvā bija 51 kursants. Tiem bija šādas Latvijas armijas dienesta pakāpes: 29 virsnieku vietnieki, 4 seržanti, 16 kapraļi un 2 kadeti. Kursā bija arī viens LKOK — virsnieka vietnieks E. Ūsis (no 8. Daugavpils k. pulka). Visi kursanti bija ar frontes pieredzi un vismaz ar vidusskolas izglītību.

Kursu mācības un novietne bija Bolderājā, bijušā Sapieŗu pulka kazarmās. Skolas priekšnieks bija LKOK pltn. O. Meija, kursu priekšnieks kpt. J. Silvers (saukts Džons), apmācītāji vltn.-kpt. Rudzītis, vltn.-kpt. Auseklis, ltn.-vltn. Laufers, ltn.-vltn. Gailītis un ltn.-kpt. Ijābs.

Apbruņojumā bija krievu ieroči (šautenes, patšautenes un ložmetēji). Mācības līdzekļi bija samērā trūcīgi. Mācības notika pēc Latvijas armijas reglamentiem, speciālām mācībām lietoja arī krievu (sarkanās) armijas reglamentus. Kādēļ netika mācīts pēc vācu armijas reglamentiem un pieredzes, par to neviens nerunāja. Praktiskās mācības, tāpat šaušanas apmācības izdarīja Bolderājas kāpās un Hapaga grāvja rajonā.

Apģērbs — Latvijas armijas ietērps. Daži kursanti gan frontē jau bija ietērpti vācu armijas drēbēs. Lielas grūtības pastāvēja nolietotos apģērbus apmainīt, jo rezerves krājumu nebija un tādēļ kursantu izskats ietērpa ziņā nebija sevišķi teicams. Kursanti, kuri nāca no Dienvidkrievijā esošām latviešu vienībām, bija ieradušies bez mēteļiem, kamdēļ šie jaunekļi dabūja krietni izsalties jūrmalas aukstajos vējos.

Pārtika, kā jau tajos laikos, bija ļoti trūcīga, kamdēļ bija daudz jāizpalīdz ar no mājām piegādātiem produktiem. Pusdienās visbiežāki bija mencas ar kartupeļiem, kuŗus atkal nomainīja kartupeļi ar mencām . . .

Neskatoties uz samērā primitīvo novietojumu, apgādi un trūcīgiem mācību līdzekļiem, kursantu gars bija možs un dzīvs. Tā kā visi kursanti bija jau vairāk vai mazāk izbaudījuši frontes raksturīgās grūtības, tad visi jutās kā labā atvaļinājumā. Viss tomēr nekavēja kursantos attīstīt veselīgu sacensības garu un cenšanos iegūt labākas atzīmes. Kursu sākumā bija teikts, ka kaprāļi kursus beidzot varēs iegūt vienīgi seržantu vai virsseržantu dienesta pakāpes un ka tikai pēc dažu mēnešu dienesta frontē tos varēs paaugstināt par leitnantiem. Tomēr arī kaprāļi sekmīgi sacentās ar pārējiem. Savstarpējās attiecībās gan nemanīja nekādas dienesta pakāpju atšķirības, tāpat arī sagaidamo starpību jauno dienesta pakāpju iegūšanā.

Kursu sastāva vecums bija starp 19 un 40 gadiem. Vecākie gados nāca no Latvijas armijas virsdienesta instruktoru sastāva.

Attiecības ar kursu virsniekiem — apmācītājiem maz atšķīrās no attiecībām, kādas tās bija Latvijas armijas līdzīgos kursos. Zināma neērtība bija tā, ka apmācītāji-lektori nepazina nedz praktiskos apstākļus frontē, nedz arī dienestu, kāds tas bija ārpus Latvijas robežām. Vienīgi sapieŗu mācību lektors ltn. Ijābs bija ar frontes pieredzi. Tādēļ ne vienu reizi vien kaujas mācībās radās domstarpības, jo kursanti pazina kaujas apstākļus un pēdējo nepieciešamības labāki par apmācītājiem. Tas tomēr nerādīja nekādas grūtības mācību gaitā. Disciplīnas pārkāpumi bija ļoti minimāli, izņemot vienu gadījumu, kad kāds kursants bija sasniedzis augstākos soda punktus jau pirmajās nedēļās un tā kā viņam par nākošo

pārkāpumu draudētu atkomandēšana uz savu vienību, tas visu laiku dzīvoja īstu askēta dzīvi.

Izpriecai un vaļas gaitām bija atļautas vienīgi trešdienas no mācību beigām līdz rīta skatei. Tad parasti visi devās uz Rīgu. Viena daļa mēdza iegriesties Kaļavīru klubā, lai tur vismaz pakaitinātu savrūp dienesta kārtības vīrus. Nedēļas nogales bija atļauts pavadīt pie piederīgiem ārpus garnizona robežām.

Kursus beidzot 1942. gada 8. decembrī par leitnantiem paaugstināja 37, 4 par virsseržantiem un 9 par seržantiem. Viens virsnieka vietnieks palika nepaaugstināts. Kursu izlaiduma un paaugstināšanas akts notika Bolderājā. Kaut gan bija paredzēta arī pārstāvju ierašanās no Latvijas civīlās pārvaldes, tomēr neviens no viņiem neieradās. Vai nu vainīgs bija sniegputenis vai citi apstākļi, kas to lai zina.

Nākošā dienā visiem kursu beigušajiem bija jāierodas noliktavās, kur katram izsniedza vācu policijas zilgano ietērpu. Daži priekšņemti gan izskatījās jau kādreiz lietoti.

Izlaiduma svinības un goda mielasts notika Virsnieku klubā. Tagad bija klāt arī civīlās pārvaldes pāstāvji un daži augstāki vācu virsnieki. Pulkvedis Knecht's, ieraudzījis vienam jaunpaaugstinātam leitnantam pie krūtīm LKO, vaicāja:

,,Vai to jūs ieguvāt cīņā pret lieliniekiem, vai pret mums?''

,,Pret jums,'' īsi atbildēja ltn. Ūsis.

Pēc šīm svinībām kursus beigušie tūdaļ devās uz savām pamatvienībām, uz fronti. Pirmie, kuŗi savu pienākumu iepretīm tautai un tēvzemes izpildīja līdz pēdējai konsekvencei bija Zīders un Staņa. Viņi krita Volchovā. Jau kursu laikā viņi bija nešķirami draugi, arī vienā laikā viņi aizgāja mūžības ceļā . . .

Pēc neilga laika par leitnantiem paaugstināja arī tos, kuŗi kursus beidzot bija paaugstināti par sežantiem vai virsseržantiem. Nodibinot Latviešu leģionu vairums no mums pārnāca uz leģiona vienībām. Gan sākuma dienās, kad formēja leģionu, daži augstāki virsnieki izteica domu, ka Bolderājas kursus beigušo dienesta pakāpes leģionā nebūtu atzīstamas, bet šīs ieteikas drīz pazuda. Leģiona sastāvā šos kursus beigušie grūtajos kaujas apstākļos komandēja nevien vadus, bet arī rotas un palaikam pat bataljonus. Augstāko apbalvojumu no otrā vadu komandieŗu kursa saņēma vltn. Gaitars, viņu apbalvoja ar Vācu krustu zeltā. Pēc aptuvenām ziņām no otro kursu beigušajiem 21 ir krituši, bet brīvajā pasaulē izkļuvuši 14.

Kaut arī sasteigti īsā laikā, pie ļoti trūcīgiem mācību apstākļiem, šie jaunie virsnieki deva ne tikai smagus asins upuŗus tēvzemes aizsargāšanai, bet arī prasmīgi un pašaizliedzīgi vadīja viņiem uzticētos kaļavīrus smagajās kaujās pret komūnismu.

VADA KOMANDIERU 2. IZLAIDUMA
(1942. g. 8. decembrī)
s a r a k s t s

Uzvārds	Jaunā dienesta pakāpe	Iepriekšē jā dien. p.	Nodarbošanās pirms kara	Kas noticis jeb kur palicis
1. Eglītis	ltn.	v.v.	virsd. instr.	
2. Gaitars	ltn.	v.v.	skolotājs	kritis 1944. gadā
3. Popovs, Zinons	ltn.	v.v.	students, sportists	kritis 1944. gadā
4. Piterāns	ltn.	kadets	kadets	palicis Kurzemē
5. Staņa	vserž.	kaprālis		kritis 1944. g. 20. janvārī
6. Zīders	ltn.	serž.		miris 1943. g.
7. Ģilis	serž.	kaprālis		
8. ?	serž.	kaprālis		
9. Grāmatiņš, Viesturs	serž.	kaprālis	students	pazudis bez vēsts
10. Leitītis, Jēkabs	ltn.	kaprālis	grāmatvedis	Vācijā
11. Junkers	ltn.	v.v.	virsd. instr.	palicis Kurzemē
12. Rudzišs, Honorijs	vserž. vēlāk paaugstināts par leitnantu, bija dzimis 1913. g. 6. decembrī	kaprālis	skolotājs	miris 1944. g. 11. aprilī
13. Ūdris, Fēliks	vserž. vēlāk paaugstināts par ltn., bija dzimis 1913. g. 22. martā	kaprālis	skolotājs	miris 1944. g. 17. janvārī
14. Vērdiņš	ltn.	kaprālis		palicis Kurzemē
15. Griša	serž. (?)	kaprālis		bija viens no gados jaunākiem kursā
16. Lauzis, Jūlijs	ltn.	serž.	skolotājs	
17. Ilziņš	ltn.	v.v.	lauksaimn.	1943. gadā tika demobilizēts slimības dēļ
18. Zariņš, Jānis	serž. vēlāk tika paaugstināts par ltn., bija Dr. agr., rakstnieks	kaprālis	students	pēc kara miris Toronto
19. Konivals	serž.	kaprālis	students	

20. Andersons, Klāvs	vserž.	kaprālis		miris 1943. g.
21. Vidovskis	ltn.	v.v.		pēc kara miris Austrālijā (?)
22. Vilinskis	ltn.	v.v.		
23. Paukšēns, Leo	v.v.	v.v.	students	kursu laikā par disc. pārkāpumiem netika paaugstināts
24. Pantelējevs	ltn.	v.v.	skolotājs	nošauts Rīgā 1944. g. (?)
25. Pauksts	ltn.	v.v.	ierēdnis	kritis 1944. g. (?)
26. Priednieks	ltn.	v.v.		kritis 1943. g.
27. Jansons, Arvīds	ltn.	v.v.	virsd. instr.	bijis Anglijā (?)
28. LKOK Ūsis, Ernests	ltn.	v.v.	virsd. instr.	kritis Nēveles frontē 1944. g.
29. Purviņš	ltn.	v.v.	virsd. instr.	Vācijā
30. Strazdiņš	ltn. (?)	v.v. (?)		
31. Līcis, Andrējs	ltn.	v.v.	students	ASV
32. Jankovičs, Leonīds	ltn.	v.v.	students	Kanādā
33. Pētersons, Harijs	serž. vēlāk paaugstināts par ltn., bija dzimis 1914. g. 24. oktōbrī	kaprālis	mežzinis	kritis 1944. g. 24. februārī
34. Krūzmētra	ltn.	v.v.		
35. Drāznieks, A.	ltn.	kadets	kadets	Francijā (?)
36. Jansons	ltn.	v.v.	lidotājs	kritis 1944. g.
37. Dumpis	ltn.	v.v.	lauksaimn.	ASV
38. Miklucāns, Aleksandrs	ltn.	v.v.		Anglijā
39. Gruzis, Kārlis	ltn.	v.v.	students	pazudis bez vēsts 1944. g.
40. Bakarovs	serž.	kaprālis	LU mācības spēks	
41. Gura, Jānis	ltn.	v.v.	skolotājs	
42. Freimanis	ltn.	v.v.	virsd. instr.	pazudis bez vēsts 1944. g.
43. Veldrums	ltn.	v.v.		
44. Damškalns, Kārlis	ltn.	serž.	students	Anglijā
45. Ūtaņķis	ltn.	serž.	mežzinis	Vācijā (?)
46. Rudzītis	ltn.	v.v.	virsd. instr.	kritis (?)
47. Rullis	ltn.	v.v.		
48. Leimanis	ltn.	v.v.		

49. Ūrenītis, Jānis	ltn.	v.v.	skolotājs	1948. gadā bijis Vācijā (?)
50. Logins, Stanislavs	serž. vai ltn. (?)	kapr. (?)		ASV
51. Šķute	vserž. (?)	kapr. (?)		Kanādā (?)

Šis saraksts ir nepilnīgs. Sastādīts 1945. gadā pēc atmiņas. 8. kursanta vārds piemirsies.

* * *

Šos kursus beigušie bija saslēgušies arī stingrā uzticībā un draudzībā. To liecina arī šī kursu izlaiduma atceres dienai veltīts raksts pēc 10 gadiem. Tas iespiests laikrakstā ,,Latvija'' sestdien, 1952. gada 6. decembrī. Raksta autors ir Jēkabs Leitītis (pseudonīmā Mārtiņš Grava).

ASTOTAIS DECEMBRIS

CĪNĪTĀJA ATMIŅU VIJA

1942.

Jau vairāk nekā gadu latviešu jaunekļi un vīri cīnās, aizstāvēdami dzimto zemi pret sarkano ordām, kuru paisums iepriekšējā gadā tūkstošiem latviešu aizrāva mocekļu gaitās ziemeļu tundrās un Karagandas svelmējošajos tuksnešos. Likteņkauja jau prasījusi daudz upuru. Brāļu kapos blakus strēlnieku un brīvības cīņu piekusušiem varoņiem gulst jauno cīņu asinsliecinieku augumi, un arī tālojos austrumu kauju laukos kupli zēlušas baltkrustu birzis . . .

Šinīs dienās Bolderājā bij. Latvijas armijas kazarmās notiek kara laika virsnieku kursu otrais izlaidums. Palielajā, pieticīgi apgaismotajā zālē mēs esam nostādīti divi rindās. Piecdesmitviens bijušais Latvijas armijas instruktors šodien tiek paaugstināts pirmajā virsnieku pakāpē, lai aizstātu cīņās kritušos.

Visu sejās dziļa nopietnība. Mēs zinām, ka ar šo brīdi uz mūsu pleciem gulsies atbildība par daudzu dzīvībām nākošajās cīņu dienās. No mūsu vadītprasmes atkarāsies, vai uzticētā vienība gūs panākumus, vai arī noasiņos veltīgi. Mūsu vidū lielākā daļa tādu, kas jau guvuši kara pieredzi gan ziemeļu frontes mežos un purvos, gan Ukrainas plašajos līdzenumos.

Skolas priekšnieks pltn. Meija pasniedz mums diplomus. Izlaiduma akts ir vienkāršs un īss, jo latviešu pašpārvaldes pārstāvji aizkavēti ierasties. Varbūt tas bija sniegputenis, kas gaudo aiz loga, varbūt arī kas cits. Kas to lai zina šinī politisko vētru laikmetā!

Pēc akta vēl brīdi kavējamies vecajās skolas telpās, kā tverdami pagājušo brīžu ainavas. Un šķiet, ka daudziem krūtīs milzt kluss jautājums: kurš no mums pirmais jautīs Lielā Nezināmā aicinājumu? Mēs gribam runāt par tikšanos pēc gadiem, bet mūsu balsis aizsmok kā baisās nojautās, jo zinām, ka daudzi šī kara beigas nesagaidīs.

1943.

Ir atkal gājis smagu cīņu gads. Latviešu karavīrs mainījis Latvijas armijas zaļgano svārku pret pelēkzilo, jo jaunajiem latviešu cīnītāju bataljoniem pievienojušās lielas un labi bruņotas Latviešu leģiona vienības.

Brienot dziļo sniegu Novosokoļņiku paugurainajā apvidū, sastopu savu izlaiduma biedru Zinonu P., kas jau paguvis izstaigāt kauju ugunis un izgulēties slimnīcā ar paprāvu šķembu sānos. Sasveicināmies.

,,Mārtiņ, šodien mūsu gadadiena," viņš teic.

,,Jā," pamāju galvu. ,,Vai zini, — pirmais no mūsējiem krita Zīders."

,,Jā," viņš atsaka, ,,arī Staņa, Andersons, Priednieks un citi."

Mēs klusēdami paspiežam rokas un ejam tālāk katrs savu ceļu. Un šķiet, ka blakus man dziļo sniegu brien ūsainais Priednieks un pārējie viņu dienu draugi. Es noskurinos un paveros apkārt: riets velk zilganas ēnas sniega vālos . . .

1944.

Kurzeme deg kara liesmās. Bēgļu straume plūst no Dievzemītes krasta uz rietumiem. Esmu Prūsijas apmācību laukos, kur, saņēmuši papildinājumu, gatavojamies nomainīt viesuļuguņu retinātās frontes cīnītāju rindas. Mana drauga Zinona vairs nav: viņš palicis Aperāta kaujas grupā. Un zeme uzņēmusi vēl daudzu citu viņa biedru augumus. Kā miglainā lentē gar acīm slīd sejas . . .

1945.

Ir aprimusi lielgabalu duņa, un kara kāvi apdzisuši debesu pamalē. Pasaules alkatīgi gaidītais miers gan atnācis, bet latviešu

tautai nav nedz miera, nedz brīvības.

Rietumu pusē palikušie latviešu leģionāri sadzīti gūstekņu nometnēs un lāgā vēl nespēj aptvert, ka karš beidzies un smagie asiņu upuri nav spējuši paglābt tēvzemi. Arī es esmu šo pārdzīvojumu mulsas satriekto vidū un pāri daudzkārtējam dzeloņstiepļu žogam saulrietā sārtotajā tālē raugu saskaitīt savu skolas biedru pazīstamos stāvus. Vai daudzus tos saudzējis granātu viesulis? Dievs vien zina, kādi ceļi tiem jāstaigā šodien!

1952.

Pirms desmit gadiem mēs beidzām skolu. Desmit gados bērns kļūst par jaunekli un jauneklis par vīru. Bet tikai pieci mūsu izlaiduma vīri atraduši patvērumu šaipus dzelzs priekškara. Par citiem nav ne miņas . . . Tikai astotā decembra vakarā, kad ielās elso vēji, es atkal šķietu sadzirdam savu cīņas biedru balsis, kas Bolderājas kazarmās reiz deva svēto solījumu — tēvzemei un brīvībai.

Mārtiņš Grava

* * *

Virsleitnants Voldemārs Tauriņš paskaidro:

207. lp. *Grupu un vadu komandieru kursi Bolderājā.*

Grāmatā ir pieminēti tikai leģiona virsnieku un instruktoru kursi novietotie Bolderājā kādas lielākas skolas telpās pltn. Jansona vadībā. Bet nekur nav minēts par kursiem, kas bija novietoti Sapieru pulka kazarmās pie 266. E. bataljona un, kā jau minēts grāmatā, pastāvēja no 1942. gada vasaras vai pat agrāki. Atceros, ka no 28. k.d. btl., kas toreiz bija novietots Liepājā, uz minētiem vadu kom. kursiem tika aizsūtīti vairāki virsnieka vietnieki. Pēc kursu beigšanas tie pievienojās savam btl. kas jau bija Krivoi Rogā, 1942. gada vasaras beigās.

Es uz šiem kursiem tiku komandēts 1942. gada decembrī. Mācības sākās 1943. gada 3. janvārī, tās ilga līdz 14. martam, kad visu kursu ieskaitīja 282. k.d. btl. Btl. komandēja kpt. Silvers, kurš arī bija mūsu kursu priekšnieks. Minētais btl. izbrauca uz Latgali un aprilī tas atkal atgriezās Bolderājā. Vēl apmācības turpinājās un 1. maijā mūs paaugstināja par leitnantiem.

Kursos bija labi lektori — kpt. Rudzītis, kpt. Alksnītis, virsleitnanti Purmals, Auseklis, Gailītis, Laufers un vēl citi. Kurš pēc kārtas skaitījās (bija) mūsu izlaidums — vairs neatceros.

Maija otrā pusē, kad pēc vadu komandieru kursu beigšanas man bija piešķirts atvaļinājums, mani iesauca leģionā un iedalīja prettanku artilerijā. Prettanku dzn. kom. majors Trēziņš man bija bijis jau rotas kom. 282. k.d. btl. Pēc artilēristu apmācību beigšanas un sadalīšanas pa amatiem, man piešķīra ieroču meistara posteni, ko es labprāt uzņēmos, kaut gan nekāds speciālists nebiju. Btl. kom. nevienu citu šim amatam nevarēja atrast, bet viņš domāja, ka es kaut ko no metāla darbiem saprotu. Es biju dienējis uz k/k Virsaitis un 10 vasaras nobraucis kā seržants-mašinists-kurinātājs un vairāk nekā divus gadus uz zemūdeņu dzn. palīgkuģa Varonis kā vecākais mechāniķis ar vserž. un v.v. dienesta pakāpi.

Ceturtā vadu komandieru kursa izlaidums Bolderājā 1943. gada 14. novembrī.

Latviešu vadu komandieru kursu krūšu nozīme.

1943. gada 1. septembrī es tiku sūtīts uz ieroču meistaru kursiem pie 15. div. Aizbraucot tur, izrādījās kā mums 7 virsniekiem ir jābrauc uz ieroču virsnieku (Wa-Mun) kursiem pie artilerijas skolas Benešavā. Pēc šo kursu beigšanas mani vairs atpakaļ uz Prettanku dzn. nelaida, bet aizsūtīja uz Leģiona skolu Bolderājā (kas grāmatā pieminēts) par ieroču virsnieku. Tur sabiju līdz skolas beigām. Es skolas priekšniekam pltn. Jansonam pieteicos 1943. gada 17. nov. vai varbūt kādu dienu vēlāk. Mans uzdevums bija gādāt skolas vajadzībām municiju, rūpēties par ieroču labošanu, kādas pāris stundas dienā mācīt nelielā klasē instruktoru kursos ieroču

kopšanu, municijas glabāšanu un grāmatvedību ieroču un municijas lietās. Kursi beidzās janvāŗa beigās vai februāŗa sākumā. Tajā laikā nebija zinams vai skolā būs vēl nākošais kurss un vai skola vispāri vēl pastāvēs. Kpt. Pomrehn's man pieteica rūpīgi glabāt vēl visu atlikušo municiju, jo esot iespējams, ka drīzumā sākšoties jauns kurss. Palika arī visa skolas pārvalde un tā nodzīvojām visu februāri, līdz marta sākumā mums pateica, ka kursu vairs nebūs. Tad visu skolas vadību sadalīja par frontes vienībām. Es kopā ar vltn. Juraidu un ltn. Ancānu braucām uz 15. div., kas atradās frontē pie Ostrovas. Mani nozīmēja uz 32. gren. pulku. Skolas sastāvā nav pieminēts ne kpt. Pomrehn'a, ne mans vārds. Kāpēc — nezinu. Skolā kursi bija sākušies 1. novembrī un varbūt, ka mēs nebijām štata personāls, bet tikai piekomandēti.

390. lp. norādīts, ka par gūstekņu nometnēm rakstīts vēl citās grāmatās. Piem., Laiks, telpa, ļaudis I daļā. Tur 99. un 100. lp. nepareizi aprakstīta 18. novembŗa kaŗavīru parāde Zēdelgemā, kur mūsu nacionālo karogu svinīgā solī nesis kpt. Rulliņš. Tas nesaietas ar patiesību. Domāju, ka šis apraksts attiecas uz 11. nov. parādi. Īstenība 18. nov. bija šāda: svinīgā svētku parāde bija kopīga visiem latviešu kaŗavīriem no visiem trim nometnes sadalījumiem. Tā notika otrās nometnes sporta laukumā. Vienīgais karogs šinī parādē bija 32. gren. p. kaujas karogs (tagad to glabā Daugavas Vanagu organizācija), kuŗu parādē nesa LKOK v.v. Saulītis, asistējot leitnantiem E. Andersonam un V. Palejam,pulka adjutanta vltn. V. Tauriņa vadībā. Apsveikuma runu teica Latvijas konsuls Rācenis otrā un nevis pirmās nodalījumā, kā tas minēts grāmatā Laiks, telpa, ļaudis.

Par 32. gren. p. kaujas karoga piedalīšanos šajā parādē rakstījis arī plkv. A. Krīpens DVM 1966. gada 1. nummurā (33. lp.) un Dzintars Kiršteins savā grāmatā Kaliet sirdis akmenī, brāļi (112. lp.).

* * *

Virsnieka vietnieks (Standartenoberjunker d. Res.) Arnis Ķeksis 7. grāmatā piesaka šādus labojumus:

Ievaddzejolī 9. lp. pēdējais teikums jāizsaka šādi:

Pāri viņam uzaugs tvanošs vaivarājs,

Tās pašas grāmatas 214. lp. 1944. gada novembŗa sākumā pie 15. div. noorganizētos Kaŗa skolas sagatavošanas kursus frontes stāvoklim strauji pašliktinoties vēlāk pārvērta par rezerves virsnieku sagatavošanas kursiem, uz ko norāda arī kursanta kapr. Arņa Ķekša (kas kursus beidza kā pirmais) paaugstināšana

virsnieka vietnieka (Standartenoberjunker d. Res.) dienesta pakāpē 1945. gada 31. martā.

Kursiem bija divi sastāvi. Pirmo sastāvu decembŗa sākumā (pēc A. Ķekša atmiņām) inspicējis kāds vācu ģenerālis kādā tuvumā esošā pilsētiņā. Kursu novietnē Sofienvaldē ģenerālis neieradās. Pirmie kursi beidzās 1945. gada janvāŗa sākumā, pēc kam sākās otrie, kuŗus janvārī inspicēja VI korpusa komandieŗis ģen. Krīgers (Krueger), izsakot cerības, ka visus sekmīgi beigušos varēs paaugstināt par leitnantiem un tie varēs doties uz Kurzemes kaujas laukiem. Notikumi Vācijas frontē jaunā kursa darbību pārtrauca un kursus izformēja.

Pirmo kursu sastāvā bija 40 kursantu.

PAPILDINĀJUMS 7. GRĀMATAS RAKSTAM ,,VĀCU KAŖA SKOLAS'' (213. LP.):

Jāzeps Stupāns

Manas gaitas kādā Latviešu leģiona instruktoru rotā

Raksts par šo leģiona instruktoru rotu uzrakstīts tikai pēc atmiņas, jo autora rīcībā attiecīgo dokumentu vairs nav. Tie bija jāiznīcina nokļūstot amerikāņu gūstā, lai Sabiedroto rokās nenonāktu ,,pierādījumi'' par latviešu sadarbošanos ar vāciešiem. Raksta saturs ir vēl nepublicēts ziņojums par Latviešu leģiona rotu vācu instruktoru skolā.

1944. gada janvārī mani iesauca Latviešu leģionā un aizkomandēja uz Ģintermuižu pie Jelgavas. Tā kā biju dienējis Latvijas armijas 1. Jātnieku pulkā, mani iedalīja jaunformējamā braucēju eskadronā un norīkoja eskadrona kanclejā par otru rakstvedi.

Tā gada februārī Jelgavā saformēja latviešu instruktoru rotu, lai komandētu apmācībām uz Vāciju un sagatavotu grupu komandieŗus leģiona vienībām austrumu frontē. Braucēju eskadrona komandieris, leitnants Dainis, izraudzīja arī mani par instruktoru rotas kandidātu.

Aizbraukšanas dienā latviešu rotu nostādīja Jelgavas klasiskās ģimnazijas laukumā pie pirmā Latvijas valsts prezidenta Jāņa Čakstes pieminekļa un izvadīja uz vācu instruktoru skolu okupētajā Polijā. Pēc izvades leitnants Laivinieks aizveda instruktoru rotu uz Jelgavas staciju, kur daudz latviešu atvadījās no saviem leģionāriem, kas ar vācu militārā transporta vilcienu aizbrauca no Latvijas.

Pēc vairāku dienu brauciena pa starptautisko Jelgavas-Šauļu-Kauņas-Kēnigsbergas-Allenšteinas-Pozenes dzelzceļa līniju, vilciens apstājās Treskavas stacijā. Tā atradās Oderas pietekas, Vartes, krastā apm. 20 km no Polijas meses pilsētas, Pozenes.

Treskavā bija novietota vācu instruktoru skola ar oficiālu nosaukumu Waffen SS Unterscharführerschule Posen/Treskau. Tās priekšnieks bija kāds vācu hauptšturmfīrers, kuŗa uzvārdu vairs neatceros. Visa skola sastāvēja no astoņām vācu rotām un vienas latviešu rotas. Par tās komandieŗi bija iecelts vācu oberšturmfīrers Fichtels. Arī zemākie latviešu rotas komandieŗi bija vācieši.

Latviešu rotu sadalīja četros vados, no kuŗiem trīs bija vieglo ieroču vadi, bet ceturtais — smago ieroču, t. i., ložmetēju un mīnumetēju vads. Mani iedalīja III vadā, kuŗu komandēja oberšarfīrers Teobalds, iedalot speciālā unteršarfīrera Zalcmaņa komandētajā 2. grupā. Rotu novietoja vienkopus kādā no bijušā klosteŗa ēkām, katru grupu novietojot atsevišķā istabā. Tur mums vajadzēja iekārtoties pēc ļoti stingriem un sīkumos pārspīlētiem priekšrakstiem.

Nākošajā dienā pie Pozenes/Treskavas instruktoru skolas piekomandētajai Latviešu leģiona rotai sākās militārās apmācības dubļainā laukumā starp bijušo klosteri un dzelzceļa staciju. Pirmkārt, tās bija kājnieku, nevis jātnieku vai artileristu ierindas un kaujas mācības, kādās biju piedalījies Latvijas armijas 1. Jātnieku pulka instruktoru eskadronā, Daugavpilī, un sarkanarmijas prettanku lielgabalu kursos, Slokā. Otrkārt, tās notika vācu, nevis latviešu valodā, piedaloties diviem tulkiem, no kuŗiem viens bija repatriētais baltvācietis, bet otrs — latviešu kaŗavīrs. Treškārt, tajās lielākā uzmanība tika pievērsta apmācāmo kareivju ārējai drillēšanai, nevis kareiviskā gara ieaudzināšanai kā Latvijas armijā vai ,,pieradināšanai'' kaŗa apstākļiem kā sarkanarmijā. Tomēr dresūrai līdzīgajā kareivju drillēšanā zaudētais laiks un izšķiestie spēki nebija samazinājuši Vācijas armijas kaujas spējas un pazeminājuši tās morālo stāju.

Pēdējā marta svētdienā Pozenes/Treskavas instruktoru skolas priekšnieks piešķīra visiem latviešu rotas kareivjiem apbalvojuma atvaļinājumu, ko varēja pavadīt Pozenē. Pusdienā rotu nostādīja

bijušā klosteŗa pagalmā un vācu ,,špīss'' nolasīja mums priekšā Adolfa Hitlera grāmatā Mein Kampf pamatotu noteikumu katalogu, kā augstākās āriešu rases kaŗavīram jāizturoties pret okupētās Polijas iedzīvotājiem, kas esot zemākas neāriešu rases tauta. Tā jau bija vācu nacionālsociālistiskā propaganda un tautu savstarpēja kūdīšana, par ko mēs, aizbraukuši uz Pozeni, vairs nedomājām, bet izturējāmies tā, kā pēc latviešu goda prāta kaŗavīram jāizturas pret civīliedzīvotājiem.

Nākošajās dienās latviešu rotas komandieŗis paziņoja, ka Pozenes/Treskavas instruktoru skola tiekot pārcelta uz Dienvidslaviju, kur tai būšot jāveic arī okupācijas kaŗaspēka uzdevumi. Par to mēs ļoti priecājāmies, jo miglainajā Treskavā bija jābrien nolādētā dubļu jūŗa un jāizpilda tikai drillēšanas komandas. Turpretim Dienvidslavija mūsu iztēlē bija dabas paradīze, jo atradās aiz Alpu kalniem, saulainajos Eiropas dienvidos pie Vidus jūŗas, kur būs jāstaigā citas kaŗa laika gaitas.

1944. gada apriļa sākumā mēs ar vācu militārā transporta vilcienu aizbraucām no Treskavas dienvidu virzienā. Braucot, atsvaidzinājām savas zināšanas par toreizējo Dienvidslaviju. Tā bija 1941. gadā Vācijas un Italijas okupēta dienvidslavu tautu — serbu, kroātu un slovēņu, kā arī dažādu minoritāšu, piem., vāciešu un italiešu, tātad multinacionāla valsts, kuŗu pēc Italijas kapitulācijas 1943. gadā Vācija okupēja viena pati. Vācu okupācijas varu tur apdraudēja maršala Tito komūnistu partizāni, ar kuŗiem mēs vēlāk labi ,,iepazināmies''.

Pēc vairāku dienu brauciena pa starptautisko Pozenes-Breslavas-Brinnes-Vīnes-Grācas-Triestas dzelzceļa līniju, vilciens apstājās Slovēnijas pilsētā, Laibachā, slovēniski — Ļubļana, italiski — Lubiano. Tā atradās Laibachas upes krastos apm. 80 km no Adrijas jūŗas Venēcijas līča pie Ziemeļitalijas.

Laibachā vācu instruktoru skolu vairs nenovietoja vienkopus, bet atsevišķas rotas izdalīja pa visu pilsētu. Latviešu rotu novietoja tās ziemeļu daļā, bijušā ģimnazijas ēkā ar jumta dārzu, katru grupu novietojot atsevišķā klases telpā. Naktī nevarēja mierīgi gulēt; tālumā dzirdēja partizānu šāvienus un pagalmā pašu apsarga soļus, kas, smagi apbruņots, apstaigāja rotas novietni.

Nākošajā dienā Laibachas instruktoru skolas latviešu rotai vajadzēja turpināt kājnieku kaujas mācības zāļainā apvidū starp pilsētas nomali un apkārtnes mežu. Pirmkārt, tās notika Tito partizānu apdraudētā dabas paradīzē, nevis dubļu jūŗā. Otrkārt, tajās galvenā uzmanība tika pievērsta apmācāmo kareivju drošībai, nevis prūsiskai drillēšanai. Tāpēc, aizejot no rotas novietnes, vajadzēja ņemt līdzi ne vien šauteņu mācību patronas, bet arī

kaujas municiju, ne vien ložmetāju mācību lentes, bet arī smagās kastes ar kaujas lentēm. Kara laikā Dienvidslavijas dabas paradīze bija kļuvusi par tautu elli.

Ejot uz mācību apvidu un nākot atpakaļ uz rotas novietni, mums vajadzēja būt ne vien kaujas gatavībā, bet arī dziedāt karavīru dziesmas, kas kara laikā skanēja visās zemēs, kur vien soļoja latviešu karavīri. Aiz Donavas atskanēja Cel mani pār par Daugavu, Slovēnijā — Nu ar Dievu, Vidzemīte, Dienvidslavijā — Ak, Latvija, tu zeme svētā. Tās dzirdēja arī slovēņu partizāni, kas slēpās apkārtnes mežos un lauku mājās. Varbūt latviešiem nevajadzēja kaitināt vācu un itaļu ienaidnieku ar tik varenām dziesmām.

Tāpat bija ar šaušanu: tiklīdz mēs apmācībās sākām šaut ar mācību patronām vai rotas šaujlaukā ar kaujas municiju, pār mūsu galvām sāka spingt slovēņu partizānu raidītās lodes. Varbūt mums tomēr nevajadzēja kaitināt vācu un itaļu ienaidnieku ar tik lielu šaušanas troksni, lai slovēņi nekļūtu arī par latviešu ienaidniekiem un nedarītu mums ļaunu.

Bet nebija nemaz jāgaida uz slovēņiem, lai mums notiktu kas ļauns. Kādu dienu rotas novietnes jumta dārzā latviešu tulks, kareivis Kalniņš, no Rīgas prāta aptumšuma brīdī izdarīja pašnāvību, iešaujot lodi galvā. Viņu guldīja Laibachas ārzemju karavīru kapos bez militāra goda un apbēdīšanas liturģijas.

Otrs ļaunais notikums bija vēl traģiskāks nekā pirmais. Latviešu rotas šaujlaukā, kaujas šaušanas laikā notika smags nelaimes gadījums: sasprāga viss pielādētais mīnumetējs. Trīs apkalpes locekļi, no kuriem viens bija Dzelzs krusta kavalieris, tika saraustīti gabalos, bet pārējie trīs smagi ievainoti un aizvesti uz Laibachas kara lazareti. Traģiskā nāvē mirušos latviešu kara biedrus vācu instruktoru skola apbēdīja tais pašos Laibachas kara kapos ar militāru godu blakus itaļiem, vāciešiem un citiem kritušajiem ārzemju karavīriem.

Arī dzīvajiem latviešu leģionāriem vācu instruktoru skolā bija grūts dienests. Viņi cieta izsalkumu, jo, karam ieilgstot, aizmugures dienesta karavīru uzturs Vācijā kļuva arvien sliktāks. Naudas mums bija diezgan, jo Slovēnijā saņēmām 300 itaļu liras mēnesī, bet bez kartītēm pārtikas produktus nevarēja nopirkt. Tāpēc mēs, aizgājuši uz mācību apvidu, vācu komandieriem neredzot, gājām slovēņu mājās, teicām, ka esam latvieši un lūdzām maizi, ko vienmēr dabūjām. Daži saņēma no piederīgiem dzimtenē pārtikas sainīšus ar speķi un sieru, ko deva arī kara biedriem.

Svētdienās latviešu leģionāri varēja iet atvaļinājumā uz Laibachu. Bija jāiet pa trijiem kopā, atbruņotiem ar vienu pistoli

un durkļiem. Bet mēs no slovēņiem nebaidījāmies, jo viņi nebija latviešu ienaidnieki. Kopā ar mani gāja dižkareivis Vjakse no Preiļiem un kareivis Ieviņš no Džūkstes. Mēs gājām uz ēdienu veikalu vai viesnīcu, jo labvēlīgā gadījumā arī ,,melnie viesi'' tur varēja apmierināt izsalkumu.

1944. gada maija vidū, tuvojoties instruktoru skolas beigām, tās priekšnieks izraudzīja dažus Latviešu leģiona nākošos instruktorus, arī mani, par virsnieku skolas kandidātiem. Pēc triju mēnešu gaitām austrumu frontē viņi būtu komandēti uz virsnieku skolu Vācijā, lai sagatavotu vadu un rotu komandieņus Latviešu leģiona vienībām.

Bet liktenis man bija lēmis citādi. 25. maijā latviešu rotas ielu cīņas mācībās Laibachas nomalē atkal notika nelaimes gadījums: pašu ,,ienaidnieks'' iešāva man sejā ar mācību patronu. Es zaudēju acu gaismu un mani aizveda uz Laibachas kara lazareti, bet vēlāk uz vācu kara slimnīcu Klāgenfurtē, Austrijā. Tur būdams, jūnija sākumā saņēmu no Laibachas ierakstītu vēstuli ar apliecību par instruktoru skolas beigšanu un instruktora kandidāta uzplečus.

Beidzot oktōbra sākumā nonācu Prāgas vācu SS kara neredzīgo skolā, par kuru ziņots dokumentu un atmiņu sērijas Latviešu karavīrs Otrā pasaules kara laikā, 7. grāmatā.

PAPILDINĀJUMS 7. GRĀMATAI:

V. Irbe

LEĢIONA PĀRVALDES KURSI

Leģiona pārvaldes kursi (Verwaltungslehrgang) sākās 1943. g. 6. aprīlī Bolderājā, nevis kā Latviešu karavīrs Otrā pasaules kara laikā VII grāmatā norādīts, ka pirmie kursi beigušies 1944. g. sākumā. Pārvaldes kursi Bolderājā notika četros divnedēļu mācības periodos vācu valodā ar vācu lektoriem Bolderājas skolas telpās. Pēc pārvaldes kursiem jūnija sākumā sākās vadu komandieņu kursi, bet 1944. g. sākumā šinīs telpās bija virsnieku kursi, kuros Latvijas armijas virsnieku vietniekus pēc kursu beigšanas paaugstināja par leitnantiem, pārskaitot tos pēc tam uz Robežapsardzības pulkiem. Tātad pārvaldes kursi bija noorganizēti pirms 15. divīzijas tapšanas.

Pirmo latviešu sabiedrībai zināmo leģionāru iesaukšanu izdarīja 1943. g. 26. martā, bet jau trīs dienas vēlāk vācu uniformās tērptos apmēram 1500 latviešu jaunekļus no Zemitānu stacijas nosūtīja uz Ļeņingradu. Pirms tam tie gājienā no Abrenes kazarmām (netālu no Rīgas pasažieru stacijas) devās gar Brīvības pieminekli. Šī vācu rīcība toreiz Rīgā un visā Latvijā sacēla lielu satraukumu. Neviens nebija gaidījis, ka neapmācītus latviešu jaunekļus tūlīt pēc iesaukšanas sūtīs uz piefrontes joslu.

Arī man 26. martā vajadzēja ierasties Abrenes ielas kazarmās. Ap 20. martu kā toreizējais farmācijas students dzirdēju, ka daži no ķīmijas fakultātes studentiem bija saņēmuši iesaukšanas pavēli. Tādēļ nolēmu pirms iespējamās iesaukšanas vēl apmeklēt savu dzimto Rūjienas novadu. Kā vēlāk izrādījās, savu dzīves vietu Rīgā biju atstājis tikai 15 minūtes pirms pavēles pienešanas. Tā mana iesaukšana nokavējās un Abrenes kazarmās ierados tikai 1. aprīlī.

Tur priekšā bija ap 150 uniformās tērptu jaunekļu. Mani iedalīja studentu grupā, bet pēcpusdienā izsniedza jaunas uniformas. Vakarā varējām uz dzīves vietām nogādāt savas privātās drānas. Neviens nezināja, kas ar mums notiks, bet zīlējām, ka pēc dažām dienām arī mūs varētu pārsūtīt uz Ļeņingradu, jo mēs savu noteikto iesaukšanas dienu bijām nokavējuši. Pāris stundu dienā izdarīja militārās apmācības, galvenokārt soļošanu un pagriezienus. Pārējo laiku pavadījām plašajā kazarmu telpā. 4. aprīļa pievakarē kazarmu pagalmā studentiem lika nostāties atsevišķi un paziņoja, ka rīt jādodas tālāk. Pieņēmām, ka mūs sūtīs uz Pad. Savienību.

Svētdienas rītā gājienā atstājām kazarmas, dodoties gar Dzelzceļu virsvaldi uz 13. janvāra ielu. Bijām kāds simts studentu. Klusajās ielās skaļi atbalsojās mūsu nagloto papēžu skaņas. Nervozums bija it kā zudis, bija radusies patriotiska sajūsma. Uzsākām dziesmu ,,Div' dūjiņas'', bet tā neskanēja pārāk stipri, nebijām vēl sadziedājušies. Daudz spēcīgāk skanēja nākamā dziesma ,,Daugav' abas malas mūžam nesadalās'', bet Daugavmalā dziedājām ,,Cel mani pār' par Daugavu''. Mums lika kāpt vietējās satiksmes kuģītī, bet ceļa mērķi neteica. Daugavmalā mūsu dziesmas bija pievilkušas skatītājus, dažas meitenes bija ieradušās ar ziediem. Kad kuģītis atstāja krastu, tās mums māja sveicienus.

Pēc vairākām pieturām kuģītis piestājās pie Bolderājas tilta. Mūs sagaidīja vācu kaprālis un latviešu dižkareivis, kas mūs nogādāja Bolderājas skolā. Tur mums paziņoja, ka esam iedalīti pirmajā leģiona pārvaldes kursu periodā, kas sākšoties pirmdien, 6. aprīlī, un beigšoties pēc divām nedēļām. Vācu mācībspēki vēl

neesot ieradušies. Mums pašiem bija jāsagatavo apmešanās vietas, novietojot gultiņas un skapīšus, kā arī sagatavojot salmu guļas maisus. Tos vajadzēšot arī grupai, kas ieradīšoties pirmdienas rītā.

Kopā ar otru grupu bijām ap 200 jauniesaukto, visi bija mācījušies vācu valodu, kaut ar dažādām sekmēm. Daļa no otras grupas nebija studenti. Mācības notika divās grupās. Vienā bija tie, kam vācu valodas saprašanai tulka nevajadzēja, otrā tie, kas mācībām vācu valodā varēja sekot, bet teikto tomēr pārtulkoja latviešu valodā. Šinī pirmajā periodā piedalījās arī virsnieki, kuŗus ik rītu no Rīgas atveda ar autobusu, pēcpusdienā nogādāja atpakaļ. Virsnieki mācījās kopā ar jaunkareivjiem. Kareivjiem pēcpusdienās notika militārās apmācības pēc vācu reglamenta vācu valodā. Tās bija ļoti intensīvas un stingras. Pēc komandas Bolderājas kāpās soļojām, pagriezāmies, rāpojām, lēkājām, skrējām un tupāmies, bet lietainā laikā mūs parasti mēģināja ,,noguldīt'' ūdenī.

Kārtība bija ļoti stingra. Ja vakara pārbaudē atrada ko tādu, kas nebija kārtīgi padarīts, cieta visi istabas iemītnieki. Vairākas reizes dabūjām iet ,,nakts pārgājienos'' par nekārtībām istabā, citu reizi par sodu atsevišķiem kaŗavīriem bija jāskrien no trešā stāva uz pirmo un atpakaļ. Dažreiz gultiņas nebija uzklātas pēc priekšrakstiem, tās tad ,,izārdīja''. Arī apmācībās daudz cietām, mums bija jālien pa smiltīm, bet vakarā drēbēm vajadzēja būt iztīrītām. Pie vācu komandām pieradām ātri, instruktorus un virsniekus drīkstējām godāt tikai pēc vācu pakāpēm, bet savstarpējās sarunas varēja notikt latviski. Vakarā sāpēja kauli un muskuļi. Pirmajā dienā kartupeļu mizotājos neviens brīvprātīgi nepieteicās, bet dienu vēlāk to bija vairāk, nekā vajadzēja. Kartupeļu mizošana bija atpūta, ne kauns, kā sākumā domājām. Mācīja dziedāt arī vācu maršu dziesmas, kaut soļojot labāk dziedājām latviešu kaŗa dziesmas.

Pārvaldes mācības notika rīta posmā. Te vācu mācībspēki iepazīstināja latviešus ar vācu armijas norēķinu kārtību, algu izmaksām, pārtikas sadalēm, drānu izsniegšanas noteikumiem un citiem apgādes noslēpumiem. Norādīja arī, kur sūtāmi norēķini, kur saņemama nauda algām, kā jāaizpilda pārtikas pasūtināšanas zīmes. Pēc divām nedēļām bija eksāmeni, kuŗus visi nolika. Nāca nākamā grupa, kas sāka savas mācības. Pavisam bija četras pārvaldes kursu grupas.

Skolas vadītājs bija vācietis kpt. Fašingbauers (Hstuf Faschingbauer), mācībspēki bija leitnanti Dr. Mäss un Cipfers (Ustuf Maas, Ustuf Zipfer), bez tam vācu instruktori, daži no tiem dižkareivja pakāpēs. Militārās apmācības vadīja Vācijā trenēti latviešu un

vācu dižkareivji, tās pārraudzīja vācu instruktori, bet vakaros apskatē piedalījās arī vācu virsnieki. Pēc ceturto kursu beigām skolas vadītājs Fašingbauers nositās ar motociklu. Viņš bija braucis no Rīgas, bet pie Bolderājas kazarmām noticis negadījums. Leitnants Māss tikko bija iesaukts, agrāk darbojies kādā Vidusvācijas universitātē.

Neilgi pirms kursu beigām brīvprātīgi varēja pieteikties uz pārvaldes virsnieku kursiem Vācijā (Dachavā). 20. aprīļa rītā pirmo pārvaldes kursu izlaidumu sadalīja pa vienībām, kaut lielākā daļa no tām vēl nemaz nebija nodibināta, tikai iecerēta. Dažās citās vietās, kā Grobiņā un Vaiņodē, bija ieradušās tikai priekškomandas. Kursantus sakārtoja ierindā, skolas vadība tad kursu beidzējus sadalīja 10 un 20 cilvēku grupās. Pēcpusdienā ieradās otrs kurss.

Mūsu grupa 10 cilvēku sastāvā nonāca atkal Abrenes kazarmās Rīgā, kur izveidojām šī novietojuma pārvaldi. Mūsu pirmie apgādājamie bija pārvaldes pirmā kursa virsnieku kandidāti.

Abrenes kazarmās grupu sagaidīja virsseržants (pēc pakāpes un amata) Gumermans (Hscha Gummermann), bavārietis. Bija grūti pierast pie bavāriešu izloksnes, bet ar laiku iemācījāmies. Viņa vadībā mācījāmies sagādāt pārtiku no armijas noliktavām Mežaparkā, rēķinveži sakārtoja algu sarakstus, bija jāiekārto apmešanās vietas gaidāmajiem iesaucamiem, jāgādā pietiekami trauki un segas. Gaļas preces saņēmām no Bēkona Eksporta, pienu un sieru no pienotavas, maizi no armijas ceptuves Pārdaugavā. Reizi mēnesī pārtikas devās izsniedza degvīnu. Gumermans sadalīja uzdevumus, mācīja pārtikas sadali un virtuves noslēpumus. Kaut arī partijas cilvēks, sadzīvošana bija laba. Sākumā uz pilsētu atvaļinājumā laida pāris reižu nedēļā pēc krietnas apskates, vēlāk katru vakaru un svētdienās visu dienu, izņemot tos, kam jādežūrē. Desmitos vajadzēja būt gultās, bet vēlāk to vairs neievēroja.

Sākumā sevišķu pārvaldes darbu nebija. Instruktora vadībā mūs parasti nosūtīja uz Kliņģeru ielu Pārdaugavā jaunās divīzijas stāba mītnes iekārtošanai. Pēc katra pārvaldes kursa perioda beigšanas Bolderājā Abrenes kazarmās ieradās jauna grupa nākamo virsnieku. Pēc ceturtā un pēdējā kursa beigšanas bija ieradušies visi pieteikušies virsnieku kandidāti. To bija vairāk, nekā vajadzīgs, tādēļ skaitu samazināja uz 100 karavīriem, pārējos aizsūtīja uz nesen noorganizētām vienībām Kurzemē un Cēsīs.

Aizbraukšanu uz virsnieku kursiem Vācijā ievadīja kursantu gājiens no Abrenes kazarmām uz Jūrmalas staciju Rīgā. Tas virzījās pa Dzirnavu ielu, tad pa Brīvības ielu un bulvāri, kur

nogriezās pa Aspazijas bulvāri, pēc tam uz staciju. Pie Brīvības piemineķļa atskanēja komanda „Godam sveikt!", ko deva Bolderājas mācībspēks vācietis Cipfers, kas to iepriekšējā dienā bija iemācījies latviski. Gājiens pa ielām devās dziedādams, no logiem uz leģionāriem meta puķes. Jūrmalas stacijā jaunos virsnieku kandidātus iesēdināja ātrvilcienā uz Vāciju. Iespējams, ka aizbraucēju bija tikai 99, jo Ilmārs B. bija atteicies braukt. Pēc pāris mēnešiem daļa no Vācijas atgriezās bez virsnieku uzplečiem, nedaudzi krietni vēlāk bija ieguvuši pirmo virsnieka pakāpi.

Četru pārvaldes kursu beidzējus iedalīja jaunajās 15. divīzijas vienībās kā arī papildinājumos, kas brauca uz fronti Volchovā. Daļu piekomandēja arī apgādes pulka pārtikas noliktavai, maizes cepējiem un lopu kautuvei, arī divīzijas stābam. Parasti tie veica rēķinvežu, rakstvežu un pārtikas sadalītāju pienākumus. Nedaudzus iesaistīja arī divīzijas apģērbu sadalē un vienu kantīnē. Sava pārvalde bija arī Artilerijas kazarmās Rīgā, krietni lielāka nekā Abrenes kazarmās.

Pēc nākamo virsnieku aizbraukšanas Abrenes kazarmās ieradās divīzijas orķestris, kuŗa sastāvā bija daudzi pirmā kursa konservātorijas pūšamo instrumentu studenti. Tie visvairāk mācījās pūst maršus ēdamzālē, pāris stundu mācoties arī militāro apmācību. Pēc tam ieradās šofeŗu un mechaniķu kursu dalībnieki, dažādu vienību caurbraucēji, kādu laiku arī kāda holandiešu vienība. No pirmā iesaukuma Ļeņingradas apkārtnē atgriezās maza grupa medicīnas studentu, kuŗus sagatavoja jaunformējamo divu sanitāro rotu sastāvam. Abrenes kazarmu pārvalde paplašinājās, pievienoja virtuves darbiniekus un šoferi, tās vadību pārņēma kpt. Dzintars. Pēc dažiem mēnešiem Dzintaru ar pusduci pārvaldes darbinieku pārcēla uz Grobiņu, pēc tam tos pārsūtīja uz Volchovu. Kpt. Dzintars tomēr uz fronti neaizbrauca, viņu iedalīja 15. divīzijas apgādes vienībā un vēlāk sūtīja uz Opočku. No šī transporta nozuda arī rēķinvedis Jānis Kaltenieks, kas atteicās braukt ārpus Latvijas. Saņemtas ziņas, ka viņš kritis kā partizāns Kurzemē.

Pēc gada arī pārējos Abrenes kazarmas pārvaldes vīrus iedalīja divīzijas apgādes vienībā pie Opočkas, bet mani pārcēla uz Pirmo sanitāro rotu galvenajā pārsiešanas punktā piefrontes tuvumā. Tur pildīju sākumā pārtikas apgādātāja un sadalītāja pienākumus, vēlāk rēķinveža un algu izmaksas instruktora uzdevumus.

Bolderājā pārvaldes kursos nemācīja apiešanos ar ieročiem. Ar šauteni pirmo reizi iepazinos tikai Opočkas apkārtnē, bet to lietot nācās dažādās atkāpšanās kaujās pie Opočkas, Rietumprūsijā un Pomerānijā, kad sanitāro vienību iesaistīja atkāpšanās segšanā.

Daži no pārvaldes kursu dalībniekiem ir krituši, daudzi ievainoti, citi bijuši krievu gūstā, bet daļa dzīvo brīvajā pasaulē. —

Red. piezīme: V. Irbes raksts pārņemts no 1980. gada DVM (Nr. 4).

V. Irbe

GALVENAIS PĀRSIEŠANAS PUNKTS

(Šīs kara atmiņas sarakstības pēc 37 gadiem un dažās vietās tās var būt neprecīzas).

Uz 15. divīzijas 1. sanitāro rotu ar divīzijas komandieŗa pavēli mani pārcēla 1944. gada maijā vidū, kad saule bija izžāvējusi dziļos Krievzemes dubļus. Satiksme notika pa knipeļu ceļiem vai koka plākšņu šosejām, kas pavasarī bija krietni labākā stāvoklī nekā Opočkas izbrauktā šoseja. Par ceļu uzturēšanu braukšanas kārtībā rūpējās krievu šķūtnieki vācu darba vienību vadībā, kur pa starpām varēja satikt arī kādu Krievijas latvieti, kas nebija aizmirsis latviešu valodu.

1. Sanitārā rota kopā ar Sanitāro transporta rotu bija novietota Sočihīno sādžā un izveidoja Galveno pārsiešanas punktu. Šī novietne atradās ap 12 km no frontes, skaistā apkārtnē. Vienā pusē bija kalna piekāje ar nenopļautu āboliņa lauku, otrā zivīm bagāts ezers. Nedaudz tālāk bija novietotas divīzijas kaujas vienību apgādes daļas (trosi) mazā priežu mežiņā. Rotas komandieris kapteinis Eggerts bija apmeties sādžas centrā. Blaku mājā bija iekārtots pārsiešanas punkts un ambulance. Rotā bija kādi 4 vai 5 ārsti leitnanta un virsleitnanta pakāpēs un kādi 6 vecāko kursu medicinas studenti kaprāļa pakāpēs, kas asistēja ārstiem, veicot mazāk sarežģītus uzdevumus. Vairākās istabās bija iekārtotas gultiņas slimniekiem un ievainotiem. Telpas aptīrīja krievu sievietes vācu bruņoto spēku uzdevumā.

Rotas transporta līdzekļi bija dažas smagās mašīnas un krietns skaits divzirgu rati uz gumijas riteņiem. Katram pajūgam bija nozīmēti divi braucēji. Pārējie rotas sastāvā bija slimnieku nesēji ar vairākiem instruktoriem, kas rūpējās par apsardzi un veica ikdienas pienākumus.

Sādžas vienā malā bija novietojusies Sanitārā transporta rota, kas bija motorizēta. Tās rīcībā bija itāļu un vācu sanitārās mašīnas.

Šai vienībai bija atsevišķs rotas komandieris kpt. Bētiņš, bet apgādes un pārvaldes lietās tā bija piedalīta 1. Sanitārai rotai. Pārvaldes priekšnieks bija kapteinis V. Midziņš.

Šinī laikā fronte bija klusa, pārsienāmā punktā parasti gulēja tikai daži ievainotie un slimie. Smagāk ievainotos pēc operēšanas parasti nosūtīja uz 15. divīzijas lauku lazareti, ko veidoja 2. Sanitārā rota, kādus 15 km aizmugurē. Viegli slimos pēc atveseļošanās sūtīja atpakaļ uz vienībām. Slimniekus apgādāju 1. Sanitārā rota, izsniedzot tiem arī papildu devas pēc ārstu norādījumiem, kā šokolādi vai citus saldumus, augļu konservus un dažreiz arī svaigus augļus, piemēram, apelsīnus. Šīs papilddevās atkarājās no produktu piegādes un no slimnieka ievainojuma rakstura.

Šāds sanitāro vienību novietojums un darbība pastāvēja visu laiku, ja apstākļi to pieļāva.

1944. gada 8. jūnijā Galveno pārsiešanas punktu apciemoja leģiona ģenerālinspektors R. Bangerskis savā dienesta ceļojumā. Viņš aprunājās ar ievainotiem leģionāriem, vēroja kāda smagi ievainota cīnītāja operāciju, bet ģenerālis redzēja arī trūkumus. Ievainotos pārsiešanas punktā ieveda ar lielu novēlošanos, nebija žēlsirdīga māsu, kas rūpētos par slimniekiem.

Drīz pēc ģenerāļa apmeklējuma 1. Sanitārai rotai piekomandēja trīs žēlsirdīgās māsas. Pirms tam no Vācijas tika atvesti 30 suņi ar 10 viegliem pajūgiem ievainoto izvešanai. Suņi bija trenēti Čechoslovakijā, desmit sanitārās rotas karavīri bija devušies uz turieni saņemt savus pajūgus. Tie bija vieglas, plakanas laiviņas uz riteņiem, ko varēja noņemt, ja tas būtu vajadzīgs, piemēram, ziemā. Katram pajūgam bija trīs suņi. Viens vadītājs priekšā, divi aiz tā. Ratiņos priekšā sēdēja braucējs, aiz tā varēja sēdēt vai gulēt ievainotais. Suņi skrēja ātri, bija labi trenēti. Sevišķa mīlule bija viena no vadītāju suņiem — kuce Bella. Pirmajā dienā braucēji izvizināja kā rotas komandieri, tā virsseržantu, instruktorus un visus citus, ka izteica vēlēšanos piedalīties izmēģinājumā.

Braucēji deva labas atsauksmes, suņus pirmo reizi lielākā pasākumā nodarbināja Jāņkalna kaujās 22. jūnijā. Ikvienam sunim deva frontes vīra uztura devu bez cigaretēm.

Dažreiz aizmugurē notika cīnītājiem neizprotami gadījumi un notikumi. Kādā siltā jūnija priekšpusdienā uz ambulanci bija devies kāds no sanitārās rotas karavīriem kāda cita leģionāra pavadībā. Šķērsojot ceļu, viņus apturējusi kāda smagā mašīna, kur blaku šoferim sēdējis kāds latviešu virsnieks, bet vaļējā platformā trīs apbruņoti leģionāri. Virsnieks licis slimniekam iekāpt mašīnā, jo tas neesot apģērbies pilnā formas tērpā. Tāds esot divīzijas komandiera, oberfīrera Heilmaņa rīkojums. Kamēr slimnieks ar

virsnieku mēģinājis noskaidrot lietu stāvokli, otrs karavīrs devies pie rotas komandiera ar trauksmi. Diemžēl, trauksme izsludināta par vēlu, mašīna bija aizbraukusi ar slimnieku. Nākamajā pieturā pavēlējuši mašīnā iekāpt kādas vienības pavāram, kas bijis bez krekla, kādam municijas piegādātājam sporta biksēs un citiem līdzīgiem ,,noziedzniekiem'', līdz mašīna bijusi pilna. Tad tie nogādāti frontes tuvumā, kur bijis jārok ierakumi. Tikai te neviens par ierakumu rakšanu nekā nav zinājis, un leģionāri klusu aizlavījušies atpakaļ uz savām vienībām.

Ar divīzijas pavēli pie apgādes vienībām bija jāierīko dārziņi, kur audzēt dārzeņus. No stāba bija atsūtītas sēklas redīsiem, rutkiem, salātiem, burkāniem. Karavīri brīnējušies, vai tie spēs izaugt pirms atkāpšanās. Kad redīsiem radušies sarkani bumbuļi, pienākusi atkāpšanās pavēle, kaut tur bija piemirsts atzīmēt, ka iesētie dārzāji iznīcināmi pirms atkāpšanās.

Pavēle sagatavoties novietojuma atstāšanai pienāca 8. jūlijā plkst. 21.00, rota Sočihino atstāja plkst. 23.00. Liekas, ka Galvenais pārsiešanas punkts ar 1. Sanitāro un Sanitāro transporta rotām bija pirmās vienības, kas sāka lielo Opočkas atkāpšanos no Bardovo pozicijām. Nedaudzie slimnieki ar sanitārām mašīnām bija aizvesti jau krēslā. Pārtika un mediciniskie piederumi bija uzlādēti smagajās mašīnās, pārējie piederumi zirgu vilktos ratos. Krēslotajā naktī lēni gājiens uzsāka atkāpšanos.

Otrajā rītā tas bija pie Vodobegu sādžas, kur atradās divīzijas apgāde ar pārtikas un kantines noliktavām, kā arī kara lauku pasts. Arī Vodobegos bija saņemta atkāpšanās pavēle, bet tur vēl nekādu nervozitāti nemanīja. Kantines noliktavas darbinieks, kareivis Hugo Lapiņš ieteica, dažas stundas nogaidīt, jo tad varēšot bez norēķiniem dabūt dzeramo. Pēdējā laikā esot saņemta jauna kantines deva, ko nespēšot paņemt līdzi ar transportam piešķirtām mašīnām. Pasta kantorī varēja saņemt abām rotām adresēto pastu, kas bija pēdējais ilgam laikam.

Pie dažām slaidajām priedēm ceļa malā varēja vērot piestiprinātas apaļās mīnas. Citādi nekas neliecināja, ka te notiktu kas neparasts.

9. jūlija vakarā sanitārā rota sasniedza Opočkas šoseju, kur krūmos novietojās atpūtai un palika līdz nākamam vakaram. Pa nakti tā atkal atvilkās, izejot cauri Opočkai, pēc tam dodoties pa kādu mazu sāņu ceļu uz kādu sādžu, kur tā iekārtojās uz ilgāku palikšanu.

11. jūlijā sāka pienākt lielāki ievainoto transporti, kas radīja daudz darba mediciniskam personālam. Sanitāro mašīnu šoferi stāstīja par saviem piedzīvojumiem, uzņemot ievainotos, bet tikai

nedaudzos teikumos, jo tiem bija jāsteidzas atpakaļ pēc jauna ievainoto sūtījuma. Likās, ka divīzija iekļuvusi lielākā atkāpšanās kaujā.

12. jūlijā daļu no sanitārās rotas sastāva iedalīja divās grupās un divu kapráļu vadībā nosūtīja divīzijas rīcībā. Tie atgriezās 13. jūlijā bez zaudējumiem, norādot, ka norādītā vietā nevienu latviešu vienību nav satikuši, bet redzējuši tikai krievu tankus un karavīrus. Šinī dienā pārsienāmais punkts varēja braukt pēc pārtikas uz Opočku, kur beidzot bija ieradusies divīzijas apgādes vienība. Ierodoties apgādes vienības novietojumā, varēja redzēt, ka tur valdīja panika. Divīzija gatavojās novietni atstāt un pārtikas noliktavas uzspridzināt. Bez norēķiniem varēja ņemt, kas patīk, izvēle bija samērā liela, mašīnu varēja piekraut pilnu.

Atpakaļ braucienā uz Veļikajas upes tilta nemanīja sablīvējumus, satiksme likās normāla, kaut žandarmi kontrolēja pārbraucējus.

Pārsienāmā punktā arī gatavojās uz novietojuma atstāšanu. Atvesto pārtiku no mašīnas neizkrāva, vecos pārtikas krājums un citus piederumus sakrāva zirgu pajūgos. Liels bija ievainoto skaits, kas atradās pārsienāmā punktā. Vieglāk ievainotos sasēdināja uz pārtikas vezumiem, bet tomēr visiem vietas nepietika. Kaprālis ar palamu Pičs atrada izeju. Ar sešiem apbruņotiem sanitārās rotas karavīriem viņš rekvizēja krievu mazos zirgus un samērā vieglos pajūgus. Līdz ar to visiem ievainotiem bija vietas un tos varēja evakuēt.

Ar krēslas iestāšanos sanitārā rota atstāja novietojumu. Pēc dažu kilometru noiešanas gājiens sasniedza Opočkas ceļu. Tas bija sablīvēts ar armijas pajūgiem, dažādām kājnieku daļām, arī civīlistu bēgļiem. Pēc apmēram stundas ievainoto transports un sanitārā rota sāka kustēties, žandarmi bija atbrīvojuši ceļu.

Satiksme pa šo ceļu ritēja gausi, bieži tā apstājās. Ceļmalās bija salauzti pajūgi, nošauti zirgi, apgāztas smagās un vieglās automašīnas. Gājienu traucēju krievu lidmašīnu uzlidojumi, kas apšaudīja nevien ceļu, bet arī sādžas, kur militārās vienības bija apmetušās atpūtai. Apgāde nebija nekāda. Daļa sanitārās rotas vīru bija piepildījuši savus ēdienu katliņus ar cukuru, ko ieguva no kādas apgāztas kravas mašīnas. Pāris dienas vēlāk kāda grupa sanitāru mežā bija uzgājuši dzīvu cūku, ko ātri noslaktēja. Pavāri to izvārīja rotas katlā bez piedevām, jo nebija nekādu citu produktu. Tauku ūdens ar cūkas speķi gan radīja acumirkļa paēdušu sajūtu, bet pēc tam karavīri vairāk dzīvoja pa ceļmalas grāvi un krūmiem, cenšoties atbrīvoties no caurejas.

Kādā nenobriedušā rudzu laukā vīri latviešu policijas formas tērpos ar garkāta izkaptīm pļāva zaļos rudzus, tā cenšoties ienaidniekam sagādāt pārtikas problēmas. Gadījās satikt daudz noklīdušus cīnītājus, kas meklēja savas vienības atlikumus, un stāstīja savus piedzīvojumus katram, kas vēlējās klausīties.

Ceļmalas krūmos parasti bija īsākas atpūtas brīži, pārgulēt varēja sādžās vai zem klajas debess, ja negadījās tuvumā apdzīvotas vietas. Netālu no Opočkas varēja vērot, kā vācieši posta dzelzceļa līniju. Lokomotive vilka kādu mašīnu ar saliektu, asu snuķi, kas pārgrieza sliežu gulžņus uz pusēm un izpostīja sliežu ceļus. Ceļmalās bija samērā daudz municijas novietņu, ko vācieši taisījās uzspridzināt. Kravas mašīnu trūkuma un sablīvēto ceļu dēļ tā bija jāiznīcina.

Sanitārās rotas sastāvs bija sarucis, trūka transporta rotas šoferu, kas nebija atgriezušies no norīkojumiem. Par varonību ievainoto izvešanā trīs vai četri transporta vienības karavīru apbalvoja ar Dzelzs krusta II šķiru. Vairākus sanitārās mašīnas bija sašautas, ceļmalas grāvjos bija jāiegrūž arī vairāki salauzti pajūgi.

Latvijā pirmā apstāšanās galvenajam pārsiešanas punktam bija Malnavas lauksaimniecības vidusskolā pie Kārsavas pilsētas. Pēc tam ceļš turpinājās ar dažādiem līkumiem uz Viļāniem, Varakļāniem, Lubānas ezeru, Madonu, Ērgļiem, Suntažiem, Lielvārdi, atkal atpakaļ uz Suntažiem, pēc tam uz Straupi un beidzot apstājās pie Lādes ezera Limbažu apkārtnē. Te vairs bija atlikusi trešā daļa no rotas, vairums bija aizgājuši no vienības bez atļaujas uz neatgriešanos.

12. augustā Lādes stacijā (Rīgas-Rūjienas dzelzceļa līnija) galvenais pārsiešanas punkts uzlādējās vagonos un vakarā iebrauca Rīgas Preču stacijā. 13. augustā frontiniekus atutoja, pēcpusdienā tie uzlādējās uz kuģa „Mar del Plata", un vakarā atstāja Rīgas ostu, bet pāris dienas vēlāk ieradās Dancigā.

Te vienībai nebija paredzēta apmešanās vieta, tā novietojās kādas 10 dienas mežā, netālu no Copotas. Tikai tad to pārsūtīja uz Bērentu Rietumprūsijā, kur tā novietojās Mednieku klubā, ārpus pilsētas. 2. Sanitārā rota nokļuva Bitovā, Pomerānijā. Netālu no 1. Sanitārās rotas pēc kādām 6 nedēļām vietējā skolā novietojās 15. divīzijas veselības rota. Decembrī 1. Sanitāro rotu no Bērentas pārcēla uz Sofienvaldi. Te ierīkoja slimnīcu, lipīgo slimību nodaļu, atutošanas iespējas. Vienību uzpildīja līdz pilnam stiprumam ar jaunajiem rekrūšiem, nedaudzi pārnācu arī no divīzijas orķestra, kura sastāvs tika samazināts. Rotā piedalīja trīs jaunas žēlsirdīgās māsas, un tagad to skaits dubultojās.

1945. gada 22. janvāra rītā rota saņēma pavēli iziet uz fronti. Divas stundas vēlāk aukstā ziemas dienā sākās pārgājiens, kur piedalījās apmēram divas trešdaļas no rotas sastāva. Nepilna trešā daļa palika Sofienvaldē aprūpēt slimos divīzijas slimnīcā. Vakarā ap 21.00 vienība nonāca Konicā, kur pārgulēja. Nākamā pārnakšņošanas vieta bija Kamina, bet 24. janvāra pievakarē nosaluši un noguruši sanitāri iesoļoja Vandsburgā (Wandsburg). Rotas komandieris ar vairākiem ārstiem jau bija ieradušies ar vieglo mašīnu un strādāja steidzīgi iekārtotajā operāciju telpā vietējā skolā. Vienības dalībnieki apmetās skolas pagalmā uzceltajās barakās un sieviešu klosteŗa telpās pāri ielai.

Sanitārās mašīnas nepārtraukti pieveda jaunus ievainotos. Viens no medicinas studentu kaprāļiem šķiroja atvestos: vieglāk ievainotos novietoja vienā uzgaidāmā telpā, smagos citur. Ārsti nespēja visu paveikt, viegli ievainotos pārsēja māsas un kaprāļi, tikai smagi ievainotos lika uz operāciju galda. Telpas pildījās, vēlāk gaidītājus novietoja koridoros.

Pirmajās divās dienās ievainotos varēja ar vilcienu nosūtīt uz aizmuguri un tālāk uz slimnīcām Vācijā. Kad dzelzceļa satiksmē pārtrūka, ievainotos tālāk noveda arī zirgu pajūgiem. Operēšanu veica dienu un nakti, ārsti tikai nosnaudās, lai pēc tam turpinātu darbu. Mirušos sakrāva kādā mazākā telpā, atkāpjoties par tiem nevienam nebija laika rūpēties.

27. janvāra vakarā, ap 21.00 pienāca divīzijas pavēle visus ievainotos nosūtīt ar pajūgiem vai citiem transporta līdzekļiem Flātovas virzienā, arī ārstiem un māsām doties uz turieni, bet pārējo rotas sastāvu iesaistīt cīņās, ieskaitot medicinas studentus, kas pildīja feldšeru pienākumus. Rotu sadalīja vairākās grupās kaprāļu vadībā un izsūtīja pēc divīzijas pavēles norādījumiem.

Viena no šīm grupām kaprāļa V. Irbes vadībā (par nopelniem atkāpšanās cīņās biju dabūjis paaugstinājumu no kareivja par kaprali, ko divīzijas ārsts apstiprināja) visu nakti nostāvēja kāda šķūņa aizvējā Vandsburgas pilsētas nomalē. 28. janvārī ap 03.30 beidzot grupu nozīmēja kādas vientuļas mājas aizstāvēšanai ārpus pilsētas. Uz turieni varēja aiziet pa kādu novadgrāvi. Augšējā stāvā novietojās novērotāji, pārējie apakšējā stāvā nosnaudās. Īsi pirms gaismas aušanas, ap 07.00 no rīta ar pavēli mūs atsauca atpakaļ uz Vandsburgu. Pilsēta bija klusa un izskatījās pamesta. Ceļa krustojumā pilsētas centrā bija pāris atstātu lielgabalu bez aizslēgiem, mazliet tālāk ceļmalā atstātas kravas mašīnas. Visa rota atkal sapulcējāmies Vandsburgas pilsētas dienvidu pievārtē.

Rotā nebija kaujas virsnieku, tikai pāris kaprāļu ar kaujas pieredzi. Vienībai bija jāieņem pozicijas aiz kalna, ārpus pilsētas,

kartupeļu laukā, bez dabīgas aizsegas. Sniegā un aukstumā nogulējām visu dienu, vērojot dažu latviešu vienību atkāpšanos. Pēcpusdienā mūsēju vairs nerādījās, laikam bijām palikuši pēdējie.

Bet krēslā, ap plkst. 17.00 dzirdējām motoru rūkšanu un ievērojām vairākus tankus braucot no Vandsburgas uz Vitunu. Virsseržants deva atkāpšanās pavēli, rota pamazām sāka virzīties uz tuvējo mežu, kad tanki sāka to apšaudīt ar spīdošo municiju. Dažus ievainoja, pārējie sasniedza mežu, atskaitot vadības grupu ar 5 kaprāļiem un trim kareivjiem. Tiem atkāpšanās bija nogriezta, bet katram dalībniekam bija pa tanku dūrei. Grupa steidzās uz Vitunu, kur bija kāda ķieģeļu ēka. Aizslēpušies aiz tās, vīri vēroja ienaidnieka tankus. To bija pieci, bet uz katra tanka uzsēdināti daži latviešu leģionāri. Ko darīt? Izšķiršanās nav viegla, bet nav arī laika domāt. Kaprālis ar palamu Pičs pavēl šaut uz tankiem. Pirmais un pēdējais tanks ir liesmās, mazliet vēlāk deg arī vidējais, bet abi pārējie apgriežas un aizbrauc. Divas tanku dūres aiziet mērķim garam. Grupa cīņai neapmācītu leģionāru vakara krēslā atsita tanku uzbrukumu. Trīs šīs grupas dalībniekus vēlāk apbalvoja ar II šķiras Dzelzs krustu.

Grupa pa sniega lauku panāk rotas pārējos karavīrus, kas mežā viņus gaida. Vīri nosaluši, nav arī ēduši. Kaut kur tuvumā paspīd ugunis, tur leģionāri atrod kādu poļu muižu. Lielā istabā klāts bagātīgs ēdienu galds, bet ieraugot vācu formas, poļi kļūst nerunīgi un pārsteigti. Liekas, tie šovakar gaidījuši citus ciemiņus. Latvieši bez aicināšanas sēžas pie galda un nobauda ienaidniekam domātus labumus. Pičs sarunā, ka poļi aizvedīs līdz nākamai sādžai rotas ievainotos. To gan poļi dara negribīgi, bet beigās notic latviešu solījumam laist viņus mājās. Rota beidzot nokļūst uz ceļa un Vilkensvaldē pārguļ nakti. 29. janvārī rota Flātovā sastop atkal ārstus un uzsāk galvenā pārsienamā punkta darbu.

Divīzijas pārtikas apgāde nedarbojas. Saziņā ar žardarmiem, rotas apgādes grupa pa privātās mājām savāc ēdamo, lai varētu paēdināt vismaz ievainotos. 30. janvāra pēcpusdiena Sanitārā rota saņem rīkojumu Flātovā atstāt 12 cilvēku grupu, jo pilsēta par katru cenu jāaizstāv. Grupu vada ārsts vltn. Tillers. Vakarā kaprālis V. Irbe, sameklējis miltus un ievārījumu, izcep grupai un nedaudziem ievainotiem pankūkas, kas viņiem varētu būt pēdējās vakariņas vācu bruņotos spēkos. Bet ap 04.00, 31. janvārī ar divām sanitārām mašīnām grupai laimējas izkļūt uz Jastrovu.

Tur valda sajūkums. Pilsētā daudz karavīru, bēgļu, ar ievainotiem pilna nevien prāvā skolas ēka, kur darbojas galvenais pārsiešanas punkts, bet arī slimnīca. Divīzija zaudējusi daudz cilvēku, bet pēdējo dienu cīņu laikā ievainotos aiztransportēt nav

izdevies. Runāja, ka Jastrovā ir vismaz 700 ievainoto leģionāru. Visus divīzijas pajūgus nodeva Galvenā pārsiešanas punkta rīcībā ievainoto izvešanai. Smagāk ievainotos novietoja motorizētajās sanitārās mašīnās, vieglākos gadījumus zirgu pajūgos gan guļus, gan sēdus. Ap plkst. 10.00, 1. februārī pirmie pajūgi sāku atstāt ielenkto pilsētu. Apmēram pāris kilometru no pilsētas brauciens apstājās, ceļš priekšā bija ienaidnieka slēgts. Pajūgi izveidoja uz ceļa trīs līniju kolonnu, kas nekustējās. Starp ievainoto transportu bija arī bēgļu pajūgi ar ģimenēm. Ap pusnakti pēkšņi rindas sāka kustēties. Kad tās bija Flederbornas pilsētiņā, pēkšņi atskanēja sprādzienu trokšņi, mīnas krita visur, uzliesmoja dažas mājas, ienaidnieks no meža stūrā šāva ar spīdošām lodēm, bet zirgu rinda uz ceļa ugunsgrēku gaismā bija redzama kā dienā. Pa starpu jaucās cilvēku kliegšana, zirgu zviegšana, mīnu sprādzieni, bet gaisā pajuka sašautie pajūgi, zirgu un cilvēku ķermeņu daļas, pajūgu rindas strauji virzījās nekārtībā uz priekšu.

Ievainotie un kritušie gulēja ceļmalas seklajā grāvī vai uz ceļa, nevienam nebija laika viņiem palīdzēt vai pat ievērot. Katrs mēģināja glābt savu dzīvību. Kas bija vieglāk ievainots, tas saviem spēkiem centās aizvilkties drošībā, kaut ceļu nepārtraukti bombardēja ienaidnieks.

Trakais skrējiens pēkšņi apstājās mežiņā aiz pilsētiņas. Daudzi bija ievainoti, dažs ievainoto transporta dalībnieks ievainots otru reizi, iztrūka pajūgi, braucēji, daļa no rotas sastāva. Tie varbūt bija noklīduši, varbūt krituši vai ievainoti. Brīžam mežu apšaudīja „kaķūša", kas cilvēku sablīvējumā izrāva robus. Dažas vietās ienaidnieks ceļu apšaudīja ar vieglo ieroču uguni, un atkal bija upuri.

Nākamās dienas pēcpusdienā ievainoto rinda sāka kustēties. Atkal trakā skrējienā pajūgi mēģināja pārbraukt no viena meža puduŗa uz otru, bet ceļa klajumā atkal bija kritušie un ievainotie, par kuŗiem neviens nerūpējās. Dažas vienības mēģināja izlauzt divīzijai atkāpšanās ceļu, bet tas nesekmējās. Kaŗavīros bija nospiests gara stāvoklis, pat apatija, nebija ticības divīzijas vācu augstākai vadībai.

Kaŗavīru gara stāvokli uzlaboja pulkveža V. Januma parādīšanās. Kaut noguris, viņš ar savām vienībām nebija atmetis cerību uz izlaušanos. Kāda viņa kaujas vienības daļa pa mežu gāja rindā kopā ar saņemtiem krievu un poļu gūstekņiem, pārmaiņus viens leģionārs un viens krievu gūsteknis.

Tad 3. februāŗa vēlā pēcpusdienā ievainoto rindas atkal sāka kustēties. Aplenkuma loks bija pārlauzts, ievainoto transporti nonāca Landekā.

Zaudējumi bija lieli visām vienībām. Sanitārās rotas komandieris, kapteinis Eggerts bija smagi ievainots, ārsts virsleitnants Bākulis kritis, rotas pārvaldes darbinieks kaprālis V. Irbe arī smagi ievainots, daži no rotas sastāva krituši, citi ievainoti.

No pārsienāmiem punktiem vienmēr izvāca visus ievainotos un slimos. Parasti smagi ievainotos novietoja sanitāras automašīnās vai zirgu vilktos ratos, vieglāk ievainotos vaļējos zirgu pajūgos. Ne katru reizi to var teikt par mirušajiem, vismaz Flātovā tie visi palika kaudzē kādā skolas telpā. Tā kā Jastrovā pārsienamā punktā bija milzīgs skaits slimo un ievainoto, tad pārvešanai mobilizēja gandrīz visus divīzijas pajūgus.

Jastrovā bez ievainotiem liels skaits bija ar apsaldētiem locekļiem, daudziem bija apsaluši kāju pirksti, kas bieži bija jāamputē. Vieglās karavīru drēbēs tērptie leģionāri, guļot sniegā, sniegputenī un salā ātri apsaldēja locekļus. Izlaušanās kaujās leģionāri dažreiz vairāk vērtēja savas dzīvības, nekā palīdzību ievainotiem un kritušajiem biedriem, un sajukums bija tik liels, ka ne katru reizi ievēroja, kam palīdzība vajadzīga. Galvenā pārsiešanas punkta galvenais uzdevums bija sniegt medicinisko palīdzību ievainotiem un nogādāt tos drošībā.

15. divīzijas karavīri Putlosā pirmos mēnešos pēc kara. Uzņēmuma grupa karavīru kopā ar apciemotājām. Pa kreisi kapr. Matisons, vidū majors Balodis.

PASKAIDROJUMI, PAPILDINĀJUMI UN LABOJUMI 7. GRĀMATĀ:

AVIĀCIJAS LEĢIONS LATVIJA:

1) Priekšvārdos minēts, ka par Latviešu aviāciju rakstu devis kpt. Augusts Graudiņš. Pēdējais ir devis šādu paskaidrojumu: ,,Dodot pārskatu par Latviešu Aviācijas leģionu izmantoju ltn. Teodora Ābrama, kapr. Vitolda Berķa un ltn. Rūdolfa Silarāja 1945. gada rakstītās atmiņas. Bez tam vairāku līdzgaitnieku atmiņas sarakstoties un mutvārdos."

   Bez tam redakcija kpt. Graudiņa pārskatu papildināja ar pltn. Jāņa Rucela piezīmēm un vltn. Eduards Millera un ltn. Jāņa Āboltiņa atmiņu rakstiem.

2) Fotogrāfijas, kuras ievietotas grāmatas 27., 35., 37., 39. un 47. lp., tāpat zīmējums 53. lp. bija aizdotas un nevis dāvinātas Leģiona archīvam.

   Zīmējumu 53. lp. kpt. A. Graudiņš bija lūdzis neievietot, ko redakcija bija izdarījusi aiz pārpratuma.

Savā rakstā kpt. A. Graudiņš lūdz izdarīt šādus labojumus un papildinājumus:

1) 29. lp. ievietotam uzņēmumam vajadzēja pierakstīt, ka tas dabūts no Bundesarchiv'a Vācijā. Tāda bija viņu prasība.
2) aviācijas pamatvienība ir eskadriļa un tā saīsinama eskdrļ. un nevis esk., kā tas darīts grāmatā.
3) 15. lp. ceturtā rindkopā no augšas autora rakstītais vārds *kritis* aplami mainīts uz *miris*. Redakcija par to raksta autoram kpt. Graudiņam atvainojas.
4) 17. lp. pirmais teikums izsakams šādi: ,,Sākuma periodā iesaukšana notika latviešu sakaru virsnieka pltn. Rucela uzraudzībā, kopdarbībā ar Leģiona inspekcijas papildinājumu pārvaldi." Iespiestais teikums svītrojams.
5) 25. lp. otrās rindkopas pirmā teikumā pēdējo vārdu ,,saņemt" mainīt ar ,,paņemt".
6) 27. lp. ltn. Broņeslava Andersona priekšvārdu mainīt no

Broņeslava uz Brunis.

7) 28. lp. 2. latviešu naktskaujas eskadriļas sastāvā izdarami šādi labojumi:
   svītrojams kpt. Pēteris Greizis,
   ierakstams ltn. Alberts Gudermanis,
   kapr. Gaiļa dienesta pakāpe ir seržants, priekšvārds Pēteris,
   dkar. Janšēvica dienesta pakāpe ir kaprālis.
   kapr. Krūmiņa priekšvārds ir Alfrēds.

8) 31. lp. apakšņodaļā Grupas darbība Kalnciema un tt.:
   otrā rindkopā ltn. Skaldem pierakstīt priekšvārdu Nikolajs;
   dkar. J. Lapiņa vārdu svītrot, tai vietā ierakstot dkar. Japiņš;
   trešā rindkopā 2. eskadriļā pievienot kpt. Pēteris Greizis.

9) 35. lp. zem fotogrāfijas pēdējais teikums kā neloģisks svītrojams.

10) 38. lp. apakšņodaļā 1. eskadriļa otrā rindkopā skaitls 2000 jāmaina uz 2900.

11) 40. lp. sestā rindkopā no augšas 25% jālabo uz 85%.

12) 42. lp. apakšvirsraksta Otrais piecnieks nodaļā svītrojams vārds PLATHE, tā vietā liekot vārdu PAROV pie Stralzundes. Papildināt kapr. Stara priekšvārdu ar otro priekšvārdu Alfrēds.

13) 43. lp. trešā rindkopā no apakšas svītrot pēdējo teikumu: ,,Kopš tā laika kapr. Līvmanis ir pazudis." Tā vietā liekams teikums: ,,Līvmanis lidmašīnu F.W. 190 saņēma. Lidojot uz vienību viņa lidmašīnu sašāva amērikāņu iznīcinātājs ‚Thunderbolt'. L. izglābās ar izpletni, karu pārdzīvoja."

14) Nodaļā Latviešu aviācijas leģiona izformēšana sestās rindkopas otrā teikumā vārdu ,,atradās" svītrot, tā vietā liekami vārdi ,,vairs neatradās".

15) No 48. līdz 50. lp. apakšā rakstītais ,,Faktiskais stāvoklis bija šāds" visi 10 punkti ir pltn. J. Rucela papildinājums, pie kam pēdējais — 10/punkts nesaskan ar patiesību. Tur teiktais, ka ,,Maj. Endress, vācu ģenerāļa dēls, bija aktīvs NSDAP partijas biedrs" uzrakstīts aiz pārpratuma.

   Par šo pārpratumu 7. grāmatas galv. redaktors atvainojās majoram Endresam (DV mēnešrakstā Nr. 3, 1980. gadā, 40. lp.).

16) 53. lp. seržants Harija Klinta lidmašīnas zīmējums ir nepareizi aprakstīts. Aiz pirmā teikuma liekams ,,Cigārszilais piecnieks''. (Tas nozīmē, ka tikai cipars ,,5'' bija zilā krāsā.)

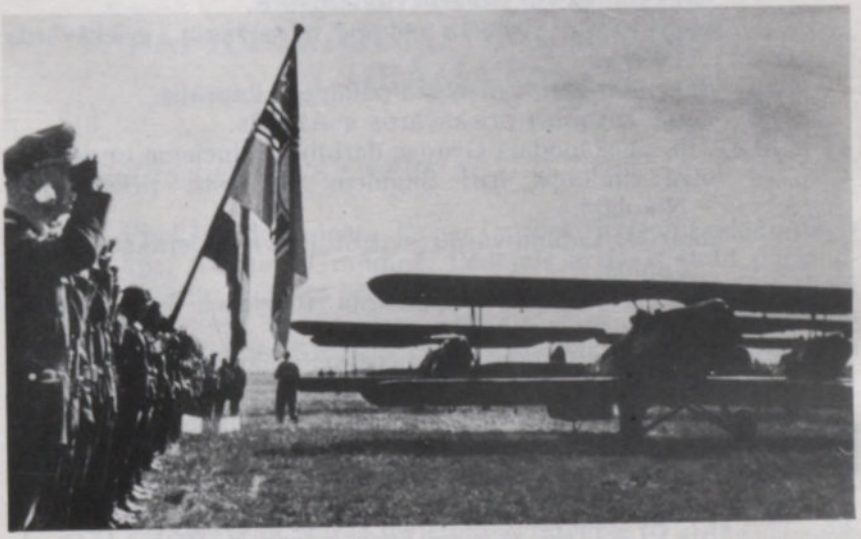

Grobiņas lidskolas parādes ierinda 1944. gada 1. martā Bātas lidlaukā.

Parāde notika sakarā ar 1. Latviešu nakts kaujas eskadriļas saformēšanu un uz to ieradās Latviešu Leģiona ģenerālinspektors ģen. Bangerskis, Luftgau komandieris ģen.-ltn. Ungers un Latvijas arodbiedrību priekšsēdis Roja, kurš pasniedza 1. eskadriļai Latvijas nacionālo karogu.

* * *

Ltn. Brunis Andersons lūdz 7. grāmatā izdarīt šādu labojumu:

405. lp. minēts: ltn. Zībers, Jūlijs — Latvijā — pēc gūsta Krievijā. Tas nesaskan ar patiesību. Ltn. Zīberu satiku 1951. gadā Londonā, Anglijā.

Bez tam ltn. Brunis Andersons saziņā ar kara lidotājiem vltn. V. Māliņu, vltn. Sergeju Babičevu un kaprāli O. Bulu un viņu sagatavotiem kauju notikumu aprakstiem un piedzīvojumiem lūdz izdarīt šādus labojumus un papildinājumus: 1) Ltn. B. Andersons personīgi ieradies Vecumi lidlaukā 28. jūnijā un tūdaļ arī sācis

frontes lidojumus, kur jaunos ievadīja vecie lidotāji. Tālāk ltn. Andersons stāsta: ,,Mani pirmos trīs lidojumos ievadīja ltn. Ābrams. Tūdaļ, jau otrā frontes lidojumā, saņēmām uguns kristības. Mūsu lidmašīnu pie frontes apšaudīja vieglā zenītartilērija ar spīdošo municiju. Lidmašīnu vadīja ltn. Ābrams. Apšaude turpinājās kādas 5 — 10 minūtes, bet tā izlikās ļoti ilga un likās, ka arī spīdošās lodes tūdaļ skārs lidmašīnu nakts tumsā. Pēc Ābrama frontes stāvokļa aplēses viņš konstatēja, ka šāvēji ir mūsējie un tā izšāva pazīšanās raķeti. Apšaude tika pārtraukta. Tomēr daži trāpījumi bija plākšņos. Mums bija norunāts jau atrodoties uz zemes, ka neveiksmes gadījumā būs jāizlec ar izpletni. Es ar ierašanās dienu biju iedalīts 1. eskadriļā.

Apmēram jūlija vidū pēc tumsas iestāšanās rullējot lidmašīnu uz starta, vēl ar iedegtiem borta uguņiem, lai izpildītu nakts lidojumu, pēkšņi mums priekšā un sānos uzšāvās kādi no bumbu sprādzieniem radīti putekļu un zemes stabi, mums zemes sāka birt uz galvas, jo lidojām ar valējām kabinēm. Sapratām, ka lidlaukam notiek krievu uzlidojums. Tūdaļ apstādinājām lidmašīnu, izslēdzām borta uguņus un paši devamies aizsegā. Tas arī bija dažu ienaidnieka lidmašīnu uzlidojums, kas ātri beidzās, mums zaudējumos nenodarot un tā ātri varējām atkal pacelties.

29. jūnijā pie mums ieradās ltn. Daiga, kas uz 2. eskadriļas kom. lūgumu tikai iedalīts 2. eskadriļā. Vltn. Māliņš ieradās Gulbenes lidlaukā trīs nedēļas vēlāk un tika iedalīts 1. eskadriļā.

Kpt. Greizis ieradās ar savu vienību mēnesi vēlāk."

Pie 7. grāmatas teksta būtu nepieciešami šādi labojumi un papildinājumi:

30. lp. Pirmās astoņas rindas būtu jāizsaka šādi:

2. nakstskaujas eskadriļas (2. NSG 12) sastāvā bija 3 virsnieki un 13 instruktori ar pagaidu komandieri — vācu sakaru virsnieku kpt. Rademacheru un 18 mechāniķiem. Kpt. Graudiņš līdzi nebija, jo palika slimnīcā. Naktī no 25. uz 26. jūniju lidotāji izbrauca no Grobiņas uz Jelgavu ar vilcienu un 26. jūnijā Jelgavā saņēma uz Lielupes salas lidlauka ARADO 66 lidmašīnas un tajā pat dienā ieradās Vecumi lidlaukā. Ierodoties Vecumi lidlaukā tur priekšā atradās vienīgi 1. eskadriļa. Vācu eskadr. bija jau izvākusēs. Pēc sarunas ar tur novietoto vācu gaisa spēku 1. div. komandieri ģen.-maj. Falkenšteinu, kpt. Rademachers paziņoja, ka viņš nozīmēts par NSG 12 komandieri. Abi latviešu vadības izraudzītie eskdrļ. komandieri kapteiņi Salmiņš un Graudiņš iztrūka, jo abi bija slimnīcas. 1. eskdrļ. komandieņa vietnieks kpt. Krastiņš arī nākošā dienā devās uz slimnīcu. Par 1. eskadriļ. komandieņa vietnieku palika vltn. Jānis Kārkliņš (saukts ,,Bumba"), kas arī

stādījās priekšā kpt. Rademacheram kā eskadrļ. komandieŗa vietnieka vietnieks, pie kam Rademachers to pieteicot ģenerālim Falkenšteinam paskaidroja, ka iepriekšējā dienā izraudzītais eskadrļ. komandieŗa vietnieks kpt. Krastiņš esot atteicies pieņemt eskadriļ. bez latviešu vadības piekrišanas.

Ģenerālis esot atbildējis, ka kaujas eskadriļas no slimnīcām nekomandē un licis pateikt abiem nozīmētiem eskadrļ. komandieriem, ka viņš frontē esot tāds pat pagaidu komandieris kā tie abi kāmēr tikšot nomainīts un kāmēr viņi ir 1. gaisa div. padotībā, viņiem citu priekšnieku nav un viņi ir 100% atbildīgi kā pilntiesīgi komandieri. Ģenerālis bijis sašutis, ka viņam jāpārkāpj savas

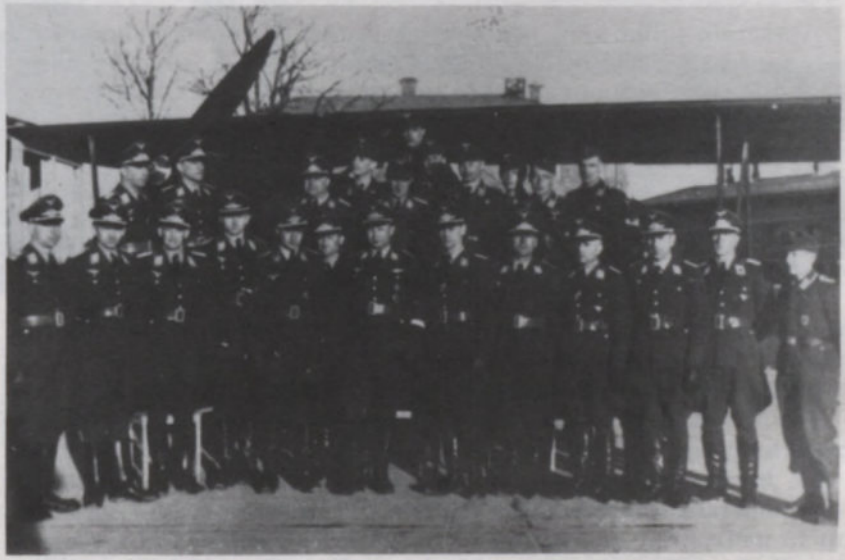

1. Latviešu nakts kaujas eskadriļas lidotāju sastāvs (ar dažiem apmācītājiem) pirms izlidošanas uz fronti Bātas lidlaukā 1944. gada martā.

No kreisās: pirmā rindā ltn. Jānis Brūveris, ltn. Rūdolfs Silarājs, ltn. Paulis Grūbe, ltn. Alberts Gudermanis, ltn. Nēls (Nehl), ltn. Jānis Grīnbergs, kpt. Grocke (Grotzke), kpt. Alfrēds Salmiņš, vltn. Kārlis Bungšs, ltn. Teodors Ābrams, kpt. Kārlis Krastiņš, ltn. Ernests Ātrens, Uff. Vinters (Winter); otrā rindā un aizmugurē — ltn. Jānis Lecis, vltn. Eduards Millers, vltn. Jānis Kārkliņš, ltn. Arnolds Mencis, kaprāļi Jānis Muižnieks, Aleksandrs Beļaņins, Harijs Klints, Haralds Makars, Žanis Tamsons un citi.

tiesības un jānozīmē eskadriļu un grupu komandieri, jo atšķirībā no Latviešu leģiona, vācu gaisa spēki skaitīja latviešu un igauņu lidotājus par ārzemniekiem, kuŗus vācieši nevar nozīmēt amatos, paaugstināt dienesta pakāpēs vai atcelt no amatiem, atskaitot vienīgi tiesības piešķirt apbalvojumus.

1. eskadriļa jūnija otrā pusē komandēja kpt. Krastiņš, jūlijā vltn. Kārkliņš (no 28. jūnija līdz 26. jūlijam), kad Gulbenē atgriezās kpt. Salmiņš. Kārkliņš komandēja arī 1. eskadrļ. augusta vidū Blomē.

2. eskadriļu Vecumi un Gulbenes laikā komandēja vltn. Babičevs, augustā kpt. Greizis, bet septembrī un oktōbrī kpt. Graudiņš.

30. lp. zem virsraksta ,,Grupas darbība no Salas lidlauka'' viss attiecas vienīgi uz 1. eskadriļu un ne jūlijā, bet aprilī un līdz 26. maijam.

2. eskadriļas lidotāju grupa Vecumi lidlaukā 1944. gada 27. jūnijā, ierašanās dienā frontē.

Priekšā kāds mechāniķis, pirmā rindā sēd no kreisās kapr. Janševics, v.v. Gailītis, vltn. Maisiņš, kapr. Vidiņš, serž. Liepiņš, aiz viņiem tup serž. Gailis un kapr. Šūmanis, otrā rindā stāv, (arī no kreisās) dkar. Stojažs, dkar. Zariņš, kapr. Krūmiņš, kapr. Misiņš un kapr. Buls.

Grupas darbība no Vecumi lidlauka laikā no 26. jūnija līdz 21. jūlijam nav aprakstīta.

Notikumi bija šādi (kā to atceras ltn. Andersons):

Līdz 2. eskadrļ. ierašanās laikam vācu sakaru virsnieks vltn. Bindhaks ikdienas stāvokļa ziņojumu un kaujas uzdevumus saņēma no NSG 3 komandieŗa un nodeva tos 1. eskadrļ. komandierim un virsniekiem. Kpt. Rademachers viņu pilnīgi atslogoja no šī darba un aicināja pie sevis vienīgi abus latviešu eskadriļu komandieŗus, kuŗi pēc tam ar uzdevumu iepazīstināja savus lidotājus. Jūlijā un augustā degvielu trūkumu neizjuta un lidotāji lidoja cik katrs spēja vai gribēja. Mēs abi ar ltn. Daigu arī lidojām 2 — 3 reizes naktī.

Pirmās piecas nedēļas grupai nebija nevienas atpūtas nakts. Bieži bija zemi mākoņi, dažreiz lija lietus. Jauniem lidotājiem bija liela piepūle, bet dažie vecie lidotāji, kā 1. eskadrļ. ltn. Ābrams un 2. eskadrļ. vltn. Maisiņš un ltn. Gudermanis bieži veica gaisā pāri par 6 stundām un no pēdējā lidojuma atgriezās tikai līdz ar dienas gaismu. Mērķi bija A un ZA apm. 100 — 150 km attālumā. Savu līniju atzīmēšanai zemes kaŗaspēks izšāva raķetes un reti lietoja gaismas signālus. Pazīšanas zīmes tika gandrīz ikdienas mainītas. Abi eskadrļ. komandieri varēja pildīt kaujas uzdevumus tikai tad, kad bija izvadījuši visas savas lidmašīnas un atpūsties doties tikai tad, kad bija tas sagaidījuši atgriežoties. Lidotājiem bija vieglāki, tie pēc atgriešanās, ja eskadrļ. komandieŗa nebija lidlaukā, varēja ziņojumus nodot rakstistki un pēc tam iet atpūsties.

1. eskadrļ., sakarā ar chronisku lidmašīnu trūkumu, lidmašīnas ikdienas tika iedalītas lidotājiem vecākuma kārtībā. Totiesu 2. eskadrļ. katram lidotājam bija sava pastāvīga lidmašīna ar pastāvīgu mechāniķi. Ja lidmašīna ,,izkrita'', tad lidotājs nelidoja, kāmēr to izlaboja jeb kāmēr saņēma jaunu lidmašīnu.

Vecumi lidlaukā bija plats betonēts skrejceļš ar brīvām pieejām abos galos. Apm. 30 lidmašīnas bija novietotas visapkārt lidlaukam zem kokiem vai krūmiem. Lidotāju un mechāniķu novietojums bija apm. 100 m no lidlauka jaunā divstāvu skolas ēkā.

Pirmais starpgadījums grupai notika otrās lidošanas dienā. 2. eskadrļ. kaprālis Buls, kļūdainas instrumentācijas dēļ, nolaidās pie Peipus ezera, bet saņemot degvielas no kādas garām braucošas vācu kolonnas, laimīgi atgriezās lidlaukā.

Nākamais starpgadījums notika pēc nepilnas nedēļas frontē, kad no lidojuma neatgriezās 2. eskadrļ. kapr. Janševics. Nākamā dienā viņš zvanīja, ka nolaidies netālu no kādas muižas Višķu rajonā, lidmašīna neesot cietusi, bet pacelties nevarot. Vācu kādas vienības komandieris devis padomu sūtīt lidmašīnu uz bazi pa dzelzceļu no

Višķu stacijas, bet eskadrļ. kom. lika viņam gaidīt pie lidmašīnas un pats vecākā mechāniķa serž. Gulbja (bij. Av. p. un aizsargu lidotāja Latvijā) pavadībā aizlidoja uz turieni. Pēc apm. stundas lidojuma, netālu no Aglonas baznīcas ieraudzījuši kartupeļu laukā ARADO 66 lidmašīnu un nolaidušies apm. puskilometru no tās pie kādas pusmuižas ābeļu dārza. Noklīdušajā lidmašīnā bijis vēl daudz degvielas. Nomaldīšanās notikusi lidotāja vainas pēc — aplami uzlicis kompasa kursu.

Noklīdušo lidmašīnu ar vācu vezumnieku palīdzību aizvilka uz startēšanai derīgu vietu, bet kapr. Janševics pats nevarēja startēt. Eskdrļ. kom. tad lika lidmašīnu vadīt mechāniķim, lidotāju paņemot kā pasašieri. Pacelšanās laimīgi izdevās, kaut gan ar zināmām grūtībām, nostrīķejot krūmus pie kāda vaļņa malas. Izrādījās, ka startēšana notika no bij. Aviācijas pulka komandieŗa ģen. Baško pusmuižas laukiem. Mākoņu augstums bija daži simti metru, lidošana notika ap 50 m augstumā, jau tumsā ar iedegtiem borta uguņiem. Kad tika sasniegts Vecumi laidlauks pirmās kaujas lidmašīnas jau atgriezās no izpildītā uzdevuma. Kaut mechāniķis nebija lidojis kādus 4 gadus, tomēr tumsā nosēšanās izdevās labi. Grupas komandieris zobodamies sacīja, ka tas nu esot pirmais gadījums aviācijas vēsturē, ka mechāniķis naktī atved mājās pazudušu lidotāju! Grupas komandieris arī nedeva kapr. Janševicam atjēgties un lika tam pieteikties pie vltn. Maisiņa, kas vadīja lidojumus eskdrļ. kom. vietā un pēc stundas jau Janševics bija gaisā savā lidmašīnā!

Tajā laikā arī krievu lidotāji, katrs pa divas reizes uzbruka mūsu lidlaukam šaujot ar aizdedzinošām lodēm no dažu desmit metru augstuma. Tika sašautas četras lidmašīnas, no kuŗām viena aizdegās, pie kam vienai no zem plākšņiem piekabinātai bumbai sprāgstot tā arī izjuka. Kapr. Muižulis tajā laikā atradās ap 30 m no sprādiena vietas. V.v. Alksnis paspēja atklāt uguni no vienīgā pretgaisa aizsardzības ložmetēja, kad krievi jau attālinājās.

Eskdrļ. zaudējumus grupas kom. gribēja izlīdzināt ātri. Jau nākošā rītā lidlaukā nolaidās divmotorīgs zemplāksnis — Focke Wolf „Weihe". Kpt. Rademachers jautāja 2. eskdrļ. komandierim vai viņš pats nevēlas lidot pēc 4 jaunām lidmašīnām uz Vāciju, jo arī viņa lidmašīna bija sašauta. Kāmēr mēs apbrīnojām šo neredzēto lidmašīnu, kuŗas kopilota vietā visas vadierīces bija izņemtas un atvietotas ar radiostaciju, jau 2.eskdrļ. kom. sēdēja lidotāja vietā un pa lidmašīnas otro pusi tajā iekāpa ltn. Gudermanis, divi kapraļi — lidotāji un vācu seržants, kas bija atlidojis ar šo lidmašīnu. Jau vakarā visi 4 lidotāji bija atpakaļ lidlaukā ar jaunām lidmašīnām.

30. lp. Grupas darbību no Gulbenes lidlauka ltn. Andersons attēlo šādi:

2. eskdrļ. tumšākā nakts bija šāda: naktī no 23. uz 24. jūliju, neskatoties uz lietus mākoņiem 100 — 150 m augstiem un stipriem austrumu vējiem, rīkojums startēt nāca ap pusnakti. Frontes mērķi bija platā un dziļā pārrāvumā Viļakas, Kupravas un Abrenes rajonā. Gandrīz visas lidmašīnas bija pacēlušās gaisā. Grupas kom. kpt. Rademachers pienāca pie abiem eskdrļ. komandieriem un sacīja, ka tikko zvanījis ģenerālis un lūdzis dažas lidmašīnas novirzīt un pontona tiltu pāri Veļikajas upei D no Pleskavas, kuru vācu bumbveži jau otro dienu nesekmīgi bumbojuši. Tikai divas lidmašīnas vēl kavējās lidlaukā un 2. eskdrļ. kom. deva rīkojumu serž. Gailim un kapr. Janšēvicam lidot uz turieni un tos brīdināja par stipru tur esošo pretgaisa aizsardzību. Eskdrļ. kom. arī piebilda grupas komandierim, ka arī pats lidos uz turieni. Šīs trīs lidmašīnas apmierināja grupas komandieri.

Nākošā dienā 2. eskdrļ. kom. stāstīja, ka līdz frontes robežai bijis jālido akli. Tuvojoties mērķim viņš sasniedzis 2400 m augstumu. Mērķa rajonā mākoņi sākuši zust. Tur bijusi pilnīgi skaidra nakts. Daudzu km garu ugunīgu čūsku varējis redzēt desmit km tālumā. Ienaidnieka spēkrati braukuši ar pilniem uguņiem un pontona tilts bijis žilbinoši apgaismots, laikam dažādi darbi pie tā nav bijuši vēl pilnīgi nobeigti. Zenītartilērijas sprādzieni bijuši redzami dažādos augstumos un zaļi — sarkanie un baltie mazkalibra zenītart. šāvieni dzisuši ap 2000 m augstumā. Kāds pusducis starmetēju krustojis debesis. Zemāk priekšā sev tieši virs mērķa trīs staru kūlī ieraudzījis vienu ARADO 66, kas grīstējis. Pēc vismaz 5 — 6 grīstes apmetieniem tas pazudis tumsā. Kad pats tikko bijis atbrīvojies no bumbu kravas, ticis arī ietverts trīs starmešu kūlī, bet ar strauju apmetienu un pikēšanu pēc dažiem mirkļiem no tā izkļuvis, izjūtot divus spēcīgus satricinājumus no tumsā sprāgošiem šāvieniem. Nākošā rītā mechāniķi ziņoja, ka lidmašīnā bijuši 17 caurumi.

Nākošā rītā viens no pieciem lidotājiem, kas to nakti neatgriezās — dkar. Kiršteins runāja pa radio uz Gulbenes radio viļņa no krievu puses . . .

Nākošais no pieciem, kas tajā naktī neatgriezās, dkar. Stojažs stāstīja, ka bijis nomaldījies un zemie mākoņi viņu piespiduši nolaisties. Ieraudzījis līdzenu pļavu, klātu ar baltas miglas segu. Tuvumā esošie koki un krūmi nebijuši miglā segti. Kad nolaidies, tad izrādījies ka tas ir ezers, gan ne pārāki dziļš, tā kā varējis izbrist. Savā lidlaukā viņš ieradās nākamās dienas pievakarē.

Nākamais nelaimīgais, kāds vecākās paaudzes lidotājs bija

izlēcis no sašautas lidmašīnas ar izpletni, iekrītot kādā purvā starp abām frontēm. Viņš atgriezās Kalnciema lidlaukā pēc divām nedēļām.

Tā 2. eskdrļ. tajā naktī bija zaudējusi divus lidotājus: serž. Gaili un kapr. Janšēvicu (bez vēsts pazudušus) un vienu kritušu gūstā (dkar. Kiršteinu). Bija zaudētas 5 lidmašīnas. Visas nākošās naktis šajā frontes pārrāvuma vietā bija intensīvas un grūtas. Mūsu karaspēka vienības bieži bija ap 50 km ienaidnieka aizmugurē, stipri mežainā apvidū. Bija ļoti lielas grūtības atšķirt savējos no ienaidnieka, jo abi šāva līdzīgas krāsas raķetes (arī maldināšanai). Lidotāji gan atrada vairākus ienaidnieka lidlaukus. Šajā laikā arī 1. eskdrļ. zaudēja vairākas lidmašīnas, bet ne lidotājus.

Grupa pārcēlās no Vecumiem uz Gulbeni 21. jūlijā un no Gulbenes uz Kalnciemu 29. jūlijā (1944. gadā). Jaunajos lidlaukos tā nekavējoši tika iesaistīta kaujas darbībā neizlaižot nevienu nakti.

Kalnciema lidlaukā 30. jūlijā ieradās no bazes 3. eskadriļas 14 lidotāji kpt. Pētera Greiža vadībā ar 10 lidmašīnām. Grupas kom. kpt. Rademachers uzskatīja vienību komplektēšanu par latviešu

Vltn. Jāņa Kārkliņa apbēdīšana Rīgas Brāļu kapos 1944. gada 27. augustā.

iekšēju lietu un tā kpt. Greizis pats sadalīja savus vīrus pa abām eskadriļām — pirmo un otru, pats sevi iedalot 2. eskdrļ. kā lidotāju. Vēlāk kpt. Greizis pārņēma 2. eskadrļ. komandēšanu.

Tie 300 lidojumi vienā naktī, kas minēti 32. lp. bija domāti līdz pusei izbūvētam pontona tiltam pāri Lielupei un blakus esošai kapsētai ar tanku koncentrāciju tajā. Pēc dažām stundām pēc uzlidojumiem tikai daži pontoni peldēja izklaidus pa straumi un no tankiem ilgāku laiku nebija pat vēsts.

7. vai 8. augustā lidlaukā nolaidās (kādu stundu iepriekš brīdinot) Fizelera-Storcha lidmašīna ar 1. Gaisa flotes komandieri ģenerāli (General der Flieger) Flugbeilu, kas personīgi apbalvoja pirmos divpadsmit 2. eskdrļ. lidotājus ar II šķ. DzKr. un frontes zelta lidotāju ,,spārniem''

Dienu pirms pavēles pārlidot uz Blomi (32. lp.) pie Smiltenes, grupas kom. kpt. Rademachers saņēma pavēli par Latviešu Aviācijas leģiona dibināšanu un to arī tūdaļ paziņoja 2. eskdriļ. virsniekiem. Viņš pats, izprasījis no ģenerāļa atļauju palikt Rīgā (ko ģen. Falkenšteins arī deva), grupas komandēšanu nodeva kpt. Graudiņam. Grupas komandieŗa pienākumus viņš arī pildīja Blomē un Kāķos pie Cēsīm.

1. eskdrļ. ieradās Blomē vltn. J. Kārkliņa vadībā. Kad pēdējais neatgriezās no kaujas lidojuma, tad eskadriļu uzdeva komandēt ltn. Ābramam. Pēdējam bija visvairāk klaujas lidojumu un piedzīvojumu. Jāpiezīmē, ka ar latviešu grupas (NSG 12) nodibināšanu zuda kontakts ar latviešu augstāko vadību līdz 23. jūlijam, kad agrā rītā Gulbenes lidlaukā ieradās pltn. Rucels inspicēt latviešu grupu.

Blomē priekšā atradām slavenā plkv. Rūdeļa štukasus, kas ar savu darbību traucēja lidlauka nakts mieru un miegu. Pēc neilga laika uz ātru roku tika ierīkots lidlauks pie Priekuļu lauks. skolas Kāķos (tika norullēts labības lauks), uz kurieni pārvietoja grupu. Īsi pirms atgriešanās uz Kalnciemu Kāķos ieradās kpt. Rademachers un 1. eskdrļ. kom. kpt. Salmiņš.

Dažas epizodes par savām gaitām pastāsta serž. Buls:

,,1944. gada septembŗa pirmā pusē mani uz Pērnavu aizveda kapr. Misiņš ar uzdevumu pārvest uz Kalnciemu lidmašīnu GOT 145. Kad atlidojām Pērnavā lidlauks bija kā izmiris, tikai redzējām vēl vienu minēto lidmašīnu. Mans atvedējs neapstādinot motoru devās atpakaļceļā, piebilstot, ka gan jau kāds man palīdzēšot lidmašīnu piestartēt. Tomēr tas nebija tik vienkārši. Vācieši jau bija izvākušies, ar grūtībām sameklēju kādu igauni, kuŗš likās nebija ieinteresēts lidmašīnu man izdot. Beigās uzzinājis, ka esmu latvietis un ka kopā ar igauņiem esmu skolojies Grobiņā, piebilda,

ka lidmašīna esot vajadzīga igauņiem, jo drīz būšot klāt „atbrīvotāji" (man lika klausīties uz art. troksni frontē), bet tomēr beidzot piekāpās, kaut rīkojās gaužam gausi. Beidzot pacēlos, tas bija vienkārši, jo visa lidlaukā nebija nekādas kustības. Nebija ne starta vietu, ne starta dežuranta. Lidoju uz Rīgu zemu, gar jūrmalu. Ceļā redzēju bezgala garas vācu karavīru kolonnas. Kalnciemu sasniedzu bez grūtībām."

Serž. Buls vēl atceras citu epizodu, kad kapr. Š. bijis spiests ar visu bumbu kravu nosēsties kādā kartupeļu laukā ap 10 km no Aizputes, dažus km no Kazdangas, kur dzīvojusi viņa ģimene. Tur atrodošās vācu vienība pie lidmašīnas pielikusi sardzi un paziņojusi uz lidlauku par šo nolaišanās gadījumu. Pats kapr. Š. uz savu galvu devies apciemot savējos. Ar degvielu lidmašīnā no lidlauka ieradies lidskolotājs vācietis oberfeldfēbelis Abts ar vēl vienu lidotāju un kapr. Š. lidmašīnu aizlidinājuši uz Grobiņu. Vēl gan zinājuši, ka kapr. Š. nav cietis, bet kaut kur patvarīgi aizgājis. Kad tas otrā vai trešā dienā ieradies Grobiņā, lai turpinātu lidojumu uz fronti, viņiem tas arī atļauts ar labākiem novēlējumiem, kas viņu pārsteidzis. Tāpat kā mūs visus, jo šis smagais pārkāpums bija atrisinājies negaidīti viegli. Var jau būt, ka šis „grēks" tika piedots, jo tāpat jau lidošana gāja uz beigām . . .

Ltn. Andersons vēl piesaka šādus papildinājumus un labojumus 7. grāmatā:

Visi 24. lp. uzskaitītie lidošanas noteikumi, kas attiecas uz meteoroloģiskiem apstākļiem, dienas un nakts laikiem, sakarā ar krievu frontes pārrāvumiem netika ievēroti ne jūlijā, ne augustā. Vienīgi katru dienu grupas vai eskdr|. komandieris noteica starta laiku. Lidojumu skaits bija neierobežots un katrs lidoja pēc savām spējām.

26. maijā (skat. 26. lp.) 1. latv. eskdr|. un viena vācu eskdr|. no NSG 3 nepārcēla uz Salas, bet gan uz Vecumi lidlauku, kas atradās 2 km no Vecumi stacijas un apm. 100 m no jaunās divstāvu skolas ēkas un bij ar platu betonētu skrejceļu. Salas lidlauks, kur minētās eskadriļas atradās līdz tam, pavasara plūdu dēļ bija nelietojams un atradās nevis 50 km D, bet gan 20 km Z no Vecumi.

Maldu lidlauks pie Vecumiem, apm. 4 — 5 km no īstā lidlauka, daudz pasargāja no krievu gaisa izbrukumiem, kaut gan pie nosēšanās dažreiz maldināja savējos.

Naktī no 30. uz 31. jūliju (skat. 34. lp.) minētais kāds lidotājs vltn., kurš atgriežoties no kaujas lidojuma bija spiests nolaisties Tukuma tuvumā, bija vltn. Voldemārs Māliņš nevis no 2 eskdr|. bet gan 1. eskdr|. Viņš pēc nolaišanās aizgājis uz Tukuma slimnīcu, lai telefoniski sazinātos ar vienību un tajā laikā pa logu redzējis, ka

Tukumā iebrauc krievu tanki. Formas tērpam uzvelkot uz vietas dabūtās privātās drēbes viņam laimīgi izdevies caur mežiem nokļūt pāri frontei un sasniegt savu vienību.

* * *

Virsleitnants Sergejs Babičevs pēc 7. grāmatas iznākšanas atradis savas frontes piezīmes un pēc tām konstatējis, ka grāmatā ir atrodamas vairākas atmiņu kļūdas, kas vēsturiski ir nepareizas un varētu aizvainot dažus Aviācijas leģiona karavīrus un lūdz 8. grāmatā ievest zemāk minētās korektūras:

1) 31. lp. minēt, ka grupa jau 29. jūlijā lidoja uz Biržiem. Jelgava jau stipri dega.
2) 32. lp. 31. jūlijā atlidoja no Bātas kpt. Graudiņš ar ltn. Auškapu šķērsojot fronti.
3) Grupas tuvākais priekšnieks (40. lp.) ģen. majors Falkenšteins ieradās arī Kalnciema lidlaukā 8. augustā.
4) 1. eskdrļ. jūlija sākumā izpildīja 600. kaujas lidojumu un 25. jūlijā sasniedza savu 1000. lidojumu. Vēlāko lidojumu skaits, tāpat 2. eskdrļ. lidojumu skaits, skaidri rāda latviešu grupas kaujas lidojumu intensitati. Grupa bija lepna uz tik spožiem panākumiem.
5) No 15. augusta līdz 5. septembrim visa grupa daudzkārt ,,lēkāja'' starp Kalnciemu, Salaspili un Kāķiem. Vāji apārstēts kpt. Graudiņš pēc 22 dienu intensīvas lidošanas 21. augustā lidojumā no Kāķiem laimīgi sasniedza Kalnciemu, bet tad bija spiests uz laiku eskdrļ. komandēšanu nodot kpt. Greizim.
6) 5. augustā vltn. Babičevs ar ltn. Švānu atgriezās no kaujas lidojuma virs Bauskas ar 16 zenītart. šķembu trāpījumiem.

Kapteinis Kārlis Krastiņš piesaka šādus labojumus:

7. grāmatas 26. lp. ir minēts, ka ,,26. maijā 1. latviešu eskadriļu un vienu vācu eskadrļ. no NSG 3 pārcēla uz Salas lidlauku. Salas lidlauks atradās apm. 50 km D no Vecumi, pie Mežvidus pamatskolas Daugavpils-Rēzeknes dzc. tuvumā. Pa ceļam uz Salas lidlauku zemes transportu apšaudīja krievu lidotāji un tt''.

Norādītais 50 km attālums D no Vecumi atbilst apm. Kārsavas pilsētas tuvumā, kas neatrodas Daugavpils-Rēzeknes dzelzceļa posmā, bet gan Rēzeknes-Abrenes posmā.

Uz minēto lidlauku 1. latviešu eskadriļu nekad nepārvietoja, jo tajā laikā tā darbojās no Vecumu lidlauka. Tādēļ arī nekāds gaisa uzbrukums zemes transportam nevarēja notikt.

Kad 21. jūlijā abas latviešu eskadriļas pārvietoja uz Gulbenes lidlauku, tad gan zemes transportu apšaudīja ienaidnieka zemes artilerija un arī nevis krievu lidotāji.

Tās pašas grāmatas 23. lp. karoga pasniegšanas uzņēmumam minēts datums — ,,1943. gada rudenī''. Tas ir kļūdains, jo tikai 1943. gada oktōbrī latviešu lidotāji ieradās uz apmācībām resp.

Bātas lidlaukā 1944. gada martā.
No kreisās: kpt. Salmiņš, kpt. Grotcke (Grotzke) — apmācību vadītājs un kpt. Krastiņš. Abi latviešu virsnieki par kaujas nopelniem frontē vēlāk apgalvoti ar DzKr. II šķiru.

pārskološanos Bātas lidskolā un nekādas latviešu aviācijas vienības vēl nebija. Karogs tika pasniegts 1944. gada 1. martā.

Aviācijas leģionā Latvija augstākos kaujas apbalvojumus saņēmu 1. eskadriļas leitnants Teodors Ābrams — bez II un I šķ. DzKr. (EK II un EK I) un vēl citiem apbalvojumiem arī Vācu Krustu zeltā (Deutsches Kreuz im Gold), bet I šķ. DzKr. (EK I) ltn. Oskars Ātrens, ltn. Jānis Grīnbergs, ltn. Jānis Brūveris un serž. Jānis Muižnieks.

Savukārt 2. eskadriļā ar I šķ. DzKr. (EK I) tika apbalvoti vltn. Sergejs Babičevs, vltn. Jānis Maisiņš, ltn. Alberts Gudermanis, v.v. Jūlijs Gailītis, serž. Oskars Buls, serž. Alfreds Krūmiņš, serž. Tālivaldis Misiņš, serž. Arvīds Vidiņš un kaprālis Zariņš (šie deviņi 2. eskadriļas karavīri tika apbalvoti vienlaicīgi 1944. gada 4. oktōbrī), kā arī ltn. Valdemārs Švāns (tika apbalvots pēc eskadriļas izformēšanas 1944. gada novembrī vai decembrī).

Ar DzKr. II (EK II) vai citām goda zīmēm tika apbalvoti vēl:

1. eskadriļā — kpt. Alfreds Salmiņš, kpt. Kārlis Krastiņš, vltn. Jānis Kārkliņš, serž. Aleksandrs Beļaņins, serž. Žanis Tamsons, vltn. Voldemārs Māliņš, ltn. Brunis Andersons, ltn. Jānis Āboltiņš, ltn. Nikolājs Skalde, ltn. Ludis Upāns, serž. Mārtiņš Stoķis, kapr. Kaņķis, kapr. Kārlis Ozols, kapr. Jānis Zalcmanis un kapr. Japiņš.

2. eskadriļā — kpt. Augusts Graudiņš, kpt. Pēteris Greizis, vltn. Edgars Baumanis, ltn. Jēkabs Morziks, ltn. Pēteris Auškaps, ltn. Jānis Daiga, v.v. Nikolājs Reinfelds, kapr. Stojažs un vserž. Jūlijs Liepiņš, kā arī serž. Jānis Šūmanis.

Iznīcinātāju vienībās apbalvoti tika vltn. Eduards Millers, ltn. Jānis Lecis, ltn. Arnolds Mencis, serž. Harijs Klints un serž. Harolds Makars.

Šis saraksts var būt arī nepilnīgs un kļūdains.

Apbalvojumi piešķirti par cīņām Krievijā un Latvijā laikā no 1944. gada 22. marta līdz 10. oktōbrim. (Minētais attiecas uz 1. eskadriļu. Attiecībā uz 2. eskadriļu skat. vēlāk).

No 2. eskadriļas neapbalvoti palika seržants Pēteris Gailis, kaprālis Janšēvics un dkar. Kiršteins, kuŗi neatgriezās no kaujas lidojuma un kaprālis Bruno Jaunbelzējs — slimības dēļ.

Līdz ar DzKrustiem sekoja tuvcīņas nozīmes (Frontflugspange fuer Kampfflieger) — bronzā pēc 35 kaujas lid., sudrabā pēc 70 kaujas lidojumiem un zeltā pēc 110 kaujas lidojumiem.

Aviācijā kara lidotājus apbalvoja pēc izpildīto kaujas lidojumu skaita (iznīcinātājiem nāca klāt punktu skaits par nogāsto

1944. gada 4. oktōbrī Kalnciema lidlaukā ģen. Flugbeils apbalvo 2; eskadriļas lidotājus ar DzKr. I šķiru. No kreisās: vltn. Maisiņš, vltn. Babičevs, ltn. Gudermanis, v.v. Gailītis, kapr. Vidiņš un kapr. Krūmiņš. Pēdējais pa labi (ar muguru pret fotogrāfu) pltn. Bulmanis.

ienaidnieka lidmašīnu vai sašauto tanku skaita). Aviācijas leģionā apbalvoja ar DzKr. II šķiru pēc 60 kaujas lidojumiem, ar I šķ. pēc 100 kaujas lidojumiem, ar Vācu krustu zeltā pēc 200 kaujas lidojumiem, ar Bruņinieku krustu pēc 250 kaujas lidojumiem. Par 150 kaujas lidojumiem, bez tam vēl apbalvoja ar Gēringa pokālu.

Vācu Krustu zeltā un Gēringa pokālu (pēdējo bija paredzēts pasniegt pēc kara) izpelnījās vienīgi ltn. Teodors Ābrams. Pēdējam pietrūka tikai 21 kaujas lidojums, lai tiktu apbalvots arī ar Bruņinieku krustu.

2. eskadriļas lidotājiem apbalvojumi piešķirti par kaujas lidojumiem Krievijā un Latvijā laikā no 1944. gada jūlija līdz oktōbrim.

Šis apbalvoto saraksts sastādīts pēc atmiņām, kuras devuši kapteiņi Augusts Graudiņš un Kārlis Krastiņš, vltn. Sergejs Babičevs un ltn. Teodors Ābrams, kā arī serž. Oskars Buls.

Saraksts tomēr varbūt ir kļūdains, sevišķi dienesta pakāpju ziņā, jo vairāki Aviācijas leģiona karavīri, ierodoties Vācijā — Hochensaltz'ā tika paaugstināti nākamās dienesta pakāpēs.

Kas attiecas uz apbalvojumiem, tad visu triju eskadriļu lidojošais sastāvs tādus arī saņēma 100%.

Indulis Kažociņš

LABOJUMI UN PASKAIDROJUMI PIE 7. SĒJUMA NODAĻAS PAR GS PALĪGIEM.

103. lp. Attēlā redzāma LJO vadītāja ietērpa kreisā piedurkne un krūšu kabata. Uz piedurknes ir lente Latvijas karoga krāsās ar krāsās izšūtu Latvijas armijas saulītes zīmi un romba. Uz krūšu kabatas augšējā nozīme nav nekas nezināms. Tā ir LJO nozīme, kurā saskatāmas krustotas Latvijas karoga krāsas ar sarkanu ugunskrustu vidū.

112. lp. Apakšējā attēlā redzāmais GS izpalīgs Auniņš nav nekādā sakarā ar jauniešiem — GS palīgiem. Viņa attēls iederās no 166. lp. sekojošā nodaļā par Gaisa spēku izpalīgiem.

132. lp. Dkar. J. Dišlera attēlam būtu jābūt 168. lp.

143. lp. Paskaidrojumi attiecas uz 142. lp. ievietoto tabeli par GS palīgu skaita pārmaiņām.

144. lp. Pirms rindas ar vārdiem: *Noraksts. 1974. g. 14. maijā,* vajadzēja būt apakšvirsrakstam *PIELIKUMI*, kas kļūdas dēļ ievietots 152. lp. Vārds „Pielikums" ir lieks. „Eglājs" bija skolotāja Pētera Kalniņa izdots žurnāls Gaisa spēku palīgiem Putlosas gūstekņu nometnē. Žurnāla 2. numurā skolotājs P. Kalniņš sāka aprakstīt savu pieredzi kā GS palīgu skolotājs.

148. lp. Virs virsraksta *GAISA SPĒKU PALĪGDIENESTS* izlaista atzīme, ka raksts ņemts no žurnāla „*LJO VADĪTĀJS*" 1944. gada 8. (augusta) numura 9. līdz 11. lappusei. Šim rakstam nav nekāda sakara ar iepriekšējo, skolotāja P. Kalniņa atmiņu rakstu.

149. lp. Attēls ar latviešu izplētņu lēcēju iederas 168. lappusē.

7. grāmatā par ATPŪTAS NAMA HABICHTSBERGĀ evakuāciju pulkvedis Lobe papildina un paskaidro:

,,293. lp. ir sarakstītas aplamības. Nekad no latviešu vai dāņu iestādēm neesmu lūdzis mani ielaist Dānijā un tāpēc arī nekādu noraidījumu neesmu saņēmis. Tādu noraidījumu nav saņēmusi arī mana sieva Milda Lobe. Šķiet, ka rakstītājam faktiskie apstākļi nav bijuši zināmi.

Ja es tajā laikā nebūtu bijis Habichtsbergā, tad arī atpūtas nams būtu palicis krievu rokās. Tajā laikā, kad ģenerālinspektoŗa stābs lielā steigā evakuējās no Dancigas uz Neu Brandenburgu, es nebraucu līdzi, bet devos uz Habichtsbergu un paliku tur līdz evakuācijai. Stāvoklis frontē ātri pasliktinājās un Habichtsbergas stāvoklis kļuva arvienu draudošāks. Neatceros, ka Habichtsbergā būtu saņemts kāds norādījums kā atpūtas namam rīkoties. Ģenerālinspektoŗa stābs bija stipri aizņemts ar citām darīšanām. Habichtsbergā jau sāka ierasties vācu karaspēka vienības un kāds majors griezās pie manis ar lūgumu atbrīvot telpas viņu vajadzībām. Redzot šādu draudošu stāvokli es devos uz Gotenhafenu, kur atradās vācu vienīgais evakuācijas stābs, kuŗu vadīja kāds admirālis. Pēdējais mani, kā kaujas virsnieku, laipni uzklausīja un pēc divām dienām padeva vairākus vagonus atpūtas nama evakuācijai. Tos vēlāk pievienoja kādam sanitāram ešalonam un nosūtīja uz Reichu (kā to vācieši mēdza teikt). Es ar atpūtas namu nobraucu kopā līdz Pasewalk'ai un no turienes devos uz ģenerālinspektoŗa stābu Neu Brandenburgā. Mana sieva pavadīja atpūtas namu līdz Stralzundai un pēc tam devās uz Šverīnu. Viņa netika noraidīta braukt tālāki uz Dāniju, bet pati nebrauca, kaut gan viņa tika lūgta braukt līdzi.

Otrā dienā, kad mēs jau bijām cauri izbraukuši Štetinai, tā krita krievu rokās. Tā tad atpūtas nama evakuācija bija notikusi pēdējā brīdī.

Tādi bija faktiskie notikumi, bet ne tādi, kā tas ir aprakstīts 7. grāmatas 293. lp."

FRONTES TEĀTRS BEGOMI MIESTĀ

7. grāmatas 304. lp. aprakstīta frontes teātŗa viesošanās pie 26. Tukuma btl.

Kpt. Augusts Graudiņš, šī bataljona virsnieks, apgalvo, ka šī viesošanās aprakstīta aplami un stāstījums (teātŗa vadītāja A. Kundrāta) nav pareizs.

Kpt. Graudiņš stāsta: ,,Bataljons Begomi ciemā nekad

nebija ielenkts. Tā apkārtnē nekādas izlaušanās un atgūšanas kaujas nebija. Bataljonam vēlāku aizejot no Begomi, pie šosejas palika viena jauna latviešu zēna kaps, kurš mira no izsituma tīfa. Ja nemaldos, viņa uzvārds bija Bite. Bataljonam ar vietējiem iedzīvotājiem, plašā apkārtnē, bija ļoti labas attiecības. Visu tur uzturēšanās laiku pret bataljons karavīriem netika raidīts neviens vienīgs šāviens.

Kā radies Kundrāta stāsts man nav izskaidrojuma."

* * *

7. *grāmatas* 142., 144. un 429. lp. minētais ltn. V. Kirps nav leitnants, bet gan dižkareivis. Lūdzu šo kļūdu izlabot.

LATVIEŠU KARAVĪRI VĀCU GŪSTĀ:

SAVU SABIEDROTO GŪSTĀ

Kā tas sākās Otrā pasaules kara norisēs vispirms pastāsta kapteinis *Ēvalds Vērsāns*:

1941. g. jūnija beigās Lielstraupes mežos jau bija sapulcējusies diezgan liela grupa bijušo latviešu-sarkanarmiešu no dažādām karaspēka daļām un ieroču šķirām ar visiem ieročiem, patšautenes ieskaitot. No vecākiem virsniekiem labi atceros savu agrāko kollēgu no 6. Rīgas pulka pltn. Manguli; tur vēl bija pltn. Akmentiņš un daži jaunāki virsnieki, no kuriem atceros ltn. Šūpulnieku. Pa Lielstraupes mežu ceļiem vēl turpināja atkāpties mazas, dezorganizētas krievu vienības un tās palaikam patramdīja izlūku grupiņas no mūsu meža apmetnes. Dzirdējām baumas, ka kautkur otrpus Gaujai uz Vidzemes šosejas jau būtu manītas kādas vācu armijas motorizētās daļas. Šo ziņu ietekmē mūsu nometnē, kurā varēja būt ap 70 vīru, radās divejāds noskaņojums. Daži tūlīt gribēja doties pāri Gaujai un meklēt sakarus ar vāciešiem, citi — palikt un nogaidīt.

Pievienojos gājējiem, atstājām mežu un pltn. Akmentiņa vadībā, apm. 30 — 40 cilvēku grupa, sākām soļot virzienā uz Gaujas upi. To sasniedzām pievakarē un kādās lauku mājās, pašā upes malā, palikām pa nakti. Otrā rītā atstājām mājas jau ar sarkanbaltsarkanu karogu kāta galā, ko mums naktī bija pagādājuši minēto māju iemītnieki un, pēc viņu norādījumiem, uzmeklējām tuvāko braslu. Pārbriduši Gauju, turpinājām soļošanu uz Siguldu, kur nonācām ap pusdienas laiku un apmetāmies Rakstnieku pils laukumā. Pašā pilī jau bija kāda maza vācu vienība un pltn. Akmentiņš sazinājies ar to, lika mums šeit pat laukumā gaidīt kādus turpmākus norādījumus. Mums, bez šautenēm un kabatas ieročiem, bija arī dažas patšautenes. Atlaidušies laukumā, nogaidījām pāris stundas līdz, acīmredzot, bija pienākuši rīkojumi no augstākās priekšniecības. Mūs apņēma pašķidra vācu karavīru ķēde ar šautenēm pie kājas un pltn. Akmentiņš paziņoja, ka visi ieroči ir jānodod, vienīgi virsnieki var paturēt kabatas pistoles. Drīzi pēc tam ieradās pāris vācu laukžandarmērijas vīru ar saviem varas karodziņiem, kā no gaisa nokrita divas mūsu Latvijas aizsardzes ar sanitārsomām plecos, pltn. Akmentiņš lika nostāties gājiena kolonnā, nozīmēja mani par kolonnas vadītāju un, ar vienu žandarmu man blakus, otru kolonnas astē, sākām soļot uz Rīgu.

Tiklīdz bijām uz Vidzemes šosejas, pirmo Rīgas virzienā braucošo armijas kravas mašīnu apturēja žandarma karodziņš; mašīnā sakāpa cik varēja, pārējie turpinājām soļot. Jau pēc kādiem 10 km trešajā mašīnā sakāpām pēdējie ar visiem žandarmiem. Sasniedzām Rīgu un jau priekšpilsētā auto pieturēja un mēs varējām iet uz visām četrām pusēm.

Ilgi nebija jādzīvo neskaidrībā. Pirmais, latviešu uniformā tērpies, man zināja pastāstīt, ka Latviešu biedrībā (sauktā Māmuļā) jau darbojas kāda Latviešu organizācijas komiteja. Tur atradu plkv. Dzenīti-Zeniņu un divus savus agrākā dienesta kollēgas — pltn. Jāni Kalniņu un kpt. Rūdolfu Kociņu. Mans mērķis bija Cēsis, tādēļ viņi mani apgādāja ar dažiem ieročiem, municiju, rakstiskām pilnvarām un automašīnā nosūtīja uz Cēsīm.

Nevaru pateikt kādā datumā tas īsti bija, bet Cēsu apkārtnē tad bija viss mierīgi un kārtībā. Pašā Cēsu pilsētā par kārtību un mieru rūpējās no bij. karavīriem, aizsargiem un, šķiet, arī kādiem policijas darbiniekiem saformēta pašaizsardzības vienība plkv. Kasparsona vadība, kurai pievienojos arī es. Šīs vienības darbība nebija ilgstoša.

Kādu dienu plkv. Kasparsons, sasaucis virsniekus paziņoja, ka visiem pašaizsardzībniekiem nākamajā dienā jāsapulcējas Cēsu Viesīgaja biedrībā, kur mūs gribot uzrunāt vācu komandants.

Pašam plkv. Kasparsonam, liekas, bija labas domas par šīs sanāksmes nolūkiem, jo viņš mums pat piekodināja ierasties labi sakoptiem. Šīs viņa noskaņojums pielipa arī mums.

Jau pirms noliktā laika, Viesīgās biedrības sarīkojumu zālē 2. stāvā, sanācām krietns skaits uniformēto, gan karavīru, gan aizsargu un policistu. Man iznāca atsēsties blakus pltn. Balodim (no kādas Armijas pārvaldes daļas). Bijām nogaidījuši kādu stundu vai vairāk, kad man radās nepieciešamība iziet zāles priekštelpā, uz kuru durvis stāvēja aizvērtas. Biju pārsteigts, ieraugot to pārpildītu ar apbruņotiem vācu karavīriem. Atgriezies, informēju pltn. Balodi par šo savādību. Vēl pēc kāda laika, ieradās vācu virsnieks tulka pavadībā un, nostājies pie skatuves, viņš uzaicināja tos, kas nemaz nav bijuši sarkanarmijā sanākt vienkopus zāles vienā pusē; viena daļa atdalījās. Pēc tam aicināja pulcēties pie zāles otrās sienas tos, kas atvaļināti no sarkanarmijas ar dokumentiem; atdalījās vēl viena daļa. Domāju, ka tajā brīdī visiem vēl neizsauktajiem, tā pat kā man, pazibēja doma, ka nupat mūsu akcijas ceļas. Pēc neliela brīža, jau griežoties tieši pie dezertieru grupas, komandants svinīgi paziņoja, ka saskaņā ar Vācijas kara likumiem mēs esam vācu armijas gūstēkņi.

Izlaida mūs priekštelpā, lūdza norindoties un nodot kabatas ieročus. Viens vācu instruktors apstaigāja mūsu rindu un kam bija pistole, vai kas gribēja viņu nodot, iemeta to viņa bruņu cepurē. Nevienu nepārmeklēja.

Jaunsagūstītos pārvietoja uz blakus esošā tiesas nama 2. stāvu un noslēdza durivs. Tur bijām atkal kādas pāris stundas. Vēsts par notikušo jau bija aplidojusi Cēsis un Rīgas iela pretim tiesas namam jau piepildījās ar ziņkārīgajiem un gūstekņu piederīgajiem. Atkal atvērās durvis un vēlreiz ieradās vācietis tulka un plkv. Kasparsona pavadīti. Vārdiski izsauca kpt. Zigfrīdu Krūmiņu un mani, paziņojot, ka esam brīvi. Telpas tūlīt atstāju un nezinu vai pēc tam vēl kādu atbrīvoja.

Pēc kādas stundas, būdams jau savā dzīvoklī, dzirdēju kā pa Rīgas ielu dziedādāmi latvieši aizsoļo vācu gūstā. Par turpmāko liecību atsevišķi dod kpt. Jānis Tūte.

Starp gūstēkņiem virsnieku nebija daudz. No visiem viņiem savādākais liktenis piemeklēja mūsu pulka (8. Daugavpils, Cēsīs) zobārstu — ltn. Vīgantu. Kad, pēc zināma laika, latviešu gūstēkņus vācieši atbrīvoja, Vīgantu paturēja pie sevis kā zobārstu; kara beigās, kopā ar vācu vienību viņš nokļuva angļu gūstā, kas viņu arī paturēja pie sevis vēl pēc tam, kad vācieši jau bija atbrīvoti.

Par gūsta gaitām Vācijā tuvāki pastāsta *kpt. Jānis Tūte.*

Kpt. Jānis Tūte 1980. gadā.

VĀCU GŪSTĀ

Pēc Baltijas valstu okupēšanas 1940. gadā Padomju Savienībā iznīcināja arī šo valstu armijas. Latvijas armiju, daļu karavīru atvaļinot, pārvietojot uz citām vienībām un tās sajaucot formēja XXIV korpusu. Tā, piemēram, no bij. Latvijas armijas Latgales un Zemgales artilērijas pulkiem tika saformēts 639. art. pulks, kurš tika iedalīts korpusa 183. divīzijā.

639. art. p., sastāvošs no 8 baterijām formējās Cēsu rajonā. Pulka komandieris sākumā bija bij. Latgales art. p. komandieris plkv. Žīds, bet pulka komisārs Pavlovs. 1941. gada maijā pulku pārvietoja uz Litenes nometni. Kad jūnija sākumā vecākos bij. Latvijas armijas virsniekus krievi sāka komandēt uz kursiem Maskavā, aizbrauca arī plkv. Žīds. Pulka komandēšanu pārņēma kāds poļu izcelsmes Sarkanās armijas majors, cik atceros, uzvārdā Janovskis.

14. jūnijā vairāki pulka virsnieki tika nozīmēti ,,lauku mācībās'', arī mana III dzn. komandieris kpt. Bluķis. Kā tagad zinam, šos virsniekus arestēja un nosūtīja uz Padomju Savienības spaidu darbu nometnēm. Kpt. Bluķa amatu pārņēma kāds krievu vecākais leitnants. 17. vai 18. jūnijā mani atcēla no btr. kom. amata. Manis komandēto 8. btr. pārņēma mans labs draugs un bij. skolas biedrs ltn. Ernests Krauklis (mira 1978. gadā Kanādā). Mani piekomandēja I dzn. stābam, atstājot tur bez amata. Litenes laikā pulks saņēma arī papildinājumus — krievu instruktorus un kareivjus un pāris dienas pirms vācu-krievu kara sākšanās arī gluži jaunus lielgabalus. Pēdējiem līdzi nekādu instrukciju nebija, arī paši krievi tādus redzēja pirmo reizi un neviens visā pilnībā nemācēja ar tiem apieties, ja būtu jāšauj.

21. jūnijā pulks sāka pārgājienu D virzienā, pie kam vairums virsnieku nezināja gājiena gala mērķi. Nakti no 21. un 22. jūniju pavadījām atpūtā Nītaures rajonā. 22. jūnijā pulks turpināja gājienu, bet tika novirzīts uz aplama gājiena ceļa. Bija kļūdījusēs kolonnas galvā ejošā sarkanarmiešu izlūku — apsardzības grupa, kuru komandēja kāds krievu virsnieks. Pulka kolonna tika griesta atpakaļ, izvēlējās pareizo ceļu un tā 22. jūnija pievakarē sasniedzām Siguldas rajonu, kur palikām naktsmītnē.

Te sapulcētiem virsniekiem komisārs Pavlovs paziņoja, ka esot sācies vācu-krievu karš. Tāpat Pavlovs stāstīja, ka Sarkanā armija vairākās vietās jau esot iebrukusi vairākus 10 km Vācijas territorijā. 23. jūnijā, kad nonācām Lilastes nometnes rajonā un tur apmetamies, neviens vairs par Sarkanās armijas sasniegumiem nerunāja. Pa ceļam uz Lilasti latviešu sētās nekur neredzējām gatavošanos Jāņu svinēšanai, visur valdīja neziņa un apjukums, vienīgi latviešu starpā valdīja apslēpts prieks un cerības tikt atbrīvotiem no krievu okupācijas. Arī Lilastē 639. art. p. saņēma jaunus papildinājumus — jaunus krievu virsniekus un vecos rezervistus.

24. vai 25. jūnijā viens no 639. art. p. divizioniem saņēma pavēli iziet Rīgas virzienā kaujas darbībai, bet pēc dažām stundām šo pavēli atcēla. Atkal tas bija 24. vai 25. jūnija pievakarē, kad pie manis pienāca kpt. Vilis Krūmiņš. Arī viņš bija zaudējis amatu un padotos. Viņš rosināja mums iet uz pazust mežā. Es piekritu, jo jutām, ka neesam atbildīgi ne likuma, ne reglamenta priekšā, tāpat nejutām nekādu atbildību padoto priekšā, jo tādu mums nebija. Es vienīgi Krūmiņu lūdzu pagaidīt līdz rītam. Gribēju pa nakti nogādāt savus pāris koferus pie man pazīstama tuvumā dzīvojošā lauksaimnieka. To arī izdarīju, bet no rīta vairs Krūmiņu neatradu. Vienīgi nesen uzzināju, ka viņš 1941. gada vasarā atrasts nošauts netālu mežā no Lilastes nometnes. Liekas, ka viņš krievus vairs vairāk nevarēja panest, pat viena nakts viņam bija par daudz! Tā es zaudēju vienu no 639. art. p. labiem kollēģiem (bet varbūt pats izglābu savu dzīvību?). Kpt. Vilis Krūmiņš bija ļoti zinīgs virsnieks, bija beidzis Latvijas Augstāko kara skolu un Latvijas neatkarības laikā kalpoja Armijas stāba operatīvajā daļā.

Bet es tajā pat dienā, kopā ar diviem bijušajiem Latgales art. p. virsdienesta instruktoriem, kuri arī bija palikuši bez padotiem, pametām aiz sevis krievus un sākām soļot gar Gaujas labo krastu Siguldas virzienā. Netālu no Siguldas es turpināju iet viens pats, jo Latgales pulka vīri ņēma virzienu uz Krustpili.

Kad jūnija pēdējā dienā sasniedzu savas mātes mājas — Kalna Astītes — tur kūtsaugša un gubenis jau bija aizņemti ar tādiem pat kā es — krievu armijas dezertieriem. Arī tie bija gājuši kopā ar 639.

art. p. kolonnu un jau pie Cēsīm atšķīrušies no pārējiem. Vairums šo vīru bija no manas bij. 8. btr. un zināja, ka Astītes ir sāņus no lieliem ceļiem un art. izlūkiem pat miera laikā reizēm bija grūti uzejamas.

1. un 2. jūlijā sākām izklīst, daļa (arī es) aizgājām uz Cēsīm, daļa citur. Cēsīs uzzināju, ka kpt. Amēriks sācis formēt pašaizsardzības vienības (sabiedrisko ēku, stacijas un c. vietu aizsardzībai) pirms vācieši Cēsis sasniegtu. Kpt. Amērika stābā (Cēsīs, Dārza ielā) gāja kā jau kara laikā: tika dotas pavēles un rīkojumi, izsūtīti ziņneši, ļaudis nāca un gāja. Liekas, ka visi, kas iegriezās Amērika stābā, gribēja atgūt nokavēto, t. i. karot pret pārbaudīto ļaunāko ienaidnieku, pat palīdzēt bijušiem ienaidniekiem — vāciešiem. Amērika stābā, cik atceros, vēl darbojās kpt. Jānis Skrastiņš (arī bija beidzis, tāpat kā Amēriks, Latvijas Augstāko kara skolu) un vltn. Augusts Millers, kurš bija bijis Amērika adjutants pirms Skrastiņa. Vēlāk visa šī stāba vadību uzņēmās plkv. Kasparsons.

Kpt. Amēriks teicās uzzinājis, ka bij. Latvijas armijas Atsevišķā art. dzn. mītnēs Katriņkalnā esot vēl nebojāti daži lielgabali, municija un citi kara piederumi un uzaicināja mani un ltn. Kraukli sakārtot kaujas gatavībā vienu art. btr., kas būtu spējīgs pabalstīt viņa divas vai trīs rotas uzbrukumam Rūjienai. Artilērijas lietās mums viss gāja tekoši: labā kārtībā bija trīs 4.5" haubices, pietiekoši municijas, jo krievi bēgot daudz ko pameta, un galvenais, bija vairāk nekā vajadzīgs artilēristu no 1. līdz 8. apkalpes nummuram, kas savu lietu pārzināja un arī gribēja karot. Bet vienīgi mums nebija zirgu — lielgabalu vilkšanai un citām vajadzībām. Tos visus bija pievākuši krievi. Šo velkmes problēmu atrisināja kāds Priekuļu lauksaimniecības vidusskolas bijušais audzēknis. Viņš ierosināja piezvanīt Priekuļu skolai, lai viņi atsūta mūsu vajadzībām traktorus. Cik atceros, tad runāju ar toreizējo Priekuļu lauksaimniecības vidusskolas direktoru agronomu Kalēju, pie kam pēc labas pusstundas traktori jau bija Cēsīs! Tie bija skaitā trīs. Laikam vienīgi mēs Cēsīs bijām ar karošanu aizrāvušies par daudz, aizmirstot, ka vāciešiem šajā lietā tomēr pieder pirmais un pēdējais vārds. Kāmēr mēs sakārtojām vilcējus, vācu uzbrūkošās vienības jau steidzās Valmieras virzienā, mums pa ceļam atņemot arī telefona saivas. Tā traktorus nosūtījām atpakaļ uz Priekuļiem, mūsu vienību izformēja un tā devamies katrs pie savējiem. Kā teikt — lai palīdzētu sienu pļaujā.

Man mājās tomēr prāts nebija mierīgs. Otrā dienā atgriezos Cēsīs Dārza ielā, lai redzētu kas te īsti notiek. Stābā valdīja zināma skaidrība un arī neskaidrība: visiem, kas bija formas tērpos (karavīru, policistu, aizsargu) lika sapulcēties Cēsu Viesīgā

biedrībā. Ap pusdienas laiku (vai pirms tam) te sapulcējās ap 400 vīru. Pēc apmēram stundas gaidīšanas zālē ienāca kāds vācu majors tulka pavadībā un teicās, ka esot Cēsu komandants. Viņš lika vienā zāles stūrī nostāties tiem, kas dezertējuši no Sarkanās armijas, otrā tos, kas atvaļināti no Sarkanās armijas un trešā vietā tos, kas nebija dienējuši territoriālā korpusā. Visas šīs trīs grupas bija apmēram vienādā lielumā. Mēs dezertieru grupā jutamies tīri tā kā laimīgi. Bet tad komandants paskaidroja, ka viņam pēc kara likumiem, visi dezertieri esot jāaiztur, lai noskaidrotu to personību, jo mēs vēl skaitoties Sarkanās armijas dienestā. Jau iepriekš dzirdējām kā priekštelpā iesoļo kāda karavīru grupa zem vācu komandas. Visus citus komandants atbrīvoja, bet mūs ,,laimīgos'' vācu sardzes pavadībā aizveda uz Cēsu miertiesas namu. Te mūs kādu stundu vai ilgāki turēja zem apsardzības. Pa to laiku mums vēl iznāca skaidrošanās ar vācu sardzes vīriem, pie kam dažiem izdevās tikt brīvībā. Dažs tika laukā arī pa sānu durvīm. Ap plkst. 16.00 apmēram 100 vīru sākām ar dziesmām soļot pa Rīgas ielu Araišu virzienā, lai, kā sardze teica, Rīgā mums noskaidrotu personību. Vairākumam no mums gara stāvoklis vēl arvienu bija labs — kolonna soļoja braši un dziesmas skanēja dūšīgi. Miera laikā gan mūsu karavīru kolonnām pa priekšu ar lepni paceltu galvu soļoja virsnieki, šoreiz mēs trīs — es (ats. art. dzn.), vltn. Maldavs (Latg. art. p.) un zobārsts ltn. Vīgants (8. Daugavpils k. p.) soļojām kolonnas astē. Mēs arī nedziedājām, jo bija jādomā par šo jocīgo pagriezienu — vai tā ir kara laime vai nelaime.

Lielākais vairums šo ,,pusgūstekņu'' (gājām vienīgi personības noskaidrošanai) bija jauni puiši, bezbailīgi, pārgalvīgi, spītīgi kopš tās dienas, kad bija jāapmaina mūsu cepures saulīte pret sarkano zvaigzni. Gandrīz visi bija vienā vecumā ar vācu sargiem — riteņbraucējiem. Arī sargiem patika latviešu dziesmas.

Pie Araišu kroga (apm. 6 km no Cēsīm) sardze mums deva atpūtu. Vairāki vācu sargi pa mūsu atpūtas laiku bija apbraukājuši tuvākās lauku saimniecības un atgriezās ar trīs lielām svaiga piena kannām (sakārtām uz kārts starp diviem riteņiem) un dažiem klaipiem maizes. Daudziem tā bija pirmā un pēdējā maltīte tajā dienā. No kurienes maize un piens arī nenāca! Varbūt no Kārļu Kalna, Pūcēm, Betēm vai paša Āraišu mācītāja rentnieka, bet mēs bijām priecīgi un pateicīgi gan to māju saimniecēm, gan vācu riteņbraucējiem.

Pēc atpūtas vēl nosoļojām apmēram divi km, gan bez dziesmām, līdz Rīgas-Pleskavas šosejai, kur apmetamies kādā egļu pudurā. Pavadoņu grupas vecākais paskaidroja, ka te mēs pa grupām tiksim uzņemti armijas kravas mašīnās, kas tukšā no frontes

atgriežas uz Rīgu. Tā arī notika: grupa pēc grupas naktī aizbraucām. Pēdējā grupā, 6 — 8 vīri, arī tikai šofera apsardzībā. Rīgā ieradamies ap plkst. 08.00. Neatceros kur mūs izsēdināja, bet te kāds Latvijas armijas kājnieku formā tērpies virsleitnants mūs ierakstīja kādā sarakstā, kurš jau bija labi iesākts. Pie ēkas vācu karavīrus neredzējām. Arī virsleitnants mums paskaidroja, ka esot jānoskaidro kas mēs tādi esam. Mūs ielaida kādā telpā, kur uz kastēm vai maisiem jau sēdēja mūsu armijas formās tērpti karavīri. Pirmais, ko es ieraudzīju bija kpt. Šēnfelds (plkv. Skaistlauka brālis). Ar kpt. Šēnfeldu bijām kopā dienējuši 1938./39. gadā Ats. art. dzn. Katriņkalnā, kur viņš bija dzn. saimniecības priekšnieks. Nodomāju, ka jau te ir plkv. Skaistlauka brālis, tad ,,skaidrošanās'' nevar vilkties ilgi.

Otrs man labs paziņa bija Smagā art. p. kpt. Alazi. Vienīgais, kas šajā brīdī mums nepatika bija tas, ka šajā telpā neredzējām citus, kas kopā atstājām Cēsis. Kur palika virsleitnants un kam viņš nodeva mūs Rīgā sagaidot sastādīto sarakstu, pat tagad vēl nezinu. Šīs pašas dienas pēcpusdienā mūs visus nosūtīja uz Jelgavu, lai tur ,,turpinātu'' skaidrot mūsu personības. Te mūs novietoja netālu no stacijas (varbūt tā bija skola?) galvenās ielas labā pusē. Te mūs sagaidīja kāds vācu virsnieks, kas atkal runāja par mūsu personības skaidrošanu. Un tā kā viņiem tagad esot vajadzīgs katrs pašu karavīrs citiem uzdevumiem, mums noprasīja — vai mēs, virsnieku kungi, nedošot savus goda vārdus, ka mēs nebēgsim, ja viņš mūs atstāšot bez apsardzības. Apsolījamies nebēgt. Tad viņš jautāja vai mēs varot to pašu galvot par saviem instruktoriem un kareivjiem. Arī to apsolījamies. Tad viņš mūs tur atstāja vienus un mēs te dzīvojām ,,uz goda vārda'', pat viens pēc otra iedami pastaigāties arī ārpus mūsu novietojuma, lai galvenām kārtām sagādātu ko ēdamu. Kādu dienu mūs apciemoja mans vidusskolas un Kara skolas biedrs vltn. Hermanis Sīmanis un solījās darīt visu iespējamo, lai mēs tiktu atbrīvoti. Paspējām arī apmainīties ar cepurēm: viņš paņēma manu Latvijas armijas izejas cepuri, es paņēmu viņa, manos apstākļos, praktiskāko ,,kepīti''. Paspējām parunāties arī par piedzīvojumiem un pieredzēm, kad Latvijas armiju, sevišķi tās virsniekus, pazemoja līdz pēdējam — pārejas laikā no t. s. ,,tautas armijas'' uz Sarkano armiju. Sīmanis stāstīja, ka viņu pratināja ,,skrīnēšanas'' laikā P. Blaus (Rīgas aizsargu pulka bij. sakaru rotas komandieris, kurš tagad bija pieslējies komūnistiem), kas arī teicis viņam biedinošus vārdus: ,,Latvijas armijas virsniekiem ir tikai divas vietas — vai nu armijā vai cietumā.'' Vltn. Sīmanis ticis atvaļināts, kaut viņam labākā gadījumā, kā politiski neuzticamam, draudējis cietums. Vācu-

krievu karš daudzus šos Sarkanarmijai ,,nederīgos'' paglāba . . .

Mans vienīgais ieguvums no drauga Sīmaņa bija viņa armijas darba cepure. Cita nekā viņš mūsu labā nepaspēja izdarīt, jo jau nākamā dienā mūs pārsūtīja uz Vāciju — atkal personības noskaidrošanai.

Braucām vilcienā bez redzamas apsardzības un arī bez dziesmām. Mūsu ,,lopu vāģī'' bija arī kāds Sarkanās armijas majors — vienīgais šādā formas tērpā, kas sēdēja vagona stūrī sakņupis. No Jelgavas labvēļiem mums bija līdzi vēl ēdamais. Kāds no mūsu puišiem krievam piedāvāja gabalu baltmaizes. Majors atteicās pieņemt. Varbūt arī viņam bija savs lepnums . . . Visi jutām, ka viņš uz mums labi neskatas.

Pievakarē mūs ,,izlādēja'' kādā mazā Austrumprūsijas stacijā. Uz dēļa virs stacijas durvīm bija lasams uzraksts ,,Pogegen''. No sardzes, kas mūs sagaidīja un pavadīja, uzzinājām, ka esam Tilzītes rajonā. Netālu no stacijas soļojām garām kādam kailam smilšu uzkalnam, kas bija pieblīvēts un apsēsts kā ar skudrām — tie bija nelaimīgie krievu karа gūstekņi. To bija tūkstošiem, bez kāda pajumta. Vienīgi smiltīs ierušināta bedrīte, pa retai apsegta ar kaut kur nolaustu priedes galotnīti vai zariņu bija vienīgais aizsegs pret sauli, vēju vai lietu . . .

Kad bijām šim posta kalnam garām, tikām apstādināti pie viegla izskata būvju rindas. Izrādījās, ka tie ir bijušie vācu armijas zirgu staļļi. Vienā stallī jau bija novietoti lietuvieši. Mums ierādīja savu stalli. Zirgi bija aizvesti karot, staļļi bija izmēsti un klons pārklāts ar tīrām Baltijas jūras smiltīm. Te bija viss kopā — gultas maiss, palags, spilvēns un sega . . . Cita arī vēl nevajadzēja, jo laiks bija silts (ap jūlija vidū), jumts virs galvas un atmiņā mums bija tikko redzētais skats smilšu kalniņā, kas mūs prātus nomierināja. Vienīgais, ko šajā laikā no vāciešiem saņēmām, bija katliņi un karotes-dakšinas kombinējums. Un zirgu silēs jau daudz ko varēja novietot, ja kas mums būtu bijis, bet tagad tās bija tikai priekš ēdamrīkiem un vēlāk, ja kāds kaut ko varēja pataupīt līdz rītam, kāds knipsītis maizes. Par zagšanu mūsu grupā nebija jāraizējas. Dzīvojām visas dienesta pakāpes brālīgā kopībā vienā stallī.

Lietuviešu grupā viņu virsnieku nebija. Bet sazināšanās ar viņiem bija tāpat. Kāds bija teicis, ka mēs ,,brālīši'' varot būt laimīgi, ka neesam bijuši vispirms smilšu kalnā, kur daži lietuvieši paspējuši būt kopā ar krieviem. Krievi viņus neesot ieredzējuši. Tad viņi sūdzējušies pie vāciešiem un tā tikuši pārvietoti uz stalli pie pārējiem. Smilšu kalnā reizēm bijuši vairāki desmiti tūkstoši sarkanarmiešu, tie nākuši un gājuši. Daudzi miruši no slimībām un ievainojumiem, vēlāk no bada. Kad atvestas pārtikas devas, tajos

pašos ratos aizvesti mirušie. Tā tas bijis no dienas dienā. Krievu gūstekņi reizēm uzvedušies spontāni, tad kad atvesta pārtika. Reizēm devušies pāri žogam vai izspiedušī vārtus, kad atvesta pārtika tai dodoties pretīm. Tā visu apgāzuši un samīdījuši, palikdami bez pārtikas pavisam līdz nākamai dienai. Tas gan esot atgadījies reti, jo sargu torņos novietotās patšautenes tad ,,ievedušas kārtību". Arī mēs pa retam dzirdējām patšauteņu troksni smilšu kalna virzienā. Gūstekņu starpā notikusi ar visāda veida maiņtirdzniecība. Tiem bijušas vēl dažādas mantas, jo vācu karavīri krievus neesot aplaupījuši, kā tas dažkārt noticis citās armijās, kad gūstekņiem visu ,,konfiscē".

Mūsu zirgu staļļu rajons bija ierobežots ar vienu stiepuli. Kāds ieminējās, ka Latvijā pat pie govju aplokiem bijušas divas spiepules. Sargu nebija ne dienu, ne nakti. Nebija arī nekādas rīta vai vakara pārbaudes. Pat neprasīja goda vārdu, ka nebēgs.

Cik atceros, mēs šeit bijām ap 100 vai nedaudz mazāk latviešu, no dažādiem mūsu zemes novadiem. Alūksnes apriņķī gūstā bija saņemti daži aizsargi, kas valkājuši formas tērpus un nēsājuši pašaizsardzību vienību pazīšanas zaļās rokas lentas, daži pat noņemti tieši no posteņiem. No virsniekiem mūsu nometnē vēl atceros bez vltn. Maldava, ārsta-ltn. Vīganta, kpt. Šēnfelda un kpt. Alazi, vēl vltn. Biezo, kpt. Apkalnu, ltn. Matizenu, tad vēl v.v. Āzi, v.v. Sarmu un v.v. Šteinbergu, visi trīs bija dienējuši Latg. art. pulkā.

Kādu dienu jūlija otrā pusē pie mums stallī ienāca divi jauni cilvēki civīlā. Viņi runāja ļoti labi latviski un teicās nākot no SD. Viņi teica, ka blakus nodalījumā, klajā laukā, kopā ar sarkanarmijas virsniekiem esot kāds latvietis — vltn. Beikerts, kas atsakoties pārnākt pie pārējiem latviešiem, t. i. mūsu grupas un šie SD vīri gribēja zināt kāpēc. Viņi gan mūs tūdaļ brīdināja teikt tikai visu taisnību, ko mēs par Beikertu zinot, jo ,,ja tas nonāks mūsu nagos, tad tam grūti būs tikt vaļā". Mēs zinājām tikai pateikt tikdaudz, ka pēc 1934. gada 15. maija notikumiem Beikerts tika atvaļināts no Latvijas armijas. Vltn. Beikerts un kpt. Alazi viens otru labi pazina. Voldemārs Beikerts bija beidzis Latvijas Kara skolu 1923. gadā un kpt. Eduards Alazi gadu pirms tam. Pēc sarunas ar SD vīriem Alazi aizgāja uz krievu virsnieku nometni, tur bija Beikertu uzzīmējis un mēģinājis sākt sarunu, bet tas neesot atbildējis nevienu vārdu. Kas notika ar Beikertu mēs nezinam. Arī krievu virsnieku nometni ātri pārvietoja uz citu vietu.

Mūsu nometnē parastā dienas gaita bija badošanās un gulēšana. Pirmo nedēļu pēc ierašanās šajā nometnē mums izsniedza dienā 4 — 6 biskvītus un pus katliņu ar saldinātu tēju. Pēc tam dienas deva

bija drusku labāka: rītos ap puskatliņa iepriekšējā parauga tējas (nekā cita) un pēcpusdienā ap plkst. 17.00 puskatliņš ūdeņainas zupas. Sākumā, kāmēr vecie kartupeļi nebija izlietoti, zupā deva tos — zilus, sacietējušus, pussapuvušus (Latvijā pat cūkas tādus neēstu) un zupa pat reizēm smirdēja. Aizspiedām degunus un ēdām . . . Ap augusta vidū, kaut arī zupa bija šķidra (grūba dzenāja grūbu) produkti bija labi. Ko vācu pavāri deva zupas aizdaram, mums neizdevās noskaidrot. Lietuvieši zināja stāstīt, ka zupā vārot zirgu gaļu, kas arī nebūtu tik slikti, ja vien būtu izdevies kādu gaļas gabaliņu ,,noķert''. Reiz kāds lietuvietis palaida joku — šodien viņam zupā bijusi zirga kāja ar visu pakavu! Ja arī pakavi vien būtu bijuši zupā, mēs to būtu ēduši ar garšīgu muti, dzenājot katru grūbiņu, jo no tās varēja arī atkarāties gūsta pārdzīvošana. Pievakarē, reizē ar zupu saņēmām arī pa labai tējkarotei margarīnu vai marmelādi. Tomēr galvenais atbalsts bija ceturtdaļa kukulīša maizes (armijas kukulītis bija viena vai pusotra kg smags), kas mums likās bija arī laba rudzu maize. Ltn. Matizens darīja iespējamo, lietojot mērus, savu acumēru un svarus, lai katram gūsteknim viņa ceturtdaļas kukulīša daļu būtu godīga. Un lai nebūtu ne mazāko domstarpību, tad kukulīšu centurtdaļās Matizens izdalīja lozējot uz galviņām! Ltn. Boriss Matizens mums bija viss vienā personā: adjutants, uzturzinis un gandrīz no visiem atzīts nometnes vadītājs, kā arī mūsu visu lielākais optimists, ka drīzi tiksim atbrīvoti.

Instruktoru un kareivju grupās bija savi pārtikas dalītāji. Uztura deva bija visiem vienāda un to arī patērēja katrs pa savai modei: cits visu maizīti apēda uz reizi, cits atstāja gabaliņu nākamai dienai, lai būtu brokastīs kaut kas pie tējas, bet abu metožu lietotāji cieta tāpat, jo visa bija par maz. Tomēr badā neviens nenomira. Ap augusta beigām vai septembra sākumu no badošanās v.v. Āzim pietūka kājas un aizpampa acis. Viss vairums gan tikai izdila, visi bija nespēcīgi, bija reiboņi un dažādām kaitēm cieta katrs, cits vairāk, cits mazāk. Bija arī paģībšanas gadījumi. Liekas, ka visus naktī sapņos mocīja arī ēšanas gribas kaites. Otrs lielākais posts bija smēķu trūkums. Virsniekiem smēķu nebija nemaz. Tie varēja tikai pa reizei kādu cigareti dabūt no kareivjiem, kuŗi pa retam tika sūtīti darbos pie Pogegen stacijas. Tur uz fronti braucošie jaunie vācu puiši esot reizēm pasvieduši pa paciņai cigarešu, laikam lai apriecātos par gūstekņu veiklību tās noķeršanai. Cits gan pieņēma, ka vācu kaŗavīri to darījuši aiz iežēlošanās. Neviens no šiem vācu kaŗavīriem gan laikam neiedomājās, ka šī gūstekņu grupā ir vīri, kas mēģināja būt viņu tautas sabiedrotie cīņā pret komūnistiem. Tāpat ne vācieši, ne arī

paši gūstekņi nekad nevarēja iedomāties, ka jau tuvā nākotnē cīnīsimies kopā pret krieviem kā līdzvērtīgi kara biedri!

Par cigaretei mums gan gadījās iegūt arī no v.v. Āža. Viņš bija meistars vai pat mākslinieks dažādu ,,ampelmaņu'' izveidošanā no koka klucīšiem. Tie vācu ienaidnieku formās ,,tērpti'' stabu galos vējā grozījās un svaidījās ar savām rokām. Vācu puikām tie patika un tos samērā bieži iemainīja pret cigaretēm. To pašu ,,ampelmaņu'' dēļ v.v. Āzis reizi tika ieaicināts kādā vācu mājā, kur ticis cienāts ar klimpām taukos. Kā viņš pats teica, tad esot izēdis vai pusi mutes bļodas. Atnācis staļļos labu laiku cīnījās ar vēdera sāpēm. Vēlāk, kad Āzis pietūka no bada, kpt. Alazi atzina, ka tā esot toreizējo klimpu vaina.

Pats Alazi bija starp mums lielākais pīpmanis un viņam bez dūma bija daudz grūtāki dzīvot nekā mums. Netālu no mūsu staļļiem auga neliels ķiršu kociņš, vienīgais zaļumiņš augstāks par zāli mūsu rajonā. Alazi sāka žāvēt šī ķirša lapas un tās lietot tabakas vietā, bet kādu rītu uzcēlies no savas ,,smilšu gultas'' iesaucās: ,,Kungi, es vairs neredzu!'' Viņš gan redzi atguva tajā pat dienā, bet ķirsīti vairs neaiztika.

Visi, kas mēs te bijām fiziskā nebrīvībā, zinājām, ka ilgstošā bezdarbībā ir vēl viena nodarbošanās, proti — vērot apkārtni, ja kaut ko var redzēt ārpus žoga, redzēt kas notiek brīvībā.

Kādu dienu, es domāju augusta beigās, mūsu nometni apciemoja prāvests Teriņš un Rupners (kādreiz darbojās biržas komitejā). Ko viņi mums stāstīja nekas nav palicis atmiņā. Viņi gan paņēma līdzi mūsu sarakstu. Tie bija pirmie un vienīgie ciemiņi no Latvijas. Tomēr mēs nebijām galīgi aizmirsti. Par šo mazo gūstekņu grupu dzimtenē reti kāds zināja, vēl mazāk par kādu ats. cilvēku no mums. Un ja arī zinātu, tad interese par mūsu likteni bija maza, jo ko nozīmē, ja kāds Tūte, Maldavs vai kāds cits iztrūkst Cēsīs, Kruspilī vai kur citur. Arī tajā laikā bijusi raksturīga pieeja no citiem pārgudriem, ko uzzinājām pēc gūsta: ,,Ja viņš nebūtu nekā nodarījis, viņš tur nebūtu!'' Protams, ka ģimenes piederīgie un draugi darīja, ko vien varēja, lai mūs ātrāki atbrīvotu. Bet vācieši nesteidzās. 1941. gadā viņiem frontē vēl palīgu nevajadzēja . . .

Oktōbŗa sākumā naktīs sāka salt. Reizēm staļļa iekšpusē zem jumta bija apsarmojums. Mēteļu mums nebija un segas arī neizsniedza.

Kādā dienā mūs automašīnās pārveda uz citu nometni, uz kādu lielu ,,Stalag'u'' (nummuru vairs neatceros) turpat A. Prūsijā. Te jau izskatījās pēc normālākas kara gūstekņu nometnes: apkārt žogs ar vairāk rindu dzeloņstieplēm un sargu torņos sargi ar patšaute-

nēm. Nometnes iekšpusē bija trīs nodalījumi, katrs nožogots pa sevi — frančiem, poļiem un baltiešiem. Mūsu grupā vēl ietilpa Volgas vācieši. Nometnes barakas jau bija vairāk pielāgotas aukstam laikam, ar tradicionēlo čugūna krāsniņu barakas vidū malkas apkurei. Reiz nedēļā deva arī spaini silta ūdens un ,,kaŗa ziepes'' (kā glūdas gabalu) un tā varējām mazgājamā telpā viscauri apmazgāties. Arī uzturs uzlabojās. Zupas katliņā bija vairāk biezumu un maizes kukulītis uz trim. Sākām palēnām atkopties, kaut ,,vilka ēstgriba'' nemazinājās. Abas lielākās grupas — franči un poļi — saņēma diezgan regulāri paciņas no ārpuses. Vislabāki tika apgādāti franči. Viņi mūsu acīs likās jau pārbaroti. Poļiem paciņas pienāca retāk, šķiet tās sūtīja no Amērikas. Arī mūs oktōbŗa beigās vai novembŗa sākumā pārsteidza prāvs sūtījums no Latvijas. Kas sūtīšanu bija noorganizējis mēs neuzzinājām. Pieņēmām, ka to darījuši abi sirdscilvēki — Teriņš un Rupners. Un tā mēs vēl pirms paku atvēršanas no sirds pateicamies vai visai Latvijai! Man vēl tagad, pēc 40 gadiem, sūtījuma dalīšanas norise ir skaidrā atmiņā cik svarīgi tas likās tajā laikā. Tajā vakarā, kad pienāca sūtījums, bija jau par vēlu tumsas dēļ sākt dalīšanu. Vienojamies, ka pa nakti no katras dienesta pakāpju grupas (virsnieku, instruktoru un kareivju) izraudzīsim pa vienam, kas sūtījumu uzraudzīs, lai vēlāk nebūtu nekādu pārprātumu vai pārmetumu. Otrā rītā paku atvēršanu un satura sadali nodevām no katras grupas diviem citiem izraudzītiem mūsu pārstāvjiem. Sūtījumu saturā vairumā bija uztura vielas: maize, sviests, žāvēta gaļa un nedaudz saldumu. Bija arī daži sīkumi, kā zobu tīramie piederumi, adatas, diegi, pa lietotai kakla saitei un pat viens pāris getru. Pēc izlozes tās krita man, kaut gan bija manta, kuŗu nekur nevarēju izlietot.

Katrs ziedotājs bija devis pēc savām iespējām pēc viņu vērtējuma. Dažas maizes šķēlītes jau bija izkostas ar lielu vai mazāku mutīti, bet mums arī tās bija labas un nekas prom netika sviests. Mēs bijām pateicīgi visiem devējiem un devējām. Pēc mantu sadales katra grupa pēc izlozes saņēma savu daļu. Nevienu nemocīja šaubas par netaisnīgu dāvanu sadali. Daži vēlāk gan mocījās ar vēdersāpēm. Ēstgriba aizvien vēl bija liela.

Kareivji reizēm varēja iet darbos ārpus nometnes. Par darbu parasti atlīdzināja ar uz vietas vārītiem nemizotiem kartupeļiem, dodot pilnu vai nepilnu katliņu, kā nu kuŗo reizi. Kādu rītu savā vidū arī mani paņēma viena kareivja darba grupa. Tanī dienā strādājām zemes darbus — zemi pārvietojām ar tačkām. Vakarā katrs saņēmām puskatliņu kartupeļu, kas nebija peļami, bet darbā bija jāsalst un tā nezin vai barības ziņā ķermenis kaut ko ieguva,

bet darba pieredzi gan.

Ierodoties šajā ,,Stalag'ā'' bez segas mums vēl izsniedza arī mēteļus, kuŗus jau bija valkājuši franči vai krievi un kuŗiem tos vairs nevajadzēja . . . Kas augumā bija garāki vai plecīgāki, tie dabūja krievu uniformu, citi franču mēteļus, kas bija izskatīgāki un siltāki, kaut īsāki.

Savstarpējās attiecības mums grupās un starp grupām bija labas, nebija pat jābaidas, ka kāds bada dzīts aiztiks otra taupīto maizes kniksīti. ,,Stalag'ā'' gan mēs reizi redzējām nepatīkamu sodīšanas veidu par apzagšanos Volgas vāciešu grupā. Trīs vīri — sodamais mazāka auguma, soda izpildītāji lieli, spēcīgi vīri. Viens no tiem turēja sodamo pie rokām, otrs pie kājām, tad to pacēla no zemes, iešūpoja un trieca sāniski pret barakas sienu, vairākas reizes sitot vienus sānus, tad atkal otrus. Vācu sardzes seržants šajā lietā neiejaucās.

Kā visās gūstekņu nometnes, arī šeit radās vai tika radītas baumas, ka mūs ātri atbrīvos. Šīs baumas viena par otru bija vairāk vai mazāk ticamākas, bet pārmaiņām uz labu visiem gribējās ticēt tāpat. Tā cerības un vilšanās mainījās ilgāku laiku, līdz kādu dienu decembŗa sākumā mūs trīs — virsnieku vietniekus Sarmu, Šteinbergu un mani izsauca uz nometnes biroju un paziņoja, ka mūs nākamā dienā pārsūtīs uz Rīgu atbrīvošanai no gūsta. Saprotams, ka nav iespējams aprakstīt to, kā jutamies mēs brīvlaistie un tie gūsta biedri, kuŗiem bija jāpaliek vēl aiz dzeloņžoga.

Rīgā mums izsniedza brīvlaišanas papīrus, kā arī ceļa maizi līdz mājām. Sarmam, kam bija krievu mētelis, gan vēl iznākusi skaidrošanās ar Rīgas policistiem, bet es biju franču mētelī un tāpēc laikam mazāk aizdomīgs.

Labi pirms Ziemassvētkiem biju atpakaļ Cēsīs.

Pēc mūsu aizvešanas gūstā mana nelaiķe sieva Austra (mira 1971. gadā) bija dabūjusi tulka darbu pie tā paša vācu majora — Cēsu pilsētas komandanta, kas mūs 1941. gada jūlijā nosūtīja personību noskaidrošanai uz Rīgu. Viņš bija teicis, ka manā labā nekā nevarot darīt, jo, ja kāds esot ierauts kaŗa mašīnērijas riteņos, to esot grūti dabūt laukā. Esot jāgaida. Pēc pašu latviešu sniegtās informācijas, viņš sapratis, ka par tiem, kas dezertējuši no Sarkanās armijas neesot skaidrības.

Dažus gadus atpakaļ, satiekot savu skolas biedri no Cēsu Valsts Bērzaines vidusskolas laikiem Alfredu Plakanu, uzzināju, ka arī viņš toreiz pratināts drošības iestādēs par mani. Saprotams, ka Plakans devis labvēlīgu atsauksmi.

Vācu gūstā mēs iegājām slēgtā grupā, bet no tā atbrīvoti tikām pa atsevišķiem cilvēkiem. Personības noskaidrošana gāja lēnām un ātrāki atbrīvoja tos, kuriem bija labāki galvinieki. Mūsu personību noskaidrošana ,,kara mašīnas riteņos'' gāja gaužam gausi un nezin kāpēc tāda vispāri bija vajadzīga.

Redakcijas piezīme: Par latviešiem vācu gūstā rakstīts arī šīs sērijas 1. grāmatā (259. lp.). Šādu latviešu gūstekņu vietu Vācijā ir bijis vairāk un cik kopskaitā latviešu vīru tajās ievietots, ziņu trūkst, bet to varēja būt daži simti. Dzīve dažādās gūsta nometnēs ir arī bijusi dažāda, bet apstākļi nebrīvībā visumā nav bijuši daudz atšķirīgi. Viss šo gūstekņu vairums arī ar laiku atbrīvoti un gandrīz visi arī vēlāk mobilizēti Latviešu leģionā.

LATVIEŠU KARA GŪSTEKŅI AMĒRIKĀŅU JOSLĀ

Mūsu vairākās publikācijās ir diezgan bieži pieminēti mūsu leģiona vīri savās gūsta gaitās angļu okupācijas joslā vai angļu gūstā vispāri, bet vismazāk tas darīts par gūsta gaitām amērikāņu un vēl mazāk franču okupācijas joslās. Tas gan izskaidrojams ar to, ka angļu gūstā latviešu karavīri pēc Otrā pasaules kara nonāca viss vairums slēgtās vienībās, bet franču un amērikāņu gūstā jeb viņu iekārtotās gūstekņu nometnēs tos savāca no šajās joslās esošām kara slimnīcām vai atpūtas vietām. Slēgtā vienībās, pavisam mazās, mūsu vīri nonāca vienīgi pie frančiem un krieviem. Ja vēl latviešu likteņi franču gūstā ir šad un tad pieminēti, tad pavisam maz ir tas zinams par stāvokli, kāds bija krievu gūstā. Mēs esam gan citās šīs grāmatas vietās dažus epizodus par krievu izdarībām pieminējuši un šajā vietā ievietojam virsleitnanta Jēkaba Leitīša

atmiņas par gūsta laiku Flosenbirgas (Flossenbuerg), Auerbachas (Auerbach) un Rēgensburgas (Regensburg) nometnēs.

Vltn. Leitīša stāsts ir šāds:

Oberpfalcas kalnos, pie pašām Čechoslovākijas robežām, Flosenbirgā, kur pirms Otrā pasaules kara Nirnbergas (Nuernberg) svētdienas izbraucēji meklēja atpūtu vasaras zaļajos mežos un peldēties kalnezeros, bet ziemās slēpēt un priecāties par sniega bagātību, tur nacionālsociālistiskā Vācijas vara bija ierīkojusi KZ nometni, t. s. iznīcināšanas nometni. Tur tika nometināti un savas pēdējās mūža dienas sagaidīja arī daudzas izcilas personas. Tur mira vācu slavenais admirālis Kanariss (Canaris) un savu laiku arī pavadīja Latvijas ,,Pērkoņkrusta'' vadītājs Gustavs Celmiņš . . . Daudzu un dažādu tautību piederīgie te gāja bojā un šodien par aizgājušiem baismu laikiem liecina vienīgi lūgšanas nams, tāpat dažādo tautu celtās piemiņas zīmes tā saucamajā ,,Nāves ielejā''.

1945. gada vasarā šajā vietā amerikāņu armija bija ierīkojusi ,,kara noziedznieku'' nometni. Tie netika uzskatīti par kara gūstekņiem, tādēļ bija pakļauti speciālam režīmam, arī nometnes nummerācija nebija ietverta kara gūstekņu nometņu nummerācijā. Flosenbirgas nometnē neatļāva nēsāt jebkādas dienesta nozīmes jeb uzšuves. Barakās visi bija izvietoti kā pagadījās, bez jebkādu dienesta pakāpju izšķirības. Vēlāk ziemā gan nometnes komandants izteica vēlēšanos iekārtot atsevišķas virsnieku barakas, bet kāds vācu virspulkvedis, kurš tikai vēlā rudenī ar grupu karavīru bija izsities cauri Čechoslovākijai, atteicās šķirties no saviem karavīriem. To arī ņēma vērā un tā stāvoklis visā nometnē palika negrozīts.

Nometnē kopskaitā bija ar 400 virsnieku, augstākās pakāpes bija majori, izņemot vienu jau pieminēto virspulkvedi. Šajā nometnē atradās arī 15. div. stāba majors Pomrēns (Hans Pomrehn).

Gandrīz visi nometnes iemītnieki, kopskaitā ap 9000, bija nākuši no dažādām kara slimnīcām, starp tiem arī daudzi kara invalīdi. Citu starpā 1945. augustā te bija arī grupa latviešu. Tie bija nākuši no dažādām vienībām un dažādām kara slimnīcām. Visus tos latviešus, kuriem ceļš bija gājis cauri Veidenes caurlaides nometnei, automātiski bija sūtīti un Flosenbirgas nometni un te ieskaitīja kā SS piederīgos. Citu starpā kaut kāda pārpratuma pēc te bija iekļuvis arī kāds Vandzenes pag. lauksaimnieks Fišers. Viņš par izvairīšanos no dienesta leģionā bija nokļuvis kādā KZ nometnē un karojis nebija nevienu dienu!

Latvieši dzīvoja izklaidus, dažādās barakās. Par satikšanās vietu izveidojās 3. baraka, jo tajā bija gadījušies vienkopus vairāki latvieši.

1945. gada septembrī latviešu grupu atstāja četri vīri — trīs repatriējās uz Latviju, bet viens — jelgavnieks Dravenieks mira slimnīcā pēc kāda laika, kad to ļoti smagi bija sadauzījuši nometnes sargi. Režims nometnē vispāri bija ārkārtīgi stingrs, pat brutāls. Septembrī paziņoja, ka visiem, kam augstāka pakāpe par kaprāli gūstā būs jāpavada 30 gadi.

Nometne bija iežogota ar vairāku metru augstu žogu (no KZ 'ikiem), vairāku metru platumā, pie kam dzeloņdrātis bija pieslēgtas augstspriegumu strāvai.

Sargtorņi bija tā izbūvēti un barakas tā uzceltas, ka visā nometnē nebija vietas, kuŗā nevarētu ieskatīties no kāda torņa. R. stūrī atradās bijušā krematorija. Mūra barakās nometnes R galā bija nometnes iekšējās pārvaldes stābs. Iekšējās dzīves komandants bija kāds Vikingu divīzijas virsleitnants, pēc tautības dānis. Amērikāņu personāls dzīvoja ārpus vārtiem. Tie nometnē ieradās neapbruņoti.

Telpās, kuŗas bija paredzētas 30 cilvēkiem tagad atradās ap simtu, kuŗiem bija iekārtotas trīsstāvu gultiņas. Pārtika bija ļoti minimāla, piem. maizes deva bija katru otro dienu t. s. ,,lielā'' — viens kg uz 25 cilvēkiem, ,,mazā'' deva bija kukulis uz 30 cilvēkiem. No rītiem devā bija krūzīte kafijas, bez piena un cukuru. Pusdienās viens litrs zupas, kuŗā pēc ēdienkartes bija jābūt 5 gr gaļas, iesk. kaulus. Vakarā izdeva mazu šķēlīti t. s. ,,blūtvurštes'' un dažus grammus taukvielu.

Septembŗa mēnesī nometni inspicēja kāds amērikāņu ģenerālis, runāja, kas esot bijis pats Patons (Patton). Inspekcija esot itkā notikusi uz Sarkanā Krusta spiediena, jo SK bija nejauši šo nometni atklājuši. Pēc inspekcijas paziņoja, ka pusdienas izsniegs mazliet vēlāku. Ģenerālis bija pavēlējis izsniegt amērikāņu kaŗavīru devu. No šīs dienas arī ,,kaŗa noziedznieki'' saņēma kārtīgu uztura devu. Pārtika bija ļoti laba, izsniedza arī sviestu un šokolādi pietiekamos daudzumos.

Neskatoties uz ļoti slikto pārtikas devu vasarā, nometnē mira tikai viens vīrs, kuŗa nāves iemesls bija galvenāmkārtām liela depresija. Nometnē gan nogalināja vai smagi ievainoja vairākus nejēdzīgā sardzes vīru šaudīšanās. Pēdējais nogalinātais bija vēl 1946. gada martā.

Nometnē bija arī neliels skaits igauņu, ar kuŗiem mums bija ļoti sirsnīgas attiecības.

Tā kā nometne atradās tālu no jebkādām darba iespējas vietām, gūstā turētos, atskaitot iekšējos norīkojumus, nekādas darbos nesūtīja. Šajā sakarībā, lai morāle galīgi nepajuktu, ļoti plaši attīstījās dažāda pašdarbība — ar lekcijām, skolām, teātŗa trupām

koriem un t.t. No latviešiem nometnes korī dziedāja vienīgi Ezeriņš, bet krietna daļa no mums apmeklējām dažādus kursus vai mācības.

1945. gada oktōbrī mēs atradām par nepieciešamu tomēr dabūt kādu telpu, kur mēs paši, citu netraucēti, varētu sanākt kopā un pārrunāt savas lietas. Telpas arī mums nometnes vadība piešķīra un tajās jau 18. novembrī, kā teikt — sava ,,kluba'' telpās, atzīmējām valsts svētkus, gan ar pieticīgu sanāksmi, kuŗā, kā gados vecākais, Kokmuižas pag. Vecbaižu saimnieks E. Leimanis noturēja arī valsts svētku runu. Savukārt Ziemassvētkos katrs sataisījām mazu sainīti pašapdāvināšanai. Mūsu likteņa biedrs Pundiks uzzīmēja katram galda karti un tā kopīgi pasēdējuši varējām priecāties par dāvanām, kuŗas izlozējām savā starpā. Šajā sanāksmē mūs sirsnīgi pārsteidza Ezeriņš, kuŗš citiem nezinot bija sameklējis sešus dziedātājus, kuŗi nodziedāja dažas dziesmas svētku noskaņā.

1946. gada janvāŗa mēnesī mani aicināja nometnes stābā, kur kāds vācu SS virsnieks man prasīja, lai latvieši nododot liecību, kādā veidā radies Latviešu leģions. Izrādījās, ka šis vācu virsnieks 1944. gadā Tanku mednieku skolā Čechoslovākijā, bija mūsu politiskais audzinātājs un ar viņu man toreiz iznāca ļoti nopietna saraušanās. Es viņam atbildēju, ka šādu apliecinājumu varēsim nodot tikai pēc kopējas apspriedes ar pārējiem latviešu kollēgām. Pēc pārrunām mēs arī vienojamies nekādu apliecinājumu nedot, jo nejūtamies pietiekami kompetenti šajā jautājumā un lūdzām to pieprasīt Latviešu Leģiona augstākai vadībai.

Februārī mani atkal kādu dienu aicināja uz komandantūru. Man par lielu pārsteigumu izrādījās, ka bija pieteikta telefona saruna ar Latvijas Sarkanā Krusta pārstāvi nu tuvinās Veidenes DP nometnes. Bija ieradies no turienes Dainis Rudzītis ar dāvanām mums visiem. Amērikāņu vadība viņu tomēr nometnē neielaida, bet atļāva man sarunāties ar viņu, gan vienīgi angļu vai vācu valodā. Mums par šo apciemojumu pārsteigums bija liels.

Pēc neilga laika nometnes skaļruņos aicināja latviešus ierasties nometnes stābā, lai saņemtu paciņas. Kad mēs tur ieradamies, priekšā jau bija ap divi vai trīssimti vīru, kuŗi visi uzdevās par latviešiem, kaut viss vairums tādu nebija. Rudzīša kungs pēc mūsu telefoniskās sarunas šādu iespēju bija jau aptvēris un visas paciņas pieteicis uz vārdiem. Paciņu saturs mūs gaužam iepriecināja. Lielākais prieks bija par laikrakstiem, kādi toreiz tika publicēti. Visi kopā sanākuši savā sanāksmju telpā, lasījām ziņas par to, kas notiek ārpusē. Mūs sevišķi pārsteidza tas, ka DP nometnēs ir arī latviešu ļaudis, kas ieteic par latviešu leģionāriem

neinteresēties, jo tie esot pie šī pagājušā kara paši vainīgi! Šie stāsti atgādināja apstākļus, kā tas bija 1945. gada vasarā kara slimnīcā Ambergā. Toreiz latvietes mums no nometnes piegādāja pārtiku, līdz nometnes latviešu vadība aizliedza viņām mūs apmeklēt, jo mēs sakompromitēšot civīlos bēgļus! Toreiz starp pārtikas piegādātājām bija arī kpt. Strazdiņa kundze, kuras vīrs palika kaujas laukā plkv. Aperāta kaujas grupā.

Tomēr laikrakstos bija arī daudz vietas, kurās leģionāri tika pieminēti ar dziļu cieņu, tās mums sagādāja daudz prieka. Klāras Zāles, Veronikas Strēlertes, tāpat Veltas Tomas un citu autoru dzejoļus mēs mācījamies no galvas!

Kad šie izdevumi bija jau vairākkārt izlasīti un jaunus vairs nesaņēmām, tad radās doma pašiem izdot savu ,,laikrakstu''. Tekstus rakstījām paši, illustrācijas deva Pundiks un to visu pārrakstīja serž. V. Tikiņš. Tā katru trešdienu iznāca mūsu nometnes latviešu laikraksts ,,Vētras varā'', saprotams vienā eksemplārā. Vienīgais papīrs, kāds bija pieejams, bija brūnais ietinamais papīrs, kādā nometnes virtuvē tika piesūtīti Bulgārijas sīpoli! Pavisam mums iznāca seši laikraksta nummuri, jo 1946. gada 10. aprilī nometni likvidēja un mūs visus pārcēla uz Auerbachas gūstekņu nometni. Visi laikraksti palika pie mūsu likteņbiedra Pundika un viņu liktenis man ir nezināms.

Ievadvārdi šīs nometnes laikrakstā ,,Vētras varā'' pirmā nummurā raksturo šo vīru garu. (skat. zemāk).

Nometnē pavisam tika apzināti 24 latvieši un 7 igauņi. Šo vīru saraksts atrodas Leģiona archīvā.

Ievadraksts ,,Vētras varā'' Nr. 1, 3. 3. 1946.

Gaitu sākot.

Varbūt izdosies, un varbūt arī nē! Tomēr mēģināsim aizstāt sāpīgi izjūtamo lasāmvielas trūkumu ar ,,Vētras varā''.

Nesen saņemtie laikrakstiņi tagad sīki un rūpīgi izlasīti, ko nu lai lasa? Un te lūk, būs viņa — mūsu ,,Vētras varā''! Un vai mēs, mūsu dzīve nav bijusi un arī tagad nav pakļauta spēcīgas vētras varai? Vai mūsu dzīve līdz šim nav bijusi, kā lapas lidojums, ko rāvusi vētra no dzimtā koka? Arī mēs esam atrauti dzimtajam kokam, dzimtai zemei un tagad pēc varena vētras šūpojiena esam aizķērušies Bavarijas kalnu klinšu spraugā. Cik ilgi te paliksim?

Varbūt jau rītu jeb parītu vēja virpulis raus mūs augšā un šūpos virpuļainā lidā, kautkur nezināmai un nepazīstamai nākotnei pretī.

Bez šaubām, nevarēsim mēs sniegt kautko tādu, kā tas iespējams ārpusē dzīvojošiem tautiešiem. Nu ir jau viņi tur tūkstoši un mēs tikai nepilni divdesmiti, tad nevaram tik lielu izvēli rast. Bet iztiksim ar to kas mums ir! Apdāvināsim viens otru ar atmiņu zīmējumiem, apdāvināsim viens otru ar mūsu domu lidojumu pāri ikdienai. Varbūt izdosies radīt mums klusu sapņu oazi, še klinšu kalnos. Oazi kur būs jaušama dzimtenes balto bērzu šalkšana, kur dzimtās zemes saule apskalos ar dzīvinošu zeltu mūsu augumus un prātus.

Un kāpēc lai mums neizdotos to radīt? Ikviens no mums sevī lolo savu sapņu pasauli un tās mums tik līdzīgas! Mēs sapņojam un dzīvojam tik mūsu brīvībai, mēs sapņojam un dzīvojam tai stundai, kad kā pēc smaga darba, varēsim atliekt muguras, palūkoties apkārt un sacīt, tu mīļo mūžiņ, cik pasaulīte gan tomēr ir jauka!

Mūsu sapņos ir ietverta dzimtā zeme, kaut ērkšķu vaiņags viņu apskauj, bet mēs mīlam to. Un lai kādreiz laikos mēs varētu atcerēties šīs dienas, ko pavadījām še nebrīvībā, kur mums ir tik daudz dažādas stundas un nestundas bijušas. Uzrakstīsim par to pāris rindiņas! Dosim mūsu domas arī pārējiem lasīt, lasīsim paši citu domas un mācīsimies viens otru pazīt. Lai pēc tam, kad gari mēneši būs pagājuši, vai varbūt gadi, mēs nesacītu: un tomēr es viņu nepazīstu. Mums apkārt ir naidīgi saltais vācu gars, neļausim tam gūt virsvaru pār mums. Cīnīsimies, jo cīņai mēs esam radīti. Dibināsim savu pasaulīti, lai maza viņa būs, tak saulaina un silta. Un kā mūsu senči jau senos laikos dziedājuši:

Sīki, mazi žagariņi
Paši pūta, paši dega . . .

tā arī mēs, nesīsim katrs pa mazam žagariņam, liksim to gunskurā un varbūt, tā liesmas celsies augstu pret zvīļo debesi un varbūt, varbūt tā gaismā mēs ieraudzīsim — mūsu mazo, sapņu zemīti!

Neieslēgsimies rupjajā, saltajā čaulā ko mūsu, tā jau skarbā dzīve ir kalusi ap mums. Ļausim mēs viens otram ieskatīt sirdī un just tās siltumu un gaišumu. Mēs uzsācēji, pārgalvji, mēģināsim to darīt un mēs klauvējam pie jūsu sirds durvīm. Vai tās atvērsies? Mēs sniedzam pāri sīkajai, mazajai ugunskura liesmiņai jums roku. Vai jutīsim jūsu delnas savējās?

Un ja nu tā tas būs kā mēs to nojaušam un gribam, tad — tad, nu cerēsim un ticēsim, ka „Vētras varā" reizi mūs atraus no aukstās klinšu spraugas un aizšūpos caur zilgmojošām tālēm, tur kur bērzi birztalās šalc, kur arājs ar sētuvi iziet tīrumā, tur kur sāpes pat pārvēršas brīnumā.

Lai ,,Vētras varā'' būtu mums dzimtenes akmenis ko palikt pagalvī atdusoties svešos ceļos staigājot.

*

Jau 1946. gada februārī visus mūs ieskaitīja kara gūstekņu kārtā un katrs no mums dabūja attiecīgu nummuru (mans nummurs bija 31-G-6463302). Katrs arī saņēmām vēstuļu papīri un pastkartes, kā tas bija noteikts Hāgas konvencijā. Līdz ar to arī varējām sākt sazināties ar ārpasauli.

10. aprilī nometni atstājām ārkārtīgi stingrā apsardzībā, izvedot cauri mazajam Flosenbirgas miestiņam uz staciju. Civīlos iedzīvotājus nekur neredzēja, zinātāji sacīja, ka tie esot šajā dienā visi evakuēti, lai nebūtu, kas mudina mūs uz bēgšanu. No sākotnējiem 9000 gūstekņiem to skaits gan bija jau sarucis uz pusi, jo starplaikā jau daļa bija pārvietota uz citām gūsta nometnēm, bet vairāki desmīti Pīnemindes speciālisti bija devušies uz ASV

Vienīgā (skārdeņu) plītiņa Auerbachas zirgu lieltelpā, kur pārlaidām salā un badā gūstekņu ziemu (v.v. M. Kalna zīmējumus 1945. gada 8. novembrī).

(Puenemuende — vācu speciālo ieroču centrs kara laikā). Lielāks daudzums bija arī pieteikušies uz Franču ārzemnieku leģionu.

Visā Flosenbirgas nometnes pastāvēšanas laikā nenotika neviens bēgšanas mēģinājums. Dzīves apstākļi nometnē bija vēl vairāk nekā ciešami. Bez pieklājīgas pārtikas devas, katrs saņēma arī 7 cigaretes dienā. Jaunākie gados un slimie saņēma arī papildus devas — sviestu un svaigu pienu.

Uz kurieni mūs ved, saprotams, neviens nesacīja. Braucot visu nakti mēs bažījamies, ka varam nonākt krievu rokās. Tomēr vēlāk izrādījās, ka esam nonākuši milzīgā gūsta nometnē — Auerbachā. Kad atvēra vagonu durvis, tad dzirdējām lamājoties poļu valodā. Mūs sagaidīja amērikāņu armijas drēbēs tērpti poļu sargi. Viņi lamāja, sita un dauzīja katru gūstekni, kas vien gadījās viņu tuvumā. Arī mēs jau pa lielākai daļai bijām ietērpti amērikāņu armijas drēbēs, nekādu atsevišķu gūstekņu pazīmju mums nebija, bet gandrīz katram bija kāds apģērba gabals no vecās vācu uniformas. Sargi mūs nostādījuši ierindā trieca pa ceļu nometnes virzienā. Lai gan mums daudz mantu nebija, tomēr šis un tas nesams bija. Sargi mūs trieca ,,cūkas galopā'' un pie šāda ,,sporta'' nepieraduši sākām ātri apgurt. Tad tūdaļ nāca sitieni. Kāds ASV majors gan vēlāku pārtrauca šo gandrīz necilvēcīgo dauzīšanu un mēs beidzot varējām soļot mierīgāki, pat atpūsdamies vairāk nekā vajadzētu.

Strods, prasdams mazliet poļu valodu, uzsāka sarunu ar kādu jaunu poli. Izrādījās, ka tas kādreiz kā zēns strādājis Latvijā un tā tagad viņš palīdzēja mums nest mūsu kopējās mantas.

Auerbachas nometnē visi latvieši savācamies vienā vietā, bet jau 12. aprilī mani pārvietoja uz virsnieku nodalījumu (kēdžu). Arī pārējos sadalīja pa citiem ,,kēdžiem''. Te mēs uzzinājām, ka 12. nodalījums (kēdžs) ir ārzemniekiem un tur jau atrodas krietns skaits latviešu.

Virsnieku nodalījumā dzīve atšķīrās no dzīves iepriekš. Telpas te bija pietiekami, lai katram būtu sava kārtīga gultas vieta, ar pieklājīgām atstarpēm. Es ievietojos kopā ar mūsu igauņu kollēgām.

Zaļā ceturtdienā, pēc maizes saņemšanas, pēkšņi daudziem kļuva nelabi. Ļoti daudzi bija saindējušies ar izdoto maizi. Nometnes policija vāca kopā atlikušo maizes daļu. Cik zinams, tad no saindēšanās vairāki mira, daži kļuva akli. No latviešiem gan neviens nebija cietis, jo visa maize nebija bijusi saindēta, pie tam daži savu maizes devu bija jau paspējuši samainīt pret cigaretēm, jo iepriekšējā dienā mēs bijām saņēmuši kārtīgus pārtikas saiņus no Veidenes DP nometnes tautiešiem.

28. aprilī visi flosenbirģieši atkal satikamies 12. nodalījumā (kēdžā). Šajā ārzemnieku kēdžā satikamies ar daudziem latviešiem, nu kopā bijām jau vairāki simti. No virsniekiem atceros vltn. Ķirsi, ltn. Pētersonu, ltn. Endziņu un vēl citus. Reģistrāciju un sarakstu sastādīšanu par nometnē esošiem kārtoja tās vecie iemītnieki.

Kādā lietainā dienā, kad mums visiem jau tā nebija labs garastāvoklis, nometni apmeklēja mācītājs Arnolds Liepiņš, bij. Armijas mācītāja palīgs. Ienākot mūsu šķūnī, viņš bez jebkādiem ievadvārdiem mums paziņoja, ka noturēšot dievkalpojumu sakarā ar mūsu izdošanu krieviem. Un tūdaļ arī sāka dziedāt kādu garīgu dziesmu, kuru mēs neviens līdzi nedziedājām. Tad vltn. Ķirsis pateica mācītājam, ka mums nekāda izdošana krieviem nedraud, jo iepriekšējā dienā viņš kopā ar igauņu pārstāvjiem bijis pie nometnes komandanta un tas garantējis, ka nevienu no mums neizdos.

,,Nu tad varbūt arī neizdos," noteica mācītājs, ,,bet tos, kuri aizgājuši karot brīvprātīgi būtu jāapiesakas pašiem, ka tie ir tie vainīgie." Liepiņš, izrādījās, bija nostājies tā latviešu mazākuma pusē, kuri toreiz no leģionāriem izvairījās, tos uzskatīdami par civīlo bēgļu nelaimes nesējiem, kaut pats Rīgā bija savu svētību

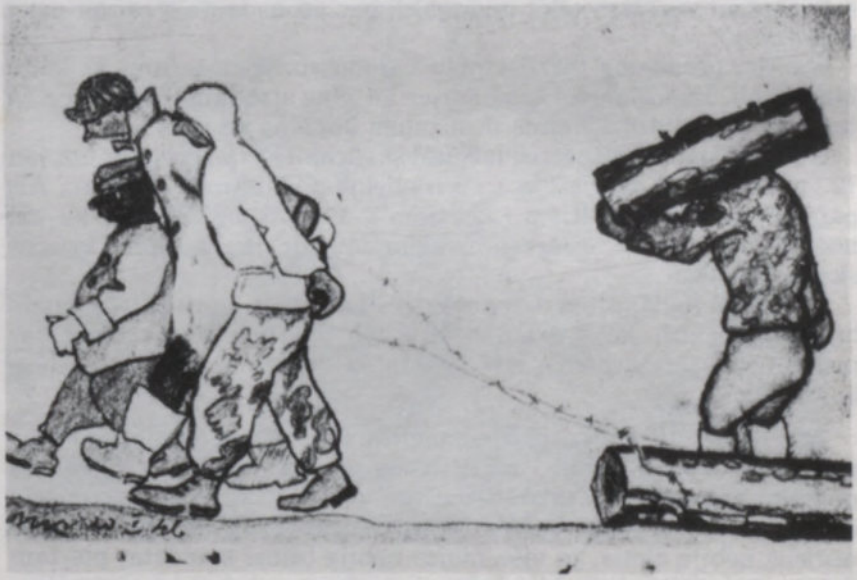

Mūsu ,,iekšējais dienests" Auerbachas gūstekņu nometnē. (v.v. M. Kalna zīmējums).

devis mūsu karavīriem, kas gan brīvprātīgi, gan mobilizēti devās uz fronti un tā tad viņš pats pēc mūsu argumentācijas iederētos mūsu vidū. Vēlāk ar viņu iznāca strīdus un pārrunas arī Rēgensburgas gūstekņu nometnē, pēc kam viņš vairs mūs neapmeklēja. Pēc tam nometni sāka apmeklēt mācītājs (tagad prāvests) Jānis Turks, kurš bija pavisam cita kaluma garīdznieks, kas nevien sirsnīgi lūdza par mums Dievu, bet aizstāvēja mūs visās lietās un daudz palīdzēja mūsu atbrīvošanā no amērikāņu gūsta.

Kādu dienu, gan vienīgo reizi, mūs gūsta laikā nometnē apmeklēja Latvijas Sarkanā Krusta pārstāvji. Tas bija ļoti sirsnīgs un draudzīgs apmeklējums (žēl, ka neviens no šiem kungiem vārdus vairs neatceros). Cita starpā viņi paņēma līdzi iznešanai ārpus nometnes vairākas vēstules, jo domāja, ka viņus izejot nekontrolēs. Mani draugi pierunāja mani izsūtīt ar viņiem laukā manas piezīmes un rakstus, jo te nometnē tie varētu iet zudumā.

Tomēr otrā dienā visas nodotās vēstules sūtītāji saņēma atpakaļ: sardze tomēr tos mūsu ciemiņus bija pārbaudījusi. Man bija jāierodas komandantūrā. Tur uz kāds galda redzēju savus ,,gara bērnus''. Virsnieks man pārmeta, ka esot rīkojies pret noteikumiem Uz manu lūgumu atdot man papīrus atpakaļ, viņš atbildēja ar ,,nē''. Viņi pārtulkošot un ja nebūšot nekas neatļauts rakstīts, tad tos nosūtīšot manai sievai. Es ieminējos kapteinim, ka būtu varbūt labi pēc pārtulkošanas šos papīrus nosūtīt kādam apgādam, lai nodrukā, varbūt es pat dabūšu honorāru. Virsnieks uz šo manu humoru pat nepavīpsnāja. Visus šos manus papīrus vēl pirms manas atlaišanas no gūsta bija saņēmusi mana sieva!

1946. gada 23. maijā visus ārzemniekus savāca vienkopus un aizveda uz staciju. Braucām atkal preču vagonos, bet šoreiz tikai dažu vīru apsardzībā. Pavadoņi — poļi šoreiz bija ļoti draudzīgi un teica, ka mūs vedīšot uz Rēgensburgu un tur mūs tūdaļ atbrīvošot no gūsta.

No rīta iebraucām Rēgensburgā, kādā preču stacijā. Izrādījās, ka neviens mūs nesagaidīja. Pavadoņu leitnants atvainojās, ka viņiem neesot laika, esot jābrauc atpakaļ un ar visu vilciena sardzi pazuda. Palikām vieni, bez apsardzības. Daži vīri gāja meklēt nometni. Pēc laba laika ieradās kāds ASV armijas kapteinis, viņš ļoti atvainojās, ka kāda pārpratuma pēc neviens neesot mūs sagaidījis. Neesot arī tādēļ transporta, bet būšot pāris mašīnas, kuras vedīšot mūsu mantas un iet nespējīgos. Un tā mēs pārējie, bez jebkādas apsardzības soļojām, pa ceļam apjautādamies civīliedzīvotājiem kā ērtāki nokļūt nometnē. To arī atradām Donavas krastā, iepretīm Vallhal'ai. Nometnē iesoļojām ar lepnu apziņu, ka paliksim te tikai tik ilgi, lai nokārtotu no gūsta

atlaišanas formalitates. Nometnē mēs satikām krietnu skaitu latviešu, teicās tuvu tūkstotim. Vecākais te bija pltn. Saulīte. Uz mūsu vaicājumu kad mums izdos atlaišanas dokumentus, mums par lielu pārsteigumu, viņš atbildēja, ka nekā neesot līdz šim dzirdējis, ka kādu būtu paredzēts no gūsta atbrīvot. Un tā iesākās atkal mūsu pelēkā gūstekņu dzīve.

Bija vasara un daudziem mums kopā esot radās visādas pašdarbības. Spēlējām volejbolu, basketbolu, rīkojām pat boksa sacensības. Rīkojām literārus vakarus un daudz ko citu. Garīgai aprūpei ieradās mācītājs Turks. Viņš ar lielu uzdrīkstēšanos sagādāja mums dažādu informāciju par notikumiem ārpusē un tur nogādāja arī ziņas par mums un no mums. Viņa teiktie dievvārdi mums visiem gāja pie sirds un stiprināja mūs ticībā nākotnei. Viņa ierašanos mēs visi gaidījām ar nepacietību.

Nometnē iznāca arī rakstu krājums ,,Aiz dzeloņstiepulēm'', iznāca vismaz divi vai vairāki sējumi.

Pēc Jāņiem sākās liela gūstekņu pratināšanas akcija. Man, starp citu, pratinātājs jautāja vai es esot šāvis gūstekņus, gan piezīmēdams ka par tādiem neuzskatot krievu gūstekņus, jo krievi paši esot apšāvuši savus gūstekņus. Pēc pratināšanas maniem gūsta dokumentiem uzspieda burtus ,,AA''. Kad es vaicāju, ko tas nozīmē, viņš atbildēja, ka ,,ar 30. jūniju jūs visi tiksat atlaisti no gūsta, bet tos, kuŗiem dienesta pakāpes augstākas par kaprāli, automātiski arestēs un tie skaitīsies kā civīlinternētie līdz Nirnbergas prāvas izbeigšanai.''

Jūnija pēdējās dienās aizgāja visi, kam bija zemākas dienesta pakāpes par seržantu.

Ar 1. jūliju visi palikušie savācamies vienā barakā. Par barakas vecāko iecēla kādu poļu armijas kapteini, kuŗš gūstā atradās kopš 1939. gada. Viņu kā ukraini īsi pirms poļu-vācu-krievu kaŗa beigām iesaukuši dienestā. Kā viņš man to teica, tad neesot kaŗā citu neko paspējis izdarīt, ka vienīgi ietērpties uniformā un piedzerties, kad bijis jau gūstā. Viņš arī gūstā palika vēl pēc mūsu atlaišanas . . .

Mēs kopā palikām 30 latvieši. Mācītājs Turks atkal mūs apciemoja, sniedza kārtējo informāciju, saņēma ziņas no mums un pēdējo reizi būdams nometnē mums visiem izdalīja UNRRAS kartes, kuŗām bija uzraksts ,,Not a pass'', kuŗas visi sauca par ,,notes pasēm''. Tās arī šādu savus ,,notes būšanu'' vēlāk pildīja.

Tajā laikā nometni sāka pārpildīt dažādu pakāpju un amatu vācu nacionālsociālistiskās partijas vīri. Uzturu vairs neizsniedza ASV armija, bet bijām atkal visi uz tradicionālo ,,blūtvuršt'', rupju maizi un kolrābju zupu.

Pēc īsa laika visus latviešus atkal izsauca uz jaunu pārbaudi un

pateica, ka mūs nākošās dienās no gūsta atbrīvos. Cik mēs sapratām, tad to bija izgādājis mācītājs Turks! Mani draugi igauņi, ar kuŗiem kopā biju vadījis visas gūsta dienas, vēl ilgi palika šajā nometnē.

1946. gada 9. jūlijā no Rēgensburgas nometnes atlaida vairākus simtus gūstekņu. Tā kā atlaižamos nostādīja pēc uzvārdu alfabeta, tad latvieši nebija vienuviet, bet izkaisīti starp vāciešiem. Kad jau dažiem sāka izsniegt atlaišanas dokumentus nez' kāpēc atskanēja gaisa trauksme un mūs visus sadzina pagrabos. Kā uz komandu mums visiem piemetās vēdergraizes . . . Pēc stundas turpinājās dokumentu izsniegšana. Kāds no mums nokliedzās: ,,Satikšanās pirmajā krogū pa labi!'' Saņēmuši papīrus un ceļa naudu — devamies laukā brīvībā. Mēs divi flosenburģieši — es un serž. Tikiņš lēni soļojām pa lielceļu gar Donavas malu un tā sagaidījām arī citus latviešus. Bijām labs bariņš. Sameklējām staciju. Mums uz perona sarunājoties pienāca kāda jauna sieviete un latviešu valodā vaicāja vai mēs esot tikko no gūsta atlaistie. Mēs lielā priekā dzirdot latvietes balsi jūsmīgi atbildējām, ka nulē nākam no nometnes un gaidam vilcienus, lai dotos uz mūsu izmeklētām nometnēm. Viņa tad ar diezgan sērīgu balsi noteica: ,,Lai Dievs jums palīdz iekļūt izvēlētās nometnēs, jo ne visur latviešu nometņu vadība vēlās bijušos karavīrus uzņemt.''

Mēs pamazam atvilkamies no jaunās paziņas nost, kāds pat ieminējās, ka viņa esot mums naidīga, jo nevēlot labu . . . Mums visiem taču apmešanās vietas bija jau sameklētas. Mēs abi ar Tikiņu bijām ceļā uz Veidenes nometni, jo Dainis Rudzītis mums bija pieteicis katrā ziņā iegriesties pie viņa pirms mēs dodamies tālāki uz savām izvēlētām dzīves vietām. Ieradamies Veidenē. Stacijas atejas telpās es pārģērbos privātdrēbēs, jo sieva tādas man bija atsūtījusi jau pirms laba laika. Tad abi devamies uz latviešu komiteju Asylstrasse 10.

Līksmi pieteicamies, bet te neviens ar mums negribēja lāgā runāt. Uz mūsu jautājumu kas noticis un kur palikuši mūsu gūsta draugi, kuŗus atlaida jūnija beigās, kāds nevērīgi atbildēja: ,,Ak, tie gūsteknīši, mēs tos aizsūtījām uz vācu bēgļu nometni.'' Tas mūs gaužam pārsteidza.

Ar pūlēm sameklējām Meža nometni un atradām Rudzīšu dzīves vietu. Līdz ko mēs pasacijām mūsu vārdus, Rudzītis uzsauca savai kundzei: ,,Nes nu zupas bļodu, mums ir ciemiņi un viņi ir vareni izsalkuši!'' Lielā draudzībā un sirsnībā pavadījām Meža nometnē dažas dienas, bet tad mums bija jāmēģina ātri pazust, jo tomēr pie atlaišanas neesot kaut kas bijis kārtībā.

Ar to beidzās mūsu kaŗa gūstekņu dzīve minētās trijās gūsta

nometnēs un iesākās jauns dzīves posms DP nometnēs. Ja nebūtu latviešu pārstāvja Daiņa Rudzīša, pārējo atbalstītāju un labvēļu Veidenē un mācītāja Turka izcilās gādības, tad gan šķiet mūsu gūsta dienas būtu bijušas daudz grūtākas un arī pats gūsts ildzis garāki. Par to lai šiem ļaudīm mūsu visu sirsnīgs paldies.

ASV joslas gūstekņu nometnēs citās vietās atradās arī mūsu leģionāri un to gaitas ir bijušas daudz savādākas un grūtākas.

1946. gada 9. jūlijā no Rēgensburgas gūsta nometnes kā pēdējos atbrīvoja mūs 30 latviešu vīrus — 15 virsniekus, vienu kadetu un 14 ar augstākām dienesta pakāpēm par kaprāli. Šo vīru saraksts atrodas Leģiona archīvā.

Zēdelgemas gūsta nometne Beļģijā bija aktīvākā pašdarbību jomā. Par to liecību dod arī šīs divas apliecības.

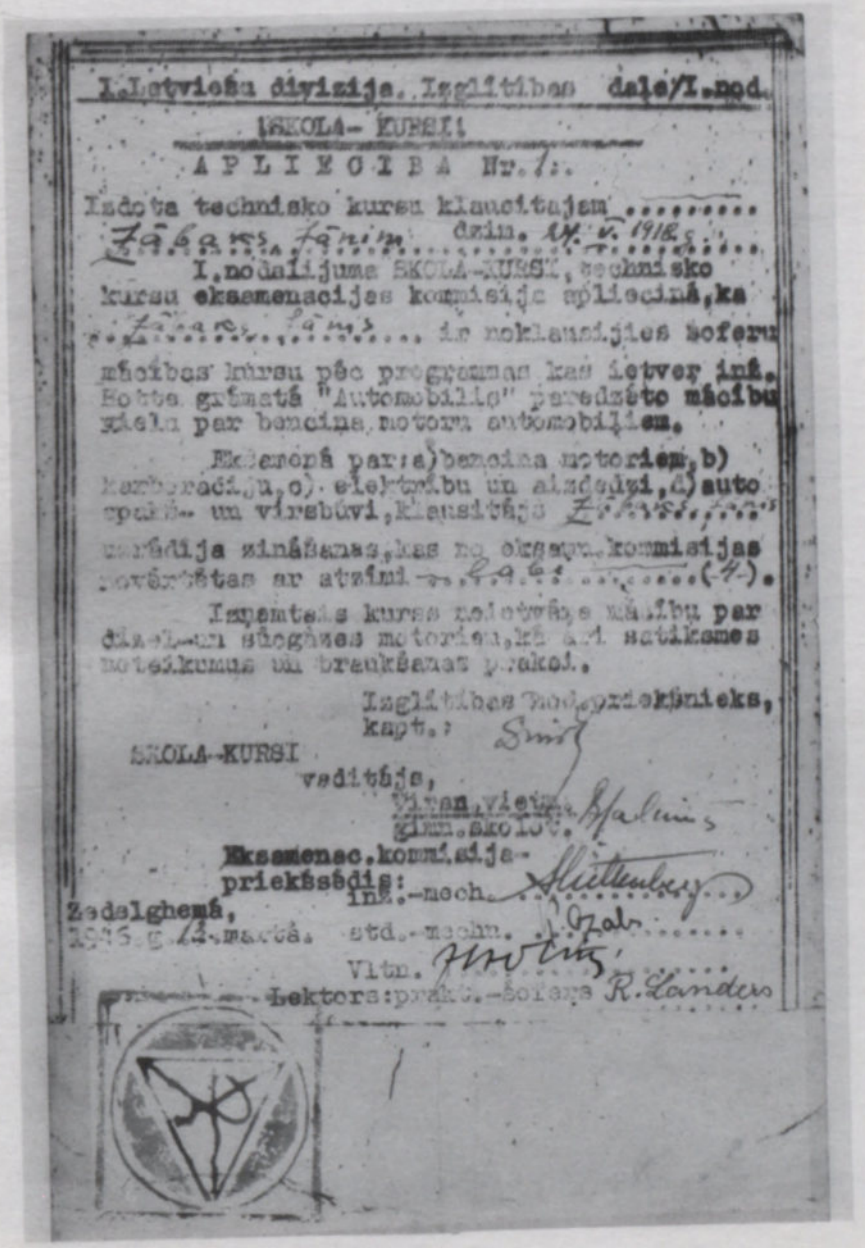

I.Latvieŝu divizija. Izglītības daļa/I.nod.

ŠKOLA- KURSI

APLIECĪBA Nr. 1.

Iedota techniско kursu klausītajam .....
Zābers, Jānis dzim. 14. V. 1918 g. .....

I.nodaļijuma ŠKOLA-KURSI, techniско kursu eksamenacijas komisija apliecina, ka Zābers, Jānis ..... ir noklausijies šoferu mācības kursu pēc programmas kas ietver iekš. Šotta grāmatā "Automobilis" paredzēto mācību zināšanas par benzina motoru automobiļiem.

Eksamenā par: a) benzina motoriem, b) karburacija, c) elektrību un aizdedzi, d) auto spēka- un virsbūvi, klausītājs Zābers, Jānis ..... uzrādīja zināšanas, kas no eksamen. komisijas novērtētas ar atzīmi - labi ..... (4).

Izņemtais kurss noletvēja mācību par dīzel- un benzīna motoriem, kā arī satiksmes noteikumus un braukšanas praksi.

Izglītības nod. priekšnieks,
kapt.:

ŠKOLA-KURSI
vadītājs,
Vītan. vietn.
ģenm. skolv.

Eksamenac. komisija-
priekšsēdis:
inž.-moch.
Zedelghemā,
1946. g. 14. martā.
std.-mechn.
Vītn.
Lektors: prakt.-šoferis R. Landers

A P L I E C I B A.

Z Ā B A K S, Jānis, dzim. 24.5.18. apnecējās Cedelghem Latviešu karaviru nometnē rīkotos F i z i s k ā s a u d z i n ā š a n a s un sporta instruktoru sagatavošanas kursus laikā no 1946.g. 14. janvāra līdz 10. februārim un noklausījies ievadlekcijas zemāk minētos mācību priekšmetos un sporta disciplīnās (teoretiski): anatomiju, fiziologiju, pirmo palīdzību, higienu, praktisko pašmasāžu; fiziskās audzināšanas vēsturi, ievadu psihologijā un pedagogijā, vingrošanas sistēmas, fiziskās audzināšanas metodiku, vieglatlētiku, slēpošanu ledus sportā, bumbu spēles, smagatlētiku, sacīkšu organizēšanu; secensibu un sporta rotalas; kārtības mācību.

Kā lektori darbojās: ārsti Dr.A.Vēriņš, Dr.V.Pētersons, fiziskās audzināšanas skolotāji: P.Kalniņš, A. Saulīte, A.Ozītis, A. Šulcs, aktīvie sportisti: V.Skrastiņš, A.Bilenkalns, R.Circenis.

Nometnes sporta vadītājs.

Kursu vadītājs:

Lektori:

1946.g. 10. febr.
Belgijā.

DAŽI VĀCU DOKUMENTI

Vācu autors H. Stoebers savā grāmatā par latviešu karavīriem Otrā pasaules karā, starp citu raksta (teksts ņemts no grāmatas manuskripta):

SS ģenerālis Bergers par pirmajiem soļiem atjaunot Latvijas un Igaunijas valsti vācu laikā, raksta:

1942. gada sākumā Berlīnē, Austrumlietu ministrijā, bija ieradušies latviešu ģenerāļi Dankers un Bangerskis un igauņu pāšpārvaldes 1. direktors Mäe. Pēc tam minētās personas, Austrumlietu ministrijas valsts sekretāra Dr. Meyera pavadībā apmeklēja SS vadības šefu. Vēlāk viņiem vēl piebiedrojās, Hitlera ļoti iecienītais Igaunijas ģenerālkomisārs Litzmann's.

SS vadības šefs tika lūgts iestāties par Latvijas un Igaunijas patstāvīgu militāru vienību nodibināšanu. Reichsfīrers Himmlers tam pretojās, pamatodams to ar tādu Hitlera gribu. Austrumlietu ministrija bija par to. Arī armijas virspavēlniecība nebija tam pretī, ja ieroču SS (Waffen SS) pārņemtu atbildību. Armijas virspavēlniecība pati to nevēlējās darīt, jo uzskatīja, ka nevar uzņemties atbildību aizdomu dēļ, ka varētu notikt pāriešana ienaidnieka pusē (? !).

SS vadības šefs visus pamatojumus par un pret sakopoja vienā rakstā, lai tad Litzmann's nodotu to tālāk Hitleram. Tika uzsvērts, ka šīs abas zemes netiks izmantotas vācu kolonizācijai. Raksts ietvēra 11 lp.p. Par to informēja arī ģenerālpulkvedi Jodl'u, kas tad pēc 10 dienām ar rakstu iepazīstinātu Hitleru. Hitlers visam piekrita bez iebildumiem. Lieta attīstījas ātri. Nekavējoši līdz bataljona komandierim pienākumus pārņēma latviešu virsnieki. Pēc tam latviešiem radās 2 divīzijas, vairākas kauju grupas, apvienotas vienā latviešu korpusā.

Hitlers principā bija pretī katram daļējam politiskam atrisinājumam sadarbībā ar citām tautām, lai karam beidzoties nerastos grūtības izvedot viņa plānus. SS vadības šefs, savukārt, aizstāvēja domu, ka karavīru nopelni, kas bijuši arī Vācijas labā, tūlīt ir atlīdzināmi. Latvija un Igaunija šai ziņā jau no paša sākuma cīnījās kopā ar vāciešiem un tāpēc pēc kara būtu uzskatāmi kā līdzīgi partneri.

Tomēr valsts līguma noslēgšana nebija tik vienkārša. Bija jāpanāk visu valsts ministriju un partijas kancelejas iesaistīšana, armijas virspavēlniecības piekrišana un arī Vācijas saimniecības vadības akcepts.

Līgums ar visiem parakstiem bija gatavs 1942. gada 10. oktōbrī, trūka tikai Hitlera. Tajā *kopīgi* bija paredzēts izpildīt:

1. Aizstāvēšanu ieskaitot apmācības un apbruņojumu,
2. Ārējo politiku,
3. Naudu un saimniecisko plānošanu,
4. Policiju (izņemot kriminālpoliciju).

SS valsts vadītājs
SS galvenās pārvaldes šefs
Cd SS HA/Bs/Vo.VS Tgb.
Nr. 5081/42 geh.

Berlīnē, W 35, Lūtzowielā 48/49
Pasta kastīte Nr. 43
1942. g. 11. decembrī

Attiecas: latviešu akcija.

Slepeni

SS valsts vadītājam
un vācu policijas šefam.

HH (Heinrich Himmler)

Valsts vadītāj!

Pārbaudot 100.000 latviešu vīru jautājumu esmu nācis pie sekojoša slēdziena:

1) Latviešu zemes valdība ir griezusies pie valsts komisāra ar lūgumu — ļaut uzstādīt no jauna 100.000 vīru lielu latviešu armiju. Vecs gājiens, attiecībā uz armijas uzstādīšanu, kas vedams sakarā ar mēģinājumu iegūt kā pilnīgi nelietojamu un vairāk kā bīstamu, un nācis ar sekojošu priekšlikumu, ja valsts vadītājs tam piekristu:

no brīvprātīgiem, kas rasiski būtu piemēroti, uzstādīt vienu vienību, kas būtu padota SS valsts vadītājam. Šī vienība izlietojama vai nu kā policijas bataljoni bandu apkarošanai, vai, sevišķā piemērotības gadījumā, kā Latviešu Leģions.

2) Esmu lūdzis ministru Rozenbergu norādīt valsts komisāram Lohsem negriezties ar šo jautājumu pie valsts maršāla, jo šī lieta piekrīt vienīgi SS valsts vadītājam. Tas man tika apsolīts.

/G. Bergers/
SS grupas vadītājs

N 5 O D
I

Zemes vadības rokās paliktu: kultūra, valoda, tiesa, pašpārvalde, kas būtu pilnīgi neatkarīgas.

Viena normālā ceļā ievēlēta vadība, 3 partiju sistēma. Politiski augstākā instance — valsts padome.

Rozenbergs savā rīcībā bijis vienmēr nedrošs. Austrumlietu ministrija bijusi sajūsmināta par līgumu, bet no otras puses Rozenbergam nepaticis, ka visu šo lietu Hitleram liktu priekšā SS vadības šefs.

Beidzot tomēr bija tik tālu, ka Hitlers bija ar mieru līgumu parakstīt. Pirms parakstīšanas viņš vēl jautājis Rozenbergam: „Arī jums vairs nav nekādu iebildumu?" Uz to Rozenbergs atbildējis: „Es nevaru visus iebildumus tomēr izslēgt."

Hitlers noskaities un atdevis līgumus atpakaļ neparakstītus. Tā vienreizēja, vēsturiska izdevība, kas toreizējos apstākļos likās svarīga, netika izmantota!

DOCUMENT NO - 3500

OFFICE OF CHIEF OF COUNSEL FOR WAR CRIMES

Der Reichsführer - SS
Chef des SS-Hauptamtes

Stempel: Persönlicher Stab
Reichsminister SS
Schriftgutverwaltung
AK.

Cd SS HA/Be/Vo. VS Tgb.Nr.5081/42 geh

Bitte in der Antwort vorstehendes Geschäftszeichen und Datum anzugeben

Berlin N 35, den II Dez. 1942 Luetzowstrasse 48/49
Postschliessfach 43

Betr.: Letten-Aktion.
In dem
Reichsführer - SS
und Chef der Deutschen Polizei.

G e h e i m.
HH/Heinrich Himmler/

Feld-Kommandostelle.

Reichsführer!

Bei der Überprüfung der 100.000-Mann Letten" ergibt sich Folgendes:
1/ Die lettische Landesregierung hat an den Reichskommissar ein Gesuch gerichtet, die Lettische Wehrmacht in einer Stärke von 100.000 Mann neu erstehen zu lassen. Alte Feur, über diese Wehrmacht, die im Übrigen nur Annahme ist, sich Sonderverteile politischer Art zu verschaffen. Habe ein derartiges Gesuch als vollkommen unbrauchbar und mehr als gefährlich abgelehnt und folgenden Vorschlag, vorbehaltlich der Zustimmung des Reichsführers - SS gemacht:
Aus den Freiwilligen, die rassisch voll tauglich sind, eine Sinneit zu schaffen, über die Reichsführer - SS verfügt. Einsetzen entweder als Polizei-Bataillone zur Bandenkampfung oder bei ganz besonderer Signung als Lettische Legion.
2./Ich habe Reichsleiter R o s e n b e r g gebeten, Reichskommissar L o h s e anzuweisen, wegen einer derartig imaginären Sache nicht an den Reichsmarschall herantreten, da Reichsführer - SS für diese Sache allein zuständig sei. Wurde mir zugesagt.

G. B e r g e r
SS-Gruppenführer.

DAŽAS VĀCU KARIKATŪRAS
(ar latviešu kanaku piezīmēm).

,,Uz priekšu tēvuzemes dēli!''

„Večі uz paku!"

Ukrainas tirgū.

Pirmais atvaļinājums.

KO ANGĻU LAIKRAKSTI RAKSTĪJA PAR MUMS?

KO RAKSTĪJA ANGĻU PRESE PAR LATVIEŠU LEĢIONU?

Latviešu leģiona archīvā ir atrodamas ziņas, ko rakstīja angļu laikraksts THE MANCHESTER GUARDIAN laikā no 1944. gada 1. marta līdz 1945. gada 27. februārim, pie kam lasītājiem tika sniegtas vienīgi tulkojumā ziņas, ko bija devuši vācieši (Yesterday's German communiqué on the Russian front). Tajās mēs bijām pieminēti šādi: (ziņojumus sniegsim oriģinālvalodā).

Wednesday, March 1, 1944:

During the heavy defense battle on the northern sector of the Russian front the 2nd Latvian SS Volunteer Brigade particularly distinguished HsNf.

Saturday, March 18, 1944:

On the remaining sectors of the Eastern Front the Russians attacked the area west of Nevel, at Ostrov and of the Narva front. Latvian SS Volunteer formations took a brilliant share in the repulse of these attacks.

Tuesday, March 28, 1944:

In the area south-east of Ostrov Latvian SS Volunteer formations and German troops repelled the onrush of several enemy divisions. A local breach was sealed. On the Narva front our Grenadiers supported by artillery, tanks and battleplanes, broke through the well-constructed positions of the enemy and mopped up a local breach area.

Major Rudel, wing commander of a German battleplane squadron, destroyed 17 enemy tanks on the southern sector of the Eastern Front in a single day.

Thursday, March 30, 1944:

South-east of Ostrov and the Narva Front strong enemy attacks were broken up in the heavy fighting by German troops and Latvian SS Volunteer companies.

Naval escort vessels shot down three Soviet bombers over the Finnish Gulf.

Monday, October 2, 1944:

Russian forces in Estonia captured Moon Island, between the mainland and the large Island of Oesel.

Between the Dvina and the Gulf of Riga enemy attacks broke down in front of our line of fire. The Island of Moon, at the western end of the Gulf of Riga, was lost to the superior enemy. Our movements in Finland continue to take their appointed course.

Saturday, December 30, 1944:

In Courland the Soviets continued their mass assault. Units of the Army, Waffen-SS, and Latvian SS Volunteers everywhere repelled the Soviet divisions which were again strongly supported by artillery and tanks. Numerous enemy tanks were destroyed.

Tuesday, January 2, 1945:

In Latvia the enemy resumed his attacks north-west of Dobeln. Our divisions smashed all enemy break-through attempts, which were made after heavy artillery preparation. The Soviets suffered heavy casualties in the bitter fighting.

In eleven days of heavy fighting the formations of the Army, of the Waffen-SS and Latvian SS Volunteers, all under the command of Colonel-General Schoerner splendidly supported by flying units and A.A. artillery of the Luftwaffe under the command of the General Pfugbeil have repelled attacks by 46 infantry divisions and 22 armoured and artillery units. Thanks of the great achievements of both commander and troops, the German front in Latvia remained in our hands apart from a few insignificant losses of ground.

From December 21 to 31 a total of 513 enemy tanks were destroyed and 79 guns and 267 machineguns were captured. The enemy's losses in men are unusually high. A.A. guns of the Luftwaffe shot down 112 Soviet planes in this fighting while another 145 were accounted for by German fighters.

Tuesday, February 27, 1945:

South-east of Libau enemy break-through attempts again failed yesterday in the face of the proven steadfastness of our Latvian divisions.

Jāpieņem, ka arī pārējie Anglijas laikraksti ir snieguši frontes ziņojumus pa notikumiem Austrumu frontē, bet šie laikraksta The Manchester Guardian ir vācu virspavēlniecības ziņojumu beztendiciozs tulkojums. Tas arī liecina, ka latviešu karavīru līdzdalība Otrā pasaules karā Anglijā nebija sveša lieta un, pēc pilnīgas stāvokļa noskaidrošanas angļu gūstekņu nometnēs Rietumvācijā, nebija pārsteigums, ka atlaižot no gūsta mūsu leģionārus neuzskatīja par SS piederīgiem un tos, kas vien vēlējās, uzņēma Anglijā kā ieceļotājus jau 1947. gadā, laikā, kad citas emigrācijas zemes vēl ilgu laiku skaidroja latviešu karavīru ,,divu burtu'' jautājumus.

GRĀMATA SĒRIJAS
LATVIEŠU KAĻAVĪRS
OTRĀ PASAULES KAĻA LAIKĀ
RECENZIJAS
PAR PIRMĀM SEPTIŅĀM GRĀMATĀM:

PIRMĀ GRĀMATA

Kā recenzijas pirmajai, tā pārējām grāmatām liecina, šis izdevums ir bijis ļoti gaidīts, jo trimdā neviena izdotā grāmata nav līdz šim saņēmusi tādu uzmanību no to vērtētājiem kā tieši **Latviešu kaļavīrs Otrā pasaules kaļa laikā**. Šķiet, ka tomēr lielāko uzmanību saņēma pirmā grāmata.

Plašāko recenziju bija devis viens no redzamākiem Otrā pas. kaļa dalībniekiem, kas pats personīgi bija visa tā notikumiem dzīvojis līdzi — pulkvedis **Aleksandrs Plensners**. Tā bija iespiesta ASV iznākošā laikraksta ,,**Laiks**" slejās piecos turpinājumos, no kuŗiem pirmajam bija virsraksts ,,**Latviešu kaļavīrs laiku maiņās**" un nākošiem četriem vēl dots apakšvirsraksts ,,**Aleksandra Plensnera piezīmes par dokumentu un atmiņu krājumu ,,Latviešu kaļavīrs Otrā pasaules kaļa laikā**". Recenzijas laikrakstā parādījās šādā secībā:

pirmā — 1971. gada 21. augustā, otrā — 25. augustā, trešā — 28. augustā, ceturtā — 1. septembrī un piektā — 4. septembrī.

Savukārt **Daugavas Vanagu mēnešraksts** 1970. gada jūnijā bija ievietojis majora **Kārļa Augstkalna** recenziju, **Austrālijas Latvietis** prof. Dr. **Edgara Dunsdorfa** (zem virsrakstā **Ilgi gaidīts darbs**), **Londonas Avīze** — kapteiņa **Mārtiņa Ozola** (1970. gada 30. oktōbrī). Arī pēdēji minētie rakstu autori, līdzīgi plkv. **Plensneram**, ir autoritātes publicistikā un arī vēstures jautājumos un viņu uzmanības parādīšana mūsu izdevumam ir ievērības cienīga, kāpēc arī šīs recenzijas ievietojam šajā grāmatā negrozītā veidā.

Aleksandrs Plensners

LATVIEŠU KAŅAVĪRS LAIKU MAIŅĀS

LATVIEŠU KAŅAVĪRS OTRĀ PASAULES KAŅA LAIKĀ. DOKUMENTU UN ATMIŅU KRĀJUMS. GALVENAIS REDAKTORS OSVALDS FREIVALDS. MILITĀRAIS REDAKTORS KAPTEINIS, LKOK OSKARS CAUNĪTIS. I NO 1939. G. SEPTEMBŅA LĪDZ 1941. G. JŪNIJAM. 1970. DAUGAVAS VANAGU CENTRĀLĀS VALDES IZDEVUMS.

I

Paskatieties tikai satura rādītājā, un jūs redzēsit, cik plašam apjomam redaktori centušies sniegt materiālus un informāciju. Par Latvijas nacionālo armiju, par pieminēkļiem, ordeņiem un goda zīmēm. Par Latvijas bruņoties spēkiem 1940. g., ietverot armiju, floti un gaisa spēkus, vienību nosaukumus un vadību, robežsargu brigādi, aizsargu organizāciju, vienību karogus, kā arī karogu un pieminekļu likteni pēc Latvijas okupēšanas. Par Otrā pasaules kara sākumu, pieminot Hitlera un Staļina vienošanos un 3 slepenus protokolus. Par varu un viltu mūsu pakļaušanai, pieskaroties uzspiestajam savstarpējās palīdzības līgumam, pārgrupējumiem Latvijas armijas vadībā, Sarkanarmijas bazēm, Latvijas armijas pēdējai parādei un pat tam, kā Stokholmā dibināta ,,Latvijas tautas valdība''. Par to, kā Padomju Savienība okupēja Latviju, atgādinot zināmo notikumu uz robežas, ultimātu Baltijas valstīm, Valsts prezidenta K. Ulmaņa norādījumu tautai. Kā notika Sarkanarmijas ienākšana, kā tas atbalsojās mūsu kaŗaspēka vienībās, pieskaroties arī jautājumam — vai pretojoties Latvijas liktenis varēja būt citāds. Par to, kā Višinskis un NKVD sāka rīkoties Latvijā, apskatot šai nodalījumā valdības maiņu, kaŗa ministra K. Berķa pēdējo pavēli, Latvijas pievienošanu Padomju Savienībai, Valsts prezidentu maiņu un ko Vašingtonai ziņo ASV sūtnis Latvijā. Par Latvijas bruņoto spēku iznīcināšanas sākumu, apskatot arī Aizsargu organizācijas likvidēšanu, pirmās virsnieku pašnāvības un deportācijas, ,,tautas armiju'', politiskos vadītājus armijā, kā arī Sarkanarmijas demoralizēšanos Baltijas valstīs. Par XXIV territoriālo korpusu, ietverot Latvijas armijas likvidācijas nobeigumu, kaŗa ministra Dambīša pēdējo pavēli, virsnieku un instruktoru uzticības pārbaudi, korpusa formēšanu, tā dzīves un darba apstākļus, kā arī iziešanu vasaras nometnē Litenē un Ostroviešos, līdz vecāko virsnieku nosūtīšanai uz ,,kursiem'' Krievijā un 14. jūnijam. Par apcietināto virsnieku likteni. Par Vācijas un Krievijas kaŗa sākumu un Latvijas territorijas ieņemšanu no vācu kaŗaspēka. Par XXIV korpusa iziršanu, latviešu kaŗavīru dezertēšanu vai atvaļināšanu. Par nacionāliem partizāniem. Par latviešu tautas

cerībām un to sairšanu. Par komūnistu nogalinātiem virsniekiem (vārdisks saraksts).

Šīs uzskaitījums vien rāda, kas tā par impozantu sastatni, ap kuŗu vākts un kārtots materiāls. Tas prasījis lielas pūles un arī plašas zināšanas, lai savākto varētu pienācīgi izvērtēt un aizpildīt robus. Bet ja plašajam satura rādītājam atbilst tikai ap 300 lappusēs ne visai saspiesta teksta, ieskaitot illustrācijas, tad tas rāda, ka materiāla visam tam, ko gribēts celt un nostiprināt, nav bijis pārāk daudz. Tas pats vienai vietai vairāk, citai mazāk vai pavisam trūcīgi.

,,Nākotnei paliks tikai tas, kas būs uzrakstīts. Dzīvu liecinieku vairs nebūs," saka galvenais redaktors krājuma priekšvārdos. Tas dzīva taisnība. Dzīvo liecinieku jau tik maz, un tie paši ne vairs īsti dzīvi. Sevišķi tai krājuma daļai, ar kuŗu gluži pamatoti materiālu kopotāji un komentētāji sākuši, t. i. Latvijas nacionālai armijai lielo, katastrofālo notikumu sākumā. Tas taču bija galvenokārt nacionālās armijas kaŗavīrs, kas bija kā krievu veidotājā Territoriālā korpusā, tā arī vācu radītā, bet ar daudz lielāku pašu nozīmīgumu un līdzdalību organizētā un darbinātā Leģionā, ietverot šai jēdzienā visas mūsu kaujas vienības 2. pasaules kaŗa laikā. Tas, kā neatkarīgās valsts laikā viņš bija sagatavots, noteica viņa turpmāko izturēšanos un kaujas prasmi.

Tieši mūsu nacionālā armija grāmatā dabūjusi, manuprāt, tomēr trūcīgāko un paviršāko daļu.

Bet arī tur piestrādāts ar lielu simpatiju, lai neteiktu vairāk. Tomēr it kā trūcis plašāka ieskata, nosveroties populārākā, žurnālistiskā ievirzē. Piemēram, zem trekninātā uzraksta: ,,Latvijas republikas nacionālā armija" — nāk Valsts prezidenta un armijas komandieŗa ģen. Berķa apsveikumi uz armijas 20 gadiem. Viens 8 rindas, otrs skopas 4, kā jau tā laika atstate prasīja. Otrā pusē Latvijas Kareivja 1939. g. 11. novembŗa lappuse ar Lāčplēša tēlu (skatuves versijā) vidū un Valsts prezidenta Ulmaņa, toreizējā kaŗa ministra ģen. Baloža, Armijas komandieŗa ģen. Berķa un Armijas štāba priekšnieka ģen. Rozenšteina attēliem. Tas glīti un patriotiski, un nav lieki, tikai par vieglu. Apsveikumi, adjutanta, sekretāra vai, varbūt, pat Sabiedrisko lietu ministrijas rakstītāja (lai kontrolētu samēru) parastās frazes uzrakstīt, attiecīgām personām tikai parakstot, nav pārvērtējami savā nozīmīgumā. Tad nāk pieminekļu un piemiņas zīmju saraksts ar iegravējumu tekstiem un dažiem populārākiem attēliem. Tas vērtīgs sakopojums un, domājams, prasījis krietni pūles. Kādreiz būtu interesanti redzēt to sistēmatizētu, piemēram, pa apgabaliem. No baznīcu plāksnēm minēta viena — Kursīšu baznīca. Diezin, vai bija kāds dievnams bez tādas. Tādas bija arī daudzu biedrību namos. Kas visu to vairs apzinās!

Dots arī ordeņu un medaļu uzskaitījums, līdz ar attēliem. Jaunākais no mūsu 4 ordeņiem (ranga kārtībā), neskaitot Aizsargu krustu, bija Atzinības krusts. Tas bija kāda 1710. gadā Kurzemē nodibināta ordeņa restaurējums, ļoti ,,iznesīgs". Blakus minot, baltvācietis Strik-Strikfelds savā grāmatā ,,Pret Staļinu un Hitleru" pastāsta, kā ar Latvijas Atzinības krustu kaklā imponējis kaŗa laikā kādam augstākam vācu ģenerālim. Tas to noturējis laikam par kādu īsti augstu spāņu ordeni. Jā,

bija jau mums ordeņi, tādi kā citiem, un arī tādi, kādu citiem nebija. Īsti īpata bija mūsu atbrīvošanās kara piemiņas zīme, jeb ,,dūre'', kā to dažreiz saukāja. Par skaistuli to grūti apzīmēt, tomēr tai bija viena īpašība, kādas citām goda zīmēm nebija. Citas varēja saņemt arī citas kategorijas ļaudis, Lāčplēsi arī par strēlnieku laikiem, bet ,,dūri'' tikai tie, kas bijuši Latvijas armijā atbrīvošanās cīņu laikā.

Nodalījums par Latvijas bruņotiem spēkiem 1940. gadā, ieskaitot vienību (līdz pulkam, resp. kuģim) un to pēdējo komandieru uzskaitījumu, aizņem 5½ lappuses teksta. Ja pieskaita karogu un pēdējās parādes aprakstu, tad iznāks vēl apmēram tikpat klāt. Protams, ka tādās robežās nevar pateikt sevišķi daudz, un, manuprāt, trūkst paša galvenā. Tam paiets garām, proti: kas un kāds tad bija mūsu karavīrs Otrajam pasaules karam sākoties? Kā viņš tur varēja pastāvēt? No Valdības Vēstneša patapinātais pēdējās parādes žurnālistiskais apskats varētu pavedināt uz salīdzinājumu ar parādi, teiksim, 1920. g., pēc valsts izcīnīšanas. Ja arī var runāt par saglābtu un koptu brīvības cīņu tradīciju, kā kopīguma zīmi, visumā tomēr 20 gados bija notikušas ļoti būtiskas pārmaiņas. Pat ierinda šai gājienā vairs nebija gluži tā, kas priekš 20 gadiem.

Ja priekš 20 gadiem gluži dabiski mēs sākām ar to, kas bija jau kaulos, ko bijām mācījušies agrāk, tad tagad bija modernām prasībām pielāgoti karaspēka darbības un iekārtas reglamenti. Tas bija liels darbs, ko pirmveidā veica Armijas stāba apmācības daļa, bet kas slīpējās Kara padomē un speciālās apspriedēs. Tā bija vispārēja tendence, kuras priekšgalā gāja sevišķi Vācija. Laikam 1936. gadā kā pēdējais iznāca mūsu Kaujas un lauka dienesta reglaments, kura pamatā ir vācu Fuehrung und Gefecht. Arī padomju armijā bija noticis reglamentu pārstrādājums vācu paraugā. Tāpat Igaunijā, Lietuvā.

Bija nācis arī organiskais pārkārtojums. Grupa (kā strēlnieku, tā patšautenes), padarīta par patiesu organisku pamatšūnu. Vads, rota, pulks tāpat vairs nebija gluži tas, kas agrāk. Samazinātais skaitliskais sastāvs bija radikāli atsvarots ar organisko ugunsspēku. Tāda pat attīstība bija artilerijā (vācieši apbrīnoja mūsu artileristu prasmi un veiklību kaujas darbībā), techniskās daļās, kartografijā, militāros palīgdienestos, no kuriem kara darbībā sevišķi izcēlās mūsu pārsienamie punkti un lazaretes. Viss tas bija pamatots Latvijas valsts devumā.

Mūsu apbruņojums gan nebija modernākais pasaulē. Pāri pats, sevīm neviens nevar pārlēkt. Iespējas nebija tādas, ka mēs varētu iegūt ,,pēdējo vārdu''. Sekot tomēr tam, kas ir un notiek citur militāros sasniegumos, var arī mazā valstī. Ja strēlnieku posmā bija darbojušies pakāpeniski kādi 6 — 7 virsnieki ar augstāko militāro izglītību, tad tagad tādu ierindas un stābu dienestā bija vismaz desmit reiz vairāk, kā ārzemju akadēmijās skolojušos, tā, galvenokārt, pašu Augstākās kara skolas sagatavotu. Blakus militārās vadības dienestam, citu nozaru speciālistus gatavoja arī ar Universitātes palīdzību Augstākās kara skolas ietvaros. Augstākā kara skola, kā arī dažādi kursi atsvaidzināja, paplašināja un modernizēja arī visu pārējo virsnieku zināšanas. Karaskola deva krietnus pamatus jauniem virsniekiem. Instruktoru kadri varēja vajadzības gadījumā aizstāt jaunāko virsnieku trūkumu. Militārai apmācībai vispārējās skolās

arī bija sava nozīme, kaut tīri militārā ziņā varēja būt vairāk. Totiesu tautas inteliģencei un morālam spēkam skolas deva daudz. Pēcdienesta apmācības, sevišķi aizsargos, vingrinoties modernās taktikas pamatprincipos, arī nevarēja palikt bez ietekmes. Viss tas kopībā deva to, ka latviešu karavīri un viņu vienības neparādījās kā kādi atpalikumi vismodernāko armiju vidū, arī tad, ja bija jāsastopas ar apbruņojumu, kāda mums nebija bijis.

Kā agrākais, tā tagadējais Daugavas Vanagu priekšnieks ir militārās zināšanās augsti kvalificētas personas. Domāju, ka viņi abi sajūt, kas vēl būtu darāms, lai mūsu armijas 20 gadu attīstības process visās nozarēs nenomirtu līdzi mums. Daži eksemplāri armijas 20 gadu jubilejas grāmatas, ja tādi saglabājušies, var būt gan zināms pamats kādam apskatam, bet papildināms. Toreiz, kā katrā aktīvā armijā, ne visu varēja atklāt.

II

Bez mūsu uzrakstījuma gan nezudīs nākotnei Hitlera un Staļina vienošanās ar tās slepeniem protokoliem un pasaules kara sākumu, tā abu lieldiktātoru saiešana matos un no tās izrietošās kara operācijas arī Baltijas telpā. Lai kas mūsu iespējās šo vielu apskatītu, iznāks vairāk vai mazāk pasekli. Tomēr var saprast sastādītāju interesi pie tā uzkavēties, jo te tieši skārtas arī mūsu dzīvības saknes. Nav arī tik svarīgi, ja te kas ārpusīgāks, jo katram, kas par to interesējas tuvāk, rīcībā jau grūti saskaitāmas speciālistu grāmatas visās valodās, no dažādiem viedokļiem un pusēm.

Manuprāt, trūkums ir gan tas, ka bieži vispār pārrunājamā grāmatā citējumos grūtāk atšķirt citējumus no pierakstījumiem. Arī avotu norādei nav pievērsta visur vajadzīgā uzmanībā. Piemēram, gribētos zināt, kur ņemta informācija, ka 1939. g. 2. oktōbrī pie Latvijas robežas bija sapulcināti 2 padomju tanku korpusi, 2 kavalerijas divīzijas un vismaz 6 kājnieku divīzijas? Neapšaubot, drošības pēc tomēr gribētos redzēt norādi (47. lp.).

Nezinu, kāds pamats „pirmos pārgrupējumus Latvijas armijas vadībā" sakarināt ar bazu līguma parakstīšanu („jau otrā dienā pēc pakta parakstīšanas", 53. lp.). Tie nebija nekādi pirmie pārkārtojumi, tādi notika ne visai reti, un arī šie bija jau agrāk plānoti un paredzēti, sakarā ar 2. pasaules kara izcelšanos un pietuvināšanos mums. Pārkārtojumi nebija izdarīti kā to varētu saprast no grāmatas, pēc Maskavas gribas. Gluži otrādi, izmeklēja un atbildīgākās vietās izvirzīja kvalificētākos spēkus. Visi tie bija ar augstāko militāro izglītību, kā to pareizi min arī sastādītāji. Taču, ja sastādītājiem bija pamats šo pārkārtojumu minēt sakarā ar bazu līgumu, tad vajadzēja pamatu minēt.

Blakus minot, ģenerālis Rozenšteins jau 1937. g. sākumā vai 1936. g. beigās, manas karjēras labā ieteicot man nepieņemt militārā atašeja vietu Berlīnē (kas tad pēc tam?) teica, ka esot skaidrs, ka viņš samērā drīz nākšot par Armijas štāba priekšnieku. Lai es 2 — 3 gados izejot pilnu

komandēšanas cenzu (arī divīzijā), pēc tam izsaukšot mani uz stābu par vienu viņa palīgu. Viņš tā tad jau toreiz plānoja Armijas stāba pārkārtošanu. Savas enerģijas, stiprās vadības gribas un spējas, kā arī viņa veiksmīgi izplānotā un vadītā 1934. g. apvērsuma dēļ, pat neatkarīgi no amata nosaukuma, viņš jau tad bija īstais pārkārtojumu plānotājs un noteicējs mūsu karaspēkā un tāds arī palika līdz Maskavas spēku pilnīgai ienākšanai.

Protams, tautas noskaņai un visam, ko pretinieks dara tās bojāšanai, ir ļoti svarīga nozīme. Taču kāda ārzemju sūtņa 1940. g. 30. aprīļa telegrammas izvilkumam (57. lp.) šai lietā ir vairāk dekoratīva, nekā citāda vērtība. Sevišķi, ja nav pateikts, kādās sekās izpaudās ,,pēdējā laikā pieņēmusies pretvalstīskā darbība Latvijā'' un vai bija 1. maijā kāds mēģinājums gāzt valdību? Sūtņu ziņojumi bieži ir tikai sagrābstījumi. Nezinātāju telegramma, bez paskaidrojuma, var maldināt un tuvināt Maskavas propagandētam viedoklim par Latvijas nosvēršanos ,,ceļā uz revolūcija'', par kādu nostādīta Maskavas spēku ienākšana. Skaidrs arī, ka tajos apstākļos pretvalstiskā rīcībā nevarēja vainot ārzemnieka priekšā Maskavu ne A. Bērziņš, ne kāds cits ministrs. To vajadzēja saprast ārzemniekam, un tas jāsaprot arī mums.

Ļoti svarīgs būtu dokuments, kur redzams, ,,ka dienu pēc tam (1939. g. 11. oktōbrī), kad visas trīs Baltijas valstis bija parakstījušas savstarpējās palīdzības paktu ar PSRS'' (71. lp.), Maļenkovs parakstījis rīkojumu par kontrrevolūcionāru personu apzināšanu Baltijas valstīs. Tāds dokuments būtu parādams visā pilnībā tieši šai materiālu kopojumā. Ja nav pateikts, kur tāds dokuments atrodams vai kur informācija par to ņemta, tad tas zaudē daudz no nozīmes. Visas trīs Baltijas valstis nenoslēdza paktu ar Krieviju vienā dienā, kā no teiktā varētu secināt.

Var autoriem pievienoties, ka Somijas atteikšanās bez cīņas pakļauties Maskavai novilcināja Baltijas valstu iznīcināšanu (71. lp.). Kamēr Somija vēl cīnījās un pie tam sekmīgi, Maskava varēja domāt, ka arī Baltijas valstis var sākt spuroties pret pilnīgu okupāciju. Mums mazāk nozīmīgs un arī ne tik pārliecinošs ir spriedums, ka ,,Somiju no galīgas okupācijas paglāba vienīgi Maskavas bailes no rietumu sabiedroto (angļu un franču) palīdzības Somijai'' (72. lp.). Domāts 1940. gads. Kur spēku lietās reāli domājošai Maskavai varēja pēkšņi uznākt bailes no angļiem un frančiem? Tie taču nebija varējuši kaut cik palīdzēt pat Polijai, ko bija garantējuši un kuras dēļ iestājušies karā, nerunājot par palīdzību resp. nepalīdzību Čechoslovakijai un citiem. Liekas, ka pareizāk būs par iemeslu, vismaz galveno, uzskatīt Maskavas bailes no Vācijas. Kā visur citur, tā Vācijā bija lielas simpatijas pret Somiju. Sevišķi virsniekos. Piemēram, Maskavas uzbrukumam Somijai sākoties, aizmugures spēku priekšnieks ģenerālis Fromms kādā skatē, kurā piedalījās arī ārzemju militārie pārstāvji, to vidū pakuplā skaitā krievi, bija demonstrātīvi uzlicis kaklā somu ordeni (viņš bija piedalījies Golca spēkos kā Somijā, tā Latvijā). To visi ievēroja un atzīmēja. Maskava gan zināja, ka pagaidām Hitlers neko neuzsāks, kas būtu pret norunu, bet Maskava, protams, zināja arī, ka jau 1940. g. 16. februārī Zviedrija bija noraidījusi Somijas lūgumu, laist cauri sabiedroto palīdzības spēkus Somijai. To pašu atbildējusi arī sabiedroto

lūgumam. Taču sabiedroto palīdzības mēģinājums vai pat solīšana un gatavošanās, kaut tikai žesta dēļ, varēja atraisīt Hitleram rokas, lai ,,sistu ienaidnieku, kur to sastop'', kā māca Klauzevics, vai lai aizsteigtos tam priekšā. Vācu spēku ienākšana Somijā jau tad, ja arī tie vēl nesniegtu tiešu palīdzību somiem, kardināli grozītu visu situāciju Padomju Savienības ziemeļrietumu spārnā, padarot to daudz sliktāku, nekā tas bija uzbrukumu Somijai sākot.

Ar bailēm no Vācijas spēkiem arī Zviedrija attaisno savu somu un sabiedroto lūguma noraidījumu: ,,Solīto sabiedroto palīdzību Somijai pamatoti uzskatīja par vāju un neefektīvu, bet bažas no vācu pretsoļiem par pilnīgi dibinātām'' (Erik Boheman, Po Vakt, 12. lp.). Tās arī bijušas Maskavas bažas, kā spriež toreizējais Zviedrijas sūtnis Maskavā V. Asarssons, kuŗa galvenais uzdevums bijis Krievijas un Somijas miera sarunu sekmēšana (Vilhelm Assarsson, I skugan av Stalin, 21. lp. u. c.).

Blakus minot, kā zināms, 1940. g. aprīļa pirmā pusē, kad Vācija iebruka Dānijā un Norvēģijā, sabiedrotie apsolīja Norvēģijai bruņotu palīdzību. Kaut okupācijas bija turpat Anglijas durvju priekšā un deva lielas iespējas sabiedroto flotei, palīdzība Norvēģijai bija ļoti vāja, un drīz sabiedrotie izvācās no Narvikas sektora pavisam. Norvēģu armija, pēc 3 mēnešu pretošanās, bija spiesta kapitulēt. Zviedrija jutās spiesta laist cauri vācu spēkus (,,sanitāros'' vilcienus) kā uz Norvēģiju, tā no Norvēģijas uz Somiju, pēdējā virzienā jau nemaskotus. Vācu prasībai tolaik bija citāds efekts, nekā sabiedroto lūgumam.

O. Freivalda un O. Caunīša grāmatas centrālā un arī bagātākā daļa attiecas uz Sarkanarmijas iemaršēšanu Latvijā un valsts iznīcināšanu, ,,Tautas armiju'' un Territoriālo korpusu.

III

Liekas dabiski, ka materiālu krātuvē katru dokumentu vai cita veida objektu gribētos redzēt ar pienācīgiem parakstiem, pilnīgu un nesadalītu. Kas attiecas uz parakstiem, tad protams, jāievēro, ka esam tiešāk vai netiešāk varas apdraudējumā, kur tēvu ,,grēkus'' piemeklē ne tikai pie bērniem un bērnu bērniem, bet pie daudz plašāka ģimenes apjoma, pat draugiem un paziņām. Ja arī šai ziņā patlaban, varbūt, kas sašaurinājies, tad tomēr nevar zināt, vai atkal nepaplašināsies. Tāpēc saprotams, ka jābūt uzmanībai, nosaucot cilvēkus ,,viņā pusē''. Laikam diezgan daudzi materiālu devēji arī šai pusē būs lūguši viņu vārdus nepublicēt. Tas zināmā mērā padara viņu devumus anonīmus. Ja arī viņu vārdi materiālu redaktoriem zināmi, tas tomēr nav gluži tas pats, kas materiāla devēja publiska līdzatbildība ar savu vārdu. Tā iznākusi ļoti bieža atsaukšanās uz ,,kādu''. Kas attiecas uz materiāla sadalīšanu, it kā sagriešanu un attiecīga izgriezuma ievietošanu tur, kur grāmatas fabula to prasa, tad tas gan nāk par labu stāstījuma raitumam, bet ne materiālam, sevišķi ja kāds cits to gribēs izmantot. Materiāli grāmatā sastādas kā no agrākiem publicējumiem laikrakstos un grāmatās, tā arī tādiem, kas te parādas pirmo reizi.

No Maskavas okupācijas spēku ienākšanas apraksta par sevišķi vērtīgu gribas apzīmēt pulkveža Silgaiļa rakstu. Viņš toreiz bija Zemgales divīzijas stāba priekšnieks, tās divīzijas, kuŗai bija ienācēji jāsagaida. Viņa postenis, blakus ģenerālim Bacham, tā tad bija priekšplānā. Viņš arī vispār militāri augsti kvalificēts, bija pirms tam, reizē ar plkv. Janumu, kājnieku taktikas pasniedzējs Augstākā kaŗaskolā, tā tad ar aptvērēju skatu. Viņa stāstījums imponē arī ar lielu vaļsirdību.

Tā nebija vienkārša kapitulācija. Ja arī vēl 15. jūnijā bija no augšas rīkojums par varbūtēju mobilizācijas plāna iedarbināšanu, tad 16. jūnijā jau paziņo par Padomju Savienības ultimāta pieņemšanu. Armijas stāba rīkojums stingri noliedz izrādīt jebkādu pretestību. Varbūtēju incidentu novēršanai kaŗaspēks nedrīkst atstāt savu novietojumu. Cik vien iespējams, jāizpalīdz Sarkanarmijai tās vajadzībās (101. lp.). Šai garā, kas bijis iezīmīgs jau no 1939. g. rudens, kapitulācijas īstā sākuma, divīzijas stāba priekšniekam jābrauc pretīm ienākušam kaŗaspēkam, un viņš pirmam sastaptam krievu virsniekam, virsleitnantam, piedāvā savus pakalpojumus. Pakalpojumus virsleitnants strupi noraida. Pēc 10 minūtēm pienāk dažas mašīnas ar vairākiem sarkaniem virsniekiem un poļitrukiem. Plkv. Silgailis stādās priekšā dienesta pakāpē vecākam un atkal piedāvā savus pakalpojumus. Atkal viņš saņem tādu pašu atbildi. Viņam tikai paprasa, vai Daugavpils tilts vesels, un liek braukt pa priekšu, laikam lai pārbaudītu tilta drošību, ar latviešu pulkvedi kā pirmo balastu.

Neizdodas arī citi vairākkārtīgi mēģinājumi izpalīdzēt. Arī tad, kad Zemgales divīzijas stābā ierodas krievu divīzijas stāba priekšnieks ar pāris komisāriem," no sarunām par eventuālu kopdarbību un abu funkciju nospraušanu, kas ģen. Bachu un mani interesēja visvairāk, delegācija izvairījās un noteiktas atbildes nedeva", stāsta pulkvedis Silgailis (103. lp.). Daudz viņa stāstījumā liecinājumu, kā šīs godīgās izpalīdzēšanas mēģinājumi sabrūk okupantu uzpūtīgajā un zākājošā noraidījumā. Lai arī Krievija bija tik tuvu, taču mēs bijām tik naivi, ka laikam cerējām sarkanarmijas virsniekā, aklā un iebaidītā pavēļu pildītājā, sastapt ko tādu, kas citur raksturo virsnieka stāju un saprātu. Lasot par visiem veltajiem iztapšanas mēģinājumiem kā politiskā augšā, tā citur, arī mūsu disciplinētajā armijā, ārzemju vērotājs var pavīpsnāt. Viņš tādā situācijā nekad nav bijis un to nevar iedomāties. Var par to zoboties arī lielinieki, kaut gan paši ir diktatora piedurkņu laižas. Piemēram, to dara, pasūtinājuma ,,revolūciju" taisīdams, Ēriks Žagars (Ceļā uz revolūciju). Jeb viņā būtu pamodies kāds pazemots nacionāls lepnums? . . . Mums tas tik sāpīgi atkal liek pārdzīvot mūsu tautas un šeit it sevišķi mūsu kaŗavīru traģēdiju. Vai tad brīnums, ka tā tik spontani tiecas pēc atdarījuma, tikko bija radusies pirmā iespēja. Pēc atdarījuma par paša un citu pazemojumiem un mokām. Pēc atdarījuma par tēviem un mātēm, brāļiem un māsām, sievām un bērniem, draugiem, kaŗabiedriem, par visu izpostīto dzīvi un valsti.

Nobeidzot nodalījumu par Latvijas okupēšanu 1940. gadā, sastādītāji jautā, vai pretojoties Latvijas liktenis varēja būt citāds? Manuprāt, šī minējumu tema varēja materiālu kopojumā izpalikt, jo mums ir tikai viens

stāvoklis — tas, kādā mēs nokļuvām nepretodamies, bet par to, kas būtu, ja būtu pretojušies, var būt tikai minējumi. Mēs taču netikām pretojušies. Netikām pretojušies toreiz. Gluži otrādi. Ne tikai kapitulējām, bet mēģinājām okupantiem palīdzēt, vadīdamies pēc norādījumiem no augšas un pašas augšas okupantu rīcības sankcionējumiem. Protams, tas bija pret mūsu gribu, bet kas to ārpusē var redzēt. Uz ārpusi bijām vairāk nekā nepretojušies: bijām okupantam palīdzīgi. To būtu grūti apzīmēt par kādu nenovēršamu, bet tomēr cildenu jaunās valsts galu. Ārzemēs runāja, ka Baltijas valstīm nav bijis pietiekamas pastāvēšanas gribas.

Grāmatas sastādītāji vispirms atsaucas uz zviedru (Dagens Nyheter) un arī padomju avotu. Pēc pirmā Baltijas valstu kopējais spēks — ap 450.000 vīru kara laikā — bijis diezgan nozīmīgs. Arī padomju avots atzinis, ka Latvijas armijas disciplinēta un labi apmācīta, būtu varējusi izrādīt agresoram zināmu pretestību (112. lp.). Norādot uz kādiem 6 autoriem, kuri laikam visi atzinuši pretošanās neiespējamību un sekas, ko pretošanās varētu izraisīt, sastādītāji it kā uzsver to pašu. Ir gan citēta arī toreizējā Zviedrijas ārlietu ministra, tiesībnieka prof. Undena 1940. g. 16. augusta runa, kurā viņš izsaka nožēlu, ka Baltijas valstis nav rīkojušās saskaņoti un izrādījušas pretestību. Pat gadījumā, ja rezultāts būtu tāds pats, Zviedrijas ārlietu ministrs pārliecināts, ka tad ,,nacija tomēr būtu saglabājusi savu godu un nākošās paaudzes būtu saņēmušas pienākuma pilnu mantojumu.'' Undenam pretī autori nostāda toreizējā Sabiedrisko lietu ministra Bērziņa konstatējumu, ka ,,izšķiroties par brīvības cīņu leģendu vai tautas dzīvības saglabāšanu, lai cik grūti tas bija, valdība izšķīrās par pēdējo''. (117. lp.).

Ja tautas dzīvība ar to būtu saglabāta, tad tiešām būtu pierādījums, ka tomēr labāk ,,uz ceļiem dzīvot, nekā stāvus mirt''. Taču neļāva un neļauj mūsu tautai arī uz ceļiem daudz maz neapdraudēti dzīvot. Un ,,leģendas'' arī nav. Nav tā spēka, kas dotu lepnumu un pienākuma pilnu mantojumu tālāk. Jā, var droši teikt, ka latvju tautas liktenis būtu citāds, ja būtu jau tad izrādīta pretestība. Protams, ja likteni nesaskata tikai atrašanos svešas varas atkarībā, bet arī ko iekšēju, kas dzīvo tautā un katrā atsevišķā cilvēkā. Tas būtu mūsu tautas un valsts cieņas pierādījums arī katram citam.

Šis pierādījums beidzot tomēr nāca. Tā bija mūsu karavīru un visas mūsu tautas pretošanās jaunai Maskavas okupācijai. Tikai tāpēc, ka esam cīnījušies, izlietojot arī citu cīņu par atbalstu, un šo citu vidū galvenais bija Vācija, mēs it kā vēl vienmēr kautrējāmies pat paši šo cīņu pasvītrot un skatīt saistībā ar 1939. un 1940. g. Maskavas spiedienu un iebrukumu. Turpmāko materiālu publicējums, ceru, to pietiekami parādīs. Ja mums nav salīdzinājuma ar to, kas būtu, ja būtu pretojušies, tad tas tikai attiecībā uz 1940. gadu. Kad Maskavas pulki četrdesmito gadu pirmā pusē no jauna bruka mūsu zemē, mēs parādījām tik stipru un plašu pretestību, kāda vien iespējama. Ne mūsu karavīri, ne citi daudz maz nozīmīgākā skaitā vairs negāja pretī Maskavas spēkiem kā ceļveži vai citādi palīdzēt gribētāji. Aina bija pavisam cita. Pat vēl pēc zemes okupācijas ilgu laiku Maskavas spēki sajuta pretestību. Šais gados bija nākusi pašas tautas īstā atbilde Maskavai.

Kas tad varēja vairs notikt ļaunāks par to, kas bija nepretojoties bijis? Sliktāk vairs nevar būt, bija vienprātīgs spriedums pēc nokļūšanas Maskavas varā 1940. gadā. Sliktāk par sliktu nav arī tagad, pēc pretošanās.

IV

Par Maskavas rīcību ar mūsu armiju, tad ar tā saukto Tautas armiju un beidzot Territoriālo korpusu sastādītāju rīcībā bija 3 galvenie materiāli. Divi no tiem radušies tūlīt pēc lielinieku padzīšanas. 1941. g. jūlija pirmā pusē Rīgā. Trešā, vērtīgo un plašo plkv. Silgaiļa atmiņu uzrakstīšanas vietu un laiku nezinu, taču pieņemu, ka tas noticis jau trimdā.

Kas attiecas un pirmiem diviem, tad pirmo no tiem; pēc toreizējā Pašaizsardzības spēku priekšnieka lūguma, sacerēja viens no ģenerāļa Kļaviņa bijušiem līdzstrādniekiem. Savā rakstā viņš min arī savu amatu, bet piesardzības labā to neminēsim. Viņa vārdu un amatu nemin arī sastādītāji. Viņi vispār noklusē, laikam tāpat piesardzības dēļ, ka tādu materiālu izlieto. Viņi to nepublicē arī tekoši un pilnīgi, bet sadalīti pa gabaliņam šur un tur, nemaz neminot, ka citē vai izmanto kādu citu autoru. Tagad tikai pieminēto darba zinātājs, kādu bez sastādītājiem un manis, kam šis darbs savā laikā bija iesniegts, diezin vai vēl cits atradīsies. Tā 143. un 144. lp. pārņemtas no tā 11 rindas, 147., 148., 149. lp. kopā 21 rinda, 163. un 164. — 39. rindas, 183. — 185., 205. un 206., 211. daļēji 217. un 218. viss šo lappušu teksts. Visvairāk šis materiāls izmantots vārdu vārdā, bet ir arī izlaidumi vai izteiksmes labojumi. Tā, piemēram, kur autors runā par karaspēka daļām, likts ,,armijas vienības", kas nav labojums, bet sašaurinājums: karaspēka daļas ir ne tikai armijā, bet arī flotē. Nelielie izlaidumi laikam sastādītājiem likušies nenozīmīgi. Citam varētu būt arī citāds vērtējums. Dažs izlaidums laikam nav bez savas iekrāsas. Tā es neatradu visu, ko autors teicis par ģen. Kļaviņu. Tāpat ņemot no šī materiāla Bruno Kalniņa iecelšanu armijas politiskā vadītāja postenī, izlaistas rindas: ,,Ģen. Kļaviņš, saziņā ar toreizējo kara ministru ģen. Dambīti, ieveda armijā politisko vadītāju institūtu, uzaicinot par armijas politisko vadītāju Bruno Kalniņu (soc. dem.)." Noklusējot šo vienu aicinājuma pierādījumu, sastādītāji gan citē paša Br. Kalniņa izteicienus, ka sarunas ar viņu šai lietā veduši ģenerāļi Kļaviņš, Jeske un Hartmanis un arī ģen. Balodis viņam paziņojis, ka vēlas, lai Bruno Kalniņš uzņemas šo amatu. Tomēr viņi izsaka savas šaubas: ,,Br. Kalniņa izteicienus attiecībā uz ģen. Balodi u. c. nav iespējams pārbaudīt, jo tie visi miruši."

Tiesa, par citiem, izņemot ģen. Kļaviņu, nebija iespējams pārbaudīt. Kā daudzu citu. Bet kāds iemesls būtu arī šaubīties, ja šai lietai pievērsta nozīme? Vismaz vienam sastādītājam vajadzēja atcerēties virsnieku stāvokli toreiz. Sevišķi pirmajās dienās. Visnejēdzīgākie apvainojumi, kā 1917. gadā, pēc vecu vecās paražas, atkal darīja nedrošu ik brīdi un soli. Kpt. Caunītim kā kalpakietim vajadzēja zināt, vai būt dzirdējušam, par ģen. Baloža simpatizējošo attieksmi pret Br. Kalniņu, ar kuru ģenerālis

teicās atradis labu kopdarbību Saeimas kara lietu komisijā. Ģenerālis arī Br. Kalniņa tiesāšanu uzņēma ar nepatiku. Ja vien ģenerālim bija kāda pieeja Br. Kalniņam tai situācijā (no B. K. augšējiem vārdiem spriežot personīgas tikšanās nav notikusi), viņš katrā ziņā to darīja, kā B. K. saka, savu virsnieku labā.

Man krizes dienās un vēl pēc tam, kamēr iespējams, bija gandrīz ik dienas telefoniskas sarunas no Berlīnes ar Armijas staba informācijas daļas priekšnieku plkv. Celmiņu. Uz jautājumu, kā nu ir, viņš reiz atteica, ka par komisāru (tā toreiz sauca) nāks Bruno Kalniņš, un, domājams, tad paliks vieglāk virsnieku apvainojumu ziņā. Tāds bija ieskats tad. Arī vēlāk atsauksmes visumā no virsniekiem par Br. Kalniņu bija labas. Protams, nav jāaizmirst apstākļi, kā arī tas, ka vienmēr atgadās, kas paliek lieli un vareni, kad briesmas pāri. Arī tas, ka politrukiem bija Latvijas armijas virsnieku uniformas un dienesta pakāpes, bija toreiz pareizi: bija atņemts kādas demagoģijas pamats, kas tik stipri bija 1917. gadā. Nevarēja taču vairs zākāties par ietērpu un pakāpēm, kas tagad arī pašiem. Un arī ,,iela'' vairs nevarēja tūlīt zināt, kas virsnieks, kas ,,savējs''. Kopējs ietērps vispār mazina berzi.

Otrs materiāls, plašāks apmēros, bet personiskāks un, galvenokārt, ap vienu vienību — sakaru bataljonu — koncentrēts, ir laba illustrācija pirmajam. To deva 1941. g. jūlijā pltn. Aperats. Arī viņa stāstījums sadalīts pa dažādām vietām. Neesmu sīkāk pārbaudījis, bet domāju, ka tas ievietots viss.

Jau minēju plkv. Silgaiļa raksta nozīmi. Arī tas sadalīts, kā tas sastādītāju technikā. Mani sevišķi aizkustina cieniba, ar kādu plkv. Silgailis piemin sava priekšnieka ģenerāļa Bacha rīcību un stāju mūsu armijas traģēdijā. Ko gan nepārdzīvoja valsts, armijas un pašu apkaunojuma dienās šis mazrunīgais, bet patriotiski un morāli ļoti stiprais vīrs, intelliģenta un gudra personība? Viņš bija viens no nedaudziem pašiem pirmajiem mūsu armijas pamatlicējiem. Nelokami stingrs, viņš bijis visos pārbaudījumos, neļaudamies nekad kādai panikai, bet neieraudamies arī panākumu gavilēs. Mūs saistīja reiz darbā radusies cieša draudzība un uzticība. To uzskatu par vienu no visvērtīgākām mana mūža balvām. Viņu tuvu pazinis, dziļākā sirsnībā pieminu šo īsto goda vīru un mūsu valsts mocekli. Kopā ar daudziem citiem.

Sastādītāji savākuši arī daudz sīkāku, bet īsti nozīmīgu materiālu par šo posmu. Nedomāju, ka mums radīsies daudz kas vairāk, pirms objektīvai studijai nebūs pavērti Maskavas archīvi.

Sakot arī savu vārdu par Vācijas un Krievijas kara sākumu 1941. gadā, spēku samēru etc., sastādītāji to dara paviršī. Nevar spēku samēru vērtēt tikai pēc to spēku salīdzinājuma, kas iesaistīti pirmajā, operāciju sākuma posmā. Bet arī tad Maskavas spēki frontes rajonā bija kādas pusotras reizes skaitliski pārāki par tiešajiem vācu spēkiem. Vāciešiem tas bija apmēram maksimums, ko viņi vispār skaitliski un techniski varēja iesaistīt Krievijas karagājienā. Krievijai turpretī tas bija mazāk nekā piektā daļa no viņas jau esošā potenciāla. Tāpat vairs nevar teikt, kad pieejami paši krievu dati, kā arī vācu techniskais apbruņojums ,,bija daudz pārāks'' (241. lp.). Te ir acīmredzot domāta kvalitāte. Daļēji arī

kvalitātes ziņā krievi pēdējos divi gados bija ar terroru un visu līdzekļu izlietošanu, kara rūpniecībā jau aizsteigušies vāciešiem priekšā. Kaut serijveidā modernāko iznīcinātāju (Jak — 1, Mig — 3, Lagg — 3), bumbvežu (Pe — 2) un uzbrucēju (IL — 2) ražošana bija sākusies tikai ar 1941. gadu, taču jau līdz gada vidum bija nodotas karaspēkam 2653 šo tipu lidmašīnas, pārāku par kuŗām tad nebija arī Vacijai (skat. krievu Lielā Tēvijas kara vēsturi, I, 412. — 415. lp.). Tas pats bija ar jaunajiem tankiem KB un T — 34, kuŗu līdz kara sākumam bija karaspēkam nodots jau pusotra tūkstoša.

Protams, ka visu šo jauno mašīnu krievu spēkos, salīdzinot ar vecākiem krievu tipiem, bija vēl maz. Bet, salīdzinot ar vācu lidmašīnu un tanku skaitu operāciju sākumā, tas nav vairs tik maz. Moderno krievu lidmašīnu iznāk pat par kādiem 800 vairāk, neka vāciešiem vispār bija iespējams uzstādīt. Bez tam ne tikai modernās mašīnas ir nozīmīgas. Lidmašīnu, veco un jauno krieviem bija pret vāciešiem vismaz 3, bet tanku 4 reiz vairāk. Tas pats attiecas uz krievu artilerijas un kājnieku ieroču modernizēšanu un lielproducēšanu, kas bija ievadīta pēc uzbrukuma Somijai un pirmā pēriena, ko krievi saņēma.

Vācijai nebija nezināma krievu moderno ieroču attīstība, kā arī tas, kādu stāvokli tas radītu pat pēc pus gada. Vienpusīgā pasaule negrib redzēt, ka Hitlera bažas par Maskavas apdraudējumu nav gluži no gaisa grābtas. Īstenībā viņš savu plānoto triecienu Padomju Savienībai bija nokavējis ne par pāris mēnešiem, bet vismaz gadu. Viņš nevarēja sacensties ar Maskavas bruņošanās kāpinājumu, un jutās spiests darīt tai galu. Viņš būtu varējis to panākt arī vēl tad, bet ar režīma, ne tautas iznīcināšanas sākšanu. Tas, kas krievam veselīgs, vācietim nāve — saka veca krievu paruna. Staļinam būtu veselīgi iegūt vēl vismaz pusgadu laika. Hitleram tas nozīmētu jau lielu neveselību.

Ne tik pilnīgi, kā iznākusi krievu iebrukuma un visa ar to saistītā dokumentēšana un attēlošana, parādīta vācu bruņoto un cita rakstura varu parādīšanās mūsu zemē. Protams, turpmākie publicējumi jau būs domāti šim posmam. Tomēr pašu ienākšanu, kā arī pirmo starpvaldības laikmetu, kad viena vara bija izbeigusies, bet otra vēl īsti nebija sākusies, likas bijis nodoms parādīt šeit. Tas iznācis stipri trūcīgi.

V

Mums nav jākautrējas parādīt visu, kā bija. Maskavas varas politika un briesmu darbi bija panākuši, ka latvieši, kuŗu vidū ne gluži mazums bija tādu, kas pirms krievu ienākšanas vēlējās, ja nav citas izejas, labāk ienākam krievus, nekā vāciešus, tagad apziņā, ka sliktāk vairs nevar būt, bet pārmaiņa var atvest vismaz atelpu, lielā pacilātībā, atvieglojama sajūtā un pateicībā sagaidīja, apsveica un centās atbalstīt vāciešus, savu „700 gadu asins ienaidnieku"! Pret to bijām cīnījušies Pirmā pasaules karā un ne mazāk nikni Brīvības cīņās, pret to nekādu siltumu nebijām parādījuši un arī no tā nekādu labvēlību nebijām saņēmuši savā patstāvīgas dzīves posmā. Kur kas bija iznācis kopīgs, tur arī tas ar asu iekšēju vai pat citādu pretestību vienam pret otru. Un tagad šī pārvērtība,

kas nekad agrāk nebūtu neredzama, ne domājama! To vienā gadā un sevišķi vēl 14. jūnijā bija panācis Maskavas jauno caru briesmīgums! Izpausme, kas parādījās no šīs varas atbrīvotā tautā, tieši uz agrāko vācu un latviešu attiecību fona, ir tik spilgta, ka tā nedrīkst pazust līdz ar mums. Tai jāpaliek par pierādījumu, kā bija jutusies un jutās tauta Maskavas varā. Tiem, kas šo varu vairs nesajūt, tas jau aizmirsies.

Blakus tam savu atskatu prasa arī vācu puses ,,izejstāvokļa" noskaidrošana, gatavojoties iet mūsu zemē un sastapties ar latviešiem. Pirmā kara zaudēšanas psiche, vēlēšanās atbrīvoties no ,,Versaļas kauna" bija pievedusi Hitleram tik daudzas ,,labās aprindas" arī jau tad, kad no Versaļas uzliktiem ierobežojumiem vairs nekas nebija palicis. ,,Kauns" prasīja revanšu. Bez kara rietumos, bija zaudēts arī kādreizējais ieguvums austrumos, sevišķi Latvijā. Tā bija sakāve, ko daudzi nevarēja piedot. Un neveiksmīgajos ,,baltikumkempferos" bija ,,ļoti, ļoti daudzi, kas tagad ieņēma izcilus posteņus karaspēkā.

Arī to vācu spēku (18. armijas) komandieris, kas gāja cauri Latvijai, ģenerālpulkvedis fon. Kichlers, bija paturējis vēl atmiņā tos laikus. Kur tad daudzi citi zem viņa. Vairāk vēl nekā zaudējumi ieroču sadursmēs, bija zaudētā baltvācu politiskā un saimnieciskā loma, viss virskārtas stāvoklis. Par muižām nemaz nerunājot. Vai tad tas neprasījās ,,revanšu". No baltvāciem bija radusies visciešākā saslēgšanās ap ,,vadoni". Ne jau Versaļas dēļ . . .

Pat mērenākos baltvācos bija bažas, ka var atkārtoties ,,22. maijs", t. i. apšaušanas, kas notika 1919. g., pēc lielinieku padzīšanas no Rīgas. Ja tā nenotika, tad tur lielākais nopelns pašas tautas tik spilgti parādītai pretīmnākšanai. Tas atbruņoja. Sevišķi nepolitizētājus karavīrus. Sava daļa arī tam informātīvam darbam, ko Berlīnē un citur Vācijā veica latviešu karavīri un citi, kas otrajā ,,repatriešanā" prāvākā skaitā nokļuva Vācijā un varēja zināmā mērā noorganizēties. No tiem vairāki desmiti tika iesaistīti par tulkiem pie karaspēka vienībām. Viņi daudz ko panāca varbūtēju ekscesu novēršanā. Sevišķi pašās pirmajās dienās, kad vēl spēkā bija (un tas arī palika spēkā, bet vairs netika pildīts) priekšraksts par visu cilvēku uz ceļa vai lauka arestēšanu uz vietas, sadzīšanu nožogojumos un aizvešanu uz Kēnigsbergu gauleitera Kocha rīcībā. Šādu gadījumu novēršanā, un vairākās vietās arī aizturēto atbrīvošanā, liela nozīme bija tulkiem.

Kad radās pašaizsardzības spēki ar latviešu komandantu, kam karaspēka vienību vadība (pretēji vispārējai norādei) jau uzticējās, bet agrākas vienības ar visiem tulkiem jau bija aizgājušas tālāk, šis uzdevums piekrita mūsu komandantiem. Pašaizsardzības spēkiem nezinu kāpēc pēdējos gados piedēvē izdarības, ko viņu vadība kategoriski noraidīja. Tādiem uzdevumiem noorganizēja SD ,,sevišķu uzdevumu komandu". Tā neklausīja nevienam latviešu komandantam. Šīs komandas ļaudis lielījās, ka varot pielikt pie sienas ikvienu. Nav mums arī par to ko klusēt, lai arī to gribētu tie, kas tādas komandas organizēšanā bija palīdzīgi.

No vairākām vietām pienāca ziņojumi, ka latviešu komandanti paši jūtas apdraudēti un terrorizēti no minētās komandas vīriem, kas uzstājās kā īstie noteicēji. Pašaizsardzības spēkiem bija diezgan ko veikt tiešā

aizsardzības uzdevumā. Pa ceļiem bija aizskrējuši tikai daļa sarkanarmijas vienību. Laba daļa bija ,,saskaldīta'' un patvērusies mežos. Kur tādu bija tikai atsevišķi cilvēki, tur tie paši padevās, un nebija bīstami. Vienības, bieži vēl komisāru terrorizētas, turpretī daudzkārt bija atbruņojamas tikai cīņās. Sastādītāji min, ka pēc Tautas palīdzības datiem 1941. gadā krituši 126 partizāni, to vidū 13 virsnieki. Kāpēc ,,partizāni'', jo taču nevajadzēja slapstīties? Izņemot pirmo brīdi dažās vietās. Un kāpēc Tautas palīdzības dati? Var jau būt, kā tie aptver kādu ilgāku laiku.

Pārskatā, ko mēs ar Deglavu iesniedzām vācu armijas stābam par laiku no 1. līdz 9. jūlijam (pēc tam pašaizsardzības spēki vairs nepastāvēja) uzrādīti 12 krituši virsnieki un 91 instruktors un kareivis. Gūstā saņemti 1540 sarkanarmieši, bet viņu kritušo skaits uzdots 805. Par gūstā saņemtiem bij pierādījumi, cik un kādai karaspēka iestādei tiek nodoti. Varbūt kritušo sarkanarmiešu skaits nav bijis tik pārbaudāms. Šai pārskatā arī redzams, kā un cik grupas organizētas, cik pašaizsardzībnieku kur atrodas un kas tos komandē. Nākot par Leģiona ģenerālinspektora stāba priekšnieku, nodevu mūsu archīvā arī pašaizsardzības spēku darbības mapīti. Ceru, ka tā vēl ģenerālinspekcijas archīvā būs sameklējama. Bija gan kādu laiku, ,,3 profesoru'' komitejas posmā, liela nevērība pret mūsu dokumentiem. Tie bija katram pieejami. ,,Lai meklē, ko vajaga.'' Daudz, kas ar lielām pūlēm saglabāts, ir izvazāts vai pazudis tai archīva daļā, kas bija atstāta Lineburgā.

Nodalījumā ,,Latvju tautas cerības'', kas aptver tikai 3 lapiņas, ieskaitot divas illustrācijas un arī izvilkumu no Vācijas notas Maskavai, daudz ziņu vai materiālu par mūsu cerībām nav. Un tās pašas ļoti nepilnīgas. Nav redzams, kas tad tai plkv. Kreišmaņa vadītā ,,Organizāciju centrā'' ietilpa, nedz arī, kad tas izbeidza darbību. Minēts par sarunām ar B. Einbergu Latvijas valdības sastādīšanas jautājumā, bet nav teikts, kas sarunās piedalījies un kāds bijis to iznākums, t. i. kāpēc nav nekas iznācis. Sakarā ar manu un Deglava ierašanos no Vācijas, kuriem taču arī bija kāda lomiņa pašā sākumā, minēts 6. jūlijā vācu Karaspēka virsvadības vārdā nodotais paziņojums man, ko esmu citējis kādā savā agrākā rakstā. Pārspiežot to, sastādītāji mani apšauba, liekot piezīmi, ka mana informācija atšķiras no tās, ko sniedzis ģenerālis Dankers savā grāmatā. Meklējos ģen. Dankera grāmatā, bet neko neatradu tādu, kas runātu pretī tam, ko esmu teicis par 6. jūlija gadījumu. Un nevar arī būt, jo ģen. Dankers tad vēl atradās Vācijā, bet Rīgā ieradās tikai augusta vidū. Līdz tam laikam jau daudz bija grozījies.

Par latviešu iestāžu atjaunošanos teikts, ka tas noticis tā, ka tās rastos ,,it kā pašas no sevis''. Tā zināmā mērā bija un arī nebija. Pašierosme un darbošanās griba bija milzīga. Bija tomēr savs centrējums un nokārtojums vajadzīgs. Mēs ar Deglavu lūdzām mums palīgā A. Valdmani. Tā radās tieslietu, finanču, tirdzniecības un rūpniecības, lauksaimniecības pašvaldība, satiksmes, izglītības, tautas labklājības un valsts kontroles ,,galvenās direkcijas'', pirms vēl bija ieradies ģen. Dankers un stājies savā uzticības uzdevumā.

Saņemot frontes stābā 1941. g. 21. augustā pilnvarojumu, ģenerālis Dankers atrada priekšā jau vairāk nekā mēnesi funkcionējušu un

noorganizētu aparātu, ko vācu tā brīža iestādes bija „pieņēmušas zināšanai". Ģen. Dankers toreiz mums izteica savu pateicību informācijas apspriedē, ko viņš sasauca. Par šo darbību nekas nav atrodams. Nav nekā arī par 11. jūlija organizāciju pārstāvju plašo sanāksmi, ar pateicības izteikšanu Vācijas valsts galvam par atbrīvošanu un 3 delegātu sūtīšanu pie viņa uz Berlīni. „Kukulim" pārstāvji (viņu visu saraksts līdz ar parakstiem, domāju, būs vēl saglabājies), bija pilnvarojuši piedāvāt 2 latviešu divīzijas. Toreiz Berlīnē par tām nekādas intereses nebija. Hitleram personīgi tās derdzās arī vēlāk.

Šis materiālu kopojums īstenībā nav kopojums parastā nozīmē, bet jau iestrādājums, publicistiski veikli vadītā stāstījumā, šim veidam piemītošā izteiksmē. Grāmata lasāma ar intereses spraigumu. Tā sniedz daudz informātīva materiāla. Arī tāda, kas tikai te parādījies. Par veikto darbu kā sastādītājiem, tā izdevējiem pienākas patiesa atzinība. Grāmata derīga un pat nepieciešama ik vienam. Žēl, ka illustrācijās bieži trūkst dalībnieku vārdu pilnīgākā apmērā.

Turpmākiem publicējumiem ārkārtīgi daudz jau gatavu gan operātīvu, gan administrātīva rakstura dokumentu. Tie lielāko tiesu 2 valodās. Ne katrreiz oriģināls pilnīgi sedzas ar tulkojumu, kā izteiksmes savdabības, tā tulkotāja prasmes dēļ, vienalga uz kuru valodu — latviešu vai vācu — tas attiecas. Liktos tāpēc labi, ja tādus dokumentus varētu iespiest abās valodās. Svarīgi redzēt kā to, ko gribēts pateikt, tā to, kas tiešām pateikts. Nedomāju, ka visu šo materiālu apstrādāt līdzšinējā veidā varētu būt pa spēkam pat divi rūdītiem autoriem. Viela būs svešāka, nekā tā, kas pārrunāta šinī krājumā. Tāpēc nebūtu turpmāk nepieciešami sniegt līdzšinējā veidā iestrādājumu, bet tikai sakārtotu materiālu publicējumu.

DAUGAVAS VANAGU MĒNEŠRAKSTS. 1970. GADA JŪNIJĀ:

Kārlis Augstkalns

LATVIEŠU KAŅAVĪRS OTRĀ PASAULES KAŅA LAIKĀ

Pirmais sējums ir dokumentu un atmiņu krājums par laiku no 1939. g. septembŗa līdz 1941. g. jūnijam. Galvenais redaktors O. Freivalds un militārais redaktors LKOK kpt. O. Caunītis.

Grāmata iedalīta 14 nodaļās, neskaitot priekšvārdus un personu rādītāju. Labākai iztirzāšanai man gribētos grāmatu iedalīt laika un notikumu secībā trīs daļās: 1) Latvijas bruņotie spēki un politiskie notikumi pirms okupācijas (Latvijas republikas nacionālā armija, Latvijas bruņotie spēki 1940. gadā, Otrā pasaules kara sākums un Ar varu un viltu). 2) Latvijas okupācija un bruņoto spēku pārveidošana (Padomju Savienība okupē Latviju, Višinskis un NKVD sāk rīkoties, Latvijas bru-

ņoto spēku iznīcināšanas sākums, XXIV territoriālais korpuss un Apcietināto latviešu virsnieku liktenis). 3) Otrā pasaules kara sākums (Vācijas-PSRS kara sākums, XXIV territoriālā korpusa iziršana, Nacionālie partizāni un Latviešu tautas cerības). Par patstāvīgu jāuzskata Latviešu virsnieku — komūnistu upuru 1940. — 41. gadā saraksts (710 vārdi).

Dokumentārā ziņā visbagātākā un nozīmīgākā ir pirmā daļa, kas apskata notikumus līdz Latvijas okupēšanai 1940. gada 17. jūnijā. Vispirms ir sakopotas ziņas par pieminekļiem, kas veltīti latviešu karavīriem un atbrīvošanas cīņām, ievietojot to fotoattēlus un ierakstus uz pieminekļiem. Tam seko visu ordeņu attēli un apraksti. Par vēsturiski visnozīmīgāko atzīstama nodaļa. ,,Latvijas bruņotie spēki 1940. gadā". Tajā vispirms raksturota bruņoto spēku uzbūve un ievietoti izvilkumi no likumiem, kas kārtoja to dzīvi un darbu. Ļoti vērtīgs ir Latvijas armijas vienību un vadības pārskats uz 1940. g. 17. jūniju. Nezinātājam var likties, ka tā bija visvienkāršākā lieta izgatavot minēto pārskatu. Es zinu, cik daudz pūļu tas prasījis, cik daudz pretrunīgu ziņu bija jāsalīdzina un jānoskaidro. Nedomāju, ka šis pārskats ir pavisam pareizs, bet ar to jau novērstas daudzas neskaidrības.

Grāmatas otra daļa, kas iztirzā Latvijas okupēšanu un bruņoto spēku pārveidošanu, pamatojas daļēji dokumentos, daļēji atsevišķu cilvēku atmiņu un pārdzīvojumu atstāstījumos. Izmantojot atsevišķu cilvēku stāstījumus, būtu bijusi nepieciešama lielāka uzmanība pretrunu un nepamatotu apgalvojumu novēršanā.

Trešā daļa, kas stāsta par notikumiem un situācijām kara sākuma dienās, pamatojas gandrīz tikai atsevišķu cilvēku atmiņu un pārdzīvojumu atstāstījumos. Tas arī saprotams, jo tādam sajukumam, kāds toreiz valdīja Latvijā, nekāda dokumentācija nav iespējama. Nekāda dokumentācija arī nespēj attēlot, ko pārdzīvojām. Ir nelieli izraksti no Rīgā izdotās grāmatas ,,Latviešu tautas cīņa lielajā tēvijas karā" par korpusa gaitām. Redaktors pats atzīst, ka vēsturiskā pareizība še apšaubāma.

Lasot vārdu pēc vārda ,,Latviešu virsnieki — komūnistu upuri 1940. — 41. g., reti kāds neatradīs pazīstama cilvēka likteni, ko raksturo viens vārds (noslepkavots, apcietināts, aizvests u. t. t.).

Recenzēt vēsturisku grāmatu, kas lielumties pamatojas atsevišķu cilvēku atmiņās un ieskatos, ir ļoti grūti. Jāliek atmiņa pret atmiņu, un godīgi atzīstos, ka ne vienmēr varu galvot par savas atmiņas pareizumu. Daudziem attēlotiem notikumiem jāpaiet garām klusējot, jo tos vienkārši nezinu. Atļaušos pieminēt faktus un apstākļus, kas nesaskan ar manu atmiņu; atļaušos vienā otrā gadījumā izteikt citādus ieskatus nekā grāmatā, cerībā, ka tas palīdzēs šo to noskaidrot. Priekšvārdu beigās atbildīgais redaktors O. Freivalds raksta: ,,Latviešu leģiona archīvs būs pateicīgs par katru atsūtīto papildinājumu vai uzrādīto nepareizību šai izdevumā. 30 gadi ir pietiekami ilgs laiks, lai daudz kas būtu aizmirsts." Arī es lūdzu uzrādīt nepareizības manā recenzijā. Tā visi kopā darīsim iespējamo, lai latviešu karavīru likteņa aina būtu iespējami patiesāka.

Jau iepriekš teicu: par vēsturiski vērtīgāko ieskatu pārskatu par latviešu nacionālās armijas vienībām un vadību 1940. g. 17. jūnijā (28., 29., 30. un 31. lp.), jo nekā tamlīdzīga citur neesmu lasījis. Pārskatā bija

vēlams skaidrāk parādīt, kas pakļauts kara ministram un kas armijas komandierim. Tagad Kara ministrija iejaukta starp Armijas stābu un divīzijām. Pieminot Sapieru pulku, pareizi bija jāraksta: Armijas inženieris un Sapieru pulka komandieris — pulkvedis J. Brieže. Kurzemes un Zemgales divīzijās nav parādīti divīzijas komandiera palīgi. Kurzemes divīzijā situācija varēja būt tada, ka ģen. Buks 17. jūnijā bija divīzijas kom. palīgs un veica arī div. kom. pienākumus. Par Zemgales div. domāju, ka komandiera palīgs bija ģen. Dūze, bet galvot nevaru.

Nezinu, ka krievi saskaņā ar bažu apgādes līgumu būtu tiešām nodevuši 29 tankus (58. lp.). Līgumā tas bija paredzēts. Atceros dzirdējis, ka Indras stacijā pienākuši smagie lielgabali bez vai ar nepareizu municiju.

59. lp. ievietotas samērā bieži dzirdētas domas, ka ar bažu līgumu parakstīšanu Latvijas liktenis bijis izšķirts. Teorētisko atzinumu mēgināts vismaz daļēji pamatot ar izvilkumiem no valsts prezidenta K. Ulmaņa 1941. g. 10. februāra runas. Šai runai varēja būt pavisam cits iemesls. Vēsturiska rakstura grāmatā izteikt tik nozīmīgu, bet tikai pilnīgi teorētisku apgalvojumu nebija vietā. Zinu, ka armijas vadība tā nedomāja. Izšķirīgais bija — vispārējais stāvoklis un ar kādiem spēkiem Pad. savienība attiecīgā brīdī varēja vērsties pret mūsu austrumu robežu. Šī pieņēmuma pareizību pierādīja notikumi Somijā. Somijā arī bija bazes laba artilerijas šāviena attālumā no Helsinkiem, bet 1941. gadā, kad krievu galvenie spēki bija iesaistīti cīņās ar vāciešiem, bazēm nebija izšķirējas nozīmes.

87. lp. rakstīts: ,,Policijai palīgā bija jāizsauc Armijas stāba rota pltn. K. Manguļa vadībā. Kad no pūļa sāka šaut uz kārtības uzturētājiem, arī pēdējie bija spiesti ķerties pie ieročiem." Varbūt, ka pltn. Mangulim bija kāda darīšana ar šo notikumu, bet garnizona priekšnieks uz Rīgas prefektūru izsūtīja Armijas stāba bataljona rotu, kuras komandieris bija kpt. F. Rubenis. Viņam garnizona priekšnieks ģen. Virsaitis savā īpatā nostājā un valodā devis pavēli: ,,Sist jūs varat cik gribat, bet šaut gan nešaujiet." Vēlāk garnizona priekšnieks izsauca no nometnēm arī instruktoru rotas, bet nezinu, ka karavīri būtu lietojuši ieročus šī jēdziena izpratnē. Naktī no 17. uz 18. jūniju lietotas Vērmanes dārzā sagrieztas kūjas. Es šo notikumu laikā biju operātīvais dežūrants Armijas stābā (nekāda sakara ar parasto dežūrvirsnieku). Šāva sarkanarmieši, lai atvairītu pūļa uzmākšanos tankiem.

99. lp. plkv. A. Silgailis, stāstot par notikumiem Daugavpilī un Zemgales div. stābā saņemtiem rīkojumiem, starp citu, saka: ,,Viss tas bija sakarā ar Armijas stāba informācijas daļas uztverto un atšifrēto radiogrammu, sarkanarmijai iesoļojot Lietuvā 15. jūnijā." Minētais apgalvojums neatbilst īstenībai. Visus rīkojumus Armijas stābs deva sakarā ar krievu uzbrukumu mūsu robežsargu posteņiem naktī no 14. uz 15. jūniju. Rīkojumu došanas laikā bija zināms, ka Lietuvai iesniegts ultimāts un ka tur kaut kas notiek, bet skaidrības nebija. 15. jūnijs bija sestdiena, stābam izbeidzot darbu, man bija jāpaliek par operātīvo dežūrantu. Stāba priekšnieks ģen. Rozenšteins, iedams projām, pavēlēja radiogrammu pēc atšifrēšanas nodot man un man personīgi nonest to viņa

dzīvoklī. Tā izdarīju. Izlasījis radiogrammu, ģen. Rozenšteins nekādus rīkojumus nedeva, jo bija skaidrs, ka vairs nav pretošanās iespēju. Radiogramma bija pavēle Baltkrievijas kara apgabala vienībām Lietuvas okupēšanai.

Stāstot par pirmajām virsnieku pašnāvībām un deportācijām (pareizāk apcietināšanām — K. A.), 139. lp. teikts, ka Artilerijas inspektora stāba kpt. Sarma-Freivalds pie apcietināšanas nošāvies 1940. g. ziemā. Dzirdēju, ka viņš nošāvies pie Brīvības pieminekļa, bet galvot nevaru. Apvaicājos viņa darba kollēgām virsniekiem par iespējamo iemeslu. Izteikta šāda iespēja: sarkanarmijas virsnieki, pārņemot visus stāba dokumentus, pieprasījuši kpt. Sarmam mobilizācijas dokumentus, jo viņš bija mobilizācijas darbvedis. Mobilizācijas lietas bija iznīcinātas, tādēļ bijusi vārdu pārmaiņa. Kpt. Sarmas darba biedri izteicās, ka minētā gadījuma dēļ viņš baidījies no apcietināšanas. Domāju, ka šis notikums risinājās augusta beigās, ne ziemā.

Nodaļā XXIV territoriālais strēlnieku korpuss ir apakšnodaļa — Virsnieku un instruktoru uzticības pārbaude. Virsraksts un tālākais teksts vedina secināt, ka korpusā pārņemti komūnistiem uzticami vai vismaz uzticamākie virsnieki. Tas ir neglīts apvainojums vismaz moku ceļā aizgājušajiem. Pat šodien neviens nevar pateikt, ar ko komūnisti vadījās, šķirojot virsniekus korpusā pārņemamos un atvaļināmos. Iespējams, ka šāda noskaņa pamatojas plkv. A. Silgaiļa apgalvojumā. Viņš raksta (174. lp.): ,,Visumā tajā laikā virsniekos, it sevišķi vecākos, valdīja uzskats, ka tiem, ko pārņēma sarkanā armijā, agrākie ,,grēki" par antikomūnistisko darbību piedoti, kamēr nepārņemto virsnieku dienas likās skaitītas: kā politiski neuzticamus tos agri vai vēlu gaidīja arests un pazudināšana. Šī n o j a u t a v i s u m ā i z r ā d ī j ā s p a r e i z a. (retinājums mans — K. A.). Nešaubos, ka notikumu laikā šāda pārliecība lielākai virsnieku daļai bija, kaut netrūka arī tādu, kas klusībā meklēja iespējas atvaļināties, bet parasti tas neizdevās. No vecākiem virsniekiem pēc krievu izdzīšanas Latvijā bija palikuši nedaudzi, un tie visi bija atvaļinātie, bet no korpusā pārņemtajiem neviena. Grāmatā ievietots virsnieku — komūnistu upuru saraksts (281. — 290. lp.) ar 710 vārdiem. Apmēram 450 vārdiem, neskaitot atkāpjoties līdz aizrautos, pievienota atzīme, ka bijis korpusā. Ja upuru sarakstā būtu parādīti tikai aktīvie virsnieki, kuŗus vienīgos skāra pārņemšanas vai nepārņemšanas jautājums un visiem korpusā dienējušiem būtu pievienota attiecīgā atzīme (piem. ģen. Krustiņam un ģen. Dannebergam), tad ārkārtīgi asi izceltos korpusā pārņemto liktenis. Arī pats plkv. A. Silgailis vēlāk raksta (175. lp.): ,,Ja es toreiz būtu pārņemts sarkanajā armijā, tad būtu piedzīvojis to pašu likteni, kas piemeklēja visus vecākos virsniekus, kuŗus toreiz pārskaitīja territoriālajā korpusā." Kur tad nu ir iepriekš izteiktās pārliecības pareizums?

187. lp. teikts: ,,Nekādu kaujas plānu vai uzdevumu un mobilizācijas plānu korpusā nebija," bet 251. lp.: ,,Korpusa stābā saņēmu mobilizācijas dokumentus . . ." Kā var saņemt mobilizācijas dokumentus, ja nav mobilizācijas plānu? Mobilizācijas plāni bija, tikai latviešu virsniekiem neļāva tos izstrādāt. Pēc mobilizācijas korpusam bija paredzēts sakoncen-

trēties Viļņas rajonā.

Neapšaubāmi redaktoriem ir bijis ļoti grūts darbs, sevišķi nodaļās, kas pamatojas atsevišķu cilvēku atmiņās. Tomēr formālas dabas pretrunas vajadzēja censties novērst un pretrunīgus ieskatus komentēt vai vismaz norādīt uz tiem, lai lasītāji būtu brīdināti. Nedrīkstam aizmirst, ka šodien ir daudz tādu, kas grāmatā iztirzāto laikmetu paši nav pārdzīvojuši un kam ieskati jāveido tikai no lasītā.

Lasītāji grāmatā atradīs arī jau kaut kur lasītas lietas, redzēs kaut kur redzētus foto attēlus, bet tagad tas viss sakopots vienkopus iespējami loģiskā secībā. Lasītājs grāmatā atradīs arī daudz tāda, ko līdz šim nav zinājis. To varu apliecināt par sevi, kaut visiem notikumiem dzīvoju līdz. Vecākai paaudzei grāmata atgādinās daudzus asi pārdzīvotus brīžus, jaunajai paaudzei dos iespēju dokumentāri iepazīties ar mūsu tautas nelaimes sākumu, jo karavīru liktenis nav atdalāms no tautas likteņa.

AUSTRĀLIJAS LATVIETIS. 1970. GADA 21. AUGUSTĀ:

Edgars Dunsdorfs

ILGI GAIDĪTS DARBS

LATVIEŠU KARAVĪRS OTRĀ PASAULES KARA LAIKĀ. DOKUMENTU UN ATMIŅU KRĀJUMS. 1. SĒJUMS (NO 1939. GADA SEPTEMBRA LĪDZ 1941. GADA JŪNIJAM). GALVENAIS REDAKTORS OSVALDS FREIVALDS. MILITĀRAIS REDAKTORS KAPTEINIS L.K.O.K. OSKARS CAUNĪTIS. DAUGAVAS VANAGU CENTRĀLĀS VALDES IZDEVUMS 1970. IESPIESTS VESTEROSĀ, ZVIEDRIJĀ (ZIEMEĻBLĀZMAS APGĀDS). N. HARTMAŅA VĀKS UN GRAFISKAIS IEKĀRTOJUMS. 304 LP. CENA $5,50.

Ilgi gaidītā un sen jau nepieciešamā darba pirmais sējums tagad ir iznācis. Redaktors O. Freivalds priekšvārdos sola, ka būšot četras līdz piecas grāmatas un ka viss darbs aptveršot laiku līdz 1946. gada pavasarim. Patlaban izdotais pirmais sējums raksturo pirmās nodaļās Latvijas patstāvības laika bruņotos spēkus un Otrā pasaules kara sākumu. Pēc tam apskatīts Latvijas uzspiestais savstarpējās palīdzības pakts ar Padomju savienību, kā pēdējā okupēja Latviju, valdības piespiestā maiņa un tad pāriets uz grāmatas tematu — Latvijas bruņoto spēku iznīcināšanu, XXIV territoriālā strēlnieku korpusa dibināšanu un tā likteni. Atsevišķa nodaļa veltīta apcietinātiem latviešu virsniekiem. Raksturots Vācijas un Padomju savienības kara sākums, XXIV territoriālā korpusa iziršana, nacionālo partizānu darbība un vācu okupācijas sākumi ar tam sekojošo vilšanos. Grāmatu noslēdz saraksts par 710 latviešu

virsniekiem, kas bija komūnistu upuri 1940. — 41. gadā. Seko personu rādītājs un lietoto saīsinājumu saraksts.

Grāmatas avoti bez apakštitulā minētajiem dokumentiem un atmiņām ir arī avīžu raksti (vairumā ekserptētas zviedru avīzes) un no līdz šim publicētām grāmatām A. Bērziņa **Labie gadi** un okupētajā Latvijā 1966. g. publicētā grāmata **Latviešu tautas cīņa lielajā tēvijas karā**. Mazāk lietotas dažas citas grāmatas.

No publicētiem dokumentiem jāpiemin ar atzinību dažas fotokopijas no Valdības Vēstneša un Likumu un ministru kabineta noteikumu krājuma un no kara ministra pavēlēm. No citvalodu publikācijām aizgūtie dokumenti ir publicēti tikai latviskā tulkojumā.

Sevišķi interesanti ir grāmatā ievietotie personisko atmiņu tēlojumi. Tie rakstīti dzīvā valodā, un to dēļ grāmatu var lasīt ar aizrautību. Par kontroversalo jautājumu, vai Latvijai vajadzēja pretoties ar bruņotu varu Padomju savienības okupācijai, lasām (111. lp.), ka to iztirzāt neesot grāmatas uzdevums. No tā, kas teikts pēc šīs deklarācijas, gan redzams, ka autora (redaktora?) viedoklis ir, ka pretoties iebrucējam nebūtu bijis pareizi. Citādi grāmatā ir vērojama tendence jautājumus apgaismot objektīvi.

Ar lielu interesi tagad gaidīsim darba nākošos sējumus. Ir jāzina, ka Artūra Silgaiļa grāmata **Latviešu leģions**, kas iznāca divos izdevumos (1962. un 1964. gadā). Būs interesanti salīdzinot ar Silgaiļa grāmatu solītos nākošos sējumus.

Latvieši ir vieni no pēdējiem, kas nāk klajā ar šāda veida literātūru; minēsim tikai kā piemērus Česteru Vilmotu (Chester Wilmot, **The Struggle for Europe**, Londonā 1951), Varlimontu (Walter Warlimont, **Im Hauptquartier der deutschen Wehrmacht 1939 — 1945**, Frankfurt, 1961), Šramu (P. E. Schramm, **Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht 1940 — 1945**, Frankfurt, 1961 — 1965), Jakobsenu (H. A. Jakobsen, **Generaloberst Halder, Kriegstagebuch 1939 — 1942**, Stuttgart 1961 — 1964), Hillgrūberu (**Hitlers Strategie**, Frankfurt 1965) no lielā klāsta, kas par karu un karavīriem rakstījuši. Studējot šos agrāk publicētos darbus, mūsu autoriem un redaktoriem ir iespējas izvairīties no tur pielaistām kļūdām un koriģēt nezinātāju aplamības. Gan jānožēlo, ka vācu avoti par mūsu karavīriem ir visai trūcīgi. Nelaimīgā kārtā oficiālie avoti tieši par mūs interesējošiem notikumiem, t. i. kur bija iesaistīti latviešu karavīri, ir lielāko tiesu iznīcināti. Tomēr jācer, ka nākošajos sējumos būs izmantotas nevien personiskās atmiņas, bet arī saglabāti oficiālie avoti. Par tiem informāciju var gūt izdevumā: **Guides to Captured Documents — The National Archives and Records Service General Administration, Washington 1958**. Daļa tur minēto archīvu atrodas Vācijā. Trūcīgo oficiālo avotu labums ir, ka atmiņas, kas uzrakstītas vai tiks uzrakstītas pēc tam, kad aprakstītais notikums sen pagājis, netiks rakstītas publikāciju ietekmē, bet būs patiesi aculiecinieku piedzīvojumi un pieredzes attēlojumi.

Ir dažas lietas, kas, lasot Latviešu karavīrs Otrā pasaules kara laikā pirmo sējumu, liekas, būtu jāuzlabo turpmākajos sējumos. Vispirms jāmin, ka izdevumam vajadzētu labāka korektora. Pirmā sējumā ir pārāk

daudz novēršamu iespiedumkļūdu. Lasītājs gan var viegli uzminēt, kas, piemēram, domāts ar vārdu ,,cirsnieki'' (182. lp.), ,,robežragi'' (80. lp.), ,,truksmes bataljons'' (103. lp.), ,,dobeža'' (256. lp.), tomēr negribētais humors nav vietā tik nopietnā grāmatā. Redaktoram arī būtu jāzina, ka termins ,,Latvijas brīvvalsts'' ir nepareizs (skat. 68. un 275. lp.). Pārņemot attēlus no jau iespiestiem attēliem, ir iespējams nofiltrēt traucējošo rasteri ar koncentrisku apļu filtriem — vai tiešām techniski attīstītajā Zviedrijā tas nav zināms? Redaktora paskaidrojumi būtu ievietojami stūrainās iekavās. Tagad, piemēram, nevar zināt, vai citātā no okupētās Latvijas izdevuma oriģinālā ir teikts ,,Lžas (Ludzas) upe'' vai arī tikai ,,Lžas upe''. Ar vietvārdiem redaktoram vienmēr bijušas lielas grūtības. Ka te nav korektoru vaina, redzams no zīmētās kartes 243. lp. Ja pareizi var uzrakstīt Grodņa, Lomža u. c., tad rodas jautājums, kādēļ nevar pareizi uzrakstīt Tallina, Slonima, Slucka? Latviešu alfabetu ir pieņēmis un likuma kārtībā izsludinājis neatkarīgās Latvijas ministru kabinets. Šī ir kaŗavīru grāmata, un kaŗavīri mēdz lojāli izpildīt likumus. Līdz ar to kaŗavīrs nevar rakstīt ,,Narew'' (275. lp.), jo burta ,,w'' latviešu alfabetā nav. No lietām, kas būtu novēršamas turpmākos sējumos vēl jāpiemin Hartmaņa vāka zīmējums. Heraldiskie motīvi saista mākslinieku tai ziņā, ka viņa fantazija ir ierobežota. Latvijas saulītei ir 19 stari, un tam ir simboliska nozīme. Burts L Latvijas saulītē gan bija valsts sākuma posmā, bet laikā, kad risinājās šīs grāmatas notikumi, šāda burta saulītē vairs nebija.

Bez tam ir lūgums redaktoram turpmāk ņemt vērā, ka grāmatu lasīs arī jaunatne. Līdz ar to daži termini ir jāpaskaidro — piemēram, ko nozīmē — ,,latols'', pat ne visi vecās paaudzes ļaudis vairs atcerēsies. Dažas lietas nav zinājis arī redaktors. Tā 152 lp. vērē teikts, ka komūnistiskās vēlēšanās patieso vēlētāju skaitu zinājuši tikai vēlēšanu komisiju locekļi. Fakts tomēr ir tas, ka vēlētājus neviena komūnistu vēlēšanu komisija nepapūlējās saskaitīt, nedz arī pārliecināties, par ko īsti balsots. Publicētais komūnistu balsošanas balsotāju un par attiecīgiem kandidātiem nodotāis balsu skaits bija brīvās fantazijas iznākums — tā var izskaidrot 100%, 98,6% u. tml.

Nekļūdās tikai tas, kas neko nedara — esot teicis Napoleons. Līdz ar to uzrādītās kļūdas nav domātas kā pārmetums redaktoriem, kas veikuši milzu darbu grāmatas sastādīšanā. Aizrādījumi ir domāti tikai kā padoms, kā uzlabot turpmākos sējumus.

LONDONAS AVĪZE. 1970. GADA 30. OKTOBRĪ:

Mārtiņš Ozols

LATVIEŠU KAĻAVĪRS OTRĀ PASAULES KAĻA LAIKĀ

LATVIEŠU KAĻAVĪRS OTRĀ PASAULES KAĻA LAIKĀ I. GALVENAIS REDAKTORS OSVALDS FREIVALDS, MILITĀRAIS REDAKTORS KAPTEINIS LKOK OSKARS CAUNĪTIS. NO 1939. GADA SEPTEMBŅA LĪDZ 1941. GADA JŪNIJAM. DAUGAVAS VANAGU CENTRĀLĀS VALDES IZDEVUMS, 1970. 304 LP.

Atklātībā parādījusies pirmā grāmata no paredzētā kapitāldarba par latviešu kaļavīru Otrā pasaules kaļa laikā. Izdevuma redaktori paredz visu šo dokumentu un atmiņu krājumu izdot 4 — 5 atsevišķās grāmatās, aptveļot laiku no 1939. gada rudens līdz 1946. gada pavasarim.

Pirmajā grāmatā apskatīts laikmets no 1939. gada septembļa līdz 1941. gada jūnijam, t. i. no Padomju savienības bažu kaļaspēka ievešanas Latvijā līdz pirmajām kaļa sākuma dienām starp Vāciju un Padomju savienību.

Galvenā redaktora pienākumus uzņēmies pazīstamais žurnālists un rakstnieks O. Freivalds, bet militārais redaktors ir LKOK kapteinis O. Caunītis, kas pats piedalījies kā abos pasaules kaļos, tā arī Latvijas atbrīvošanas cīņās no pašām pirmajām dienām. No apskatītā laika posma pagājuši 30 gadi, maz kas saglabājies no laikmeta dokumentiem, un arī vairums atmiņu liecinieku piepulcināti sentēviem, kamdēļ redaktoru darbs bijis ļoti smags.

Grāmata iedalīta 14 daļās, un tai pievienots mūsu nacionālās armijas noslepkavoto un deportēto virsnieku saraksts. Vairums savākto materiālu gan jau redzēts dažādos izdevumos un laikrakstos, bet grāmatā tie sakopoti un sistēmātizēti labi pārskatāmā kārtībā. Klāt nākuši arī daži līdz šim vēl atklātībā neparādījušies materiāli. Laika un notikumu secībā redaktori mums parāda Latvijas bruņotos spēkus pirms padomju okupācijas, Latvijas okupāciju un nacionālās armijas iznīcināšanu, kā arī Vācijas un Padomju savienības kaļa sākumu.

Ar prieku un lepnumu varam lasīt to grāmatas daļu, kur parādīta mūsu mazā, bet labi apmācītā un disciplinētā armija. To atzīst pat komūnisti, rakstot Latvijā iznākušajā grāmatā — Latviešu tautas cīņas lielajā tēvijas kaļā. Tur teikts: Latvijas armija bija disciplinēta un labi apmācīta. Tā varēja agresoram izrādīt zināmu pretestību.

Domājams, ka Maskava ieskatīja Latviju par cietāko riekstu starp Baltijas valstīm, kamdēļ tā papriekšu okupēja Lietuvu, lai tad no austrumiem un dienvidiem ieļenktu mūsu valsti, pie kam no aizmugures tai varētu uzbrukt bažu kaļaspēks. Šajā daļā parādīti mūsu pulku karogi ar patriotiskām devīzēm, pieminekļi brīvības cīņās kritušajiem, ordeņu attēli un uzņēmumi no kaļavīru dzīves. Manuprāt šeit derētu vairāki attēli no mūsu armijas dzīves. Nebūtu lieki ievietot arī armijas augstāko

vadītāju un izcilu karavīru ģīmetnes, jo tas sekmētu mūsu jaunaudzei iepazīties ar mūsu bruņotajiem spēkiem. Šī grāmatas daļa ir labi dokumentēta.

Dziļš sašutums pārņem lasītāju, pārskatot to grāmatas daļu, kur aprakstīta Latvijas okupācija un nacionālās armijas iznīcināšana. Ar neiedomājamu cinismu un brutālitāti, viltu un slepkavībām okupanti vērsās pret mūsu tautu un tās svētumiem. Labi var iedomāties, ka šādu izrīcību stipri veicināja sarkanās armijas komandējošā sastāva zemais morāles līmenis. Vēlāk daudz tikām dzirdējuši par ,,varonīgās'' sarkanās armijas slepkavībām, laupīšanām un citiem varas darbiem.

Raugoties no vēsturiskās perspektīvas un meklējot cēloņa un seku sakarību, mēs droši varam teikt, ka mūsu tautas garīgo un materiālo vērtību nolaupīšana, slepkavības, masu deportācijas un sarkano funkcionāru un čekistu cīniskā, brutālā rīcība, padarot tautu beztiesisku, bija tas cēlonis, ka mēs vēlāk sagaidījām vācu karā pulkus ar ziediem. Mēs sapratām, ka sliktāk nevar būt, kā dzīvot padomju okupācijā, kaut gan arī no hitleriešu režīma mums nekas labs nebija gaidāms.

Sarkano izrīcības sekas bija tās, ka ļoti daudzi bijušie karavīri brīvprātīgi aizgāja cīnīties pret bijušajiem okupantiem un kaujas laukā izrādīja apbrīnojamu varonību. Septiņi simti gadi feodālisma jūgā, kā mēs mēdzām teikt, bija aizmirsti. Mēs kļuvām par vācu sabiedrotajiem.

Manuprāt šī ir grāmatas svarīgākā daļa, jo tā būs pamatā nākošajām daļām, kur būs parādīts latviešu karavīrs Otrā pasaules karā. Šī daļa galvenā kārtā balstās uz liecinieku stāstījumiem. Ļoti vērtīgas liecības dod plkv. Silgailis un pltn. Aperāts. Gribētos grāmatā lasīt vairākus šādus plaši tvertus, objektīvus faktu notēlojumus.

Protams, vecākai paaudzei, kas pati pieredzējusi āziātu trakošanu, toreizējie apstākļi ir skaidri bez kādām liecībām, bet mūsu jaunaudzei un nākotnes vēsturniekiem nebūs tik viegli saprast un pieņemt šādu 20. gadsimta varmācīgu un neatbildīgu rīcību. Lai atceramies, ka ierodoties šai zemē, maz bija tādu vietējo kas uzklausīja un ticēja mūsu stāstiem. Parastā replika bija — vajadzēja mēģināt sadzīvot.

Domāju, ka vērtīgus papildinājumus šai daļai varētu dot brīvajā pasaulē esošie armijas stāba darbinieki, divi pēdējie armijas komandiera un kara ministra adjutanti un arī daži policijas ierēdņi.

Vācu un padomju kara sākumā iezīmējās plaša latviešu karavīru dezertēšana no territoriālā strēlnieku korpusa. Dezertieri uzsāka partizānu gaitas un traucēja sarkanās armijas atkāpšanos, par ko grāmatā atrodami vairāku šo cīņu dalībnieku stāstījumi.

Grāmatā ieviesušās dažas sīkas nepareizības minēto personu vārdos. 16. lp. teikts, ka Lietuvā par militāro atašeju bijis pltn. A. Deglavs, bet Deglava vārds bija Viktors. 240. lp. minēts, ka pltn. Jānis Zālītis pretojies čekas apcietināšanai, nošaujot vienu no čekistiem, pēc kam pats nošāvies. Šim pulkvedim nebija vārds Jānis, bet Kārlis.

Ir arī dažas pretrunas. Tā 199. lp. par kādu kareivi, kas nokavējis atvaļinājumu, kāpēc bataljona komandieris un komisārs gribējuši notikumu noklusēt, rakstīts: ,,Otrā dienā komisārs pateica, ka viņš esot tomēr pierunājis politruku šo gadījumu noklusēt. Avaļinājumu nokavē-

jušo kareivi tribunāls notiesāja ar 2 gadiem disciplinārā bataljonā." Kā redzams, tad gadījums nav noklusēts.

Grāmatā sastopami tādi izteicieni, kā: kāds pulkvedis liecina, kāds virsnieks stāsta, kas vēstures notēlojumā neiederas. Ir saprotams, ka nav vēlams izpaust vārdus lieciniekiem, kas atrodas okupantu varas sniedzamībā. Varbūt tādā gadījumā labāk bija atzīmēt, ka liecinieks nevēlas, ka viņa vārds tiktu izpausts.

Grāmatai pievienotajā noslepkavoto un deportēto virsnieku sarakstā ir atzīmēti pāri par 700 vārdi. Kā jau redaktors atzīmē, šis saraksts ir nepilnīgs. Iespējams, ka šajā sarakstā uzņemtas dažas nepārbaudītas ziņas. Sarakstā minēts bijušā Krasta artilerijas pulka kapteinis Andermanis, kas, sarkanarmijai atkāpjoties, esot aizrauts līdzi. Kara laikā tiku dzirdējis, ka kpt. Andermanis iesaukts Leģionā, bet no frontes atsūtīts atpakaļ kā neuzticams. Atrados tai laikā Krasta artilerijas pulkā, kad to pārņēma sarkanie komisāri. Atceros, ka Andermani komisārs labi ieredzēja, un viņš palika sarkanarmijas dienestā, kad lielāko vairumu virsnieku atvaļināja kā nepiemērotus sarkanarmijai. Arī mans vārds bija atvaļināmo sarakstā. No vairākām pusēm esmu dzirdējis, ka Andermaņa tālšāvēja baterija apšaudījusi Rīgu tai laikā, kad tai uzbruka vācu karaspēks un ka tā eventuāli atbildīga par Pēteŗa baznīcas sašaušanu. Savā stāstījuma pareizību strikti nevaru apgalvot, jo līdz šai dienai man nav izdevies šai lietā noskaidrot patiesību.

Par spīti sīkām nepareizībām, kas ir neizbēgamas apstākļos, kādos redaktori šo darbu veikuši, šī grāmata ir vērtīgs dokuments par Latvijas valsts un tās armijas iznīcināšanu. Grāmata iznākusi glītā apdarē, iespiesta uz laba papīra un no sākuma līdz beigām lasāma ar neizsīkstošu interesi. Šī grāmata nedrīkstētu iztrūkt neviena latvieša grāmatu plauktā. Tā jāizlasa ikvienam — ir vecam, ir jaunam. Vecākā paaudze, to lasot, atcerēsies baigo gadu un domās par mūsu nelaimīgajiem tautas brāļiem dzimtenē. Jaunā paaudze iepazīsies ar savas tautas vēstures posmu. Tā stāsta, kā iznīcināja ziedošu patstāvīgu valsti un tautu iedzina verdzībā. Tur viņi arī mācīsies izprast mūsu trimdas dzīves jēgu.

Ar interesi gaidīsim nākošo grāmatu.

OTRĀ GRĀMATA

Par otro grāmatu ievietojām četras šādas recenzijas:

1) publicista kapteiņa **Arnolda Skrēbera** — kuŗa zem nosaukuma ,,**Piemineklis cīnītājiem**" bija iespiesta laikrakstā ,,**Latvija**" 1972. gada 23. decembrī.

2) redaktora kapteiņa **Kārļa Purmaļa** (iespiesta **Daugavas Vanagu mēnešrakstā**, 1972. gada oktōbrī),

3) majora **Kārļa Augstkalna** (**Austrālijas Latvietis**, 1972. gada 1. septembrī, zem virsraksta ,,**Liels darbs**") un

4) redaktora **Alfrēda Vinčela** (**Latvija Amērikā**, 1972. gada 9. augustā, ar turpinājumu 16. augustā, zem virsraksta ,,**Pirmās latviešu aizsardzības vienības**").

Arī šie autori ir atzītas autoritātes militārvēsturiskos jautājumos un ar savu darbu ir parādījuši zināmu uzmanību mūsu izdevumam. Recenzījas iespiežam negrozītas.

LATVIJA (VĀCIJĀ). 1972. GADA 23. DECEMBRĪ:

Arnolds Skrēbers

PIEMINEKLIS CĪNĪTĀJIEM

LATVIEŠU KAŖAVĪRS OTRĀ PASAULES KAŖA LAIKĀ II GRĀMATA.

Dokumentu un atmiņu krājums. Galvenais redaktors Osvalds Freivalds, militārais redaktors LKOK Oskars Caunītis, II grāmata. Pirmās latviešu aizsardzības vienības Otrā pasaules kaŗa laikā. 1972. g. Daugavas vanagu centrālās valdes izdevums.

Šo dokumentu un atmiņu pirmai grāmatai, kas iznāca pirms divi gadiem, tagad sekojusi nākošā, kuŗu mēs varētu apzīmēt par mūsu kaŗavīru traģēdijas otrā cēliena aprakstu. Valdības pasludinātā neitrālitāte gan bija pasargājusi tos no ieraušanas kaŗa darbībā, kamēr tā risinājās Eiropas rietumos, bet tie bija spiesti pasīvi samierināties gan ar

krievu militāro bažu ierīkošanu mūsu zemē, gan ar tās vārmācīgo iekļaušanu Pad. savienībā. Tagad grūti pārbaudīt uzdoto datu avotus, bet saskaņā ar kādu Latviešu pašpārvaldes 1942. gada decembŗa iesniegumu vācu ģenerālkomisāram, mēs šajā pasīvajā posmā esam tomēr zaudējuši 1087 virsniekus. Domājams, tur ieskaitīti arī noslepkavotie un deportētie rezerves virsnieki, bet smags robs bija cirsts mūsu militārajā potenciālā, vēl jo vairāk ka tas liktenīgi skāra pašu armijas augstāko vadību.

Vācu-krievu karš izraisīja arī mūsu aktīvu militāru iesaistīšanos cīņā pret padomju varu un Dokumentu un atmiņu otrā grāmata veltīta galvenokārt vienībām, kas nodibinātas šīs cīņas sākuma periodā. Baigā okupācijas gada pieredzes un sāpīgo pārdzīvojumu skubināti mūsu karavīri spontāni ķērās pie ieročiem, lai atriebtu tautai un valstij nodarīto postu, bet drīz vien nācās pārliecināties, ka Vācijas toreizējā politiskā vadība nedomāja rēķināties ar citu tautu nacionāliem centieniem un interesēm. Pat karavīra apzīmējuma gods bija paredzēts tikai vācu vienību piederīgiem, citiem bija jāapmierinas ar „šucmaņa", vai līdzīgiem nosaukumiem, kaut arī to vienībām nācās veikt kaujas uzdevumus visai atbildīgos frontes iecirkņos.

Grāmatas autoriem izdevies sakopot sīkas ziņas par mūsu daudzo bataljonu formēšanas un kaujas gaitām kā tieši frontē, tā cīņā pret sarkaniem partizāniem, gan Ļeņingradas pievārtē, gan tālāk uz dienvidiem, kur viņu ceļi tos noveda līdz pat Baltkrievijas mežiem, Polijas purviem un Ukrainas līdzenumiem. Pievienoti arī daudzi foto uzņēmumi, dokumentu teksti un to tulkojumi, pēdējie gan vietām varētu būt eksaktāki. Nav bijis viegls uzdevums savākt trimdas apstākļos visus šos materiālus un tos sakārtot.

Sastādītājiem bijis jāizšķiras, apskatīt katra bataljona gaitas atsevišķi, sākot ar tā nodibināšanu līdz pat izformēšanai vai apvienošanai ar kādu citu vienību, vai turēties pie ģeografiska iedalījuma, sagrupējot operācijas pēc aizrobežas apgabaliem, kuŗos tās notikušas. Tie izvēlējušies pēdējo pieeju, kas gan dod noapaļotu kopsakarīgu ainu par atsevišķo operāciju norisi, kuŗās parasti piedalījušās dažādas vienības, bet līdz ar to arī apgrūtina nepārtraukti izsekot katras mūsu atsevišķās vienības gaitām, kā teikt, no šūpuļa līdz kapam, jo ziņas par tām bieži atrodamas zem dažādiem virsrakstiem ievērojot to, ka tās nereti tika pārvietotas no viena apgabala uz otru.

Grāmatu ievada īss pārskats par mēģinājumiem atjaunot mūsu valsts pārvaldes aparātu, kam svītru pārvilka vācu civīlpārvaldes nodibināšana. Viss, kas palika, kas iespēju robežās mēģināja aizstāvēt mūsu intereses pie jaunās okupācijas varas. Bija arī jāizformē mūsu pirmie pašaizsardzības spēki, kuŗu skaits bija sasniedzis ap 6000 vīru, un to vietā stājās Vācijas policijas vadības pakļautībā esošo jauno vienību formēšana. Bet arī šādos apstākļos brīvprātīgo sākumā vēl netrūka; šāds apzīmējums gan vairs nebija īsti vietā, kad vāci to piekabināja vēlāk nodibinātam latviešu leģionam.

Likvidējot mūsu pašaizsardzības spēkus, tika noliegta arī Latvijas armijas karavīru tērpa valkāšana un mūsu kārtības sargu atšķirības zīme

bija zaļa rokas lente ar attiecīgu uzrakstu. Vēlāk gan atkal tika pieļautas mūsu armijas zīmotnes, blakus vācu policijas tērpiem. Vienībām, kuŗām bija paredzēts vācu armijas zilpelēkā parauga tērps, arī nebija vienveidīgas zīmotnes — dažām ar SS nozīmēm, dažām ar kāšu krustu, dažām ar mūsu saulīti, dažām bez kādām zīmēm. Ar vārdu, apzināti vai neapzināti, trūka kopīga, vienveidīga tērpa. Vācu armijā toreiz bija īsts mistrojums, jo mūsu kaŗavīriem iznāca laiku pa laikam cīnīties blakus gan armēņu, azerbeidžāniešu, holandiešu, igauņu, itaļu, kazaku, lietuviešu, rumāņu, slovaku, spāņu vai ungāru vienībām un arī to apbruņojums bija dažnedažādas izcelsmes.

Nevar nepieminēt arī vācu policijas sakaru virsniekus, kas bija piekomandēti mūsu bataljoniem, no kuŗiem daudzi mēģināja tulkot visai plaši savas varas robežas. Mūsu augstāko militāro izglītību baudījušo virsnieku kompetencē iejaucās vīri, kas savas dienesta pakāpes bija ieguvuši tīri administrātīvā policijas darbā, bieži vien tikai pēc ieņemamā amata. Iznāca kaut kas līdzīgs padomju politiskajiem komisāriem kaŗaspēka daļās.

Šī grāmata ir jāizlasa, lai redzētu, cik daudz ir ticis prasīts no mūsu kaŗavīriem un lai aptvertu, kādu upuri katrs no tiem ir nesis. Tanī atzīmēti ne tikai augstāko vadītāju vārdi vien, bet pieminēti arī daudzi no tiem, kam dienu dienā uz saviem pleciem bija jāiznes visas kaŗa grūtības un nežēlības. Tā ir arī neliels piemineklis kritušajiem, no kuŗiem daudzi vārdā saukti, un seno dienu atmiņā saucēja tiem, kam bija lemts no kaŗa lauka atgriezties.

DAUGAVAS VANAGU MĒNEŠRAKSTS. 1972. GADA OKTŌBRĪ:

Kārlis Purmals

LATVIEŠU KAŖAVĪRS OTRĀ PASAULES KAŖĀ

SERIJAS OTRĀ GRĀMATA: PIRMĀS LATVIEŠU VIENĪBAS OTRĀ PASAULES KAŖĀ. 399 LP.

Saturs ietveŗ dokumentu un cīņu dalībnieku atmiņu sakopojumu par latviešu aizsardzības vienībām, policijas bataljoniem un pulkiem, no kuŗiem daudzi bija pirmie cīņā pret Latvijas valsts pašreizējo okupantu.

Pēc redaktoru priekšvārda un pirmās daļas papildinājumiem seko ievadnodaļa ,,Latvija atkal okupēta zeme'', sniedzot informātīvu saturu par vācu civīlo un latviešu pašpārvaldi.

Turpmākajā nodaļā ,,Kārtības dienests'' minētas latviešu karavīru pašierosmē dibinātās aizsardzības vienības, kuras darbojušās līdz ziemeļarmiju grupas aizmugures pavēlnieks noteicis stātus kārtības palīgpolicijai. Formētas pirmās slēgtās vienības. Karavīri tās uzskatījuši par armijas vienībām, tādēļ brīvprātīgo netrūcis.

Vēlāk policijas vadību pārņēma Kārtības policijas komandieris Latvijā (Kommandeur der Ordnungspolizei Lettland — KdOL), nodibināts amats Latviešu aizsardzības vienību sakaru virsnieks KdOL stābā.

Vācu armijām ievīrzoties dziļi Padomju Savienībā, sarkano partizānu labi organizētās darbības ierobežošanai sācis trūkt karavīru. Tai laikā latviešu brīvprātīgo straume apsikusi, redzot vācu civilpārvaldes latviešiem nelabvēlīgo politiku. Latviešu pašpārvalde noraidījusi jaunu kārtības dienesta vienību formēšanu, iekām nav labvēlīgu priekšnoteikumu. Latviešu bataljonu formēšana tomēr turpinās piespiedu iesaukšanas ceļā, kā redzams no pavēlēm, rīkojumiem un sarakstes, līdz 1944. g. 5. maijam. 1943. g. 24. maijā policijas slēgtās vienības ieskaitītas Latviešu leģionā. Līdz leģiona nodibināšanai saformēti 25 policijas bataljoni, 11 no tiem vēlāk ieskaitīti tieši leģionā.

Saformētie policijas bataljoni nekavējoties nosūtīti darbībai ārpus Latvijas. Katra bataljona formēšana un darbība apskatīta atsevišķi pa frontes sektoriem, kuros tie veikuši apsardzības, terroristu apkarošanas vai frontes dienestu. Pirmais uz Ilmenes ezera rajonu jau 1941. g. 22. oktobrī izbraucis 16. Zemgales bataljons. Vēl citi rajoni bijuši: Ļeņingradas, Polijas, Baltkrievijas un Ukrainas.

Plaša ir nodaļa ,,Cīņas pie Latvijas robežas.''

1943. gada sākumā Latvijas — Pad. Savienības pierobežā aktīvu darbību sākušas labi organizētas un apbruņotas terroristu grupas. Robežapsardzība un speciālas akcijas viņu darbību nespējušas ierobežot, līdz sarkanarmija pārgāja valsts robežu.

1944. gada jūlija beigās sarkanarmija no Lietuvas pārgāja Latvijas robežu un tuvojās Bauskai, 1. augustā ieņemot Jelgavu. Par Bauskas rajona policijas bataljonu sīvām cīņām rakstīts nodaļā ,,Kaujas pie Bauskas un atiešana uz Kurzemi''.

Nobeigumā sniegts pārskats par bataljonu apvienošanu pulkos. Saformēti trīs pulki, ieskaitot tajos 11 event. 17 bataljonus, jo daži agrāk bijuši apvienoti. Pulki cīnījušies pierobežas frontes aizstāvēšanas kaujās.

Pulkus un dažus atsevišķus bataljonus pārvietoja uz Vāciju, kur tie grūtos apstākļos sagaidīja iespēju pāriet rietumu sabiedroto gūstā.

Grāmatas vēsturiskos datus papildina ievietotās fotografijas un kartes. Pielikumā lielumties vācu iestāžu oriģinālpavēles un rīkojumi.

Jāpiezīmē, ka pavēļu tulkošanai pievēršama lielāka rūpība, lai nerastos nepareizi jēdzieni latviešu teksta dokumentācijā. Arī ne visu no militārās valodas varēs izteikt literāri pareizā izteiksmē, negrozot jēdzienu nozīmi. Piemēram, 29. lp.: ,,Augstākais SS — un policijas vadītājs pie armijas grupējuma Nord aizmugures spēku pavēlnieka.'' Oriģinālā 364. lp.: ,,Der Höhere SS — und Polizeiführer beim Befehlshaber des rückw. Heeres — Geb. Nord.'' Oriģinālā nav apzīmējuma ,,grupējums''. Nav arī pareizi ,,armijas ziemeļgrupa'' (20. lp.). Kuras armijas? Austrumu frontē bija

daži desmiti armiju. Katra apzīmēta ar kārtas numuru un katrā varēja būt atsevišķu uzdevumu veikšanai saformēta ziemeļgrupa (grupējums).

Armijas bija saformētas armiju grupās. Minētajā gadījumā ,,Nord'' ir armiju grupas nosaukums (Heeresgruppe Nord), labākai izpratnei noderēs piemērs ,,armiju grupa Vistula''.

Pamanītas nepareizības: 51. lp. teikts — ,,1945. gada 3. maijā orķestra atlikušie vīri netālu no Libekas laimīgi nonāca pie amerikāņiem. Tur tai laikā bija angļu vienības. 53. lp. nav tulkojuma vācu tekstam, vai arī nevajadzīgi ieviesti vārdi: šucmanis, landvirts u. c. 212. lp. iespiedumkļūda. 1940. gadā nevarēja izformēt to, kā nebija. Vispār drukas velniņa darbība grāmatā virs normas. 396. lp. nav ievietoti visi lietotie saīsinājumi, piem., RNGJ, vai nepareizi paskaidroti: OKW — armijas virspavēlniecība. Šis saīsinājums atbilst ,,Oberkommando der Wehrmacht'', t. i. bruņoto spēku virspavēlniecība. OKH ir saīsinājums no ,,Oberkommando des Heeres'' — armijas virspavēlniecība. OKH bija pakļauta OKW.

Pieminētās kļūmes nemazina grāmatas vēsturisko vērtību, risinot latviešu karavīru gaitas, sākot ar pašierosmē organizētām aizsardzības vienībām, kā Latvijas valsts armijas atjaunošanā iekļaujamu pirmsākumu. Vēlāk politiski pievilti, tie tomēr sīvi cīnījās frontē, lai kavētu boļševiku baigā gada asiņainā terrora atkārtošanos.

Lai gan saturs sniedz militāri vēsturisku pārskatu par latviešu karavīru gaitām, tomēr trūkstot (tātad nav archīvā) operātīvām pavēlēm, kauju schēmām un taktiskās vadības datiem, grāmata neiekļaujas profesionāli militārā apskatā.

AUSTRĀLIJAS LATVIETIS. 1972. GADA 1. SEPTEMBRĪ:

Kārlis Augstkalns

LIELS DARBS

Ir veikts liels darbs. Daugavas Vanagu Centrālā valde izdevusi darba Latviešu karavīrs Otrā pasaules kara laikā 2. grāmatu, kas vēstī par vācu civīlo pārvaldi Latvijā, latviešu pašpārvaldi, pirmajām latviešu militārajām vienībām un to cīņām. Grāmatas redaktori ir Osvalds Freivalds un kpt. LKOK Oskars Caunītis.

Grāmatā ietvertais latviešu tautas vēstures posms līdz šim bija viens no neskaidrākajiem un nepārredzamākajiem, jo notikumu laikā nebija atļautas kaut cik objektīvas publikācijas. Es biju zināmu laiku iesaistīts tā sauktajā Annas ielas stābā (Rīgā, kur 1941. gadā formēja pirmos latviešu policijas bataljonus vācu vadībā. Red.), bet man nebija pārskatamības par lietu norisi līdz grāmatu, notikumu dalībnieki pārstaigās kādreiz mītās tekas un atmiņā pārdzīvos baltās un nebaltās dienas, uzzinās cīņas biedru

likteni. Lasītājiem, kas paši nebija notikumu līdzgaitnieki, atklāsies, kādai neskaidrībai, nenoteiktībai un pat muļķībai, bija pakļauta mūsu tauta un sevišķi latviešu karavīrs, kura galvenā vēlēšanās un cīņas mērķis bija brīva Latvija.

Nav iespējams apgalvot, ka grāmatā ietverti visi šī vēstures posma notikumi, nevar apliecināt visu notikumu aprakstu pareizību, bet tā nav redaktoru vaina. Viņi varēja apstrādāt tikai tos materiālus, kas bija rīcībā un aprakstīt notikumus tikai tā, kā rīcībā esošie materiāli tos apgaismoja. To apzinādamies, redaktori lūdz notikumu dalībniekus iesūtīt labojumus un papildinājumus, lai nopietnākās kļūdas varētu labot 3. grāmatā.

Grāmatas pamatsaturs iedalīts 12 nodaļās. Pielikumā sniegti dokumentu vācu teksti. Ir vēl priekšvārdi, grāmatā minēto personu saraksts un 1. grāmatas papildinājumi un labojumi. Man grāmatas pamatsaturu gribētos iedalīt divās lielās daļās: bataljonu formēšanas aizmugures fons un bataljons gaitas un cīņas, ieskaitot policijas pulkus.

Pirmajā daļā apskatīta vācu civilās pārvaldes un latviešu pašpārvaldes izveidošanās, pašapsardzības vienību veidošanās un likvidācija, policijas kārtības dienesta veidošana un pārveidošana, kā arī pirmo bataljonu formēšana. Minēto notikumu veidošanās un attīstība parādīta galvenokārt ar pavēļu, rīkojumu un ziņojumu tekstu ievietošanu. Dokumenti gan rāda, kāda neskaidrība, raustīšanās un lēkāšana valdīja vācu iestādēs un cik grūta bija mūsu amatpersonu darbība, lai lietu norisi ievadītu loģiskās un mums labvēlīgās sliedēs, tomēr gribētos, lai šī posma raksturošanai būtu vairāk izmantotas latviešu domas un izjūtas. Jaunietis, kas pats šo laiku nav pārdzīvojis, lasot tikai dokumentus, pilnīgi neizpratīs mūsu tautas nostāju un noskaņojumu. Mums, notikumu līdzgaitniekiem, pagāja īsāks vai ilgāks laiks, lai aptvertu vācu vadības muļķību un necilvēcību.

Bazējoties tikai dokumentos, paslīdējis garām viens notikums. Nevaru atcerēties, vai tas bija 1941. g. beigās, vai 1942. g. sākumā. Vācieši spieda, lai paplašinām bataljonu formēšanu, bet brīvprātīgo pieteikšanās bija apsīkusi. Lai noskaidrotu mūsu pieeju un nostāju, sasauca amatpersonu un sabiedrisku darbinieku sanāksmi. Šī sanāksme deva morālo aizmuguri tālākai darbībai. Nebiju sanāksmes dalībnieks, tādēļ nevaru neko tuvāku pavēstīt par tās norisi. Pēc tā, ko vēlāk dzirdēju, man gribas teikt, ka tur bija pielaista nopietna kļūda. Bija izteiktas dažādas vēlmes, bet ne noteikta prasība, lai visas saformētās latviešu slēgtās vienības izmanto vācu aizmugures nodrošināšanai Latvijā un tās pierobežā. Pielaisto kļūdu centās labot, kad sākās sarunas par Leģiona formēšanu.

Runājot par šo posmu, jāapzinās, ka neviena vien notikuma norise paliks nepilnīgi apgaismota, jo daudz kas risinājās personīgās sarunās bez lieciniekiem. Negūsim arī pilnīgu pārskatu par vācu iestāžu savstarpīgām intrigām.

Bataljonu gaitas un cīņas apskatītas pēc darbības rajoniem līdz iekļaušanai policijas pulkos vai Leģiona divīzijās. Darbības rajonu iedalījums: pie Ilmeņa ezera, Ļeņingradas frontes sektorā, Baltkrievijā, Ukrainā, pie Latvijas robežas, kaujas pie Bauskas un atiešana uz Kurzemi. Grūti pateikt, kāda pieeja būtu pārskatāmāka: pielietotā — pa

darbības rajoniem, vai chronoloģiskā — pēc formēšanas laika. Tagad lasītājam jāuzmanās, jo vieni un tie paši bataljoni figurē vairākos darbības rajonos. Lai izsekotu viena bataljona gaitām, jāmeklējas pa dažādām vietām. No otras puses, tagadējais iedalījums dod labāku pārskatamību par notikumiem dažādos rajonos.

Šī grāmatas daļa lasītājiem būs vissvešākā. Arī notikumu dalībnieki zina tikai savas vienības gaitas un vietas. Bet grāmata iespējamību robežās attēlo visu vienību darbību no Somu jūras līča līdz Melnajai jūrai. Dokumentācijas par šo posmu ir samērā maz, sevišķi par kaujas darbību. Redaktoriem bija iespējams izmantot tikai atsevišķu dalībnieku sniegtās ziņas. No vēsturnieka viedokļa tas nav labi, bet dod iespēju parādīt cilvēku pārdzīvojumus un izjūtas, grūtības, kādas bija jāpārvar atsevišķām vienībām. Pateicoties tam, šī grāmatas daļa lasāma visdzīvāk. Tas pats sakāms par policijas pulku gaitu aprakstu, kurā gan ir vairāk dokumentu. Aprakstīto notikumu norises un faktu pareizību nevaru ne apstiprināt, ne arī apšaubīt. Tas arī nav tik nozīmīgi. Galvenais, lai kopaina būtu pareiza.., ka tas tā, to gribētos apgalvot. Varbūt varēja vēl asāk izcelt vācu vadības nemākulīgo un bieži vien nežēlīgo izrīcību ar citu tautu cilvēkiem, jo tai bija liela loma vācu austrumfrontes sabrukumā resp. sarkanarmijas uzvarā.

Vēl jāatkārto, ka veikts liels darbs, par ko tā darītājiem pienākas paldies. Gribas tomēr arī pievērst redaktoru uzmanību lietām, kas turpmākajā darbā būtu ņemamas vērā. Redaktori centušies vācu tekstus tulkot iespējami burtiski. Tas padara valodu ļoti smagu un dažos gadījumos pat grūti saprotamu. Domāju, ka labāks būtu brīvāks tulkojums, pieskaņojoties mums pierastam pavēļu stilam. Uzmanīgāk jāpieiet dažu militāru jēdzienu lietošanai: pretuzbrukums un prettrieciens; vienības spārns un flangs; vienības darbības josla un iecirknis. 2. grāmatā aplūkota mazu vienību darbība, un šīs kļūdas nav tik nozīmīgas, bet turpmāk, kad būs jārunā par pulku un divīziju darbību, minēto jēdzienu nepareiza lietošana var radīt nopietnākus pārpratumus.

Ne vienu reizi vien ir jautāts un pat pārmests: kāpēc tādos apstākļos sadarbojāmies ar vāciešiem? Iespējams, ka dažs grāmatas lasītājs jautās to pašu. Uzmanīgam lasītājam grāmata dod atbildi, norādot vairākus iemeslus. Man gribētos tiem pievienot vēl vienu, kas grāmatā nav minēts. Apzināti vai neapzināti mēs toreiz izjutām, ka mūsu situācijā nav iespējams nesadarboties ar vāciešiem vai pat pretoties tiem, lai tas nenāktu par labu krieviem resp. komūnistiem, kas toreiz bija un šodien ir mūsu galvenie ienaidnieki, kuri centās un cenšas mūsu tautu iznīcināt.

LATVIJA AMĒRIKĀ. 1972. GADA 9. AUGUSTĀ:

Alfrēds Vinčels

PIRMĀS LATVIEŠU AIZSARDZĪBAS VIENĪBAS

DOKUMENTU UN ATMIŅU KRĀJUMS ,,LATVIEŠU KAŖAVĪRS OTRĀ PASAULES KAŖA LAIKĀ" II DAĻA — ,,PIRMĀS LATVIEŠU AIZSARDZĪBAS VIENĪBAS OTRĀ PASAULES KAŖA, GALVENAIS REDAKTORS OSVALDS FREIVALDS, MILITĀRAIS REDAKTORS OSKARS CAUNĪTIS, IZDEVUSI DV CENTRĀLĀ VALDE 1972. GADĀ, 399 LAPPUSES, N. HARTMAŅA VĀKA ZĪMĒJUMS UN GRAFISKAIS IEKĀRTOJUMS, 55 FOTOGRAFIJAS, 28 TEKSTU FOTOKOPIJAS, 11 KARTES UN 1 ZĪMĒJUMS.

I

Ar šīs grāmatas iznākšanu atkal pavērts liels un nozīmīgs darbs mūsu kaŗavīru gaitu dokumentēšanā Otrā pasaules kaŗā, apskatot vācu civīlo pārvaldi Latvijā un latviešu pašpārvaldi, kā arī pirmās militārās vienības un to cīņas. Runa ir par t. s. policijas vienībām, kuŗām, kā redaktors arī uzsveŗ priekšvārdā, ne pēc būtības, ne pēc sastāva un darbības nebija nekā kopīga ar policiju parastā izpratnē. Tās bija vienības, kuŗas sakomplektēja kārtības dienestam, bet praktiski izmantoja aizmugures nodrošināšanai un sarkano partizānu apkaŗošanai, nevairoties tās iesaistīt arī tiešajā frontē.

Lasot šo grāmatu, jāatceras un jāievēro, ka DV centrālā valde jau 1951. gada 2. decembrī nolēma vākt dokumentus, liecības un atmiņas par latviešu kaŗavīru gaitām Otra pasaules kaŗa laikā, izraugot īpašu Latviešu leģiona vēstures komisiju ģen. R. Bangerska vadībā, bet techniskā darba veikšanu — materiālu vākšanu un sakārtošanu uzticot kpt. LKOK O. Caunītim. Tas bija grūts uzdevums, jo nācās apzināt ap 120 patstāvīgu kaŗaspēka vienību, bet dokumentu vairums cīņās bija gājuši bojā un atkāpjoties iznīcināti. Vairākos gados tomēr radās plašs archīvs, galvenokārt cīņu dalībnieku liecinājumi, kauju apraksti un atmiņas. Tā jau 1955. gadā nolēma savāktos materiālus publicēt, taču grūtības ar manuskripta rakstītāja atrašanu un citi iemesli nodomu kavēja, tādēļ tikai 1970. gadā varēja iznākt dokumentācijas I daļa. Šī iemesla dēļ abās līdz šim iznākušajās grāmatās ir robi un trūkumi, taču jāapbrīno, ka tomēr izdevies tik daudz dokumentu savākt un apstrādāt. Par to lai pateicība un atzinība abiem grāmatas redaktoram.

Nav šaubu, ka dokumentācijas serija ,,Latviešu kaŗavīrs Otrā pasaules kaŗa laikā" pieskaitāma mūsu trimdas literātūras kapitāldarbiem, tādēļ lielas ir arī lasītāju prasības, kuŗas visumā apmierinātas, ievērojot autoru iespējas un rīcībā esošos materiālus. Darbs jāapbrīno, par ko sakāms daudz pozitīva, kas tomēr nenozīmē, ka nebūtu savi trūkumi, ne vien robu

dēļ dokumentos. Nopietns darbs prasa arī nopietnu kritiku, taču tās militāro daļu atstāšu kompetentākiem spriedējiem — mūsu augstākajiem virsniekiem un notikumu acu lieciniekiem.

Serijas II daļā, tūlīt aiz redaktora priekšvārda ievietoti saņemtie un pārbaudītie labojumi un papildinājumi pirmai grāmatai. Jābrīnās, ka neviens no pirmo grāmatu kompetentajiem recenzentiem un vispār lasītājiem nav norādījis uz joprojām turpināto mītu, ka plkv. O. Kalpaks bijis Latvijas nacionālās armijas pirmais virspavelnieks (16. lp.), kaut viņš kļūdaini tā atzīmēts arī Latvju enciklopēdijā. Fakts ir, ka pirmo virspavēlnieku iecēla tikai pēc Rīgas atbrīvošanas, Ziemeļniekiem un Dienvidniekiem (Baloža brigādei) apvienojoties 1919. gada 10. jūlijā, un tas bija ģenerālis D. Simonsons līdz 16. oktobrim, kad viņa vietā iecēla plkv. J. Balodi. Kalpaks bija tikai bataljona komandieris. Varbūt viņu varētu apzīmēt par pirmo latviešu nacionālo vienību pavēlnieku, ja nepatīk ,,Valdības Vēstneša" 1927. gada 4. novembra numurā (fotokopija grāmatas 23. lp.) lietotais apzīmējums valsts prezidenta pavēlē armijai un flotei — latviešu bruņoto spēku pirmais vadonis.

Visumā maznozīmīga ir II daļas pirmā nodaļa ,,Latvija atkal okupēta zeme", kurā konspektīvi apskatīta vācu civīlā pārvalde un latviešu pašpārvalde, jo tā neatklāj nekā jauna, taču grāmatas tālākajam saturam kā ievadījums vajadzīgs, jo sniedz nozīmīgus dokumentus. Nodaļu lasot, jau manāms, ka tajā ir robi, tāpat kā visā grāmatā, kas norādīts jau redaktora priekšvārdā, jo daudzi saglabātie dokumenti vēlāk trimdas sākuma gados aizvazāti. Jau bēdīgāk, ka manuskripta rakstītājs vāji pārvalda vācu valodu, ko apliecina iekavās dotie vācu jēdzieni un noveiklie tulkojumi, kas apgrūtina lasīšanu. Tā, piemēram, ,,armijas grupējums Nord" vietā daudz labāk būtu ,,armijas ziemeļu grupa". Šai nodaļā izdarāms arī niecīgs labojums: latviešu pašpārvaldes saimnieciskais ģenerāldirektors nebija V. Zagers (23. lp.), bet gan V. Zāgars. Tā nav iespiedumkļūda, jo Zāgara vārds vairākās vietās nepareizi rakstīts, arī personu rādītājā.

Nodaļā ,,Kārtības dienests" apskatīts pirmo latviešu pašaizsardzības vienību (kas radās pašierosmē iedzīvotāju pasargāšanai no atkāpjošās sarkanarmijas un mežu tīrīšanai) likvidēšana un organizētās kārtības palīgpolicijas izveidošana. Nodaļa ietver galvenokārt pavēļu un dokumentu tekstus, tā rakstīta bez liekvārdības un sniedz vienīgi sausus faktus, taču ir ļoti informātīva, kas pats galvenais. Konspektīvais rakstības veids še slavējams, kaut lasās neinteresanti. Tomēr tas šai nodaļā, kuŗa galvenokārt sniedz dokumentu tulkojumus, ir vietā.

Tas pats sakāms par nākošajām nodaļām ,,Pirmo latviešu bataljonu formēšana" un ,,Vajadzīgs arvien vairāk brīvprātīgo". Var šaubīties, vai 54. lp. vajadzēja ievietot sarkano partizānu uzņēmumu, kas ņemts, cik spriežams, no komūnistu materiāliem. Galu galā grāmata domāta latviešu cīnītāju gaitu atspoguļošanai un dokumentēšanai. Grūti lasāmas daudzās pavēles sliktā tulkojuma un pārmērīgo, bieži neizprotamo saīsinājumu dēļ. — Vācu izturēšanās rezultātā brīvprātīgo policijas bataljoniem kļuva arvien mazāk, ka brīvprātības vietā pamazām sākās iesaukšana, tomēr par kārtības dienesta vīriem dēvēto karavīru nekad

nepietika. Visā vācu okupācijas laikā kopā saformēts 41 policijas bataljons. Tos formēja arī pēc Latviešu leģiona radīšanas, bataljonus bieži pārorganizējot un pārdēvējot. Pirms leģiona bija 25 bataljoni, no kuriem daļu (11) vēlāk iekļāva Leģionā, kurā vēlējās pāriet daudzu policijas vienību dalībnieki, jo jutās kā 2. šķiras karavīri ar sliktāku apgādi, bieži nepilnīgi ietērpti un apbruņoti, kā rezultātā daudzi slepeni arī pārgāja uz leģiona vienībām. Policijas bataljonos kopā bija vairāk nekā 12.000 vīru, neskaitot muitas, robežsargu un sapieru bataljonu piederīgos.

Daudz interesantāk lasās, jo vairāk notikumu, atmiņu un liecinājumu, kas atdzīvina tekstu, sekojošās nodaļas par latviešu bataljoniem pie Ilmena ezera, Ļeņingradas, Polijā, Baltkrievijā un Ukrainā, kurās katra bataljona gaitas apskatītas sevišķās apakšnodaļās. Dažas no tām ir pavisam īsas, citas nesamērīgi garas, kas atkal liecina par robiem rīcībā esošajos materiālos. Vadoties no grāmatas stila un veida, ir jājautā, vai 115. — 120. lp. vajadzēja garo ierosinājumu sarakstu apbalvošanai, jo nav teikts, ka tie arī piešķirti, bet it sevišķi, ja kandidātu vārdi vairumā uzdoti tikai ar pirmo burtu? Šādam ,,dokumentam'' nav ne mazākās vērtības. Tāpat jajautā, vai vajadzēja ievietot 24. Talsu bataljonam veltīto Fr. Dziesmas dzejoli. Līdzīgu dzejojumu bija daudz. Tos varētu sakārtot speciālā krājumā, ne uzņemt vienu atsevišķu cīņas gaitu dokumentācijā. 150. lp. sniegts krievu teksts bez tulkojuma, kas ne visiem lasītājiem saprotams, ir sevišķi jaunākai paaudzei ne. Būtu bijis labāk to dot tikai pārtulkotu, jo ir taču pats par sevi saprotams, kas tas oriģinālā rakstīts krieviski.

Arī nodaļā ,,Latviešu rezerves un sardžu bataljoni'' lieka ir un grāmatas stilam un veidam nepiemērota garā ģen. R. Bangerska inspekcijas atzīme 266—E bataljonā (208. lp.), jo ,,lec laukā'' no satura. Grāmatas nobeigumā ir nodaļas ,,Cīņas pie Latvijas robežas'', ,,Kaujas pie Bauskas un atiešana uz Kurzemi'', ,,Bataljonus apvieno pulkos'' un ,,Latviešu policijas pulku gals'' ar abu palikušo pulku padošanos rietumu sabiedrotajiem.

Pielikumos (kopā 20 lp.) dotas grāmatā ievietotās pavēles un citi teksti oriģinālajā, t. i. vācu valodā. Tas ļoti vērtīgi, jo novērš neskaidrības ne vienmēr veiklajos tulkojumos. Minēti arī latviešu policijas vienību lauka pasta numuri, dienesta pakāpju salīdzinājums un grāmatā lietotie saīsinājumi, diemžēl tikai daļa, kamēr pārējie caurmēra lasītājiem paliek nesaprotami. Ievietots arī šādos darbos nepieciešamais personu rādītājs, bet nav izmantoto avotu saraksts, kas ļoti jānožēlo, jo tas mazina grāmatas vēsturisko vērtību.

Grāmatā izmantoti ne vien DV archīva un mazliet arī Hūvera institūta materiāli, bet arī latviešu laikraksti, grāmatas u. c., arī cittautu izdevumi, bieži gan neminot rakstu autoru. Taču tas lasītājam jākonstatē pašam, jo izmantoto avotu saraksta, kā jau teikts, šai grāmatā, tāpat kā pirmā daļā, nav kā tas vēsturiskos darbos pieņemts. Uz tiem tikai daļēji norādīts grāmatas tekstā.

Grāmatai lietots labs papīrs, kas pieļauj skaidras bildes. Iesējums ir nepretenciozs, bet glīts, arī techniskā apdare un iekārtojums visumā labs, bet lasīšanu bez citiem jau minētiem grubuļiem traucē ļoti daudzās

iespiedumkļūdas, kas liecina par zināmu paviršību. Vai tajā vainojama spiestuve (Ziemeļblāzma, J. Abučs) jeb nezināmais korrektors, to recenzentam atliek tikai minēt.

II

Dokumentācijas serija „Latviešu karavīrs Otrā pasaules kara laikā" nenoliedzami ir vērtīgs kapitāldarbs, tādēļ tas apskatāms un vērtējams no vairākiem aspektiem, ne tikai satura ziņā. Tā kā vēlamies, lai mūsu jaunā paaudze lasītu šī krājuma grāmatas, bet vēlamies arī, lai tā runātu pareizu latviešu valodu, tad jācenšas, lai grāmatas valoda būtu laba. Diemžēl, to nevaram teikt. Mazliet jābrīnās, ka par valodas jautājumiem un citiem, izņemot saturu, neviens recenzents nekā nav bildis, apskatot 1970. gadā iznākušo serijas 1. grāmatu. Tādēļ ir vietā pakavēties arī pie valodas un citiem jautājumiem cerībā, ka grumbuļus novērsīs sekojošās daļās. Lai atļauts to darīt attieksmē uz abām līdz šim iznākušajām grāmatām, jo misekļi tajās visumā vienādi. Telpu trūkuma dēļ misekļus var tikai īsumā skart, ne pilnīgi apskatīt.

Abās grāmatās, sevišķi II daļā, daudz dokumentu tulkojumu no vācu valodas — rīkojumi, dienesta pavēles un cits. Šajos tulkojumos ir ne tikai daudzi nelatviski jēdzieni un izteikumi ģermānismā, bet tie vietām arī grūti saprotami neveiklās izteiksmes dēļ, tādēļ labi, ka II daļas pielikumos šie dokumenti sniegti oriģinālvalodā. Diemžēl, nav zināms, kuri ir kādreizējie oriģināltulkojumi un kuri autora tulkoti, taču skaidrs ir viens: būtu bijis labāk, ja redaktori arī oriģināltulkojumos saprotamības un latviskuma labā būtu labojuši kļūdas un citus misekļus, jo svarīgs jau tikai saturs. Dažos citātos un izrakstos šādi labojumi ir izdarīti, kādēļ tad ne visur, kur tas būtu bijis nepieciešams? Katrā ziņā nekādā gadījumā nav pieļaujami tādi jēdzieni kā šucpolicija, pat šutcmanis, vērmachts, sonderformācijas (speciālvienība), flaks (zenītartilerija), vācu Zoll (muitas) vīri, vācu vietējais landvirts (lauksaimniecības pārraugs), reichs, oberbirģermeistars, feldkomandants u. d. c. Arī vācu amatvīru vārdi nepareizi fonetizēti, piemēram Rosenbergs (jābūt Rozenbergs), Stālekers (Štālekers) u. t. t. Tāpat būtu bijis labāk, ka šiem amatvīriem būtu uzdoti arī priekšvārdi, jo grāmatas galu galā pieskaitamas vēsturiskajai literātūrai: Rozenbergs bija Alfreds, Loze Hinrichs u. t. t. Piezīmējams arī, ka zonderfīreri nebija tikai tulki, bet veica arī dažādus citus pienākumus, tādēļ nepareizi jēdzienu zonderfīrers tulkot ar tulku. Iespējams, ka visi misekļi izskaidrojami ar redaktoru pavājām vācu valodas zināšanām, par ko varētu liecināt tāds vāciski rakstīts jēdziens kā „Sicherheits polizei" (pareizi: Sicherheitspolizei) un citi, kas nekādā gadījumā nav iespiedumkļūdas.

Zināma bezpalīdzība konstatējama arī valstsvārdu lietošanā. Tie rakstīti gan fonētiski, kā prasa latviešu valodas rakstības likumi, gan oriģinālā bez galotnēm, gan vācu rakstībā ar vai bez apostrofa, gan latviešu un vācu

mistrojumā. Lai še minēti daži no ļoti daudziem piemēriem: Utschno, Ulschin, Jaswy, Tschernoskaja, Dubergoft-Ost, Waelyn'a u. c.

Arī publicētajos ziņojumos, dienas grāmatu izrakstos un līdzīgos dokumentos valodas kļūdas bija labojamas, jo tāpat svarīgs tikai saturs, neatstājot tādus jēdzienus kā kampf grupa (cīņas grupa). Redakcionāli labojumi valodas uzlabošanai nekādā ziņa nebūtu vērtējami kā dokumentu sagrozīšana, jo tādā gadījumā tie patiešām sagrozīti, ja tikai uz uzvārda pirmo burtu saīsināti apbalvoto vārdi, piemēram, v. v. S., kapr. K. u. t. t. Ir saprotams, ka redaktori saīsinājumus izdarījuši piesardzības dēļ, jo latviešu karavīru vajāšanas Pad. savienībā joprojām turpinās. Jau bēdīgāk, ka līdzīgi vārdu saīsinājumi izdarīti ar autora rakstītajā tekstā, piemēram — rotas komandieris kpt. B. Vispirms tas mazina darba vēsturisko vērtību, otrkārt — komūnisti tāpat pilno vārdu viegli noskaidros. Ja kāds vārds grāmatā nekādā ziņā nebija minams, būtu bijis labāk attiecīgo personu nepieminēt arī ar iniciāli.

Vispār, latviešu valodu varētu vēlēties labāku. Samērā daudz grēkots kā pret gramatikas likumiem, tā arī pareizrākstībā un interpunkcijā. Telpu trūkuma dēļ nav iespējams aizrādīt pat uz daļu no kļūdām, taču visvairāk grēkots, bez jebkāda pamata lietojot lielos burtus, piemēram — Valsts Prezidents, Kara osta, Pašpārvalde, Kārtības policija, Armijas grupējums, Cietuma dienests, Austrumu fronte u. d. c. Nav arī nekādas vajadzības sarkanarmiju rastīt ar lielo burtu. ASV ārlietu departamenta vietā pareizāk būtu lietot mums pieņemto ministriju, jo ar departamentu mēs saprotam zemāku iestādījumu. Nepareizi arī arķibīskaps, jo jāraksta archibīskaps. Līdzīgu kļūdu samērā daudz, bet pie rupjākajām jāpieskaita aplama lietvārdu locīšana, piemēram — flotu līgums un bazu līgums flošu un bažu vietā.

Stila ziņā pārmetams, ka vietām tagadne jaukta ar pagātni, tāpat nevietā un bez vajadzības pāriets uz atstāstāmo izteiksmi. Daudz ir izteicienu, no kuriem būtu ieteicams izvairīties, piemēram — noturēja mēģinājumus, izveda apmācības, uzstādīja leģionu, izveda uzdevumu u. t. t. Protams, tautas mutē šī izteiksme ieviesusies un nav izskaužama, taču grāmatās, kurās lietojama laba latviešu valoda, ieteicamāk būtu no šādiem izteicieniem vairīties, jo labāk un loģiskāk ir — apmācīja, saformēja leģionu un veica uzdevumu. Mazliet dīvains ir arī formulējums, ka „saņēma gūstā 3 kamanas" (bez cilvēkiem) . . . Ja „bataljonā skaitījās tik un tik vīru", tad tūlīt gribas jautāt, cik vīru tad īsti bija. Tāpat jāvairās no tādiem t. s. militārās valodas ziediem kā „vads saņēma uguni", jo pareizi būtu rakstīt, ka vadu apšaudīja.

Kā jau teikts, ja gribam, lai mūsu jaunā paaudze runātu labu latviešu valodu, tad tāda jāsniedz it sevišķi grāmatās. Tādēļ jāuzsveŗ vēlreiz, ka citātos, ja tiem tikai satura vērtība, bez saudzības jālabo rakstība, jo rakstītāji bijuši juristi, militāristi, ierēdņi u. c., kas mūsu valodas rakstības likumus parasti ignorē. Ir gan norādīts (vietām), ka citāti no dokumentiem ir oriģinālā, taču ar to nepietiek, jo nejēdzības nav kultivējamas.

Daudzas kļūdas manuskripta rakstītājs varētu viegli novērst pats biežāk pašķirstot pareizrakstības vārdnīcu. Cik daudz grāmatas ieguvušas

ar to, ka bez galvenā redaktora tām ir arī īpašs militārais redaktors, tikpat tās zaudējušas, ka nav piesaistīts arī valodas redaktors, kas novērstu pareizrakstības kļūdas un citus negludumus.

Grāmatas, kas nav domātas šaurai specifiskai nozarei, būtu rakstāmas ne tikai literārajā valodā, bet tajās vajadzētu pēc iespējas vairīties arī no specifiskiem, visiem nepazīstamiem saīsinājumiem, piemēram no „militārajā valodā" pieņemtā R rietumu vietā. Ir arī citi daudziem nesaprotami saīsinājums no t. s. militārās valodas, kas šajās grāmatās nav vietā, jo tās nav domātas tikai militāristiem, bet vispārībai. Kaut saīsinājumi k. d. (kārtības dienests) un KdOL no grāmatas satura izprotami, labāk tomēr būtu no tiem vairīties, jo katrs saīsinājums tikai apgrūtina lasīšanu, tāpat kā daudzās iespiedumkļūdas un tulkojumu neveiklums. Vēl ļaunāk, ja daži saīsinājumi ir no latviskiem, citi no vāciskiem jēdzieniem, tā radot vēl lielāku neskaidrību caurmēra lasītājam, piemēram: no latviešu valodas GKL (galvenā kaujas līnija) un MP (mašīnpistole), bet tikpat labi varētu būt militārā policija, no vācu valodas LMG (vieglais ložmetējs) un LKW (smagā automašīna). Saīsinājumi RF SS, Ch. d. DT. Pol. un daudzi citi būs nesaprotami jebkuram lasītājam, arī vēsturniekiem, kas kādreiz grāmatu izmantos pētījumiem. Vienmēr jāvairās no līdzīgiem saīsinājumiem, taču abas grāmatas ar tiem pārsātinātas. Tas nav attaisnojums, ka II daļas pielikumā doti saīsinājumiem paskaidrojumi, jo še atrodama tikai mazākā daļa no lietotajiem.

Mazliet jāpakavējas arī pie novēršamām lietām grāmatu techniskajā apdarē. Bez jebkādas vajadzības personu vārdi un amati vairumā rakstīti kursīviem burtiem, bet ne konsekventi. Tas tikai saraibina tekstu. Turpretim tekstā grūti atšķirt citātus no autora rakstītā. Tādēļ būtu ieteicamāk pārskatamības labad personu vārdus un amatus neizcelt, bet toties kursīvi salikt citātus, izvilkumus no citiem darbiem, arī pavēles, īsi sakot — visu, ko nav rakstījis pats autors. — Daudzās vietās tekstā liktas zvaigznītes, bet attiecīgais paskaidrojums lappuses apakšā nav atrodams; tā vai nu trūkst pavisam, vai arī tas ievietots kādā citā lappusē. Tā ir viegli novēršama paviršība, kuŗa lasītāju ievērojami traucē.

Viss teiktais nekādā ziņā nemazina grāmatas praktisko vērtību un atzinību redaktoriem par paveikto lielo un nozīmīgo darbu, taču katram lasītājam un latviešu valodas mīļotājam būtu daudz pakalpots, ja turpmākajās daļās minētos grubuļus un misekļus novērstu.

TREŠĀ GRĀMATA

Par šo grāmatu ievietojam trīs recenzijas — papildinājumus — piezīmes, kādas snieguši trīs autori:

1) Pulkvedis-leitnants **Rūdolfs Kociņš**, kas pats Otro pasaules karu līdzdzīvojis no tā pirmajām līdz pēdējām dienām, būdams izcils kauju vadonis, arī militārs rakstnieks. Viņa piezīmes un papildinājumi ievietoti **Daugavas Vanagu mēnešrakstā** Nr. 4, 1975. gadā.

2) **Redaktors Raimunds Ćaks**, kuŗa recenzija ievietota laikrakstā **,,Latvija Amērikā''** 1975. gada 10. maijā zem virsraksta **,,Grāmata par leģiona tapšanu''**,

3) **Redaktors Alfrēds Vinčels** laikrakstā **,,Latvija''**, 1975. gada 13. septembrī (virsraksts **Latviešu leģiona tapšana**).

DAUGAVAS VANAGU MĒNEŠRAKSTS. 1975. G. NR. 4:

Rūdolfs Kociņš

LATVIEŠU KAŅAVĪRS OTRĀ PASAULES KAŅA LAIKĀ

3. GRĀMATA

Dažas piezīmes

Grāmatas trešajā daļā publicēti pašpārvaldes sēžu protokoli un sarunu atreferējumi, kas raksturo latviešu pārstāvības stāvokli vācu okupācijas laikā. Pašpārvalde nepastāvēja kā organiska vienība: vācu nozaŗu vadītājiem blakus bija latviešu pārstāvis bez noteiktām kompetencēm. Šādu sistēmu vāci centās ieviest arī policijas bataljonos, kas bija nosūtīti uz austrumu fronti: latviešu bataljonu komandieŗu vietā vajadzēja stāties vācu policijas virsniekiem. Vispirms to izmēģināja 16. bataljonā, bet tur vācu policijas virsleitnantam nesekmējās. Turpretim 17., 19. un 21. bataljonā latviešu komandieŗus nobīdīja pie malas, vietā stājoties vācu policistiem. 19. bataljona latviešu komandieri kpt. Praudiņu ne vien atcēla no amata, bet nodeva tiesai un 1942. gadā notiesāja ar nāvi par sacelšanās mēģinājumu pret vācu varu: Praudiņa bunkurā pie Ļeņingradas atrastas 300 kaujas patronas. Sodu neizpildīja, bet viņu degradēja par kareivi un 1943. gada martā nosūtīja uz III/Lett. Leg. (bij. 16. Zemgales bataljonu).

Mobilizācija

Spēku papildināšanai pēc smagajiem zaudējumiem Dienvidkrievijā 1942. g. beigās un 1943. g. sākumā vācu otrās šķiras politiķi Baltijas valstīs, ko viņi bija nodēvējuši par Ostlandi, centās pierunāt šo valstu politiķus pašpārvaldes amatos savervēt jaunas vienības, galvenokārt uz brīvprātības pamatiem. Pašpārvaldes darbinieki pārliecināja vācu birokratus, ka brīvprātīgo vervēšanai nebūs panākumu, jo vācu politika, it sevišķi Rīgā, latviešu nacionāliem centieniem bija naidīga. Vāci neskaitāmās sanāksmēs sāka spaidīt pašpārvaldes darbiniekus izdarīt mobilizāciju. No vācu puses sarunās piedalījās visādu kalibru birokrati, kas visi vienā mutē prasīja latviešu visplašāko sadarbību cīņā pret boļševismu. Mobilizācijas legālā puse viņus neinteresēja. Ja latvieši pamatoti pieprasīja politiskas kompensācijas (neatkarības atjaunošanu), tad vācu birokratu mudžeklī nebija neviena, kas būtu kompetents šādas prasības iztirzāt. Aizbildināšanās visiem viena un tā pati: fīreram nav laika to izlemt, Himlers ar jauno Eiropu vēl tiktāl nav ticis.

Politiskās kompensācijas izpalika, bet mobilizāciju sāka. Pašpārvaldes darbinieki savos uzskatos atšķīrās: Kviesis, Zāgars un Valdmanis mobilizāciju noraidīja, kamēr nav atjaunota Latvijas neatkarība; militārās nozares pārstāvji (Dankers, Bangerskis, Silgailis) redzēja tikai vienu alternātīvu — jākaņo līdzi vāciešiem, citādi draud boļševisms un iznīcība. Jākaņo arī tad, ja pārliecināti, ka Vācija kaņu zaudējusi. Ja tā, tad Latvijā var ienākt tikai boļševiki. Paliek tikai pēdējā iespēja — atstāt savu zemi. Tam nolūkam kaņa laukā jāizkaņo šī iespēja. Palikšana savā zemē nozīmēja dzīvības apdraudējumu vai, labākā gadījumā, kļūt vergam kādā krievu nometnē, Sibirijā. 1943./44. gadā acu priekšā arvien vēl vīdēja baigais gads un čekas vadoņa Šustina 1941. g. jūnija rezolūcija „sociālisma drošības labā visus nošaut"; tas attiecās uz boļševiku ieslodzītajiem latviešu patriotiem Centrālcietumā. Dzīvā atmiņā bija palikuši 1937./38. g. krievu aranžētie procesi, kas beidzās ar nāves sodiem tādiem boļševiku aktīvajiem darbiniekiem kā Rudzutakam, Alksnim, Vācietim u. c. 1943. g. aprīlī tika atklāti masu kapi Katīnā, 20 km no Smoļenskas, tur atrada pāri par 4000 krievu 1939. g. septembrī sagūstīto poļu virsnieku līķus. Tā bija padomju varas parastā prakse. Ar to noteikti rēķinājās latviešu sabiedrība, sevišķi intelligence, un tikai šādā sakarā izprotama ģenerāldirektoru un pašpārvaldes augstāko ierēdņu piekāpšanās mobilizācijas jautājumā. Krieviem pakāpeniski okupējot Latviju, 1944. g. pāri par 100.000 iedzīvotāju emigrēja uz Vāciju un vēlākos gados izklīda visā pasaulē. Ap 200.000 latviešu, kas labprātīgi negribēja doties kolchozos, deportēja uz Sibiriju. Jā, latviešu komūnistu saujiņai jau nebija telpas, kur 200.000 nepaklausīgos novietot.

Aizstāvēšanās pie Ļeņingradas

Šai otrai Krievijas galvaspilsētai bija bezgala nelaimīgs liktenis. Vācieši to ar nolūku neieņēma, lai nebūtu 3,8 miljoni cilvēku jāapgādā bez pietiekamas lauksaimnieciskas aizmugures. Pilsēta celta purvā 1 — 2 m

virs jūras līmeņa, to iežogo Somu jūras līcis, Oņegas un Ladogas ezers. Vācu pēckara politiskā literātūrā parādījās ziņa, ka Hitlera nolūks nebijis ieņemt šo operātīvā ziņā nesvarīgo mērķi. Ļeņingrada, atstāta krieviem, bija bezgala grūti apgādājama ar pārtiku. Laikā no 1941. g. līdz 1944. gadam tur bada nāvē miruši apm. 2 miljoni iedzīvotāju.

Krievus pašus, liekas, nav īsti interesējusi iedzīvotāju apgāde ar pārtiku pāri Ladogas ezeram. To pierādīja kaut vai šāds fakts: Vācu lidmašīnas naktīs lielā augstumā pārlidoja pilsētu. Nemanīja, ka mestu bumbas. Toties ievērību izpelnījās krievu pretaviācijas aizsardzības piepūle. Kolīdz vācu lidmašīnas parādījās virs pilsētas, krievu zenītartilerija atklāja sprostuguni, radot veselu uguns sienu visās varavīksnes krāsās. Šāda cirka izrāde norisinājās gandrīz ik nakti. Mēs toreiz apbrīnojām krievu gaisa aizsardzības sniegumu. Lasot pēc vairāk nekā 30 gadiem par drausmīgo bada katastrofu Ļeņingradā, kļūst saprotams, ka krievu piegāde pāri Ladogas ezeram bija veltīta galvenokārt militārām vajadzībām.

Es ierados Ļeņingradas frontē 1943. gada marta vidū un pārņēmu atkal 16. Zemgales (tas tad bija III/Lett. Leg.) komandēšanu. Kopš 43. g. februāra jau praktiski pastāvēja latviešu leģions, ietilpināts 2. SS motorizētajā brigādē. Brigādē ietelpa arī 21. Liepājas (I/Lett. Leg.) un 19. Latgales (II/Lett. Leg.), bez tam vēl norvēģu un holandiešu vienības.

III/Lett. Leg. pagaidām bija komandējis policijas kpt. Rēders, kas līdz tam bija sakaru virsnieks 16. Zemgales bataljonā. Kpt. Ozols bija saņēmis uzdevumu formēt 13. rotu resp. kājnieku bateriju. Rēders bataljonu atstāja aprīļa sākumā, bataljona karavīru bezgala naidīgi pavadīts. No Rīgas pienāca Lieldienu paciņas visiem trim latviešu batajoniem. No III bataljona, sekojot paradumam, katra rota sūtīja paciņu taisnīgai sadalei savu pārstāvi. Sadalīšanas kollēģija katēgoriski atteicās Rēderam dot kādu paciņu.

Pārņemot bataljona aizstāvēšanās iecirkni, konstatēju, ka tas ir pāri par 3 km plats. Visas trīs strēlnieku rotas bija galvenajā kaujas līnijā (GKL). Divas rotas, 9. un 11., atradās nelielā uzkalnā kaujas iecirkņa labajā spārnā un centrā. Kreisajā spārnā stāvēja 10. rota nelielā uzkalniņā. Starp centru un kreiso spārnu bija ieplaka. Ierakums šai ieplakā 300 līdz 400 metros arvien bija pārplūdis. Satiksme ar 10. rotu varēja notikt tikai naktīs, jo dienās krievi ieplaku turēja zem autom. ieroču uguns. Arī naktīs krievi šāva, zinādami, ka tumšā notiek ēdiena un municijas piegāde. Mums bija nepatīkami zaudējumi. Sarunās ar brigādes stābu man izdevās izkaulēt darba spēku, un divu nedēļu laikā mēs uzcēlām 1,80 m augstu valni, kas aizsargāja pret lodēm. Krievi valni dienā labi redzēja, tādēļ savu traucējošo uguni papildināja ar granātmetējiem. Viņi šaudījās uz labu laimi, jo mūsu vīrus nevarēja redzēt. Mūsu zaudējumi ieplakā samazinājās līdz nullei, jo piegāde varēja notikt dienā. Uzceltajā lākloču valnī ierīkojām arī automatisko ieroču ligzdas. Vaļņa abos galos un vidū piestiprinājām uzrakstus ,,Semgallenwall''.

Mūsu aizstāvēšanās GKL bija radusies uz tās līnijas, kādā vācu uzbrukuma formācijas bija apstājušās 1941. gadā. Šai sakarā Ļeņingradas dienvidos bija radies ierakums, ko vācieši aizstāvēja un sauca par ,,Eiserner Riegel''.

Aizstāvēšanās nebija organizēta dziļumā. Katrs ienaidnieka iebrukums GKL var līdzināties caurrāvienam, ja pozicijas dziļumā nav novietoti ieroči, kas iebrukumus uztveŗ un norobežo, tā radot iespēju rezervēm organizēt prettriecienus resp. pretuzbrukumu. GKL automatiskiem ieročiem bija ierādīti apšaudes sektori un ne flankējoši virzieni, kā izšķīrējā aizstāvēšanās gadījumā paredzēja latviešu kaujas un lauka dienesta reglaments.

Stājos pie pozicijas pārorganizēšanas un pāris nedēļās to veicu. Tas nepalika vāciešu nepamanīts. Kādu dienu aprīļa sākumā pie manis ciemojās 40. korpusa komandieris ģen. Hercogs. Viņš bija brigādes stābā dzirdējis, ka es pārorganizēju un izbūvēju dziļumā savu aizstāvēšanās iecirkni. Divu stundu domu izmaiņā domstarpības izcēlās par automatisko ieroču funkcijām galvenā kaujas līnijā. Pēc manas organizācijas GKL aizstāvēšanai pamatā bija 200 m dziļa nepārtraukta automatisko ieroču flankējoša sprostuguns. Šim nolūkam norādītie automatiskie ieroči nedrīkstēja bez nopietnas vajadzības šaut, lai neatklātu savu stāvvietu un nedotu iespēju ienaidnieka artilerijai tos iznīcināt. Dziļumā novietotiem ložmetējiem no papildu pozicijām bija uzdevums uzbrūkošo ienaidnieku apkaŗot jau 600 m attālumā. Ģen. Hercogs ieteica 600 līdz 800 m attālumā laist darbā itin visus automatiskos ieročus. Atvadoties viņš man jautāja, kādu metodi es izvēlēšoties. Atbildēju, katrā ziņā to, ar kuŗu es savu aizstāvēšanās uzdevumu vislabāk varēšu veikt. Ģen. Hercogs man novēlēja labas sekmes.

Volchovā

Vācu 2. motorizētā SS brigāde jau pie Ļeņingradas bija kļuvusi latviska. Bija saformēts 1. pulks un formēšanā 2. pulks. Lai jaunajiem pulkiem dotu iespēju noorganizēties, 40. korpuss 2. brigādi pārvietoja uz pasīvu iecirkni — Volchovu. 1942./43. g. ziemā krievu 2. triecienarmija bija uzbrukusi pāri aizsalušajai Volchovai virzienā uz Lugu. Sals purvainajā apvidū uzbrukumu darīja iespējamu. 2. triecienarmijas uzdevums bijis atbrīvot mirstošo Ļeņingradu. Uzbrukumu uztvēra, apstādināja un pretuzbrukumos armiju iznīcināja. Tomēr nelielu tilta gala poziciju Volchovas riet. krastā dienvidos no Čudovas, krieviem bija izdevies noturēt. No vācu puses šo tilta poziciju sprostoja 23. gvardes divīzija. Pēc zaudējumu izlīdzināšanas divīzijai bija jādarbojas citā rajonā. 2. brigāde to nomainīja, latviešu 1. pulkam nomainot vācu 9. Potsdamas pulku. Tādā veidā es nomainīju III bataljonu. Arī šeit, tāpat kā pie Ļeņingradas, aizstāvēšanās pozicija bija bez jebkāda dziļuma. III btl. pozicija bija pa daļai mežā, pa daļai purvainā pļavā. Vācu aizstāvji bija ierīkojuši t. s. ,,blendi'' — sētu cilvēka augstumā, kas sedza no ienaidnieka skata. Gar sētu bija ierīkota šaura gulkoku laipa. Pa to soļoja patruļas starp ieroču ligzdām. Tie nebija pasargāti no lodēm. Sevišķi naktīs šāva nemitīgi. Šaudīšanās abām pusēm bija kļuvusi par ierašu. III btl. stābā strādāja jurists kpr. Bērziņš, kuŗš labi pārvaldīja vācu valodu un tālab stābā diendienā nodarbināts. Vakaros viņš piepildīja kabatas ar patronām un pazuda ,,štellītē'' pie 10. rotas, kur šāva un šāva un, rītam

austot, atgriezās btl. komandpunktā. Arī krievi šāva un dažkārt aiz ,,blendes'' mūsējos arī trāpīja.

III bataljonā izstrādāju apvidus sagatavošanas plānu. ,,Blendes'' vietā bija vaļņi, kas aizsargā pret šauteņu un autom. ieroču uguni. 250 m GKL aizmugurē katrai rotai vismaz divas autom. ieroču ligzdas ar bunkuriem blakus. 12. resp. smagajai rotai pēc apvidū nosprausta plāna jāizbūvē aptures līnija apm. 1 km GKL aizmugurē. Tā romantiskā 1943. g. Volchovas vasara pie III btl. pagāja intensīvā darbā.

Kara korespondenti bija ievērojuši, ka III bataljonā valda laba disciplīna. Bet neviens no viņiem nebija pamanījis praktiskos drošības pasākumus, nocietinot aizstāvēšanās poziciju dziļumā. Bez pltn. Veisa šo darbu bija pamanījis arī brigādes komandieris Šults un informējis 40. armijas korpusu resp. ģen. Hercogu. No korpusa štāba ieradās štāba sapieru virsnieks un apskatīja III btl. kaujai sagatavoto apvidu. Viņš bija ļoti pārsteigts, redzot aptures līnijā 12. rotas automatisko ieroču ligzdas un krūmainā apvidū šaušanas virzienos iztīrītās stigas (12. rt. komandēja kpt. Reinholds). Atvadoties viņš izteica atzinību III bataljonam, piezīmējot, ka tādā veidā nāktos strādāt arī Zigfrīda līnijā rietumos.

Volchovas periodā daudz vērības veltīts vīru sagatavošanai kaujai. Kaujas darbībai pamatā likām novērošanu un izlūkošanu. Starplauks starp mums un krieviem bija no 100 līdz 300 m. Krievu pusē tas bija mīnēts. Lai darbotos starplaukā, vajadzēja vīru, kas pazīstami ar mīnēšanas un atmīnēšanas paņēmieniem. Mums bija vairāki latviešu sapieru p. instruktori, kas apmācīja atmīnētājus. Šī rosība izraisīja arī pārgalvības: vīri ložņāja pa priekšlauku, vāca krievu mīnas un novietoja tās mūsu pozicijas priekšā vietās, kas bija vāji pārskatāmas.

Arī izlūkošana bija jāveic. Apmācībās psicholoģiski ļoti svarīgs moments ir savas pozicijas atstāšana un došanās starplaukā. To trenējām sākumā uz nelieliem attālumiem, kur zinājām, ka mīnu nav. Pakāpeniski distances pagarināja, lai varētu labi saskatīt ienaidnieka līniju. Tas radīja tik daudz potenciālu iebrucēju ienaidnieka pozicijā, ka rūpes sagādāja vīrus noturēt vajadzīgās robežās. Ienaidnieka pozicijā iebrukt pēc rūpīgas izlūkošanas bija viegli, bet ļoti bīstama bija atpakaļ nokļūšana.

Tad izdarīja izlūkošanas iebrukumus. Es atcerējos ģen. Radziņa ieteikumu pakāpēniski karaspēku pieradināt aktīvitātei resp. uzbrukumam. Pamatnoteikums šādām akcijām bija rūpīgi organizēta uguns aizsardzība. Mūsu izlūki un novērotāji sniedza ziņas par ienaidnieka posteņu izturēšanos un atrašanos. Pamatojoties uz tām, organizēja izlūkošanas iebrukumus. Jāatkārto, ka ielavīšanos ienaidnieka pozicijā mūsu zēni visumā izdarīja veikli. Bet ja tos atklāja, tad krievi iedarbināja automatisko ieroču sprostuguni, kas nozīmēja neizbēgamus zaudējumus mūsu pusei. Lai nodrošinātu iebrucēju atpakaļ nokļūšanu, ienaidnieka uzzinātie ieroči bija jāapklusina ar artileriju. Tas prasīja rūpīgu katra iebrukuma sagatavošanu. Iebruka tikai tur, kur bija konstatēts ienaidnieka postenis, parasti starp plkst. 2 un 3 naktī, kad cilvēki vismiegainākie. Iebrukumus parasti izdarījām bez artileriskās sagatavošanas, jo tad pārsteigums izdevās vislabāk. Pēc grupas pieprasījuma, artilerija atklāja uguni pret visām ienaidnieka autom. ieroču ligzdām, kas

varēja apdraudēt iebrucējus. Iebrukuma vietu puslokā ar apm. 150 m radiju sedza artilerijas uguns (Feuerglocke). Šādā veidā triecieni sekmējās ar gūstekņu saņemšanu. Psicholoģiskā ziņā pašu vīros sasniedza to, ko ģen. Kadziņš savos rakstos bija iztirzājis un ieteicis — pārākuma izjūtu pār pretinieku. Šī pārākuma izjūta dažkārt izraisīja pārgalvības: vīri bez vadības ziņas, uz savu roku izdarīja iebrukumu. Saprotams, ka trūka artilerijas nepieciešamā atbalsta. Šādā nesagatavotā iebrukumā nogalināts ltn. Antēns. III btl. uz savu roku iebrukumu izdarīja kādi desmit 10. rotas labākie instruktori. Atraujoties divi no viņiem krita, pārējos ienaidnieka sprostugunī gandrīz visus ievainoja.

Šā 1943. gada vasara, pavadīta Volchovas purvos, kļuva par kaujas apmācības periodu īstenos kara apstākļos.

Trešās grāmatas 192. lp. iespiests uzņēmums ar parakstu: ,,1943. g. jūlija kaujās iegūts tanks . . ." Jūlijā nekāda darbība, ko varētu dēvēt par kauju, nav notikusi. III bataljonā bija divi lieliski automontieri — Palks un Ļocāns. Ložņājot pa frontes aizmuguri, viņi bija uzgājuši pamestus vieglos tankus un lūdza atbrīvot no dienesta GKL, lai tos mēģinātu savest kārtībā. Sekmes bija labas, montieri sakārtoja piecus vieglos tankus. III bataljona mežainajā un krūmiem klātajā apvidū tos kā kustīgus ugunspunktus nevarēja izmantot, tādēļ tos III btl. kopā ar abiem montieriem un vada komandieri vltn. Ložeņīcinu ,,uzdāvāja" pulka komandierim pltn. Veisam, jo pulka kreisajā spārnā, II bataljona aizmugure bija atklāta, tur tos varēja sekmīgi izmantot.

Bez pieciem vieglajiem, Palks ar Ļocānu salaboja vēl divus smagos tankus. Lielā svara dēļ tos uz gulkoku ceļiem izmantot nevarēja, bet gan par ložu drošiem bunkuriem. Viens no šiem smagajiem atradās pie purva dzelzceļa stacijas Sternas un otrs I/1. p. aizmugurē. Pēdējo nezināmas personas sabojāja, sametot tanī rokas granātas.

III btl. bija vēl kāds varens amatnieks — kalējs, kā vārdu vairs neatceros. Tas vilka no purva ārā krievu prettanku lielgabalu lafetes un uz tām uzcēla virsdaļas, tā izveidojot vienjūga ievainoto transporta ratus. Arī ēdiena piegādei uz šīm lafetēm kalējs sagatavoja ratus, kas viegli šūpojās un nekratījās, braucot pa gulkoku ceļiem.

Septembŗa kauja

Šīs kaujas iniciātors bija 1. p. komandieris pltn. Veiss. Viņa nodoms bija uzlabot poziciju salaidnē starp pulka I un II bataljonu. Apvidus 1. p. iecirknī visumā bija līdzens, tomēr minētajā vietā bija neliels kāpums uz ienaidnieka pusi, tā ka divu rotu iecirknī apšaudes lauks nebija dziļāks par 50 m, lai gan pastāv reglamenta prasība aizstāvēties pēc 200 m dziļa apšaudes lauka. Tanī vietā, kur no mūsu puses varēja saskatīt nelielā kāpuma skaustu, bija krievu ierakumi. Savus 400 m dienv. no iebrukuma vietas bija t. s. Russenhügel, neliels paugurs krievu pusē, kas sedza krievu aizmuguri līdz apm. 1 km attālajam mežam un deva labas novērošanas kā arī flankēšanas iespējas pret mūsu II bataljonu. Lai uzbrukumā nebūtu jātērē daudz spēku, pltn. Veiss bija nolēmis Russenhügel neietilpināt

mērķī. Tā, protams, bija taktiska kļūda: jaunieņemtajā apvidū radās pilnīgi atklāts flanks ienaidnieka novērošanai un ugunij. Pltn. Veiss pirms uzbrukuma apspriedē ar bataljonu komandieriem deklarēja, ka uzbrukums ir viņa personisks pasākums. Viņš gribot pierādīt, ka latvieši protot ne vien aizstāvēties, bet arī uzbrukt. Veiss izteica pārliecību, ka uzbrukums izdosies viegli, zinot, ka krievu ierakumi dienas laikā pustukši. Man palika neatvairāms iespaids, ka Veiss, kā pulka komandieris, grib rādīt savu iniciātīvu, jo citādi izlūkošanas iebrukumus organizēja attiecīgā bataljona komandieri.

2. septembrī 1. p. 3. un 7. rota pēc īsas, bet spēcīgas artileriskās sagatavošanas iebruka krievu ierakumā. Diena pagāja mierīgi un likās, ka krievi ar šo visumā nenozīmīgo zaudējumu samierinājušies. Bet 3. sept. 1. p. iecirknī visā taktiskā dziļumā sprāga krievu granātas. Pēc tam krievu kājnieku trieciens un iebrukums. Tam uz pēdām sekoja 1. p. prettrieciens. Un tā triecieni un prettriecieni, stipras artilerijas uguns atbalstīti, mainījās līdz 9. septembrim, kad krievu pretuzbrukumu spars izsika. Krieviem labi pakalpoja Russenhügel, aiz kā tie pulcējās un sāka prettriecienus. Deviņu dienu kaujās noasiņoja 1. un 2. p. I un II bataljons. Bez tiem prettriecienos piedalījās vairāki vācu bataljoni. 10. septembrī abu pulku III bataljoni tika iesaistīti kaujas iecirkņa tiešā aizmugurē. Krievu pretdarbība izpalika un III/1. p. atgriezās savā labi sagatavotajā iepriekšējā aizstāvēšanās iecirknī.

Visa šī spēkošanās var izlikties bez jēgas un vajadzības, jo kilometru garais grāvis, kā dēļ deviņas dienas abas puses izmisīgi kāvās, visumā bija bez izšķirējas nozīmes kā mums, tā krieviem. Veisam uzbrukums bija detaļa kaujas apmācības norisē, gan ar propagandas piegaršu.

Kā tas bija pie krieviem? Izskaidrojums radās krietni vēlāk. 1943. gada 30. novembra naktī krievu trieciengrupa iebruka 1. p. 9. rt. iecirknī. 9. rt. vīri krievus no rotas pozicijas izsita un, vajājot tos starplaukā, saņēma gūstā kādu galvā ievainotu krievu leitnantu. Starplauks tai vietā bija nepārskatāms, kā jau mežā. Artilerijas uguns daudz koku bija lauzusi un sašķaidījusi. Bez tam tur bija bumbu krāteri un neskaitāmas šāviņu bedres. 9. rt. vīri krievu leitnantu atrada kādā ar ūdeni pildītā granātas bedrē, ko klāja sniegs, jo dienā bija viegli snidzis. Krievu patruļas vīri ievainotajam bija novilkuši svārkus un iegrūduši pēc tam bedrē. Tā kā bedre nebija dziļa, leitnants varējis galvu noturēt virs ūdens un neslīcis. Krievu leitnantu pārnesa 9. rt. kom. bunkurā. Lielā steigā ierados tur, bet krievs nebija nopratināms. Ieradās arī no brigādes pārsienamā punkta sanitārie rati ar ārstu. Tie krievu pārņēma savā rīcībā. Pēc nedēļas, kad ārsts Marovkis bija izdarījis galvas operāciju, krievs ātri atžirdzis un varējis izteikties. Krievi visu vasaru gaidījuši vācu uzbrukumu pret krievu tilta gala poziciju. Daudzas krievu karaspēles nodarbojušās ar pretdarbības problēmu atrisināšanu. Krievi pieņēmuši, ka mūsu 1. p. 2. septembra trieciens bijis sākums vispārējam uzbrukumam pret viņu tilta gala poziciju. Tālab tik neatlaidīgi pretuzbrukumi, lai kauju izcīnītu vietā, kur tā sākusies. Ar prettriecieniem tie bija nolēmuši nolietot mūsu it kā dziļākam uzbrukumam sagatavotās rezerves, lai ar to izsikšanu fronte paliktu uz vietas.

Krievus labi raksturo epizods ar ievainoto leitnantu: kad tas vairs nav kaujas spējīgs, tas jānolikvidē pašiem, lai ātrāk tiktu atpakaļ savos ierakumos.

Decembŗa vidū es saslimu ar Volīnijas drudzi un mani evakuēja uz Rīgu, tādēļ atkāpšanās kaujās no Volchovas es nevarēju būt klāt.

Grāmata beidzas ar 2. Latviešu brigādes izcilu veikumu atiešanas kauju laikā uz Veļikajas upes pozicijām, Latvijas robežas tuvumā.

LATVIJA AMĒRIKĀ. 1975. GADA 10. MAIJĀ:

Raimunds Čaks

GRĀMATA PAR LEĢIONA TAPŠANU

LATVIEŠU KARAVĪRS OTRĀ PASAULES KARA LAIKĀ. DOKUMENTU UN ATMIŅU KRĀJUMS. GALVENAIS REDAKTORS OSVALDS FREIVALDS, MILITĀRAIS REDAKTORS LKOK KAPTEINIS OSKARS CAUNĪTIS. III GRĀMATA, 272 LAPPUSES, DV CV IZDEVUMS. N. HARTMAŅA VĀKA ZĪMĒJUMS UN GRAFISKAIS IEKĀRTOJUMS.

Šī kapitāldarba I grāmata (1970. g., 304 lp.) bija veltīta brīvās un neatkarīgās Latvijas armijai, līdz tās iekļaušanai sarkanarmijā, īsam pārskatam par Latvijas okupāciju 1940. g. un Vācijas — Pad. savienības karŗa sākumam 1941. g. — II grāmata (1972. g., 400 lp.) apskatīja pirmās latviešu militārās vienības 2. pasaules karā.

Aplūkojamā III grāmatā tieši puse lappušu veltīta pārskatam par to, kā tapa Latviešu leģions. Daudzi dokumenti vai to fragmenti — latviešu pašpārvaldes (1942. — 1944. g.) protokoli un to izraksti, ministra A. Valdmaņa, ģenerāļu Dankera, Bangerska iesniegumi un tā laika vācu kungu un varasvīru Drekslera, Jekelna, Šrēdera u. c. atbildes dod labi pārskatāmu ainu par divu pušu — latviešu un vāciešu tā laika centieniem.

Ja abiem tuvākais mērķis bija viens — boļševisma un Pad. savienības sakāve, tad tālākās interesēs šādas vienprātības vairs nebija. Ja latvieši bija norūpējušies par savas zemes un tautas nākotni, ko joprojām apdraudēja Pad. savienība, un par Latvijas neatkarības atjaunošanu, tad vāciešus šis jautājums neinteresēja nemaz. Viņus interesēja vienīgi jaunu karotāju iegūšana savu jau stipri vien paretināto armiju un divīziju papildināšanai. Latviešu vadītāju darbinieku prasībām par Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanas nepieciešamību vācu kungu parastā atbilde bija — vadonīs tagad ir aizņemts ar daudz svarīgāku lietu kārtošanu. Pacietieties! Kad būs izcīnīta uzvara, viņš ierādīs arī latviešiem

pienācīgu vietu jaunajā Eiropā. — Latviju vēl joprojām turpināja uzskatīt par okupētu Pad. savienības territoriju un sastāvdaļu. Tikai 1944. g. 2. febr. ģenerālkomisārs Drekslers oficiāli apliecināja, ka Latvija nav Pad. savienības sastāvdaļa (120. lp.).

Ir ļoti svarīgi, ka šie mūsu vēsturei tik ļoti nozīmīgie dokumenti ir sakopoti un šai publikācijā iemūžināti. To rūpīga izlasīšana un analize liks arī vienam otram mainīt savu spriedumu un vērtējumu par mūsu ,,vācu laika'' vadītājiem darbiniekiem, jo nav taču noslēpums, ka zināmas aprindas viņus uzlūkoja un vēl joprojām uzlūko par ,,vācu kalpiem''. Lai sistu sev pie krūtīm un skandinātu patriotiskas frazes uzticamu draugu un domu biedru pulciņā, nebija vajadzīga pārāk liela drosme, bet drosme bija gan vajadzīga, lai vācu okupācijas varasvīriem atklāti deklarētu, ka latviešu tautas vairums tomēr ilgojas pēc brīvas un neatkarīgas Latvijas. Apskatāmajā grāmatā varam lasīt šo vīru vārdus, varam lasīt, ka šādas rūpes ir nodarbinājušas ikvienu pašpārvaldes ģeneráldirektoru un daudzus citus tā laika darbiniekus. Tā cerams, šo dokumentu lappuses izbeigs daudzu nezinātāju nepamatotās aizdomas.

Pieskaroties tā laika Vācijas valdniekiem, liekas, ka Himlers tomēr ir bijis tālredzīgāks un gudrāks par Hitleru, vai, varbūt, arī — viltīgāks? Grāmatas 10. un 34. lp. pieminēts kāds 1967. g. raksts vācu žurnālās Der Spiegel. Tanī teikts, ka ,,Ieroču-SS vadītāji (piem., ģen. Šteiners) bijuši pirmie, kas atzinuši, ka karu iespējams uzvarēt vienīgi tad, ja krievu apspiestām tautām dod patstāvibu un ļauj tām plecu pie pleca ar vācu vienībām cīnīties pret padomju spēkiem''. Himlers vairākkārt pieprasījis suverēnitāti Baltijas valstīm, bet Hitlers to katrreiz noraidījis. Taču 1943. g. 10. febr. viņš tomēr parakstījis strupu un tikai divus teikumus garu pavēli par Latviešu brīvprātīgo leģiona formēšanu.

Grāmatas otrā pusē stāsta par Latviešu leģiona kaujām, īpaši pakavējoties pie Latviešu brigādes formēšanas un cīņām un par mūsu leģionāru kaujām Volchovas frontes sektorā. Lietišķīgā stilā sacerēto pārskatu (liekas, ka kpt. O. Caunīša darbs?) papildina kartes, schēma un daudzi raksturīgi foto uzņēmumi un ievērojamāko karotāju ģīmetnes. Izmantotas arī dažu karavīru (J. A. Bērziņa, I. Vanadziņa u. c.) jau presē publicētās atmiņas.

Grāmata izdota labā techniskā apdarē un iespiesta uz laba papīra. Šī iemesla dēļ daudzus foto attēlus varēs reproducēt arī citos izdevumos nākotnē. Taču uz dažām kļūdām iekārtojumā ir tomēr jānorāda. Piemēram, kāds ģen. Bangerska iesniegums galīgi neiederas pie teksta, kas nobeidzas 196. lp. No plkv. Lobes atmiņām par kādu 18. novembra atzīmēšanu viņa komandētā Imantas pulka Imantas sētā lasītājam bez jebkādiem komentāriem (un tādu arī šai gadījumā nevar būt) jāpārlec uz pavisam citu un tālu ,,operu'' — uz mūsu sirmā ģenerāļa sūdzēšanos par mūsu zēnu nepietiekamo apgādi! Un līdzīga aina arī tālāk, kur pēc ģen. Šulta atbildes Bangerskim (200. lp.), 201. lappusē piekombinēts brigādes komandējošā sastāva saraksts un apbruņojuma uzskaite, kas viss atkal saplūst ar militārvēsturisku pārskatu par situāciju 1943. g. pēdējās dienās.

Šeit pieminētās lappuses varēja techniski ,,izlīdzināt'', ja piem., 197. lp. foto pārvietotu uz 196. lp. un Bangerska iesniegumu ievietotu 197. lp., ar lielāku virsrakstu, vai atdalot no 196. lp. teksta ar zvaigznīti. Taču būtībā tie ir mazsvarīgi sīkumi. Svarīgi un ar paliekamu vērtību ir grāmatā iemūžinātie dokumenti, kauju pārskati un dalībnieku atmiņas un liecības, arī foto uzņēmumi.

Beidzot — domāju, ka ir svarīgi šīs īsas recenzijas nobeigumā atkārtot arī te dažas rindas no redaktoru priekšvārdiem:

,,Cīņas Volchovas purvos bija pirmās smagākās un varonīgākās latviešu karavīru cīņas Otrā pasaules kara laikā. Diemžēl, to aprakstīšanai bija jāsaduras ar lielām grūtībām trūcīgo dokumentu un kompetentu šo kauju līdzdalībnieku uzrakstītu atmiņu trūkuma dēļ.'' (7. lp.).

Lai pieminēto un arī daudzu citu cīņu dalībniekiem šī redaktoru žēlošanās un sūdzēšanās atgādina:

,,Kungi, kanaki! Uzrakstait savas atmiņas! Tad leģionāru cīņu un kauju aprakstos nebūs robu un trūkumu.''

LATVIJA (VĀCIJĀ). 1975. GADA 13. SEPTEMBRĪ:

Alfrēds Vinčels

LATVIEŠU LEĢIONA TAPŠANA

LATVIEŠU KARAVĪRS OTRĀ PASAULES KARA LAIKĀ — III DAĻA, DAUGAVAS VANAGU CENTRĀLĀS VALDES IZDEVUMS 1974. GADĀ, 272 LP.

Līdzīgi abām iepriekšējām daļām, šī dokumentu un atmiņu krājuma galvenais redaktors ir Osvalds Freivalds, bet militārais redaktors Oskars Caunītis. Grāmatas autors, par kādu uzskatāms materiālu sakopotājs un manuskripta rakstītājs O. Freivalds, konsekventi arī vadījies no tā, ka dodams dokumentu un atmiņu krājums, kādēļ strikti izvairījies no jebkādām analizēm un komentāriem, kaut vietām tas būtu ļoti noderējis.

Recenzentam grūti vērtēt publicētos materiālus, ja negrib vadīties no aprakstītā laikā ūtopiskajām cerībām un plāniem, par kādām visas ieceres un centieni pierādījās jau dažus gadus vēlāk. Nav jāšaubās, ka 1943. un 1944. gadā Latviešu pašpārvaldes ģenerāldirektori un augstākie virsnieki rīkojās pārliecībā, ka tas notiek Latvijas un latviešu tautas interesēs un labā, ka jāpanāk ne tikai tas, ka frontē jau iesaistītie latviešu karavīri, kas bija izkliedēti pa dažādām vācu vienībām, saformējami tīri latviskās

vienībās, kas cīnās latviešu virsnieku vadībā, bet arī, ka izmantojama iespēja izveidot latviešu bruņotos spēkus, kas vēlāk varētu kļūt par suverēnitāti atguvušās Latvijas armiju, kas nosargātu savu zemi pret atkārtotu Pad. savienības okupāciju, jo varētu rasties atkal kaut kas līdzīgs 1918. gada situācijai.

Taču nebija vairs 1918. gads. Laikā, kad veidoja Latviešu leģionu, Vācija kaŗu austrumu frontē praktiski jau bija zaudējusi un fronte arvien vairāk tuvojās Latvijas robežai. Vāciešiem atkāpjoties arī no Latvijas, latviešu bruņotie spēki, kaut arī būtu izdevies tādus izveidot, nespētu atturēt komūnisma kolosu no Latvijas okupācijas. Tā Latviešu pašpārvaldes centieni bija ūtopiski, jo arī cerībām uz Rietumu sabiedroto palīdzību nebija nekāda pamata.

Gandrīz pusi grāmatas aizņem materiāli par Latviešu leģiona tapšanu, galvenokārt izmantojot izrakstus no Latviešu pašpārvaldes ģenerāldirektoru sēžu protokoliem. Sniegtas arī dažu latviešu virsnieku dienesta atzīmes un sarakste ar vācu noteicējām personām. Šie materiāli liekas pārāk ,,sausi'' un vienpusēji. Būtu derējis vismaz mēģināt dabūt papildmateriālus, kas visu kompleksu izgaismotu asāk. Tagad ir iespēja Vācijas archīvos ieskatīties kaŗa laika dokumentos, kur, varbūt, būtu bijis iespējams atrast kautko grāmatai noderīgu. Pastāvēja arī citi strāvojumi, kas bija pret Leģiona dibināšanu. Būtu bijis visai nozīmīgi, tos kaut mazliet izgaismot. Tāpat derēja papētīt, vai nepastāvēja iespēja no Latviešu leģiona dibināšanas izvairīties, kā tas izdevās lietuviešiem. Protams, šie temati neiekļautos dokumentu kopojumā, bet liekas, ka nebūtu nācies grūti atrast kompetentu personu, kas par to pastāstītu savas atmiņas. Un tām tad būtu vieta grāmatā.

Vācieši pieprasīja Latviešu leģiona dibināšanu, Latviešu pašpārvalde tam principā arī piekrita un to pat veicināja. Domstarpības pastāvēja vienīgi dažos priekšnoteikumos, kuŗus latvieši prasīja. Uz politiskajām prasībām vācieši atbildēja izvairīgi vai arī tūlīt tās noraidīja. Citus priekšnoteikumus viņi apsolīja ievērot, kaut parasti solījumus nepildīja, kā tas, piemēram, bija ar 1000 neapmācītu jauniešu nosūtīšanu uz fronti un ģen. Bangerska ,,kļūdaino'' iecelšanu par latviešu divīzijas komandieri. Parasti notika tā, ka latvieši savu ūtopisko nākotnes cerību labā vāciešu priekšā piekāpās.

Grāmatā ievietotas arī dažas maznozīmīgas virsnieku dienesta atzīmes, piemēram — ģen. Bangerska ierašanās Bolderājas apmācību vietā, Frontes teātŗa viesošanās Volchovā u. c., jo tās nesniedz nekā raksturīga un vēsturiski nekā nenozīmē.

Pēc Latviešu leģiona tapšanas apskata īsumā aprakstīta 2. latviešu brigādes formēšana Ļeņingradas frontes sektorā un latviešu kaŗavīru cīņas Volchovā. Tieši šis cīņu posms aprakstīts ļoti trūcīgi, kā tas norādīts arī grāmatas priekšvārdā, jo pastāvējis dokumentu trūkums un kompetentu šo kauju dalībnieku uzrakstītu atmiņu. Tādēļ par Volchovā pavadīto laiku publicētas arī tikai dažu kaŗavīru atmiņas un visai maznozīmīgas virsnieku dienesta atziņas. Praktiski Volchovas laiks palicis neaprakstīts.

Mazliet vairāk ir faktu par atkāpšanos no Volchovas, kas bija saistīta ar nemitīgām un it smagām cīņām, kurās latviešu karavīri apliecināja lielu varenību. Tomēr visa atkāpšanās akcija aprakstīta tik konspektīvi, ka vairāk uzskatāma par piezīmēm kādam lielākam darbam. Īstu pārskatu, kopainu un iespaidu par atkāpšanās cīņām šīs piezīmes nedod. — Grāmata beidzas ar Veļikajas poziciju sasniegšanu.

Salīdzinot ar iepriekšējām daļām, grāmatas valoda nedaudz uzlabota. Arī iespiedumkļūdu skaits mazinājies, kaut to joprojām daudz, kas liecina par zināmu paviršību grāmatas apdarē. Vēl lielāka paviršība tomēr pastāv cittautu personu vārdu rakstībā: tie rakstīti gan fonētiski, kā to prasa latviešu valodas likumi, gan oriģinālā, gan arī abu veidu mistrojumā. 56. lp. atrodams pat tāds kuriozs, ka bildes parakstā viens vārds rakstīts fonētiski, bet sekojošais oriģinālā (Jekelns, Hansen) . . . Nekonsekvents arī personu vārdu iespiedums: vietām kursīvi, vairumā tomēr parastajā drukā. Vislielākais chaoss tomēr pastāv krievu vietvārdu rakstībā piezīmēs par atkāpšanos no Volchovas. Tās rakstītas gan ar, gan bez galotnēm, gan arī veidā, kas nav atšifrējams, bet tikai minams. Jāpieņem, ka tie ir vāciešu doti apzīmējumi. Tāpat atliek tikai minēt, ko nozīmē daudzi saīsinājumi, kas parastam lasītājam noteikti nav zināmi. Šai vietā nedomāju speciālos militāros saīsinājumus, kas arī ne visiem pazīstami, bet gan tādus, kā RAD, DZiO u. d. c.

Daudzus specifiskus vācu jēdzienus autors nav pratis latviski izteikt, tādēļ atstājis tos vācu valodā, pieliekot latvisku galotni, lietojot apostrofu vai arī atstājot pilnīgi bez galotnes, piemēram — Treuhandsvermögen's, leitštelle, Fürungshauptamts, reichs, Meldeamts, Ersatzinspekcija u. d. c. Tāpat atrodami tīri ģermānismi, kā stūrstamps u. c.

Grāmatā publicētas 76 fotografijas, 16 schēmu un zīmējumu un 10 faksimiju. Nobeigumā ievietoti I un II grāmatas papildinājumi un labojumi, dokumentu vācu teksti, personu rādītājs un ļoti nepildīgs lietoto saīsinājumu saraksts. Grāmatas apdare glīta ar N. Hartmaņa vāka zīmējumu un grafisko iekārtojumu.

CETURTĀ GRĀMATA

Arī par šo grāmatu, līdzīgi kā par trešo, ievietojam trīs autoru rezencijas — piezīmes:

1) leitnanta **Induļa Kažociņa** — zem virsraksta „**Hitlera režima liktenīgās kļūdas kara laikā**", kāda bija ievietota „**Londonas Avīzē**", 1977. gada 14. janvārī,

2) kapteiņa **Kārļa Purmala** — ievietoto **Daugavas Vanagu mēnešrakstā** 1977. gada Nr. 2 un

3) majora **Kārļa Augstkalna** zem virsraksta „**Nežēlīgo notikumu dokumenti**", ievietoti laikrakstā „LAIKS", 1977. gada 23. februārī.

Šīs recenzijas — piezīmes — notikumu vērtējumi lielā mērā papildina ceturtās grāmatas saturu.

LONDONAS AVĪZE. 1977. GADA 14. JANVĀRĪ:

Indulis Kažociņš

HITLERA REŽIMA LIKTENĪGĀS KĻŪDAS KARA LAIKĀ

LATVIEŠU KARAVĪRS OTRĀ PASAULES KARA LAIKĀ, IV SĒJUMS. CĪŅAS LATVIJAS ROBEŽU TUVUMĀ. DAUGAVAS VANAGU CENTRĀLĀS VALDES IZDEVUMS, 1976. 349. LAPPUSES. GALVENIE REDAKTORI: OSVALDS FREIVALDS UN ALFREDS JĀNIS BĒRZIŅŠ.

Latviešu leģiona cīņu dokumentu un atmiņu krājuma 4. sējuma pamatdoma ir izteikta ģenerāļa R. Bangerska runas citātā 5 lp.: apskatīts ir tas posms kara gaitā, kurā latviešu karavīri sevišķi skaidri parādīja divas lietas. Pirmkārt, viņi no jauna nostiprināja latviešu karavīru labo kaujas slavu, kuru apdraudēja nepretošanās lēmums bolševiķu pirmās okupācijas laikā 1940. gadā un kārtības dienesta bataljonu izkaisīšana vācu vienību starpā laikā no 1941 līdz 1943. gadam. Otrkārt, šinī sējumā aprakstītās cīņas liecina par to, ka latviešu tauta nekad nav brīvprātīgi iekļāvusies boļševistiskajā Padomju savienībā, kā to visai pasaulei vēl joprojām mēģina iestāstīt boļševiku algotņi un Latvijas vēstures viltotāji. Šīs

grāmatas lappuses liecina, ka visa latviešu tauta darīja iespējamo, lai latviešu vīri ar ieročiem rokās pretotos, cik vien tas bija viņu spēkos, jaunai boļševiku okupācijai. Ja viņiem neizdevās Latvijas robežas nosargāt, tad tā nebija viņu vaina. Netieši šī grāmata liecina arī par nesaskaņām Vācijas nacionālsociālistu dižvīru starpā, par Vācijas atbildīgo vadītāju cinismu pret nevācu tautām un par to, cik vāji nacionālsociālistiskā Vācija bija sagatavota milzīgajam karam Padomju savienības plašumos.

Stāstījums par 15. divīzijas sākuma gaitām, sevišķi par 32. grenadieru pulku, atklāj vācu ārkārtīgo augstprātību, neuzticēšanos latviešu virsniekiem un nicinošo nostāju pret latviešu karavīriem. Viņu sagatavotās un saliedētās vienības izkaisa pa sīkām grupiņām starp vācu vienībām, atņem viņiem labākos ieročus un saukā latviešus par Ivaniem. Jābrīnās, ka tādos apstākļos mūsu karavīri vēl tomēr varēja cīnīties ar tādu neatlaidību un pašaizliedzību. Zinamā mērā šis stāvoklis izskaidro arī latviešu cenšanos ārēji pielīdzināties vācu izlases — SS vienībām un nēsāt SS zīmotnes, kaut formāli tas nebija atļauts. Latviešu leģiona 15. divīzijas formēšanas grūtības sevišķi uzskatāmi parāda Vācijas vājo sagatavotību ilgstošam totālam karam. Hitlers bija rēķinājies tikai ar īslaicīgiem zibenskara manevriem, kuru starplaikā varētu atpūsties, sakārtot spēkus un plānot jaunu zibenskaru. Viņa pārsteidzošās sekmes rietumos padarīja viņu pārgalvīgu. Neapsvēris Padomju savienības telpas ģeografiskos apstākļus un gandrīz neizsmeļamās cilvēku un materiālu rezerves, Hitlers domāja tādā pat zibenīgā ātrumā sakaut boļševiku spēkus. Bet Vācijas kara rūpniecība nebija tā izveidota, lai varētu apgādāt vajadzīgo kara materiālu šādai milzu akcijai. Arī kara rūpniecības ministra Špēra izcilās spējas nevarēja šai lietā neko daudz grozīt. Vismazāk Hitlers un viņa atbalstītāji bij rēķinājušies ar Krievijas dubļiem un ziemas aukstumu, kas atkal uzskatāmi parādās 15. divīzijas formēšanas un kauju gaitās.

Visam stāstījumam cauri redzams, ka vācu bruņotajiem spēkiem trūkst ieroču un uzkabes piederumu. Tiek izmantoti visdažādākās sistēmas karā iegūtie cittautu (franču, beļģu, čechu) novecojuši ieroči un ietērpa piederumi. Trūkst zīmotņu, un nav pat materiāla, no kā tās pagatavot. Vērojama arī paviršība ieroču ražošanā un transportā. Tā 15. artilerijas pulks Jelgavā saņem no paredzētajiem 12 tikai 6 lielgabalus, bet tiem nav pievienoti nekādi apraksti un pat vācu artilerijas virsnieks, kas šos lielgabalus atvedis, nav spējīgs paskaidrot, kā tie samontējami (81. lp.). 34.grenadieru pulka komandieris sūdzas, ka pulkam piesūtīti optiskie rīki, gāzmaskas,sapieru un aizjūga piederumi sabērti vagonos kaudzē uz grīdas, juku jukām. Tos izkraujot piefrontes joslā, steigā un nakts tumsā tie izgāzti lietū un dubļos, kur ļoti daudzi no tiem sabojāti. Radio sakaru aparātiem trūkst vajadzīgo piederumu, lai tos varētu lietot. Sapieru bataljonam paredzēti 95 zirgi, bet nav saņemts neviens. Arī sapieru piederumi saņemti nepilnīgi un ar dažādiem trūkumiem. 3. apmācības pulkam Paplakā uz 2000 karavīriem izsniegtas tikai 400 šautenes. Ziņojumi par trūkumiem un sūdzības par nekārtībām vācu iestādēs nekā nepanāk, un zīmīga ir ieroču SS pavēlnieka ģen. Krīgera strupā atbilde ģen. Bangerskim, citēta 112. lp., kuras oriģināls (ar iespiedkļūdu!) ir Nr.

26, 328 lp. un nevis Nr. 29, kā norādīts tekstā.

Latviešu karavīriem visnepieņemamākais bija vācu armijā parastais paņēmiens neturēties pie pamatvienību iedalījuma, bet sadalīt tās pēc ikreizējas vajadzības, piedalot pat pa grupām citām karaspēka vienībām pēc vietējā frontes sektora komandiera ieskatiem. Jāšaubās, vai tāds rīcības veids veicināja pašu vācu vienību kara spējas, kaut arī viņi katros apstākļos bija savu tautiešu starpā. Latviešos tas varēja atstāt tikai demorālizējošu iespaidu, it sevišķi vācu virsnieku iedomības un latviešu kareivju vājo vācu valodas zināšanu dēļ. Šai jautājumā ģen. Bangerskim ir bijušas vairākas sarunas gan ar augstāko SS un policijas vadītāju ģen. Jekelnu, gan divīziju komandieriem. Lai arī ģen. Bangerskis pats nerunāja vāciski, viņa personības iespaids, virsnieka stāja un neapšaubāmās zināšanas ievērojami saplacināja vācu augstprātību, bet stāvoklī daudz uzlabojumu nevarēja panākt neviens, jo vaina jau nebija komandējošā sastāvā. Tā bija pati nacionālsociālistu valsts pretrunīgā uzbūve, kurā viens pavaldonis sacentās ar otru lielākas varas un priekšrocību iegūšanā. Šai ziņā zīmīgs ir ģenerāļa Krīgera izteiciens sarunā ar ģen. Bangerski, ka Latvijas apgabalā pārāk daudzi gribot dot rīkojumus un vadoņa vārdā notiekot nelikumības pat Vācijā (259. lp.). Tie ir pārsteidzoši pārdroši ģen. Krīgera izteicieni un liecina par lielo uzticību, kādu šis vācu ģenerālis izjutis pret ģen. Bangerski, kā arī par vācu ģenerāļa lielo sarūgtinājumu par nacionālsociālistu partijas dižvīru izrīcībām kā Vācijā, tā Latvijā. Šai sakarā var pieminēt arī ģen. Bangerska plašo vēstuli reichsministram Rozenbergam (2-5. lp.), sūdzoties par politisko nenoteiktību Latvijā. Atskatoties vairs nepārsteidz Rozenberga izvairība šajos jautājumos, jo viņš gan vārda pēc skaitījās ievērojamā postenī, bet noteikšanas austrumu ministrijā un tai padotajās iestādēs viņam nebij nekādas. Rozenberga departamentu ierēdņi jau sen rīkojās paši pēc saviem ieskatiem, tāpat kā ieņemto apgabalu reichskomisāri, ikviens balstīdamies uz saviem personīgiem sakariem ar Hitleram tuvu stāvošajiem partijas augstākajiem vadoņiem. Bez tam Rozenbergs nebija Baltijas tautu pašnoteikšanās jautājumos ieinteresēts un tādēļ nebūtu palīdzējis, pat ja būtu to varējis.

Grāmatas nodaļas iekārtotas pēc pakāpeniski atejošo aizstāvēšanās līniju maiņām un aprakstot katras kaujas vienības darbību atsevišķi katrā aizstāvēšanas līnijā. Tāds apraksta veids rada atkārtošanos, jo katra kauja aprakstīta vairākkārt no katras vienības viedokļa. Tāda pati kārtība ievērota arī iepriekšējos sējumos, bet tur tā nebija tik pamanāma, jo aprakstāmās vienības pa lielākai daļai darbojās dažādos frontes sektoros un kopējās kaujās plecu pie pleca nepiedalījās. Redaktoriem par attaisnojumu jāsaka, ka ir tikai trīs galvenās aizstāvēšanas pozicijas un atkāpšanās gaitu apraksts no Bardovo-Kudeveras pozicijām līdz Latvijas robežām, un katras vienības aprakstu viegli sameklēt pēc satura rādītāja. No otras puses šāds sakārtojums dod ieskatu kauju chronoloģiskajā risinājumā. Dalīti ieskati varētu būt par 217./218. lp. pieminēto gadījumu, kur atkāpšanās laikā plkv. Plensneram iznākušas domstarpības ar kādu vācu ieroču SS virsleitnantu. Pēdējais kā segrotas komandieris apvainojis plkv. Plensneru kaujas pavēles neizpildīšanā. Nezinātājs būs jāatvaino, ja bez tuvākiem paskaidrojumiem viņš neizpratīs, kā tas iespējams? Kā

kāds rotas komandieris var zināt, kādas pavēles dotas cita pulka komandierim, jo nav tak domājams, ka šis vācu virsleitnants būtu mēģinājis pats dot pavēli latviešu pulkvedim! Bet nacionālsociālistu lielvalstī viss kas bija iespējams, un plkv. Plensneru atcēla no amata, nododot viņu vācu lauku kara tiesai. Tiesa tomēr bija spiesta atzīt pret plkv. Plensneru vērstos apvainojumus par nepamatotiem un viņu attaisnot.

Tiktālu tas būtu gadījums, kas raksturotu vācu un latviešu attiecības frontē. Bet nākamā lappusē pieminētas karavīru liecības, ka plkv. Plensners nevarējis iejusties frontes apstākļos un nespējis vadīt 43. grenadieru pulku tik veiksmīgi, kā to savā laikā veicis plkv. Lobe. Neapstrīdot plkv. Lobes izcilās virsnieka spējas, šeit tomēr būtu stingri jāanalizē karavīru liecības, kuras par saviem priekšniekiem dažkārt mēdz būt ļoti subjektīvas. Plkv. Plensners bija spiests pārņemt pulku ar gandrīz divu mēnešu starplaiku, kad plkv. Lobe jau sen pulku bija atstājis, un kad pilnā spēkā bija padomju armijas masīvais trieciens Volchovas un 2. Baltijas frontēs ar seškārtīgu pārspēku. Salīdzināt divu pulka komandieru rīcību, kad viens darbojies labi izveidotās aizstāvēšanās pozicijās, bet otrs jucekļīgā atiešanas kaujā, ir neiespējami. Jāšaubās, vai šīm rindām dokumentu un atmiņu krājumā bez plašākiem paskaidrojumiem un iztirzājumiem bija vieta.

Grāmatas valoda ir skaidra un tekoša. Ir tikai nedaudz iespieduma kļūdu, un 108. lp. dažas rindas iespiestas garākas nekā pārējās. 310. lp. iespiestajā dokumentā Nr. 13 vācu valodā notikusi kļūme ar pirmo rindu, kas atkārtota, bet izlaistas viena vai divas sekojošās rindas, kas padara šo dokumentu nederīgu. Oriģināldokumenti, sevišķi vācu valodā, būtu jāpārbauda korrektūrā sevišķi rūpīgi, jo dokumentācija tak ir šī izdevuma galvenais mērķis. Jājautā arī, kādēļ 7. lp. ievietotajos priekšvārdos vārds tēvuzeme rakstīts ar lielo burtu, jo tas nav īpašvārds. Tāpat mēs gan runājam par Ziemas svētkiem, lietojam arī aplami ieviesto Līgo svētku nosaukumu, kaut pareizais vārds šīm svinībām ir Jāņi, bet Jāņu svētki (16., 22. un 23. lp.) skan gluži sveši. 250. lp. ir norāde uz SS galvenās pārvaldes rīkojumu, bet trūkst lappuses numura tam paredzētajās iekavās. Šis rīkojums vācu valodā atrodams 329. lp.

Šo sējumu papildina 56 fotografijas, 8 ļoti labas pārskata kartes un rūpīgi zīmēta 15. divīzijas organizācijas schēma. No frontes laikraksta Daugavas vanagi pārņemti tajā publicētie apbalvoto karavīru saraksti, kuru starpā 3 bruņinieku krusta kavalieri, 7 apbalvoti ar vācu krustu zeltā, 80 ar dzelzkrusta 1. šķiru un 272 ar 2. šķiru. Redaktors gan piebilst, ka publicētie ir apbalvoti Ļeņingradas un Volchovas frontēs un 4. sējumā apskatīto cīņu laikā, bet šaubas rada apstāklis, ka ar dzelzkrusta 2. šķiru apbalvoto saraksts (ievietots alfabētiskā kārtībā) beidzās ar K burtu. Ka te nevar būt visi apbalvotie, apstiprina arī redakcija. Pielikumos ir 30 oriģināldokumenti vācu valodā un divas lappuses ar papildinājumiem un labojumiem iepriešējos sējumos. Personu rādītājs aptver ap 800 vārdu, un sējumu nobeidz satura rādītājs. Šis sējums ir vērtīgs turpinājums mūsu karavīru gaitu dokumentācijas darbā.

DAUGAVAS VANAGU MĒNEŠRAKSTS, 1977. G. NR. 2.:

Kārlis Purmals

LATVIEŠU KARAVĪRS OTRĀ PASAULES KARA LAIKĀ

DV CV IZDEVUMS, 4. GRĀMATA. GALVENIE REDAKTORI OSVALDS FREIVALDS UN ALFREDS BĒRZIŅŠ.

Grāmatas pamata temats — cīņas Latvijas robežu tuvumā. Tā ļauj ieskatīties kādā traģiskā Latviešu leģiona cīņu posmā, izmisīgās cīņās, bet Otrā pasaules kara notikumu nezinātājam (pēckara audzei) nesniedz iespēju orientēties par abu ienaidnieku stāvokli laikā, kurā darbojās minētās latviešu vienības. Tas neprasa vairāk par minimālu papildinājumu. Raksturīgs piemērs teiktajam ir 15. Latviešu divīzijas formēšana. Tas, protams, nenozīmē, ka bija jāraksta visa kara vēsture, bet gan minimālie norādījumi. Nezinātājam paliek iespaids, ka vācu kara vadība ar 15. Latv. div. formēšanu vienkārši ,,ķēpājusies'', kaut patiesībā gan vēlējās to izveidot par 1. šķ. kaujas divīziju, uz ko norāda arī grāmatā lasāmā plānošana un divīzijā ietilpināmo ieroču vienību sāktā formēšana.

1943. g. janvārī vācu bruņoto spēku virspavēlniecība pieprasīja 100,000 vīru. Secinājumā arī radās plāns ar 15. Latviešu divīzijas formēšanu. Tā gada atkusnis relātīvi deva laiku minēto operātīvi stratēģisko rezervju sagatavošanai.

Bet Staļina lielais plāns pēc Staļingradas uzvaras bija atgriezt vācu dienvidu un Kaukaza armiju grupas, kā arī, sakaujot vācu ziemeļu armiju grupu, tikt pie Baltijas jūras. To iesāka ar 6 — 10 kārtēju pārsvaru (tajā ietelpa arī ASV kara materiāli). Tā no 15. L. div. izzvejoja vīrus ļoti izretinātajām vācu vienībām un 2. Latv. brigādei, vēlāk iesviežot visu divīziju nesagatavotu frontē līdz tā atbrīvojās no vācu vienību pakļautības 1944. g. febr./martā, ieņemot pozicijas Veļikajas upes krastā.

Grāmata vēstī, ka no Volchovas uz Veļikajas krastiem atkāpusies arī 2. Latv. brigāde, kas tad pārkārtota par 19. Latv. divīziju, un abas ievietotas kopējā frontes iecirknī. Sekmējoties sarkanarmijas uzbrukumam, divīzijai bijis jāatkāpjas uz Zilupes krastiem. Veļikajas posmā plkv. Krīpenam un atkāpšanās laikā plkv. Plensneram (43. p. kom.) radās incidenti ar vācu virsniekiem. Plkv. Krīpens pašcieņā atteicies no pulka komandēšanas, bet plkv. Plensneru nodeva kara tiesai. Ģen. Jekelns viņu jau agrāk neieredzēja (par daudz latviska stāja) un atstādināja no ģenerālinspektora Bangerska stāba pr-ka amata, ieceļot vietā plkv. Silgaili. Tomēr tiesa, lai galīgi nesagrautu savu cieņu, viņu attaisnoja. Vispār par līdzīgu stāju kara tiesai tika nodoti vairāki zemāku pakāpju virsnieki.

Ļoti traģiska ir plkv. Aperāta kaujas grupas bojā eja. Par tās norisi raksta maj. Hāzners (līdzgaitnieks). No 740 kaujas grupas vīriem sveikā iznākuši ap 60.

Ienaidniekam tuvojoties Latvijas robežai, 1944. g. janvārī augstākais SS un policijas vadītājs Austrumzemē ģen. Jekelns pēc savas iniciātīvas izdarījis tālāku latviešu mobilizāciju Latvijas robežu sargāšanai. Latviešu pašpārvalde vilcinājusies piekrist. Saskaņā ar grāmatas vēstījumu pavēlējis saformēt 6 robežapsardzības pulkus. Pati mobilizācija un formēšana notikusi pilnas nejēdzības ietvaros. Trūcis ietērpu, ieroču, zīmotņu un daļa palika privātdrēbēs. No iesaukšanai reģistrētiem ņemti tikai nemantīgie un mazāk izglītotie, iesaucamo komisijām ņemot kukuļus. Virsnieku bijis maz, un no tiem liela daļa jau 10 — 20 g. ārpus armijas. Viss tas grāva iesaukto morāli un vēlāk pulkos bija 300 — 400 bez vēsts pazudušo. Jekelns vēlējies savu kaujas grupu, bet no tā nekas neiznācis. Frontes straujo pārmaiņu dēļ daļu šo pulku pārņēmis II A. K. Par katru pulku grāmatā atsevišķs apraksts.

Nodaļā Ienaidnieks tuvojas Latvijas robežai izdevums sniedz informāciju par latviešu un vācu vadītājām personām, Latviešu SS brīvprātīgo leģiona ģenerālinspektoru un viņa diviem braucieniem uz Berlīni un nesaskaņām ar ģen. Jekelnu, virsnieku trūkumu latviešu vienībās, latviešu politisko darbinieku iesniegumiem ģen. Bangerskim 1944. g. martā. Raksts jau pats par sevi interesants. To parakstījuši 189 personas ar P. Kalniņu, K. Pauļuku un bīskapu Rancānu sākumā. Pieminēta arī Latviešu pašpārvaldes darbība un ka par Latvijas brīvību cīnījušies 130.000 vīru un jaunekļu.

Leģiona likteņgaitas un to politisko jēgu vēl neviens nav atrisinājis. Arī šis izdevums pieder pie leģiona kara gaitu dokumentācijas un kauju gaitu drošsirdīgu cīņu apskatiem un saskaņā ar savu titulu nav citiem uzdevumiem domāts.

Bet uz vēsturi jāskatās kā uz zinātni, kaut gan to nevar patiesi (matēmatiski) pārbaudīt. Uzrakstītais paliek kā notikums. Tādēļ LKOPKL serijas grāmatām minimāli jāsaistās ar zinātnisko kara vēsturi, tā sniedzot pilnīgāku pārskatu par notikušo pareizākai izpratnei.

Grāmatas lasītājs tajā iejutīsies subjektīvi, bez citu uzskatiem, kas viņa brīvības virzienā Latvijai ir attaisnojami.

Jāatzīmē, ka grāmata visumā ataino kauju dalībniekiem atmiņas zem nāves sirpja un pārējiem lasītājiem tautas brāļu likteni kauju laukos.

Grāmatā daudz foto uzņēmumu, bet varēja būt vairāk kauju schēmu.

LAIKS. 1977. GADA 23. FEBRUĀRĪ:

Kārlis Augstkalns

NEŽĒLĪGO NOTIKUMU DOKUMENTI

LATVIEŠU KARAVĪRS OTRĀ PASAULES KARA LAIKĀ, IV SĒJUMS. DOKUMENTU UN ATMIŅU KRĀJUMS. GALVENIE REDAKTORI: OSVALDS FREIVALDS UN ALFREDS J. BĒRZIŅŠ. DAUGAVAS VANAGU CENTRĀLĀS VALDES IZDEVUMS.

Latviešu karavīrs Otrā pasaules kara laikā IV sējums apskata šādus Leģiona formēšanas un cīņu posmus: 15. (1. latv.) divīzijas formēšanu un iziešanu uz piefrontes joslu Novo-Sokoļniku rajonā un pāriešanu uz Redjas upes pozicijām dienvidrietumos no Staraja-Rusas. Cīņas Redjas upes pozicijās un atiešanu uz Veļikajas upes pozicijām dienvidaustrumos no Opočkas. VI latviešu korpusa formēšanu un abu divīziju cīņas Veļikajas upes krastos. Korpusa pāriešanu uz Bardovo-Kudeveras rajonu un darbību minētajā rajonā. Korpusa atiešanu uz Latvijas robežām. Bez tam vēl apskata robežapsardzības pulku un rezerves vienību formēšanu un izmantošanu. Grāmatā ievietoti 56 uzņēmumi un 9 darbības rajonu schēmas, kā arī pieejamie dokumenti par attiecīgo laika posmu.

Grāmatā ieturēts kara vēstures stils, kaut tā ir vairāk atmiņu kopojums, kas pieļauj brīvāku pieeju, pieļauj izteikt izjūtas un vērtējumus. Mūsu vienību stāvokļa vērtējumi dotu lasītājam iespēju labāk izprast notikumu norisi.

Mēģināšu drusku sīkāki pieskarties grāmatā apskatītiem notikumiem. Sākot sarunas ar vācu iestādēm par Leģiona formēšanu, viena no mūsu prasībām bija, ka Leģions jāformē Latvijas territorijā. Vācieši to gribēja darīt kādā Vācijas apmācību laukumā. Ir grūti pateikt, kas būtu bijis labāk 15. div. formēšanai, apbruņošanai un apmācībai. Varbūt, atrodoties Vācijā, 15. div. formēšana un apmācība netiktu nepārtraukti traucēta ar cilvēku sūtīšanu 2. latv. brigādei (vēlākai 19. div.). Varbūt ātrāk saņemtu ieročus, sakaru un transporta līdzekļus, lai izejot uz fronti, vienības tiešām būtu kaujas spējīgas. Tajā laikā tā vien likās, ka vācieši nevēlējās 15. div. izveidot par pilnīgi kaujas spējīgu vienību, kamēr tā atradās Latvijā. Var jau būt, ka 1943./44. gadā Vācija vairs nespēja vienības savlaicīgi un mērķtiecīgi apgādāt. Bija vienkārši jālāpās.

Grāmatā ļoti skaidri attēlots 15. div. neizdevīgais stāvoklis formēšanas laikā. Tā zināmā mērā bija tā saucamā papildinājumu vienība, kas sagādāja papildinājumus kaujas vienībai, šajā gadījumā 2. latv. brigādei. Pieminēšu dažus piemērus. 32. k p., kas formējās Paplakā, 1943. g. jūnijā bija jānosūta 2. brig. 620 cilvēku (16. lp.). Bija jādod arī vēlāk, bet nav pateikts cik. Pulka stāvokli raksturo situācija — novembra sākumā pulks saņēma 1500 jaunkareivjus, bet pulkam bija jāizbrauc uz piefrontes rajonu

28., 29. un 30. novembrī. 34. k. p. augustā bija jānosūta 2. brig. 1000 cilvēku. Pulks pakāpeniski saņēma jauniesauktos. Uz piefrontes rajonu bija jāizbrauc 12. novembrī. Grāmatā nav norādījumu, kā arī 33. k. p. būtu bijis jāsūta papildinājumi 2. brigādei. Domāju, ka tas bija jādara.

Lai cik traucējoša bija nepārtrauktā sastāva maiņa, visnepatīkamākā bija apbruņojuma nesaņemšana pirms pārvietošanās uz kaujas darbības rajonu. 15. div. vienības apbruņojumu, sakaru un transporta līdzekļus saņēma pāris dienas, pat dažas stundas pirms izbraukšanas. Viena no kara darbības pamatprasībām ir, lai karavīrs kaujā pilnīgi pārvalda savu ieroci, savu cīņas līdzekli. Tas prasa treniņu. 15. div. netika dots laiks treniņam.

Izsūtot 15. div. uz piefrontes rajonu, visa vācu priekšniecība apsolīja, ka pirms divīzijas iesaistīšanas kaujā tai dos laiku apmācībām labākos apstākļos nekā Latvijā. No tā nekas neiznāca. Vācu vienībās bija liels cilvēku trūkums. Vācu vienību komandieri panāca, ka mūsu karavīrus sāka izmantot nocietinājumu darbos un iesaistīt arī kaujas darbībā īsā laikā pēc divīzijas nonākšanas Novo-Sokoļniku rajonā. Iesaistīšana notika gan sadalot starp vāciešiem, gan arī nelielā vienībā un dodot patstāvīgus uzdevumus. Chaoss, kas radās, grāmatā ļoti labi atstāstīts. Kad divīzijai ierādīja patstāvīgu kaujas iecirkni pie Redjas upes dienvidrietumos no Staraja-Rusas, to varēja ieņemt tikai ar pusi spēku.

Redjas upes pozicijās divīzija palika apm. 2 nedēļas. Tad bija jāatiet uz Veļikajas upes līniju dienvidaustrumos no Ostrovas. Atiešanā vissmagāk cieta plkv. Januma kaujas grupa, jo tā nonāca ielenkumā. Grāmatā samērā sīki atstāstīta notikumu norise, bet pilnībā izprast un izjust tos var tikai karavīri, kas bijuši līdzīgā situācijā. Pastāstīšu plkv. Janumam raksturīgu gadījumu. Personīgi dzirdēju krievu radio raidījumu, ka plkv. Janums saņemts gūstā un atrodas ceļā uz Maskavu. Pāris dienas vēlāk naktī kāds mani modināja. Attaisījis acis, ieraudzīju pulkvedi stāvam pie manas migas. Pietrūkos kājās un priekā iesaucos: ,,Pulkveža kungs, jūs!" Pulkvedis noskatīja mani no galvas līdz kājām un mierīgā, stingrā balsī noteica: ,,Dēls! Un tu domāji, ka es neiznākšu," Pateicu, kur jāieņem jaunā pozicija. Ne vārda neteicis, pulkvedis aizgāja pildīt uzdevumu. Tāds bija plkv. Janums.

Veļikaja upes pozicijās 2. brigādi un 15. divīziju apvienoja VI korpusā. 2. brig. pārformēja par 19. div. Abas divīzijas bija smagi cietušas. Divīzijas savus iecirkņus ieņēma marta pirmajās dienās, bet nepaspēja kaut cik sakārtoties, kad sākās ienaidnieka uzbrukumi. Pirmo nopietno kopīgo kauju divīzijas izcīnīja 16., 17. un 18. martā. Galvenais ienaidnieka uzbrukums sākās 26. martā. Tam izdevās ielauzties 15. div. iecirknī. Pretuzbrukumos iebrukumu neizdevās likvidēt. Smagas cīņas turpinājās no dienas dienā.

Aprīļa pirmajās dienās abas divīzijas pakāpeniski izvilka no pozicijām un pēc tam pārvietoja uz Bardova-Kudoveras rajonu. Te iestājās mierīgs posms līdz 10. jūlijam. Divīzijas dabuja kaut cik sakārtoties. Nopietna kaujas darbība notika tikai 32. k. p. iecirknī Jāņu laikā ap tā iesaukto ,,Jāņu kalnu".

Sakarā ar ienaidnieka sekmīgu uzbrukumu Vitebskas rajonā, VI korpusam bija jāatiet. Atraušanās no ienaidnieka bija paredzēta naktī no

10. uz 11. jūliju. Aizmugures vienības sākā atiet jau 9. jūlijā, un tas nepalika ienaidnieka nepamanīts. 1944. g. 10. jūlijā plkst. 10 ienaidnieks sāka uzbrukumus visā korpusa iecirnī. Tā viena no vissmagākām situācijām kaujas darbībā, ja ienaidnieks sāk uzbrukumu vienībām, kuŗām jāatiet, bet kuŗas nav paspējušas atrauties. Ar smagām cīņām, ciešot lielus zaudējumus, mūsu vienības bija spiestas atiet Latvijas virzienā. Vistraģiskākais liktenis bija plkv. Aperāta kaujas grupai. Tās atiešanas ceļu pie Mozuļiem (Latvijas pierobežā) bija pārķērušas ienaidnieka kājnieku un tanku vienības. Ceļu atbrīvot neizdevās. Grupa cieta smagus zaudējumus. Ienaidnieka tanki to sašķēla arvien mazākās grupiņās. Plkv. Aperāts, būdams smagi ievainots un redzēdams tuvojoties ienaidnieka tankus, it kā nošāvies. Atejot pa ienaidnieka ieņemtu apvidu, tikai nedaudziem kaŗavīriem izdevās sasniegt mūsu vienības.

Bez 15. un 19. div. grāmatā apskatīta arī rezerves vienību un robežapsardzības pulku formēšana un izmantošana. Sakarā ar robežapsardzības pulku formēšanu, pirmo reizi iespējami pilnīgi apskatīta nejēdzīgā, mums uzspiestā iesaukšanas sistēma. Sistēma, kas radīja tā saucamos ,,U. K. večus'' un nelabvēlīgi ietekmēja kaŗavīru morāli. Pastāstīta arī ģen. Bangerska un ģen. Dankera veltīgā cīņa, lai iesaukšanu padarītu kaut cik normālāku. Kāpēc vācu vadība uzspieda tāda veida iesaukšanu, neviens nevar pateikt.

Latviešu kaŗavīrs Otrā pasaules kaŗa laikā IV sējumā, kā visās atmiņu grāmatās, ir savas kļūdas, bet tām nav vērts pieskarties, jo nežēlīgo notikumu norisi nemaina. Redaktori apstrādājuši rīcībā esošos materiālus un grāmatā, iespējamību robežās, apskatīta Leģiona dzīve, darbs un cīņas attiecīgajā laika posmā. Esmu īsumā pieminējis galvenos grāmatā apskatītos notikumus, lai recenzijas lasītāji varētu zināt, kas tajā atrodams, bet tas neatvieto grāmatu pašu. Grāmatu, kas stāsta par latviešu kaŗavīru smagajām gaitām un cīņām Otrā pasaules kaŗa laikā.

PIEKTĀ GRĀMATA

Par piekto grāmatu, līdzīgi divām iepriekšējām, ievietojam tāpat trīs recenzijas — satura analīzes — piezīmes, kuras devuši:

1) leitnants **Indulis Kažociņš** ļoti izsmeļošā saturā laikrakstā „**Londonas Avīze**", 1977. gada 27. decembrī,

2) redaktors **Raimunds Čaks** Daugavas Vanagu mēnešraksta 1978. gada 1. nummurā zem virsraksta „**Latvijas aizstāvēšana**" un

3) žurnālists — recenzants virsleitnants **Jānis Cīrulis** laikrakstā „**Latvija**", 1978. gada 18. martā, ar turpinājumu 25. martā.

Arī R. Čaka un J. Cīruļa recenzijas dod derīgus papildinājumus un vērtējumus 5. grāmatas saturam.

LONDONAS AVĪZE, 1977. GADA 27. DECEMBRĪ:

Indulis Kažociņš

LATVIEŠU KARAVĪRS OTRĀ PASAULES KARA LAIKĀ

V KAUJAS VIDZEMĒ, ZEMGALĒ UN KURZEMĒ. DOKUMENTU UN ATMIŅU KRĀJUMS. MATERIĀLUS IESPIEŠANAI SAKĀRTOJIS RŪDOLFS KOCIŅŠ, ATV. PULKVEDIS-LEITNANTS. DAUGAVAS VANAGU CENTRĀLĀS VALDES IZDEVUMS. 1977. 288 LAPPUSES.

Pltn. R. Kociņš četru gadu gājumā ir pārstaigājis kauju laukus Krievijā, Austrumfrontes ziemeļu daļā, šķērsojis Latgali, cīnījies Vidzemē un Kurzemes cietoksnī, piedalīdamies arī neveiksmīgajā mēģinājumā meklēt latviešu tautai glābiņu politiskā atrisinājumā. 1945. gada martā un aprīlī viņš strādājis Nacionālās Komitejas iekšlietu resorā Kurzemē. Tādēļ viņa stāstījums pamatots personīgā pieredzē ir dzīvs un saistošs. Protams, viņa vispārinājumus un slēdzienus var apstrīdēt, bet nav tāda atmiņu rakstītāja, kura slēdzienus apstrīdēt nevarētu, jo ikviens vadās no sava individuāla redzes viedokļa. Ar to šis sējums atšķiras no iepriekšējiem un dažas nodaļas, piemēram: Otrā pasaules kara cēloņi; Vispārējā stāvokļa raksturojums austrumu frontē 1944. gada vasarā; Politiskais stāvoklis Kurzemē kara beigu posmā; līdzinas vairāk memuāriem, nekā Latviešu Leģiona gaitu dokumentācijai. Ievadā Kociņš 7. lp. paskaidro, ka karotāju puses apzīmēs par krieviem un vāciešiem.

atzīstot, ka piedēvējot krieviem lielinieku nosaukumu, vāciešus vajadzētu dēvēt par nacionālsociālistiem. Autors vācu-krievu karu tomēr neatzīst par sadursmi starp divām ideoloģijām, bet gan starp divām tautām territoriālu apsvērumu dēļ. Tāds nostādījums atvieglo arī mūsu stājas izskaidrošanu: mēs cīnījāmies kopā ar vāciešiem pret krieviem un nevis par Hitlera nacionālsociālisma ,,jauno Eiropu''. Kociņš skaidro arī to, ka latvieši nebij SS vienībās, pierādījumam citējot ieroču — SS personāla pārvaldes dokumentu (7. lp.): ‚**Komandējošā personāla saraksts,**' kurā 19. ieroču — grenadieru divīzija apzīmēta par piederīgu pie SS (. . . der SS), kamēr 42., 43. un 44. ieroču-grenadieru pulki tā nav apzīmēti. Te jāpiezīmē, ka dokumenta datējumā varētu būt kļūda. Tā kā teksts piemin, ka ziņas sniegtas par 31. marta sastāvu, tad dokumenta datējumam būtu jābūt 1. aprīlī, nevis 1. martā, kā tas ir dokumentā. 274. lappusē ir sniegts dokumenta izraksts vācu valodā (Pielikums Nr. 1). Tè komandējošā sastāva sarakstā latviešu virsnieku pakāpju apzīmējumos nav vienveidības. Piemēram 1. pulka komandieris N. Galdiņš ir apzīmēts kā Ostubaf., bet 6. pulka komandieris R. Kociņš kā W. Ostubaf. Tas pats arī ar vairākiem citiem virsniekiem. Tā kā priedēklis W (Waffen-) šinī gadījumā ir ļoti nozīmīgs, tad jājautā vai apzīmējumu nesaskaņa ir iespieduma kļūda, jeb pakāpes tā apzīmētas arī oriģinālā (kas arī var būt kļūdains mašīnrakstītāja vainas dēļ)? Bez paskaidrojuma šis dokumenta pārspiedums vēsturniekam ir gandrīz nederīgs.

Pēc secinājumiem no dažādu tautu politiķu ieskatiem Kociņš definē karu kā politikas sastāvdaļu. Tādēļ katrai nācijai līdztekus kultūrālām un bioloģiskām prasībām jārūpējas arī par militāri-politiskām spējām. No šiem spriedumiem izejot Kociņš secina, ka Otro pasaules karu izraisījis netaisnais Versaļas miera līgums. Hitlers, izmantodams Versaļas netaisnības, pasludinājis nepieciešamību vācu tautas ,,dzīves telpas'' paplašināšanai, saredzot šā mērķa piepildījumu Krievijas un tās robežvalstu territorijās. Krievu kara mērķi Kociņš saskata Staļina nolūkos atjaunot revolūcijas pārtraukto Krievijas impērijas pieaugšanu. Tādēļ viņam pēc vācu iebrukuma, gluži pretēji visiem proletāriāta internacionālajiem principiem, bij viegli izsludināt ,,Lielo Tēvijas karu''. Anglijas lomu Kociņš raksturo kā neveiksmīgas saimnieciskās politikas rezultātu, kur vēsu ārpolitisku apsvērumu vietā stājies emocionāls mērķis — iznīcināt nacionālsociālismu. Tas sakāpināja karu līdz totāla kara robežai, kura rezultātā cieta pašas Anglijas intereses. Kociņš citē Milovana Djilasu Staļina raksturojumu (256. lp.), kur nozīmīgākās ir rindas, ka Staļina vara balstījusies partijas vadošajā birokrātijā, kurai bijis nepieciešams nežēlīgs despots, lai dotu iespēju šai birokrātijai paturēt noteikšanu. Hitlera raksturojumam Kociņš citē vārdu pa vārdam nevajadzīgi garu fon Mančteina rakstu par Hitleru, kā kara vadoni (257. lp.). Šis raksturojums būtu tikai ieguvis, ja Kociņā veiklā spalva šos Mančteina ieskatus būtu saīsinājusi un komentējusi, kā tas darīts pēdējās rindkopās. Teicams ir konspektīvais 19. divīzijas raksturojums 261./262. lappusēs un īsos vārdos kodolīgi izteiktais latviešu tautas un viņas karavīru stāvoklis divu iedomīgu un dogmatisku lielvaru starpā. Latvieši bij spiesti kalpot abās pusēs, bet viņi nekaroja brāļu karu, tas bij no abām pusēm uzspiests un

Kociņš dod dažus raksturīgus piemērus, kā latviešu vīri izturējās viens pret otru, neņemot vērā, kādos formas tērpos viņi tērpti. Ar dziļu rūgtumu un sašutumu Kociņš vērtē rietumu sabiedroto rīcību 1945. gada aprīlī pēc Hitlera nāves, kad viņi noraidīja vācu miera piedāvājumu un līdz ar to atdeva savam bīstamākajam pretiniekam pusi Eiropas (208. lp.). Tāda neloģiska rīcība sagrāva arī Baltijas tautu un Kurzemes aizstāvju cerības. Kociņa sarūgtinājums ir saprotams, bet viņš savās kalkulācijās, kuŗās citē divas komponentes, neievēro vēl vienu trešo, proti, nemaz nerunājot par Savienotām Valstīm, kuŗām Eiropas liktenis bij puslīdz vienaldzīgs, angļu tauta jau vairāk nekā piecus gadus bija barota ar visbriesmīgāko pretvācu propagandu. Spēku līdzsvara atjaunošana Eiropā ar Vācijas palīdzību, kā angļiem, tā citiem rietumu sabiedrotiem bij tik tāla doma, ka viņi prātoja pat par 40 gadu ilgu Vācijas militāru okupāciju un absolūtu vācu industriālā un tirdznieciskā potenciāla iznīcināšanu. Kociņš saka, ka Ruzvelta, no ASV pilsoņu kaŗa laikiem aizņemtā, formula par ,,beznoteikumu kapitulāciju'' sadrumstalojusi Centrāleiropu (211. lp.). Te grūti izsekot Kociņa domu gājienam. Manuprāt gan nenotika Centrāleiropas sadrumstalošana, bet pretējais: tās apvienošana vienā milzu Padomju Savienības kolonijā. Vienīgi pateicoties sabiedroto atriebīgai domai, par 40 gadīgu Vācijas militāru okupāciju, saglabājās Rietumvācija. Drīzi vien tā kļuva par savu uzvarētāju uzticamu sabiedroto, kamēr Austrumvācija jau 32 gadus no šīs okupācijas ir izcietusi un nav nekādu cerību, ka pēc astoņiem gadiem tā atgūs savas tautas pašnoteikšanās tiesības.

Kociņš raksturo vispārējo stāvokli no 1944. gada jūnija līdz 1944. gada 10. oktobrim, kad krievi uzsāk savu lielo un labi sagatavoto ofensīvu visās frontēs ar 300 divīzijām (4.5 miljonu vīru) pret vācu 200 novājinātām divīzijām. Pēc Kociņa vērtējuma spēku samērs bijis 3:1 cilvēku un 5:1 materiālā ziņā krieviem par labu (15. lp.). Pirmā sabruka vācu vidus armiju grupa, kas atvēra ceļu katastrofālajam krievu iebrukumam Zemgalē. Ar to krievi bij nogriezuši vācu ziemeļu armiju grupai atiešanas ceļu, ko tikai pa daļai izdevās atjaunot ar pārsteidzošu uzbrukumu no rietumiem un ar 19. divīzijas smagajiem upuŗiem Vidzemes kaujās, noturot ziemeļu armiju grupas atliekām atiešanas ceļu. 19. divīzijas vezumi tika atrauti no kaujā iesaistītajiem bataljoniem. Trūka pieredzējušu instruktoru, jo tie vēl nebij atgriezušies no apmācībām dažādos kursos (23. lp.). Pēc Latvijas robežu pāriešanas 15. divīzija tika nosūtīta uz Vāciju pārformēšanai. 19. divīzijas virsnieku apspriedē divīzijas komandieris ģenerālis Štrekenbachs jautāja, vai divīzija vispār vēlas palikt Latvijā savas zemes aizstāvēšanai? Virsnieku atbilde bij vienprātīga par palikšanu un divīzijas spēku pastiprināšanu. Lai to veiktu, divīziju pagaidām pārdēvēja par ‚Štrekenbacha kaujas grupu' ar krietni samazinātu sastāvu (23./24. lp.). Bruņoto spēku sarakstos tomēr divīzijas pulki paturēja savus līdzšinējos nosaukumus. Kaujas grupas apzīmējums tika atmests pēc pastiprinājumu saņemšanas augusta beigās, Cesvaines-Kārzdabas rajonā. Jau 30. jūlijā ‚kaujas grupai' sākās aizstāvēšanās cīņas Lubānas ezera dienvidu galā. Neveiksmes Lubānas līnijas aizstāvēšanā Kociņš izskaidro ar garo aizstāvēšanās līniju, kuŗai nepietika dzīvā spēka un uguns ieroču (29. lp.),

kā arī ļoti nepietiekošo municijas piegādi. Municijas pietrūkst arvien tieši tad, kad pēc vācu un mūsu 19. divīzijas sekmīgiem pretuzbrukumiem krievi atjauno savus masīvos caurlaušanās triecienus (30. lp.). Kociņš norāda arī uz krievu kļūdām, kuŗi sūta uzbrukumā lielas kājnieku masas bez artilerijas atbalsta. Tāda rīcība attaisnojama, kad pretinieks pānikā atkāpjas, bet pie Lubānas nekādas pānikas nebija un atejošais VI korpuss atkāpās tikai tādēļ, ka frontes noturēšanai nebija pietiekošu rezervju (34. lp.). Atkāpšanās tomēr bija saskaņota un plānveidīga. Neraugoties uz vājajiem spēkiem 19. divīzija šajā kauju posmā ar trim pastiprinātiem bataljoniem apturēja divu krievu divīziju virzīšanos uz Cesvaini un mēģinājumu ielenkt Lubānas ezerā esošās latviešu vienības (38. lp.). Par šīm kaujām VI korpusa komandieris SS ģenerālis Krīgers 1944. gada 6. augustā izdevis Ziemeļarmiju grupas virspavēlnieka vārdā sevišķu atzinības pavēli 19. divīzijai (39. lp.). Vidzemes kauju aprakstos ietilpināts vltn. A. J. Bērziņa ziņojums, kuŗā ir divas zīmīgas vietas. Vienā viņš piemin, ka atkāpšanās kaujās Vidzemē zem krievu spiediena atejošām vienībām bijis jāieņem jaunajās aiztures pozicijās nemākulīgi izbūvēti ierakumi, kuŗi sagādājuši daudz lieka darba un zaudējumu (65. un 69. lp.). Pārsteigumu izsauc arī Bērziņa novērojums, ka leģiona ģenerālinspektors nav bijis sevišķi labi ieredzēts frontes cīnītāju starpā. Tas vērots no virsnieku izturēšanās Lubānas rajonā (62. lp.). Zinot ģen. Bangerska sirsnīgo un neatlaidīgo gādību par latviešu karavīriem, rodas jautājums, kāds šādām vēsām attiecībām varētu būt iemesls?

Ar Zemgales kauju dalībnieku ziņojumu publicējumiem Kociņš rāda līdzšim maz aprakstītās kaujas Zemgalē pēc krievu pārsteidzošā uzbrukuma 1944. gada jūnija beigās un pēc vācu 3. tanku armijas sakaušanas Vitebskas frontē. Vācu spēki ir galīgi demoralizēti. Pat viņu citkārt pašapzinīgie Tīģeru tankisti gļēvi pamet savus tankus un latviešu vāji apbruņotos karavīrus, lai glābtu savu ādu (kaujā pie Jonišķiem, 80. lp.). Sakari ir pārtraukti, neviens nekā nezin par stāvokli (81. lp.). Vācieši dezertē no frontes (86. lp.), bet prasa, lai latvieši cīnītos ,,līdz pēdējam vīram un līdz pēdējai patronai'' (87. lp.). Tomēr savu iedomību un neuzticību latviešiem vācieši nezaudē pat šādās neveiksmēs: viņi dod latviešu virsniekiem municiju (97. lp.), ierobežo latviešu virsnieku rīcības apjomus. Varbūt, ka tas rūgtās pieredzes dēļ Lietuvā, kur lietuvju civīliedzīvotāji atbalsta krievu uzbrukumu (77. lp.), bet ticamāki tādēļ, ka Zemgales rezerves vienības komandē kaujās nepieredzējuši vācu policijas virsnieki, kuŗiem jau agrāk ar latviešiem nav bijušas labas attiecības. Tā piemēram SS-Staf. fon Bredovs, nostādīts negaidīta ienaidnieka iebrukuma priekšā, parāda galīgu apstākļu nepārzināšanu un militāras jēgas trūkumu. Bez kādas iepriekšējas izlūkošanas viņš pieņem, ka iebrukums Lietuvā ir tikai lielāku krievu partizānu bandu operācija. Tādēļ viņš nosūta uz Šauļiem no rezerves vienībām sastādītu un tikai šautenēm bruņotu kaujas grupu, kuŗu tur samaļ milzīgās krievu 1. Baltijas frontes masas ar visu ieroču šķiru saskaņotu uzbrukumu (72. lp.). Līdz ar to pajūk arī Bauskas un Jelgavas noturēšanas iespējas, jo labākās 15. rezerves brigādes vienības ir izkusušas un neapturāmā ienaidnieka straume izjauc arī visus sakarus starp vēl palikušajām un izkaisītajām

vienībām. Līdzīgi neizskaidrojamu nemākulību un nenoteiktību parāda plkv. Debisī, kad krievi ielauzušies jau Jelgavā (75. lp.). Zemgales kauju vispārējā stāvokļa labu raksturojumu dod pltn. Veckalniņa dienas grāmatas izraksti. Vadoties no tiem, un no citu šo kauju dalībnieku aprakstiem un iecirkņu schēmām, varētu sagatavot labu Zemgales kauju pārskata karti, kas ļoti atvieglotu lasītājam juceklīgā stāvokļa izpratni, it sevišķi, ja šo sēriju kā rokas grāmatu izmanto vēsturnieki cittautieši. Starp citiem Zemgales kauju aprakstiem izceļas kpt. L. Uijerta ziņojums, kurā cildināti latviešu zēni un meitenes par parādīto varonību (100./101. lp.) pārvarot ievērojamas grūtības. Turpretīm dažas latviešu aizsargu un policijas vienības, līdzīgi vāciešiem, zaudē drosmi un pašierosmi (98./99. lp.).

Pievēršoties Kurzemes sešām lielkaujām pēc Rīgas atstāšanas, Kociņš apliecina, ka 19. divīzijas kaujas spējas varonības augstumā pacēluši Kurzemē saplūdušie bēgļi, kuri kā vienīgo glābiņu no jauna baigā gada redzēja savu karavīru valni starp šo 500.000 civīliedzīvotāju masu un lielinieku zvērībām (125. lp.). Pirmā Kurzemes lielkauja norisinājās no 15. līdz 22. oktobrim un krievi tās laikā ieguva tikai 2 km dziļu apvidus joslu, bet par to samaksāja ar 4 kājnieku divīziju un 2 tanku brigāžu kaujas sastāvu. Neraugoties uz 19. divīzijas gūto taktisko uzvaru, jo Kurzemes fronti pārraut krieviem neizdevās, šajā laikā iestājās smaga morāliska krīze, kuras iemeslus Kociņš analizē 124. lappusē. Krīzes pamatā bija latviešu neziņa par Kurzemes likteni, jo jau Vidzemes kauju laikā divīzijas komandieris ģen. Štrekenbachs bija izteicies, ka 19. divīzija tiks pārvesta uz Vāciju, lai tur kopā ar 15. divīziju atjaunotu VI korpusa latvisko kodolu. Kad nāca zināma Hitlera pavēle Kurzemi noturēt un ka 19. divīzijai jāpaliek Kurzemē, krīze izbeidzās. Tā bija sākusies oktobra beigās ar karavīru dezertēšanu, un beidzās novembra sākumā, kad nevien dezertējušie atkal atgriezās pie savām vienībām, bet pieteicās daudz jaunu cīnītāju. Stāvokli Kurzemes frontes aizmugurē zīmīgi raksturo pltn. Ozoliņa ziņojums Latviešu nacionālai komitejai (182. — 186. lp.). Pat SS-ģenerālis Štrekenbachs sarunā ar ģen. Bangerski piekrīt, ka Kurzemē ir par daudz vācu civīlo iestāžu, kuras tikai traucē militāro iestāžu darbu. Viņš ir ieskatos, ka katram būs tikdaudz varas, cik tas pats sagrābs savās rokās un tādēļ vajadzīga latviešu vadība (253. lp.). Sadarbību ar vācu civīlām iestādēm apgrūtināja arī tas, ka vācu administratīvais sadalījums nesakrīt ar apriņķu robežām. Latviešu amatpersonām jāpilda vairāku ,,fīreru'' pretrunīgas pavēles (184. un 254. lp.). Manuprāt šāds stāvokļa anachronisms un loģikas trūkums nav citādi izskaidrojams, kā vien ar nacionālsociālistu ideoloģijas pamatos guldīto pusfeodālo ,,vadonības'' principu. Tā vārdā saradās visādi ļēņu kungi, kuri centās savu personīgo varu pamatot citu — augstākas pakāpes ,,hercogu'' vai ,,ordeņmestru'' labvēlībā un ietekmē. Bez vācu civīlpārvaldes vīzdegunīgajiem zonderfīreriem Kurzemē darbojās arī vesela rinda militāra rakstura pusprivātu ,,landseru'' armiju: vācu SD; tā sauktais ‚Jagdverband'; kāda mistiska ‚Frontaufklärungstrupp'; un latviešu virsnieku vadītie ‚Meža kaķi'. Atskaitot SD, visu pārējo organizāciju mērķi un darbība vēl joprojam nav noskaidrota. Skaidrs gan ir tas, ka viņu rīcību raksturoja rekvizīcijas un

patvaļīga izrēķināšanās ar civīliedzīvotājiem. Pltn. Ozoliņš savā ziņojumā norāda arī uz to, ka civīliedzīvotāju sarūgtinājumu izsauc Kurzemē novietoto krievu civīlistu — bēgļu pieaugoši nekaunīga izturēšanās. Civīliedzīvotāju morāli grauj arī krievu tālšāvēju artilērija, apšaudot Liepāju un lielākos ceļu krustojumus, bet latviešu policijai trūkst kā piemērotu ieroču banditu apkarošanai, tā sakaru līdzekļu, lai varētu savstarpēji sazināties un efektīgi aizsargāt civīlidzīvotājus. 145./146. un 189. lappusēs Kociņš ar cieņu un atzinību piemin Rīgas aizsargu pulka brīvprātīgo vadu, kas pieteicies un iedalīts 6. grenadieru pulkā kā riteņbraucēju-slēpotāju vads, ar kaujās pieredzējušu virsnieka vietnieku Piķeli kā vada komandieri. Ziemsvētku kaujās šis vads parāda izcilu varonību un kaujas spējas, iemantodams pat leģendārā kpt. Ādamsona sevišķu draudzību. Kociņš pieskaras arī vēl joprojām pietiekami nenoskaidrotājai kureliešu lietai (187. lp.). Viņš šīs kustības sākumus saskata latviešu politiskajās domstarpībās pēc vācu sabrukuma austrumu frontē un krieviem iebrūkot Latvijas territorijā. Daudzi vienīgo glābiņu saskatīja neatkarīgu Latvijas bruņoto spēku radīšanā un rietumu sabiedroto palīdzībā Latvijas valsts neatkarības atjaunošanai. Jāšaubās vai Rīgas apriņķa priekšnieks Veide jebkad plānoja kādu ,,Daugavas aizstāvēšanu'', kā to pieņem Kociņš (187. lp.). Šā plāna idejiskais vadītājs gan laikam bij kpt. Upelnieks, aktīvu kaujas darbību Otrā pasaules karā nepieredzējis fanatiķis. Viņam pakļāvās romantiski noskaņoti patriotiski jaunekļi, kā piemēram ltn. Roberts Rubenis, kuram nebij nekādas kaujas pieredzes. (Piezīme 190. lp., ka Rubenis bijis 2. grenadieru pulka virsnieks, ir jānoraida. Rubenis bij gados jauns Krustpils lauksaimnieks un kā mājas vienīgais apsaimniekotājs nebija leģionā iesaukts). Aculiecinieki stāsta, ka kureliešu virsnieki (vismaz Rubeņa bataljonā) lepni tērpušies Latvijas armijas formas tērpos. Ar to vien jau pietika lai iemantotu uzpūtīgā policijas ģenerāļa Jekelna nežēlastību. Kureliešu atbruņošana un Rubeņa bataljona iznīcināšana ir vienīgais Jekelna ,,panākums'' un var attaisnot aizdomas, ka tas ir tikai viens ievērojamāks gadījums vācu kungu savstarpējā cīņā varas dēļ. Jekelnam Rīgas apriņķa gebītsfīrera Fusta jau 1942. gadā noorganizētais aizsargu pulks — privātā armija — ar kuru Fusts vareni lepojās, rīkodams parādes Siguldā, bij kā dadzis acīs. Jāšaubās, vai kureliešu iznīcināšanas iemesls meklējams ,,pašapgādē'' un dezertieru uzņemšanā, jo ar to pašu droši vien nodarbojās kā kpt. Jankava ,,meža kaķi'', tā ,,jagdferbandieši'' un ,,frontaufklērungtrupas''. Šķiet ka pret tiem Jekelns tomēr bija bezspēcīgs, jo tie bija daudz varenāku ,,ordeņmestru'' ,,karakalpi''. Kociņš pats liecina, ka kpt. Jankavam bijuši SD dokumenti kabatā (206. lp.). Rīgas apriņķa aizsargu ,,mestrs'' Fusts bija pazudis un viņa ,,landseri'' taisījās kļūt par patstāvīgu vienību ar lojālitāti nevis pret kādu vācu ,,ordeņmestru'', bet pret Latviju. To nu Jekelns nevarēja pieļaut. Visā visumā Kociņa secinājumi attiecībā uz kureliešiem ir daudz objektīvāki un lietišķāki, nekā citi līdz šim lasītie slēdzieni.

Kociņš plašāki iztirzā militārās vadības politisko aktīvitāti Kurzemē (192. lp.). Latvijas armijā virsniekus sagatavoja kā valsts aizsardzības spēku vadītājus, kuri paši valsts politikas veidošanā ar saviem ieskatiem

aktīvi nepiedalījās, bet pildīja valdības dotās pavēles. To vērā ņemot nav jābrīnas, ka 19. divīzijas virsnieku apspriedēs ar vācu nacionālsociālismā politiski iekrāsotajiem ģenerāļiem, latviešu virsnieki bija vāji pretinieki vāciešiem. Neraugoties uz to, kā Kociņš norāda, 19. divīzija bija tā, kas spieda vāciešus domāt par politisku tiesību paplašināšanu latviešiem, kad arī tas bija jau sen novēlots solis. Ar to arī attaisnojas Kociņa memuāri par politiskajām norisēm Kurzemē, kuras itkā neiederētos Leģiona cīņu gaitu dokumentācijā. Politiskās norises Kurzemē bija cieši saistītas ar frontes cīņām un viena bez otras nemaz nebūtu varējušas notikt.

Noslēgumā Kociņš dod vairākus atšķirīgus pārskatus par Kurzemē palikušo gūstā saņemto latviešu karavīru skaitu. Plašākais no tiem ir nelaika O. Caunīša sastādītais, kas visumā saskan ar datiem, kurus P. Klāns publicējis ģen. Bangerska **Mana mūža atmiņas** 4. sējumā, 62. un tālākās lappusēs. Jānožēlo, ka ģen. Bangerska rūpīgi krātie dokumenti netiek izsniegti vēsturniekiem izvērtēšanai. Tādēļ nav iespējams salīdzināt P. Klāna publicētos fragmentus ar oriģināldokumentiem ne tikai Kurzemes cīnītāju skaita aplēsumiem vien, bet arī daudz citiem nozīmīgiem pētījumiem. Pēc O. Caunīša aplēses Kurzemē palikuši ne mazāk kā 23.000 latviešu karavīri (226. — 232. lp.). P. Klāna publicētie fragmenti (bez norādījuma uz ziņu avotu) vērtē karavīru skaitu marta beigās un aprīļa sākumā uz 23.292 vīriem. Tā tad šie skaitļi visumā saskan. Līdz Vācijas kapitulācijai nekādas nopietnas pārmaiņas latviešu spēkos vairs nenotika. Citādāki ir ar sagūstīto skaitu. Kociņš citē Latvju Enciklopēdiju, kur teikts, ka krievi saņēmuši gūstā ap 14.000 latviešu. Šo pašu skaitu uzdod Verners Haupts (Werner Haupt) savā grāmatā ‚**Kurland. Bildbericht**'. Okupētajā Latvijā izdotā **Latvijas Mazā Enciklopēdija** izvairas sagūstīto latviešu skaitu minēt. Kociņš citē 19. divīzijas štāba kapteini Burkhartu, kurš 19. divīzijas stiprumu vērtējis uz 16.000 vīriem, bet Londonas Avīzē, 1976. gada 7. maijā agr. J. Lazdiņš raksta par 18.000 latviešiem, kuri aizvesti gūstā. Laikam jau pareizos skaitļus nekad neizdosies uzzināt, tādēļ arī Kociņš necenšas nekādu kalkulāciju izdarīt. Varētu pieņemt, ka no apmēram 23.000 latviešu karavīriem vismaz viena trešdaļa palika Latvijā turpināt cīņu ar okupantiem.

Kociņš lietpratīgi un skaidri apraksta latviešu vienību kaujas taktiku, kas pārsteidza vāciešus un ne vienmēr saskanēja ar viņu priekšniecības paņēmieniem. Šai ziņā V sējuma 49./50.; 126./127.; 130./132.; 147.; 149.; 172.; 261./262. un 264. — 268. lappuses lasās kā taktisko apmācību paraugviela. Kociņš apraksta arī daudz zīmīgu gadījumu kauju gaitās, kuri labi raksturo karavīru noskaņojumu un karaspēka morāli, kā piemēram: 28.; 60.; 80.; 87.; 129./130.; 133./134.; 152.; 155./156.; 192./193.; un 195. lappusēs.

No 263. līdz 273. lappusei Kociņš dod dažus atmiņu stāstījumus par Ļeņingradas, Volchovas un tā sauktajām „septembra kaujām" (1943. gadā), kuri īstenībā iederētos šīs sērijas III sējumā, un piedod V sējumam vēl vairāk paša pltn. R. Kociņa memuāru raksturu. Līdz ar to šis sējums daļēji pielīdzināms plkv. V. Januma (33. ieroču grenadieru, latviešu 4. pulka) un maj. J. Ķīlīša (34. ieroču grenadieru, latviešu 5. pulka) atmiņu

grāmatām, kā 44. ieroču grenadieru, latviešu 6. pulka un vienlaicīgi gandrīz pilnīgs 19. ieroču grenadieru divīzijas (latviešu 2. divīzijas) kaujas gaitu apraksts.

Nevaram tomēr nepieminēt arī šīs teicamās grāmatas trūkumus. Šāda veida grāmatā rūpīgi jāsaskaņo schēmu un teksta nosaukumi, kas šoreiz ne vienmēr ir izdevies. Tā piemēram pārskata kartēs 158. lappusē nav atrodami 157. un 158. lappusē pieminētie vietu nosaukumi, tas attiecas gandrīz uz visām Kurzemes kauju schēmām. Lasītāju mulsina nosaukumu nesaskaņa tekstā un schēmās: schēmā 36. lp. rakstīts Kalnabulatas, tekstā — 37. lp. Kalnabultas; 26./27. lp. schēmā — upīte ar nosaukumu Ciska, turpretīm tekstā 26./27. lp. iet runa par Cirskas upīti. Bez sīkākas apvidus kartes īstais nosaukums nav atšifrējams un tādēļ, it sevišķi cittautiešos, var radīt nepaticamības iespaidu. Grūti pateikt, kas te vainojams. Tā kā grāmatā ir visumā daudz iespieduma kļūdu, tad varētu domāt, ka arī šīs schēmu un teksta nesaskaņas izskaidrojamas ar iespieduma kļūdām. Piemēram 9. lappusē vesela rinda atkārtota, vienreiz ar iespieduma kļūdu, otrreiz pareizi. Nopietnas aizdomas par teksta iespieduma pareizību rada arī Kortkampfa dienesta atzīmes teksta 214. lappusē, kas vairākās vietās nesaskan ar tekstu, R. Bangerska **Mana mūža atmiņas** 3. sējuma 383. lp. publicēto (pēc O. Freivalda **Kurzemes cietoksnis** 2. daļas 135. — 139. lp.) tekstu. Nesaskaņas nav būtiskas, bet izskatās kā iespieduma kļūdas. No otras puses — tās varētu būt oriģinālteksta kļūdas, jo A. Raituma piezīme liecina, ka teksts radies pavisam sevišķos apstākļos. Tomēr grāmatā jau novērotās iespieduma kļūdas rada šaubas arī šinī gadījumā. 205. lappusē dots ziņojums par lielinieku aviācijas uzbrukumu Liepājai 1944. gada 14. un 15. decembrī. Šeit vajadzētu būt uzdotām ziņām par ziņojuma avotu, jo nav domājams, ka Kociņš to būtu tagad uzrakstījis. 230. lappusē, kā arī personu rādītājā kā sakaru virsnieks ar latviešu zēniem — gaisa spēku palīgiem minēts kpt. Rumpe. Šī virsnieka pareizais vārds ir kpt. Edgars Rempe. Kurzemē palikušo gaisa spēku palīgu šķiet būt pārāk liels. Kociņš uzskaita (no O. Caunīša saraksta) apmēram 1000 zēnu. R. Bangerska **Mana mūža atmiņas** 4. sējuma 66. lappusē 1945. gada 28. marta sastāva ziņojumā (bez paraksta) P. Klāns uzskaita tikai 631 zēnu. 1000 uzrādīts 1945. gada 15. janvāra sastāva ziņojumā. Ir zināmi, ka pēc tam vēl lielāku skaitu zēnu evakuēja uz Vāciju.

Kociņa valoda ir skaidra un saistoša. Stāstījums ir nesaraustīts, jo pavediens risinas laika secībā izsekojot 19. divīzijas gaitām no Lubānas līdz pēdējām dienām Kurzemē. Lielāko daļu aprakstos aizņem 6. pulka gaitas, jo autors tās vislabāki pārzin. Par pārējām vienībām iepīti ziņojumi un atmiņu stāstījumi. Grāmatu ievada piemērota Margaritas Ausalas dzeja. Tekstā atrodam 29 kauju schēmas, kurām būtu ļoti noderējis schēmu saraksts ar norādi, kurā lappusē tās atrodamas. Iespiestas 45 fotogrāfijas, 6 numurēti dokumentu pielikumi vācu valodā, grāmatas beigās, un 8 dokumenti latviešu valodā, vai arī tulkojumi no vācu valodas, kas ievīti tekstā atbilstošās vietās. Neraugoties uz dažām kļūdām, pie kurām pieskaitāma arī skaistuma kļūda: apgāda vadītāja slimības laikā, nesaprotamu iemeslu dēļ, šī grāmata apcirsta 1 cm īsāka

nekā iepriekšējās šinī sērijā, tāpat, neraugoties uz citām pieminētajām nepilnībām, kādas var atrast ikvienā grāmatā, pltn. R. Kociņa sastādītā V grāmata Latviešu leģiona gaitu dokumentācijā ir vērtīgs pienesums.

DAUGAVAS VANAGU MĒNEŠRAKSTS, 1978. GADA NR. 1.:

Raimunds Čaks

LATVIJAS AIZSTĀVĒŠANA

LATVIEŠU KARAVĪRS OTRĀ PASAULES KARA LAIKĀ. 5. SĒJUMS. MATERIĀLUS SAKĀRTOJIS ATV. PLTN. RŪDOLFS KOCIŅŠ. 1977. DV CV IZDEVUMS.

Šis serijas iepriekšējie sējumi dokumentēja latviešu cīņas 2. pas. kara laikā aiz mūsu valsts austrumu robežām resp. Padomju Savienības territorijā un rādīja, kā latviešu karavīri, izmisīgi cīnoties, centās aizkavēt sarkanarmijas ordu iebrukumu Latvijā. Šī — 5. grāmata liecina par karošanu mūsu pašu zemē, par kaujām Vidzemē, Zemgalē, Kurzemē.

Vācu spēkiem sarkanarmijas masu triecienos sabrūkot, jāatkāpjas arī latviešu grenadieru pulkiem un bataljoniem, un mūsu 15. un 19. divīzija atkāpjoties šķērsoja Padomju Savienības un Latvijas robežu 1944. g. jūlija otrā pusē. Šis abas latviešu divīzijas ietelpa VI vācu korpusā, un pltn. Kociņš liecina, ka tā ,,atkāpšanās manevrs nebija laimīgs''. Vienības sajukušas, kaujas spējas mazinājušās.

29. jūlijā latviešu vienības ieņēma aizstāvēšanās pozicijas Lubānas ezera abos galos, bet jau dienu vēlāk (30. jūlijā) sākās krievu uzbrukums. Ienaidnieks mūsējiem sekojis, tā sakot, uz pēdām! — Grāmata apskata atvaires kauju norisi ap Lubānu un Meirāniem; jau 10. aug. tās risinājās Cesvaines un Kārzdabas rajonā. Šais kaujās mūsu karotāji apliecināja izcilu varonību un veiksmi, un viņu ieroču ugunī noasiņoja daudzi krievu bataljoni. Rīgā 1974. g. izdotajā A. Treiča albumiņā ,,Madona'' atzīts: ,,Madonas rajona territorija atbrīvota par dārgāko maksu. 12 brāļu kapos atdusas apm. 16.500 padomju armijas karavīru, tātad par katriem trim rajona šāsdienas iedzīvotājiem dzīvību ziedojis viens lielās dzimtenes dēls.'' (23. lp.).

Bet mūsu atsevišķo rotu uzvaras un sekmīgie uzbrucēju atvairījumi nespēja ietekmēt frontes vispārējo stāvokli. Bija jāatkāpjas un jāatkāpjas. Drīz vien sekoja Mores kaujas un tālāka atkāpšanās. ,,Naktī no 6. uz 7. oktōbri 19. divīzija atstāja Siguldas poziciju, savācās gājiena kārtībā un uzsāka kustību uz Kurzemi.'' Vidzemes kaujās 19. div. bija pierādījusi ,,teicamas kaujas spējas. Divi reizes tā tika cildināta bruņoto spēku virspavēlniecības ziņojumos''. Grāmatas rediģētāja vispārējo pārskatu par šo kauju posmu papildina ltn. Homkas, maj. Ed. Stīpnieka, ltn. H. Zāgara un vltn. A. J. Bērziņa ziņojumi par viņu komandēto vienību

piedalīšanos šais kaujās. Par varonīgu karošanu vairākās kaujās Madonas rajonā ltn. Žani Butku paaugstināja par kapteini un apbalvoja ar Bruņinieka krustu, bet smagāks ievainojums 9. augustā kaujā pie Bikseriem viņu izsita no ierindas.

Par Jelgavas aizstāvēšanu un kaujām Zemgalē 1944. g. vasarā grāmatā ievietoti arī pltn. Jurko, kpt. A. Kunkuļa, kpt. Puķes-Puķīša, ltn. Jūlija Zariņa, kpt. A. Beišana, kpt. J. Rulliņa, A. Zariņa un kpt L. Uijerta ziņojumi. Vairākas lappuses veltītas Rīgas aizstāvēšanas chronikai, bet grāmatas lielākā pusē — kaujām Kurzemē. Pltn. Kociņa plašo un rūpīgo pārskatu un notikumu analizi un izvērtējumu vēl papildina maj. Stīpnieka, plkv. R. Oša, kapr. Riekstiņa, kpt. Mamja u. c. ziņojumi un liecības. Drāmatiskajiem notikumiem izsekot palīdz kauju un karaspēka vienību novietojumu schēmas. Tekstā autors un redaktors mūsu pulkus apzīmē pēc latviskās pulku numerācijas (117. lp.), bet pāris lappušu tālāk ievietotā schēmā tie apzīmēti pēc oficiālās vācu numerācijas.

Arī Kurzemē latviešu karotāji cīnījās sīksti un varonīgi. Piem., 1944. g. 16. okt. mūsu karotāji, atgūstot Nabadziņu mājas, iznīcināja 16 krievu tankus. ,,Tanku medībās sevišķu veiksmi parādīja serž. A. Šiņķis, sašaujot vairākus krievu tankus un saņemot gūstā krievu kapteini.'' Vltn. Ancāna grupa kaujā Dirbu rajonā ar tuvcīņas ieročiem iznīcināja 12 krievu tankus, taču dienu vēlāk šai kaujas grupā, izlaužoties no ielenkuma, no 180 vīriem palika tikai 35, un pašu komandieri — vēlāko Bruņnieka krusta kavalieri kpt. A. ievainoja.

Jo asiņaini Kurzemes cietoksnī bija 1944. g. Ziemsvētki. 23. dec. krievi uzbruka ar spēcīgu artilerijas uguni, gaisā brīžiem bija ap 500 ienaidnieka lidmašīnu; viņi kaujā svieda veselu tanku korpusu un neskaitāmas sarkanarmiešu masas. Daudzas Kurzemes zemnieku sētas, ap kuŗām risinājās kaujas, brīžam bija sarkanarmiešu, brīžiem mūsējo rokās. Norisinājās ārprātīgas tuvcīņas!

Līdz 1945. g. 30. martam Kurzemes cīņu vēsturē ierakstītas 6 lielkaujas. Tajās, diemžēl, noasiņoja daudzi krietni latviešu karotāji, bet vēl daudzkārt lielākas bija kritušo iebrucēju masas. Latviešu karotājus šīs masas tomēr neuzveica! Liepāju sarkanarmija varēja ieņemt tikai pēc Vācijas kapitulācijas.

Grāmatā ievietotais pltn. Ozoliņa ,,Stāvokļa ziņojums par 1945. g. februāŗa mēnesi'' dod labu ieskatu par kaŗa laika problēmām un grūtumiem Kurzemes pagastos un lauku sētās. Dažas kritiskas lappuses veltītas kureliešiem, pastāstīts par Nacionālās komitejas un Pagaidu valdības dibināšanas centieniem, publicēts pārskats par Kurzemē 1945. g. 8. maijā kapitulējušām latviešu karaspēka vienībām, dokumentēta kapitulācija. Laba viela dēku filmas scenārijam ir skopos vārdos aprakstītā kpt. Vērsāna sešu vīru grupas drāmatiskā izlaušanās cauri Lietuvai uz Vāciju. Interesantas arī grāmatas beigās publicētās pltn. Kociņa analizes un pārskati par kaujām pie Ļeņingradas un Volchovas. Pēc chronoloģijas šie temati bija jāapskata jau 3. grāmatā, bet labi vien ir, ja arī šai grāmatā publicēti šie papildinājumi un K. vērtējumi.

Grāmata nav tikai sausa vēsture un militāro notikumu uzskaite, bet tanī vietvietām iestarpinātas arī atsevišķu karotāju drāmatisku un traģisku

piedzīvojumu un pārdzīvojumu epizodi, kas ļauj iepazīt kara norises to skarbajā tiešamībā.

Briesmas jau redzējuši un pārdzīvojuši daudzi mūsu karotāji, bet sevišķa drāmatisma un traģisma apvīts 2. pas. kara laikā tomēr bijis maj. Praudiņš: denunciācijas dēļ degradēts no kpt. par grenadieri, notiesāts ar nāvi un zem nāves soda drauda Centrālcietumā pavadījis vairāk nekā 3 mēnešus. Pēc latviešu iestāžu iestāšanās apžēlots un kareivja pakāpē nosūtīts uz Ļeņingradas fronti, vēlāk, pltn. Kociņa drosmīgās stājas dēļ, atguva virsnieka pakāpi un vairākās kaujās apliecināja sevi par ļoti spējīgu bataljona komandieri. 1945. g. 30. janv. paaugstināts par majoru. 24. janv. no pltn. Kociņa pārņēma 6 gren. p. komandēšanu. Apbalvots daudzām goda zīmēm, ieskaitot Vācu krustu zeltā.

Nenoķerts pa grāmatas lappusēm ,,šiverējies'' iespiedumkļūdu velniņš! Ir arī dažas neuzmanības vai darba steigā nepamanītas kļūdas un trūkumi. Piem. 214. lp. sākas jauns temats, bija vajadzīgs virsraksts. Par ltn. māc. Voitkus ievainošanu ziņots divās lappusēs (139. un 155.). 219. lp. ievietotā plkv. Lasmaņa vēstule laikam adresēta ģen. Bangerskim, bet tas nav minēts. Šaubos, vai 1945. g. Kurzemē slepenā dienesta apzīmēšanai lietoja vārdu ,,inteliģence'' (203. lp.)?

Bet šie nedaudzie iebildumi nemazina grāmatas izcilo dokumentāro vērtību. Šī grāmata liecina arī, ka Latvijas aizstāvēšanas kaujas 2. pasaules kara beigu posmā bija asiņainākas un prasīja daudz lielākus cīnītāju upurus nekā Latvijas atbrīvošanas cīņas 1. pasaules kara nobeigumā. Latvijas atbrīvotāji no kara pārnāca uzvaras gaviļu sveikti, Kurzemes cietokšņa un Pomerānijas kauju veterāņiem bija jātukšo rūgtu vērmeļu kausi un jāpārdzīvo jaunas ciešanas gūstā, daudziem arī pēc tam.

LATVIJA (VĀCIJĀ). 1978. GADA 18. MARTĀ:

Jānis Cīrulis

VĒSTURES MATERIĀLI

MŪSU KARAVĪRU CĪŅAS LATVIJAS TERRITORIJĀ

,,LATVIEŠU KARAVĪRS OTRĀ PASAULES KARA LAIKĀ'', 5. GRĀMATA. DOKUMENTU UN ATMIŅU KRĀJUMS. KAUJAS VIDZEMĒ, ZEMGALĒ UN KURZEMĒ. MATERIĀLUS IESPIEŠANAI SAKĀRTOJIS ATVAĻINĀTS PULKVEDIS-LEITNANTS RŪDOLFS KOCIŅŠ. NORMUNDA HARTMAŅA VĀKA ZĪMĒJUMS. IZDEVUSI DV CENTRĀLĀ VALDE, 288 LPP.

Sākot augšminētās grāmatu sērijas izdošanu 1970. gadā, tās 1. grāmatas priekšvārdā galvenais redaktors Osvalds Freivalds, kas tagad jau pievienojies veļu saimei, saka: ,,Nākotnei paliks tas, kas būs

uzrakstīts. Tādēļ mūsu pienākums ir rūpēties par materiāliem mūsu tautas šī gadu simteņa 40-to gadu vēsturei — dokumentu, atmiņu u. c. pierādījumu veidā — lai nākotnes vēsturniekiem būtu iespējāms izlobīt patiesību par šī laikmeta īsto seju."

Sekojot šim mērķim DV CV 1977. gada beigās izdevusi sērijas 5. grāmatu par 19. divīzijas un tai piedalīto vienību, kā arī 15. Apmācības un papildinājumu brigādes cīņām laikā no 1944. gada jūlija vidus līdz kapitulācijai 1945. gada 8. maijā. Tās, jo sevišķi Vidzemē un Kurzemē, bija vienas no visvaronīgākajām un asiņainākajām visā leģiona vēsturē, pārliecinoši pierādīja latviešu vīru gribu aizstāvēt savu tautu un valsti, atspēkojot padomju propagandas melus par latviešu tautas brīvprātīgu iekļaušanos Pad. savienībā. Nav šaubu, ka mēs visi, sākot ar izdevējiem, grāmatas autoru (kas manuprāt būtu pareizākais apzīmējums!) jeb dokumentu un atmiņu sakārtotāju, kā viņš pats sevi apzīmē, ieskaitot lasītājus un vēsturniekus, vēlētos redzēt publicēto dokumentu un atmiņu skaitu stipri kuplāku, tomēr nedrīkstam aizmirst apstākļus, kādos cīņas norisinājās. Kara laukā mums pašiem nebija kopīgas operātīvās vadības ar savu stābu, kas izdotu direktīvas un pavēles, kā arī saņemtu karaspēka daļu ziņojumus, tos dokumentētu un uzglabātu. Mūsu daļu un vienību komandieri visu nesa savā karšu somā un uzglabāja muguras somā, pie kam pēdējās bieži gāja zudumā. Ne visi cīnītāji atgriezās no kaujas lauka un viss pēdējā laika kaujas sastāvs palika Kurzemē. Šo iemeslu dēļ publicēto krājumu nevaram uzskatīt par pilnīgu un noslēgtu.

Ievērību pelna apstāklis, ka autors pieder neatkarīgās Latvijas armijas jaunākajai virsnieku paaudzei. Savas karavīra gaitas viņš sācis kā jaunkareivis laikā, kad mūsu armija jau bija izveidota, miera laikā nostabilizējusies un sāka veidot savu īpatnējo seju, savas tradicijas. Vēlāk ar 1. šķiru beidzis kara skolu, vairākus gadus kā ierindas virsnieks piedalījies jauno dzimtenes aizstāvju sagatavošanā, pēc tam ļoti sekmīgi beidzis Augstāko kara skolu un neatkarības pēdējā gadā kļuvis par gados jaunāko kapteini mūsu armijā. Kopš 1941. gada novembra piedalījies cīņās Austrumu frontē kā 16. Zemgales bataljona komandieris, vēlāk 1. (42.) un 6. (44.) pulku komandieris. Ar pēdējo piedalījies visās kaujās Latvijas territorijā līdz 1945. gada 24. janvārim un par sekmīgu kauju vadību, kaut viņa latviskā stāja un karavīru audzināšanas metodes ne vienmēr patikušas vācu vadībai, saņēmis augstus apbalvojumus, kā arī majora un pulkveža-leitnanta dienesta pakāpes. Viss tas liecina, ka piemērotāku kandidātu šī cīņu posma dokumentēšanai pašreizējos apstākļos būs neiespējami atrast.

Autors grāmatā laika secībā apskata atsevišķas kaujas vai cīņu posmus un notikumus, kas saistīti ar latviešu karavīru cīņām Latvijas robežās, kā tie saglabājušies viņa atmiņā no pārdzīvotā, redzētā, dzirdētā un arī lasītā. Viņa vispārējos cīņu aprakstus visā 19. divīzijas frontē papildina pieejamās cīņu līdzgaitnieku liecības un savāktie dokumenti. Šādos apstākļos ir tikai dabiski, ja autors vairāk pakavējas pie sava pulka kaujas darbības, kas viņam vislabāk pārzināms. Tas nav jāuzskata kā grāmatas mīnuss, tomēr piedod tai vairāk personīgas atmiņu grāmatas pieskaņu.

Apskatītā viela iedalīta piecās nodaļās: 1. Paplašinātā ievadā (ja to tā var apzīmēt); 2. 19. divīzijas kaujas Vidzemē; 3. Kaujas Zemgalē 1944. gada vasarā; 4. Kaujas Kurzemes cietoksnī; 5. Iedzīvotāju stāvoklis Kurzemes frontes aizmugurē.

Krājumu noslēdz pielikumi, labojumi un papildinājumu 4. grāmatai, kā arī tajā pieminēto personu un satura rādītāji. Visumā grāmatas iedalījums jāatzīst par lietišķu, kaut arī 5. nodaļas un pielikumu sakārtojums varēja būt citāds, kas tai piedotu viengabalaināku un pārskatamāku raksturu.

Grāmatai ieskaņu dod Margaritas Ausalas dzejolis „Kursa", kur dzejniece, nevērojot drūmo tagadni, saskata cerību Latvijas brīvībai. Ievadā autors paskaidro, kā radies šī darba pirmuzmetums, minot arī ziņu avotus. Jāpiekrīt viņa domai, ka labāk ir karotāju puses apzīmēt par krieviem un vāciešiem. Taisnība arī viņam, ka Hitlers karu ar Poliju sāka, lai paplašinātu vācu tautas dzīves telpu. Tomēr karam ar PSRS bija jau ideoloģiska pieskaņa, kas cīņai ieilgstot aizvien pieņēmās spēkā.

Autors pieskaras arī Otrā pasaules kara cēloņiem un īsumā apskata vācu, krievu un angļu kara mērķus (11. — 14. lp.). Ja viņš izšķīries par Hitlera un Staļina raksturojumu ievietošanu grāmatā (256. — 260. lp.), tad tie labāk iederējās šeit kā galvenie savu valstu kara mērķu spraudēji un savu ideoloģiju dzinējspēki.

Angļu ģen. Fullera izteiktās domas, itkā Hitlers centies saprasties ar Angliju, nepārliecina. Fakts gan ir, ka pirmskara periodā viņu ārlietu ministrs A. Idens (1935 — 1938) un vēlāk premjērministrs N. Čemberlens šādu politiku piekopa. Arī Vācijas sūtnis Londonā J. fon Ribentrops (1936 — 1938) paudis šādus uzskatus, kas bijuši vairāk domāti, lai angļus atturētu no sadarbības ar krieviem, t. i. Vācijas ielenkšanas politikas.

Par laimīgu jāatzīst autora doma, pirms 19. divīzijas cīņu apraksta, sniegt Austrumu frontes stāvokļa vispārējo raksturojumu (15. — 22. lp.), jo frontes sabrukums vidējā sektorā radīja akūtus ielenkuma draudus visai vācu armiju Ziemeļu grupai. Tātad, Vidzemes kauju jēga bija iegūt laiku, lai Ziemeļu armiju grupa paspētu atiet uz Kurzemi, jo rezervju trūkuma dēļ iebrukumu vidējā sektorā likvidēt vairs nespēja. Žēl tikai, ka tas sniegts praktiski līdz Vidzemes atstāšanai, kas rada iespaidu, ka vispārējās kapitulācijas cēloņi varētu būt meklējami arī Kurzemē. Tā tas tomēr nav, jo Kurzemes armiju grupa bija vienīgā no visām armiju grupām, kas kapitulēja neuzvarēta.

Nodaļā „19. divīzijas kaujas Vidzemē" (23. — 70. lp.) autors apskata Latvijas robežas pārnākšanu, divīzijas reducēšanu un visas tās kauju gaitas, sākot ar Lubānas ezera rajonu līdz Vidzemes atstāšanai. Viņa aprakstus ar savām atmiņām par kaujām Vidzemē papildina maj. Stīpnieks (43. — 49. lp.) un vltn. A. J. Bērziņš (61. — 70. lp.). Aizkujas un Tirzas kaujām ltn. Homka un Mores kauju ltn. Zāgars. Aprakstus uzskatāmi papildina 8 kauju schēmas, kas gatavotas pēc Latvijas armijas Geodēzijas-Topografijas daļas kartēm, mērogā 1:75.000. Tās pārskatāmas un skaidras, tikai varētu vēlēties, lai tekstu aprakstā minētie vietu nosaukumi būtu atrodami arī uz schēmām. Tekstā ievietots VI korpusa 6. augusta dienas pavēles noraksts, ar kuru Ziemeļu armiju grupas virspavēlnieks izteicis uzslavu divīzijai par Lubānas kaujām.

Nodaļā ,,Kaujas Zemgalē 1944. gada vasarā'' (76. — 116. lp.) autors apskata 15. Apmācību un papildinājumu brigādes veidošanos un stāvokli kritiskajās jūlija beidzamajās dienās. Viņa apskatu papildina 8 aculiecinieku liecības par stāvokli, kāds tas izveidojies uz vietām. Nav šaubu, ka krievu uzbrukums no Kauņas telpas virzienā uz Jelgavu-Rīgu vācu vadību pārsteidza un jāuzskata kā frontes vidējā sektora sabrukuma sekas. Viņu rīcība pirmajās dienās Zemgalē jāvērtē kā izmisuma solis un jāpiekrīt pltn. Kociņam, kurš brigādes komandieŗa rīcību kvalificē kā došanos pašnāvībā, aizraujot līdzi latviešu vīrus. Nodaļas noslēgumā atrodam izvilkumus no pltn. Veckalniņa vienības dienas grāmatas par Rīgas aizsardzības organizēšanu šajās kritiskajās dienās. Ja šie izvilkumi ievietoti tekstā, kas tomēr jāuzskata par dokumentu, tad nesaskatu vajadzību pltn. Veckalniņa, SS-virspulkv. Krūkenberga, tāpat SS-plkv. fon Bredova pavēļu ievietošanai pielikumos (Nr. 2., 3. un 4.). Tās iederas grāmatas tekstā.

Nodaļā ,,Kaujas Kurzemes cietoksnī'' (117. — 181. lp.) autors apskata 19. divīzijas nokļūšanu Kurzemē dienvidos no Džūkstes, tās stāvoklī, kā arī jūtamo zaudējumu un nezināmās nākotnes izsauktajai morāliskajai krizei, kas izpaudusies dezertēšanā un parādījusies pēc 1. Kurzemes lielkaujas, bet vēlāk izbeigusies. Tāpat viņš laika secībā apskata visās 6 Kurzemes lielkaujās darbību, kas risinājusies 19. divīzijas frontes iecirkņos un flankos. Savas atmiņas par Kurzemes kaujām vēl snieguši plkv. Osis, maj. Stīpnieks, kapr. Riekstiņš un kāds 19. divīzijas artilerijas pulka kaŗavīrs. Lai lasītājs varētu labāk orientēties, tad sniegtas pārskatāmas 12 svarīgāko cīņas momentu apvidus schēmas. Vēlāk grāmatā (238. — 255. lp.) ievietoti pēc vltn. Vairoga stenogrammas un maj. Augstkalna piezīmēm rakstītie ģen. Bangerska abi Kurzemes frontes apmeklējumi, kas visumā attiecas uz 19. divīziju un tās cīņām. Kādēļ šos dokumentus neievietot šinī nodaļā? Tas pats sakāms par pielikumiem Nr. 1 un 6. Pirmais no tiem izgatavots Berlīnē 1945. gada 1. martā, bet zināmu neskaidrību rada iekavās ieliktais datums (stāvoklis 31. 3. 1945.), jo tajā ne plkv. Osis, ne pltn. Kociņš vairs savus pulkus nekomandēja. Pirmais no viņiem 9. martā iecelts par VI korpusa pilnvaroto papildinājumu lietu kārtošanai, bet otrs — jau 24. janvārī aizbraucis uz slimnīcu un pulkā vairs neatgriezās. Tas izskaidrojams ar apgrūtinātiem sakariem starp Kurzemi un Berlīni. Dažādība dienesta pakāpju atzīmēšanā jādomā bijusi mašīnrakstājas neuzmanība?

Nodaļa ,,Iedzīvotāju stāvoklis Kurzemē frontes aizmugurē'' ir pārblīvēta un par daudz ,,raiba''. Tajā atrodami notikumu apraksti, kam ļoti maz, vai nav pat nekāda, sakara ar virsrakstu. Tā iegūtu viengabalaināku raksturu, ja tur paliktu tikai: Kārtības policijas departamenta ziņojums (182. — 186. lp.), autora apraksti par kureliešiem un politiskajām aktīvitātēm (187. — 211. lp.), SS-majora Kortkampfa dienesta atzīme (214. — 218. lp.) un izvilkums no B. Štrekenbacha vēstules autoram (218. — 219. lp.).

Apraksts par kapitulāciju (220. — 225. lp.), pārskats par Kurzemē palikušajām latviešu vienībām (226. — 232. lp.), Kurzemes atstāšana (211. — 213. lp.) un kpt. Vērsana grupas izlaušanos uz rietumiem (233. —

237. lp.) būtu apvienojamas atsevišķā nodaļā, bet apraksts „Aizstāvēšanās pie Ļeņingradas" nepārprotami ievietojams pie labojumiem un papildinājumiem, kaut arī tas attiecas uz 3. grāmatu.

Patīkami, ka autors pieskāries kureliešu jautājumam un politiskajām aktīvitātēm kara beigu posmā. Pirmais no tiem līdz šim samērā maz apskatīts un jāuzskata par vienas mūsu nacionālo latviešu grupas nepārdomātāko izšķiršanos vācu okupācijas laikā, ko apliecina šīs grupas traģiskais beigu cēliens. Sevišķu atzinību autors pelnījis par Nacionālās komitejas un pagaidu valdības veidošanos, mērķu un darbības apskatiem, jo viņam kā šo notikumu līdzgaitniekam bija iespēja tos vērot no vistuvākā atstatuma.

Attiecībā uz kpt. Caunīša sastādīto pārskatu par Kurzemē kapitulējušām latviešu vienībām, pēc kuŗa krievu rokās palikuši ne mazāk kā 23.000 latviešu karavīru, jāsaka, ka šis skaits būs tuvāks patiesībai nekā vācu militārajā literātūrā (Werner Haupt „Kurland") un Latviešu Enciklopēdijā minētie 14.000. Šis pēdējais skaitlis varētu attiekties vienīgi uz 19. divīzijas vienībām. Vispār līdz šim literātūrā minētie skaitļi ir dažādi. Tā pltn. Kociņš min, ka sākumā vāciešiem Kurzemē bijušas 32 divīzijas, bet vācu autors W. Haupts nosauc pat 37 un kopīgo karavīru skaitu vērtē uz 500.000. Pēc pltn. Kociņa datiem kapitulācijas laikā Kurzemē atradušās 26 kājnieku un 2 tanku divīzijas, bet pēc W. Haupta 19 kājnieku un 2 tanku divīzijas. Pēc W. Haupta datiem krievu gūstā krituši 42 ģenerāļi, 8038 virsnieki, 181.032 instruktori un kareivji, kā arī 14.000 latviešu karavīri.

Ļoti interesants ir kpt. Vērsāna grupas izlaušanās apraksts, bet stipri skops. Jāpieņem, ka tam savs pamats un jācer nākotnē sagaidīt kaut ko vairāk. Nav nekādu šaubu, ka šī izlaušanās bijusi necilvēcīgi grūta ar neiedomājamu nervu un fizisko spēku piepūli. To liecina jau tas, ka no 20 cilvēkiem šī grupa samazinājusies uz 2.

Šo rindiņu rakstītājam liktenis bija lēmis kā virsdienesta instruktoram vairākus gadus kapteiņa (toreiz vēl vltn.) Vērsāna vadībā 8. Daugavpils kājnieku pulka Instruktoru rotā piedalīties jauno instruktoru sagatavošanā. Savā elementā viņš jutās kaujas mācībās apvidū un padotie kpt. Vērsānu apzīmēja par īstu kaujas virsnieku. Sevišķu vērību viņš pievērsa, lai viņa audzēkņi prastu izmantot apvidu, pielāgoties tam un maskēties, virzīties pēc āzimuta un naktī bez trokšņa. Jāpiezīmē vēl, ka viņš bija kaislīgs mednieks un dabas mīļotājs. Otrreiz mūsu kopīgās gaitas sākās, kad jau kā virsleitnants, kopā ar vēl 2 citiem virsniekiem, kpt. Vērsāna vadībā 1941. gada jūnija pēdējās dienās (ja nemaldos 27. vai 28. jūnijā?) pie Cēsīm sākām savas partizānu gaitas, kuŗas toreiz ilga 3 vai 4 dienas līdz 1. jūlijam.

Noslēgumā (273. lp.) pltn. Kociņš īsos vārdos pakavējas pie 2 epizodēm, kas mazliet tuvāk apskatītas 129./130. un 154./155. lappusēs par latviešu karavīru sastapšanos kaujas laukā kā pretiniekiem. Šādā stāvoklī latviešu tautu ierāva Hitlers un Staļins ar saviem ekspansijas plāniem. Nākotnē vēsturniekiem būs nopietni ar šo problēmu jānodarbojas. Pirmajā pieminētajā gadījumā darīšana ar kādu Latgales pierobežas latvieti, kas bijis kādā krievu soda bataljonā, bet otrā jau ar 43. gvardes latviešu

strēlnieku divīzijas vīriem. Ir fakts, ka krievi pēc trešās Latvijas okupācijas izsludināja mobilizāciju Latvijas austrumu apgabalos jau 27. jūlijā un Rīgā 3. novembrī. Tie iedalīti jau pirms nokļūšanas Kurzemē abās padomju latviešu divīzijās un laikā no 23. — 29. decembrim 43. divīzija atradusies frontē dienvidos no Džūkstes — Kātiņi-Ģibeļas rajonā, pēc kam tā pārvietota vairāk uz dienvidiem.

Apsveicams pievienotais grāmatā minēto personu rādītājs, tomēr jāatzīst, ka šim darbam nav veltīta vajadzīgā uzmanība. Nav ievērota vienveidība dienesta pakāpju rakstībā. Dažas personas minētas ar uzvārdu, vārdu un dienesta pakāpi, dažas ar uzvārdu, priekšvārda pirmo burtu un dienesta pakāpi, citas tikai ar uzvārdu un dienesta pakāpi, pie kam tekstā šie dati atrodami. Sastopamas arī nepareizības, piemēram, 286. lp. minēts Zariņš, ltn. Ja paskatāmies 79. lpp., tad atrodam — ltn. Jūlijs Zariņš, un 93. lp. A. Zariņš. Šis A. Zariņš ir vltn. Aleksandrs Zariņš un nekādā gadījumā nav ltn. Jūlijs Zariņš. Personu rādītājā ļoti daudz kļūdu, kur pieminētās personas norādītajās lappusēs nav atrodamas, kas sevišķi sakāms par grāmatas pēdējām lappusēm. Sīkas kļūdas sastopamas arī uzvārdu rakstībā, piemēram, kpt. Rumpe (230. lp.) patiesībā ir kpt. Rempe un ltn. Klāvsons (95. lpp.) ir ltn. Klāsons.

Nepatikama nevērība arī tā, ka grāmatas formāts par apmēram 1 cm īsāks un redzami atšķiras no sērijas iepriekšējām grāmatām. Vēl jāatzīmē, ka pēc Latvijas armijas likvidācijas saformētās 181. un 183. divīzijas neietilpa 40., bet gan 24. Territoriālā strēlnieku korpusā.

Vispār iespaids, ka grāmatai nav lasītas korrektūras vai arī tas darīts ļoti paviršī. Tāpat tai pietrūkusi pieredzējuša sērijas galvenā redaktora roka.

Neraugoties uz visām sīkajām kļūdām, grāmata jāatzīst par ļoti labu un vērtīgu. Tā bija sevišķi vajadzīga un par to varam pateikties tās autoram pltn. Kociņam un DV organizācijai.

SESTĀ GRĀMATA

Par šo grāmatu ievietojam sešu autoru recenzijas un piezīmes, arī iebildumus:

1) kapteiņa **Kārļa Purmala** zem nosaukuma ,,**Mēs esam ielenkti**" (laikrakstā ,,**Latvija Amērikā**", 1978. gada 30. septembrī),

2) redaktora **Raimunda Čaka** ,,**Mūsējo kauju gaitas Vācijā**" (**Daugavas Vanagu mēnešraksts**, 1978. gada Nr. 5),

3) majora **Kārļa Augstkalna** ,,**Sabrūkošās varas chaosā**", laikrakstā ,,**Laiks**", 1979. gada 27. janvārī,

4) kapteiņa **Kārļa Purmala** rakstu ,,**Kāda raksta ačgārnība**" (**DVM**, 1979. gada Nr. 3),

5) leitnanta **Induļa Kažociņa** — ,,**Otrā pasaules kara beigu cēliens**" (**Londonas Avīze**, 1979. gada 23. martā) un

6) vēsturnieka docenta Dr. **Benno Ābera** vērtējumu ,,**Bagāts devums Latvijas vēsturei**" (laikrakstā ,,**Laiks**" 1973. gada 29. decembrī.

Jāpiezīmē, ka Dr. Ābers bija īsumā pieminējis arī 7. grāmatas saturu. Sestās grāmatas saturs šķiet arī prasīja visvairāk piezīmes, jo tas attēlo latviešu karavīru liktenīgās gaitas kara noslēguma dienās Vācijas telpā.

LATVIJA AMĒRIKĀ. 1978. GADA 30. SEPTEMBRĪ:

Kārlis Purmals

MĒS ESAM ATKAL IELENKTI

LATVIEŠU KARAVĪRS OTRĀ PASAULES KARA LAIKĀ, 6. GRĀMATA. CĪŅAS VĀCIJAS TELPĀ. KARA BEIGU POSMS. REDAKTORI VILIS HĀZNERS UN JĀNIS ALFRĒDS BĒRZIŅŠ.

Grāmatā dokumentētas latviešu karavīru cīņas kara beigu cēliena Vācijā. Izriet jautājums: kāpēc Vācijā, Tikpat vienkārša atbilde: tai laikā viss risinājas nenosakāma likteņa straumē. Nenosakāma patiesība nostājās nākotnes miglā. Šai sakarā izmisīgas kaujas runā uz lasītāju un ierosina domāt tos, kas vēl nav vēlējušies izprast latviešu karavīru gala mērķi.

Ievadā Valentīna Pelēča dzejolis — Gājiens Pomerānijā — ataino īstenību un cita starpā saka:

Rīts nav vēl atnācis, jau atkal zeme plaisā,
Un debess atkal šausmās drebēdama trīs.
Un šķembu putenī, kas spalgi auro gaisā,
Dažs mūžiem iesvaidīts tiek savās asinīs.

Dokumentēts un daļēji pēc atmiņu stāstiem latviešu karavīru vēsturiskais posms sākas ar 15. (latviešu 1.) divīzijas pārvietošanu uz Vāciju. 1944. g. augustā divīzijas pārpalikumu novietoja Rietumprūsijas apmācību laukumā starp Bītovu un Bērentu. Jauniesauktos kareivjus apmācījuši vācu virsnieki un instruktori, latviešu virsnieku kadru nosūtot uz dažādiem kursiem. Kaut gan iesaukto sastāvs bijis ļoti labs, divīzijas atjaunošana neapmierinoša. Vācijas militārā rūpniecība bija novājināta, pilnīgi trūcis prettanku lielgabalu, daļēji spēkratu un degvielu un pat nepietiekami zirgu. Pēc virsnieku un instruktoru atgriešanās pulkos, mācības bijušas paredzētas nobeigt martā vai aprilī, un divīzija atgrieztos Kurzemē. Ziņa ar atgriešanos Kurzemē stiprinājusi karavīru morāli.

Tā nu divīzija nebija sagatavota frontei, pat bez artilerijas pulka, kad tai 1945. g. 22. janvārī bija jāiziet no novietojuma un saskarē ar ienaidnieku jāieņem Nakele. Kaujas sekmīgi iesāka divīzijas izlūku bataljons, atbrīvojot arī 1000 latviešu Tornas grāvraču, kuŗus ienaidnieks bija pārķēris neapbruņotus. Kaujā ievadītas arī citās vienības, bet pēc smagām cīņām 15. divīzija nokļuvusi pirmajā daļejā ielenkumā.

Pirmo cīņas posmu raksturo divīzijas stāba (vācu SS) juceklīgā vienību ievadīšana kaujā un nespēja tās vadīt cīņu laikā.

Plkv. V. Janums atsāka parādīt jau austrumu frontē pierādītās izcilās spējas vadīt smagās atvairīšanas un ielenkumu izlaušanās kaujas. Tās viņš parādījis pie Doroteenhofas, Jastrovas u. c. Protams, arī pārējās vienības izcīnījušas smagas kaujas, un līdz 3. februārim divīzija bijusi smagi cietusi, bet 4. februārī saņēmusi no bij. policijas pulkiem (Tornas grāvračiem) kaujās rūdītu cilvēku papildinājumu. Tajā laikā divīzija bijusi pakļauta 18. Kalnu korpusa komandierim. Pēc divīzijas smagajiem kauju posmiem plkv. Januma kaujas grupa atkal nokļuvusi Kaminas ielenkumā, bet sekmīgi izlauzusies.

Sekoja Landekas, Hamerštein as, Elfenburgas kaujas, līdz sarkanarmijai izdevās vācu fronti pārraut un sasniegt jūŗas krastu pie Kolbergas, ielencot vācu III korpusu un 15. div., kuŗai norādīja izlaušanās ceļu. Tai laikā 33. grenadieŗu pulks (plkv. Januma) savāca citu karaspēka daļu (pārpratuma pavēle) atstātos ieročus, zirgus un vācu atstātos pārtikas krājumus. No šī ielenkuma 15. divīzija virzījusies gar jūrmalu, 13. martā pārejot Difenovas tiltam. Kā pēdējā vienība bijusi Januma pulka otrais bataljons.

Pomerānijas kaujas bija beigušās. Tajās redzams latviešu karavīru sīkstums, pašaizliedzība un varonība. Plkv. Janumu kā redzamāko apbalvoja ar vācu krustu zeltā. 50 kauju dienas Pomerānijā arī raksturojas, ka vadāmie nebija saliedēti ar saviem priekšniekiem, jo paredzētās apmācības nebija nobeigtas. Nebija sasniegta morāle, kas ir

izšķirīgs faktors militārā psicholoģijā: padotajiem jāsaaug ar vadību savstarpējā nesalaužamā uzticībā. Kauju apstākļi gan to ievērojami bija veikuši, tomēr palika otrs nozīmīgs faktors — aizmugurē vairs nebija tēvijas — dzimtenes, kur cīnījās 19. divīzija. Kauju lauki bija mainījušies, tomēr ienaidnieks bija tas pats, un tāpēc 15. divīzija ieiet vēsturē ar Pomerānijas kauju sīvo un asinsupuļiem bagāto pretošanos.

Divīziju pārvietoja, atjaunoja, bet ar ieročiem gan nepilnīgu. 11. aprīlī sākās sarkanarmijas lieluzbrukums un pēdējais cēliens vācu armijas sakāvei. Šinī sakarībā lasāms par plkv. Januma kaujas grupas darbību ārpus 15. divīzijas. Izšķirīgs bija plkv. Januma lēmums, neiesaistīt savu kaujas grupu cīņās un iet bojā, bet izvest uz rietumiem, ko sekmīgi veica.

Pēc datiem par 15. divīzijas vienību patvaļīgu pāriešanu angļu un amerikāņu gūstā un bij. archīva pārziņa kpt. Caunīša sastādīto rakstu — Kāds neizdevies noziegums — seko nodaļa par divīzijas vienību gaitām. 32. grenadieru pulka datos kļūda. Pulks esot aprīļa sākumā saņēmis no policijas vienībām saformētu bataljonu. Tas bija Rīgas policijas pulka btl. kopš Neveles kaujām un cīņām Latvijas telpā vācu armijas pulka operātīvā padotībā. Bataljonu visu laiku komandēja kpt. Miķelsons. (. . .) Seko raksts par 15. div. izlūku btl., kurš pirmais ievadīts kaujā majora V. Hāznera vadībā gūst pirmo uzvaru. Izlūkbataljona beidzamās pozicijas bija Berlīnē, galvenās drošības pārvaldes ēku blokā. Komandierim vltn. Neilandam un vēl dažiem izdevās no krievu gūsta izbēgt.

Tālāk lasāms artilerijas kara gaitu apraksts Rietumprūsijā un par apmācību laukumā palikušo likteni.

Sakaru bataljona liktenis tikpat traģisks kā citu vienību. Zīmīgi, ka pēdējais bataljona komandieris, vācietis, pārved to 3 dienu gājienā rietumu gūstā.

Aprakstīti notikumi divīzijas rezerves vienībās un Latviešu lauku papildinājumu depo. Jāpiezīmē, ka papildinājumu depo nodaļā iekļuvis pretrunīgums. Rīgas policijas pulka ārsta ltn. P. Lapsas atmiņu raksts par šī pulka pēdējo traģēdiju Kolbergas ieienkumā. Tajā nokļuva saslimušo un ,,saslimt gribētāju'' (arī daži virsnieki) grupa, kuru nosūtīja uz apgādes pulka atbilstošu vienību. Pats pulks minētā ielenkumā nebija. Arī dati 282., 292. lp. un pielikumā 6. schēmā rāda šo pretrunu.

Turpinājumā lasām rakstus par divīzijas papildvienībām, sevišķu uzdevumu vienībām un apgādes pulku. Par pēdējā darbību stāstīts plašāk, vietām atkārtojot kauju gaitās minēto. Piezīme, ka latviešu karavīru patstāvīgas darbības ierosinātājs bijis viens karavīrs, pārspīlēta, mazinot citu pulku un atsevišķu bataljonu komandieru rūpes novest savus cīņu biedrus angļu vai amerikāņu gūstā. Pltn. Meija pa atsevišķu maršrutu novadīja gūstā 32. grenadieru pulku angļu armiju grupas joslā. Tāpat darīja majori Balodis un Mežgrāvis ar 34. gr. p., arī daži citi.

15. divīziju komandieru SS vplkv. Burkes un majora Baumaņa sarunā maijā, Burke teicis: . . . es, kā godīgs karavīrs, nevaru pielaist, ka piepildās 3. tanku armijas komandiera vēlēšanās, lai latviešu karavīri tiktu nodoti sarkanarmijas gustā. Teiktajam ir sakarība ar kpt. Caunīša rakstu, un tā pareizību apliecinājis maj. Baumanis. Šai rakstā arī lasāms, ka Burke bijis pie armijas komandiera (citur teikts — 3. TA), lai šo pavēli

atceļ, kas neesot noticis. Pēc tam bijis virspavēlnieka stābā. (Kāda virspavēlnieka?) Arī tur pavēle neesot atcelta. Bet 298. lp. teikts, ka pirms Burkes un Baumaņa sarunas ieradies ģenerālleitnants Dēniks (Doenick), kam bijusi uzticēti aizmugures aizsardzības līnijas izbūve. Viņš esot atvedis pavēli, ka latviešu divīzijai jāieņem pozicijas uz līnijas Goldberga-Dobertina-Nienhagena, kā arī jāatbruņo atejošās vācu vērmachta vienības.

Tas un armijas grupas ,,Weichsel'' vēsture ved pie atzinuma, ka jārevidē kpt. Caunīša sastādītais raksts: Kāds neizdevies noziegums pret latviešu karavīriem, 158. lp.

Lūk, pamatojums: 3. TA tai laikā bija arm. grupas ,,Weichsel'' padotībā. Abi šo formāciju komandieri piederēja pie vācu brunoto spēku ,,bruņiniecisko virsnieku grupas''. Abi bija vienojušies neiesaistīties Berlīnes ielu cīņās, bet atbilstošā laikā novirzīt vienības uz rietumiem. Nav pamata pieņemt (nedokumentāri), ka tie nolēmuši savus karā biedrus latviešus nodot nāvei.

Turpretī SS vplkv. Burke raksturojas: Pieņēmis divīzijas komandēšanu, viņš ziņojumā nozākā latviešu virsniekus un ierosina, sākot ar rotas komandieri uz augšu, tos nomainīt (37. lp.) Burke bija uzzinājis karavīru labvēlīgo noskaņojumu pret rietumu sabiedrotajiem un sasauktā virsnieku sapulcē tos strostējis kā nederīgus un cita starpā teica: Tiem, kas klusībā koķetē ar angļiem un amerikāņiem, es varu pateikt, ka viņu nodoms neizdosies (158. lp.). Te der atcerēties, ka 15. divīzijas vācu SS stābs resp. divīzija bija SS galvenās pārvaldes (SSFHA) padotībā tikai operātīvi armijas vienībām.

Pēc jau minētās ģenltn. Dēnikes pavēles (dota arī vācu vienībām) sagatavošanās 15. divīzijai, Burke atgriežas pie maj. Baumaņa (298., 299.). Līdz šim brīdim Burke nebija domājis latviešu karavīrus glābt no 3. TA kom. ,,iznīcināšanas''. Tikai pēc tam, sarunā ar Baumani, izšķīries, ka arī pašam jāiet gūstā pie angļiem. Apzinoties, ka viņa reputācija latviešu virsniekos slikta, piepeši tēlo latviešu labdari. Ja vispār tāda latviešu karavīru iznīcināšanas norāde bijusi, tad no SSFHA tieši SS vplkv. Burkem.

Grāmatā arī rakstīts par garīgo aprūpi, slimnīcām, atpūtas namu, aviācijas leģionu un leģiona ģenerālinspekciju. Raksti par pēdējo papildināti ar pavēlēm, sarakstēm, inspekcijas ziņojumiem, tad lasāmi beigu vārdi. Pielikumā 6 schēmas.

Šī raksta autoram, grāmatu lasot, kāpināja interese un zināšanas. Tā runā par nebeidzamu cīņu — brīvību latviešu tautai Latvijā.

DAUGAVAS VANAGU MĒNEŠRAKSTS, 1978. G. NR.: 5.:

Raimunds Čaks

MŪSĒJO KAUJU GAITAS VĀCIJĀ

LATVIEŠU KARAVĪRS OTRĀ PASAULES KARA LAIKĀ. DOKUMENTU UN ATMIŅU KRĀJUMS. REDAKTORI VILIS HĀZNERS UN ALFRĒDS JĀNIS BĒRZIŅŠ. VI GRĀMATA. DV CV IZDEVUMS, 1978.

Šī grāmata stāsta par mūsējo kara gaitām Vācijas territorijā — Austrumprūsijā, Pomerānijā, Meklenburgā, par kara beidzamajām dienām un aiziešanu gūstā.

Vēsture liecina, ka neveiksmes un sakāve rada zaudētājos iekšējas nesaskaņas, vaininieku meklēšanu un sodīšanu dažādos veidos. Piem., Francijas sakāves laikā 2. pas. kara sākuma posmā viens pēc otra tika nomainīti bruņoto spēku virspavēlnieki, bet pozitīvus rezultātus tas tāpat nedeva. Mazākā mērogā un stilā tas pats notika 2. pas. kara beigu posmā austrumfrontē, kad atvaires kaujas jau risinājās Vācijas territorijā un katra diena nesa tikai zaudējumus un spieda tikai atkāpties, atkāpties un atkal atkāpties. Tad vairākiem augstprātīgiem un augstākiem vācu virsniekiem likās ļoti ērti un izdevīgi visu vainu par neveiksmēm un sakāvi uzvelt cīņu biedriem — latviešu virsniekiem un leģionāriem. Vīri, kas bija apliecinājuši ne vien varonību un drosmi kauju laukos krievzemē, bet arī prasmi vadīt un izrīkot savus pulkus un bataljonus, nu bija kļuvuši karošanā nemākuļi! Un kā var gaidīt augstvērtīgus kauju sniegumus no nobadinātiem un nepietiekami apbruņotiem kareivjiem, kādi Vācijas cīņu telpā bija latviešu leģionāri?

„Junkur, mirsti pieklājīgi!" kaujas laikā Fridrichs Lielais uzbrēcis kādam ievainotam un sāpēs skaļi vaimanājošam kadetam. Šos „zaldātu ķeniņa" vārdus vajadzēja atcerēties tiem vācu ģenerāļiem, kuri 1945. g. sākumā par neveiksmēm Austrumprūsijā un tālākās atkāpšanās kaujās sāka vainot latviešu leģionārus un viņu komandieņus. Šāda vācu vadības negaidīta un nepelnīta nostāja pielēja jaunas vērmeles jau tā rūgtajā latviešu karavīru ciešanu kausā. Par ko? Vai tādai vajadzēja būt atmaksai par krietno karošanu plecu pie pleca? Uz šo jautājumu šī grāmata atbildi nedod. Varbūt to dos turpmākie vēstures pētījumi, bet ticamāk, ka ne. Jāšaubās, vai kaut kur būs dokumentēts arī nodevīgais latviešu karavīru iznīcināšanas nodoms par ko liecina maj. V. Baumanis grāmatas 299. un turpmākās lappusēs. Šī liecība atklāj, ka daži vācu ģenerāļi gatavojušies īstenot kādreizējos Gēbelsa vārdus, ka par kaujās kritušu cittautu kareivi neraud neviena vācu māte.

Pēc konspektīva vispārējā pārskata un militārās situācijas izvērtējuma grāmatā seko pārskati par atsevišķo latviešu pulku un bataljonu sastāvu un kauju gaitām. Tos lieliski papildina pltn. Meijas, maj. Baloža, ārsta ltn. A. Ķikāna, kpt. Brīvkalna, maj. Mežgrāvja, maj. Hāznera, kpt.

Vēvera, ārsta ltn. P. Lapsas, ltn. Grūbes, ltn. Kļaviņa, v.v. E. Celtnieka un Bembera, kapr. K. Avena, kpt. Tūtes, kar. A. Zaķa u. c. ziņojumi un atmiņas. Tās ir vērtīgas liecības par kādreizējām izmisumā, sāpju, ciešanu un neziņas pilnajām dienām. Januma pulka kauju darbības pārskatam izmantota pulkveža paša jau 1953. g. izdotā grāmata.

Liktenim ir labpaticies, ka latviešu karavīri piedalījušies daudzos vēsturiskos un izšķirējos notikumos un kaujās. Šai grāmatā lasāmas liecības par mūsu karotāju piedalīšanos cīņās Berlīnē, ap valsts kanceleju kara pēdējās dienās un stundās. Tur no 15. div. izlūku bataljona atliekām — tikai ap 80 vīru, savas galvas nolikuši kādi 60, un tikai ap 20 mūsējiem sabrukuma brīdī bat. kom. vltn. Neilands varēja pavēlēt — „katram glābties, kā var . . ." Vltn. Neilandam Berlīnes pēdējās stundās bija pakļautas arī dažas vācu vienības — aviācijas ministrijas aizstāvēšanai! Viņš pats kritis krievu gūstā, bet vēlāk no tā izbēdzis.

Grāmatā publicētas arī vairākas vēsturiski nozīmīgas ģen. Bangerska pavēles, uzsaukumi un iesniegumi vācu valdības locekļiem. Rūpīgākiem tā laika militāro notikumu pētniekiem lieti noderēs grāmatai pievienotas kauju schēmas un grafiskie pārskati. Daudz foto uzņēmumu. Tā šī grāmata ir vērtīgs papildinājums piecām iepriekšējām.

LAIKS. 1979. GADA 27. JANVĀRĪ:

Kārlis Augstkalns

SABRŪKOŠAS VARAS CHAOSĀ

PIEZĪMES PAR 6. KARAVĪRU GRĀMATU.

Latviešu karavīrs Otrā pasaules kara laikā, dokumentu un atmiņu krājums, kurā apskatītas latviešu karavīru cīņas Vācijas telpā kara beigu cēlienā. Grāmatai pievienotas 7 schēmas uz atsevišķām lapām, kas ļoti atvieglo notikumu gaitas izsekošanu. DV centrālās valdes izdevums, redaktori Vilis Hāzners un Alfrēds Jānis Bērziņš. Grāmatu iesienot, dažos eksemplāros pielaista kļūda, samainot drukas loksnes. Nepareizi iesietie eksemplāri jānosūta A. J. Bērziņam, 44 Muenster (Westf.), Dreizehnerstrasse 5. Vācijā. Nosūtītā eksemplāra vietā saņems pareizi iesietu.

Grāmatā galvenām kārtām apskatītas 15. divīzijas gaitas un cīņas, bet īsumā pieminētas arī citas Vācijā bijušās vienības, kā Leģiona ģenerālinspekcija un Aviācijas leģions. Notikumu gaita nav apskatīta pa laika posmiem vai darbības vietām, bet pa vienībām. Vispirms īsumā apskatīta divīzijas darbība visā Vācijas laika posmā, tā veidojot pamatfonu visam tālākam iztirzājumam. Pēc tam tādā pat veidā apskatīta pulku, tajos ietilpstošo bataljonu un atsevišķu vienību darbība. Tāda pieeja

ņeizbēgami izraisa zināmu atkārtošanos, bet dod iespēju nepārtraukti izsekot attiecīgās vienības gaitām, kas sevišķi nozīmīgi bijušiem cīņu un gaitu dalībniekiem.

Grāmatā ievietoti iespējami daudzi, redaktoru nenogludināti, acu liecinieku notikumu apraksti un atreferējumi, kas vietām izsauc pretrunas. Tas ir nenovēršams, jo katrs dalībnieks zināmu notikumu ir uztvēris, pārdzīvojis un atceras īpati. Vienam otram lasītājam, notikumu līdzgaitniekam var likties, ka lietas gluži tā nenotika kā aprakstīts, bet tur nekā nevar darīt. Redaktori izmantojuši tās liecības un aprakstus, kas bijuši viņu rīcībā un, kā jau teicu, katram cilvēkam ir īpata uztvere.

Ir dažas nesaskaņas, kas neattiecas uz kaujas darbību, kuŗām gribu pieskarties. Viena no tām ir: kas ietekmējis divīzijas komandieri virsplkv. Burku neapgrūtināt divīzijas vienību nokļūšanu pie angļiem vai amerikāņiem — majors Baumanis vai majors Ķīlītis? 57. un 299. lp. teikts, ka majors Baumanis, bet 159. lp., ka majors Ķīlītis. Šo jautājumu šodien vairs nav iespējams precīzi noskaidrot, jo majors Ķīlītis vairs nav dzīvo vidū. Gala iznākumā tam arī nav sevišķas nozīmes un iespējams, ka runājuši abi — tikai katrs savā laikā. 53. lp. teikts, ka divīzijas vienības, pēc nonākšanas Meklenburgā, ķērušās ar lielu sparu pie nocietināšanas darbiem, jo cerējušas, ka pašiem šajās pozicijās iznāks aizstāvēšanās. Vairākās citās vietās (piem. 86. lp.) teikts, ka pie nocietināšanas darba ķērušies negribīgi, jo nebijis pārliecības, ka ierakumus nāksies izlietot, jo visi izjuta kaŗa beigu tuvošanos. Domāju, ka tas atbilda vispārīgam noskaņojumam. Vienā izteicienā redaktoriem spalva paslīdējusi par vieglu. 15. div. gaitu apraksts beidzas ar teikumu: „Latviešu kaŗavīri, kas bija cīnījušies Vācijas kauju laukos, no krievu nagiem bija izkļuvuši" (61. lp.). Tas gan izteica angļu vai amerikāņu gūstā nonākušo kaŗavīru acumirklīgo izjūtu, bet neatbilda patiesībai. Šo paslīdējumu redaktori vēlāk labo, pasakot, ka Dancigas un Karalauču rajonā krievu rokās krituši ap 3.000 mūsu kaŗavīru (234. lp.).

Himlers bija pavēlējis, ka 15. div. nekādā gadījumā nedrīkst iesaistīt kaujas darbībā pirms 1945. g. 15. februāŗa, lai dotu tai iespēju sasniegt kaut cik normālu kaujas gatavību (279. un 280. lp.), lai nenotiktu tas pats, kas notika iesaistot divīziju kaujās Krievijā. Bet divīziju kaujas darbībā ievirzīja jau 22. janvārī tikai daļēji apbruņotu, nepietiekami ietērptu un nesaliedētu nepārtrauktas komandieŗu maiņas un pārorganizēšanas dēļ. Tas norāda, ka vācu bruņotie spēki nebija vairs spējīgi darboties plānveidīgi, bet bija jālāpās, ķerot, kas tikai gadījās pa rokai. Tas norāda, ka iniciātīva bija pilnīgi ienaidnieka rokās. Šajā apstāklī liela loma Hitlera nostājai, ka vācu kaŗavīrs nedrīkst atkāpties, bet viņam jācīnās un jāmirst uz vietas. Esmu lasījis, ka vismaz daļa vācu augstākās militārās vadības, gaidot krievu uzbrukumu pie Vislas, gribējuši atvilt dziļumā galvenos spēkus, lai sagatavotais trieciens skartu tikai sedzošās vienības. Tādā veidā būtu iegūta zināma rīcības brīvība un spēki pretdarbībai. Hitlers to katēgoriski noliedzis. Tādēļ krievu sagatavotais trieciens jau pašā sākumā samala vācu spēkus, un vācieši bija zaudējuši katru rīcības brīvību. Tā paša iemesla dēļ arī vēlāk vācu vadība nedrīkstēja plānot un darīt dziļāku atraušanos, lai iegūtu laiku un iespēju kaut cik sakārtoties. Vienības

vienkārši klīda no pozicijām uz pozīcijām zem nepārtraukta ienaidnieka pārspēka spiediena. Vienības sajaucās, pātrūka sakari, pārtraucās kaut cik regulāra piegāde un nogāde. Šādā sabrūkošas varas chaosā bija jācīnās 15. div. karavīriem. Lasot grāmatu, nevar izjust tik daudz žēlošanos par savu likteni, kā sāpes par nespēju nogādāt uz aizmuguri ievainotos un slimos kara biedrus.

Arī pašas 15. div. apjomā lietas neritēja labāk. Kaujas norisē samērā īsā laikā mainījās trīs divīzijas komandieri. 34. kājn. pulkam bijuši astoņi dažādi komandieri, gan latvieši, gan arī vācieši, nemaz nerunājot par mazākām vienībām. Reizēm latviešu vienības piedalītas vāciešiem, reizēm vācu vienības latviešiem. Lasot grāmatu, tā ir neizdevās atrast vietu, kad visas divīzijas vienības būtu darbojušās normālā organizācijā un padotībā, izņemot pirmās divas dienas. Vienmēr kaut kas sadalīts, kaut kas kaut kam piedalīts. Jāapbrīno grāmatas redaktori, kas no tāda chaosa izveidojuši samērā pārskatāmu ainu. Sevišķi gribas pateikties par to, ka viņi nav mēģinājuši notušēt patiesos apstākļus, kas bieži vien notiek vēstures grāmatās. Tas lasītājam dod iespēju, dzīvot līdzi mūsu karavīru liktenim, kāds tas bija.

Domāju, ka grāmatā apskatīto notikumu cilvēcīgo pārdzīvojumu vislabāk izteiks līdzgaitnieka Valentīna Pelēča notikumu laikā rakstītā dzejoļa (6. lp.) divi panti:

Vemj rūsu apvāršņi, kur kara ratu smailes
Ar dzelžu ķetnām asins dubļus maļ.
Ir jāslēpj izmisums un jāsavalda bailes,
Kad gārdzot mīnas krīt un nāves dzeņi kaļ.
Rīts nav vēl atnācis, jau atkal zeme plaisā,
Un debess velve šausmās dunēdama trīs.
Un šķembu putenī, kas spalgi auro gaisā,
Dažs mūžiem iesvaidīts tiek savās asinīs.

DAUGAVAS VANAGU MĒNEŠRAKSTS, 1979. G. NR. 3.:

Kpt. Kārlis Purmals

KĀDA RAKSTA AČGĀRNĪBA

Latviešu karavīrs 2. pasaules kara laikā 6. grāmatas 58. lp. ievietots archīva pārziņa kpt. O. Caunīša raksts ,,Kāds neizdevies noziegums pret latviešu karavīriem.'' Virsraksts intrigē, bet saturs pretrunīgs grāmatā teiktajam citās vietās, arī vispār kara vēsturei atbilstošā laikā un manās

atmiņās 32. gr. pulkā. Tas pamudināja nesamierināties ar viegli tveramo, bet pētīt cēloņus, kas slēpjas aiz rakstā cita starpā sacītā: — Divīzijas komandieris pastāstīja sekojošo: ,,Pirms apmēram nedēļas (Tai laikā 15. divīzijas vienības gatavoja prettanku grāvjus, sprostus un ligzdas Freibergas, Lichenas un Firstenbergas rajonā. — K. P.) biju aizbraucis pie armijas komandieņa, kuŗš man pavēlēja ar visām rīcībā esošām latviešu vienībām sagatavot ierakumu sistēmu pret austrumiem plašā frontē — ieņemt un aizstāvēt. Latviešu vienībām minētās pozicijās ir jāpaliek, jātop iznīcinātām vai jānonāk lielinieku gūstā. Nedrīkst būt stāvoklis, ka latviešu kaŗavīri nonāktu pie angļiem vai amerikāņiem."

To nu maj. Balodim esot teicis 15. div. komandieris SS vplkv. Burke 2. maija pēcpusdienā. Bet maj. Baloža atmiņu stāstā ar to nav sakara. Viņš pie Burkes bijis 1. maijā, nekā tamlīdzīga nemin. Burke bijis priecīgs, ka viņš ieradies un, nekavēdams laiku, paziņojis savu lēmumu doties gūstā. Uz šķiršanos izdzēruši pa glāzei konjaka un novēlējuši viens otram laimīgu ceļu. Tālāk maj. Balodis saka, ka divīzijas stābs 1. maijā aizbraucis amerikāņu gūstā. Arī viņš tai pašā dienā pieteicies amerikāņiem un ar saviem padotajiem gūstekņu nometnē ieradies 2. maija pēcpusdienā, Hagenavas lidlaukā. Balodis sakarā ar klīstošo runu par atbrīvošanos no latviešu kaŗavīriem atzīmē citu iemeslu, proti, bijis nodoms 15. divīziju ap aprīļa vidu sūtīt uz Kurzemi. Viņš bijis klāt, kad div. k-ris Burke sūtījis 2 virsniekus uz Svinemindi gādāt kuģus. Arī pltn. Meija savās atmiņās to piemin. Sūtīšana nenotika. Vplkv. Silgailis savā grāmatā Latviešu leģions raksta, ka leģiona inspektors ģen. Bangerskis panācis augstākās SS vadības solījumu, ka 15. div. nepārvietos uz Kurzemi. (Tai laikā no Kurzemes uz Oderas fronti pārveda SS Frundsberga divīziju, apbruņojumu atstājot Kurzemē. — K. P.)

Tātad, kpt. Caunīša rakstā minēto nav teicis maj. Balodis. Skat. pēdējā stāstu 165,166. lp. Maj. Balodis kpt. Caunīša raksta pareizību neapstiprina, bet tā pareizību esot apliecinājis maj. Baumanis. Secināms, ka kpt. Caunītis vadījies ar SS vplkv. Burkes teikto maj. Baumanim 57. un 300. lp. Cita starpā: ,,Viss jau tāpat ir zaudēts, un es kā godīgs kaŗavīrs, nevaru pielaist tādu varbūtību, ka piepildās 3. tanku armijas komandieņa vēlēšanās, lai latviešu kaŗavīri tiktu iznīcināti Goldbergas-Nienhagenas iecirknī." Šis teksts ir atblāzma no kpt. Caunīša rakstītā, kad 15. div. bija vēl Freibergas-Lichenas-Firstenbergas rajonā.

Arī beidzamās 30. aprīļa pavēles uzdevums 299. lp., ka jāatbruņo atejošās Wehrmacht vienības un šīs pozicijas jāaizstāv, ir pretrunā ar tās pašas pavēles tekstu, ko saņēma 32. gr. pulka k-ris pltn. Meija (88. lp.). Tanī teikts: pulkam jāvirzās līdz Melchinas ezeram un jāizbūvē tanku aizsprosti. Pavēli atveda div. 1a maj. Kopps. Kur nu paliek izšķirīgā aizstāvēšanās un vācu kaŗavīru atbruņošana? Pēc šīs pavēles pltn. Meija izšķīrās pārtraukt sakarus ar divīziju un doties ar 32. gr. pulku rietumos gūstā. Tanī rajonā vācu frontes pret rietumiem nebija. Tas bija angļu armiju grupas joslā.

Šai sakarā lietderīgi ieskatīties citā kaŗa literātūrā, par notikumiem joslā, kuŗā atradās 15. latviešu divīzija kaŗa beigu mēnesī 3. tanku armijas komandieņa padotībā. Par to lasāms rūpīgi un bezpartejiski sagatavotā

grāmatā: Pēdējā kauja. Autors Kornelijs Raijens (Cornelius Ryan). Visumā A frontes vācu vadība vēlējusies noturēties pie Oderas, kamēr no R. pienāk angļi un amerikāņi, bet armiju grupas Vistula (Weichsel) komandieris ģenplkv. Heinrici zināja ,,eklipsi''. Tā bija karte, iegūta R. frontē, angļu stābā, pārsteiguma iebrukumā, kurā bija Vācijas okupācijas zonu sadalījums ar angļu — amerikāņu A robežu pie Elbas upes, secinājums, ka pēdējie pāri tai neies. Bet 12. arm. kom. ģen. Venks R. frontē nevarēja saprast, ka viņi nenāk tālāk, jo starp viņa vājo armiju un Berlīni pretestības nebija. Šai sakarā Heinrici, kad 25. aprīlī 3. TA komandieris pieteica, ka viņš vairs nespēs savu iecirkni noturēt, deva viņam atļauju (bez Hitlera piekrišanas) atkāpties. Saskaņā ar kpt. Caunīša rakstu un maj. Baumanim teikto vplkv. Burke ap to laiku bijis pie 3. TA komandieŗa. Kad feldmaršals Keitels uzzināja par 3. TA atkāpšanos, viņš ieradās pie tās kom. ģen. Manteifela, kur bija aicināts arī ģenerālpulkvedis Heinrici. Manteifels Keitelam teicis: ,,Manteifeļu ģimene ir 200 gadu kalpojusi Prūsijai un atbild par savu rīcību — atkāpšanos.'' Tātad, Manteifels tai laikā bija kļuvis patstāvīgs un piedāvāja Heinrici apsardzību.

Par 3. TA kom. ģen. Manteifelu teikts: Viņš skaidri zināja, ko darīs. Viņš turēsies, cik ilgi iespējams, bet pēc atkāpsies soli pa solim, ejot plecu pie pleca — uz rietumiem.

3. TA tanī laikā arī bija ungāru vienības un divas Vlasova divīzijas. Pēdējās ASV okupācijas vadība izdeva Padomju savienībai. Manteifels negribēja, kaut viens viņa padotais kristu krievu rokās.

Teiktā sakarībā 3. TA stābs izstrādāja vilcinošas pretošanās plānu. 27. aprīlī 15. div. pulki saņēma gājiena pavēli pārvietoties no Lichenas-Firstenbergas uz rietumiem, — un tālāk latviešu vadības pašierosmes gaitā pārgāja amerikāņu-angļu gūstā.

Šinī rakstā sacītais pamato kpt. Caunīša raksta nepareizību, kurā SS vplkv. Burkem piešķiŗ augstsirdīga gādnieka vaibstus, bet tikai tad, kad viņam vairs divīzijas vienību nebija. Sinī stāvoklī zīmīgs ir Burkes jautājums Baumanim: Vai latviešu kaŗavīri viņu aizstāvētu, ja viņš ietu ar tiem? Jautājums, cita starpā, saistās ar norisi div. virsnieku sapulcē ap aprīļa vidū (158. lp.). Burke teica, ka latviešu virsnieki nekam neder un nomaināmi ar vācu virsniekiem. Pēc virsnieku protesta izdarīja ,,nobalsošanu'' ar piecelšanos: 1.) lai pieceļas tie virsnieki, kuŗi ar mieru cīnīties pret rietumiem. — Neviens. 2.) piecelties tiem virsniekiem, kuŗi ar mieru cīnīties pret komūnistiem. — Pieceļas visi. Tad Burke piezīmēja: ,,Bet tiem, kuŗi klusībā koķetē ar angļiem un amerikāņiem, es varu pateikt, ka viņu nodoms neizdosies.'' Vai pie sacītā vēl iespējamas šaubas, ka noziedzīgais nodarījums pret latviešu kaŗavīriem mājojis SS vplkv. Burkes noziedzīgajā plānošanā?

Un, manuprāt, maj. Baumanis ir apliecinājis vplkv. Burkes teikto, nevis vai teiktais ir pareizs. Bet tas ir viņa paša ziņā.

LONDONAS AVĪZE. 1979. GADA 23. MARTĀ:

Indulis Kažociņš

OTRĀ PASAULES KAŖA BEIGU CĒLIENS

LATVIEŠU KAŖAVĪRS OTRĀ PASAULES KAŖA LAIKĀ. 6. SĒJUMS. DOKUMENTU UN ATMIŅU KRĀJUMS. REDAKTORI: VILIS HĀZNERS UN ALFREDS JĀNIS BĒRZIŅŠ. DAUGAVAS VANAGU CENTRĀLĀS VALDES IZDEVUMS, 1978. GADĀ. 351 LAPPUSE AR SCHĒMU PIELIKUMIEM.

Jau labu laiku mūsu rokās ir DV CV ar lielām pūlēm sarūpētās sērijas 6. grāmata, kas apraksta mūsu kaŗavīru gaitas Vācijas telpā, izmisuma un zaudējumu pilnās cīņas Pomerānijas sniegos un traukšanos uz rietumiem, lai nonāktu rietumu sabiedroto gūstā. Grāmata ir pilna ar drāmatisku notikumu aprakstiem, bet tajā nav liekas bravūras, pašslavas un tukšas ,,kaŗa varonības'' slavināšanas. Tā rakstīta lietišķā kaŗavīru stilā, kuŗā tikai retumis paspīd sarūgtinājuma izjūtas, kad savu vienību komandieŗi skaidri saredz vācu nacistu rīcības bezjēdzību un nacistu virsnieku uzpūtību. Pēc sīvām cīņām Pomerānijā, kur, neraugoties uz nacistu nemākulīgo vadību, latviešu 15. divīzija sekmīgi sedz vācu armijas atlieku atkāpšanos, to Oderas rietumu krastā atbruņo, kas latviešu kaŗavīriem ir smags apkaunojums. Viņiem gan stāsta, ka tagad notiks pārformēšana un apbruņošana ar jauniem ieročiem, bet patiesībā vāciešu nolūks ir no latviešu kaŗaspēka Vācijā atbrīvoties, nosūtot to uz Kurzemi. Kaut arī tā ir lielākās kaŗavīru daļas karstākā vēlēšanās, virsnieki vēsā saprātā redz, ka Vācija ir kaŗu jau zaudējusi. Neapbruņotas divīzijas nosūtīšana uz Kurzemi nozīmētu tikai to, ka palielinātos gūstekņu skaits, ko krievi izsūtītu uz Sibiriju. Latviešu leģiona ģenerālinspektors cenšas šādu nodomu novērst. No brīvprātīgajiem gan sastāda Rusmaņa kaujas grupu, kuŗu nosūta 19. divīzijas papildināšanai, bet Kurzemē tā nonāk par vēlu. Kaujas neredzējušu un neapbruņotu to saņem gūstā krievi.

Par vācu krimināli nolaidīgo rīcību divīzijas apgādē lasāms ģen. Bangerska iesniegumā (310. lp.). Tas nav vienīgais tāda veida iesniegums SS augstākai vadībai, un rodas jautājums, kas gan tie bija par latviešiem naidīgiem spēkiem, kuŗi centās 15. divīzijas gaitas Vācijā padarīt cik grūtas vien iespējams? Kad Latviešu leģiona ģenerālinspekciju pakļāva tieši SS augstākai vadībai, pēkšņi inspekcijas tiesības un iespaids pieauga. Tas ir viens no daudzajiem jautājumiem, kas jāatbild mūsu jaunajiem vēsturniekiem. Ģenerāļa O. Dankera vārdiem runājot, vēsture spriedīs tiesu. Te jāpiebilst, ka vēsture tad netiesās vāciešus vien, kā tas notika nožēlojamā teātŗa spēlē, ko sauc par Nirnbergas starptautisko tribunālu. Vēsture tiesās arī tos, kas pašreiz vēl jūtas gluži vareni — tāpat kā jutās nacistu ,,vietvalži'' vēl kaŗa pēdējās dienās Vācijā.

Latviešu virsniekiem izdevās saturēt kopā atlikušos latviešu spēkus, un jau pēc Oderas pāriešanas viņi sāka nopietni domāt, kā tikt vaļā no kaŗa

kalpu lomas, kuŗu vienīgais uzdevums ir segt nacistu dižvīru nemākulību. Plkv. V. Janums jau tad plānoja visas divīzijas strauju pārgājienu uz rietumiem, lai padotos rietumu sabiedroto gūstā. Tas tomēr būtu bijis bīstams solis, jo vācieši lielās dusmās būtu lietojuši visus līdzekļus latviešu divīzijas iznīcināšanai. Tas būtu ārkārtīgi nelabvēlīgi atsaucies arī uz latviešu bēgļu un gaisa spēku palīgdienesta jauniešu likteņiem. Plkv. Januma plānus izjauca viņam uzticētais sevišķais uzdevums pie Berlīnes. Vai tā bija sagadīšanās, vai arī tīšs nodoms atraut latviešiem viņu spējīgāko komandieri, to laikam nekad neuzzināsim, bet neraugoties uz visiem šķērļiem, Janums ar savu kaujas grupu bija pirmais, kas pārgāja pie amerikāņiem Giterglikas ciemā, dienvidos no Magdeburgas, jau 27. aprīlī. Savu pienākumu pret latviešu tautu un kaŗavīriem viņš bija veicis, bet viņu sagaidīja vilšanās un rietumu sabiedroto nievas . . .

Vienā vai otrā veidā nodoms par latviešu pāriešanu pie sabiedrotiem tomēr bija zināms visās 15. divīzijas vienībās, un agrāk vai vēlāk tās visas atrada savu ceļu un veidu, kā to panākt. Lielākais šķērslis šai gājienā bija piekomandētie vācu uzticības vīri, bet arī no viņiem latviešu virsnieki prata ar godu atbrīvoties. Vislielākais latviešu koncentrējums bija 2. maijā Šverīnas mežu masīvā, kur tobrīd pulcējās ap 5000 vīru. Tikai nedaudz mazāk latviešu pārgāja pie amerikāņiem Rēnas-Vismāras-Dasovas rajonā, kur saplūda ,,Tornas grāvraču'' pulki. ,,Grāvraču'' vai tā saukto būvpulku aprakstā ir kāda neskaidra vieta. Aplūkojamās grāmatas 283. lappusē teikts, ka 2. būvpulks sācis atiet dienvidos no 3. būvpulka un devies ziemeļrietumu virzienā, kamēr 3. būvpulks atgājis tieši uz rietumiem. Tālāk aprakstīts, ka pie Tesinas un Švanas pulks cietis smagus zaudējumus krievu uzlidojumos. Šis apraksts, nedaudz saīsināts, ir pārņemts no vplkv. A. Silgaiļa grāmatas Latviešu leģions. Šķiet, ka vplkv. Silgaiļa aprakstā samainīti pulku numuri, jo caur Tesinu un Švanu negāja vis 2. būvpulks, bet 3. būvpulks, kā tas arī teikts aplūkojamās grāmatas 283. lappusē, dažas rindas iepriekš. Arī majora J. Ķīlīša grāmatā Es kaŗā aiziedams aprakstīts, kā majori Ķīlītis un Baumanis (apgādes pulka komandieris) satiekas ar 2. būvpulka vienībām, pulkveža Liepiņa vadībā Šverīnā, tātad tieši uz rietumiem no Stetīnes. Vispār par būvpulkiem ir ļoti maz ziņu un tikai viens atmiņu apraksts par 1. būvpulka gaitām Pomerānijā.

Jānorāda uz diviem attēliem, kuŗi šai grāmatā neiederas. 21. lappusē zem attēla teikts, ka tie esot 15. divīzijas vīri ceļā uz fronti. Īstenībā tie ir latviešu zēni, gaisa spēku palīgi, Kurzemes cietoksnī ceturtās lielkaujas laikā. Par T34 tanka iznīcināšanu un drosmi tuvcīņā ar ienaidnieka kājniekiem nupat apbalvots GS palīgs Alfrēds U. (attēlā pirmais no kreisās ar EK2 un kaujā iegūto krievu automātisko šauteni). Attēls un notikuma apraksts ir O. Freivalda grāmatā Kurzemes cietoksnis 1. 157. līdz 159. lappusēs. Gluži nepiemērots ir attēls 104. lappusē. Šis attēls atrodams paša plkv. Januma grāmatā Mana pulka kauju gaitas ar parakstu, kas attiecas uz 1944. gada vasaru un tādēļ mazina lasītāja uzticību dotajiem datiem. Bez tam mirklis, kādā pulkvedis ir fotografēts, sakarībā ar iekavās lietoto zemtekstu, rada par šo kaŗavīru gluži greizu ieskatu. Plkv. Janums nebija tas vīrs, kas nolaiž rokas ne pārsteigumā, ne

izmisumā. Viņa pulka sekmju pamatā bija pulkveža ātri pieņemtie lēmumi un apņēmīgā rīcība. Ka attēls neattiecas uz 1945. gada pavasari, liecina arī tas, ka kaprālim kreisā pusē ir SS rūnu zīmes uz apkakles un tupošajam virsniekam piedurknes vairodziņš ir bez ,,sēru'' apmales, kamēr 1945. gadā jau visai 15. divīzijai bija saulītes apkakles zīmotnes un Vācijā ražotie piedurknes vairodziņi ar melno apmali, kā to var redzēt attēlos 122. un 123. lappusēs.

Visa grāmata pārskatāmības labā iedalīta pa dažādo vienību aprakstiem, sākot ar divīziju, pulkiem, bataljoniem un palīgvienībām. Jānožēlo, ka par vairākām vienībām dati trūcīgi, jo tie gājuši bojā kaujas apstākļos. Grūtības rada vienību sastāva noteikšana, gūstā padodoties, bet tā nav redaktoru vaina. Īstu skaidrību par to, cik latviešu karavīru pārnāca pie rietumu sabiedrotiem, laikam arī nekad neizdosies iegūt, jo daudzi pārnāca individuāli vai mazās grupās, par kurām nav nekādu ziņu. Daudzi ,,privātizējās'' uz savu roku. Redaktori vērtē, ka rietumos patvērumu atraduši ap 30.000 latviešu karavīru. Visa 15. divīzija Vācijas kaujās zaudējusi vairāk nekā pusi no sava pamatsastāva. Būvpulku zaudējumi nav aprēķināti, bet pavisam kopā jārēķinās ar aptuveni 12.000 vīru zaudējumiem Vācijas kauju laikā.

Lasot divīzijas kauju aprakstu, uzmācas jautājums, kādu iemeslu dēļ vācieši atšķīra no divīzijas vienlaicīgi visus latviešu virsniekus un instruktorus? Tas nevarēja būt tikai, lai dotu viņiem iespēju iet kursos zināšanu atsvaidzināšanai. Drīzāk ticams, ka daži vācieši cerēja nošaut divus zaķus ar vienu šāvienu: pāraudzināt latviešu virsniekus savā ,,kara mākslā'' un pārvācot latviešu kareivjus. Ar kareivjiem tās bija veltīgas pūles, jo stūrgalvīgie latvieši ,,nespēja'' pat iemācīties ieroču SS pakāpju vācu nosaukumus, ,,štrumbantfīreri'' vien iznāca. Latviešu virsnieki, turpretim, uzcītīgi mācījās vācu armijas taktiku. Iegūtās zināšanas viņiem labi noderēja nevien juceklīgajās kaujās, bet arī lai pārdurtu uzpūtīgos nacistu pūšļus, kuri ieradās no SS galvenās pārvaldes divīzijas stābā, lai pamācītu ,,tos Bauer, kā tas karš vedams''. Līdz ar plkv. Janumu jānožēlo, ka latvieši bija padoti nemākulīgajiem SS galvenās pārvaldes policistiem un nevis labi apmācītajiem vācu armijas virsniekiem. Ne jau gala iznākums būtu bijis citāds, bet, varbūt, lielie un nevajadzīgie zaudējumi būtu aiztaupīti. No 26. janvāra līdz aprīlim divīzijai bija trīs komandieri un divi stāba priekšnieki, bet latviešu pulkvežiem vadību neuzticēja! SS virspulkvedis Aks bija tāds nepraša, ka paši vācieši to bija spiesti atzīt un steigšus viņu nomainīja. Viņa pēctecis SS virspulkvedis Burks nebija daudz labāks un savu darbību iesāka ar vecām un pārbaudītām SS metodēm — nāves sodiem. Latviešu virsnieku acīs kaut cik atzinības ieguva vienīgi SS majors Vulfs, divīzijas stāba priekšnieks. Diemžēl viņš krita par upuri snaiperu lodēm jau pie Landekas, 3. februārī.

Grāmatu ievada leitnanta Arvīda Līdača domu lidojums un sveiciens dzimtajai zemei. Seko 1945. gada 14. februārī rakstīta Valentīna Pelēča dzeja Gājiens Pomerānijā. Kā uzskatāmībās materiāls ievietoti 42 attēli. Pavēles un citi dokumentāri raksti ievietoti atbilstošajās vietās tekstā, kur tas bijis nepieciešams — arī oriģinālvalodā. Ir dots izmantoto iespiesto

avotu saraksts un nedaudz labojumu pie iepriekšējiem sējumiem. Personu sarakstā ir pāri par 500 vārdu. Ļoti teicams papildinājums ir ievērojamāko virsnieku attēli ar īsām biografiskām ziņām par viņiem. 345. lappusē iespiesta saīsinājumu tabele. Tā ļoti noderīga sevišķi tiem, kuŗi nepārvalda armijas terminoloģiju. Tomēr ar latviskiem saīsinājumiem vien nepietiek. Derētu arī sarežģīto ieroču SS pakāpju nosaukumu saraksts ar atbilstošajiem nosaukumiem Latvijas armijā un — varbūt arī britu un US armijā, jo dažas dienesta pakāpes ir patiesi grūti pārtulkojamas. Piemēram, kas ir virsnieka vietnieks vācu (1945. g.), britu un US armijā? Vācu ieroču SS un tā laika latviešu pakāpju salīdzinājums gan ir dots šīs sērijas 2. un 3. grāmatā, bet arī tur tas nav pilnīgs, trūkst daudzu saīsinājumu izskaidrojumu, un uzticību pareizībai mazina iespieduma kļūdas. Piemēram, 3. grāmatā Hauptsturmführer, kas ir kapteinis, apzīmēts par majoru, kaut gan arī Sturmbannführer turpat apzīmēts tāpat. Negribot jāvaino tā laika redaktora paviršība. Tādas kļūdas ievērojami mazina sērijas nozīmīgumu cittautiešu acīs. Kamēr mūsu vidū vēl ir Latvijas armijas terminoloģijas pārzinātāji, varbūt derētu sastādīt vēl vienu papildsējumu, kuŗā būtu tikai šīs tīri techniskās lietas: saīsinājumi, pakāpju apzīmējumi un salīdzinājumi ar citu valstu apzīmējumiem, Latvijas armijas un Latviešu leģiona uzbūves un padotības schēmas, kā arī iespējami pilnīgs dažādo latviešu vienību saraksts ar viņu komandieŗiem un kaŗavīru skaitu. Protams, tas nav viegli veicams uzdevums, bet, manuprāt, sevišķi nozīmīgs mūsu jaunajai paaudzei, kas pati kaŗa gaitas nav līdzi izdzīvojusi, bet vēlēsies pētīt savu tēvu gaitas vēlākos gados. Varbūt šī papildsējuma redaktori paši atrastu vēl citas svarīgas lietas, kuŗas nav pietiekoši skaidras līdzšinējos sējumos. Mums nopietni jāpadomā par to, ka šo sēriju nelasa tikai vecie cīnītāji, kavējoties savas sagandētās jaunības atmiņās, bet arī vēsturnieki — cittautieši, kuŗi raksta un rakstīs par latviešu gaitām Otrā pasaules kaŗā.

Vēl pieminot Latviešu leģiona ģenerālinspekciju un tās uzdevumus, nāk prātā, ka ģenerālis Bangerskis parasti sūdzējies par to, ka viņiem nav skaidri noteiktu pienākumu un tiesību. Jādomā, ka vācieši ģenerālinspektora posteni neizdomāja ģen. Bangerskim vien. Vācu policijā un dažos citos institūtos jau sen pastāvēja ģenerālinspektoru iestādījums, kas aprakstīts 1957. gadā Koblencā izdotajā Neifelda, Huka un Tessina (H. J. Neufeld, J. Huck, G. Tessin) kopdarbā: Zur Geschichte der Ordnungspolizei 1936 — 1945. Par dažādajiem ģenerālinspektoriem policijas spēkos raksta Huks (Jürgen Huck) savas daļas 86. līdz 89. lappusēs. Šiem ģenerālinspektoriem ir bijuši arī savi sevišķi dienesta tiesību un pienākumu noteikumi, kuŗus, protams, ģen. Bangerskim neviens nerādīja. Neraugoties uz to, viņš pats intuitīvi atrada pareizo ceļu un, rīkojoties pēc savas labākās apziņas, lielā mērā veica tieši tos uzdevumus, kādi bija paredzēti vācu dažādajiem ģenerālinspektoriem. Nekā daudz labāka viņš nebūtu varējis paveikt, pat ja viņam visi punkti un paragrafi būtu bijuši zināmi. Mēs varam būt pateicīgi, ka mūsu kaŗavīru un visas tautas traģiskajās dienās šajā nozīmīgajā amatā bija tāds sirdsskaidrs cilvēks, patiesi liela personība. Kur palikuši viņa dokumenti, dienas grāmatas un memuāru uzmetumi, ka tie nav pieietami datu salīdzināšanai un

vēsturnieku darbam?

Atgriežoties pie aplūkojamās grāmatas, jāatzīst, ka tā sastādīta pārskatāmi, redaktoru atzinumi ir īsi un bez dogmatikas, tā dodot ierosinošu vielu tālākiem un sīkākiem pētījumiem. Grāmatas iekārtojums ir rūpīgs un tīrs, attēli iespiesti ļoti labi, par ko jāpateicas mūžībā aizgājušajam Jānim Abučam, kas uzticīgi pildīja savu pienākumu līdz pēdējam. Schēmas grāmatas pielikumā ievērojami atvieglina izsekošanu kauju gaitai, kā arī vispārējai 15. divīzijas kustībai Vācijas telpā. It sevišķi parocīgas tās ir tādēļ, ka iespiestas uz atsevišķām lapām, kuras lasot var turēt līdzās uz galda. Abi redaktori pelnījuši atzinību un pati grāmata — ievērību mūsu jaunā paaudzē, aprakstīto cīnītāju pēcnācējos.

LAIKS. 1979. GADA 29. DECEMBRĪ:

Dr. Benno Ābers

BAGĀTS DEVUMS LATVIJAS VĒSTUREI

VILIS HĀZNERS UN ALFRĒDS JĀNIS BĒRZIŅŠ (REDAKTORI), LATVIEŠU KARAVĪRS OTRĀ PASAULES KARA LAIKĀ. DOKUMENTU UN ATMIŅU KRĀJUMS. DAUGAVAS VANAGU CENTRĀLĀS VALDES IZDEVUMS. VI, 1978, 351 LPP. VII, 1979, 440 LPP.

Lai cik daudz cēluma, drosmes, varonības un mērķtiecības pamatoti saskatām latviešu karavīru stājā un cīņā pret boļševiku spēkiem Otrā pasaules karā, tomēr nevar noliegt, ka pati šī cīņa un tās gala iznākums — zaudētais karš — kopskatījumā atzīstams par traģēdiju.

Traģēdija bija jau tā, ka latviešu karavīriem — Latviešu leģionā vai ārpus tā — bija jāpakļaujas vācu vadībai, vācu komandieriem — divīzijas līmenī un nereti arī zemākās pakāpēs — pie kam šie vācu virsnieki ne vienmēr bija taisnīgi, ne vienmēr vērtēja latviešus pēc viņu spējām un panākumiem: katrā ziņā vācu virsnieki lielāko tiesu arī nesimpatizēja latviešu nacionāliem mērķiem. Un kā aprakstīts mūsu aplūkojamā grāmatā (VI, 18): Latviešu leģiona 15. divīzijas iesaistīšanās kaujās Vācijas telpā (no 1945. gada 22. janvāra līdz 2. maijam) notika „ļoti neizdevīgā situācijā, jau kara noslēguma mēnešos, kad visas kaujas bija vai vienīgi atkāpšanās, ielenkuma un citu militāru apjukumu darbība, kas radīja daudz grūtību, neskaidrību un arī cīņas nepatiku karot svešā zemē, par dažkārt svešiem mērķiem".

Traģēdija bija arī tā, ka vācu vadība nereti raidīja latviešu karavīrus kaujās, kad tie vēl nebija pietiekami sagatavoti un apmācīti. Bieži latviešu

kaŗavīrus norīkoja kaujai frontes visbīstamākajās vietās vai, atkāpjoties, arjergardā, kur cilvēku zaudējumi bija lielāki. Te viens piemērs no Hāznera un Bērziņa grāmatas (VI, 109) par kaujām 1945. gada februārī (Pomerānijā): ,,Nebija šaubu, ka (33. grenadieŗu) pulks (pulkveža Januma pakļautībā) novietots krievu uzbrukuma smagumpunktā un ka vācu frontes vadība bija tīšām žēlojusi savus spēkus, ļaujot noasiņot latviešu spēkiem."

Bieži latviešus sūtīja kaujās nepiemēroti ietērptus un nepietiekami apbruņotus. (VI, 12: ,,Bēdīgs bija [15. divīzijas] kaŗavīru stāvoklis ietērpa ziņā, trūka ziemas apģērbu, apavu . . . zābaki bija saplīsuši, salāpītas drēbes u. t. t. Vienībās tikpat kā nebija pat bruņu cepuŗu."). Dažkārt — ieroču trūkuma dēļ — latviešu vienībām atņēma ieročus un nodeva tos vāciešu apbruņošanai.

Un vēlāk traģēdija bija tā, ka ar latviešu kaŗavīriem pēc padošanās rietumu sabiedrotajiem angļiem, amerikāņiem un frančiem ilgu laiku apgājās kā ar nevēlamiem gūstekņiem un turēja viņus nometnēs kā naidniekus, neinteresējoties un neievērojot to, ka šie kaŗavīri gan bija bijuši vācu sabiedrotie cīņā pret boļševikiem, bet patiesībā — sirdī un garā — viņi nebija nekādi hitlerieši. Tie bija vīri, kas par savu tālāko mērķi uzskatīja Latvijas neatkarības atjaunošanu un cerēja uz rietumvalstu atbalstu šī cēlā mērķa sasniegšanai (nebija aizmirsts rietumvalstu atbalsts cīņā par patstāvīgu Latviju 1919. gadā). Vairāk nekā no nāves latvieši centās izvairīties nokļūt padomju gustā.

Kaŗa beigu posmā latviešu kaŗavīri Vācijā steidzās padoties rietumu sabiedrotajiem angļiem un amerikāņiem, sagaidot no tiem pilnīgu izpratni savai politiskai pārliecībai veidot nākotni draudzībā ar šīm nācijām un kalpojot mērķim — brīvai Latvijai. Bet arī viņu lielie asins upuri šo ceļu nepavēra, nevarēja pavērt. Latviešu kaŗavīriem daudzkārt ,,nācās piedzīvot lielu vilšanos un izciest smagas gūsta gaitas". (VI, 56).

Raksturīgu liecību par latviešu kaŗavīru noskaņojumu kaŗa beigu posmā devis majors Mežgrāvis (VI, 158):

,,15. divīzijas komandieris Burks 1945. gada aprīlī Firstenbergā sasauc visu divīzijas virsnieku sapulci. Beigās divīzijas komandieris pateica, lai pieceļoties tie virsnieki, kas ar mieru cīnīties pret rietumiem. Neviens nepiecēlās. Tad lika piecelties tiem, kas ar mieru turpināt cīņu pret komūnistiem. Visi piecēlās kā viens."

Lasot šīs grāmatas — ,,Latviešu kaŗavīrs" 6. un 7. sējumu — visi tā laika apstākļi un notikumi latviešu kaŗavīru liktenī izceļas ļoti spilgti kā detaļu attēlojumā, tā vispārinājumos. Ar šiem divi sējumiem tad nu ir pabeigta visa grāmatu serija, kas ietver gan dokumentus un kaŗavīru atmiņas.

Daudzās vietās stāstījams stipri chronikāls, ar precīziem dienu un stundu datējumiem katrai militārai darbībai. Bet arī tad, šķiet, ne tikai cīņu dalībniekiem, bet gan katram latvietim varētu būt inerese lasīt šīs chronikālās vietas, jo tām sevišķu nozīmību un traģisku izjūtu pārdzīvojumu piešķir taisni tas fakts, ka te ir runa par latviešu kaŗavīru likteni izmisīgā zaudētā cīņā.

Nav tikai vēsturiska statistika, bet faktu atklājums, kas rada latvietim

dziļi emocionālu saviļņojumu, ja uzzinām, ka ,,pēc smagajām kaujām Prūsijā un Pomerānijā 15. divīzijā 1945. gada 4. aprīlī bija palikuši 250 virsnieku un ap 8000 instruktoru un kareivju, tātad mazāk nekā puse no tās sākuma sastāva". Turpat VI, 17 pieminēts, ka Vācijā 1944. gada beigās un 1945. gada sākumā, pirms smagajām kaujām, 15. divīzijā bija pāri par 19 tūkstošiem karavīru.

Grāmata atgādina, ka 1945. gada 26. janvārī sākās 15. divīzijas atkāpšanās un ka ,,ar atkāpšanās sākumu divīzijas jaunie un nesagatavotie karavīri piedzīvoja vienu ielenkumu pēc otrā, no katra laužoties ar ļoti smagiem zaudējumiem. Tam nāca klāt arī necilvēcīgā krievu karaspēka izrīcība, apšaujot gūstā kritušos vācu vai latviešu karavīrus. Pēc Flederbornas kaujām Landekas mežā vien krievi divās dienās apšāva ap 400 latviešu gūstekņu . . . Šādas slepkavības bija arī citās šajā grāmatā minētās vietās. Šādu necilvēcību Otrā pasaules kara laikā parādīja tikai krievi! Leģiona vēstures materiālu archīvos ir daudzi liecinājumi par šo mežonīgo izrēķināšanos". (VI, 331).

Kamēr sestā grāmata stāsta par latviešu karavīru cīņām Vācijas telpā Otrā pasaules kara beigu cēlienā, tikmēr septītajā grāmatā apskatīti vairāki temati, proti, latviešu aviācija, latviešu karavīru papildu un palīgvienības, karavīru aprūpe, Latviešu leģiona ģenerālinspekcija, Otrā pasaules kara noslēgums. Viscaur manāma redaktoru cenšanās noskaidrot un parādīt patiesos kailos faktus, būt objektīviem, stāstīt bez retoriskiem izskaistinājumiem. Un tieši ar šīm teicamajām īpašībām redaktori panākuši, ka šīs chronikālās, ar daudziem attēliem un kartografisku materiālu apgādātās grāmatas ir, bez šaubām, ievērojams, bagāts devums Latvijas tā laika vēsturei.

Tas ir avots, kas — kopā ar citu autoru agrāk publicētajām atmiņām un apcerēm — dod iespēju vēsturniekiem sarakstīt pamatīgu Latviešu leģiona un vispār Otrā pasaules kara laika Latvijas vēsturi, izvērtējot latviešu tautas traģiskos pārdzīvojumus un zaudējumus.

Latviešu leģions bija ne tikai traģiska parādība. Kaut arī tas nebija ,,brīvprātīgo" leģions, kā to oficiāli mēdza dēvēt, tas tomēr deva iespēju latviešiem — pēc 1939. un 1940. gada bezpretestības kapitulācijas krieviem — pierādīt pasaulei, ka latviešu tauta joprojām ir gatava ar ieročiem cīnīties par Latvijas brīvību. Leģions cerēja, tauta cerēja, ka kara iznākums atkal radīs labvēlīgus apstākļus neatkarības vēlreizējai sasniegšanai. Leģiona pastāvēšana sekmēja arī latviešu bēgļu evakuāciju uz Vāciju, ar ko jo daudzi izglābās no vēlreizējas nokļūšanas sarkano režīma patvaļā.

Protams, hitleriskā Vācija nebija piemērots sabiedrotais latviešu nacionālo mērķu sasniegšanai. Vācu vadītājās aprindās bija nozīmīgi spēki, kas visādā veidā centās mazināt vai iznīcināt latviešu izredzes un iespējas atjaunot neatkarīgu Latviju. Daudzi vācieši nebija aizmirsuši grāfa fon der Golca un ,,kņaza" Bermonta-Avalova 1919. gada militārās avantūras pret tikko nodibināto Latvijas valsti. Daudzi sapņoja par Baltijas zemju kolonizāciju ar vāciešiem. Un kad Otrais pasaules karš bija Vācijai neglābjami zaudēts, savus īstos pretlatviskos nodomus parādīja kādi ietekmīgi kungi vācu militārajā vadībā, mēģinot panākt, lai kara

beigu posmā tiktu iznīcināts pēc iespējas daudz latviešu karavīru. Šie ļaunie nodomi tomēr nebija vairs reālizējami, ja ne citādi, tad notikumu pārāk straujās attīstības dēļ (skat. Hāznera un Bērziņa sesto grāmatu, 57 — 60, 86 — 87, 125, 166 — 168, 273, 295, 300. un 325. lappusi).

Šī apskata beigās kā konstatējumu ar plašāku nozīmi lai atļauts vēl citēt kādu vietu no šīs grāmatas (VI, 35) par Leģiona spēku kaujām 1945. gada februāra vidū pie Kaminas (Pomerānijā):

„Kaminas kaujas bija beigušās. Tās atkal bija prasījušas no latviešu karavīriem asiņainus upurus un pārcilvēcisku fizisku un garīgu piepūli, bet tajā pat laikā tās bija spilgta liecība mūsu vīru izturībai, drošsirdībai un vadības mākai."

SEPTĪTĀ GRĀMATA

Līdz astotās grāmatas rediģēšanas nobeigšanai bija parādījušās trīs recenzijas par 1979. gadā iznākušo septīto grāmatu. Tās arī ievietojam šajā sējumā.

Rakstītāji ir:

1) redaktors kapteinis **Kārlis Purmals** laikrakstā **,,Latvija Amērikā"** (1980. gada 2. februārī),

2) redaktors **Raimunds Čaks** (**DVM**, 1979. gada Nr. 6. zem virsraksta **,,Paveikts kapitāldarbs"**) un

3) leitnants **Indulis Kažociņš** (laikrakstā **Londonas Avīze**, 1979. gada 21. decembrī zem virsraksta **,,Latviešu karavīrs Otrā pasaules kara laikā"**).

Kā pie sestās grāmatas recenziju autoru saraksta piezīmēts, tad 7. grāmatu bija, kaut īsumā, pieminējis arī **Dr. Benno Ābers**.

Visu grāmatu recenzantu atzinumi un piezīmes lieti derēs visiem tiem, kas nākotnē vēl pētīs Latviešu leģiona gaitas un latviešu tautas un karavīru stāju Otrā pasaules kara laikā un šo grāmatu redaktori var būt pateicīgi visiem tiem, kas pūlējās iedziļināties to saturā un sniegt atklātībai savus atzinumus, piezīmes un vērtējumus.

LATVIJA AMĒRIKĀ, 1980. GADA 2. FEBRUĀRĪ:

Kārlis Purmals

LATVIEŠU KARAVĪRS OTRĀ PASAULES KARA LAIKĀ

7. GRĀMATA. 440 LP. REDAKTORI VILIS HĀZNERS UN JĀNIS A. BĒRZIŅŠ.

Šis ir grāmatas serijas nobeigums un sniedz daudz nezināmu vai maz zināmu datu, arī intriģējošās ziņas par Latviešu centrālo padomi pagrīdē (LCP) un tās sakariem ar kureliešiem. Gūstam plašu ieskatu par latviešu vienību sagatavošanu aviācijai un nakts kaujām, kuru beidzamais posms norisinās Latvijas territorijā. Skumji lasīt nodaļu par latviešu jaunatni vācu gaisa spēku palīgdienestā.

Nelaime sākās ar to, ka reichsministrs Rozenbergs bija nolēmis Latvijā un Igaunijā pēc t. s. „Hitler Jugend" parauga piemērot likumu, ar kuru šo zemju jauniešus pakļaut armijas palīgdienestam. Tā kā latviešu jaunatnes organizācijas vadītāji to ignorēja, ar pavēli atsauca no frontes bij. skautu vadītāju kpt. A. Mateasu un iecēla par Latviešu jaunatnes organizācijas stāba šefu. Iecēla arī apriņķu vadītājus, kuriem vecāki un jaunieši neuzticējās. Mateasam cīņa ar vāciešiem apnīka, tāpēc viņš atgriezās frontē, bet viņa vietā iecēla skautu vadītāju Ēriku Rulli. Par latvisku stāju viņu uz īsu laiku apcietināja, bet drīz vien atsvabināja, jo bez latvieša vadības šai iecerei nebūtu nekādu sekmju.

Vācieši palīgdienesta jauniešus izmantoja pie zenītartilerijas un prasīja ģenerāldirektora O. Dankera akceptu. Pēdējais to noraidīja. Tad vācieši pieprasīja ar rakstu Dankeram dot 7000 zēnu un 4000 meiteņu gaisa spēku izpalīgos. Latviešu direktorijas padome arī to noraidīja. Beidzot vācieši aicināja Dankeru uz Berlīni un izspieda no viņa solījumu, ka aicinās brīvprātīgos. Pēc tam H. J. „štamfīrers" Hervigs nodeva jauniesaucamo pavēli tieši Latvju jaunatnes organizācijas stāba šefam Rullim. Grāmatā atrodams plašs ieskats par iesaukto zēnu likteni 1944./45. g. un gūstā.

Lasāms arī par latviešu karavīru gaitām vācu militārajās vienībās, sevišķi tiem, kas prata vācu un krievu valodu. Lēš, ka vācu darba dienestā bijis iesaistīts ap 10.000 jauniešu, no kuriem vēlāk vairums nonāca Latviešu leģionā.

Interesanti lasīt par kureliešiem. Kureliešu tapšanā un darbības norisē ģen. Kurelis bijis tikai izkārtne, aktīvākais vadonis bija viņa stāba priekšnieks strēlnieku kapteinis Upelnieks, fantasts un tai pašā laikā liels patriots. Viņš bija izstaigājis Tālos austrumus un uzskatīja sevi par nemaldīgu, lai gan politiski militārās spējās bija palicis iepakaļ, lai varētu spriest par Otrā pasaules kara nobeigumu.

1943. g. augustā pagrīdē nodibinājās LCP, kurā ietilpa Latvijas demokratiskā laika politiskie darbinieki. Cita starpā tā vēlējās atraut Latviešu leģionam vācu mobilizētos karavīrus. Pie LCP esot bijusi militāro lietu komisija, kuru vadījis kpt. Upelnieks. Secināms, ka kureliešu kustībai bijis sakars ar LCP, tikai paliek neskaidrs, kas bija atbildīgs par šo vīru likteni.

Atrodam datus arī par transporta, intendantūras un medicīnas vienībām, latviešu virsnieku un instruktoru skolām un kursiem. Vispusīgi apskatīta karavīru un viņu ģimenes locekļu kultūrālā aprūpe un sakaru veicināšana ar dzimteni. Lasām par Latviešu leģiona lazareti, kas kara beidzamajā posmā pārcelta uz Šverīnu, Meklenburgā. Te vēlreiz personāls parāda savu izcilo pienākuma apziņu, paglābjot lazareti un slimniekus no nokļūšanas sarkanarmijas varā.

Nodaļā par Latviešu leģiona ģenerālinspekcija lasāms, ka ģenerālinspektora ģen. Bangerska tiesības un pienākumi nav bijuši fiksēti. Tas vēlāk izrādījās par ieguvumu. Kad 1944. gada rudenī Latviešu pašpārvalde aizbrauca uz Vāciju, Bangerskim bija jārūpējas arī par civīliedzīvotājiem. Nenoliedzami, Bangerskim bija tautas un karavīru uzticība.

Minēts arī aptuvenais karavīru skaits Vācijā kapitulācijas laikā. Lai kā Bangerskis un pašpārvalde centās latviešu vīrus un zēnus atturēt no izklaides pa vācu vienībām, okupācijas vara to varēja izdarīt plašos apmēros.

Ir ļoti nozīmīgi zināt Latviešu leģiona, atsevišķo bataljonu un pulku cīņas ideoloģiju. Grāmatas tekstu nedaudz papildinot, tā ir šāda: Pirmkārt, Pad. savienības 1940./41. g. Latvijas okupācijai nevarēja ļaut atgriezties, jo tā bija iegrūdusi latviešu tautu un valsti neizsakāmā postā. Komūnismu varēja uzveikt tikai ar cīņu. Mēs nedrīkstējām no šīs cīņas atteikties un latvieši cīnījās tikai par savu brīvību. Bija jāraugās patiesībai acīs, tādai, kāda tā bija toreiz. Kopā ar mums cīņā stāvēja vācieši, igauņi, somi un citas Eiropas tautas.

Šīs cīņas jēgas neizpratēji zākāja Leģiona vadību, ka tā cīnoties par vācu interesēm. Tādi uzskati atrodami vēl tagad. Šinī sakarībā jāatgriežas pie pieminētās LCP, kas tai laikā darbojās pagrīdē. Vienā ziņā Leģionam ar to cīņas ideoloģija bija kopēja: atgūt brīvu Latviju. Otrā daļa toties bija atšķirīga. Pēc LCP ideoloģijas vispirms jāuzvar Vācija, bet pēc Latviešu leģiona — vispirms komūnisms, Pad. savienība. Ka Leģiona cīņas ideoloģija arī šinī ziņā bija pareiza, pierādīja kara beigu posms un vēlāk ārpolitiskās norises. To apstiprina arī izcilais valstsvīrs Vinstons Čerčils savos memuāros, teikdams: Mēs kā pirmo nokāvām nepareizo cūku (vāciešus — ref.). Ar dziļu nožēlu atzīstams, ka politiska gudrība nebija dota izšķirīgajam noteicējam ASV prezidentam Rūzveltam. Neuzvarot Pad. savienību kā pirmo, Rūzvelts tai atdāvināja Austrumeiropas brīvās valstis.

Grāmatā daudz fotografiju, arī tekstā pieminēto personu saraksts.

DAUGAVAS VANAGU MĒNEŠRAKSTS, 1979. GADA NR. 6.:

Raimonds Čaks

PAVEIKTS KAPITĀLDARBS

,,LATVIEŠU KARAVĪRS OTRĀ PASAULES KARA LAIKĀ'', 7. GRĀMATA. REDAKTORI V. HĀZNERS UN A. J. BĒRZIŅŠ. 1979. DV CV IZDEVUMS.

Ar 7. grāmatas iznākšanu beidzot nobeidzies DV CV izdotais kapitāldarbs ,,Latviešu karavīrs Otrā pasaules karā''. Šis ir viens no visnozīmīgākajiem un vērtīgākajiem izdevumiem trimdā. Tas dokumentē un iemūžina mūsu cīņas 2. pas. karā par mūsu valsts neatkarību un tautas

brīvību. Kaut tās bija traģiskas un izmisīgas, tās tomēr nedeva cerētos un ilgotos rezultātus. Uzvaras vainagu un brīvības vietā mūsu karotājiem bija jāizcieš posts un pazemojumi gūstā un nekrietni apmelojumi vēl daudzus gadu desmitus pēc tā (un tie vēl nav beigušies). Savas nekrietnās izrīcības nosegšanai komūnistu vēsturnieki, rakstot par 2. pasaules karu, mūsu karotājus nemaz nepiemin, lai ar to radītu iespaidu, ka latvieši samierinājušies ar viņu zemes viltīgo un brutālo okupāciju 1940. g. Šie septiņi zaļās cerību krāsas vākos iesietie sējumi mūžīgi atgādinās mūsu pašu jaunajām audzēm un nopietniem un objektīviem citu tautu vēsturniekiem, ka latvieši nesamierinājās ar Padomju Savienības iebrukumu, bet tam izmisīgi pretojās, būdami gatavi iet kopā kaut vai ar ,,pašu velnu'', lai tikai šo iebrukumu atturētu un pasargātu Latviju no austrumu sarkanā mēra uzmācīgajiem un stindzinošajiem apkampieniem.

Mūsu literātūrā un periodikā samērā maz ziņu par latviešu kara lidotāju darbību 2. pas. karā un jauniešu iesaistīšanu gaisa izpalīgu dienestā kara beidzamajā gadā. Šis sējums par šiem abiem sektoriem sniedz plašas un autentiskas, dokumentos un dalībnieku liecībās pamatotas ziņas.

Kpt. A. Graudiņš devis plašu pārskatu par Latviešu aviāciju leģionu, kurā 2. pas. karā kalpojuši tuvu pie 1200 vīru, veicot daudzus kaujas lidojumus un izpelnoties par tiem apbalvojumus. Tā, piem., 1. eskadriļa no 1944. g. 26. marta līdz 7. okt. bija piedalījusies apm. 2000 kaujas lidojumos, zaudējot 3 lidotājus, 2 kritušus virsniekus un vienu dižkareivi. Individuāli vislielāko lidojumu skaitu — 229 kaujas lidojumus veicis ltn. T. Ābrams. Vairāki citi lidotāji veikuši 150 un vairāk kaujas lidojumu. 2. eskadriļa no 1944. g. 27. līdz 8. okt. veikusi ap 2400 kaujas lidojumu, zaudējot 3 lidotājus. No šīs eskadriļas vislielāko lidojumu skaitu — tuvu pie 150 veikuši ltn. A. Gudermanis un vltn. J. Maisiņš. Kara beigu posmā nedaudzi latv. lidotāji iesaistīti arī gaisa kaujās rietumu frontē, piem., seržanta Klinta lidmašīna nokritusi pie kāda beļģu ciema (Klints apglabāts Lommeles Brāļu kapos, Beļģijā), bet angļu lidotāju uzbrukumā aizdedzies vltn. Millera lidmašīnas motors — pats M. bijis spiests glābties, izlecot ar izplētni. Šo drāmatisko epizodu viņš pats saistīgi attēlo. Interesantas atmiņas par saviem kaujas lidojumiem un klizmām sniedzis arī ltn. J. Āboltiņš.

Par latviešu jauniešu iesaistīšanu gaisa spēku palīgdienestā plašu ziņojumu sagatavojis ltn. I. Kažociņš. No tā uzzināmi vairākus zīmīgus, bet līdz šim nezinātus (vai maz zināmus) faktus piem., par ģen. Dankera un Latvju Jaunatnes org. vadītāja E. Ruļļa pretošanos jauniešu iesaukšanai.

Interesantu ieskatu Leģiona slimnīcas darbā sniedzis Dr. med. A. Alksnis, bet par leģionāru vispārējo aprūpi — Dr. med. J. Puriņš. A. Kundrāts pastāsta par frontes teātra bieži vien dēkainajām gaitām, bet E. Puķe par intendantūras mantu darbnīcām. Sniegtas arī ziņas par latviešiem dažādās vācu militārās vienībās, flotē u. c. Vltn. A. Ludriksons pastāsta par 3 latviešu rotu gaitām vācu padotībā, no DVM pārspiesti P. Strantes pētījumi par kureliešiem. Ir arī pārskats par virsnieku skolām un instruktoru kursiem, Karavīru palīdzības darbu un piederīgo apgādi, neredzīgo kara invalidu gaitām u. c.

Arī šo tāpat kā 6. grāmatu, rediģējuši V. Hāzners ar A. J. Bērziņu. Grāmatu ievada A. Ķekša dzejolis, bet pēcvārdus lielajam darbam uzrakstījis DV priekšnieks J. Frišvalds. Viņš atgādina ilgo un ar grūtumiem saistīto izdevuma tapšanas procesu, ko kavējusi gan darbinieku nāve, gan citas trimdas apstākļu grūtības. Taču tās nu ir pārvarētas, un tagad mūsu priekšā ir 7 biezi sējumi (2404 lappuses!), kas Frišvalda vārdiem runājot, ,,palīdz labāk iepazīt un izprast mūsu karavīru gaitas nesenās vēstures posmā''. Un lai tās ,,stiprina mūsu patriotisko pienākuma apziņu''.

LONDONAS AVĪZE, 1979. GADĀ 21. DECEMBRĪ:

Indulis Kažociņš

LATVIEŠU KARAVĪRS OTRĀ PASAULES KARA LAIKĀ. DOKUMENTU UN ATMIŅU KRĀJUMS, 7. SĒJUMS. REDAKTORI: V. HĀZNERS UN A. J. BĒRZIŅŠ. 440 LAPPUSES. DV CV IZDEVUMS, 1979.

Šis sējums ir pēdējais sērijā, kura iecerēta jau 1951. gadā. Pirmais sējums iznāca 1970. gadā. Visus līdzšinējos sējumus ar lielu rūpību salika un iespieda Ziemeļblāzmas apgāda vadītājs Jānis Abučs. Sava lielā darba nobeigumu viņam nebija lemts pieredzēt. Pēdējais sējums ir iespiests Augstuma spiestuvē Linkolnā, ar atzīstamām sekmēm atdarinot Abuča sējumus.

Pēdējais sējums ir visbiezākais visā sērijā. Tas sniedz pārskatu par visām tām latviešu bruņotām un palīgvienībām, kuras skaitījās Latviešu leģionā bez abām grenadieru divīzijam un slēgtajām policijas formācijām. Nav gluži pareizs 407. lappusē teiktais, ka formāli Latviešu leģionā ietilpa tikai 15. un 19. divīzija, kā arī skaits atsevišķu vienību, bet uz pārējiem latviešu karavīriem Leģiona nosaukumu attiecinājusi tautas mute. Īstenībā ir otrādi. Tautas mute tiecās dēvēt par Leģionu tikai abas divīzijas, pārējos karavīrus tajā neieskaitot, jo ja tos ieskaitītu, tad arī policisti būtu jāsauc par leģionāriem.

Teikto apstiprina policijas ģenerāļa Jekelna 1943. gada 22. jūnijā Latviešu leģiona ģenerālinspektoram sūtītais raksts, kurā uzsvērts, ka nosaukums Latviešu leģions noteikts par kopjēdzienu, kas aptveŗ visas latviešu bruņotās vienības un pat atsevišķos policijas kārtībniekus. Šā Jekelna raksta pilns teksts ir iespiests Latviešu karavīrs . . . 2. sējuma 81. lp. Uz šī raksta pamata pie Leģiona piederēja arī aizsargi kā policijas ,,C'' grupa. Neskaidrības varēja rasties vienīgi ar tām formācijām, kuras nebija izveidotas SS vadības ietvaros.

Tādēļ nodibinot pirmās latviešu aviācijas vienības un vēlāk Aviācijas leģionu Latvija, par ko rakstīts šeit apskatāmajā sējumā, pltn. J. Rucels it sevišķi rūpējās par ciešiem sakariem ar Latviešu leģiona ģenerālinspektoru (20. un 36. lp.). Rezultātā vācu gaisa spēku vietējā vadība arī atzina ģen. Bangerska inspektora tiesības latviešu aviācijas daļās. Tā kā pie Aviācijas leģiona Latvija, vismaz formāli, skaitījās arī latviešu skolēni gaisa spēku palīgdienestā, tad arī viņi to gluži formāla viedokļa pieder pie Latviešu leģiona. Jāšaubās, vai šis apstāklis bija skaidrs gaisa spēku palīgdienesta vadītājiem Latvju jaunatnes organizācijā, bet paši zēni un meitenes sevi uzskatīja par Latviešu leģiona piederīgiem. LJO stāba šefs E. Rullis deva rēgulāri rakstītus un mutvārdu ziņojumus ģen. Bangerskim par gaisa spēku palīgdienesta gaitām, un arī ģen. Bangerskis izmantoja vairākas izdevības latviešu gaisa spēku palīgus inspicēt. Skat. arī schēmu 85. lappusē, kur dažādā padotība parādīta.

Diemžēl, vācu bezkaunīgā rīcība Aviācijas leģiona Latvija izformēšanas laikā nodibināto sadarbību galīgi iznīcināja. Atkal, līdzīgi kā neizskaidrojamās grūtībās 15. divīzijas gaitās Vācijā, jādomā, ka šeit iedarbojušies kādi pagaidām nezināmi latviešiem naidīgi uzskati vācu gaisa spēku augstākajā vadībā. Par to liecina arī bermontieša pltn. Fiksa iecelšana par Dānijā novietoto latviešu lidotāju priekšnieku (53. un tālākās lappusēs).

Vāciskais nosaukums ,,Latviešu SS brīvprātīgo leģions'' bija izteikts šādā veidā tādēļ, lai ar to apietu starptautiskos kara vešanas noteikumus, kuri aizliedz mobilizēt okupētas territorijas iedzīvotājus. No otras puses — vācu pašu vajadzīgām pastāvēja rīkojums, ka neviens cittautietis nevar būt SS loceklis. Šo rīkojumu savukārt apgāja ar piekārto ,,Waffen-Grenadiere'' apzīmējumu, bet jauniešus nosauca par ,,SS audzēkņiem''. Tas viss izklausās ļoti sarežģīti, bet sarežģīta un juceklīga bija visa nacistu trešās lielvalsts iekārta. Tā, piemēram, bēdīgi slavenajā Ostministrijā par tiesībām un pienākumiem ierēdņi cīnījās savā starpā vēl īsi pirms kara beigām. Ne velti vācieši paši šo ministriju izsmejot dēvēja par ,,Chaosministerium''.

7. sējumā aprakstītas Aviācijas leģiona Latvija gaitas, latviešu skolēnu gaitas gaisa spēku palīgdienestā un latviešu karavīri vācu militārajās vienībās. Starp šiem aprakstiem nedaudz rindiņu veltīts tiem ierindai nepiemērotajiem vīriem, kuŗus nosūtīja uz Vāciju gaisa spēku vadības rīcībā. Jānožēlo, ka nav pieminēts majors Melcers, kuŗu ar 1944. gada 10. oktōbŗa rīkojumu Breslavā iecēla par latviešu kaujas izpalīgu aprūpes virsnieku. No turienes viņš sniedza vairākus ziņojumus ģen. Bangerskim par vācu rokās nokļuvušo vīru neapskaužamo stāvokli. Par kaujas izpalīgu gaitām interesantu ziņojumu ir sniedzis arī izpalīgs Ansis Gailītis 1944. gada 14. oktōbrī. Šiem ziņojumiem vajadzēja būt Latviešu leģiona archīvā. Par citu latviešu triju rotu gaitām 1944. gadā vācu padotībā interesants stāstījums ir sniegts 181. — 189. lp. Tas zīmīgi raksturo vācu sagrauto morāli kara pēdējā cēlienā.

Nedaudz vairāk par 10 lappusēm veltīts arī vēlreizējam kureliešu lietas iztirzājumam. Tas visumā balstās uz ģen. Bangerska un Latviešu leģiona archīva materiāliem, bet daži slēdzieni pamatoti citos avotos. Nezinot šos avotus, jāapšauba, vai ltn. Roberta Rubeņa ,,rota'' (pēc dažu dalībnieku

liecībām — trīs strēlnieku un viena mīnumetēju rota, kopskaitā pāri par 600 vīru ar 23 pajūgu apgādes kolonnu) pirmo vācu uzbrukumu atsita, tikai pateicoties Sarkanās bultas atbalstam (194. lp.). Tādā gaismā notikumus gan parāda okupētās Latvijas vēsturnieki, bet patiesā notikumu norise vēl prasa rūpīgus pētījumus. Lai kā būtu risinājusies ltn. Rubeņa vienības kauja, ģen. Jekelna ,,objektīvai'' nostājai pret ,,privātām armijām'' frontes aizmugurē tāpat būtu bijis jāvēršas arī pret ,,jagdferbandiem'', ,,meža kaķiem'' un citām līdzīgām tikpat ,,privātām'' armijām. Vienīgā starpība bija tā, ka šīs citas ,,armijas'' vadīja vācu komandieri, bet kurelieši pat savu ,,policijas pulkvedi'' Veidi bija pazaudējuši. Katrā ziņā ģen. Jekelna spertie soļi nebija domāti latviešu interešu aizstāvēšanai, pat ne 19. divīzijas stiprināšanai. Ļoti nozīmīgs šajā sējumā un šajā sakarā ir stāvokļa psicholoģijas raksturojums ar Latvijas centrālās padomes lomu motīvācijā (196. — 199. lp.). Šeit jāpiemin, ka iespējams, ka vācieši nošāva vairāk nekā sešus kureliešu virsniekus. Kāda Kurzemes saimniece stāsta par trim latviešu virsniekiem, kuŗi izkļuvuši no Kureļa galvenās grupas ielenkuma un kuŗus vācu žandarmi notvēruši viņas mājās. Notikusi kaŗa tiesas sēde, un visi trīs nošauti. Viena vārds nav zināms, otrs ir sarakstā pieminētais vltn. Prikals, bet trešais — vltn. Purmalis, kuŗa vārda sarakstā nav. Šī stāstījuma ticamību grūti pārbaudīt.

Tālāk apskatāmajā sējumā aprakstīti dažādie virsnieku un instruktoru sagatavošanas kursi, latviešu kaŗavīru un viņu piederīgo aprūpe, kur citēti ģenerālkomisāra Drekslera Rīgā, 1943. gadā izdotie noteikumi. 50 lappuses aizņem nozīmīgs un saistošs apraksts par kaŗavīru medicīnisko aprūpi un neredzīgo invalidu gaitām. Ar virsrakstu Nacionālā aprūpe aprakstīts frontes teātris, laikraksti un žurnāli kaŗavīriem. Seko apraksts par leģiona ģenerālinspekciju ar daudzām nozīmīgām apakšnodaļām. Sevišķi te jāizceļ Latviešu leģiona cīņu ideoloģijas težu sakopojums pēc ģen. Bangerska runu un pavēļu izteicieniem (356. — 358. lp.).

Pēdējā nodaļā aprakstītas kaŗa pēdējās dienas un kaŗavīru gaitas internēto un gūsta nometnēs. Te kā viena no necilvēcīgākajām aprakstīta gūstekņu nometne bijušajā Neuengammas koncentrācijas nometnē. Sējumu papildina liels skaits dokumentāru pielikumu, no kuŗiem daļa fotokopēta, tā dodot tiem lielāku vērtību — novēršot pārrakstīšanās un iespieduma kļūdas. Jānožēlo, ka rakstam par gaisa spēku palīgdienestu pielikumu virsraksts iespiests 152. lappusē, kaut tam vajadzēja būt jau 144. lappusē, kur pielikumi sākas. Pārpratumus var radīt ,,Eglājs'' Nr. 2. atmiņu raksta izvilkumi, kuŗu apakšvirsraksti iespiesti ar tikpat lieliem burtiem kā 148. — 151. lp. iespiestais izraksts no Latvju jaunatnes organizācijas vadītāju žurnāla. Tā kā šī oficiālā informācija (LJO Vadītājs, 1944. gada augusta numurā) nav kā tāda apzīmēta, lasītājam rodas iespaids, ka iespiestais ir ,,Eglāja'' Nr. 2. raksta turpinājums, kaut gan šiem diviem dokumentiem nav vienam ar otru nekāda sakara.

No 313. — 318. lp. ievietots 1944. gada Ziemsvētku sarīkojuma drāmatiskā dialoga teksts, kādu 15. divīzijas kaŗavīru klubu personāls pasniedza visos divīzijas kaŗavīru klubos. 371. un 372. lp. ievietots aptuvens pārskats par to, cik latviešu kaŗavīru varēja atrasties Vācijā

kapitulācijas laikā. Tam seko saraksts par karavīriem, kuŗi apbalvoti ar augstākām goda zīmēm. 392. lappusē ir to karavīru saraksts, kuŗus Zviedrija izdeva krieviem 1946. gada 25. janvārī.

Doti papildinājumi un labojumi sērijas iepriekšējiem sējumiem, Latviešu karavīru palīdzības statūti un darbības noteikumi, sējumā minēto personu saraksts un DV priekšnieka J. Frišvalda pēcvārdi lielajam darbam. Te īsumā pastāstītas arī grūtības, ar kādām bijis jāsastopas, šo sēriju izdodot. Sērijas pēdējo sējumu ievada Arņa Ķekša poēma Kritušā karavīra kaps. Redaktoru priekšvārdos minēti septītā sējuma atsevišķo rakstu autori. Sējumā ievietoti 105 fotografiski attēli, neskaitot fotokopētos dokumentus. No spiestuves varēja sagaidīt labāku attēlu iespiedumu. Tagad tikai nedaudzi ir pietiekami asi un skaidri. Neskaidrību var radīt 112., 132. un 149. lp. ievietotie pieaugušo gaisa spēku izpalīgu attēli, jo tie ievietoti nodaļā, kur vēstīts par gaisa spēku palīgiem, skolēniem. Tie būtu iederējušies sekojošā nodaļā, kuŗā tagad nav neviena attēla. Nav saprotams, kāpēc 103. lappusē ievietotajā attēlā augšējā nozīme nosaukta par nezināmu. Ja iespiestās fotografijas būtu mazliet skaidrākas, katrs varētu redzēt, ka šī ,,nezināmā'' nozīme ir pie visu gaisa spēku palīgu un LJO vadītāju cepurēm, jo tā ir Latvju jaunatnes organizācijas nozīme, kādu nesa visi biedri pie krūšu kabatas un gaisa spēku palīgi, skolēni, pie cepures. Nav saprotams arī, kāpēc V. Tiltabrenča iesaukšanas pavēle ievietota divreiz: starp pielikumiem 162. lp. un vēl 111. lp., kur tā nemaz nav vajadzīga.

Neraugoties uz nedaudzajiem aizrādījumiem, sērijas 7. sējums ir piemērots un cienīgs lielā darba nobeigums. Ar to tomēr latviešu karavīru dalība Otrā pasaules karā vēl nebūt nav pilnīgi, ne pat pietiekami aprakstīta. Jācer, ka publicētie dokumenti un atmiņu raksti pamudinās mūsu jaunos vēsturniekus uz sīkākiem un pamatīgākiem pētījumiem, ieskatoties arī to latviešu gaitās, kuŗi bija spiesti cīnīties frontes otrā pusē.

VIRSPULKVEŽA ARTURA SILGAIĻA PIEZĪMES

Viens no redzamākiem Otrā pasaules kara dalībniekiem — Latviešu leģiona komandējošiem virsniekiem — virspulkvedis Silgailis, kam bija izdevība būt kopā ar latviešu cīnītājiem no pirmās līdz pēdējām dienām, ir uzrakstījis savas piezīmes, papildinājumus un labojumus, kā arī devis komentārus pie līdz šim izdotām Latviešu karavīrs Otrā pasaules kara laikā sērijas pirmajām septiņām grāmatām, daudzkārt ļoti nozīmīgi un svarīgi, kāpēc redaktori, lai šīs vērtīgās piezīmes izceltu, izlēma tās ievietot šajā 8. grāmatā kā atsevišķu apakšņodaļu, lai tā grāmatu lasītājiem dotu iespēju vieglāki ieskatīties attiecīgās vietās kur un kas, pēc vplkv. Silgaiļa piezīmēm nesaskan ar īstenību jeb kur netīšām radušās kļūdas vai gadījušies pārpratumi vai neskaidrības.

Viņa piezīmes ir šādas:

Pirmā grāmata

Nekādas kļūdas un nepareizības šajā grāmatā neesmu saskatījis, vienīgi šķiet, ka ironiskās pēdiņas ("), piem. Jaunais ,,iekšlietu ministrs" Lācis . . . (124. lp.) ir nevietā un tālāki šādu nevajadzīgu pēdiņu ir samērā daudz. Vecākai latviešu paaudzei šīs pēdiņas ir saprotamas un šaubu par objektīvu pieeju darbam nerada, turpretīm vēlākiem šī laika posma pētītājiem var rasties iespaids, ka redaktoru pieeja šim vēsturiskam posmam ir bijusi subjektīva, kas savukārt var mazināt darba vēsturisko ticamību.

Tāpat ir dzirdēti pārmetumi, ka grāmatā ievietotas tikai divu pulku krūšu nozīmes. Šādas bija visām Latvijas karaspēka daļām un būtu bijis pareizi ievietot visas trimdā pieejamās.

Otrā grāmata

Nepareizi atzīmēts 64. lp., ka ģen. Jekelns (Jeckeln) ir patvarīgi izsludinājis 1919. — 1925. gados dzimušo iesaukšanu. Rīkojums tomēr nāca no augstākas vācu vadības. Grāmatas redaktori gan atsaucas uz ģen. Jekelna 1943. g. 19. febr. rakstu (Nirnbergas tribunāla dokuments Nr. 3302), bet arī no šī dokumenta neizriet Jekelna patvarība. Rakstā Jekelns min, ka viņš panācis saskaņotību attiecībā uz iesaukšanu ar bruņoto spēku pavēlnieku Ostlandē (Wehrmachtsbefehlshaber Ostland) un gauleitera Saukela pārstāvi. Šī saskaņotība attiecas galvenokārt uz iesaucamo skaitu, kas nododams karaspēkam kā izpalīgi (HIWI) un Saukelam kā darba spēks militārās organizācijās. No šīs nodaļas lasītājam rodas iespaids, ka 1919. — 25. g. jauniešu iesaukšana tikusi izdarīta policijas vienību formēšanai, kaut faktiski tas tā nebija. Iesaukšana bija domāta galvenāmkārtām militāram palīgdienestam karaspēkā (HIWI) un Leģionā. No 58.000 iesauktiem bija paredzēts nodot policijas vienību papildināšanai

tikai 6.000 vīru. Grāmatā nepareizi minēti arī iesaucamo gadu skaitļi. Jābūt 1919. līdz 1924. g., bet nevis 1919. — 25. g. Redaktori, acīmredzot, nav salīdzinājuši Jekelna rakstā kļūdaini minētos gadu skaitļus ar faktiski iesaukto gadu skaitļiem.

Nepareizi arī atzīmēts, ka mobilizāciju veica SS-Staf. Hīrtess (Hierthes). Lai maskētu starptautiski nelikumīgu iesaukšanu, vācieši iesaukšanu bija uzdevuši Zemes pašpārvaldes Darba departamentam. Hīrtesa iestādei ,,SS-Ersatzkommando Ostland'' bija uzdevums savervēt resp. sadabūt vajadzīgo vīru skaitu tikai leģionam. Darba pārvaldes iesaukšanas komisijās gan piedalījās pa vienam pārstāvim no tajā laikā leģionam savervētiem virsniekiem.

SS-Obergruf. Bergera 23. maija rakstā izteiktie pārmetumi Hīrtesam attiecas tikai uz leģionā iesauktiem, bet nevis uz vispārējo iesaukumu. Bez tam Hīrtesam Bergera izteiktie pārmetumi ir pilnīgi nevietā. Mazais leģionam iesaukto vīru skaits nav Hirtesa vaina. Viņš nevarēja visus pārbaudītos un leģionam pieņemtos vīrus toreiz iesaukt, jo nebija pietiekoša novietojuma visu iesaukto skaitam, trūka apmācītāju, nebija nokārtota apgāde un pastāvēja arī citi nenokārtoti apstākļi. Komisijas pieņemtos Hīrtesa vīrus varēja iesaukt vienīgi saskaņā ar pieprasījumiem no 15. div. un brigādes.

Pēc manām domām, teiktais par 100.000 vīru iesaukšanu nemaz neiederas šajā sējumā, bet gan 3. sējumā (grāmatā), kur iet runa par leģiona tapšanu. Arī 3. grāmatas 14. lp. 2. nodaļjumā ir lasams apstiprinājums, ka 1919. g. — 1924. g. iesaukšanu Jekelns nav izsludinājis patvarīgi, bet ka iesaukšana notiek ar SS-galvenās pārvaldes VI/2 nodaļas starpniecību.

83. un 84. lp. lasītājiem grūti saprotamas. Saturs būtu skaidrāks, ja tas skanētu šādi:

> ,,Kārtības policijas pavēlnieka Ostlandē stābs piesūtīja Kārtības policijas komandierim Tallinā un Rīgā, ar pavadrakstu, datētu 1944. gada 17. maijā (nevis 17. jūnijā kā minēts grāmatā), šādu ģen. Jekelna 1944. gada 5. maija rīkojuma norakstu zināšanai un attiecīgai rīcībai . . . (seko rīkojuma tekts) . . .''
>
> Minētā pavadraksta beigās Kārtības policijas pavēlnieka Ostlandē stāba priekšnieka atzīme, ka augstākais SS — un policijas vadītājs Ostlandē un Ziemeļkrievijā 14. 5. 44. g. mutiski izšķīris, ka arī vietējā savrupdienesta policija Igaunijā un Latvijā pieskaitāma pie Latviešu resp. Igauņu leģiona. (Vācu teksts 379. lp.)

Ģen. Jekelna 1944. g. 5. maija rīkojuma norakstu kārtības policijas komandieris Latvijā pol. plkv. Klepšs piesūtīja visām latviešu policijas vienībām ar norādījumu: ,,Noraksts zināšanai un ievērošanai, sevišķi pēdējā teikumā!''

111. lp. 7 rindiņā no augšas svītrot ,,5 latviešu bataljonus'', tā vietā ierakstot ,,3 latviešu bataljonus''. Līdz 1943. gada februārim Ļeņingradas frontē bija iesaistīti tikai trīs latviešu bataljoni: 21., 19. un 24. btl.

16. k. d. btl. Ļeņingradas frontē ieradās tikai 1943. gada februāŗa sākumā un 26. k. d. btl. — 1943. gada marta beigās.

Trešā grāmata

20. lp. ģenerāldirektors Valdmanis, uzmetot ģen. Šrēdera darba vietā notikušās zemes pašpārvaldes ģenerāldirektoru sēdes protokolu, kļūdaini atzīmējis sēdes datumu. Sēde notika 1943. gada 26. janvārī, bet nevis 27. janv. Datuma pareizību varu apliecināt, jo biju šīs sēdes dalībnieks.

Lapas pusēs 34, 54, 63, 65, 67, 80, 81, 88, 92, 107 un 125 redaktori atsaucas uz grāmatas beigās minētiem dokumentiem, bet nav minējuši lapas puses, kurās attiecīgie dokumenti iespiesti. Tas lielā mērā apgrūtina lasīšanu, sevišķi tiem lasītājiem, kuri nebija toreizējo notikumu liecinieki.

57. lp. piezīmē nepareizi apzīmēts vācu valodā grāfa Piklera uzvārds. Pareizais uzvārds vācu valodā ir Graf von Pueckler-Burghaus.

221. lp. 12. r. no aušas — svītrot visu rindiņu ,,Bocka kaujas grupai izlikt apsardzību uz līnijas Kemmenije''. Šis teikums kļūdaini iespiests divas reizes (sk. 13. r. no augšas). Vietas pareizais nosaukums ir Kammenije.

222. lp. 9. r. no augšas svītrot ,,21. kājn. divīzija'' un tās vietā liekams ,,21. gaisa spēku lauku divīzija''.

243. lp. 7. r. no apakšas svītrot ,,23. febr. plkst. 06.00 nonāca Dubrovo'' un tā vietā lietot ,,24. febr. plkst. 06.00 nonāca Dubrovno''.

249. lp. piezīmē atkal nepareizi atzīmēts grāfa Piklera uzvārds vācu valodā. Jābūt Graf von Pueckler-Burghaus.

250. — 254. lp. (pēc manas pārliecības) teiktais par Bruno Kalniņu pilnīgi neiederas šajā darbā. Tā jau ir politiska rakstura ķengāšanās un rada lasītājiem šaubas par objektīvu pieeju grāmatas saturam. Uzskatams, ka arī pirmā grāmatā 68. lp. nodaļa ,,Kā Stokholmā dibināja tautas valdību'' ne visai iederas šajā darbā. Protams, ka labot te vairs nekā nevar, bet par to nebija jāraksta.

Ceturtā grāmata

9. lp. 13. rindā no apakšas — dātums 10. decembris atzīmēts nepareizi, jābūt — 19. decembris.

10. lp. 14. rindā no augšas grāfa Piklers uzvārds nepareizi minēts, jābūt grāfs von Piklers-Burghaus.

10. lp. piezīmēs pēdējais teikums lieks: kā policija, tā arī Ieroču — SS vienības bija padotas reichsfīreram Himleram.

32. lp. pirmā rindā no apakšas vārdu Ponovo atvietot ar Panovo.

32. lp. ceturtā rindā no apakšas teikums ,,Vakarā pulka komandieris aicina pulka virsniekus uz apspriedi korpusa stābā'' ir aplams. Jābūt rakstītam, ka korpusa komandieris aicināja pulka komandieri uz apspriedi korpusa stābā.

36. lp. otrā un piektā rindā no augšas Ponova atvietot ar Panovo, bet trešā rindā no apakšas grāfs fon Piklers-Burghaus vietā jābūt grāfs von Piklers-Burghaus.

40. lp. 15. rindā no augšas Nichočevo vietā jābūt Čichačevo.

52. lp. ceturtā rindā no apakšas — saprotamāki būtu, ja ,,maj. Rubeņa btl.'' vietā būtu minēts ,,II/32. gren. p.''.

56. lp. otrā rindā no apakšas Čechačevo vietā jābūt Čichačevo.

71. lp. pirmā rindā no apakšas teiktais neatbilst patiesībai.

No novembŗa otrās puses 15. div. kom. visu laiku atradās 34. gren. p. komandpunktā līdz decembŗa sākumam, kad 15. div. stābs ieradās Novo-Sokolņiki rajonā.

84. lp. otrā rindā no apakšas Aševo vietā jābūt Assovo.

Pirmā rindā no apakšas (skaidrības labā) pēdējais teikums iegūtu, ja pēc ,,Jamnas rajona'' būtu vēl klāt pieminēts ,,Redjas upes rietumu krastā''.

93. lp. 8. rindā no augšas Najevo vietā jābūt Majevo stacijā.

127. lp. 3. rindā no apakšas lietderīgi būtu bijis ,,Paku rota'' vietā lietot ,,Prettanku lgb. rota''.

128. lp. otrā rindā no augšas — tas pats.

130. lp. pirmā nodalījumā nav visā pilnībā aprakstīta abu latv. 2. brigādes apmācības pulku formēšanas gaita.

Kad 1943. gada vēlā rudenī nāca zinams, ka augstākā SS vadība bija izlēmusi pārveidot 2. brigādi par divīziju, brigādes vadība paredzēja izveidot jaunformējamo trešo grenadieŗu pulku no 39. un 40. (latv. 1. un 2. gren. p.) trešiem bataljoniem. Šo btl. atvietošanai brigādes vadība pavēlēja formēt frontes aizmugurē — Gatčinā, Lugā, Bateckajā un Olchovnā — divus jaunus bataljonus, izdalot no brigādes attiecīgu apmācītāju skaitu.

Bataljonus nosauca par apmācības bataljoniem un par to komandieriem izraudzīja — I apm. btl. majoru Kociņu un II apm. btl. pltn. Aperātu. Sakarā ar sarkanās armijas ievadīto plašo ofensīvu Ļeņingradas frontē 1944. gada janvāŗa sākumā abus apmācības btl. pārvietoja uz zemes iekšieni — I btl. uz Rīgu un II btl. uz Vaiņodi. Vācu armijas Z frontes stāvoklim strauji pasliktinoties ģen. Jekelns pavēlēja abus btl. pārveidot par pulkiem no iesauktajiem robežapsardzības vienību kaŗavīriem formējot divus Robežapsardzības pulkus. Abus pulkus ģen. Jekelns bija nodomājis savā vadībā ievadīt kaujās Narvas rajonā. Tomēr ģen. Jekelna nolūku aizkavēja 2. brigādes vadības iejaukšanās.

97. lp. 19. rindā no apakšas Dsadiče vietā jābūt Usadiče.

138. lp. virsrakstā ,,VI Latviešu korpuss pozicijas pie Veļikajas upes'' savā saturā ir ļoti pavirši un nepilnīgi attēlotas šī korpusa vienību kauju gaitas, pie kam saturs ir saraustīts, atrodamas daudzas pretrunas, sevišķi telpas un laika ziņā. Liekas, ka redaktori nav centušies saskaņot atsevišķu vienību kaujas aprakstus ar citu vienību aprakstiem, tāpat nav centušies noskaidrot pretrunas, resp. uz tām grāmatā norādīt, ja tās nebūtu bijis iespējams novērst. Notikumi attēloti tik saraustīti, ka lasītājam nav iespējams gūt cik necik pareizu ainu. Pat man, kā toreizējo cīņu aktīvam dalībniekam, kam cīņu norise labi zināma, ir grūtības aprakstā izlobīt pareizo ainu. Kā piemēru pievedīšu tikai I/32. gren. p. attēloto cīņu ainu.

143. lp. 16. rindā no augšas minēts, ka I/32. gren. p. nomainīja I/42. gren. p. naktī no 4. uz 5. aprilī, kaut patiesībā bija otrādi: 1/42. gren. p. (btl. kom. kpt. Bergs) nomainīja I/32. gren. p. (btl. kom. kpt. Hāzners). No kurienes nāca I/42. gren. p. aprakstā nav teikts.

144. lp. 21. rindā no augšas rakstīts: ,,6. apr. frontes iecirkni iepretīm

ienaidnieka iebrukuma vietai pie Grigorkino sādžas pārņēma I/32. gren. p. maj. (nepareizi — toreiz vēl biju kpt., VH) Hāznera vadībā.

146. lp. 11. rindā no apakšas minēts, ka ,,II un II/42. gren. p. 17. aprilī nomainīja I un II/32. gren. p.".

Turpretīm 32. gren. p. gaitu aprakstā minēts:

173. lp. 9. rindā no apakšas: ,,I/32. gren. p. 5. aprilī pēcpusdienā piedalīja 42. gren. p. un novietoja pozicijās Veļikaja upes A krastā Z no Novij Putj."

Tālāk, tanī pat lp. minēts, ka: 7. apr. III/32. gren. p. pārvietoja pie pulka novietojuma Goraj rajonā rezervē, bet I btl. bija līdz 13. aprilim pie 42. gren. p. Ošidkovo rajonā.

Īstenība te norise bija šāda: naktī no 4. uz 5. aprili I/32. gren. p. izvilka no kaujas ešelona un tam bija jāpārvietojas pulka rezervē Goraj rajonā, bet pa ceļam uz turieni pulks saņēma pavēli šo blt. nodot 19. div. rīcībā un to jau 5. apr. vakarā pakļāva 42. gren. p. un tajā pat naktī btl. ieņēma aizsprosta pozicijas (kur krievi bija ielauzušies) Grigorkino rajonā, kur palika līdz 17. aprilim, kad to nomainīja 42. gren. p. vienības, vienīgi btl. kom. nomainīja 13. aprilī pltn. Vīksne, kuŗš šo btl. bija saformējis Paplakā un tikko bija atgriesies no slimnīcas Rīgā. Kpt. Hāzners pēc tam tika izraudzīts par III/32. gren. p. kom.

Pretrunas grāmatā saskatamas arī attiecībā uz II un III/32. gren. p. gaitām.

146. lp. 10. rindā no augšas teikts: ,,9. apr. II/42. gren. p. nomainīja II/32. gren. p., to pakļaujot 42. gren. p. kom. Turpretīm 32. gren. p. gaitu aprakstā nekas par tādu piedalīšanu nav minēts. Ir vienīgi teikts, ka naktī no 4. uz 5. apr. uz rezerves rajonu izdevās aiziet tikai II btl. (skat. 173. lp. 11. rindā no apakšas). Pēdēji teiktais nav taisnība, patiesība ir tā, ka II/32. gren. p. palika pie 42. gren. p. (Kad es 13. aprilī ierados 32. gren. p. rezervju novietojumā Goraj, lai pārņemtu III/32. gren. p. komandēšanu, tad tur atradās vienīgi šis btl. V. H.).

146. lp. 13. rindā no augšas teikts: ,,11. aprilī labais kaimiņš — 32. gren. p. vienības atgāja no Novij Putj". Šis labais kaimiņš acīmredzot bija III/32. gren. p., kuŗu 5. aprilī iesaistīja cīņās pie Pečāne kalna (skat. 173. lp. 10. rindu no apakšas). Bet tajā pat lapas pusē teikts (6. rindā no apakšas), ka III btl. jau 7. aprilī pārvietoja Goraj rajonā. Šis dātums nav pareizs.

(Kad es 13. aprilī ierados Garoj un pārņēmu III/32. gren. p., tas tur tikko bija ieradies. V. H.)

Nepareizi ir atzīmēts mūsu izšķirošais pretuzbrukums augstumam 93,4. Pareizais dātums ir 18. marts, bet nevis 16. marts, kā tas minēts 171. lp. 1. rindā no augšas. Arī cīņu aina pret šo augstumu nav attēlota pareizi.

Krievu uzbrukums augst. 93,4 un Sapronovo sādžai notika 16. martā un nevis 15. martā, kā teikts grāmatā. Krievu spēcīga art. uguns sagatavošana sākās 16. martā plkst. 06.40, kam sekoja daudzu tanku atbalstīts trieciens pret abiem augstāki minētiem punktiem un mūsu vienības, ciešot ievērojamus zaudējumus, bija spiestas šos punktus atstāt. Plkst. 12.10 sākās mūsu pretuzbrukums un abi punkti tika atgūti. Ar atkārtotu uzbrukumu krievi mūsu spēkus atkal notrieca no augstuma 93,4, kamēr

Sapronovo palika mūsu rokās.

Divīzijas pavēli nakts pretuzbrukumam nācās atcelt ciesto zaudējumu pēc. 17. martā plkst. 09.30 sākās mūsu otrais lielākais pretuzbrukums, kas arī beidzās nesekmīgi. Mūsu izšķirošais un daudz rūpīgāki sagatavotais pretuzbrukums sākās 18. martā plkst. 16.00 ar pirmo aviācijas štukasu uzbrukumu augstumam 93,4, kam sekoja otrs aviācijas vilnis plkst. 17.00 un pēc tam piecu minūšu spēcīga art. sagatavošana. Plkst. 17.30 uzbrukuma mērķis bija sasniegts. Art. sagatavošanas ugunī piedalījās 15. un 19. div., kā arī korpusa art. divizioni, par cik bateriju novietojums to atļāva bez poziciju maiņas.

Pirmās stundās pēc uzbrukuma krievi izturējās pasīvi, bet 19. martā plkst. 03.00 tie ievadīja uzbrukumu abpus Sapronovo. Kauja ieilga līdz plkst. 04,45, pie kam visi krievu nakts iebrukumi tika likvidēti. Bez 171. lp. minētiem trīs bataljoniem pretuzbrukumā augstumam 93,4 vēl piedalījās 15. div. Izlūku btl., 15. div. prettanku btl. un viena motorizētā vācu trieciena btr.

Minēta lp. ir arī ieviesusēs neskaidrība par I /32. gren. p. zaudējumiem. 11. rindā no augšas ir teikts, ka btl. nebija spējīgs izpildīt pavēli nakts uzbrukumam ciesto zaudējumu dēļ, jo btl. bija palikuši tikai 23 vīri, bet tajā pat lp. 9. rindā no apakšas teikts, ka no btl. 150 vīriem, kas 15. martā ievadīja pretuzbrukumu, atgriezās 50 vīri. Nav paskaidrots no kurienes šāds spēku pieaugums radies pēc tam, kad btl. vēl trīs dienas piedalījās cīņās ap augst. 93,4. (Šie minētie vīri pavēlētā nakts uzbrukuma laikā nebija apzināti, jo bija pieklīduši citām uzbrucējām vienībām. VH)

173. lp. 18. rindā no apakšas nav visai saprotams teiciens ,,bet 12. rota līnijā pie btl. komandpunkta''. Nenoteikts ir arī apzīmējums (14. rindā no apakšas) ,,Baznīcas kalns''. Neminot kalna atrašanās vietu, lasītājam nav saprotams apzīmējums, ko lietojām mēs leģionāri, kas cīnījamies Pečanes apkārtnē.

174. lp. 7. rindā no apakšas Voronočas pareizais nosaukums ir Voroniča.

175. lp. no aušas 14. rindā teikums ,,Vācieši šo vienību nebija taupījuši'' ir nevietā būtu labāki bijis teikt ,,vācu vadība''.

Arī grāmatas vairākās citās vietās teikumu uzbūve ne visai veikla, piem. virsraksts 138. lp. ,,VI Latviešu korpuss pozicijās pie Veļikajas upes'': vārds ,,pie'' nenoteikti apzīmē poziciju atrašanās vietu, bet kaut ko aptuvenu. Pareizāki būtu bijis teikt ,,Veļikajas upes pozicijās'' jeb ,,Aizstāvēšanās Veļikajas upes krastos''. Arī teikums 171. lp. 14. rindā no apakšas ,,plkv. Silgailis atgriezās pie div. vadības'' var likt saprast, ka viņš atgriezies, lai uzņemtos div. komandēšanu. Bet plkv. Silgailis divīziju nekomandēja. Būtu pieticis ar pirmo teikuma daļu: ,,Pēc kaujas plkv. Silgaiļa kaujas grupa savu darbību izbeidza.''

182. lp. 7. rindā augšas ,,Jechnovo'' vietā pareizi jābūt ,,Jachnovo''.

190. lp. 12. rindā no augšas teikts pret ,,Garo kalnu'', bet nav atzīmēta tā atrašanās vieta jeb apzīmējums kartē.

190. lp. teiktais nodaļjumā, kas sākas ar 20. rindu no augšas, neatbilst patiesībai. 15. div. kaujas ešalonā iesaistītās vienības pakļāva 13. gaisa spēku div. nevis ,,nelaimīgā uzbrukuma'' 27. martā dēļ, bet aiz apsvēruma, ka 13. gaisa spēku div. bija uzdots nomainīt frontē iesaistītās

15. div. stipri cietušās vienības. Tā kā nomaiņa notika pakāpeniski, tad vadības labā šīs vienības arī līdz nomaiņai operatīvi pakļāva 13. gaisa spēku div.

Arī maj. Knēbeli neatstādināja šīs neveiksmes dēļ. Nevarēdams lāgā satikt ar div. kom. Heilmani viņš bija stājies sakaros ar grāfu von Pikleru-Burghausu un panācis savu pārcelšanu uz Prāgu. Nav zinams no kādiem avotiem redaktori vadījušies uzmetot šo nodalījumu. Iespējams, ka no maj. Ķīlīša grāmatas ,,Es karā aiziedams'', nepārbaudot teiktā ticamību. Maj. Ķīlītis savā grāmatā daudzās vietās sevi ir izcēlis kā ,,visu zinātāju'' un tā sarakstījis daudzas aplamības.

190. lp. 9. un 10. rindā no apakšas nevisai pareiza: plkv. Silgailis jau 26. martā pārņēma Strečno rajonā iesaistīto vienību vadību un šī Silgaiļa vadītā kaujas grupa darbību izbeidza jau 2. aprīļa rītā.

205. lp. 18. rindā no apakšas ,,Hūsu'' vārdu atvietot ar ,,Mūsu''.

195. lp. (VI Latv. korpuss Bardovo-Kudeveras pozicijās) kā atsevišķa vienība nav apskatīts 44. gren. p.

Man (vplkv. Silgailim) jāatzīstas, ka viņš guvis visumā no šīs grāmatas iespaidu, ka redaktori vai nu aiz laika trūkuma vai arī kādu citu iemeslu dēļ, nav pietiekami rūpīgi piegājuši darbam, apstrādājot viņu rīcībā esošos dokumentus, bet vienkārši atstāstījuši vienību kaujas dienas grāmatās, resp. kauju dalībnieku liecībās teikto, nepārbaudot to ticamību un nesalīdzinot ar citu vienību kauju aprakstiem. Uz šādām aizdomām pavedina daudzie grāmatā ievietotie sīkumi, atstājot bieži nopietnākus notikumus novārtā. Kā piemērus var minēt: 143. lp. 10. un 11. rindā no augšas:

,,1. aprīlī pie I btl. ieradās pulka komandieris majors Galdiņš.''

,,3. aprīlī I btl. komandpunktu apmeklēja 43. (2. latv.) pulka komandieris plkv. Lobe.''

48. lp. 10. rindā no apakšas: ,,Pulka komandieris ar adjutantu noskaidroja, ka 15. divīzijas štābs atrodas Pessoku sādžā.''

Šādi notikumi ir parastie, komandieru pienākumos normāli ietilpstošie, kādēļ nebija nekādas vajadzības tos sevišķi izcelt.

Arī daudzie ,,drukas velniņi'', kas ieviesušies grāmatas tekstā, liecina uz zināmu paviršību pieejot šim nopietnam darbam.

Bez jau atzīmētām kļūdām var atzīmēt vēl dažas maznozīmīgākas:

126. lp. 2. rindā no apakšas — ,,puikām'' vietā jābūt ,,pulkam'';
155. lp. 22. rindā no apakšas — ,,unepieciešams'' ir lieks burts ,,u'';
169. lp. 12. rindā no augšas — ,,puka'' vietā jābūt ,,pulka'';
186. lp. 15. rindā no augšas — ,,ieņebt'' vietā jābūt ,,ieņemt'';
319. lp. 3. paragrāfā, 7. rindas beigās no augšas izlaists skaitlis ,,2'', pareizi jābūt ,,Gren. Rgt. 32'';
320. lp. pavēles pēdējā rindiņā ,,erfaellt'' vietā jābūt ,,erfuelt'';
303., 304., 305., 306. un 307. lp. nepareizi iespiests grāfa von Piklera uzvārds;
106. lp. 16. rindiņā no apakšas — (,,skat. pielikumu'') nav minēts pielikuma nummurs:
109. lp. 13. rindā no apakšas — (skat. pielikumu Nr. 21), jābūt ,,20''.

Redakcijas piezīme: Varam piekrist vplkv. Silgailim, ka 4. grāmata ir kļūdaina „cita iemesla" dēļ. To sāka (un tikpat kā bija nobeidzis) redaktors Osvalds Freivalds, bet nepaspēja darbu nobeigt, jo pēkšņi mira, pēc kam darbs nonāca pie redaktora Alfrēda-Jāņa Bērziņa un abiem redaktoriem pietrūka laika visu manuskriptu vēl rūpīgi pārlasīt un nelaimīgās kļūdas novērst.

Tāpēc paldies vplkv. Silgailim par ļoti rūpīgo grāmatas pārlasīšanu, norādot uz liktenīgu apstākļu dēļ radušamies misekļiem.

Redakcija lūdz grāmatu īpašniekus izdarīt tajā rūpīgas korrekcijas pēc vplkv. Silgaiļa norādījumiem.

Piektā grāmata

Piektā grāmata ir vienīgā, kuru šo grāmatu sērijā rediģējis tikai viens redaktors, šajā gadījumā pltn. Rūdolfs Kociņš, kāmēr pārējām līdz šim jau iznākušām sešām, katrai ir pa divi redaktori. Šī viena redaktora darbs arī radījis savas īpatnības grāmatas saturā.

Kas attiecas uz šajā grāmatā attēloto vienību operatīvo darbību, tad nekādas kļūdas (kas prasītu garākus komentārus) nav sastopamas, izņemot dažus vietu nosaukumus:

135. lp. 12. rindā no apakšas — Priežuragi vietā jābūt Priežusargi, bet -37. lp. 5. rindā no apakšas Teņņiem vietā jābūt Tēviņi.

Lasot šo sējumu gan uzkrīt, ka salīdzinot ar citām vienībām visvairāk vietas ir veltīts 44. gren. pulkam. Tas galvenām kārtām šķiet izskaidrojams ar to, ka redaktoram, kā bij. 44. gren. p. komandierim, bija izsmeļošāka informācija par viņa paša komandētā pulka vienību darbību nekā par pārējām. Tomēr jāpieņem, ka redaktora rīcībā bija vairāk materiālu nekā man, kad es rakstīju grāmatu „Latviešu leģions", kuŗā tomēr vairāk aprakstu ir veltīts gan 42., gan 43. gren. pulkam nekā šajā Leģiona archīva izdotā darbā.

Lielāki iebildumi ir jāveltī tomēr šīs grāmatas saturam vispāri un sevišķi tās uzbūvei. Satura uzbūve liecina, ka šī grāmata ir mazāk Leģiona archīva (resp. DV CV), bet gan redaktora personīgais izdevums, kuŗā viņš mēģina izcelt savu personību kā militārās stratēģijas un taktikas, tā arī kā valsts politikas lietpratējs. Jau grāmatas ievadā redaktors nāk ar „pārsteidzošu atklājumu", atsaucoties uz 1945. gada 1. martā datēto un Personalamt der Waffen-SS izdoto „Auszug aus der Kommandeurstellenbesetzungsliste", ka mēs nebijām „SS" un apgalvo, ka 19. div. grenadieŗu pulkiem nav bijis piekabinājums „der SS". Šis apgalvojums ir nepareizs. Visās oficiālās pavēlēs un dokumentos arī 19. div. grenadieŗu pulki apzīmēti kā „Waffen-SS Gren. Rgt. der SS". Manā rīcībā ir kāda leģionāra „Soldbuch's" ar skaidri saredzamu spiedogu „der SS".

Bija pilnīgi nevietā šajā 5. grāmatā vispāri pieskārties jautājumam par piederību pie ,,SS'', jo šis jautājums jau pats par sevi bija noskaidrojies iepriekšējos izdevumos.

Pavisam nelietderīgi un prātīgi nebija šajā grāmatā lietot latviešu vienībām latviešu nummerāciju, jo tas katrā ziņā apgrūtina leģiona vēstures pētītājiem identificēt vienības.

Nav arī saprotams, kāpēc pltn. Kociņš atrada par vajadzīgu grāmatā ievietot nodaļas: ,,Otrā pasaules kara cēloņi'', ,,Vispārējā stāvokļa raksturojums no 1944. gada jūnija līdz 1944. gada 10. oktōbrim'', ,,Politiskās aktīvitātes Kurzemē''. Šis nodaļas nekādā gadījumā neiederas šajā darbā. Būtu pieticis ar īsu vācu Z frontes raksturojumu un īsumā pieskārties krievu 1944. gada vasaras ofensīvas radītām sekām.

Ka Kociņam ir bijušas tendences sevi izcelt liecina daudzas vietas šajā grāmatā. Pievedīšu tikai dažas:

28. lp. 8. rindā no augšas plkv. Lobes stāsts par VI korpusa vadības nodomu atstādināt Kociņu no pulka komandieŗa amata. Nav paskaidrots kāpēc korpusa vadībai šāds nodoms radies. Tanī pat lapas pusē, 18. rindiņā no augšas lasams: ,,Es īsi atbildēju . . . uzvarētājus netiesā.''

32. lp. 14. rindā no apakšas līdz 8. rindai (no apakšas) redaktors uzņemas iztirzāt ienaidnieka taktiskās kļūdas!

29. lp. pirmā rindā no augšas minēts, ka ,,Šāda pavēle bija visīstākā birokrātija''.

72. lp. 11. rindā no apakšas — ,,Un tas jau ir visa šī izdevuma jēga: atmiņu un dokumentu kopojums.'' Šim Kociņa slēdzienam nevar piekrist. Tāda doma neizpeldēja vecāko virsnieku sapulcē ģen. Bangerska vadībā, kad pirmo reizi Vācijā apsprieda nodomu par Leģiona vēstures rakstīšanu. Toreiz tika nolemts uzmest stingri objektīvu apskatu par Leģiona formēšanas un cīņu gaitām, balstoties uz rīcībā esošiem dokumentiem un kaŗa dalībnieku liecībām, papildinot aprakstu, ja tas izrādītos lietderīgi ar dokumentu un liecību norakstu pievienošanu.

133. lp. 11. rindā no apakšas, aprakstot ģen. Krīgera nacionālsociālistisko propagandu, Kociņš nobeidz ar vārdiem (134. lp.), ko teicis ģen. Krīgers: ,,Kādam tomēr ir drosme pateikt patiesību.''

Šādas vietas grāmatā ir vairākas. Vietnieka vārds ,,es'' šajā grāmatā bieži sastopams, it sevišķi nodaļā ,,Politiskās aktīvitātes Kurzemē''.

Nav arī saprotams, kādēļ redaktors pa otrām lāgām pieskaras cīņām Ļeņingradas frontē, kad tās jau izsmeļoši aprakstītas iepriekšējos sējumos. Tas liek secināt, ka Kociņš bijis ieskatos, ka iepriekšējās grāmatās nav pietiekami izcelta viņa komandēto vienību darbība, piem. XL A. K. komandieŗa apmeklējums (264. lp.).

Liekas, ka pavisam nevietā ir Kociņa pārmetumi plkv. Veisam par septembŗa uzbrukuma ierosinājumu Spaskaja Polist uzkalnam.

Katrā ziņā piektā grāmata atšķiras no pārējām kā stila, tā arī ārējā formata ziņā. Par pēdējo gan redaktors nav vainojams.

Grāmatas personu rādītājā un vēl citās vietās ir radušās kļūdas, kuŗas arī nevar pierakstīt vienīgi redaktoram.

Ar visām piezīmēm šī grāmata ieņem savu redzamu vietu Leģiona vēsturisko aprakstu sērijā.

Sestā grāmata

14. lp. 9. rindā no apakšas 16. janvāŗa vietā jābūt ,,ar 12. janvāri";
16. lp. 10. rindā no apakšas: nevaru piekrist Oberfīrera Burka kā komandieŗa raksturojumam ,,arī nevarīgs un nespējīgs". Viņš nebija izcilus komandieris, bet par nevarīgu un nespējīgu viņu apzīmēt nevar.
107. lp. pirmā rindā no apakšas ir nepareizi minēts ,,34. vācu kājn. pulks", bija jābūt ,,34. gren. pulks";
110. lp. 8. rindā no augšas — tas pats;
111. lp. 3. rindā no augšas ,,vācu 34. kājn. p." vietā jābūt ,,34. gren. p.";
142. lp. 1. rindā no apakšas un 143. lp. pārāki plaši aprakstīta maj. Baloža aizbraukšana uz slimnīcu. Daudzi komandieri izpildīja dienesta pienākumus ,,līdz pēdējam brīdim";
118. lp. 11. rindā no apakšas ,,6. marta" atvietot ar ,,7. marta" (skat. arī 46. lp.).

Pēc mana vērtējuma šī grāmata redakcijas ziņā ir viena no sērijas labākām.

Septītā grāmata

Šajā grāmatā, man grūti iedziļināties, jo vairākus rakstus neesmu spējīgs novērtēt, ne arī apstākļus izanalizēt. Neesmu bijis lietas kursā tajā aprakstītos notikumos. Tā arī manas piezīmes labāki lai izpaliek, jo nevēlos kļūdīties.

Grāmatas techniskais iekārtojums ir patīkams.

Redakcijas piezīme: vplkv. Silgailis bija lūdzis ievietot vienīgi tikai faktiskās kļūdas, kuŗas viņš konstatējis, bet atturēties no viņa kritisko piezīmju un iebildumu ievietošanas, jo ,,izlietu ūdeni vairs sasmelt nevarot". Redakcija šo virspulkveža vēlēšanos atļāvās ievērot tikai daļēji.

Vēstures pareizības labā kritiskās piezīmes un iebildumi (pēc redaktoru uzskata) bija tikpat svarīgi kā kļūdas.

BIJA ARĪ TĀ

Latviešu leģionā kalpoja vismaz viens latviešu izcelsmes amerikānis, ASV pavalstnieks. Viņš dzimis 1922. gadā Čikāgas apkārtnē, leģionā ieskaitīts 1943. gada martā un iedalīts 19. divīzijā. Piedalījies cīņās Krievijā un Kurzemē, ievainots trīs reizes 8 vietās, pēdējo reizi Ziemas svētku lielkaujā pie Irlavas 1944. gadā. Viņam piešķirts Dzelzs krusta II un I šķira, trieciena, tuvcīņas un ievainoto nozīmes.

Pēc kara viņš ar savu māsu dabūjuši Vācijā ASV pases, paši maksajuši ceļu uz ASV. Otrā māsa apprecējusies ar leģionāru, kara darbība viņus izšķīrusi, satikušies atkal Vācijā. Sievai atņemta ASV pavalstniecība, jo ceļojusi pa ārzemēm ar svešu vārdu, ieceļojuši ASV DP likumu ietvaros, dzīvo ASV.

Te pilnu aprakstu nevar publicēt, lai šim cīnītājiem nerastos nepatikšanas. Viņš ir aktīvs latvietis, vārds tagad cits, nekā bija leģionā.

V. Irbe

I ŠĶIRAS DZELZS KRUSTA KAVALIERI

AR DZELZS KRUSTA (EK I) PIRMO ŠĶIRU APBALVOTO LATVIEŠU LEĢIONA KARAVĪRU
saraksts

Dienesta pakāpe	Uzvārds, vārds	Vienība	Kad apbalvots	Piezīmes
ltn./vltn.	Ancāns, Roberts	42. gr. p.	1. 45.	
vserž.	Ansons, Žanis	44. gr. p.	Krievijā	
vltn.	Antēns, Pēteris	42. gr. p.	6. 43.	kritis
pltn./plkv.	Aperāts, Kārlis	42. gr. p.	9. 43.	kritis
ltn.	Apinis,	32. gr. p.	Krievijā	kritis
ltn.	Apse, Arnolds	?	?	
kar.	Avotiņš, Jānis	?	?	
kpt.	Ābols, Jevgenijs	42. gr. p.	Krievijā	
ltn./kpt.	Ādamsons, Miervaldis	42. gr. p.	9. 43.	
dkar.	Balklāvs, Artūrs	43. gr. p.	9. 2. 44.	kritis
maj.	Balodis, Pēteris	34. gr. p.	25. 1. 45.	
serž.	Baltputns, Oskars	44. gr. p.	11. 1. 45.	
maj.	Baumanis, Ernests	?	Kurzemē	
ltn.	Baumanis, Fricis	?	?	
ltn.	Bergs, Jūlijs	33. gr. p.	3. 45.	
kpt.	Bergs, Artūrs	42. gr. p.	22. 2. 44.	kritis
ltn./vltn.	Bērziņš, Jānis-Alfrēds	42. gr. p.	20. 1. 44.	
ltn.	Biters,	44. gr. p.	?	
vserž.	Blumbergs, Voldemārs	43. gr. p.	20. 5. 44.	
dkar.	Bogdanovs, Aleksandrs	?	1944.	
kapr.	Bogdanovs, Pēteris	42. gr. p.	9. 4. 43.	
ltn.	Bonoparts, Eižens	33. gr. p.	2. 45.	kritis
serž.	Brants, Aleksandrs	43. gr. p.	9. 2. 44.	
vltn.	Brinkmanis, Visvaldis	?	?	
serž.	Brūns, Jānis	43. gr. p.	20. 5. 44.	
kapr.	Buls, Meikulis	33. gr. p.	1. 45.	
vltn./kpt.	Bumbērs, Jānis	43. gr. p.	13. 4. 44.	
vserž./kpt.	Butkus, Žanis	43. gr. p.	8. 43.	
dkar.	Caune, Nikolājs	42. gr. p.	15. 5. 44.	kritis
serž.	Circenis, Fricis	?	20. 2. 44.	kritis

vserž.	Danilovs, Pēteris	42. gr. p.	?	
ltn.	Daugavietis,	?	1944.	
vltn./kpt.	Dekteris, Kārlis	32. gr. p.	Krievijā	
serž.	Deperts, Francis	?	28. 1. 44.	
ltn.	Drubašs, Arvīds	43. gr. p.	20. 2. 44.	kritis
serž.	Dūmiņš, Arnolds	?	?	
serž.	Dvelis, Valdemārs	43. gr. p.	9. 2. 44.	
kapr.	Dzenis, Jānis	43. gr. p.	13. 4. 44.	
kpt.	Eglīte, Egons	15. art. p.	1. 45.	kritis
kapr.	Erdmanis, Vladimirs	?	?	
vltn.	Freimanis, Andrējs	42. gr. p.	?	
dkar.	Freimanis, Arnolds	43. gr. p.	9. 2. 44.	
vltn.	Gaigals, Roberts	42. gr. p.	Krievijā	
serž.	Gaiķis, Reinholds	?	1. 3. 44.	kritis
ltn.	Gailītis, Arvīds	?	?	
ltn.	Gaitars, Rūdolfs	42. gr. p.	9. 43.	
vltn.	Gaitars, Voldemārs	42. gr. p.	Krievijā	
pltn.	Galdiņš, Nikolājs	42. gr. p.	Krievijā	
ltn./vltn.	Ģērmanis, Elmārs	15. art. p.	3. 45.	
ltn.	Goba, Jānis	43. gr. p.	?	
kpt.	Grants, Vilis	43. gr. p.	9. 2. 44.	kritis
vltn./kpt.	Graumanis, Visvaldis	42. gr. p.	30. 7. 44.	miris no ievain.
maj.	Grāvelis, Valdemārs	19. art. p.	15. 3. 44.	
dkar.	Grīnbergs, Jānis	?	20. 2. 44.	
ltn.	Grudulis, Valdis	42. gr. p.	22. 2. 44.	
pltn.	Gusevs, Harijs	19. art. p.	?	
maj.	Hāzners, Vilis	32. gr. p.	18. 3. 44.	
maj.	Insbergs, Kristaps	15. art. p.	?	
vltn.	Ivans, Jānis	33. gr. p.	1945.	
kapr.	Izbickis, Jāzeps	43. gr. p.	9. 2. 44.	
ltn.	Jaksons,	?	?	
plkv.	Jansons, Jānis	19. div.	?	kritis
kpt.	Jansons, Žanis	42. gr. p.	1. 44.	
plkv.	Janums, Vilis	33. gr. p.	Krievijā	
kpt.	Jauntirāns, Teodors	32. gr. p.	1944.	
vltn.	Jaunzemis, Kristaps	43. gr. p.	11. 3. 44.	
v.v.	Jeļinovskis, Vilhelms	43. gr. p.	9. 3. 44.	
dkar.	Jermaks, Valentīns	?	20. 2. 44.	
ltn.	Jukovics, Viktors	42. gr. p.	9. 43.	kritis
vltn.	Kalnājs,	44. gr. p.	?	
vserž.	Kalvāns, Ignāts	42. gr. p.	20. 2. 44.	
dkar.	Kalviņš, Ēvalds	?	27. 2. 44.	
ltn.	Kampe, Jānis	42. gr. p.	?	kritis
vltn.	Kants, Arvīds	15. art. p.	1945.	

v.v.	Kārkliņš, Eižens	Vācu zenītart. (agrāki aviācijās leģiona 2. eskdr|.)	1945.	
pltn.	Katiševs, Nikolājs	15. art. p.	?	
vltn.	Kauls, Juris	15. prett. dzn.	18. 7. 44.	
dkar.	Kaziņš, Arvīds	42. gr. p.	19. 2. 44.	
vltn.	Ķirkums, Jānis	43. gr. p.	11. 4. 44.	
ltn.	Kļaviņš, Jānis	32. gr. p.	23. 7. 44.	
kapr.	Kļaviņš, Kārlis	?	27. 2. 44.	
pltn.	Kociņš, Rūdolfs	44. gr. p.	Krievijā	
kpt.	Krasts, Paulis	43. gr. p.	20. 5. 44.	
vserž.	Krauklis, Miervaldis	42. gr. p.	20. 4. 44.	
vltn.	Krūka, Elmārs	15. div. fiz. btl.	Vācijā	
ltn.	Krūmiņš,	?	Krievijā	kritis
kapr.	Krūmiņš, Ādolfs	?	?	
serž.	Kurzemnieks, Alberts	15. prett. dzn.	15. 2. 45.	
kpt.	Kvālbergs, Pēteris	43. gr. p.	20. 5. 44.	
vltn.	Kvietiņš, Viljams	43. gr. p.	9. 2. 44.	kritis
maj.	Ķīlītis, Jūlijs	34. gr. p.	Krievijā	
ltn./vltn.	Lamberts, Kārlis	43. gr. p.	21. 9. 43.	
serž.	Lapiņš, Roberts	42. gr. p.	21. 9. 43.	
maj.	Laumanis, Ernests	19. div. fiz. btl.	?	
dkar.	Lauris, Kārlis	?	20. 2. 44.	kritis
maj.	Lazduzieds, Jēkabs	33. gr. p.	3. 45.	
serž.	Lācis, Otto	43. gr. p.	9. 2. 44.	
vserž.	Leišups, Augusts	Rīgas pol. p.	10. 1. 44.	
vltn.	Leitītis, Jēkabs	34. gr. p.	1944.	
ltn.	Lejiņš, Arvīds	15. div. fiz. btl.	Vācijā	
ltn.	Līcis, Andrējs	42. gr. p.	?	
kpt.	Līdums, Jānis	32. gr. p.	Krievijā	
ltn.	Liepiņš, Elmārs	15. art. p.	1945.	
kapr.	Lindenbergs, Roberts	33. gr. p.	?	
maj.	Līniņš, Alfrēds	15. div. art. p.	?	
plkv.	Lobe, Kārlis	43. gr. p.	29. 9. 43.	
serž.	Ločmelis, Jānis	?	29. 1. 44.	
ltn.	Mamis,	15. div.	?	
ltn.	Māsans, Romualds	?	?	
kpt.	Mateass, Aleksandrs	15. art. p.	Krievijā	kritis
kapr.	Mazūrs, Eduards	?	?	kritis
plkv.	Meija, Osvalds	Rīgas pol. p.	15. 1. 44.	
vltn.	Miezis, Vilis	15. sap. btl.	20. 3. 45.	
vserž.	Miglāns, Antons	43. gr. p.	9. 12. 43.	
kapr.	Millers,	15. div.	Krievijā	
kapr.	Mucenieks, Juris	43. gr. p.	20. 5. 44.	
serž.	Mūsiņš, Kārlis	?	15. 5. 44.	

kapr.	Naglis, Jānis	15. sap. btl.	8. 7. 44.	
vltn.	Neilands, Otto	15. fiz. btl.	?	
serž.	Ormanis, Haralds	?	6. 4. 44.	
ltn.	Osis, Ernests	?	?	
plkv.	Osis, Roberts	43. gr. p.	?	
dkar.	Ozoliņš, Ernests	15. sap. btl.	20. 3. 45.	
serž.	Ozoliņš, Fridrichs	?	31. 5. 44.	
vserž.	Ozoliņš, Rūdolfs	42. gr. p.	23. 5. 44.	
vserž.	Ozols, Jānis	?	3. 6. 44.	
kpt.	Ozols, Jānis	43. gr. p.	5. 6. 44.	
vltn.	Ozols, Rolands	42. gr. p.	12. 5. 44.	
serž.	Pabērzs, Kārlis	43. gr. p.	20. 5. 44.	
ltn.	Pauzers, Verners	42 gr. p.	7. 44.	
vltn.	Perro, Oskars	?	Krievijā	
ltn.	Pētersons, Edgars	44. gr. p.	?	
ltn.	Pētersons, Harijs	43. gr. p.	?	
kpt.	Piksis, Jānis	15. art. p.	Vācijā	
vltn.	Pommers, Aleksandrs	33. gr. p.	3. 45.	
maj.	Praudiņš, Gustavs	44. gr. p.	Krievijā	
ltn.	Priede,	43. gr. p.	?	
kapr.	Puleksis, Ernests	?	20. 2. 44.	
ltn.	Puriņš, Artūrs	15. art. p.	Vācijā	
serž.	Putniņš, Jānis	43. gr. p.	11. 4. 44.	
vltn.	Rabenko, Aleksandrs	42. gr. p.	22. 2. 44.	
serž.	Rēboks, Jānis	43. gr. p.	3. 6. 44.	
kpt./pltn.	Reinholds, Voldemārs	42. gr. p.	17. 2. 44.	
serž.	Riekstiņš, Eduards	19. fiz. btl.	?	
maj.	Ruks, Jānis	43. gr. p.	1945.	
pltn.	Rēbergs, Kārlis	15. art. p.	Krievijā	
maj.	Rubenis, Fridrichs	32. gr. p.	Krievijā	
vltn.	Robežgruntnieks, Ēriks	15. pretav. dzn.	Krievijā	
ltn.	Salmanis, A.	?	Krievijā	kritis
ltn.	Salna, Akselis	42. gr. p.	26. 2. 44.	
serž.	Sensburgs, Kārlis	15. div.	?	
vplkv.	Silgailis, Artūrs	15. div.	18. 3. 44.	
vplkv.	Skaistlauks, Voldemārs	15. div. art. p.	Krievijā	
maj.	Skrauja, Alfons	43. gr. p.	9. 2. 44.	kritis
vltn.	Spalviņš, Pēteris	43. gr. p.	13. 4. 44.	
vltn.	Sprincis, Pauls	19. fiz. btl.	Krievijā	
vltn.	Sproģis, Jānis	33. gr. p.	2. 45.	
kapr.	Spuldzenieks, Edmunds	34. gr. p.	?	
maj.	Stīpnieks, Eduards	43. gr. p.	20. 2. 44.	
serž.	Strautnieks, Monvids	15. art. p.	1945.	
ltn.	Strauts, Aloizs	33. gr. p.	1. 45.	
serž.	Suka, Vilis	?	27. 2. 44.	

kapr.	Sveķis, Gustavs	?	?	
dkar.	Šalcs, Jānis	42. gr. p.	1. 3. 44.	kritis
kpt.	Šeibelis, Georgs	42. gr. p.	16. 2. 44.	
ltn./vltn.	Šķobe, Elmārs	15. sap. btl.	8. 7. 44.	
kpt.	Šnēbergs, Kārlis	42. gr. p.	9. 43.	kritis
dkar.	Šneidemanis, Fricis	43. gr. p.	9. 2. 44.	
ltn.	Šteinbergs, Krišjānis	?	Krievijā	
kpt.	Tīdemanis, Arvīds	34. gr. p.	?	
kpt.	Tīdemanis, Eduards	19. art. p.	?	
maj.	Trēziņš, Leonards	15. prett. dzn.	Krievijā	
dkar.	Trautmanis, Nikolājs	?	20. 2. 44.	
kpt.	Tūte, Jānis	15. art. p.	1945.	
kapr.	Vaivods, Vladislavs	15. sap. btl.	20. 3. 45.	
kapr.	Valters, Ādolfs	42. gr. p.	9. 43.	
serž.	Vasiļevskis, Broņislavs	15. sap. btl.	20. 3. 45.	
ltn.	Veidemanis, Jānis	15. prett. dzn.	?	
plkv.	Veiss, Voldemārs	19. div.	3. 9. 44.	miris no ievain.
kpt.	Vērsāns, Ēvalds	?	?	
pltn.	Vīksne, Alberts	34. gr. p.	25. 1. 45.	
vltn.	Vilnis, Aleksandrs	43. gr. p.	9. 2. 44.	
ltn.	Zandbergs, Fricis	15. sap. btl.	8. 7. 44.	
serž.	Zemītis, Valdis	43. gr. p.	20. 5. 44.	
plkv.	Zeniņš, Kārlis	34. gr. p.	Krievijā	
vltn.	Ziedainis, Miervaldis	42. gr. p.	20. 2. 44.	
kapr.	Ziemelis, Alfrēds	43. gr. p.	20. 5. 44.	
dkar.	Zolnerovičs, Heinrichs	15. sap. btl.	8. 7. 44.	
ltn.	Žagars, Artūrs	15. art. p.	1945.	

Šajā sarakstā uzrādīti to karavīru vārdi, kas bija reģistrēti Leģiona archīvā un katrā ziņā tas nav uzskatāms par pilnīgu, it sevišķi attiecībā uz Kurzemes kauju visām sešām lielkaujām, kad vairs ziņas uz Vāciju Leģiona archīvam netika pārsūtītas. Tāpat ir daudz trūkumu par pēdējām kaujām atkāpšanās laikā no Krievijas uz Latviju un kaujām līdz Kurzemes frontes stabilizācijai.

Neiespējami bija sakopot ziņas par ar DzKr II (EK II) apbalvotiem, jo to reģistrēšana resp. apzināšana Leģiona archīvā nav notikusi.

Neskatoties uz augšminēto tomēr šīs grāmatas redaktori centās sakopot iespējami ievāktās ziņas par apbalvotiem latviešu vīriem ar augstākām varonības goda zīmēm Otrā pasaules kara laikā. Tiem, kuru vārdi nav pieminēti šajā grāmatā, redakcija atvainojas un izsaka nožēlu, ka tās spēkos nav bijis veikt pilnīgāku darbu.

Pulkvedis Voldemārs Veiss sarunā ar Igauņu leģiona pltn. Alfonsu Rebāni Rīgā 1944. gada martā.

Vplkv. Skaistlauks sarunā ar 19. div. kom. ģenerāli Štrekenbachu cīņu laikā Latvijā.

42. gren. pulka komandieris pltn. Galdiņš ar savu adjutantu vltn. Lūkinu Kurzemes cīņu laikā 1944. gadā.

ŠTURMBANFĪRERS STĪPNIEKS

kāda 19. latviešu SS-Divizijas kajnieku pulka komandieris, atiešanas kustībās Lubānas telpā ar saviem vīriem iznīcināja divus bolševiku izlases pulkus. Viņu apbalvoja ar Vācu krustu zeltā.

Majors Stīpnieks Vidzemes kauju laikā 1944. gada vasarā.

Ltn. Ziedainis Volchovā (vēlāk vltn.). Viens no izcilus drošsirdīgākiem virsniekiem. Pēc kapitulācijas Kurzemē cīnījās ilgu laiku kā partizāns. Sastādīja un publicēja pirmo rokas grāmatu partizāniem. Liktenis nezinams.

Vltn. Alfrēds-Jānis Bērziņš frontē Kurzemē 1944. gada ziemā.

Vltn. Graumanis (pa kreisi) sarunā ar vltn. Sprinci. Abi par varonību vēlāk apbalvoti ar Vācu krustu zeltā.

Ltn. Daugavietis 1944. gada jūlijā.

Pltn. Veiss 42. gren. p. I btl. komp. Volchovā kopā ar jaunajiem DzKr kavalieriem. Otrs no labās btl. kom. kpt. Šnēbergs.

LATVIEŠU KAŅAVĪRI SARKANĀS ARMIJAS UN TĀS PALĪGVIENĪBU DIENESTĀ

Mūsu izdevuma LATVIEŠU KAŅAVĪRS . . . sērijas pirmā grāmatā ir pietiekami plaši aprakstīta Latvijas nacionālās armijas iznīcināšana, XXIV Latviešu territoriālā strēlnieku korpusa formēšana, tā gaitas un bojā eja Otrā pasaules kara pirmajās dienās, tāpat ievietoti daži izvilkumi no okupētās Latvijas publikācijām par padomju militāro vienību dalību cīņā par komūnistiskās iekārtas atjaunošanu Latvijā, kā arī citi šo cīņas lauku apraksti, bet viss tas pietiekami neaptver Padomju Savienības lomu šo cīņu vadīšanā, kaujas vienību organizēšanā un t.t.

Tāpēc redakcija izšķīrās par šīs nodaļas ietveršanu mūsu grāmatu sērijas pēdējā grāmatā, it sevišķi mēģinot raksturot komūnistisko latviešu vienību formēšanu un cīņu pret mums — latviešu leģionāriem Otrā pasaules kara laikā. Šīs cīņas bija viena no lielākām mūsu tautas traģēdijām, kad latvietis cīnījās pret latvieti, brālis pret brāli, pie kam radās pat gadījumi, kur šie cīnītāji pārgāja otrā pusē, lai ar lielu naidu un gribu cīnītos pret saviem tikko bijušiem cīņu biedriem un tautas brāļiem.

Šādi gadījumi, diemžēl, vēsturē bieži sastopami un, varbūt, ir daļa no mazo tautu likteņa. Tām vienmēr ir bijis jāstājas kauju laukos, lai cīnītos par savām tiesībām pret varmācīgiem un varenākiem pretiniekiem. Tad rodas apstākļi, kuros grūti pateikt, kas pareizi, kas aplami.

Visi šajā nodaļā ietvertie raksti būs papildinājums pie jau pirmā grāmatā minētā.

Kā pirmo rakstu ievietojam Artilērijas inspektora stāba pltn. Friča Telmaņa atmiņas par viņa gaitām krievu okupācijas laikā 1940./41. gadā, kuras galvenām kārtām raksturo dienesta apstākļus XXIV korpusā.

Ir pagājuši 40 gadi no tā laika, kad mūsu tauta zaudēja savu brīvību; iesākās Latvijas armijas iznīcināšanas process un man bija jāturpina kaņavīra gaita Sarkanā armijā XXIV Strēlnieku korpusa 613. Artilērijas pulkā.

Daudz kas šajos gados ir izgaisis no atmiņas. Ir palikuši neaizmirstāma atmiņā tikai smagu nojautu brīži, kuriem sekoja notikumi neiedomājamā ātrumā.

1940. g. no 14. uz 15. jūniju naktī kāda spēcīga Sarkanās armijas patruļa iebruka Latvijas zemē un Masļenkos (Abrenes tuvumā) noslepkavoja robežsargus, to ģimenes un nodedzināja viņu mītnes.

Tā paša gada 16. jūnijā Latgalē (Daugavpils tuvumā) notika 3. Latgales apgabala dziesmu svētki. Mūsu valstij draudošie notikumi aizkavēja

valsts prezidenta piedalīšanos dziesmu svētkos, jo tajā laikā valdība sprieda svarīgus lēmumus tautas brīvības glābšanai.

Skaļruņi Rīgas ielās ziņoja par svētku gaitu un dziesmu svētku nobeigumā mēs visi klausījāmies koru un dziesmu svētku dalībnieku 3 reizes atkārtoti dziedātu Latvijas valsts himnu — Dievs,svētī Latviju! To dziedāja tauta savās pēdējās brīvības stundās!

Man 16. jūnijā bija uzdots ierasties kādas skolas izlaiduma aktā un izsniegt gatavības apliecības. (Sākot ar 1934. g. 15. maiju bija ievesta tradīcija, ka Armijas stābs saziņā ar karaspēku daļām, kur tas bija iespējams, nozīmēja armijas virsniekus piedalīties skolu beigušo izlaidumos.) Tajā dienā Rīgas ielās gaiss dziesmu svētku beigu skaņās, kopā ar gājēju satrauktām jūtām itkā vibrēja.

Arī skolā visi bija uztraukuma augstākā pakāpē. Skolas izlaiduma aktā man bija kaut kas jāsaka un es kaut ko arī teicu. Kad sniedzu apliecību pirmajai saņēmējai, tad par tās seju ritēja lieli, apaļi asaru pilieni, kuŗus es vēl tagad atmiņā redzu.

Paruna saka, ka raudāšana esot lipīga un tas tā toreiz piepildījās, visi sāka raudāt un arī man acis kļuva mitras, jo es jau zināju ko nesīs rītdiena.

1940. g. 17. jūnija rītā Sarkanā armija iesāka Latvijas okupāciju. Drīzi pēc tam Rīgas ielās rāpoja krievu tanki. Nu ielās parādījās pavisam citāda mūsu tautas daļa, tā ar sarkaniem karogiem un revolūcijas dziesmām svinēja terrora sākumu.

*

Pēc Sarkanās armijas ienākšanas Rīgā, tās vadība steidzīgi gribēja zināt par mūsu valsts aizsardzības organizāciju. Es toreiz biju Pasīvās gaisa aizsardzības dienesta pr-ka palīgs un man vajadzēja pavadīt kādu krievu virsnieku tam parādot visu to, ko viņš vēlējās redzēt un zināt pasīvā aizsardzībā pret uzbrukumiem no gaisa. Pltn. Kalacis, toreiz zenītartilērijas speciālists, rādīja aktīvo gaisa aizsardzību. Visi citi Art. inspekt. stāba virsnieki bija aizņemti kaut ko rādot vai atbildot uz krievu dažādu nozaru virsnieku jautājumiem.

Mēs visi bijām Latvijas armijas virsnieku uniformās, bet krievu kareivji mūs cītīgi sveicināja, laikam viņi bija iepazīstināti ar mūsu armijas dienesta pakāpju nozīmēm un pirmajā laikā visi virsnieki un kareivji attiecībās ar mums bija korrekti.

Jau nākošā dienā visiem Artilerijas inspektora stāba virsniekiem bija jāierodās Armijas stāba Administrativās daļas telpās, kur mūs uzrunāja kāds Sarkanās armijas stāba komisārs pulkveža dienesta pakāpē. Viņš uzaicināja mūs, lai uzrakstot savas autobiogrāfijas un piekodināja rakstīt visu taisnību (sevišķi tas attiecoties uz tiem virsniekiem, kuŗi dienējuši Balto armijās krievu revolūcijas gados un cīnījušies pret Sarkano armiju), jo viņš jau par mums visiem visu zinot, tikai viņš gribot redzēt, cik ir to, kuŗiem ir drosme pateikt visu taisnību. Pēc uzrakstīto lapu nodošanas visus atlaida turpināt savus ikdienas pienākumus.

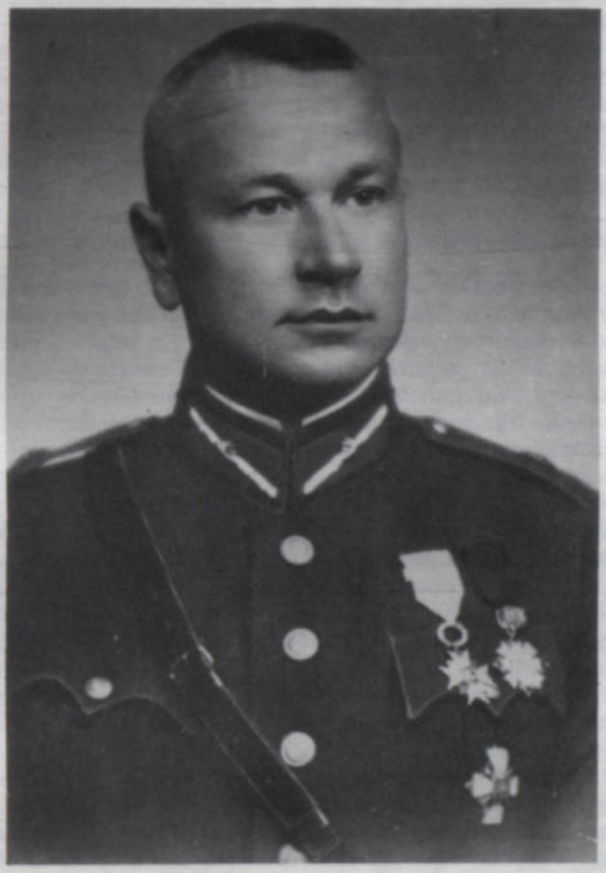

Pltn. Fricis Telmanis

Mūsu armijas dzīvē sākās daudz un dažādas pārmaiņas. Par kara ministru tika iecelts atvaļinātais ģen. Dambītis. Lai iebrucējiem pierādītu savu lojālitāti viņš uzdeva ģen. Danebergam sarīkot medības. Viņš pats ielūgšot krievu armijas augstākos virsniekus, arī mūsu armijas vecākie virsnieki — mednieki varot piedalīties. Ģen. Danebergs patreizējā situācijā bija ļoti satraukts un nelaimīgs, bet pavēle paliek pavēle — tā viņš teica un uzdeva man organizēt medības Litenes artilerijas praktiskās šaušanas poligona rajonā. Es personīgi pazinu Litenes mežu apgabala mežzini un medības sarīkot nekādas grūtības man neradīja.

Medības notika, kā jau Latvijā medības rīkoja, ar pietiekošu mednieku un dzinēju skaitu. Krievu virsnieki ģen. Dambīša vadībā bija ļoti priecīgi,

jo ieguva vairākus medījumus, par ko jau mežzinis bija gādājis. Mans nùmurs stāvēt mastā iznāca blakus ģen. Danebergam, tas izturējās nervōzi, medību bisi jau rokā turēja, bet neizšāva nevienu šāvienu.

Medību beigās kurējās liels ugunskurs, pietiekoši daudz vodkas un medību desiņu, valodām kļūstot ar katru brīdi vaļīgākām un brīvākām. Es tuvāki iepazinos ar vienu poļitruku kpt. dienesta pakāpē. Tas labi pārzināja bijušo Krievijas ķeizaru laiku literātūru un mums iznāca sacensties deklamējot Krilova bašņas (balādes). Viņam garšoja mūsu ,,Dzidrais'', kuru dzerot uzslaveja. Pie vodkas dzeršanas bija draudzīgs un atvadoties piedāvāja palīdzību, ja man kādreiz tāda būtu vajadzīga.

1940. g. 16. septembrī mani pārvietoja uz 613. Artilerijas pulku un iecēla par I motorizētā artilerijas diviziona komandieri. Pulka komandieris bija pulkv. Birkenšteins, stāba priekšnieks — pltn. Sovers. Pulka komandieņa palīgs, Krievijas latvietis — pltn. dienesta pakāpē. Es viņu nekad nedzirdēju runājam latviski. Pulka komisārs — krievs, pltn. pakāpē. Pie pulka bija partijas komiteja, kuras vadītājs bija tas poļitruks ar kuru medībās iepazinos.

Mans diviziona komandieņa palīgs — krievs, vltn. pakāpē, eso piedalījies somu — krievu karā. Bija vienmēr drūms, bet pietiekoš atklāts, pastāstīja par notikumiem un grūtībām Somijas karā. Viņš kāda bunkura priekšā sniegā nogulējis 3 diennaktis izpildot artilerijas priekšējā novērotāja pienākumus, bija sarūgtināts, ka viņa nopelns nebija pietiekoši novērtēts. Diviziona komisārs — pltn. pakāpē, neliela auguma, kādas austrumu tautas piederīgais, mazliet šķībām acīm, iedzeltenu ādas krāsu, vienmēr bija smaidīgs.

Manas, vai komisāra pavēles un rīkojumi bija jāparaksta mums abiem. Man ar palīgu un komisāru dienesta attiecībās bija jābūt apmierinātam, viņi abi bija disciplinēti un korrekti, man nekad pretīm nerunāja. Es komisāram protestēju, ka viņam padotie bateriju poļitruki baterijās vervēja ziņotājus un tiem, bez bateriju komandieru ziņas, piešķīra atvaļinājumus. Komisārs tad kaut ko degunā noņurdēja un smaidīja — tas bija viss — saproti kā gribi. Par tādu poļitruku rīcību runāju arī ar pulka komandieri, tā esot komūnistu partijas lieta un tam tā jāpaliek.

Man bija jāpiedalās divizionu komandieņu kursos, kuŗus rīkoja Rīgā. Katru dienu dažas stundas mūs iepazīstināja ar krievu armijas reglamentu pielietošanu praksē. Gatavojām artilerijas uguns plānu, pielietojot diviziona skaitļotāju grupu pēc krievu artilerijas šaušanas noteikumiem. Mūs apmācīja apieties ar krievu tā laika jaunākās konstrukcijas 3 collu lielgabalu ar šķelto lafeti.

Divizions piedalījās oktōbŗa revolūcijas piemiņai Sarkanās armijas rīkotā parādē Uzvaras laukumā. Parādē bez kaŗavīriem ar sarkaniem karogiem rokā, nesot Staļina un pārējo komūnistu vadoņu bildes, piespiesti soļoja arī strādnieki un skolnieki. Pirms iziešanas uz parādi poļitruki pārbaudīja visus kaŗavīrus, vai tiem ieroči nav pielādēti un vai kaujas patronas nav noslēptas viņu drēbēs. Parādes laukumā bija speciāli uzcelta estrāde, uz kuŗas stāvēja Latvijas valdības komūnisti, krievu komisāri un pārējie Sarkanās armijas augstākie vadoņi. Kaŗavīriem bija

rīkojums soļošanā esot pret estrādi kliegt — ,,urrā'' un sveicināt parādes pieņēmējus. Es ar I divizionu braucu pulka priekšgalā pirmā mašīnā. Man blakus sēdēja komisārs un palīgs, mums aizmugurē diviziona komandieŗa grupa. Kad bijām pret estrādi, komisārs un palīgs lielā sajūsmā bļāva ,,urrā'', bet mūzikas un pārējā trokšņa dēl komisārs nezināja ko mēs daram. Tomēr kāds bija redzējis un dzirdējis, ka latviešu vienības neesot sveicinājušas priekšniecību. Mēs visi saņēmām rājienu un brīdinājumu.

*

Lai pārbaudītu krievu reglamentu pielietošanu notika ziemas manevri Carnikavas-Litenes apkārtnē. Bija auksta ziema un dziļš sniegs. I divizionā ietilpa bijušā Smagās artilerijas pulka lielgabali un haubices ar vilcējiem (Latvijas laikā Vācijā pirktiem) Henšeļiem. Dziļā sniegā lietojām kāpurķēdes un varējām braukt bez ceļiem pa apvidu, līdz tam laikam kamēr radās paredzētie traucējumi. Krievu degviela un eļļa, kuŗu lietoja Sarkanās armijas spēkratos, nebija piemērota Henšeļu motoriem. Dziļā sniegā un garā braucienā, tie pārkarsa, bija jāapstājās un jādzesē motori.

Sasniedzot manevru pavēlē uzbrukumam paredzēto izejas poziciju visu nakti kurinājām uguni zem motoru eļļas vannām, lai turētu eļļu siltu un motorus varētu agrā rītā iedarbināt. Sniegs visu nakti nepārtraukti sniga un no rīta ejot uz novērošanas punktu sniegs dažās vietās jau sniedzās līdz padusēm. Šaušana izdevās labi un mēs pirmo reizi izmēģinājām krievu artilerijas šaušanas reglamentā paredzēto izskaitļošanas grupas praktisko darbību ziemas apstākļos.

Manevru laikā biju saaukstējies un saslimu ar slapjo plevritu. Mani ievietoja Sarkanās armijas rīcībā esošā vācu slimnīcā, kuŗu vācieši repatriējoties atstāja pilnā kārtībā ar visiem ārstēšanai vajadzīgiem piederumiem un ierīcēm. Tā bija tā laika modernākā privātā klīnika. Krievi šo slimnīcu lietoja virsnieku un to ģimeņu ārstēšanai. Kareivjus un instruktorus ārstēja bijušā Latvijas armijas kaŗa slimnīcā.

Slimnīcā satiku ģen. Skaistlauku, kuŗš arī tajā laikā ārstējās. Es biju divu slimnieku istabā kopā ar kādu Sarkanās armijas tanku diviziona poļitruku kpt. pakāpē. Viņš bijis tankā, kad tas krustojot Vislas upi atradies uz dzelzceļa tilta un no apakšas dabūjis lielgabala tiešu trāpījumu. Tanka vadītājs nogalināts, bet viņam lausts žokļa kauls un izsisti zobi. Žoklis bija puslīdz salāpīts un viņš jau ar grūtībām varēja runāt.

Viņam solīts apbalvojums, nākošā dienesta pakāpe, demobilizēšana un atlaišana uz mājām. Poļitruks solījumam ticēja, jo kaŗš viņam bija apnicis.

Es atstāju slimnīcu pirmais, novēlot viņam drīzu izveseļošanos un laimīgu atgriešanos dzimtenē.

Kādreiz vēlāk, kad es jau biju atvaļināts no kaŗa dienesta, es poļitruku ieraudzīju uz ielas soļojam ar kādu kareivju grupu. Bija tajā pašā formas tērpā ar agrāko dienesta pakāpi un šķībo žokli, kuŗš pilnīgi pareizi nebija izlabots. Nebija laists mājā, bet iedalīts armijas darba rotā. Es tad

sapratu, ka tie krievi, kuŗi ir iepazinušies ar brīvu cilvēku dzīvi, nekad vairs netiks savā dzimtenē.

*

Kādu vakaru, atgriežoties no darba savā dzīvoklī, atradu dzīvokļa durvis neaizslēgtas, bet tikai pievērtas. Ieejot iekšā redzēju, ka viss dzīvokļa saturs izvandīts. Sevišķi man uzkrita tas, ka bija paņemtas tukšās cigāru kastes un viena vēl pilna, kuŗu es nopirku 1939. g. Šveicē, tur esot komandējumā pasīvās gaisa aizsardzības lietā. Es tūliņ sapratu, ka te ir rīkojusies čeka. Likvidēju medību bisi un ložu šauteni ar visu munīciju, atstāju tikai pistoli, kuŗa man pastāvīgi atradās kabatā. Pēc pāris dienām, sūtītu pa pastu, saņēmu vienkāršu kaŗa gūstekņu pasta kartiņu, kuŗu bija rakstījis poļu armijas majors Kabza, mans paziņa no 1936. g., kad biju piekomandēts Polijas armijas 10. divīzijas smagās artilerijas pulkam. Mēs jau pēc tam, šad tad, izmainījāmies ar vēstulēm. Šoreiz kartiņas saturs bija tikai ar Jaungada sveicienu un paziņojumu, ka viņš atrodoties kaŗa gūstekņu nometnē, neesot bijis ievainots un esot vesels. Pēc pasta zīmoga uz kartiņas bija redzams, ka tā izsūtīta 1940. g. decembrī, bet es viņu saņēmu tikai 1941. g. marta mēneša sākumā, tā tad čekas rokās atradusies ilgu laiku.

Otrā rītā aizejot uz darbu, diviziona kancelejā atradu man adresētu vēstuli, kuŗā atradās izraksts no toreizējā Padomju maršala pavēles armijai, ka esmu atvaļināts no kaŗa dienesta kā nepiemērots Sarkanās armijas dienestam. Es tūliņ sapratu, ka majoru Kabzas kartiņa un manā dzīvoklī no čekas paņemtie materiāli ir bijuši atvaļināšanas iemesls.

Vēstuli iedevu izlasīt manam palīgam un komisāram, tie izlikās ļoti pārsteigti.

Es teicu komisāram, ka došu rīkojumu nostādīt visu divizionu, jo gribu atvadīties jau šodien. Pēc tam komisārs aprunājās ar pulka komisāru un atļauja tika dota. Divizionu pusdienas mācību brīvlaikā nostādīja. Atvadoties es runāju tikai latviešu valodā, gan jau bateriju ziņotāji saviem bateriju poļitrukiem to pārtulkoja.

Pulka stabā saņēmu algu, kuŗa latviešiem divizionu komandieriem bija 900 rubļu mēnesi — krieviem — 1200 rubļu.

Ejot uz mājām, kāmēr biju kaŗavīra tērpā, aizgāju atvadīties no sava bijušā priekšnieka. Agrākā Latvijas armijas staba ēkā pa Valdemara ielas durvīm mani iekšā nelaida, lai ejot pa Elizabetes ielas durvīm. Tur mani pie durvīm esošais sardzes kareivis sveicināja un neko neteica, kad gāju iekšā. Ģen. Danebergu atradu mazā istabiņā, kuŗā Latvijas laikā sēdēja kaŗa ministra adjutants un toreizējā ziņnešu telpā satiku vltn. Bērziņu — tas skaitījās Artil. inspektora stāba adjutanta vietas izpildītājs un kārtoja pārpalikušās stāba likvidācijas lietas.

Tas bija 1941. g. 3. martā, ģen. Danebergs pēc notikušām pārmaiņām bija stipri zaudējis savu brašo izskatu un stalto stāju. Sarunā es izjutu un sapratu, ka viņam ir zudušas visas iespējamās cerības dzīvot un manās

domās viņš jau bija sagatavojies savam liktenim.

Izejot no kādreizējā Kara ministrijas nama, uz ielas satiku ģen. Grosbartu. Man uzkrita starpība starp šiem abiem virsniekiem, esošā situācijā ģen. Grosbarts bija brašs un smaidīgs ar sarkanu zvaigzni melnu karakula ,,papahu'' (virsnieka ziemas galvas sega — kazāku stilā) galvā. Daudz runāt neiznāca, jo viņš kaut kur steidzās. Ģen. Grosbartu es jau pazinu kā Autotanku pulka komandieri no 1928. g., kad biju piekomandēts viņa pulkam. Pēc manas saprašanas viņš bija veikls un prata būt visur derīgs. Mēs, artileristi, viņa melno drēbju dēļ, dēvējām viņu par melno ģenerāli.

Pārgājis savā dzīvoklī saskaitīju savu pēdējo algu un domāju — kādam laikam pietiks. Man piezvanīja kāds kolēģis un es aizgāju uz pilsētu. Kad vakarā pārnācu dzīvoklī redzu — ir atkal bijusi kratīšana. Čeka laikam meklēja ieročus, tos neatrodot bija paņēmusi visu naudu, kuru, aizejot uz pilsētu, biju atstājis uz rakstāmgalda, lai nākošā dienā to aiznestu uz Pasta krājkasi. Tad pārdomāju ko darīt un kas atkal varētu notikt un tā nolēmu iet sūdzēties pulka stāba komūnistu partijas komitejā. Otrā dienā aizgāju un satiku jau pazīstamo poļitruku. Tam visos sīkumos izstāstīju notikumus un atgādināju izteikumu griesties pie viņa, ja man rastos vajadzība. Poļitruks vēl atcerējās savu solījumu, nožēloja aplaupīšanas notikumu, bet par atvaļināšanu no dienesta, lai nebēdājot, jo notiekot gadījumi, kad aiz pārpratuma atvaļina. Lai es atkal iesniedzot lūgumu un mani uzņemšot atpakaļ armijas dienestā. Tas mani pārsteidza un nobaidīja. Ilgākā sarunā es viņu pārliecināju, ka labāk būtu, ja es varētu palikt kādā dienestā ārpus armijas. Viņš piekrita un saziņā ar komisāru izdeva man apliecību, ka mani varot izlietot civīlam dienestam. Darbu dabūju Pasīvās gaisa aizsardzības kursos lasīt lekcijas. Kursi notika kādā Romas viesnīcas telpā; maksāšot 900 rubļu mēneša algu kursu beigās, ko es gan nesaņēmu.

Pēc dažām nedeļām mani izsauca uz čeku — Brīvības un Stabu ielu stūrī. Tur man jautāja kur es tagad strādājot, kāds darbs un alga. Es dabūšot lielāku algu — 1200 rubļus mēnesī Maskavā, tur steidzīgi vajadzīgs lektors. Toreiz es vēl nezināju un nesapratu, ko nozīmē braukšana uz Maskavu, bet man radās savāda sajūta un ļoti negribējās braukt. Es lūdzu dažas dienas sagatavoties. Čekas vīrs piekrita, iedeva telefona numuru, uz kuru man jāzvana tiklīdz esmu savas lietas nokārtojis un varu braukt.

Nu bija jāmēģina kaut ko darīt, bet laika bija maz. Tūlīt runāju ar draugiem un kad savu apliecību parādīju agronomam Belizāram Radziņam, tam ideja bija gatava.

Zemkopības ministrs agronoms Vanags esot viņa draugs un tam vajadzīgi cilvēki, viņam no partijas esot piešķirta priekšroka darbinieku vervēšanā lauksaimniecības ražošanas steidzamības kāpināšanai. Radziņš izgādāja man audienci pie Vanaga; tam parādīju savu apliecību ar partijas sarkano lielo zīmogu un pierādīju, ka esmu studējis agronomiju un ieguvis techniskās zināšanas tankos un automobīļos Auto-tanku pulkā. Vanagam ar to pietika un viņš mani iecēla Lauksaimniecības departamenta skolu daļā par mechanizācijas skolu vecāko inspektoru. Viņš arī solīja sazināties

ar iestādi, kuŗa mani gribēja sūtīt uz Maskavu un visu nokārtoja un man uz Maskavu vairs nebija jābrauc.

*

1941. g. 13. jūnijā, mans draugs pltn. Dandens mani brīdināja, lai naktī nepaliekot savā dzīvoklī, jo kaut kas notiekot viņam nesaprotams. Es pārgulēju Rīgas jūrmalā un otrā rītā atgriežoties pilsētā zināju kas noticis. Savā dzīvoklī vairs neierados un tur arī naktīs negulēju, bet savā darbā Skolu daļā strādāju.

Tā paša gada 22. jūnijā sākās kaŗš starp Vāciju un Krieviju. Rīgā visās iestādēs sākās krievu politisko darbinieku spēcīga aktīvitāte mēģinot cilvēkus pierunāt brīvprātīgi iestāties armijas dienestā, jo krievu armija pret Vāciju, gūstot lielus panākumus un arī mums visiem jāpiedalās uzvarā. Pēc dažām dienām, vērojumi uz Rīgas ielām, rādīja ainu, ka krievu kaŗaspēks dodās dzimtenes virzienā, bet ne uz fronti. Arī partiju vīri sāka pakoties ceļošanai.

Un tad notika tas, ko es nekad nevarēju iedomāties, mani ministrs agr. Vanags norīkoja par šoferi lielam transporta auto, kuŗā man līdz Apes pamatskolai jāaizved Klāra Kalnina ar ģimeni, ieskaitot arī Bruno Kalniņu. Nobijies es biju, jo necerēju, ka man būs iespēja atgriesties.

Situacija bija tāda, ka nevarēju izvairīties un uzdevumu pildīju. Ārpus Rīgas robežām pievienojos nepārredzamai bēgļu kolonnai. Aiz Baložu kroga jau bija dienas gaisma un varēju redzēt gar abām šosejas malām, stiprā apsardzībā dzītus, cietumniekus. Man blakus, auto priekšējā sēdeklī, sēdēja Bruno Kalniņš; auto kravas platformā, pie mantām, Klāra Kalniņa un ģimene. Bruno Kalniņš toreiz atzinās, ka esot pārvērtējis komūnisma iekārtu un nevarējis iedomāties, ka notiks tādas nejēdzības, kādas notika Latvijā.

Api sasniedzām vakara krēslā. Nakti pārgulēju skolā ar domām par atpakaļ tikšanu, bet no rīta jau bija priecīgs, jo zināju ka varu braukt atpakaļ. Kalniņu ģimene un pamatskolas skolotāji bija sirsnīgi cilvēki; viņi man ieteica atpakaļ braukšanai drošāku ceļu, uz kuŗa nebūs atejošās kolonnas un mani nevarēs aizraut līdzi uz Krieviju. Man bija arī sarunātas naktsmājas kādā vidusskolā, kuŗu sasniedzu vēlā vakarā.

Otras dienas braucienā tālākā ceļā radās dažādi sarežģījumi un traucējumi, bet tomēr Rīgu sasniedzu. Uzbraucot uz gaisa tilta, iesākās gaisa uzlidojuma trauksmes sirēnu kaukšana un kad pārbraucu tiltu, jau eksplodēja vācu lidmašīnu nomestās bumbas.

Braucot pa Brīvības bulvāri, tālāku par Ģetrudes baznīcu netiku. Baznīcas tuvumā pametu savu auto un savā darbā vairs neatgriezos.

Spraugu mājas (Talsu apr. pie Nūrmuižas). Šeit nelielās trīs istabiņās 1941. gadā bija jāsaspiežas vienai rotai. Rotas komandieris bija kpt. Jansons, vadu komandieri — ltn. Liepa un ltn. Dzenis. Karavīri gulēja divstāvu lāvās un katram iznāca 15 cm plata vieta. Spraugas atstājot, kad rotu pārvietoja uz Gulbeni, kareivis Namiķis nošāva rotas politruku un tad rt. kom. un vairākus kareivjus apcietināja, kas visi pazuda bez vēsts.

Tāds bija sākums Latvijas armijas ,,inkorporācijai'' XXIV korpusā.

LATVIEŠU VIENĪBAS SARKANĀ ARMIJĀ

a) LATVIEŠU BRĪVPRĀTĪGO STRĒLNIEKU PULKI

1. un 2. pulks (pēdējais vēlāk pārdēvējās par 76. atsevišķo latviešu strēlnieku pulku) kā brīvprātīgas karaspēka vienības izveidojās 1941. gadā Igaunijā no latviešu strādnieku gvardes bataljoniem un citiem aktīvistiem, kas, karam sākoties, aizbēga no Latvijas uz Igauniju. 1. latviešu brīvprātīgo strēlnieku pulku sāka formēt 1941. g. 5. jūlijā. Tā stiprums bija apmēram 1500 vīru, un tas bija pakļauts 8. armijas X strēlnieku korpusam. Sākumā pulks sargāja korpusa aizmuguri un cīnījās ar igauņu un latviešu partizāniem, bet vēlāk piedalījās kaujās pret rēgulāro vācu karaspēku (līdz 29. jūlijam). Pulks visās kaujās cieta smagus zaudējumus, un jūlija beigās to pārveda uz Hoglandes salu un vēlāk uz Kotlinas salu (Kronštati). No atlikušā pulka sastāva vēlāk saformēja (laikā no 3. līdz 7. septembrim) latviešu bataljonu (komandieris Žanis Grīva-Folkmanis), kas ietilpa (krievu) 10. strēlnieku divīzijas 62. pulkā. Bataljonā bija tikai 283 kareivji. Pie Streļnas vācieši bataljonu smagi sakāva, pāri palikusī daļa atkāpās uz Ļeņingradu, un Pēterhofā to iedalīja 76. atsevišķā latviešu strēlnieku pulkā.

2. pulks saformēts no 1941. g. 14. līdz 15. jūlijam, arī Igaunijā. Pulkā bija apmēram 1200 kareivju. Cīņās Igaunijā pulks cieta smagus zaudējumus (no 24 jūlija līdz 4. augustam), tad tika ielenkts, bet izlauzās un cīnījās Ļeņingradas rajonā līdz 20. oktōbrim. 4. septembrī šo pulku pārdēvēja par 76. atsevišķo latviešu strēlnieku pulku. 22. oktōbrī zaudējumu dēļ pulku izformēja, 1942. gada janvārī pulka pārpalikums pa Ladogas ezeru atstāja Ļeņingradu un iekļāvās latviešu strēlnieku divīzijā.

b) LATVIEŠU STRĒLNIEKU (43.) GVARDES DIVĪZIJA

Divīzija sāka formēties kā sarkanarmijas nacionāla vienība 1941. gada 3. augustā Gorohovecas nometnē, Maskavas kara apgabalā. Sākotnējais nosaukums bija: 201. latviešu strēlnieku divīzija. Sākumā tās sastāvā bija apmēram 1100 komūnistu un 1000 komjauniešu. 1941. g. septembrī divīzijā bija jau ap 10.000 vīru. Divīzijā ietilpa 92., 122. un 191. strēlnieku pulks un 220. artilerijas pulks, kā arī attiecīgās apakšvienības. 1942. g. 5. oktōbrī tai piešķīra 43. gvardes latviešu strēlnieku divīzijas nosaukumu. Pulkus pārdēvēja par 121., 123. un 125. gvardes strēlnieku pulku un 94. gvardes artilerijas pulku. 270. ložmetējnieku bataljonu pārdēvēja par 55. atsevišķo gvardes ložmetējnieku bataljonu, atsevišķo prettanku artilerijas divīzionu par 48. atsevišķo gvardes iznīcinātāju prettanku artilerijas

divīzionu, 100. atsevišķo zenītartilerijas bateriju par 44. atsevišķo gvardes zenītartilerijas bateriju, 53. atsevišķo sapieru bataljonu par 47. atsevišķo gvardes sapieru bataljonu. — Divīziju komandēja gvardes ģenerālmajors J. Veikins, pulkv. I. Paegle, pulkv. A. Frolovs, gvardes ģenerālmajori D. Brantkalns un A. Kalniņš.

Divīzija piedalījās cīņās pie Maskavas (no 1941. g. 20. decembra līdz 1942. g. 20. janvārim), pie Staraja Rusas (no 1942. g. 16. februāra līdz 4. aprīlim), Demjanskas placdarmā (no 1942. g. 6. aprīļa līdz 1943. g. 9. aprīlim); no 1943. g. 10. aprīļa līdz 15. oktōbrim atradās 2. ešelonā Starajā Rusas rajonā, no 1943. gada 18. oktōbra līdz 1944. g. 26. jūnijam Veļikije Luku un Novorževas rajonā. No 1944. gada 26. jūnija līdz 11. jūlijam divīzija bija iekļauta 130. latviešu strēlnieku korpusā un kaujās nonāca līdz Latvijas robežai (22. armijas sastāvā). 1944. gada 18. jūlijā tā pārnāca pār Latvijas robežu Šķaunes rajonā un piedalījās cīņās uz Latvijas zemes. 1944. g. 7. novembrī tai piešķīra Rīgas divīzijas nosaukumu.

c) LATVIEŠU STRĒLNIEKU (308.) DIVĪZIJA

Arī šī divīzija izveidota kā sarkanarmijas nacionāla vienība 1944. g. jūnijā Gorohovecas nometnē uz 1. atsevišķā latviešu strēlnieku rezerves pulka bazes. Tajā ietilpa 319., 323. un 355. strēlnieku un 677. artilerijas pulks, 301. atsevišķais sapieru bataljons, 899. atsevišķais sakaru bataljons un atsevišķā izlūku rota. Divīzijas sākotnējā sastāvā bija apmēram 7300 vīru. Tās komandieri bija: ģenerālmajors V. Dambergs un pulkv. M. Kalniņš. 1944. g. 12. jūlijā divīzija devās uz fronti latviešu strēlnieku 130. korpusa sastāvā. Pirmā kauja notika tā paša gada 5. augustā, un Latvijā divīzija piedalījās cīņā pie Aiviekstes, Krustpils, Olaines, Džūkstes un Blīdenes.

d) 1. ATSEVIŠĶAIS LATVIJAS STRĒLNIEKU REZERVES PULKS

Pulks noorganizēts 1942. g. 18. februārī. Tas bija pakļauts Maskavas kara apgabala pavēlniecībai, novietots Gorohovecā. Komandieris bija P. Alksnis-Dreimanis, vēlāk H. Šponbergs. Pulks sagatavoja kadru papildinājumu 201. (vēlāk: 43. gvardes) divīzijai, 2. Polijas armijai un Latvijas partizāniem un deva kadrus Latvijas aviācijas pulka formēšanai. Jaunāko leitnantu kursos gatavoja virsniekus. 1944. gada 16. jūnijā uz pulka bazes izveidoja 308. latviešu strēlnieku divīziju.

e) 130. LATVIEŠU STRĒLNIEKU KORPUSS

Šī sarkanarmijas lielākā nacionālā vienība izveidota 1944. gadā, Isi pirms sarkano spēku iebrukuma Latvijā. Korpuss formēts uz 43. gvardes divīzijas bazes 1944. g. 5. jūnijā. Tā sastāvā bija ap 15.000 vīru, kas bija ietilpināti divās divīzijās — 43. gvardes un 308. latviešu strēlnieku

divīzijā. Trešo — kādu krievu divīziju — parasti korpusam pakļāva operātīvi kauju norises gaitā. Korpusa komandieris bija ģenerālmajors D. Brantkalns, štāba priekšnieks ģenerālmajors P. Baumanis, Korpusa aizmugures daļu priekšnieks bija pulkv.-leitn. E. Bleķis, (pēckara gados repatriācijas virsnieks Braunšveigā, mira Vācijā nelaimes gadījumā.).

Latviešu strēlnieku korpuss (2. Baltijas frontes sastāvā) piedalījās kaujās Latvijā — Rēzeknes un Daugavpils, Madonas, Krustpils un Rīgas operācijās un cīņās Kurzemes cietoksnī. Kurzemes cīņu laikā tas bija pakļauts 2. Baltijas frontes 22. un vēlāk 42. armijai. Visās kaujās uz Latvijas zemes korpusa vienības cīnījās pret Latviešu leģiona 19. divīzijas vienībām.

f) ATSEVIŠĶAS VIENĪBAS

,,Latviešu strēlnieku" vārds bija aviācijas eskadriļai, kuŗā ietilpa 10 iznīcinātāju, kas uzbūvēti Otrā pasaules kaŗa laikā. Līdzekļus bija saziedojuši ,,Latvijas evakuētie" iedzīvotāji un sarkanarmijas latviešu nacionālās kaŗaspēka daļas. Šīs lidmašīnas nodeva 1. gaisaspēku armijas 303. divīzijas 18. gvardes aviācijas iznīcinātāju pulkam, un tas piedalījās kaujās pie Brjanskas, rietumu un 3. Baltkrievijas frontē.

Tāpat ,,Latviešu strēlnieka" vārds bija kolonnai (10 tanki T-34), kuŗus tāpat iegādāja par Latvijas komūnistu un sarkanarmijas latviešu nacionālo vienību saziedotiem līdzekļiem. Tankus 1942. g. 16. augustā nodeva latviešu atsevišķā rezerves strēlnieku pulka nometnē Gorohovecā 246. tanku brigādei. Šī tanku vienība piedalījās kaujās pie Staļingradas, Ilovļas un Čechoslovakijā.

1. latviešu bumbvedēju aviācijas pulks dibināts 1943. g. septembrī. Līdz 1943. g. 12. jūlijam to skaitīja par 24. Latvijas atsevišķo aviācijas eskadriļu (pie padomju aviācijas 6. rezerves brigādes), pēc tam par īpašu pulku. Pamatsastāvu šim pulkam devam XXIV latviešu territoriālā korpusa 24. atsevišķā aviācijas eskadriļa (izveidota uz neatkarīgās Latvijas aviācijas pulka bazes 1940. gadā). 1. latviešu bumbvedēju pulkā ietilpa 3 eskadriļas un attiecīgās rezerves vienības. Tā komandieris bija pulkv.-leitn. K. Kiršs.

1943. g. 28. septembrī pulku iedalīja ziemeļrietumu frontes 6 gaisa armijas 242. bumbvedēju divīzijā. Vēlāk pulku vairākkārt pārskaitīja citās padomju gaisaspēku vienībās, lielāko tiesu nakts bumbvedēju aviācijā. Latviešu aviācijas pulks visvairāk piedalījās operācijās Baltijas telpā. Pulku 1944. g. 9. augustā pārdēvēja par 1. Rēzeknes latviešu nakts bumbvedēju aviācijas pulku. Vēlāk (1945. gada 1. oktōbrī) to pārdēvēja par 322. Rēzeknes latviešu nakts bumbvedēju aviācijas pulku. Kaujas uzdevumus pulks veica arī Kurzemes cietoksnī. Pavisam kaŗa laikā veikti 6475 kaujas lidojumi.

BALTIJAS FRONTES

Baltijas frontes, kopā trīs, izveidoja Latvijas okupācijai, resp. Latvijas iekarošanai no 1943. līdz 1945. gadam. Pirmā Baltijas fronte pastāvēja no 1943. g. 20. oktōbŗa līdz 1945. g. 24. februārim. Frontes pavēlnieki bija armijas ģenerāļi A. Jerjomenko (no 1943. g. 20. oktōbŗa līdz 19. novembrim) un I. Bagramjans (no 1943. g. 20. novembŗa līdz 1945. g. 24. februārim). Šīs frontes karaspēks piedalījās cīņās Baltkrievijā, Lietuvā un Latvijā. Frontes karaspēka ieņēma Jelgavu un Bausku un izlauzās līdz Baltijas jūŗai dienvidos no Liepājas.

Otrā Baltijas fronte pastāvēja no 1943. g. 20. oktōbŗa līdz 1945. g. 31. martam. Tās pavēlnieki bija ģenerālpulkvedis M. Popovs (no 1943. g. 20. oktōbŗa līdz 1944. g. 23. aprīlim un no 1945. g. 4. līdz 9. februārim), armijas ģenerālis A. Jerjomenko (no 1944. g. 24. aprīļa līdz 1945. g. 4. februārim) un maršals L. Govorovs (no 1945. g. 9. februāŗa līdz 31. martam). Šīs frontes karaspēks piedalījās Veļikije Luku, Baltkrievijas ziemeļrietumu territorijas un Latvijas operācijās. Frontes karaspēks ieņēma Daugavpili un Rēzekni, Krustpili un Rīgu, pēc tam piedalījās kaujās Kurzemē.

Trešā Baltijas fronte eksistēja no 1944. g. 21. aprīļa līdz 16. oktōbrim. Frontes pavēlnieks bija armijas ģenerālis I. Masļeņikovs. Šīs frontes karaspēks piedalījās Pliskavas apgabala, Igaunijas un Latvijas iekarošanā, ieņēma Valku un kopā ar otrās Baltijas frontes karaspēku arī Rīgu.

SARKANIE PARTIZĀNI

Bruņotu cīņu, kaut ļoti šauros apmēros, aizsāka vācu frontes aizmugurē palikušie strādnieku gvardes un sarkanarmijas karavīri. Drusku aktīvāki tie kļuva 1942. gadā pēc vācu armijas neveiksmēm ziemas karā, bet patiesībā īstu darbību padomju partizāni Latvijā uzsāka tikai 1943. gadā pēc vācu armijas neveiksmēm pie Staļingradas un Kurskas.

Atsevišķais partizānu pulks „Par padomju Latviju" izveidots 1942. g. jūnijā Ļeņingradas partizānu novadā, dienvidrietumos no Staraja Rusas, apvienojot trīs mazas latviešu partizānu vienības. 19. jūnijā šis pulks (apmēram 200 vīru) devās uz Latviju, lai te izvērstu, resp. organizētu partizānu kustību. 7. jūlijā pulks ar kaujām sasniedza Latviju Kārsavas rajonā, bet te vācu vienības šo pulku izklīdināja, tas cieta lielus zaudējumus, un tikai dažiem partizāniem izdevās izvietoties Latvijā.

Nākamā partizānu vienība izveidojās 1942. gada septembrī pie Maskavas no brīvprātīgajiem, sevišķi no 201. latviešu strēlnieku divīzijas un latviešu partizānu pulka „Par padomju Latviju" cīnītājiem. Šīs vienības komandieris bija Vilis Samsons. Šis partizānu pulks savu darbību sākumā izvērta austrumos no Latvijas robežas un tikai 1943. gada ziemā uzsāka darbību Latvijā. Martā šo vienību pārdēvēja par latviešu partizānu brigādi.

Lai organizētu un labāk vadītu partizānu kustību Latvijā, laikā no 1943. g. janvāra līdz 1944. g. oktōbrim darbojās Latviešu partizānu kustības stābs. 1944. gadā partizānu kustība jau aptvēra visu Latviju. Pavisam Latvijā radās 24 partizānu vienības, kā arī 33 apakšvienības un atsevišķi vadi. No tām laikā no 1944. gada marta līdz jūlijam izveidojās 4 partizānu brigādes: 1. brigāde ar apmēram 3000 vīriem (komandieris V. Samsons) darbojās ziemeļos un ziemeļaustrumos. 2. brigāde (apmēram 1500 vīru, komandieris P. Ratiņš) darbojās Latvijas vidienā. 3. brigāde (apmēram 500 vīru, komandieris O. Oškalns) darbojās Zemgalē, un 4. brigāde, arī ar apmēram 500 vīriem, t. s., Ļeņingradas partizānu brigāde, kuras sastāvā bija tikai krievi (komandieris M. Klementjevs) — ap Lubānas ezeru.

1944. un 1945. gadā Kurzemē izveidojās vairākas partizānu vienības nelielas sastāvā, bet ļoti aktīvas. Vairāk pazīstamā no tām bija ,,Sarkanā bulta''. Partizānu vienības papildināja un sakarus ar tām uzturēja gaisa desanti. Tādu pavisam Latvijā bija vairāk nekā 100, gan nelieli — 2 līdz 12 vīru katrā.

Latviešu sarkano partizānu vienības Latvijā cieta ļoti lielus zaudējumus, un vairākas no mazākām nodaļām tika pilnīgi iznīcinātas. Praktiski sarkano partizānu kustība Latvijā izbeidzās jau 1944. gada oktōbrī. Tad arī likvidēja latviešu partizānu kustības stābu.

LATVIEŠU KARAVĪRU KOPSKAITS SARKANAJĀS VIENĪBĀS

Pēc padomju datiem, Otrā pasaules karā latviešu sarkanajās vienībās esot piedalījušies ap 100.000 latviešu pilsoņu. Apmēram 40% no visiem Latvijas komūnistiskās partijas biedriem esot krituši. Uzdotais cīnītāju kopskaits ir stipri pārspīlēts, jo, pēc prof. A. Švābes ziņām, uz Krieviju Otrā pasaules kara laikā krieviem līdz esot devušies 12.200 Latvijas pilsoņu, bet LATVIJAS PSR MAZĀ ENCIKLOPĒDIJA min 40.000. Ir tiesa, ka latviešu sarkanajās vienībās piedalījās arī daudzi pēc Pirmā pasaules kara Krievijā palikušie latvieši, tomēr uzdotajā skaitā — 100.000 ,,Latvijas PSR pilsoņu'' liels daudzums ir arī krievu un citu tautību ļaudis. To liecina arī krievu valodas lietošana (kā komandu un sarunu valodas) sarkano latviešu vienībās un karavīru laikraksta izdošana divās valodās — latviešu un krievu.

Jāpiezīmē, ka sarkano vienību komandējošā sastāvā nav atrodams tikpat kā neviens Latvijas nacionālās armijas bijušais virsnieks. Visi minētie komandieri ar latviskiem uzvārdiem nāk no sarkanarmijas karavīriem — latviešiem, kam bijis lemts pārdzīvot Staļina izdarīto virsnieku izkaušanas akciju no 1936. līdz 1939. un vēlākiem gadiem.

Jau pieminētā ,,Mazā Enciklopēdijā'' starp simtiem karavīru vārdu piemin vienīgi trīs Latvijas nacionālās armijas karavīrus-virsniekus: ģenerāļus Robertu Kļaviņu un Otto Ūdentiņu, sakarā ar Latvijas ,,tautas armijas'' pārveidošanu XXIV latviešu korpusā un pulkvedi-leitnantu Kārli Liepiņu, 1927. gada Latvijas KS izlaidumu virsnieku, kurš aizgāja līdzi XXIV korpusam atkāpjoties uz Krieviju 1941. gadā. Bija artilerists

un no vltn. Latvijas armijā bija uzdienējis pie krieviem par pltn. Karu pārdzīvoja no minētiem šķiet vēl ģen. Ūdeņtiņš, kurš pēc kara Rīgā vadīja militārās apmācības Latvijas universitātē. Mira sešdesmitos gados.

Otro pas. karu gan pārdzīvoja arī vēl vairāki citi latviešu virsnieki, bet tie ME nav pieminēti, tā tad bijuši maznozīmīgi Sarkanās armijas dienestā.

Visaugstāk pa militārā dienesta kāpnēm Otrā pasaules karā no latviešiem sarkanajās vienībās uzkāpa ģenerālpulkvedis Nikolajs Bērzariņš (dzimis 1904. g. 1. aprīlī Pēterpilī, miris auto katastrofā Berlīnē 1945. g. 16. jūnijā), komandējot armijas. Viņam nopelni arī Berlīnes ieņemšanā, un viņš bija pirmais Berlīnes komandants. Viņa komandētās armijas pirms tam ieņēma arī Rīgu un Varšavu. Bērzariņa godināšanai viņa vārdā nosaukta iela un uzcelts piemineklis Berlīnē, un viņa 5. triecienarmijas vīrus un it sevišķi pašu komandieri godina filmā ,,Pirmais Berlīnes komandants''.

Interesantāko karjēru piedzīvoja ģenerālmajors Ivans Čaša. Viņš bija beidzis virsnieku vietnieku un rezerves virsnieku kursus neatkarīgā Latvijā, iegūdams rezerves leitnanta dienesta pakāpi. Apmācības laikā Latvijas karaskolā I. Čašam bija ļoti labas sekmes. Viņš bija dzimis Krievijā (1918. g. 4. jūlijā) un tā ieguvis zināmu uzticību komūnistiskās partijas pagrīdē Latvijas brīvības gados. Pēc Latvijas okupācijas 1940. gadā viņš jau pašā sākumā ieņēma Latvijas dzelzceļu politiskās pārvaldes priekšnieka palīga amatu, krieviem atkāpjoties, aizgāja tiem līdz un savu militāro karjēru uzsāka 201. (43. gvardes) latviešu divīzijā, ieņemdams vēlāk augstāku stāvokli, ieskaitot divīzijas un korpusa štāba priekšnieka amatu. Tas, saprotams, lieliski atestē Latvijas karaskolā sagatavotos virsniekus. 1948. gadā I. Čaša beidza Frunzes kara akadēmiju, laikā no 1956. līdz 1959. gadam komandēja kādu gvardes divīziju un pēc tam darbojās kā Latvijas PSR kara komisārs Rīgā.

Mira septiņdesmitos gados Rīgā.

Visas latviešu nacionālās vienības pēc kara izbeigšanās pamazām likvidēja, tāpat kā citas nacionālās vienības sarkanarmijā. Tās bija nepieciešamas vienīgi kara laikā, propagandas vajadzībām. Rīgā gan toreiz baumoja, ka latviešu vienības likvidējot tāpēc, ka latviešu sarkanie strēlnieki valkājot īsākus kreklus, spožākus zābakus un dziedot patriotiskas latviešu dziesmas. Daļēji tā bija patiesība, jo toreiz latviešu vienībās Rīgā dienestu izpildīja arī laba daļa jauno latviešu.

Jāpiezīmē, ka krievi, okupējot Latviju Otrā pas. kara laika noslēgumā, ieņemtos rajonos nekavējoši izdarīja mobilizāciju (viņu uzskatos Latvija taču bija Padomju Savienības sastāvdaļa), iesaucot no 18. līdz 48 gadu vecumam un nekavējuši, pat neietērptus formas tērpos un neapbruņotus (lai ieročus saņem no kritušiem!) iedalīja kaujas vienībās un nosūtīja uz Kurzemes fronti. Te viss vairums viņu arī krita. Vienīgi kādiem 30 vīriem izdevās pārbēgt pie 19. divīzijas cīnītājiem vai nonākt vācu gūstā. Tie arī nekavējoši brīvprātīgi stājās latviešu leģiona 19. div. rindās (daļa palika arī vācu vienībās) un tā varēja nodot liecības par krievu izdarībām.

Kā 15. div. Izlūku btl. karavīri, kas krita krievu gūstā Berlīnē, liecina, kad arī visi bijušie Padomju Savienības apgabalos agrāki dzīvojošie

gūstekņi, tūdaļ ieskaitīti Sarkanās armijas vienībās Berlīnē, jo viņiem bijuši lieli zaudējumi un krievi tajā laikā domājuši, ka karš būs tūdaļ jāturpina pret bijušajiem sabiedrotiem.

Tomēr vistraģiskākā ir kāda bijušā latviešu bēgļa liecība, kurš bēgot uz Vāciju pie Karalaučiem (Kēnigsbergas) nejauši ticis atdalīts no ģimenes. Vācieši viņu iedalījuši nocietināšanas darbos, kur viņš nonācis krievu gūstā. Krievi savākuši visus tos, kas pēc viņu ieskata bijuši Padomju Savienības pavalstnieki un saformējuši kaujas vienības. Šis liecinieks iedalīts apm. 1000 cilvēku stiprā latviešu btl. Btl. izsniegtas šautenes un patšautenes, pēc tam izdarītas trīs dienas apmācības. Pēc tam pārbaudi izdarījis divīzijas komandieris, kāds krievs. Pārbaude noritējusi šādi: Btl. bijis jāiet triecienā pa atklātu lauku uz kādu mežu, saucot: ,,Za roģinu, za Staļinu!''. Pēc vairākkārtīgiem šādiem vingrinājumiem div. kom. atzinis, ka btl. pietiekami apmācīts un iedalāms kaujas darbībai divīzijas sastāvā.

Pēc kāda laika šīs liecības nodevējs ievainots un ilgāku laiku pavadījis slimnīcā. Pēc atgriešanas savā vienībā atradis vēl tikai vienu latvieti no sākuma sastāva. Kas noticis ar pārējiem un vai vispāri vēl kāda latviešu vienība tajā laikā Kēnigsbergā saformēta, liecinātājs nezināja.

Pēc kara šī divīzija pārvietota uz Vladivostoku, kur vēlāk abi latviešu karavīri atvaļināti. Šis liecinieks, tāpat kā daži no krieviem pārbēgušie latvieši Kurzemē ir izkļuvuši uz rietumiem. Viņi šiem traģiskiem stāstiem ir dzīvi liecinieki.

Augstāki tika minēts, ka krievu vēsturnieki latviešu pusē piemin 100 000 kaujiniekus. Var jau būt, ka izskaidrojums šim skaitam ir mobilizācija no jauna okupētā Latvijā un pārķertie bēgļi vai bij. leģionāri Vācijas telpā . . .

KO SAKA LATVIJĀ PUBLICĒTIE IZDEVUMI?

Grāmatā ,,Latviešu tautas cīņa Lielajā Tēvijas karā'', Rīgā, 1966. gadā, starp citu stāsta:

Kaujas operācijās pret vācu fašistisko karaspēku Latvijas PSR territorijā aktīvi piedalījās 130. latviešu strēlnieku korpusa karavīri. Padomju virspavēlniecība lēmumu par tā izveidošanu pieņēma 1944. gada jūnija sākumā, kad tika veikta gatavošanās kaujām par Baltijas atbrīvošanu. Korpusu izveidoja uz 43. gvardes latviešu strēlnieku divīzijas bazes: no divīzijas personālsastāva tika sakomplektēts korpusa stābs, dažādie dienesti un korpusa komandierim tieši padotās daļas. Korpusā ietilpa divas latviešu strēlnieku divīzijas — 43. gvardes divīzija un 308. divīzija. Pēdējā tika izveidota uz 1. atsevišķā Latvijas strēlnieku rezerves pulka bazes Gorohovecas nometnē pilsētas tuvumā un korpusā ieradās jūlija pašās beigās. 1944. g. jūlija pirmajā dekādē, pirms ienākšanas

Latvijas PSR territorijā, 43. gvardes divīzijā bija ap 8 tūkst. cilvēku, 308. divīzijā — ap 7300. Laikā, kad 130. korpuss tieši piedalījās kara darbībā, tā komandierim tika parasti pakļauta vēl kāda trešā divīzija.

130. latviešu strēlnieku korpusa formēšana tika uzticēta gvardes ģenerālmajoram D. Brantkalnam, ko iecēla par tā komandieri. 43. gvardes divīzijas komandiera postenī viņu 1944. g. 9. jūlijā nomainīja gvardes pulkvedis Alfrēds Kalniņš, kas pirms tam bija 182. strēlnieku divīzijas komandieris, bet 1942. — 1943. g., cīņu laikā pie Staraja Rusas, bija latviešu divīzijas komandiera vietnieks. Kā latviešu strēlnieks viņš vēl Pirmā pasaules kara laikā drosmīgi cīnījās pret vācu karaspēku, par kaujas nopelniem saņemot augstākos krievu armijas kareivju ordeņus — trīs pakāpju Jura krustus. Komūnistiskās partijas biedrs kopš 1915. g., A. Kalniņš aktīvi piedalījās eseru dumpja apspiešanā Maskavā, cīnījās pilsoņu kara frontēs, bet vēlāk ieņēma vairākus vadošus amatus Sarkanajā Armijā. Par korpusa stāba priekšnieku iecēla pulkvedi P. Baumani, kas jau agrāk bija ieņēmis vairākus atbildīgus stāba amatus.

1944. g. 18. jūlijā pulksten 4.30 no rīta 43. gvardes latviešu strēlnieku divīzijas 125. gvardes pulka majora P. Makarova 1. bataljona un 94. gvardes artilerijas pulka majora A. Rievas III diviziona kareivji, pārgājuši Zilupi, šķērsoja Latvijas PSR robežu pie Latišonkiem netālu no Šķaunes — rajonā, kur gandrīz divus gadus bija sekmīgi darbojušies latviešu partizāni. 1. bataljona 1. strēlnieku rotas kareivji gvardes kapteiņa Ernsta Veisa vadībā padzina pretinieku no Borkuiciem un pie vienas no mājām pacēla sarkano karogu, bet 2. rota gvardes kapteiņa Jāzepa Pasternaka vadībā, ātri šķērsojusi purvu, ieņēma Šķauni. Divīzijas pārējās daļas ar attītiem kaujas karogiem pārcēlās pār Zilupi un arī iesoļoja Latvijas territorijā.

1944. g. jūlija beigās korpusā ieradās 308. latviešu strēlnieku divīzija, kas tika saformēta uz 1. atsevišķā Latvijas strēlnieku rezerves pulka bazes. 7. jūlijā divīzijas trim strēlnieku pulkiem un artilerijas pulkam LKP CK pirmais sekretārs J. Kalnbērziņš un Latvijas PSR TKP priekšsēdētājs V. Lācis PSRS Augstākās Padomes vārdā pasniedza kaujas karogus. Par divīzijas komandieri iecēla ģenerālmajoru V. Dambergu, par stāba priekšnieku — pulkvedi K. Resnoju, par divīzijas komandiera vietnieku — pulkvedi K. Žīguru. Par divīzijas 319. strēlnieku pulka komandieri tika nozīmēts pulkvedis A. Arends, 323. pulka komandieri — majors K. Ozols, 355. pulka komandieri — majors A. Bergs, 677. artilērijas pulka komandieri — apakšpulkvedis E. Zaharjats.

2. Baltijas frontes karaspēkam uzsākot Madonas operāciju, 130. korpuss 1. augustā saņēma uzdevumu pārraut ienaidnieka aizsardzību dienvidrietumos no Steķiem (15 km ziemeļaustrumos no Līvāniem). Nākamajā dienā pēc artilerijas sagatavošanās uguns 43. gvardes divīzija strauji uzbruka pretiniekam un pārrāva tā aizsardzību, forsējot Neretiņas upi.

Pēc Neretiņas tika forsētas vēl daudzas upes, Daugavu ieskaitot. Jo uzvaras nenāk viegli.

16. oktobra rītā Rīga bija priecīgi satraukta. Ciešās rindās pilsētas ielās iesoļoja 130. latviešu strēlnieku korpusa karavīri, kuŗus jūsmīgi sagaidīja

tūkstošiem rīdzinieku. Šajā dienā pāri pilsētai skaļi plūda latviešu strēlnieku dziesma:

,,Par drupām grautiem ciematiem
Aust asinīs ik rīts.
Lai bargi maksāt māk par tiem
Mans durklis asi trīts.
Lai Rīga atkal dimdēt sāk,
Cērt, mana roka, varenāk! . . ."

* * *

Grāmatā ,,Avangardā komunisti", (redaktori Alfrēds Raškevics un Olga Spoģe Rīgā, 1978. gadā), cita starpā stāsta:

,,Lai sagatavotu partizānu vadītājus, tad 1942. gadā notika partizānu kursi. Šos kursus 1942. gada martā apmeklēja LK(b)P CK pirmais sekretārs J. Kalnbērziņš un LPSR TKP priekšsēdētājs V. Lācis, kuŗi kursantiem sniedza īsus PSRS militārā un politiskā stāvokļa raksturojumus un izvirzīja uzdevumus — nest taisnības vārdu okupantu apspiestās tautas masās, organizēt un izvērst bruņotu cīņu pret ienaidnieku.

1942. gada aprīļa vidū tiem, kas beidza kursus, piešķīra dienesta pakāpes. Tās saņēma arī vēlākie partizānu vienību komandieŗi un komisāri L. Avdjukevičs, V. Laiviņš, I. Muzikantiks, A. Raškevics, V. Samsons, A. Savickis un citi.

Jau kursu mācību laikā radās saliedēts kaujinieku kollektīvs, kuŗu izveidoja par partizānu vienību ar nosaukumu ,,Par Padomju Latviju". Par vienības komandieŗi iecēla vienu no kursu pasniedzējiem, pieredzējušu kadru virsnieku G. Žuravļevu, par komisāru Otomāru Oškalnu. Pēc kursu pabeigšanas vienība saņēma apbruņojumu un vairākus pajūgus rezerves mantu un munīcijas transportēšanai. Tad vienība devās ceļā. 1942. gada 30. aprīlī tā sasniedza frontes līniju un šķērsoja to rajonā starp Staraja Rusu un Holmu.

1942. gada maijā un jūnijā vienība ,,Par Padomju Latviju" darbojās Ļeņingradas partizānu novadā N. Vasiļjeva brigādes sastāvā, kur tās kaujinieki, piedalīdamies kopējās operācijās ar brālīgās krievu tautas partizāniem, apguva partizānu kaŗa praksi. N. Vasiļjeva brigādei bija liela kauju pieredze, jo atbalss par uzbrukumu hitleriešu garnizonam Jasos un citām sekmīgām operācijām bija pārskanējusi pāri visai Padomju zemei.

1942. gada jūnija sākumā uz Ļeņingradas partizānu novadu devās vēl divas, ap 70 vīru katra, latviešu partizānu vienības. Tās sastāvēja no brīvprātīgajiem partijas, padomju un komjaunatnes iestāžu darbiniekiem, kuŗi tikko bija beiguši speciālus LK(b)P CK rīkotus viena mēneša kursus Maskavā. Arī šīs abas vienības piedalījās Ļeņingradas partizānu kopējās cīņās, tā apgūstot nepieciešamo kaujas pieredzi. Apvienojot partizānu

vienību „Par Padomju Latviju" ar divām jaunpienākušajām vienībām, LK(b)P 1942. gada jūnijā Ļeņingradas partizānu novadā ar Ziemeļrietumu frontes stāba un vietējo partizānu atbalstu noorganizēja latviešu partizānu pulku „Par Padomju Latviju".

Par pulku komandieri iecēla V. Laiviņu, par komisāru — O. Oškalnu, par stāba priekšnieku — M. Muravski. Pulkā „Par Padomju Latviju" bija spēcīgs komūnistu un komjauniešu kodols — 38 partijas biedri un 25 kandidāti, kā arī 77 komjaunieši.[1] Komūnistu vidū bija daudzi revolūcionārās kustības dalībnieki, partijas un padomju darbinieki — E. Dzērvīte, V. Ezernieks, J. Kaupužs, J. Melnalksnis, O. Oškalns, J. Reinholds, V. Rubulis un citi. Pulku sadalīja trijās vienībās.

Visās trijās vienībās izveidoja partijas pirmorganizācijas, bet rotās un pulka stābā 7 partijas grupas. Līdztekus partijas pirmorganizācijām darbojās arī komjaunatnes pirmorganizācijas. Visu partijas organizatorisko un politisko audzināšanas darbu vienībās vadīja komisāri un partijas organizatori, bet rotās — politvadītāji.

Kopā ar pulku „Par Padomju Latviju" uz ienaidnieka okupēto territoriju devās LK(b)P CK Operatīvā grupa (vadītāja I. Paldiņa, locekļi G. Peterse un O. Oškalns). LK(b)P CK Operatīvās grupas un partizānu pulka „Par Padomju Latviju" izveidošana bija nozīmīgākie pasākumi, ko LK(b)P CK 1942. gadā veica partizānu kustības tālākajā attīstīšanā.

1942. gada 19. jūnija naktī pulks „Par Padomju Latviju" kopā ar Ļeņingradas I un IV partizānu brigādi no partizānu novada uzsāka reidu pa dziļu ienaidnieka aizmuguri uz Sudomas augstieni Slavkoviču rajonā, kur bija nolemts izveidot jaunu partizānu novadu, lai no turienes varētu doties tālāk uz Latviju. Pulka formēšanu un reida organizēšanu realizēja tiešā LK(b)P CK sekretāra E. Amerika vadībā.

Kopā ar Ļeņingradas partizāniem latviešu partizānu pulka kaujinieki 1942. gada vasaras reida laikā piedalījās vairākās sīvās kaujās un nodarīja ienaidniekam lielus zaudējumus. 1943. gadā, naktī uz 13. janvāri, kad vairākums partizānu bloķēja tuvākos hitleriešu garnizonus, baltkrievu partizānu nodaļa komisāra P. Mašerova un latviešu partizānu nodaļa V. Samsona vadībā pēkšņi iebruka Vecslabadas pagasta centrā, iznīcināja turienes pretinieka garnizonu, policijas iecirkni un gandrīz bez zaudējumiem atgriezās savās bazēs.

Okupanti nespēja noslēpt tautai patiesību par partizānu darbību — vēsts par šo operāciju aplidoja visu Latviju. Uz republikas austrumu rajoniem sāka doties daudzi patrioti, lai uzmeklētu partizānus un stātos viņu rindās.

LK(b)P CK Operatīvās grupas un V. Samsona vienības aktīvā darbība radīja pamatotu uztraukumu „Ostlandes" reichskomisariāta aparātā. Okupanti steigā veica virkni pasākumu, lai aizkavētu partizānu kustības tālāko attīstību. Ar reichskomisāra pavēli izveidoja tā saucamo pierobežas joslu. Tas bija apvidus, kur Latvijas PSR robežojās ar Baltkrievijas PSR un Krievijas Federatīvo PSR. Šajā joslā noteica komandanta laiku,

[1]LKP CK PVI PA, 302. f., 5. apr., 29. 1., 2. lp.

izveidoja biezu garnizonu un kordonu tīklu, izvietoja lielas vācu armijas un policijas vienības.

1943. gada ziemā pret krievu, baltkrievu un latviešu partizānu novadu triju brālīgo republiku robežu saskarsmes rajonā hitlerieši rīkoja divas lielas soda ekspedīcijas. Apmēram 12 000 hitleriešu 1943. gada janvāŗa beigās un februāŗa sākumā ielauzās partizānu novadā no austrumiem — no Nevēles puses. Baltkrievijas, Kaļiņinas apgabala un Latvijas partizānu prettrieciens Sebežas-Polockas lielceļa rajonā apturēja ienaidnieku, ko pēc tam padzina. Otra ekspedīcija, kuŗā piedalījās galvenokārt vācu kaŗaspēks un latviešu policijas bataljoni, kopā apmēram 20 000 hitleriešu, februāŗa otrajā pusē iebruka partizānu novadā no rietumiem. Apvienotie partizānu spēki pēc mēnesi ilgām sīvām kaujām atvairīja arī šo ekspedīciju.

Pret soda ekspedīcijām drosmīgi cīnījās V. Samsona komandētā vienība. Šī vienība pēc partizānu kopējās pavēlniecības pavēles darbojās ienaidnieka aizmugurē, piesaistot sev prāvus okupantu spēkus.

Līdz 1943. gada sākumam LK(b)P Centrālajai Komitejai nebija sava speciāla darba aparāta, kas ik dienas nodarbotos ar partizānu kustības jautājumiem. Šis pienākums bija uzticēts vienam no LK(b)P CK sekretāriem — E. Amerikam. Taču strauji augošā partizānu kustība prasīja neatliekami risināt daudz dažādu operatīvo, materiālās apgādes, kadru un citu jautājumu. Lai apmierinātu LK(b)P CK lūgumu saskaņā ar VK(b)P Centrālās Komitejas un Valsts Aizsardzības Komitejas norādījumu, Centrālā partizānu kustības stāba priekšnieks P. Ponomarenko 1943. gada 8. janvārī parakstīja pavēli par Latvijas partizānu kustības stāba radīšanu.[1] Būdams militārā ziņā pakļauts Centrālajam partizānu kustības stābam, tas kļuva par LK(b)P CK orgānu partizānu kustības vadīšanai Latvijā. Pie stāba noorganizēja mācību punktu kadru sagatavošanai. Par stāba priekšnieku iecēla apakšpulkvedi, vēlāk pulkvedi A. Sproģi.[2]

Noorganizējot Latvijas partizānu kustības stābu, radās iespēja labāk vadīt partizānu vienības, sniegt tām nepieciešamo materiālo un citādu palīdzību. Jau 1943. gada aprīlī sāka darboties stāba radiomezgls, un līdz ar to nostiprinājās abpusēji tieši un regulāri sakari starp LK(b)P Centrālo Komiteju, LK(b)P CK Operatīvo grupu un partizānu vienībām.

Latvijas partizānu kustības stāba izveidošana efektīvi sekmēja partizānu kustības attīstību.

Zaudējuši Staļingradas rajonā desmitiem savu labāko divīziju, hitlerieši iesāka Vācijā un tās okupētajās zemēs totālo mobilizāciju. 1943. gada februārī un martā izsludināja arī Latvijā desmit gadagājumu iesaukšanu, joprojām maskēdami šo mobilizāciju ar ,,brīvprātības'' saukli. Pēc tam sekoja jauni iesaukumi. Šī noziedzīgā hitleriešu pasākuma mērķis bija papildināt dzīvā spēka rezerves un iesaistīt pēc iespējas vairāk latviešu kaŗā pret Padomju zemi. Okupanti ar Latvijas buržuāzijas atbalstu izmantoja visus līdzekļus: draudus, melus, dažādus solījumus, lai tikai

[1]LKP CK PVI PA, 302. f., 1. apr., 13. 1., 1. lp.
[2]Turpat, 2. apr., 13. 1., 245. lp.

realizētu savus netīros mērķus un iegūtu pēc iespējas vairāk lielgabalgaļas.

Kopējā uzvarā savu ieguldījumu deva arī latviešu darbatauta. Bruņotajā cīņā pret ienaidnieku gan Sarkanās Armijas daļās, gan brīvprātīgo strādnieku vienībās un pulkos, gan partizānu vienībās piedalījās vismaz 120 000 — 130 000 Latvijas PSR labāko dēlu un meitu. Latvijas karavīri Lielā Tēvijas kara frontēs turpināja un vairoja latviešu sarkano strēlnieku leģendāros varoņdarbus, bet latviešu partizāni — pacēla jaunā pakāpē 1905. gada un 1918. — 1920. gada sarkano mežabrāļu cīņas tradīcijas. Par drošsirdību un varonību apbalvoja vairāk nekā 17 000 latviešu daļu karavīru. Par izcilu varonību 28 Latvijas dēliem piešķirts Padomju Savienības Varoņa nosaukums. Šo izcilo Lielā Tēvijas kara varoņu vidū — komūnisti I. Andzaurovs, N. Berzarins, J. Bērziņš, A. Blaus, A. Dobkevičs, N. Dušaks, J. Fogelis, P. Greckis, S. Ivanovs, N. Junkerovs, V. Kļevcovs, I. Krūmiņš, S. Osipovs, O. Oškalns, V. Samsons, A. Slics, I. Sudmalis, J. Vilhelms, V. Vītiņš, P. Zubovs (Lagzdiņš).

Latvijas darbaļaužu cīņu pret vācu fašistiskajiem iebrucējiem vadīja Latvijas Komūnistiskā (boļševiku) partija. Tā bija vienīgais politiskais spēks, kas spēja organizēt cīņu pret okupantiem republikā. Sekodama VK(b)P CK norādījumiem un pildīdama savu nacionālo un internacionālo pienākumu, LK(b)P cēla cīņai Latvijas darbaļaudis, visus īstenos padomju patriotus. Republikas komūnisti un komjaunieši atradās pašos atbildīgākajos cīņu sektoros. Organizatoriskajā un politiskajā masu darbā daudz veica LK(b)P Centrālās Komitejas locekļi un kandidāti, Latvijas PSR vadošie darbinieki J. Kalnbērziņš, A. Pelše, V. Lācis, R. Neilands, A. Kirhenšteins, Ž. Spure, P. Plēsums, E. Ameriks, F. Deglavs, I. Paldiņa, K. Gailis, R. Ķīsis, E. Liberts, E. Ankupe, J. Vanags un daudzi citi.

Lielā Tēvijas kara gados Komūnistiskajā partijā iestājās labākie cīnītāji — strādnieku, lauku darbaļaužu un inteliģences pārstāvji. Viņu vidū: bijušais skolotājs, artilerists, Maskavas aizstāvēšanas kauju dalībnieks, vēlāk 43. gvardes latviešu strēlnieku divīzijas baterijas komisārs un komandiera vietnieks politiskajā darbā A. Voss; bijušais komjaunatnes Talsu apriņķa komitejas aģitācijas un propagandas nodaļas vadītājs, vada un rotas, vēlāk partizānu vienības komandieris P. Strautmanis; strēlnieku pulka štāba priekšnieks I. Čaša; bijušais Liepājas pilsētas izpildu komitejas priekšsēdētāja vietnieks A. Mālmeisters; literatūrzinātnieks, frontes žurnālists K. Krauliņš un daudzi, daudzi citi.

Cīņā pret vācu fašistiskajiem iebrucējiem kā frontē, tā partizānu cīņās, aizstāvot savu Padomju Dzimteni, krita daudzi latviešu darbatautas dēli un meitas — komūnisti,[1] komjaunieši, bezpartejiskie patrioti. Kritušo

[1] Oficiālas statistikas ziņas par Lielā Tēvijas kara laikā kritušo un bojā gājušo LK(b)P biedru un kandidātu skaitu archīvos nav atrastas. Pēc dažu vēsturnieku (V. Savčenko un citi) vērtējuma to skaits pārsniedza 35 proc. no republikas partijas organizācijas pirms kara laika sastāva. Sk. Latvijas PSR Mazā Enciklopēdija, 2. sēj., 346. lp.; Borba latišskovo naroda v godi Veļikoi Otčestvennoi voini (1941 — 1945), l. 924.

vidū LK(b)P CK sekretāri R. Neilands un Ž. Spure, LK(b)P CK loceklis A. Nurža, partijas Liepājas pilsētas komitejas sekretāri M. Būka un J. Zars, partijas apriņķu komiteju sekretāri: Abrenes — J. Kaupužs, Kuldīgas — P. Rudzītis, Rīgas — A. Matisons, Talsu — K. Paldiņš, Valmieras — A. Kalniņš, tautas komisārs L. Kažemaks, padomju darbinieks A. Straupe, LĻKJS CK locekļi A. Miezis un I. Sudmalis, komjaunatnes darbinieki E. Austriņa, B. Pelnens, P. Leibčs, E. Upesleja, Z. Ozola, A. Rendnieks, D. Štauvers, latviešu daļu komandieri un politiskie darbinieki E. Birzīts, G. Broziņš, F. Pūce, J. Rainbergs, K. Ulpe, A. Žūns, partizānu vienību komandieri un komisāri I. Bagrads, A. Balodis, P. Bogomoļņikovs, V. Ezernieks, A. Macpāns, J. Reinholds un daudzi citi.

Avoti:

1. A. Grečko, „Na straže mira i socialisma". KOMMUNIST 3 (1970).
2. Osvalds Freivalds un Oskars Caunītis (red.), LATVIEŠU KARAVĪRS OTRĀ PASAULES KARA LAIKĀ (1970).
3. LATVIJAS PSR MAZĀ ENCIKLOPĒDIJA I — III (Rīgā 1967 — 1970); Latviešu leģiona archīvs Minsterē.
4. LITERATŪRA UN MĀKSLA 1970. g. 14. februārī un PADOMJU JAUNATNE 1970. g. 6. septembrī; LPSR MAZĀ ENCIKLOPĒDIJA I, 216. lp.
5. PADOMJU JAUNATNE 1970. g. 20. oktōbrī.
6. A SURVEY OF RECENT DEVELOPMENTS IN NINE CAPTIVE COUNTRIES 1 — 17 (1956 — 1965); RADIO FREE EUROPE RESEARCH (1967 — 1969); HANDBOOK OF THE SOVIET ARMY (US Department of Army 1958).
7. DV archīvs; CĪŅA 1970. g. 10. martā.
8. SOVETSKAJA LATVIJA 1970. g. 25. augustā.
9. Ibid., 1970. g. 22. februārī.
10. CĪŅA 1970. g. 19. februārī.
11. PADOMJU JAUNATNE 1970. g. 21. februārī.

ČEKAS DARBĪBA KAŖA PĒDĒJĀ POSMĀ

Par čekas darbību kaŗa pēdējā posmā 1981. gada 5., 6. un 7. jūnijā laikraksts ,,Cīņa'' pastāsta sekojošo, sava raksta virsrakstā liekot teikumu ,,Divkauja ar Abvēru''. Kaut rakstā pastāstītā spīd cauri daudz liekvārdības un tiek slavēta čekas ,,gudrā darbība'', tas tomēr ir nozīmīgs savā saturā cīņu pēdējās gaitās uz Latvijas zemes. Tā attēlojums ir zīmīgi intresants.

,,Cīņas'' rakstu atstāstam negrozītu.

DIVKAUJA AR ABVĒRU

1.

Sarkanās Armijas daļas nemitīgi trieca hitleriešus uz rietumiem. Tās bija sasniegušas Oderu un Neisi, cīnījās jau pie Budapeštas un Berlīnes pievārtē. Bet Kurzemē dzelzs spīlēs atradās vēl liels un spēcīgs vācu armiju grupējums ,,Kurland''. Tajā darbojās arī daudzas un dažādas soda vienības, drošības policijas un abvēra izlūkošanas un pretizlūkošanas nodaļas un grupas. It sevišķi lielu rosību izrādīja 212. abvērgrupa, kuŗu vadīja ilggadēji abvēra virsnieki, rūdīti esesieši Haselmans un Šuberts. Viņi no latviešu tautas kangariem, kas bija dienējuši SD, policijas bataljonos, jagdkomandās, SS leģionā un citās vērmachta speciālajās daļās un vienībās, komplektēja grupas un tās raidīja pāri frontes līnijai graujošai darbībai Sarkanās Armijas aizmugurē.

1944. gadā kādā decembŗa dienā valsts drošības tautas komisāra vietnieks pulkvedis J. Vēveris uzaicināja pretizlūkošanas nodaļas vecāko leitnantu Dmitriju Krupu, lai dotu kārtējo uzdevumu. Krups bija aukstasinīgs un savaldīgs apdomīgs un bezbailīgs cīnītājs, pieredzējis darbinieks, 1942. gada pavasarī hitleriešu okupētajā Latvijā viņš bija vadījis izlūku grupu ,,Uzvara''. Pie Bižu ezera sekmīgi izcīnījis kauju, ieguvis vērtīgus izlūkošanas materiālus un laimīgi atgriezies. Arī pretizlūkošanas darbā guvis labus panākumus. Kad sākās Latvijas atbrīvošana, prasmīgi atmaskojis vairākus vācu diversantus un terroristus.

— Rīgas jūŗas līča Vidzemes piekrastē, — teica Vēveris, — hitlerieši gatavojas izsēdināt diversantus. Viņi jānotver, iekams tie nav paspējuši izklīst un izdarīt kādu ļaunprātību. Sevišķi svarīgi viņus saņemt dzīvus. No līķiem par diversantu tālākajiem tīkŏjumiem neko nebūs iespējams uzzināt. Esam nolēmuši šo uzdevumu uzticēt jums un norīkot jūsu rīcībā vairākus operatīvus darbiniekus.

Krups labi saprata uzdevuma nopietnību un enerģiski ķērās pie darba. Vairākas dienas bez atpūtas un miega viņš kopā ar saviem biedriem Vidzemes piekrastes joslā izlika slēpņus, novērotājus, kustīgas patruļas.

Kāds no Krupa biedriem saņēma ziņu, ka Rīgā, Dzirnavu ielā 3a, apcietināts kāds visai aizdomīgs cilvēks. Tas bija trīsdesmit gadus vecs, slaids vīrietis mazliet novalkātā civiltērpā. Viņš uzdevās par Tūtiņu.

Tūtiņš, galīgi sapinies savās liecībās, beidzot atzinās.

Lūk, viņa stāstījums:

,,Nokļuvis Kurzemē, iestājos Kureļa vienībā. Pēc tam kādu laiku slapstijos un klaiņoju pa mežiem. Mežos toreiz bija daudz latviešu, SS leģiona dezertieru. Avīzē izlasīju ģenerāļa Bangerska aicinājumu iziet no mežiem, pieteikties hitleriešu sapulcēšanās punktos. Viņš solīja tos, kas brīvprātīgi pieteiksies, pie atbildības nesaukt. Paklausot šim aicinājumam, es ierados Matkules sapulcēšanās punktā. Mani aizsūtīja uz abvēra grupu. Šīs grupas vadītājs Haselmans nebija delikāts, bez jebkādiem ievadvārdiem un aplinkus jautājumiem, uzmetis man skatu, stingrā balsī uzprasīja: ,,Ko, dezertieris no leģiona? "

— Nē, no Kureļa vienības, — es atbildēju.

Haselmans mani sīki iztaujāja: kad, kur un kādos apstākļos esmu nokļuvis mežā, kas atbalstījis, vai neesmu saticis partizānus un izpletņu lēcējus?

Ar patiesām un izsmeļošām atbildēm, šķiet, es ieguvu Haselmana uzticību. Viņš īsi un skaidri pateica: ,,Ir četras iespējas: braukt uz Vāciju darbos, apkarot partizānus un izpletņu lēcējus, cīnīties frontē vai doties pāri frontes līnijai Sarkanās Armijas aizmugurē."

Mazliet apdomājis, es pieņēmu pēdējo priekšlikumu.

Haselmans mani ieskaitīja 212. abvērgrupā. Tajā darbojās pāri par divi simti cilvēku. Viņi grupās bija izvietoti Pūceskrogā, Matkulē, Laukmuižā, Kalnmuižā, Kalnnātriņos, Līčos, Lielkilekšos, Vilkos, Pureņos un citās apdzīvotās vietās un viensētās. Dažas grupas atradās Talsos, Laidzes ielā 31, Ventspilī, Lista ielā 14, Engurē, Mērsragā, Mežvidos. Tās vadīja Haselmana vietnieks oberleitnants Šuberts.

Abvēra virsnieki mūs mācīja šaut ar dažādu sistēmu ieročiem, spridzināt rūpnīcas, tiltus, dzelzceļa līnijas, transportu, būvēt zemnīcas, maskēties un orientēties apvidū, rādīja, kā lietot džiudžitsu un sambo cīņas metodes, kā klusi sagūstīt Sarkanās Armijas virsniekus, partijas un Padomju valsts iestāžu darbiniekus. Stāstīja par Vācijas varenību, jauniem ieročiem, nocietinājumu būvēm, par fīrera nelokāmību un tālredzību. Viņi centās mūs pārliecināt, ka vācieši spējot visu, pat neiespējamo, pārcilvēcisko. Aicināja būt pašaizliedzīgiem, bez ierunām pildīt virsnieku pavēles, līdzīgi tam, kā Himlers pildīja Hitlera pavēles.

Kad beidzās apmācības, Haselmans mani, virsnieku ar leitnanta dienesta pakāpi, iecēla par grupas komandieri. Sešpadsmit cilvēku grupu savukārt sadalīja trijās apakšgrupās. Vienu apakšgrupu ietērpa sarkanarmiešu formās, pārējās divas — privātās drēbēs. Izsniedza automātus, granātas, rāciju, katram iedeva pa divpadsmit kilogramu tola, tūkstoš rubļu un fiktīvus dokumentus. Mūsu armijai atkāpjoties, Smiltenes apkārtnē palicis Pēteris Dambītis. ,,Uzņemiet ar viņu sakarus," teica

Haselmans un iedeva Dambīša fotoattēlu, kas var noderēt par paroli. Haselmans vēl paziņoja, ka Siguldas rajonā darbojās kāds miertiesnesis Rozenbergs, no kuŗa mēs varam saņemt ieroču un sprāgstvielu papildinājumu, jo viņa rīcībā Roķenos un Strazdiņos esot atstātas slepenas noliktavas. Bezizejas stāvoklī bija pavēle nekavējoties izdarīt pašnāvību, negaidīt, kad mūs nogalinās ienaidnieks.

Kad visi sagatavošanās darbi bija pabeigti, 1945. gada 12. janvāŗa pievakarē no Ventspils ostas četros vācu armijas ātrajos kuteros, tā saucamajos ,,Schnellbot'', mēs izbraucām Rīgas jūŗas līcī. Laika apstākļi bija labvēlīgi. Viss ritēja normāli, bez jebkādiem starpgadījumiem. Vienīgi, tuvojoties Tūjai Limbažu apkaimē, kuteri uzdūrās atsevišķiem ledus gabaliem, jo pie krasta tie bija blīvāki. Haselmans un vācu kareivji, kas mūs pavadīja, palika kuteros. Mēs pārsēdāmies trijās gumijas laivās un nakts aizsegā pieairējām pie malas. Krastā sadalījāmies apakšgrupās un izklīdām dažādos virzienos. Āboltiņa apakšgrupa devās uz Burtnieku pagastu, Ūdra apakšgrupa aizgāja uz Augstrozes mežiem, mana apakšgrupa pagaidām palika uz vietas. Es aizbraucu uz Rīgu.''

Tūtiņš nosauca katra diversanta uzvārdu, vārdu un citus biogrāfiskus datus, izstāstīja, kā kuŗš apģērbts, ar kādiem ieročiem apbruņots, aprakstīja katra ārējo izskatu, sevišķas pazīmes, rakstura īpatnības un iemaņas. Viņš arī paziņoja, ka diversanti norunājuši 1945. gada 27. janvārī sapulcēties pie Burtnieku ezera, lai apspriestu turpmāko darbības plānu.

Līdz 27. janvārim bija palicis gaužām maz laika. Tāpēc Krups rīkojās ātri. Viņš sapulcināja savus ļaudis, papildspēkus un tumsas aizsegā bloķēja takas un ceļus Burtnieku ezera apkaimē, izlika maskētas kustīgas patruļas, slēpņus, novērotājus. Krups un viņa tuvākie palīgi, kas izvietojās kādas stigas eglīšu biezoknī, bija pārliecināti, ka cauri tik blīvam lokam diversantiem neizdosies izlavīties. Uzvilkuši revolverus, viņi sasprindzināti gaidīja. Pēc kāda brīža Krups sadzirdēja klusas balsis. Pagāja vēl daži mirkļi, un pavisam tuvu parādījās trīs privāti vīrieši. Viņu apģērbs un ārējais izskats sakrita ar Tūtiņa sniegtajām pazīmēm. Krups pamāja ar galvu. Tas nozīmēja ,,ņemt'' vienlaicīgi visu trijotni. Viens operatīvais darbinieks, kas atradās stigas pretējā pusē, izgāja no eglīšu jaunaudzes, lai pievērstu bandītu uzmanību, apmulsinātu viņus un piespiestu vismaz paskatīties sāņus. Pa to laiku citi biedri no eglīšu biezokņa gājējiem metās virsū, nogāza zemē un atlieca rokas uz muguras. Katram zem mēteļa viņi atrada pielādētu ieroci.

Tā dažu stundu laikā dažādās vietās Burtnieku ezera apkaimē valsts drošības darbinieki aizturēja visus diversantus, kas gāja uz sapulcēšanās vietu. Vienīgi Rozenbergs mēģināja izrādīt bruņotu pretestību. Taču izšaut viņš nepaspēja, jo automātu no rokām viņam negaidīti izsita. No bailēm Rozenbergs pat bija zaudējis valodu. Viņš tikko sadzirdamā balsī nočukstēja:

— Tikai ļaujiet man dzīvot, visu izstāstīšu.

Lūk, ko pastāstīja Rozenbergs:

,,Kad Sarkanā Armija caur Tukumu izlauzās pie Rīgas jūŗas līča, sapratu, ka vācu kaŗaspēku no Latvijas drīz padzīs. Es domāju, ka

apstākļos, kad lielvalstis ir stipri novājinājušās, Latvijā, tāpat kā pirmā pasaules kara beigās, varēs nodibināt buržuāzisku varu. Ar luterāņu mācītāja Teriņa starpniecību mēģināju nodibināt sakarus ar angļiem. Taču neveiksmīgi. Tad griezos pie Ziemeļu armiju grupas virspavēlnieka ģenerālpulkveža Šernera, kura stābs toreiz atradās Siguldā, Lakstīgalas ielā 10. Paziņoju, ka esmu organizējis vairākas grupas cīņai Sarkanās Armijas aizmugurē, un lūdzu apgādāt mūs ar ieročiem un munīciju. Manā klātbūtnē Šerners piezvanīja kādam ierēdnim, kuru nosauca par Haselmana kungu, un lika sniegt mums atbalstu.

Nākamajā dienā manā dzīvoklī Siguldā, Lakstīgalas ielā 11. ieradās vecs paziņa un domubiedrs Golvers un informēja, ka ģenerālis Kurelis esot atsūtījis kravas automašīnu ar ieročiem, kuri jānoslēpj. Golvers jautāja: ,,Vai te nav kāda provokācija? " Es atbildēju, ka tuvākajā laikā braukšu pie Kureļa, noskaidrošu automašīnas piederību un saskaņošu jautājumus par mūsu turpmāko sadarbību.

No sarunas, kas notika Skrīveru pagasta Robežās, es sapratu, ka Kurelis uztur sakarus ar vācu izlūkošanas organiem un tiešām mūsu rīcībā esot atsūtījis 50 šautenes, 10 rokas ložmetējus, 200 granātas, 50 000 patronas.

Drīz vien Kurelis atsūtīja otru kravas automašīnu ar ieročiem un munīciju, ko noslēpām Allažu pagasta Strazdiņos. Mazliet vēlāk pie manis ieradās kāds maza auguma vīrietis, švītīgi ģērbies jaunā, tumšā uzvalkā. Viņš sevi nosauca par Šubertu. Viņš apgalvoja, ka ieroču piegādāšana notiekot ar viņa ziņu un viņa uzdevumā.

Turpmāk ar Šubertu es satikos vairākas reizes. Viņš mani iepazīstināja ar Dambīti. Mani politiskie uzskati pilnīgi sakrita ar Dambīša uzskatiem. Dambītis bijis lielsaimnieks. Viņam piederējuši 118 hektāri zemes, 20 govis, 5 zirgi, 10 cūkas, Smiltenes viesnīca un aptieka. Saimniecībā pastāvīgi strādājuši septiņi astoņi algoti cilvēki. Dambītis bija sastāvējis Pērkoņkrusta organizācijā, dienējis pašaizsardzības grupā, piedalījies padomju partizānu nu izpletņu lēcēju apkarošanā. Vēlāk strādājis par Plāņu pagasta vecāko. Tad iesaistījies vācu izlūkošanas dienestā.

Šuberts lika mums vācu armijas atkāpšanās gadījumā palikt Vidzemē un Sarkanās Armijas aizmugurē organizēt apbruņotas grupas. Mūsu rīcībā viņš nodeva rāciju un solīja atsūtīt radistu."

2.

Kalupes meža nomalē kāds gados vēl jauns vīrietis, ieraudzījis milici, tūlīt metās biezoknī. Viņa tramīgā uzvešanas radīja aizdomas. Pieaicinot palīgus, milicis sekoja bēglim pa pēdām, kas bija palikušas sniegā. Tās aizveda pie kādas nozaģētas egles. Zem tās zariem gulēja cilvēks. Viņš sevi nosauca par Krūmu. Viņa kabatās atrada topogrāfisku karti un ciparu tīklu. Krūms paskaidroja, ka šos dokumentus nejauši atradis uz ceļa. Operatīvās grupas darbinieks Krūmu steidzīgi aizveda pie Krupa.

Meža nomalē kādā šķūnī operatīvie darbinieki atrada divas brezenta somas. Tajās bija trīs automāti, divas pistoles, tols, detonatori, mīnas, kompass, topogrāfiskas kartes, rācija, baterijas, rezerves lampiņas, šifrešanas tabula un vairākas šifretas radiogrammas.

Tagad Krups kategoriski pateica:

— Mūsu rīcībā ir pietiekami pierādījumi, kas liecina, ka jūs esat ieradies vācu izlūkošanas dienesta uzdevumā.

Krūms saprata visu apstākļu nopietnību, jo ne ar ko nespēja apstiprināt izdomātās versijas. Tad viņš sāka stāstīt:

,,Esmu ar izpletni izlēcis no vācu divmotoru bumbvedēja. Kopā ar mani bija vēl divi cilvēki — Jēkabsons un Lapiņš. Mums vajadzēja izveidot bazi un sagaidīt vēl citu grupu. Pēc tam visiem kopā doties uz Rigas pievārti. Taču nolaižoties es nomaldījos. Sāku darboties patstāvīgi. Šefam paziņoju: ,,Nolaidos svešā mežā. Draugus nesatiku. Maisu ar produktiem neatradu." Saņēmu atbildi: ,,Meklējiet draugus." Es rūpīgi pārmeklēju mežu, nekādu pēdu neatradu. Gulēju zem klajas debess. Nosalu. Pārraidīju otru radiogrammu: ,,Esmu viens. Savu atrašanās vietu nezinu." Nākamajā dienā saņēmu pavēli: ,,Noskaidrojiet savu atrašanās vietu! Meklējiet draugus!" Dienā aprunājos ar kādu sievieti. Vakarā pārraidīju: ,,Atrodos kvadrātā 62 — 18 pie Muntišķiem." Saņēmu atbildi. ,,Turieties. Ar laika uzlabošanos izlidos pārējie." Laiks tiešām bija slikts. Migla. Lidmašīna nelidoja. Gāja dienas. Grūti bija sagādāt pārtiku. Es raidīju: ,,Laiks joprojām nelabvēlīgs. Snieg, redzamība vāja."

Šefs mani mierināja: ,,Laiks drīz uzlabosies. Pārtiku meklējiet uz vietas." Es ziņoju: ,,Gaidīšu vēl divas dienas." Biju pārraidījis jau vienpadsmit radiogrammas, taču otra grupa joprojām nelidoja. Man pietrūka pacietības. Noraidīju vēl vienu radiogrammu: ,,Darbu pabeidzu. Sveiciens draugiem. Rīt no rīta eju uz Rīgu." Saņēmu atbildi: ,,Laimīgu ceļu! Kādreiz tiksimies." Taču tūlīt sekoja papildinājums: ,,Rīt draugi izlido. Trīs cilvēki jūs gaidīs kvadrātā 62 — 20, divi atradīsies kvadrātā 60 — 30."

Tagad diversantu sagaidīšanā iekļāvās padomju operatīvie darbinieki. Viņi rūpīgi novēroja gaisa telpu, bloķēja ceļus, tiltus, pārceltuves, braslus, stigu krustojumos izlika posteņus. Bet, lai cik stipri sasprindzinātu uzmanību, nekādas lidmašīnas skaņas, nekādu troksni, kas liecinātu par cilvēku tuvošanos, viņi saklausīt nespēja. Tā pagāja vairākas nemiera pilnas diennaktis bez jebkādiem panākumiem.

Beidzot kādā meža takā, kur likās, ka bez putniem un zvēriem neviena nav, satikās divi vīrieši.

— Vai neesam likteņbrāļi? — jautāja gados jaunākais.

— Varbūt, — nedroši nomurkšķēja vecākais.

— Būsim atklāti! — neatlaidīgi uzstāja jaunākais. — Vai jūs neesat partizāns?

— Partizāns gan neesmu, bet dzīvoju puslegāli. Bēguļoju, jo esmu dienējis pašaizsardzības grupā.

— Varat mani saukt vienkārši par Jāzepu, — teica jaunākais.

— Bet mani par Albertu, — piebilda vecākais.

Jāzeps ierosināja turēties kopā. Viņš aizveda Albertu uz mājām, kur dzīvoja kāds Lazdāns.

— Vai te nav bijis tavs brāļadēls Jānis? — Jāzeps viņam vaicāja.

— Nē, nav bijis, — Lazdāns atbildēja un tūlīt pajautāja: — Vai tad viņam te jābūt?

— Jā, jābūt. Mēs viņu uzgaidīsim.

— Labi, — Lazdāns atbildēja.

Drīz vien mājās ienāca trīs vīrieši. Viņu vidū bija arī Lazdāna brāļadēls. Jāzeps ar viņiem jūsmīgi sasveicinājās un iepazīstināja ar Albertu: tas ir savs cilvēks, kas bēguļo. Ienācēji arī viņam pasniedza roku un nosauca savus uzvārdus: Lazdāns, Švēde, Pastars.

No turpmākās sarunas Alberts saprata, ka viņi ir ieradušies no aizfrontes, lidojuši vienā lidmašīnā, bet ar izpletņiem lēkuši divās reizēs. Jāzeps ir lēcis kopā ar kādu Vilcānu. Sadursmē ar sarkanarmiešiem viņi esot izšķīrušies un pēc tam vairs nav sastapušies. Trijotne esot nolaidusies kādā citā vietā. Taču satikšanās bijusi norādīta Lazdāna mājā.

Pēc rosīgām pārrunām Pastars grasījās iet uz savām dzimtajām mājām, kas atrodoties apmēram desmit kilometru no Lazdāniem. Viņam līdzi devās arī Alberts.

Vēlāk Pastars liecināja:

,,Kad bijām nogājuši pāris kilometru, Alberts uzkliedza: ,,Rokas augšā!'' Es, negaidīdams tādu notikumu pavērsienu, automātiski metos bēgt. Viņš ar pistoli uz mani šāva un ievainoja labajā rokā. Es neapstājos. Viņš izšāva vel divas reizes, taču netrāpīja. Es ieskrēju mežā, bet tur priekšā bija apbruņoti cilvēki. Viņi mani aizturēja . . .''

Krupa vīri izsekoja arī Lazdānu, Švēdi, Jāzepu Segleru. Viņus apcietināja tad, kad tie mazgājās pirtī. Diversanti pat nepaspēja satvert ieročus, kas atradās pirts priekštelpā. Čekisti šai operācijā sagūstīja astoņus diversantus.

Vecākais leitnants Krups turpmākajā divkaujā ar abvēru izmantoja radistu Krūmu.

— Kādas nosacītas zīmes jums bija jānoraida iekrišanas gadījumā? — Krups viņam jautāja.

— Šuberts tādu iespēju nepielaida, — Krūms atbildēja. — Viņš teica, ka iekrišanas gadījumā mums pašiem sev jādara gals.

Krūms sīki jo sīki izklāstīja savu šifrēšanas un atšifrēšanas techniku. Kā veidojas horizontālas un vertikālas ciparu rindas, kā tās sadalītas grupās, ar kādiem cipariem tiek apzīmēts katrs burts, kā radiogrammās tiek uzrādīta atšifrēšanas un šifrēšanas atslēga, no cik cipariem tā sastāv, ko tie nozīmē, kā ar koda tabulas palīdzību tekstu atšifrē un aizšifrē . . .

Krups lika Krūmam šifrēt un pārraidīt Šubertam šādu tekstu: ,,Draugus satiku. Viss kārtībā. Drīz dosimies uz Rīgu.'' Sekoja atbilde: ,,Laimīgu ceļu!'' Pēc dažām dienām Krūms Krupa uzdevumā pārraidīja otru radiogrammu: ,,Esam Rīgas apkaimē. Atsūtiet vienu apģērba komplektu, naudu, baterijas un dokumentus. Kravu gaidīsim pie Ādažiem.''

No ziņojuma:

„Apskatot notikumu vietu un aptaujājot aculieciniekus, noskaidrots, ka 1945. gada 9. februārī pulksten divdesmit trijos Rīgas tuvumā virs Ādažiem apmēram 350 metru augstumā ar izslēgtiem motoriem pārlidoja divmotoru vācu lidmašīna, kuŗa, apmetusi loku, devās dienvidrietumu virzienā.

Nākamās dienas rītā 500 metru no Ādažu pagasta valdes nama klajā laukā uz sniega atrasts saplēsts brezenta kravas maiss ar izpletņa saitēm un šādām lietām: pelēks civiltērps, pelēkas bikses pelēks rudens mētelis, brūna žokejcepure, pelēki vilnas cimdi, četras sausās baterijas, sprāgstošā viela, detonatori, degaukla, magnētiskas mīnas, patronas, maize, siers.

Tā kā baterijas, produkti un citi priekšmeti stiŗi sasisti, var secināt, ka tie no lidmašīnas izmesti bez izpletņa. Vai no tā atrāvušies . . . Ķemmēšanas laikā, kuŗā piedalījās pāri par 400 kaŗavīru, atrastas 43. izmēra apavu pēdas, kuŗas noveda pie Lāma mājām. Te atrasts pasažieŗa izpletņa gabals . . . Tālāk pēdas aizveda uz Gaujas krastu un sērsnā nozuda . . . Leitnants Petrovskis."

Laika apstākļi izpletņlēcēja meklēšanai bija nelabvēlīgi. Pa sacietējušo sniegu virpuļoja draisks ziemas putenis. Taču, neievērojot dabas untumus, joprojām meklēja. Kaŗavīri bloķēja ceļu krustojumus, tiltus, apdzīvotas vietas, apturēja automašīnas un citus transporta līdzekļus, pārbaudīja dokumentus. Arī Rīgā kāpināja modribu, pastiprināja novērošanu sabiedriskās vietās — ēdnīcās, restorānos, autobusos, tramvajos, veikalos, teātros, kīnoteātros.

Kāda sieviete ziņoja, ka pie kīnoteātŗa „Daile" staigājot kāds aizdomīgs virsnieks, uzbāžoties sievietēm, prasot pēc naktsmītnes, stāstot, ka esot iebraucis no frontes un nav kur apmesties.

Operatīvie darbinieki aizdomīgo virsnieku aizturēja, lai noskaidrotu viņa personību. Viņš sevi nosauca par Georgu Dzeldi. Bet izkratot pie viņa atrada personības dokumentus uz Krūma, Petrova un padomju virsnieka Lukina vārda. Bez tam pie viņa atrada pārtikas kartītes un neaizpildītas komandējuma apliecības. Dzelde bija spiests atzīties, ka nolaidies ar izpletni abvēra virsnieka Šuberta uzdevumā.

Dzelde pastāstīja:

Šuberts man lika uzņemt sakarus ar abvēra radistu Krūmu, kuŗš agrāk ar izpletni esot izmests kaut kur pie Kalupes ezerā, pēc tam devies uz Rīgu. Man vajadzēja noskaidrot, vai Krūms nestrādā padomju pretizlūkošanas dienesta labā. Viņa radiogrammas radot šaubas. Ja aizdomas atkristu, tad viņam vajadzēja nodot dokumentus, naudu, baterijas un saini ar mantām. Taču pēc nolaišanās šo saini es neatradu. Izdzirdēju cilvēku balsīs un biju spiests no šīs vietas steigties prom. Nākamajā dienā ar zemnieka pajūgu iebraucu Rīgā.

Vispirms devos pie kādas savas senas paziņas Bušas. Viņa zināja, ka esmu bijis aizsargos, tāpēc bija ļoti pārsteigta, ieraugot mani Sarkanās Armijas virsnieka formas tērpā. Paskaidroju, ka vācu okupācijas laikā nelegāli esmu strādājis Padomju Savienības labā. Pašlaik esmu ieradies īsā atvaļinājumā no Kurzemes frontes. Buša noticēja un atļāva pārnakšņot savā dzīvoklī. No rīta aizbraucu uz Juglasciemu, kur bija jāsatiekas ar Krūmu. Taču viņu nesatiku.

Ilgāk palikt pie Bušas bija riskanti. Aizbraucu uz Pārdaugavu, kur dzīvoja mans paziņa Ozols. Taču viņu mājās neatradu. Staigāju pa veikaliem, runāju ar pircējiem, pētīju preču cenas.

Kādā Rīgas veikalā ieraudzīju stipri iereibušu padomju virsnieku. Ar ieganstu palīdzēt virsniekam nokļūt savā daļā izvedu viņu ārā. Ar ormani braucām līdz Vērmaņa parkam. Tur no virsnieka kabatām izņēmu visus dokumentus."

3.

No Dzeldes liecībām bija zināms, ka viņš pirms aizturēšanas gatavojās doties pāri frontes līnijai. Šo apstākli veikli izmantoja vecākais leitnants Krups un majors Graņins, kuŗa stābs toreiz izvietojās Ragaciemā. Nakts aizsegā Kurzemes krastā no laivas viņi izsēdināja jūŗmalniekus Štrālu un Pētersonu. Tiem bija jāierodas vācu piekrastes apsardzības daļā un jāpaziņo, ka ieradušies izpletņlēcēja Dzeldes uzdevumā, kuŗš lūdza atsūtīt baterijas, jo uz vietas tās nevarot dabūt.

Par ,,sakarnieku" ierašanos krasta apsardzības daļa nekavējoties paziņoja 212. abvērgrupai. Šuberts sīki jo sīki pratināja abus ,,sakarniekus". Pētersons izturēja visas ienaidnieka viltības. Taču Štrāls, sapinies savās liecībās, izstāstīja, ka viņus sūtījis kāds padomju majors, kuŗa stābs atrodas Ragaciemā. Šuberts nolēma atriebties. No 14 fiziski labi attīstītiem 20 līdz 28 gadus veciem tautas nodevējiem, kas beiguši Firstenbergas SD skolu, izveidoja grupu, par kuŗas komandieri iecēla vācieti Eitneru. Viņš labi runāja krieviski un bija jau veicis vairākus abvēra speciālus uzdevumus, par to bija apbalvots ar dzelzs krustu. Viņus ietērpa Sarkanās Armijas kaŗavīru formā un apbruņoja ar padomju ieročiem. Grupu izvietoja Talsos, Laidzes ielā 31, kur to apmācīja, kā izturēties pēc Sarkanās Armijas reglamenta, kā darboties ar ieročiem, kā sasveicināties, kā pēc pieprasījuma uzrādīt dokumentus, dot paskaidrojumus. Viņus mācīja arī, kā nemanāmiem pāriet frontes līniju, kā rīkoties tuvcīņā, kā klusu sagūstīt cilvēkus.

Kad grupa bija sagatavota, Šuberts tai izklāstīja uzdevumu.

Viņš uzzīmēja Ragaciema plānu un pavēlēja:

,,Jūsu uzdevums pāriet frontes līniju Ragaciemā, sagūstīt majoru un ar visiem stāba dokumentiem atvest viņu manā rīcībā. Lai atvieglinātu grupas virzīšanos pa Sarkanās Armijas aizmuguri, divus no jums ietērps vācu formā, lai radītu iespaidu, ka jūs uz majora stābu pavadat vācu kaŗagūstekņus.

Pienākumus Šuberts sadalīja šādi: četri diversanti bloķēs māju, trīs Eitnera vadībā ienāks majora istabā un ziņos, ka atveduši divus vācu armijas pārbēdzējus. Bijušais Sarkanās Armijas izlūks teiks, ka atgriezies no uzdevuma un līdzi atvedis vācu ,,mēli". Kad majors viņam sniegs roku sasveicināties, diversanti Eitnera vadībā viņam uzbruks, atlauzīs rokas uz muguras, sasies ar striķi, iebāzīs mutē sprūdu un izvilks no ēkas. Pa to laiku pārējie diversanti izkratīs istabas un paņems līdzi visus stāba dokumentus.

Šķita, ka viss, kas saistīts ar uzdevumu, bija labi pārdomāts.

No Talsiem diversantus pārveda uz Enguri, kur notika diversijas ģenerālmēģinājums. Pēc tam Šuberta pavadībā diversanti ar automašīnu gar Rīgas jūras līci devās uz Ķesterciemu. Tur pārsēdās četros pajūgos un pa meža ceļu aizbrauca līdz kādas vācu vienības stābam, kas atradās Pilkās.

Atvadoties Šuberts teica: ,,Rīt gaidīšu jūs Pilkās ar majoru."

Nakts aizsegā divu kareivju pavadībā diversanti izgāja cauri vācu aizsardzības priekšējai līnijai, mīnu laukam un iegāja padomju karaspēka aizsardzības zonā. Tālāk viņi virzījās pa Rīgas jūras līča piekrastes mežiem un purviem. Kaut arī nodevējs bija vietējais iedzīvotājs un labi pazina apvidu, tomēr viņi nomaldījās un gala mērķi paredzētajā laikā nesasniedza. Dienu viņi pavadīja mežā sešus kilometrus no frontes līnijas, bet vakarā iegāja Ragaciema kapos. Pavēroja apkārtni un devās uz ciema centru, kur, pēc viņu aprēķina, bija jābūt majora stābam. Tā kā posteņa ārā pie mājas nebija, diversanti netraucēti iegāja iekšā.

Tālāk stāsta 417. atsevišķā ložmetēju un artilērijas bataljona komjaunatnes organizātors vecākais seržants Semjons Inčins:

,,Ap pulksten divdesmit diviem es ierados vecākā leitnanta Harlaškina vadā, lai pārrunātu komjaunatnes darbu. Harlaškins norīkoja nakts posteni rotas komsorgu seržantu Ivanu Bulabinu. Viņš vēl nepaspēja iziet ārā, kad pie durvīm kāds klusi pieklauvēja.

— Var! — Harlaškins atbildēja un piecēlās no lāviņas, uz kuras bija sēdējis.

Istabā ienāca nepazīstams cilvēks kažokā ar vecākā leitnanta uzplečiem un ausainē. Uz krūtīm tam bija Šapošņikova sistēmas automāts, pie sāniem pistole un somu duncis. Durvis palika pusatvērtas. Tūlīt aiz viņa ienāca otrs karavīrs, gara auguma, baltā maskēšanās tērpā. Augumā, patulks. Aiz viņiem virtuvē pa pusatvērtajām durvīm bija redzams ceturtais, gara auguma, vatenī, ar automātu rokās. Arī blakuistabā bija sadzirdami cilvēku soļi.

Pirmais ienācējs ar nelielu akcentu krievu valodā uzrunāja vecāko leitnantu:

— Atvedu divus vācu kara gūstekņus. Pasakiet, lūdzu, kur majors?

— Jūs no kādas daļas? — Harlaškins uzprasīja.

— Mēs no citas daļas . . . Gājām pēc ,,mēles" un, lūk, atvedām . . . — ienācējs norādīja uz vīrieti, kas stāvēja aiz viņa, un, nedaudz pastūmis to uz priekšu, pateica: . Tas ir vācietis. — Tad ar galvas mājienu parādīja uz sliekšņa stāvošo vīrieti un caur zobiem novilka: — Bet tas ir latvietis.

Abi vīrieši maskēšanās tērpā bija bez ieročiem un stāvēja, galvas nodūruši. Iespaids bija tāds, ka viņi tiešām ir gūstekņi.

— Dokumenti jums ir? — Harlaškins noprasīja.

— Ir. — ienācējs atbildēja, bet nemaz nepakustējās, lai tos uzrādītu. Šinī mirklī vecākais leitnants devās uz blakusistabu. Abi vīrieši maskēšanās tērpos pagāja mazliet sāņus, lai grieztu viņam ceļu. Ienācēju rīcība man likās aizdomīga. Es paņēmu rokā pistoli un pieprasīju, lai uzrāda dokumentus.

— Tūlīt uzrādīšu, — viņš teica un iebāza labo roku kabatā.

Šinī mirklī no blakusistabas atskanēja Harlaškina balss.

— Kas šeit? Rokas augšā!

Atskanēja vairāki plaukšķi, it kā lodes atsistos pret krāsni, bet šāvieni nebija dzirdami. Bija redzams, ka no tumsas Harlaškinam uzbruka vairāki cilvēki. Turp nekavējoties devās arī vīrietis ar vecākā leitnanta uzplečiem. Viņš klusi, bet skaidri pateica: ,,Vateni uz galvas!"

Harlaškinu vilka ārā.

Kādu mirkli pārsteigts es stāvēju kā apstulbis. Pēc tam koridorā atskanēja klusināta Harlaškina balss: ,,Glābiet!"

Bija dzirdams troksnis arī uz lieveņa. Es pieskrēju pie sliekšņa. Pa pusatvērtajām durvīm no mūsu istabas uz koridoru spraucās gaismas kūlis. Tur es ieraudzīju vīrieti virsleitnanta formā. Četras reizes izšāvu. Cilvēka figūra strauji noliecās un pazuda tumsā. Apklusa arī troksnis. Apskatīju istabas. Tās bija tukšas. Devos ārā. Tumsā uz kāpu pusi virzījās cilvēku silueti. Nekavējoties aizskrēju uz bataljona stābu paziņot par notikušo. Ciemā dažādās vietās bija dzirdamas automātu kārtas. Izšāva apgaismošanas raķetes un sacēla trauksmi. Es meklēju Harlaškinu. Viņš bija ievainots ar divām lodēm krūtīs.

— Kā jūtaties? — jautāju.

— Slikti, — viņš atbildēja un pēc dažām minūtēm nomira."

No ziņojuma:

,, . . . Vācu kara izlūkošanas dienesta diversantu grupa Sarkanās Armijas karavīru formā 14 cilvēku sastāvā izdarījusi bruņotu uzbrukumu mājai Ragaciemā.

Diversantu grupu hitlerieši pārsūtījuši pāri frontei ar uzdevumu sagrābt Sarkanās Armijas majoru un nogādāt viņu vācu izlūkošanas dienesta rīcībā.

Kaujā gājis bojā Sarkanās Armijas vecākais leitnants, bet no diversantiem nogalināts grupas komandieris Eitners, pēc tautības vācietis, tērpts Sarkanās Armijas vecākā leitnanta formā, un diversants Voldemārs Štrāls. Četri diversanti aizturēti . . .

Pirmās triecienarmijas pretizlūkošanas nodaļas priekšnieka vietnieks apakšpulkvedis Hitrovs."

Vēlāk noskaidroja, ka vēl divi diversanti, bēgot pāri frontes līnijai, uzsprāga uz mīnām, bet divus sagūstīja Rīgas jūras līča krastā, kur tie bija paslēpušies zem zvejnieku laivām.

Šuberts veltīgi gaidīja Pilkās Sarkanās Armijas majoru, stāba dokumentus. Viņš nesagaidīja arī savus diversantus. Nebija vairs ko apbalvot ar dzelzs krustiem.

F. Rekšņa

Šis F. Rekšņas stāsts attēlo čekas darbību un tās panākumus, bet labi raksturo arī latviešu vienību gaitas un pasākumus kara noslēguma mēnešos, lai no aizmugures grautu un traucētu uzbrūkošās krievu armijas panākumus Latvijas telpā un iespējami palīdzētu mūsu tautai kara

noslēguma gaitās. F. Rekšņas aprakstā izcelti vienīgi čekas panākumi, bet, saprotams, nekur nav minēts, ka arī latviešu diversanti būtu guvuši cik necik redzamas sekmes. Ka tādas bija, par to ir stāstīts citos mūsu trimdas izdevumos. Arī šo grāmatu sērijā.

NOSLĒGUMA VĀRDI LATVIEŠU KAŅAVĪRS . . . GRĀMATU SĒRIJAI

Daugavas Vanagu centrālā valde bija izlēmusi dokumentu un atmiņu krājumu par Latviešu kaņavīriem Otrā pasaules kaņa laikā izdot septiņās grāmatās un tā 7. grāmatā, kuŗa iznāca 1979. gadā arī DV priekšnieks Jānis Frišvalds deva savus pēcvārdus šim lielajam darbam, kuŗš bija ildzis gandrīz 10 gadus. Tajā pat laikā atklājās, ka vēl ir vairāki atmiņu raksti Leģiona archīvā un citos krājumos, kuŗus vēl vajadzētu publicēt, minētos septiņos sējumos bija parādījušās dažas atmiņu rakstītāju kļūdas un beidzot — nekur nebija sakopotas līdz tam laikam rakstītās recenzijas par šīm grāmatām. Tajās, tāpat, atradās dažādas vērtīgas piezīmes, papildinājumi un atspoguļojās uzmanība, kādu latviešu kaņavīriem bija parādījuši izcili vēsturnieki un kaņavīri.

Viss tikko minētais radīja pārrunas DV centrālās valdē un pacēlās jautājums vai nevajadzētu vēl iespējamos materiālus publicēt kādā papildus grāmatā. Notika arī plašāka sazināšanās ar vēsturniekiem (kam šie publicējumi galvenām kārtām domāti) un tā 1980. gada DV CV sēdē radās lēmums izdot vēl astoto grāmatu.

Šī grāmata nu ir gatava.

Tā arī daudzkārt papildinās materiālus iespiestā veidā, kas derēs tiem latviešu un cittautu vēsturniekiem, kas vēl rakstīs Latviešu leģiona vēsturi, jo viņu parādītā interese par to jau šodien liecina, ka tas tiks darīts.

Bet kas tad bija Latviešu leģions?

Latviešu leģions radās Vācijas kaņa neveiksmes rezultātā, un pavēli par tā formēšanu deva Hitlers 1943. gada 10. februārī. Hitlers resp. Vācijas tā

laika valsts un militārā vara Latviešu leģionam deva SS brīvprātīgā leģiona nosaukumu. Tas viss neatbilda patiesībai, jo latviešu karavīrus visus mobilizēja resp. Latviešu pašpārvalde un militāro spēku vadība gādāja, lai katrs latviešu karavīrs saņemtu vai tam tiktu uzrakstīta iesaukšanas pavēle. Tas arī konsekventi tika izpildīts. Tāpat Latviešu pašpārvalde un latviešu militārā vadība panāca, ka latviešu karavīri cīnīsies tikai austrumu frontē un tikai pret komūnismu. Arī tas tika konsekventi izpildīts. Pamats šīm divām prasībām — iesaukšanas pavēlei un cīņai tikai pret komūnismu — bija politisko apsvērumu sekas, lai vēlāk pasaule nevar latviešu tautai pārmest brīvprātīgu nostāšanos Vācijas pusē un neierobežotu paklausību nācionālsociālisma vadībai. Mēs bijām par daudz mācījušies savas tautas vēstures gaitās, un arī vācieši jau pašā sākumā paši lika mums to saprast.

Ar nosaukumu Latviešu leģions saprata visas Otrajā pasaules karā iesaistītās latviešu vienības.

Vēl pirms pavēles par Latviešu leģiona izveidošanu bija jau radīti vairāki Latviešu kārtības dienesta bataljoni. Pēdējie sākumā izveidojās no partizānu vienībām, tad no brīvprātīgiem karavīriem un beidzot aizsargu un policijas vienībām. Pavisam šādu bataljonu tika saformēti 40, un tie savā darbībā ietvēra gan apsardzības, gan kaujas uzdevumus austrumu frontē no Melnās jūras līdz Ļeņingradai.

Leģiona attīstības gaitā tika saformētas divas divīzijas — 19. un 15. jeb latviešu numerācijā 2. un 1., vēlāk pēc abu divīziju nostāšanās līdzās 1944. gada februārī Veļikajas pozicijās tās apvienojot VI SS korpusā. Vēl tika saformēti 6 robežapsardzības pulki, 5 būvpulki (pazīstami visiem ar nosaukuma Tornas grāvrači), Rezerves vai papildinājumu brigāde. Aviācijas leģions un vairākas citas vienības, arī vairāki policijas pulki.

Visam vairumam šo vienību Otrā pasaules karā bija liela un nozīmīga līdzdalība. Nav dažos vārdos aprakstāmas šo kauju norises, bet mūsu Latviešu leģiona vēsturē ierakstītas uz laiku laikiem paliks kaujas pie Ļeņingradas, pie Volchovas, atkāpšanās kaujas no Volchovas un Staraja Rusas, apvienotās abu divīziju kaujas pie Veļikajas. Jāņu kaujas 1944. g. pie Kudeveras, tad kaujas atkāpšanās laikā Krievijā un Vidzemē, sešas lielkaujas Kurzemē un beidzot neizsakāmi smagās kaujas Pomerānijā. Visas tās ir ierakstījušas latviešu karavīru slavu visā Otrā pasaules kara vēsturē. Mūsu 19. divīzija vācu virspavēlniecības ziņojumos par varonību tika pieminēta 21 reizi — vairāk kā jebkura cita kaujas vienība šajā karā. Mūsu karavīri izpelnījās augstus Vācijas militāros apbalvojumus un bieži vien armijas vadības apbrīnu. Un nebija jau tā, ka vienmēr vācu armijas vadība būtu latviešu vienības raidījusi smagākās kaujās, lai savējos saudzētu, bet gan viņi zināja, ka latviešu karavīri savu uzdevumu veiks labāk nekā viņu pašu. Sevišķi tas notika Krievijas un Latvijas frontēs, kad latviešu cīnītāji stāvēja pie vai uz savas zemes.

Leģionā vienību komandieri — līdz pulkam ieskaitot — bija latvieši, bet divīziju un augstākie — vācieši. Bija šajā sakarībā kāds interesants motivējums: divīzijas komandieriem bija „tiesas kungu" (Gerichtsherr) tiesības, un tātad prasījās tas pēc Vācijas pavalstniecības. Patiesībā gan šis bija viens no argumentiem, lai nedotu latviešu komandieru rokās

lielākas vienības. Tomēr jāatzīstas, ka vairāki no augstākiem vācu komandieņiem bija izcilus īpašībām, piemēram, divīziju komandieņi Šuldts (Schuldt), Štrekenbachs (Streckenbach), grāfs Piklers-Burghaus (von Pückler-Burghaus) un VI korpusa komandieris ģenerālis Krīgers (Krueger) bija labi kauju komandieņi, pat kaujās piedaloties vēl pēc kapitulācijas Kurzemē. Ģenerālis Krīgers krita tikai 20. maijā 1945. gadā. Visi vācu virsnieki līdzīgi latviešu karavīriem nēsāja uz aproces latviešu (Latvijas krāsās) vairodziņu un bija ļoti lepni uz to.

Apgāde VI korpusā resp. latviešu divīzijām apbruņojuma un citādā ziņā bija līdzīga vācu karaspēka apgādei, un mums šajā ziņā pāri netika nodarīts. Sliktāks stāvoklis bija kārtības dienestā un policijas vienībās. Pēdējās daudz ļaunuma nodarīja arī vācu tautības sakaru virsnieki, no kuriem vairāki bija neprašas gan sadzīves, gan militāro dienestu jautājumos.

Dibinot leģionu, radās arī pārrunas par SS nosaukuma piekabināšanu resp. Latviešu leģiona ietilpināšanu Vācijas SS padotībā. Ko nozīmē Vācijā SS, mums, latviešiem, bija neziņa, pat līdz pašām kara beigām. Piemēram, godīgi atzīstoties, man pirmo reizi atausa gaisma ieejot Zēdelgemas gūstekņu nometnē 1945. gada septembrī, ka asins grupu ietetovēšana ir bijusi galvenām kārtām SS vīriem, lai tā nodrošinātu āriešu izcelsmes ļaužu saglabāšanu. Pie pēdējiem, nezin kāpēc, bija tad nu pieskaitīti arī SS nosaukumu nesēji ārzemju karavīri.

Ir gan tiesa, ka pirms leģiona formēšanas par šo jautājumu bija runa. Vācijā no komūnistiem pirms kara patvērumu atradušie virsnieki, kas nu bija atkal atgriezušies Latvijā, kādā virsnieku sanāksmē, iztirzājot jautājumus par Leģiona dibināšanu, izteicās, ka labāk būtu, ja leģionu formētu pie Vācijas armijas resp. Wehrmacht'a. Bet toreiz šo jautājumu izšķīra pulkveža Veisa ieteikums: „Mums ir jātiek pie ieročiem! Tos mums tagad piedāvā. Mums tāpat būs jācīnās par savas valsts brīvības atgūšanu. Nav svarīgi, kādos tērpos mūs ietērpj. Galvenais šodien ir ieroči!" Un tā tas palika.

Runājot par latviešu politisko vadību vācu okupācijas laikā, — tā visu laiku atradās visumā karavīru rokās. Vēlāk dibinātai Latvijas Centrālajai Padomei, kā pagrīdes organizācijai, bija pavisam maza ietekme uz latviešu tautas lietām vācu okupācijas pārvaldes laikā. Un arī šī padome bieži slēpās aiz Latviešu leģiona ģenerālinspektora Bangerska platās muguras.

Latviešu leģions sevī aptvēra 146,000 vīru, bez tam ap 20,000 varēja vēl atrasties Vācu armijas vienībās (izpalīgi un citādi), t. i., desmit reiz lielākus spēkus nekā bija mūsu armijā neatkarības miera laikos.

80,000 no šiem karavīriem palika kaujas laukos. Minētais 146,000 ir maksimālais karavīru skaits, ko līdzīga lieluma tauta var nodot kalpošanā savos bruņotajos spēkos. Tāpat minētie ir maksimālie upuri, ko jebkāds karaspēks (līdzīgā lielumā) spēj nest. Latvijas leģions bija īpatnēja kaujas vienība: to veidoja svešas varas mobilizēti vīri, bet tie brīvprātīgi cīnījās tikai savas tautas labā. Un aiz tiem toreiz stāvēja visa latviešu tauta. Tas liecina, ka mūsu tauta nav vainojama par to, ka Latvija nonāca atpakaļ Padomju Savienības varā. Šo liecību vēl pastiprina jau daudzkārt minētās latviešu leģiona varonīgās cīņas. Pie tam pēdējās visu laiku norisinājās

apstākļos, kur varonība prasīja vislielākos garīgos spēkus — vairumā atkāpšanās kaujās un tad, kad bija skaidrs, ka karš ir jau zaudēts. Šie apstākļi Otrajā pasaules karā latviešu cīnītāju varonību paceļ gandrīz pārcilvēciskos augstumos. Šīs cīņas ir iegājušas kara vēsturē kā izcils mūsu karavīru izturības, pašaizliedzības un varonības paraugs.

Mūsu vēsture arī pieminēs tos latviešu komandieŗus, kas saprazdami, ka tālākie upuŗi ir lieki, jau laikus padevās sabiedrotajiem: vēl labi pirms kara noslēguma — pulkveža Januma kaujas grupa 1945. gada 27. aprīlī, bet pārējās 15. divīzijas daļas 2. maijā. Vienīgi Kurzemē resp. Latvijā cīnījās vēl 7 gadus pēc kapitulācijas, jo tiem citas izejas nebija.

,,Ja Latviešu leģionam nebija lemts pasargāt tēvu zemi no atpakaļ nokļūšanas komūnisma jūgā, tad vaina nav meklējama latviešu karavīros. Latviešu karavīrs cīnījās pašaizliedzīgi līdz pēdējai kara dienai, un šī cīņa nebija kalpošana kādai svešai idejai vai varai, bet vienīgi savas tautas un tēvuzemes labā. Ar savu esamību un izmisuma pilnajām cīņām leģions ir pierādījums, ka latvju tauta nav brīvprātīgi iekļāvusies Padomju Savienībā, bet gan varmācīgi piespiesta," saka pulkvedis Silgailis savā grāmatā ,,Latviešu leģions".

Pēckara laikā ir samērā bieži pacēlušās pārrunas vai latviešu karavīriem resp. Latvijas politiskai vadībai nevajadzēja cīnīties pirms Latvijas okupācijas 1940. gadā un arī izpalikt no karošanas Otrā pasaules kara laikā, pirmā gadījumā tāpēc, lai pasaules noteicošām varām parādītu, ka mēs esam par savas tautas brīvību cīņu pieņēmuši un otrā gadījumā, ka mēs neesam sadarbojušies ar otro tā laika pasaules ļaunumu — vācu nacismu. Abas šīs pārrunas ir šodien izrādījušas liekas un aplamas: ja mēs 1940. gadā būtu karu pret komūnistisko Krieviju pieņēmuši, tad mūsu tauta jau sen būtu iznīcināta savā dzīves telpā un otrā gadījumā — ja mēs nebūtu karā piedalījušies kopā ar nacionālsociālistisko Vāciju, mēs tāpat būtu cietušie nenosakamus zaudējumus, jo krievu vara, pēc Latvijas okupācijas 1944. gadā tāpat visus ieročus spējīgos nest vīriešus būtu mobilizējusi ,,lielgabalu gaļai", kā tas notika Latvijā iesaucot viņu bruņotos spēkos visus vīriešus no 18 līdz 48 gadu vecumam.

Latviešu leģions vismaz spēja parādīt visas mūsu tautas stāju un deva izdevību tiem leģiona vīriem, kuŗi patvērās rietumos, tāpat visiem mūsu tautas sabiedriskiem un politiskiem darbiniekiem kas uz viņu cīņām balstoties tika paglābušies rietumu pasaulē, vēl šodien turpināt darboties gan citāda veida cīņas ieročiem par mūsu tautas un valsts brīvības atgūšanu. Ja tas tā nebūtu bijis, tad mūsu loma starptautiskā forumā būtu daudz, daudz nenozīmīgāka, ja vispāri tāda būtu.

Bet par to vēl runās vēsture.

Daugavas Vanagi, sasauksimies!

Vilis Hāzners,
redaktors un DV CV ideoloģiskās
nozares vadītājs.

1981. gada jūlijā.

PIELIKUMI

GRĀMATĀ LIETOTIE SAĪSINĀJUMI

LATVIJAS ARMIJĀ LIETOTĀS DIENESTA PAKĀPES:

kar.	— kareivis
dkar.	— dižkareivis
kapr.	— kaprālis
serž.	— seržants
vserž.	— virsseržants
v. v.	— virsnieka vietnieks
kad.	— kadets
ltn.	— leitnants
vltn.	— virsleitnants
kpt.-ltn.	— kapteinis-leitnants
kpt.	— kapteinis
pltn.	— pulkvedis-leitnants
plkv.	— pulkvedis
ģen.	— ģenerālis

CITI:

A	— austrumi
art.	— artilerijas; art. p. — artilerijas pulks, numurs saskan ar div.
btl.	— bataljons, apzīmēts ar romiešu ciparіem, piem.: II/33. gr. p.
btr.	— baterija, numurētas pa art. p. ar arābu cīpariem, piem.: 1./15. art. p.
CK	— centrālā komiteja
Ch. d. Dt. Pol.	— vācu policijas pr-ks (Chef der Deutchen Polizei)
D	— dienvidi, DA — dienvidaustrumi, DR — dienvidrietumi.

div.	— divīzija
dzn.	— divizions, art. bataljona apzīmējums, piem.: II/15. art. p.
DZiO	— Deutsche Zeitung im Ostland
esdr.	— eskadrons jātnieku btl. apzīmējums
esdrļ.	— eskadriļa, lidotāju formācija
esk.	— eskadra, flotes vienība
fiz.	— fizilieri, izlūki
g.k.	— galvenokārt
GKL	— galvenā kaujas līnija, vācu apzīmējums: HKL
gren.	— grenadieris/u, gren. p. — grenadieru pulks
GSp.	— gaisa spēku palīgs/palīgdienests (izpalīgs)
izl.	— izlūku
k. d.	— kārtības dienests
KdOL	— kārtības policijas komandieris Latvijā, (Kommandeur der Ordnungspolizei Lettland)
komp.	— komandpunkts
k. p.	— kājnieku pulks
KP	— Karavīru palīdzība
k-ris	— komandieris
LFT	— Latviešu frontes teātris
lFH	— vieglais lielgabals (leichte Feldhaubize)
lgb.	— lielgabals
LKOK	— Lāčplēša kara ordeņa kavalieris
LKP	— Latvijas komunistu partija (arī LK(b)P, kur (b) = bolševiku)
LKW	— vieglais automobīlis (Leichtes Kraftwagen)
lžm.	— ložmetējs
MTS	— mašīnu-traktoru stacija
novp.	— novērošanas punkts
OKH	— karaspēka virspavēlniecība (Oberkommando des Heeres)
OKW	— valsts bruņoto spēku virspavēlniecība (Oberkommando der Wehrmacht)
p.	— pulks, piem.: 32. gren. p.
pol.	— policija/s
pr-ks.	— priekšnieks
prett.	— prettanku
PSR	— padomju sociālistiskā republika
PSRS	— Padomju sociālistisko republiku savienība
ptš.	— patšautene
PVI PA	— lielinieku partijas vēstures institūta partijas archīvs
R	— rietumi
RAD	— Vācu valsts darba dienests (Reichs Arbeitsdienst)

rez.	— rezerves
RFSS	— SS valsts vadītājs (Reichsführer-SS)
rt.	— rota (vācieši tās numurēja pa pulkiem no 1. līdz 14.)
TKP	— tautas komisāru padome
sap.	— sapieri
sFH	— smaigas lielgabals (schwere Feldhaubize)
tross.	— apgādes ratu vienība
UFA	— Vācijas filmu sabiedrība
Wa-Mun.	— divīzijas ieroču virsnieks (Waffen und Munition)

* * *

IEROČU SS VIENĪBU DIENESTA PAKĀPJU SALĪDZINĀJUMS ar šo pakāpju nosaukumu latviskojumiem un tā paša laika vācu armijas dienesta pakāpēm, 1944. gada beigu posmā.

Ieroču SS pakāpes	**Latviskojumi**	**Vācu armija**
Waffen-Grenadier[1] (Gren.)	Kareivis (Kar.)	Grenadier
W-Obergrenadier *) (Ogren.)	2	Obergrenadier *)
W-Sturmann (Stm.)	Dižkareivis (Dkar.)	Gefreiter
W-Rottenführer *) (Rtf.)	Vicekaprālis	Obergefreiter *)
W-Unterscharführer[3] (Uschaf.)	Kaprālis (Kapr.)	Unteroffizier
W-Scharführer *) (Schf.)	Goda seržants	Unterfeldwebel *)
W-Oberscharführer (Oschaf.)	Seržants (Serž.)	Feldwebel
W-Hauptscharführer (Hschaf.)	Virsseržants (Vserž.)	Oberfeldwebel
W-Sturmscharführer[4] (Stschf.)	Virsnieka vietnieks[5] (Vv)	Stabsfeldwebel
W-Untersturmführer (Ustuf.)	Leitnants (Ltn.)	Leutnant
W-Obersturmführer (Ostuf.)	Virsleitnants[6] (Vltn.)	Oberleutnant
W-Hauptsturmführer (Hstuf.)	Kapteinis (Kpt.)	Hauptmann
W-Sturmbannführer (Stubaf.)	Majors[7] (Maj.)	Major
W-Obersturmbannführer (Ostubaf.)	Pulkvedis-leitnants (Pltn.)	Oberstleutnant
W-Standartenführer (Staf.)	Pulkvedis (Plkv.)	Oberst
W-Oberführer (Oberf.)	Virspulkvedis[8] (Vplkv.)	8

SS-Brigadeführer und Generalmajor der W-SS (Brigf.)	Ģenerālis-majors* (Ģmaj.)	Generalmajor
SS-Gruppenführer und Generalleutnant der W-SS (Gruf.)	Ģenerālis-leitnants (Ģltn.)	Generalleutnant
SS-Obergruppenführer und General der W-SS (Ogruf.)	Ģenerālis (Ģen.)	General
SS-Oberst-Gruppenführer und Generaloberst der W-SS (Oberstgruf.)	Generālis-pulkvedis (Ģen.-plkv.)	Generaloberst Feldmarschall

Piezīmes:

Ar *) apzīmētās instruktoru pakāpes vācu armijā un ieroču SS vienībās 1944. gada rudenī, vai 1945. gada janvarī ar armijas virspavēlnieka pavēli atcēla, jādomā — vienkāršošanas dēļ. Nav ziņu, vai šī pavēle aizsniedza Kurzemi. 15. divīzijā jau no paša sākuma šinīs pakāpēs nevienu nepaaugstināja, jo vispāri lietoja tikai latviskos pakāpju nosaukumus.

1) 2. pasaules kara sākumā visās vācu bruņoto spēku vienībās kājniekus sauca par strēlniekiem — Schütze. Citās ieroču šķirās viņiem bija citi atbilstoši nosaukumi, piem. artilerijā Kanonier u.t.t. 1942. gadā Hitlers atjaunoja Frīdricha Lielā tradīciju, pārdēvējot visus kājniekus par grenadieriem, atskaitot kalniešu un strēlnieku pulkus. Tā arī latvieši ieroču SS vienībās dabūja grenadieru nosaukumu. Priekšvārds Waffen- tad atvietoja agrāko Legion-.

2) Obergrenadier dažos gadījumos tulkoja par veckareivi.

3) Instruktoru pakāpju salīdzinājumi ir ļoti grūti izdarāmi, jo dažādās armijās pakāpes ievestas atšķirīgu iemeslu un nosaukumu veidā.

4) Sturmscharführer un Stabsfeldwebel bija pakāpes, kuras vācieši piešķīra virsdienesta instruktoriem pēc 12 gadu izdienas, kad viņiem nebija izredžu iegūt virsnieka pakāpi atbilstošas izglītības trūkuma dēļ. Virsnieka vietnieka pakāpe Latvijas armijā tikai daļēji atbilda šai vācu pakāpei, jo Latvijas armijā bija virsnieku vietnieki arī ar īsāku dienesta laiku.

5) Latvijas armijas virsnieku vietniekus iesaucot kara laikā automātiski paaugstināja leitnantu pakāpēs. Latviešu leģionā dažādu iemeslu dēļ tomēr bija arī daži virsnieku vietnieki.

6) 1933. gada 18. novembrī atbrīvošanas cīņu dalībniekus virsleitnantus paaugstināja kapteiņu-leitnantu pakāpēs. Ar laiku šī pakāpe būtu izzudusi. Kara laikā kapteiņi-leitnanti tika paaugstināti par kapteiņiem.

7) Latvijas armijā majora pakāpes nebija.

8) Ne vācu, ne Latvijas armijā virspulkveža pakāpes nebija.

9) Latvijas armijā ģenerāļu pakāpes nebija dalītas, kas radīja neērtības Latvijas armijas ģenerāļiem ārzemju ceļojumos. Citu valstu armijās Latvijas ģenerāļus pielīdzināja ģenerāļiem-majoriem.

Latviešiem 2. pasaules kara laikā bija tikai viens ģenerālis Latviešu leģionā — ģenerālis Bangerskis. Viņam piešķirtā ģenerāļa-majora, vēlāk ģenerāļa-leitnanta pakāpe īstenībā bija viņa degradēšana. Līdzīgas degradēšanas piedzīvoja arī citi augstāki Latvijas armijas virsnieki.

GRĀMATĀ PIEMINĒTO PERSONU SARAKSTS

A

Abiķis, A., vltn. — 84, 87
Abts (Abt), oberfeldfēbelis — 155
Abučs, Jānis, apgāda vadītājs — 234, 288, 296
Aigars, Pēteris, dzejnieks — 9
Akmentiņš, pltn. — 162, 163
Akmeņkalējs, Otto, kpt. — 21, 22, 23, 26, 28
Aks (Ax), SS-Oberf. — 286
Alazi, Eduards, kpt. — 169, 171, 172
Alekšs, Jāzeps, dkar. — 98
Alksnis, komūnists — 238
Alksnis, Arveds, Dr. med. — 295
Alksnis, v.v. — 151
Alksnis-Dreimanis, komūnists — 335
Alksnītis, Augusts, kpt./maj. — 78, 123
Aļļa, ltn. — 87
Ameriks, E. komūnists — 343, 344, 345
Amēriks, Alberts, kpt./maj. — 167
Ancāns, Roberts, ltn./vltn. — 125, 267, 311
Andermanis, kpt. — 223
Andersons, Brunis, ltn. — 145, 146, 147, 150, 152, 155, 158
Andersons, E., KP priekšnieks — 78.
Andersons, E., ltn. — 125
Andersons, ltn. — 86
Andersons, Klāvs, ltn. — 119, 121
Andzaurovs, I., komūnists — 345
Ankupe, E., komūniste — 345
Ansons, Žanis, vseržt. — 311
Antēns, ltn. — 242
Antēns, Pēteris, vltn. — 311
Aperāts, Kārlis, pltn./plkv. — 121, 180, 210, 222, 253, 257, 303, 311
Apinis, ltn. — 311
Apinis, Kārlis, v.v./ltn./vltn. — 21, 22, 28
Apkalns, kpt. — 171
Apse, Arnolds, ltn. — 311
Arends, A., plkv. — 341
Asarsons (Assarsson, Vilhelm), diplomāts — 206
Augstkalns, Kārlis, maj. — 200, 214, 224, 228, 249, 255, 271, 274, 279
Augstums, A., apgāda vadītājs — 296
Auniņš, kaujas izpalīgs — 160
Ausala, Margarita, dzejniece — 265, 270
Auseklis, Fēliks, vltn./kpt. — 115, 123
Austriņa, E., komūniste — 346
Auškaps, Pēteris, ltn. — 156, 158
Auže, Kārlis, kar. — 114
Avdjukēvičs, L., komūnists — 342
Avens, Kārlis, kapr. — 279
Avotiņš, Jānis, kar. — 311
Avotnieks, Bazils, vltn. — 83

Ā

Ābers, Benno, Dr., vēsturnieks — 274, 288, 292
Ābols, Jefgēnijs, kpt. — 311
Āboliņš, kpt. — 70, 84, 87, 88
Āboltiņš, Jānis, ltn. — 144, 178, 295
Āboltiņš, diversants — 149
Ābrams, teodors, ltn. — 144, 147, 148, 150, 154, 158, 139, 295

Ādamsons, Miervaldis, ltn./Kpt. 311
Ādlers, A., vserž. — 81
Ātrens, Ernests, ltn. —148
Ātrens, Oskars, ltn. — 158
Āzis, v.v. — 46, 48, 66, 171, 172, 173

B

Babičevs, Sergejs, vltn. — 146, 149, 156, 158
Bachs, Žanis, ģen. — 207, 210
Bagrads, I., komūnists — 346
Bagramjans, I., armijas ģen. — 337
Bakarovs, serž. — 119
Bākulis, ārsts-vltn. — 143
Balklāvs, Arturs, dkar. — 311
Balodis, A., komūnists — 346
Balodis, Ilmārs, kapr. — 22
Balodis, Jānis, ģen. — 202, 209, 232
Balodis, Pēteris, māj. — 143, 276, 278, 282, 309, 311
Balodis, pltn. — 164
Baltiņš, Atis, vltn. — 101, 103
Baltputns, Oskars, serž. — 311
Banga, K., ierēdnis — 15
Bangerskis, Rūdolfs, ģen. — 20, 77, 78, 115, 136, 146, 191, 231, 233, 238, 244, 245, 246, 247, 249, 250, 251, 253, 254, 257, 261, 262, 264, 265, 268, 271, 279, 282, 284, 287, 293, 294, 297, 298, 308, 348, 359
Baško, Jēzups, ģen. — 151
Baumanis, Edgars, vltn. — 158
Baumanis, Ernests, maj. — 311
Baumanis, Fricis, ltn. — 311
Baumanis, P., plkv./ģen.-maj. — 336, 341
Baumanis, Voldemārs, maj. — 100, 276, 277, 278, 280, 282, 283, 285
Bebris, A., ltn. — 100, 101
Beikerts, Voldemārs, vltn. — 171
Beišāns, Aleksandrs, kpt. — 267
Beļaņins, Aleksandrs, kapr./serž. — 148, 158
Bembers, v.v. — 279
Benmiņš, vltn. — 114
Bergers (Berger), SS-Ogruf. — 191, 192, 301
Bergs, A., maj. — 341
Bergs, Alberts (Jānis ?), kapr. — 114
Bergs, Arturs, kpt. — 303, 311
Bergs, Jūlijs, ltn. — 311
Berķis, Krišjānis, ģen. — 201, 202
Berķis, Vitolds, kapr. — 144
Bermonts-Avalovs, plkv. — 290
Bērzariņš, Nikolājs, ģen.-plkv. — 339, 345
Bērziņš, Alfreds, ministrs — 205, 208, 219
Bērziņš, Alfrēds-Jānis, vltn. — 11, 245, 249, 253, 255, 261, 266, 270, 274, 278, 279, 284, 288, 289, 291, 292, 294, 296, 307, 311, 321
Bērziņš, J., komūnists — 345
Bērziņš, kapr. — 240
Bērziņš, vltn., — 330
Bētiņš, kpt. — 136
Biezais, Pēteris vltn. 171
Bindhaks (Bindhak), vltn. — 150
Birkenšteins, plkv. — 328
Birkmanis, J., v.v. — 83
Birks, kad./ltn. — 63
Birzits, E., komūnists 346
Bisenieks, Žanis, ltn. — 98
Bišs, kad./ltn. — 22, 23, 24
Bite, kar. — 162
Biters, ltn. — 311
Blaus, A., komūnists — 345
Blaus, P., aizsargu virsnieks — 169
Bleķis, E., pltn. — 336
Bluķis, kpt. — 165
Blumbergs, Voldemārs, vserž. — 311
Bogdanovs, Aleksandrs, dkar. — 311.
Bogdanovs, Pēteris, kapr. — 311

Bogmoļņikovs, P., komūnists — 346
Bohemans (Bohemen, Erik) autors — 206
Boks (Bock), SS-Staf. — 302
Bonoparts, Eižens, ltn. — 311
Bošs, Teodors, kapr. — 98
Bošs, Tālivaldis, kar. — 114
Brants, Aleksandrs, serž. — 311
Brants, Aleksandrs, serž. — 311
Brantkalns, D., ģen.-maj. — 335, 336, 341
Brauns, Gunars, kar. — 98
Bredovs, von., plkv. — 261, 271
Brička, I., Dr. — 15, 29
Briedis, Matīss, vltn. — 15
Briežē, J., plkv. — 216
Brinkmanis, Visvaldis, vltn. — 311
Brīvkalns, Teodors, kpt. — 278
Broziņš, G., komūnists — 346
Bruņenieks, Arturs, kapr. — 16
Bruzgulis, Valdis, ltn. — 21, 22, 23, 28
Brūns, Jānis, serž. — 311
Brūveris, Jānis, ltn. — 148, 158
Buks, V. F., kapr. — 15, 29
Buks, Hermanis, ģen. — 216
Bulabins, Ivans, krievu serž. — 355
Bulmanis, Nikolājs, pltn. — 159
Buls, Meikulis, kapr. — 311
Buls, Oskars, kapr./serž. — 146, 149, 150, 154, 155, 158, 159
Bumbērs, Jānis, vltn./kpt. — 311
Bungšs, Kārlis, vltn. — 148
Burkharts, kpt. — 264
Burks (Burk) SS-Oberf. — 276, 277, 280, 282, 283, 286, 289, 309'
Buša, diversante — 353, 354
Butkus, Žanis, ltn./kpt. — 267, 311
Būka, M., komūnists — 346

C

Caune, Kārlis, dkar. — 114
Caune, Nikolājs, dkar. — 311
Caune, ltn. — 59
Caunītis, Oskars, kpt. 201, 206, 209, 214, 218, 221, 224, 228, 231, 244, 245, 246, 264, 265, 272, 276, 277, 281, 282, 283, 346
Celmiņš, Fricis, plkv. — 210
Celmiņš, Gustavs, Pērkonkrusta vad. — 177
Celtnieks, v.v. — 279
Cipfers (Zipfer) SS-Ustuf. 132, 134
Circenis, Fricis, serž. — 311
Cīrulis, Jānis, vltn. — 258
Cīrulis, Reinis, kar. — 98, 268

Č

Čaks, Raimunds, redaktors — 237, 244, 258, 266, 274, 278, 292, 294
Čakste, Jānis, valsts prezidents — 127
Čaša, Ivans, ģen.-maj. — 339, 345
Čemberlens, N., Anglijas premjers — 270
Čerčils, V. Anglijas premjers — 294
Čimals, ltn. — 101
Čubis, Viktors, kar. — 98

D

Daiga, Jānis, ltn. — 147, 150, 158
Dainis, ltn. — 126
Dambergs, V., ģen.-maj. — 335, 341
Dambītis, ģen. — 201, 209, 327
Dambītis, Pēteris, diversants — 348, 349, 350
Damškalns, Kārlis, ltn. — 119
Dandens, pltn. — 332
Danebergs, Arturs, ģen. — 217, 327, 328, 330
Danilēvičs, Vitālijs, kar. — 115

Danilovs, Pēteris, vseržā. — 312
Dankers, Oskars, ģen. — 191, 213, 214, 238, 244, 257, 284, 293, 295
Daugavietis, ltn. — 312, 323
Debisi, plkv. — 262
Deglavs, F., komūnists — 345
Deglavas, Viktors, plnt. — 213, 222
Deksnis, ltn. — 100
Dekteris, Kārlis, vltn./kpt. — 312
Deniņš, Kārlis, kar. — 98
Deperts, Francis, seržā. — 312
Dēniks, (Doenick), ģen.-ltn. — 277
Dišlers, J., dkar. — 160
Djilas, Milovans, autors — 259
Dobkecičs, A., komūnista — 345
Donāts (Donath), SS-Ustuf. — 106
Dravenieks, kara gūsteknis — 178
Drāznieks, A., ltn. — 119
Drekslers (Drechsler), ģenerālkomisārs — 244, 245, 298
Drubašs, Arvīds, ltn. — 312
druviņš, Miervaldis (Tālivaldis), kar. — 114
Dubovskis, Ludvigs, kar. — 114
Dumpis, ltn. — 119
Dūmiņš, Arnolds, seržā. — 312
Dunsdorfa, Edgars, Dr. prof. — 200, 218
Dušaks, N., komūnists — 345
Dūze, Nikolajs, ģen. — 216
Dvelis, Voldemārs, seržā. — 312
Dzegūze, Jēkabs, kar. — 114
Dzelde, Georgs, diversants — 353, 354
Dzenis, Jānis, kapr. — 312
Dzenis, ltn. — 333
Dzenīt-Zeniņš, Kārlis, plkv. — 163
Dzērvīte, E., komūnists — 343
Dziesma, Fricis, dzejnieks — 233
Dzintars, kpt. — 134

E

Eggerts, ārsts-kpt. — 135, 143
Eglīte, Egons, kpt. — 70, 71, 85, 93, 96, 97, 98, 312
Eglītis, ltn. — 80, 118
Eicēns, J., kapr. — 101
Einbergs, Bernhards, ministrs — 213
Eitners (Eitner), vācu SD virsnieks — 354, 356
Endress, maj. — 145
Endziņš, ltn. — 184
Epneris, vltn. — 85, 100
Erdmanis, Vladimirs, kapr. — 312
Eriss, Murmuchameds, kar. — 114
Eulenburgs, von, grāfs, plkv. — 51, 53
Ezeriņš, kara gūsteknis — 179
Ezernieks, V., komūnists — 343, 346

Ē

Ēlaus, ltn. — 70, 71, 85

F

Falkenšteins, ģen.-maj. — 147, 148, 154, 156
Fašingbauers, SS-Hstuf. — 132, 133
Fichtels, SS-Ostuf. — 127
Fikss, pltn. — 297
Filipsons, Arturs, kapr. — 98
Fišers, lauksaimnieks — 177.
Flugbeils (Pflugbeil), lidotāju ģen. — 154, 159, 198
Fogelis, J., komūnists — 345
Freidenbergs, vet. ārsts-ltn. — 84
Freimanis, Andrejs, vltn. — 312
Freimanis, Arnolds, dkar. — 312
Freimanis, Leonīds, kar. — 114
Freimanis, ltn. — 119
Freivalds, Osvalds, redaktors — 201, 206, 214, 215, 218, 221, 224, 228, 231, 244, 246, 249, 253, 255, 265, 268, 285, 307, 346
Fridrichs Lielais, Vācijas ķeizars — 278

Frišvalds, Jānis, DV priekšnieks — 11, 296, 299, 357
Frolovs, A., plkv. — 335
Fromms, ģen. — 205
Fullers, ģen. — 270
Fusts (Fust), Rīgas apg. vad. — 263

G

Gadzans, dkar. — 72
Gaigals, Roberts, vltn. — 312
Gaiķis, Reinholds, serž. — 312
Gailis, K., komūnists — 345
Gailis, Pēteris, serž. — 145, 149, 152, 153, 158
Gailītis, Ansis, gaisa izpalīgs — 297
Gailītis, Arvīds, ltn. — 312
Gailītis, vltn. — 115, 123
Gailītis, Jūlijs, v.v. — 149, 158, 159
Gaitars, Rūdolfs, ltn. — 312
Gaitars, Voldemārs, vltn. — 117, 118, 312
Galdiņš, Nikolājs, maj./pltn. — 54, 259, 306, 312, 318
Garancis, v.v. — 63
Gēbels (Goebels) Dr., valsts vad. — 278
Goba, Jānis, ltn. — 312
Golvers, diversants — 350
Golcs (Goltz), von der, ģen. — 290
Govorovs, L., maršals — 337
Grants, Vilis, kpt. — 312
Graņins, čekas maj. — 354
Grasis, serž. — 72
Graudiņš, Augusts, kpt. — 76, 144, 147, 149, 154, 156, 158, 159, 161, 295
Graumanis, Visvaldis, vltn./kpt. — 312, 322
Grāmatiņš, Viesturs, serž. — 118
Grāvelis, Voldemārs, maj. — 312
Greckis, P., komūnists — 345
Grečko, A., mil. rakstnieks — 346
Greizis, Pēteris, kpt. — 145, 147, 149, 153, 154, 156, 158
Griķis, E., pltn. — 58, 59
Griķītis, Oskars, kar. — 114
Griša, serž. — 118
Grīnbergs, Jānis, ltn. — 148, 158
Grīnbergs, Jānis, dkar. — 312
Grīnlaubs, Hugo, kar. — 114
Grīva-Folkmanis, Žanis, komūnists — 334
Grocke (Grotzke), kpt. — 148, 157
Grosbārts, Otto, ģen. — 331
Grosbergs, kpt. — 84, 101
Gronskis, Jānis, kar. — 98
Grudulis, Valdis, ltn. — 312
Gruzis, Kārlis, ltn. — 119
Grūbe, Paulis, ltn. — 148, 279
Gudermanis, Alberts, ltn. — 145, 148, 150, 151, 158, 159, 295
Gulbis, serž. — 151
Gumermans (Gummermann), SS-Hscha — 133
Gura, Jānis, ltn. — 119
Gusars, Teodors, dkar. — 114
Gusevs, Harijs (Arvīds), kapr. — 114
Gusevs, Harijs, pltn. — 312
Gūtmanis, H., kpt. — 84
Gūtmanis, maj. — 88

Ģ

Ģērmanis, Elmārs, ltn./vltn. — 39, 40, 48, 49, 58, 63, 70, 71, 79, 97, 99, 312
Ģilis, serž. — 118

H

Hanzens (Hansen), SS-Brigf. — 248
Harlaškins, vec. krievu ltn. — 355, 356
Hartmanis, Mārtiņš, ģen. — 209
Hartmanis, N., gleznotājs — 6, 218, 220, 231, 244, 248, 268
Haselmans, izlūkošanas virsnieks — 347, 348, 349, 350

Haupts (Haupt, Werner), autors — 264, 272
Hāzners, Vilis, kpt./maj. — 5, 11, 253, 274, 276, 278, 279, 284, 288, 289, 291, 292, 294, 296, 303, 304, 312, 360
Heilmans (Heilmann), SS-Oberf. — 50, 136, 306
Heinrici, ģen. plkv. — 283
Hercons (Herzog), ģen. — 240, 241
Hervigs (Herwig), vācu jaunatnes vad. — 293
Hirtess (Hierthes) SS-Staf. — 301
Hilgrībers (Hillgrueber), autors — 219
Himlers (Himmler), vācu valsts vad. — 80, 103, 105, 191, 192, 238, 245, 280, 302, 348
Hitlers (Hitler), Vācijas vadonis — 53, 108, 128, 191, 192, 193, 201, 202, 204, 205, 206, 211, 212, 214, 239, 245, 249, 250, 251, 259, 260, 262, 270, 272, 280, 283, 348, 357
Hitrovs, krievu apakšpulkvedis — 356
Homka, ltn. — 266, 270
Huks (Huck, J.), autors — 287
Huvers, ASV prezidents — 233

I

Iesalnieks, Valdis, dkar. — 98
Ieviņš, Valdis, kar. — 114
Ieviņš, kar. — 130
Ilziņš, ltn. — 118
Inčins, Semjons, krievu vec. serž. — 355
Insbergs, Kristaps, maj. — 312
Irbe, Viktors, kapr. — 130, 135, 140, 141, 143, 310
Ivanovs, btl. kom. — 68
Ivanovs, S., komūnists — 345
Ivans, Jānis, vltn. — 312
Izbickis, Jāzeps, kapr. — 312

Ī

Īdens, A., Anglijas ministrs — 270
Ījabs, ltn./kpr. — 18, 115, 116

J

Jahnke, pulka kom. — 62
Jakobsons (Jakobsen, H. A.), autors — 219
Jaksons, ltn. — 312
Jankavs, kpt. — 263
Jankovičs, Leonīds, ltn. — 119
Janovskis, maj. — 165
Jansons, Arvīds, ltn. — 119
Jansons, Jānis, pltn./plkv. — 122, 124, 312
Jansons, Žanis, kpt. — 26, 27, 28, 312
Jansons, ltn. — 119
Jansons, kpt. — 333
Janšēvics, kapr. — 145, 149, 150, 151, 152, 153, 158, 207
Janums, Vilis, plkv. — 43, 93, 94, 96, 101, 102, 104, 108, 142, 254, 264, 275, 276, 279, 285, 286, 289, 312, 360
Japiņš, dkar./kapr. — 145, 158
Jaunbelzējs, Bruno, kapr. — 158
Jaunkalnietis, Valentīns, ltn. — 16
Jauntirāns, Teodors, kpt. — 312
Jaunzemis, Kristaps, vltn. — 312
Jānke (Jahnke), SS-Stubaf. — 88
Jekelns (Jeckeln), policijas ģen. — 20, 244, 248, 251, 253, 254, 263, 296, 298, 300, 301, 303
Jeļinovskis, Vilhelms, v.v. — 312
Jerjomenko, armijas ģen. — 337
Jermaks, Valentīns, dkar. — 312
Jeske, Mārtiņš, ģen. — 209
Jēkabsons, Tālivaldis, kar. — 114
Jēkabsons, Žanis, kar. — 114
Jēkabsons, diversants — 351
Joachims, kpt. — 92
Jodls (Jodl), ģen. plkv. — 191
Jukovics, Viktors, ltn. — 312
Junkers, Roberts, ltn. — 118
Junkerovs, N., komūnists — 345
Juraids, Visvaldis, vltn. — 125
Jurko, pltn. — 267
Jurkovskis, kad./ltn. — 63, 70, 71, 98

K

Kabza, poļu maj. — 330
Kalacis, pltn. — 326
Kalējs, vltn. — 88
Kalējs, agronoms — 167
Kalnājs, vltn. — 312
Kalnbērziņš, Jānis, komūnists — 341, 342, 345
Kalniņa, Klāra, politiska darbiniece — 332
Kalniņš, A., komūnists — 346
Kalniņš, Aleksandrs, kar. — 114
Kalniņš, Alfreds, komūnists, plkv. — 335, 341
Kalniņš, Bruno, politisks darbinieks — 209, 210, 302, 332
Kalniņš, Jānis, pltn. — 163
Kalniņš, M. plkv. — 335
Kalniņš, Pauls, Saeimas pr-tājs — 254
Kalniņš, Pēteris, skolotājs — 160
Kalniņš, kad./ltn. — 63
Kalniņš, kar. — 59
Kalniņš, kar. — 129
Kalns, M., v.v. — 182, 184
Kalpaks, Oskars, plkv. — 232
Kaltenieks, Jānis, rēķinvedis — 134
Kalvāns, Ignāts, vserž. — 312
Kalveits, Voldemārs, kar. — 98
Kalviņš, Ēvalds, dkar. — 312
Kamērovs, Rūdolfs, kar. — 99
Kampe, Jānis, ltn. — 312
Kampe, v.v. — 105
Kanariss (Canaris), admirālis — 177
Kants, Arvīds, vltn. — 85, 312
Kaņķis, kapr. — 158
Karitēns, vltn. — 29
Kasparsons, plkv. — 163, 164, 167
Kauls, Juris, vltn. — 313
Kaupužs, J., komūnists — 343, 346
Katiševs, Nikolājs, pltn. — 69, 313
Kazāks, ltn. — 85
Kaziņš, Arvīds, dkar. — 313
Kazubiernis, Kārlis, kar. — 114
Kažemaks, L., komūnists — 346
Kažociņš, Indulis, ltn. — 5, 11, 160, 249, 258, 274, 284, 292, 295, 296
Kārkliņš, Jānis, vltn. — 147, 148, 149, 153, 154, 158
Kārkliņš, ltn. — 59, 63, 100, 101
Kārkliņš, Eižens, v.v. — 313
Keitels (Keitel), feldmaršals — 283
Kelle, Jānis, dkar. — 98
Kessels, E., kpt. — 85
Kichlers, von, ģen.-plkv. — 212
Kilevics, ārsts — 110
Kirchenšteins, A., komūnists — 345
Kirps, Valdis, dkar. — 162
Kiršs, K. pltn. — 336
Kiršteins, Dzintars, autors — 125
Kiršteins, dkar. — 152, 153, 158
Ķīsle, ārsts-ltn. — 58, 60
Kīns, Edvards, serž. — 98
Klauzevics (Klausewitz), ģen., mil. rakstnieks — 206
Klāns, P., autors, redaktors — 264, 265
Klāsons, ltn. — 273
Klementjevs, komūnists — 338
Klepšs, pol. plkv. — 301
Klints, Harijs, kapr./serž. — 146, 148, 158, 295
Kļaviņš, Jānis, ltn. — 313
Kļaviņš, Roberts, ģen. — 209, 338
Kļaviņš, Kārlis, kapr. — 313
Kļaviņš, ltn. — 279
Kļevcovs, V., komūnists — 345
Kļimka, Gotfrīds, kadets — 84
Knechts (Knecht), plkv. — 117
Knēbels (Knebel), SS-Stubaf. — 306
Knoks, ltn. — 85
Kochs (Koch), apgabala vad. — 212
Kociņš, Rūdolfs, kpt./pltn. — 53, 54, 163, 237, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 271, 272, 273, 303, 307, 308, 313

Ķonivals, serž. — 118
Kops (Kopp), SS-Stbaf. — 282
Korps, vltn. — 46
Kortkampfs, maj. — 265, 271
Kozlovskis, Arturs, kar. — 114
Kramiņš, Voldemārs, kar. — 114
Krastiņš, Imants, kar. — 98
Krastiņš, Kārlis, kpt. — 147, 148, 149, 156, 157, 158, 159
Krasts, Paulis, kpt. — 313
Krauja, Jānis, kapr. — 98
Krauja, ltn. — 100, 101
Krauklis, Ernests, ltn. — 165, 167
Krauklis, Miervaldis, vserž. — 313
Krauliņš, K., komūnists — 345
Krebs, ģen. — 103, 105
Kreišmanis, Vilhelms, kar. — 115
Kreišmanis, plkv. — 213
Krēgers, Jānis, kar. — 114
Krieviņš, Jānis, kar. — 114
Kreivs, kar. — 72
Krilovs, rakstnieks — 328
Kristons, ltn. — 83
Krīgers (Krueger), SS-Ogruf. — 126, 250, 251, 261, 308, 359
Krīpens, Arvīds, plkv. — 77, 111, 125, 253
Krukenbergs (Krukenberg), SS-Oberf. — 271
Krups, Dimitrijs, čekas vec. ltn. — 347, 348, 349, 350, 351, 352, 354
Krustiņš, Andrejs, ģen. — 217
Krūka, Elmārs, vltn. — 313
Krūmiņš, Ādolfs, kapr. — 313
Krūmiņš, Alfreds, kapr./serž. — 145, 149, 158, 159
Krūmiņš, K., kapr. — 20
Krūmiņš, Kārlis, kar. — 115
Krūmiņš, Vilis, kpt. — 166
Krūmiņš, V., vltn. — 84
Krūmiņš, Zigfrīds, kpt. — 164
Krūmiņš, ltn. — 59, 313
Krūmiņš, I., komūnists — 345
Krūms, diversants — 350, 351, 352, 353
Krūzmētra, ltn. — 119
Kumelans, Alberts, šoferis — 98
Kundrāts, Aleksandrs, FT vadītājs — 161, 162, 295
Kunkulis, A., kpt. — 267
Kupfers, E., karavīrs — 29
Kurelis, Jānis, ģen. — 293, 298, 348, 350
Kurzemnieks, Alberts, serž. — 313
Kurzemnieks, Uldis, kara zēns — 74
Kvālbergs, Pēteris, kpt. — 313
Kviesis, Alberts, valsts prezidents — 238
Kvietiņš, Viljams, vltn. — 313

Ķ

Ķeksis, Arnis, kapr./v.v. — 29, 125, 126, 296, 299
Ķezbers, Ansis, v.v. — 22, 23, 25, 28
Ķikāns, A. vet. ārsts-ltn. — 85, 278
Ķirkums, Jānis, vltn. — 313
Ķirsis, Austris, vltn. — 17, 20, 28, 184
Ķīlītis, Jūlijs, maj. — 94, 264, 280, 285, 306, 313
Ķīsis, R., komūnists — 345

L

Laivinieks, ltn. — 127
Laiviņš, V., v.v. — 103
Laiviņš, V., komūnists — 342, 343
Lamberts, Kārlis, ltn./vltn. — 313
Lange, vltn./kpt. — 80
Lapa, ltn. — 87
Lapiņš, Roberts, serž. — 313
Lapiņš, Hugo, kar. — 137
Lapiņš, diversants — 351
Lapsa, P., ārsts-ltn. — 276, 279
Lasmanis, Aleksandrs, plkv. — 268
Laufers, ltn./vltn. — 115, 123
Laumanis, Ernests, maj. — 313
Lauris, Kārlis, dkar. — 313

Lauzis, Jūlijs, ltn. — 118
Lavals, Ustuf. — 22
Lazdāns, diversants — 352
Lazdiņš, J., agronoms — 264
Lazduzieds, Jēkabs, maj. — 313
Lācis, Otto, serž. — 313
Lācis, Rūdolfs — 15
Lācis, vet. ārsts-ltn. — 85
Lācis, V., komūnists — 300, 341, 342, 345
Lāns, kar. — 59
Lecis, Jānis, ltn. — 148, 158
Leibčs, P., komūnists — 346
Leimanis, Edvīns, vltn./kpt. — 29
Leimanis, ltn. — 119
Leimanis, kara gūsteknis — 179
Leišups, Augusts, vserž. — 313
Leitītis, Jēkabs, vltn. — 115, 118, 120, 176, 177, 313
Lejiņš, Arvīds, ltn. — 313
Lesiņš, Miervaldis, kar. — 114
Liberts, E., komūnists — 345
Lielkājs, vltn. — 84
Liepa, ltn. — 333
Liepiņš, Antons, kpt. — 15
Liepiņš, Arnolds, mācītājs — 184
Liepiņš, Elmārs, ltn. — 313
Liepiņš, Jūlijs, serž./vserž. — 149, 158
Liepiņš, Kārlis, pltn. — 338
Liepiņš, plkv. — 100, 285
Liepnieks, ltn. — 104
Lillenurms, kpt. — 49, 62, 72, 85
Lindbergs, Harijs, kar. — 98
Lindenbergs, Roberts, kapr. — 313
Litcmans (Litzmann), ģenerālkomisārs — 191
Lībietis, ārsts-ltn. — 70, 71, 84, 100
Līcis, Andrējs, ltn. — 119, 313
Līdacis, Arvīds, vltn. — 286
Līdums, Jānis, kpt. — 313
Līniņš, Alfrēds, kpt./maj. — 29, 313
Līvmanis, kapr. — 145
Lobe, Kārlis, plkv. — 161, 245, 252, 306, 308, 313
Lobe, Milde, atpūtas nama vad. — 161
Locāns, kar. — 242
Ločmelis, Jānis, serž. — 313
Logins, Stanislavs, ltn. — 120
Loze (Lohse), Hinrichs, apgabala komisārs — 192, 234
Ložeņicins, Konstantins, vltn. — 242
Ludriks, Kārlis, dkar. — 114
Ludriksons, Arturs, vltn. — 295
Lukins, padomju virsnieks — 353
Lūkins, vltn. — 318
Lūsis, kpt. — 100

M

Macpāns, A., komūnists — 346
Masiņš, Jānis, vltn. — 149, 150, 151, 158, 159, 295
Makarovs, P., maj. — 341
Makars, Haralds, kapr./serž. — 148, 158
Maķevičs, Arvīds, kar. — 115
Maldavs, vltn. — 168, 171, 173
Mamis, kpt. — 267
Mamis, ltn. — 313
Mangulis, Kārlis, pltn. — 162, 216
Mansteins, von, autors — 259
Manteifels, ģen. — 283
Marovskis, ārsts — 243
Martinsons, Edgars, kar. — 114
Masļeņikovs, I., armijas ģen. — 337
Mašerovs, P., komūnists — 343
Mateass, Aleksandrs, kpt. — 43, 49, 53, 56, 58, 62, 63, 68, 70, 71, 84, 91, 92, 93, 94, 98, 293, 313
Matisons, kapr. — 143
Matisons, A., komūnists — 346
Matizens, Boriss, ltn./vltn. — 39, 48, 50, 58, 171, 172
Mazūrs, Eduards, kapr. — 313
Mayers (Meyer), Dr. Vācijas austrumministrijas valsts sekretārs — 191

Māliņš, Voldemārs, vltn. — 146, 147, 155, 158
Mālmeisters, A., komūnists — 345
Māļenkovs, komūnists — 205
Māls, vltn./kpt. — 23
Māsans, Romualds, ltn. — 313
Mäss, SS-Ustuf. — 132, 133
Mäe, Igaunijas pašpārvaldes pirmais ģenerālsekr. — 191
Mednis, Edvīns, pltn. — 7
Meiers, kpt. — 83
Meija, Osvalds, pltn. — 83, 115, 121, 276, 278, 282, 313
Melaus, Nikodems, kapr. — 98
Melbārdis, Roberts, kar. — 114
Melcers, maj. — 67, 297
Mellē, pltn. — 79
Melnalksnis, J. komūnists — 343
Mencis, Arnolds, ltn. — 148, 158
Mežgrāvis, Fricis, maj. — 276, 278, 289
Mežsēts, Kārlis, kar. — 114
Midziņš, Voldemārs, kpt. — 136
Miezis, A., komūnists — 346
Miezis, Vilis, vltn. — 313
Miglāns, Antons, vserž. — 313
Mīklucāns, Aleksandrs, ltn. — 119
Miķelsons, kpt. — 276
Millers, Augusts, vltn. — 167
Millers, Eduards, vltn. — 144, 148, 158, 295
Millers, kapr. — 313
Misiņš, Tālivaldis, kapr./ serž. — 149, 154, 158
Mordaks, kpt. — 88
Morozovs, Jānis, dkar. — 114
Morziks, Jēkabs, ltn. — 158
Mozels (Mosel), SS-Ostuf. — 84
Mucenieks, Juris, kapr. — 313
Muižnieks, Jānis, kapr./serž. — 148, 158
Muižulis, kapr. — 151
Muravskis, M., komūnists — 343
Muzikantiks, I., komūnists — 342
Mūsiņš, Kārlis, serž. — 313

N

Naglis, Jānis, kapr. — 314
Namiķis, kar. — 333
Neilands, Otto (Atis), vltn. — 102, 103, 105, 106, 314
Neilands, vltn. — 276, 279
Neilands, R., komūnists — 345, 346
Neimanis, Laimonis, kapr. — 99
Neufelds (Neufeld), H. J., autors — 287
Nēls (Nehl), ltn. — 148
Nurža, A., komūnists — 346

O

Odonells (James P. O'Donnell), autors — 111
Ormanis, Haralds, serž. — 314
Osipovs, S., komūnists — 345
Osis, Ernests, ltn. — 314
Osis, Roberts, plkv. — 55, 267, 271, 314
Osis, kpt. — 87
Ošāns, ltn. — 43, 61, 62
Ošiņš, ltn. — 49
Oškalns, Otomārs, komūnists — 338, 342, 343, 345
Ozoliņš, Ernests, dkar. — 314
Ozoliņš, Fridrichs, serž. — 314
Ozoliņš, K., kpt. — 85
Ozoliņš, Rūdolfs, vserž. — 314
Ozoliņš, pltn. — 262, 263, 267
Ozoliņš, ltn. — 87
Ozola, Z., komūnists — 346
Ozols, diversants — 354
Ozols, Jānis, vserž. — 314
Ozols, Jānis, kpt. — 314
Ozols, K., maj. — 341
Ozols, Mārtiņš, kpt. — 200, 221
Ozols, Rolands, vltn. — 314
Ozols, serž. — 98
Ozols, Kārlis, kapr. — 158
Ozols, kpt. — 239

P

Pabērzs, Kārlis, serž. — 314
Paegle, I., plkv. — 335
Paldiņa, I., komūniste — 343, 345
Paldiņš, K., komūnists — 346
Palejs, V., ltn./vltn. — 125
Palks, kar. — 242
Pantelejevs, ltn. — 119
Pasters, diversants — 352
Pasternaks, Jāzeps, kpt. — 341
Patons (Patton), ģen. — 178
Pauksts, ltn. — 119
Paukšēns, Leo, ltn. — 119
Pauļuks, K., valstsvīrs — 254
Pauzers, Verners, ltn. — 314
Pavlovs, komisārs — 165, 166
Pelēcis, Valentīns, dzejnieks — 275, 281, 286
Pelnens, B., komūnists — 346
Perro, Oskars, vltn. — 314
Pelše, A., komūnists — 345
Peterse, G., komūniste — 343
Petrovs, diversants — 353
Petrovskis, čekas ltn. — 353
Pētersons, Edgars, ltn. — 314
Pētersons, Harijs, ltn. — 119, 314
Pētersons, ltn. — 184
Pētersons, čekists — 354
Pichlers (Puechler), vltn. — 80
„Pičs", 1. san. rt. kapr. — 138, 141
Piklers-Burghaus (graf von Puekler-Burghaus), ģen. — 59, 302, 306, 359
Piksis, Jānis, kpt. — 99, 100, 314
Piķelis, v.v. — 263
Pilāts, Jānis, dkar. — 115
Pilpe, ltn. — 100, 101
Pinka — 15
Piterāns, ltn. — 118
Plakāns, Alfrēds, cēsinieks — 175
Platais, J., ārsts — 29
Plensners, Aleksandrs, plkv. — 200, 201, 251, 252, 253
Plēsums, P., komūnists — 345
Pliksis, vltn. — 85
Plūdums, Jānis, v.v./ltn. — 42, 44, 47, 60, 61, 67
Plūme, Arturs, ltn./vltn. — 42, 44, 47, 48, 49, 60, 61, 62, 67, 84, 101
Pomers, Oskars, kpt. — 29
Pommers, Aleksandrs, vltn. — 314
Pomrēns (Pomrehn, Hans), SS-Hstuf./SS-Ostuf. — 125, 177
Ponomarenko, P., komūnists — 344
Popovs, M., ģen. plkv. — 337
Popovs, Zinons, ltn. — 118
Porietis, ārsts-ltn. — 100
Praudiņš, Gustavs, kpt./maj. — 75, 237, 268, 314
Predels, Oskars, kar. — 98
Priede, ltn. — 314
Priede, kar. — 110
Priedītis, ltn. — 101
Priednieks, ltn. — 119, 121
Prikals, Teodors, vltn. — 298
Puķe, E., intendantūras darbinieks — 295
Puķe-Puķīte, kpt. — 267
Puleksis, Ernests, kapr. — 314
Pumpuriņš, Jānis, kar. — 98
Pundiks, kara gūsteknis — 179, 180
Puriņš, Artūrs, ltn. — 314
Puriņš, Jānis, ārsts-pltn. — 295
Puriņš, Heinrichs, dkar. — 114
Puriņš, ltn. — 55, 59, 71, 85
Purmals, Kārlis, vltn./kpt. — 123, 224, 226, 249, 253, 274, 281, 292
Purmalis, vltn. — 298
Purviņš, ltn. — 119
Putniņš, Jānis, serž. — 314
Putniņš, kapr. — 22
Pūce, F., komūnists — 346

R

Rabenko, Aleksandrs, vltn. — 314
Rademachers, kpt. — 147, 148, 150, 151, 152, 153, 154

Radziņš, Belizārs, agronoms — 331
Radziņš, Pēteris, ģen. — 241, 242
Raijens (Cornelius Ryan), autors — 283
Rainbergs, J., komūnists — 346
Raitums, A., autors — 265
Rancāns, bīskaps — 254
Raškevics, Alfreds, redaktors — 342
Ratenieks, kpt. — 88
Ratiņš, P., komūnists — 338
Raudzēns, Vilis, kar. — 98
Rācenis, konzuls — 125
Rebāne, Alfons, pltn. — 316
Reincholds, Voldemārs, kpt./maj./pltn. — 241, 314
Reinfelds, Nikolājs, v.v. — 158
Reinholds, J., komūnists — 343, 346
Rekšņa, F., autors — 356, 357
Rempe, Edgars, kpt. — 265, 273
Rendnieks, A., komūnists — 346
Renigers, vet. ārsts-ltn. — 85
Resnojs, K., plkv. — 341
Rēbergs, Kārlis, kpt./maj./pltn. — 39, 40, 41, 43, 44, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 57, 58, 59, 62, 63, 64, 67, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 314
Rēboks, Jānis, serž. — 314
Rēders, vācu. pol. kpt. — 239
Riekstiņš, Eduards, kapr./serž. — 267, 271, 314
Rieva, A., maj. — 341
Rigass, Augusts, kapr. — 98
Rimka, ltn. — 100, 101
Rībentrops (Ribbentrop), J. von, vācu diplomāts — 270
Robežnieks, kpt. — 79
Robežgruntnieks, Ēriks, vltn. — 314
Roja, Latvijas arodbiedrību priekšsēdis — 146
Rolle, V., mācītājs — 84
Rostoks, Antons, kar. — 114
Rošāns, Arvīds, kapr. — 98
Rozenbergs, miertiesnesis — diversants — 349
Rozenbergs, Alfreds, vācu iekaroto augstrumapgabalu ministrs — 192, 193, 234, 251, 293
Rozenšteins, Hugo, ģen. — 202, 204, 216, 217
Rozentāls, vltn. — 18
Rubenis, Arnolds, kar. — 98
Rubenis, Fridrichs, kpt./maj. — 83, 216, 302, 314
Rubenis, Roberts, ltn. — 263, 297, 298
Rubulis, V., komūnists — 343
Rucels, Jānis, pltn. — 144, 145, 154, 297
Rudaks, ltn. — 95
Rudzišs, Honorijs, ltn. — 118
Rudzītis, Dainis LSK pārstāvis — 179, 187, 188
Rudzītis, kpt. — 115, 123
Rudzītis, ltn. — 119
Rudzītis, P., komūnists — 346
Rudzutaks, komūnists — 238
Ruks, Jānis, maj. — 314
Rulliņš, Jānis, kpt. — 125, 267
Rullis, ltn. — 119
Rullis, Ēriks, jaunatnes vad. — 293, 295, 297
Rupners, biržas kom. darbinieks — 173, 174
Rusmanis, pltn. — 112, 284
Rutkis, ltn. — 105
Rūdels (Rudel), maj./plkv. — 154, 197
Rūsiņš, dkar. — 22
Rūzvelts, ASV prezidents — 260, 294

S

Salmanis, A., ltn. — 314
Salmiņš, Alfreds, kpt. — 147, 148, 149, 154, 157, 158
Salna, Akselis, ltn. — 314
Salna, Kārlis, v.v. — 114
Samsons, V., komūnists — 337, 338, 342, 343, 344, 345
Sapulis, Imants, kar. — 114

Sarkanbārdis, kar. — 110
Sarma, v.v. — 171, 175
Sarma-Freivalds, kpt. — 217
Saukels, gauleiters — 300
Saulīte, pltn. — 186
Saulītis, v.v. — 125
Savčenko, V., komūnists, vēsturnieks — 345
Savickis, A., komūnists — 342
Seglers, Jāzeps, diversants — 352
Seiferts, pltn. — 105
Sensbergs, Kārlis, serž. — 314
Siktars, Kārlis, dkar. — 114
Silarājs, Rūdolfs, ltn. — 144, 148
Silgailis, Arturs, plkv./vplkv. — 11, 78, 111, 207, 209, 210, 216, 217, 219, 222, 238, 253, 282, 285, 300, 305, 306, 307, 309, 314, 360
Silgailis, kapr. — 22
Siliņš, A., ltn. — 58
Siliņš, Kārlis, kar. — 98
Sils, Jānis, serž. — 114
Silvers, J., kpt. — 115, 123
Sīlis, kpt. — 87
Sīmanis, Hermanis, vltn. — 169, 170
Sīmonsons, Dāvīds, ģen. — 232
Skaistlauks, Voldemārs, plkv./vplkv. — 48, 57, 169, 314, 317, 329
Skalde, Nikolājs, ltn. — 145, 158
Skrastiņš, Jānis, kpt. — 167
Skrauja, Alfons, maj. — 314
Skrēbers, Arnolds, kpt. — 224
Skudra, kar. — 29
Skušķis, Jānis, kapr. — 114
Slaidiņš, T., ltn. — 84
Slics, A., komūnists — 345
Smīles, ltn. — 87
Solženicins, rakstnieks — 109
Soms, Stanislavs, kapr. — 98
Sovers, pltn. — 328
Spalviņš, Pēteris, vltn. — 314
Spelga, Reinholds, dkar. — 99
Spoģe, Olga, redaktrise — 342
Sprincis, Pauls, vltn. — 314, 322
Sproģis, A., komūnists, plkv. — 344
Sprģis, Aleksandrs, vltn. — 29
Sproģis, Jānis, vltn. — 314
Sproģis, Kārlis, kpt. — 29
Sproģis, Līna — 29
Spuldzenieks, Edmunds, kapr. — 314
Spunde, vltn. — 18
Spure, Ž., komūnists — 345, 346
Staļins, Krievijas diktātors — 201, 202, 204, 211, 253, 259, 270, 272, 328, 338, 340
Staņa, vserž. — 117, 118, 121
Stars, Alfreds, kapr. — 145
Stāks, Andrejs, kar. — 98
Stīpnieks, Eduards, kpt./maj. — 26, 54, 266, 267, 270, 271, 314, 319
Stoebers, Hans, autors — 191
Stojažs, dkar. — 149, 152, 158
Stoķis, Mārtiņš, serž. — 158
Strante, Pauls, žurnalists — 295
Straupe, A., komūnists — 346
Strautiņš, ltn. — 27, 28
Strautmanis, P., komūnists — 345
Strautnieks, Monvīds, kapr./serž. — 314
Strauts, Aloizs, ltn. — 314
Strauts, kpt. — 100, 101
Strazdiņa kundze — 180
Strazdiņš, ltn. — 119
Strēlerte, Veronika, dzejniece — 180
Strik-Strikfelds (Strick-Strickfeldt), autors — 202
Strods, kara gūsteknis — 183
Stronka, Jānis, kar. — 98
Stupāns, Jāzeps, kar. — 126
Stūris, ltn. — 53
Styuriška, Jēzups, kapr. — 18
Sudmal s, I., komūnists — 345, 346
Suka, Vilis, serž. — 314
Sveķis, Gustavs, kapr. — 315

Š

Šalcs, Jānis, dkar. — 315
Šapošņikovs, krievu ieroču speciālists — 355
Šeibe (Scheibe), kaujas grupas kom. — 97
Šeibelis, Georgs, kpt. — 315
Šeibers (Scheiber), maj. — 81, 82
Šerners (Schoerner), ģen. plkv. — 198, 350
Šēnfelds, kpt. — 169, 171
Šiņķis, A. serž. — 267
Šķobe, Elmārs, ltn./vltn. — 315
Šķute, vserž. — 119
Šlane, Jānis, kar. — 98
Šmits, maj. — 87, 88
Šneidemanis, Fricis, dkar. — 314
Šnēbergs, Kārlis, kpt. — 315, 324
Šostoks, v.v. — 108
Špērs, Vācijas ministrs — 250
Šponbergs, H., komūnists — 335
Šrams (P. E. Schramm), autors — 219
Šreibers, vltn. — 85
Šrēders (Schroeder), ģen. — 244, 302
Štauers, D., komūnists — 346
Štauers, E., ltn. — 104, 105, 108
Štālekers (Stahlecker), ģen. — 234
Šteiners (Steiner), ģen. — 245
Šteinbergs, A., ltn. — 58, 71, 100
Šteinbergs, Krišjānis, ltn. — 315
Šteinbergs, ltn. — 98
Šteinbergs, v.v. — 171, 175
Štrals, Voldemārs, diversants — 356
Štrāls, čekists — 354, 356
Štrekenbachs (Streckenbach), SS-Gruf. — 260, 262, 271, 317, 359
Šuberts, izl. virsnieks — 347, 348, 350, 352, 353, 354, 355, 356
Šulcs (Schultz), plkv. — 39
Šuldts (arī Šults resp. Schuldt), SS-Oberf. — 241, 245, 359
Šūmanis, Jānis, kapr./vserž. — 149, 158
Šūpulnieks, ltn. — 162
Šustins, čekists — 238
Švābe, Arveds, Dr. prof., vēsturnieks — 338
Švāns, Voldemārs, vltn. — 156, 158
Švēde, diversants — 352

T

Tamsons, Žanis, kapr./serž. — 148, 158
Tauriņš, Voldemārs, vltn. — 79, 83, 122, 125
Tauriņš, P., ltn. — 84, 87
Telmanis, Fricis, pltn. — 325, 327
Telšovs, Ernests, dkar. — 115
Teobalds, SS-Oscha — 127
Teriņš, prāvests — 173, 174, 350
Tesins (Tessin, G.), autors — 287
Tikiņš, V., serž. — 180, 187
Tito, maršals — 128
Tīdemanis, Arvīds, vltn./kpt. — 78, 315
Tīdemanis, Eduards, kpt. — 315
Tillers, ārsts-vltn. — 141
Tiltabrencis, V., gaisa izpalīgs — 299
Timrots, vet. ārsts-vltn. — 58, 60, 61, 70, 71, 79, 84, 87
Toma, Velta, dzejniece — 180
Treicis, A., autors — 266
Trēziņš, Leonards, maj. — 20, 21, 28, 82, 83, 100, 123, 315
Turks, Jānis, mācītājs/prāvests — 185, 186, 187, 188
Tūte, Jānis, kpt. — 39, 41, 42, 44, 47, 58, 59, 61, 62, 84, 92, 97, 99, 164, 165, 173, 279, 315
Tūte, Austra — 175
Tūtiņš, diversants — 348, 349

U

Uijerts, Leonīds, kpt. — 262, 267
Ulmanis, Kārlis, valsts prezidents — 201, 202, 216

Ulpe, K., komūnists — 346
Ulrichs (Ulrich), kaujas grupas kom. — 68
Undens (Unden), zviedru diplomāts — 208
Ungers (Unger), ģen. ltn. — 146
Unzēns, Tālivaldis, kapr. — 115
Upāns, Ludis, ltn. — 158
Upelnieks, Kārlis, kpt. — 263, 293
Upesleja, E., komūnists — 346

Ū

Ūbelis, Pēteris, ltn./vltn. — 85, 99, 100
Ūdentiņš, Otto, ģen. — 338, 339
Ūdris, Fēliks, ltn. — 118
Ūdris, diversants — 349
Ūrenītis, Jānis, ltn. — 120
Ūsis, E., v.v./ltn. — 115, 117, 119
Ūtaņķis, ltn. — 119

V

Vairogs, vltn. — 271
Vaivods, Vladislavs, kapr. — 315
Valdmanis, Alfreds, ministrs — 213, 238, 244, 302
Vallijs (Wally), SS-Hstuf. — 101, 102, 103, 104, 105
Valters, Adolfs, kapr. — 315
Vanadziņš, Ints, autors — 245
Vanags, J., komūnists — 345
Vanags, J., agr.-ministrs — 331, 332
Varlimonts (Walter Warlimont), autors — 219
Vasiļevskis, Broņislavs, serž. — 315
Vasiljevs, N., komūnists — 342
Vācietis, Jukums, ģenerālis — 238
Veckalniņš, pltn. — 262, 271
Veide, Rīgas apr. vec. — 20, 263, 298
Veidemanis, Jānis, ltn. — 315
Veikins, J., ģen.-maj. — 335
Veiss, Ernsts, kpt. — 341
Veiss, Voldemārs, plkv. — 24, 25, 26, 27, 75, 76, 241, 242, 243, 308, 315, 316, 324, 359
Veldrums, ltn. — 119
Velmers, kpt. — 85, 86
Venks, ģen. — 283
Vērdiņš, ltn. — 104, 118
Vērsāns, Ēvalds, kpt. 162, 267, 271, 272, 315
Vēverbrands, Jānis, kar. — 98
Vēveris, kpt. — 279
Vēveris, J., čekas plkv. — 347
Vidiņš, Arvīds, kapr./serž. — 149, 158, 159
Vidovskis, ltn. — 119
Vilcāns, diversants — 352
Vilhelms, J., komūnists — 345
Vilinskis, kapr. — 98
Vilinskis, ltn. — 119
Vilmonts (Chester Wilmont), autors — 219
Vilnis, Aleksandrs, vltn — 76, 315
Vinčels, Alfreds, redaktors — 224, 231, 237, 246
Vinters (Winter), Uff. — 148
Virsaitis, Fricis, ģen. — 216
Vismanis, Jānis, dkar. — 114
Višinskis, komūnists — 201, 214
Vīgants, zobu ārsts-ltn. — 164, 168, 171
Vīksne, Alberts, pltn. — 78, 304, 315
Vīksne, H., kpt. — 58
Vītiņš, K., komūnists — 345
Vītoliņš, kpt. — 85
Vītols, E., ltn. — 84, 87
Vjakse, dkar. — 130
Voitkāns, Jānis, dkar. — 114
Voitkus, Verners, mācītājs-ltn. — 268
Volfmanis, Voldemārs, kar. — 114
Voss, Augusts, komūnists — 345
Vulfs (Wulff) SS-Stubaf. — 51, 53, 286

Z

Začests, Jāzeps, kar. — 98
Zaharats, E., komūnists, apakšplkv. — 341
Zaķis, A., kar. — 279
Zaķis, ltn. — 66, 67
Zalcmanis, Jānis, kapr. — 158
Zalcmanis, SS-Uscha — 127
Zandbergs, Fricis, ltn. — 315
Zandelis, Kārlis, kar. — 98
Zanders, Pēteris, kar. — 115
Zariņš, A., kpt. — 267
Zariņš, Jānis, ltn. — 118
Zariņš, Pēteris, kapr. — 98, 158
Zariņš, Aleksandrs, ltn. — 267, 273
Zariņš, dkar. — 149
Zars, J., komūnists — 346
Zāgars, Herberts, ltn. — 266, 270
Zāgars, V., ģenerāldirektors — 232, 238
Zāģeris, Arnolds, kapr. — 114
Zāle, Klāra, dzeniece — 180
Zālītis, Kārlis, pltn. — 222
Zeibots, vltn. — 49
Zelmenis, Kārlis, kapr. — 114
Zemītis, Valdis, serž. — 315
Zeniņš, Kārlis, plkv. — 43, 78, 315
Zēgners, Jānis, ltn. — 77
Ziebergs, serž. — 72
Ziedainis, Miervaldis, ltn./vltn. — 315, 320
Ziemelis, kpt. — 85
Ziemelis, Alfreds, kapr. — 315
Ziplāns, Ervīns, ltn. — 100, 101
Zirneklis, vltn. — 59, 60, 61, 62
Zībers, Jūlijs, ltn. — 98, 146
Zīders, ltn. — 117, 118, 121
Zobs, kapr. — 47
Zolnerovičs, Heinrichs, dkar. — 315
Zubovs (Lagzdiņš), komūnists — 345
Zvirbulis, kpt. — 79

Ž

Žagars, Ēriks, autors — 207
Žagars, Arturs, kad./ltn. — 63, 71, 72, 315
Žīgurs, K., plkv. — 341
Žīds, plkv. — 165
Žukovskis, Antons, vltn. — 44
Žuravļevs, G., komūnists — 342
Žūns, A., komūnists — 346

Satura rādītājs

Pēteris Aigars — Apraktie ieroči 9

IEVADVĀRDI 11

PAPILDINĀJUMI UN LABOJUMI PIE PIRMO SEPTIŅU GRĀMATU SATURA 13

LATVIEŠU KAŅAVĪRI VĀCU GŪSTĀ 162

LATVIEŠU KAŅA GŪSTEKŅI AMĒRIKĀŅU JOSLĀ 176

DAŽI VĀCU DOKUMENTI 191

DAŽAS VĀCU KARIKATŪRAS 194

KO ANGĻU LAIKRAKSTI RAKSTĪJA PAR MUMS? 197

GRĀMATA SĒRIJAS LATVIEŠU KAŅAVĪRS OTRĀ PASAULES KAŅA LAIKĀ RECENZIJAS PAR PIRMĀM SEPTIŅĀM GRĀMATĀM: 200

VIRSPULKVEŽA ARTURA SILGAIĻA PIEZĪMES 300

BIJA ARĪ TĀ 310

I ŠĶIRAS DZELZS KRUSTA KAVALIERI 311

LATVIEŠU KAŅAVĪRI SARKANĀS ARMIJAS UN TĀS PALĪGVIENĪBU DIENESTĀ 325

LATVIEŠU VIENĪBAS SARKANĀ ARMIJĀ 334

ČEKAS DARBĪBA KAŅA PĒDĒJĀ POSMĀ 347

NOSLĒGUMA VĀRDI LATVIEŠU KAŅAVĪRS . . . GRĀMATU SĒRIJAI 357

PIELIKUMI 361

GRĀMATĀ PIEMINĒTO PERSONU SARAKSTS 367

4.50

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA
0306037658